

Horváth Futó Hargita

LOKÁLIS KONTEXTUS,
ELBESZÉLŐI SZEREPKÖRÖK
ÉS A SZÖVEGEK
ÁTJÁRHATÓSÁGA
GION NÁNDOR OPUSÁBAN

Újvidék
2012

LOKÁLIS KONTEXTUS,
ELBESZÉLŐI SZEREPKÖRÖK
ÉS A SZÖVEGEK ÁTJÁRHATÓSÁGA
GION NÁNDOR OPUSÁBAN

Hargita Horvat Futo

LOKALNI KONTEKST, NARATIVNE ULOGE I INTERTEKSTUALNE
RELACIJE U OPUSU NANDORA GIONA

Filozofski fakultet u Novom Sadu
Odsek za hungarologiju

Horváth Futó Hargita

LOKÁLIS KONTEXTUS, ELBESZÉLŐI SZEREPKÖRÖK ÉS A SZÖVEGEK
ÁJTJÁRHATÓSÁGA GION NÁNDOR OPUSÁBAN

Bölcsészettudományi Kar, Újvidék
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

Za izdavača / A kiadásért felel:
Prof. dr. Ljiljana Subotić dékán

Recenzenti / Recenzensek:
dr Edita Andrić / dr. Andrić Edit
dr Karolj Arpaš / dr. Árpás Károly
dr Eva Hoža / dr. Hózsa Éva
dr Sajbeli Mihalj / dr. Szajbély Mihály

Lektor i korektor / Lektor és korrektor:
Marta Buzaš / Buzás Márta

Prelom i štampa / Tördelés és nyomtatás
KriMel, Budiszava

Tiraž / Példányszám: 300

ISBN: 978-86-6065-126-8

Štampanje ove publikacije je podržalo Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije
A kötet kiadását Szerbia Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma támogatta

A GION-MŰVEK ELŐKÉPEI

TARTALOM

Bevezető gondolatok	7
A Gion-művek előképei	9
Gion Nándor vonalas füzetének leporolása	11
<i>Gion Nándor vonalas füzete</i>	11
Gion Nándor zsengei.....	13
<i>Cím nélkül</i>	13
<i>A nagyapa-történetek primerje</i>	14
<i>A lírikus Gion</i>	17
<i>A csavargó</i>	19
<i>Este a falun</i>	21
<i>A haldokló farkas</i>	22
Az „első írás” problematikája	24
<i>Első publikált írás – álneven és nevesítve</i>	24
Pretextusok, átirások, továbbírások a Gion-opusban	27
Az olvasmányélményekből építkező szöveg és a dekomponálhatóság problémája.....	29
Görög mitológia Gion-átírásban	30
<i>Párbeszédés Hermes – dicséret</i>	30
<i>Arakhné, a degradált művész jelképe</i>	32
Az életet jelentő szavak történetei (A Gion-próza és <i>Az Ezeregyéjszaka</i> meséinek dialógusa).....	33
<i>A teherhordó halála</i>	33
<i>Regénnyé összeilleszthető részek – Az angyali vigasság</i>	35
Bibliai pretextusok továbbírása.....	38
<i>Issakhár/Izsakhár-szövegek</i>	38
<i>Issakhár, 1964</i>	39
<i>Izsakhár, 1975</i>	43
<i>Izsakhár, 1976</i>	45
<i>Izsakhár 1976 – Izsakhár 1994</i>	48
<i>M. Holló János asztalosnovellái</i>	52
A kényszerűség poétikája.....	54
<i>A Testvérem, Joáb gioni és cenzori változata</i>	54
A Keglovics utcai történetek továbbírásai	62

<i>Keresztvivő a Keglovics utcából</i>	62
<i>Ezen az oldalon</i>	63
<i>A Keglovics utcai híd mint hipertext</i>	66
<i>A Keglovics utcai narrátor és bandájának története</i>	68
Az elbeszelt Szenttamás – a Gion-opus „fővárosa” – a biografikus fikció	75
Közös helyszín, ismétlődő történetek, visszatérő szereplők	77
<i>A Gion-szövegek hálózatos struktúrája</i>	77
<i>Szenttamás mint tér és intertextuális kapocs</i>	78
<i>A lokalitás kontextusai</i>	87
Gion Nándor családtörténet-tetralógiája	89
<i>Keletkezéstörténet</i>	89
<i>Szenttamás-centrikusság</i>	91
<i>A „dúsított realizmussal” elbeszelt családtörténet</i>	94
Motívumok	99
Gion Nándor motívumvilága és a motívumok visszavezetése	101
Testrészek	103
<i>A kéz és az ujjak retorikája</i>	103
<i>Az arcra írt halál</i>	109
Fény-játékok	111
<i>Nap és fény – a szövegek kohéziós anyaga</i>	111
Tárgyak, jelenségek	114
<i>Sírhant, sírkő</i>	114
<i>Üzenet a transzcendensből – jóslás, jószálmok</i>	118
A kivonulás helyei és eszközei	122
<i>Tenger, sziget, hajó</i>	122
Multimediális szövegek	125
Szöveg és kép egymásraíródása a <i>Virágos Katona</i> című regényben	127
Történetalkotás a festő vásznán	135
<i>Képi elbeszélés A szemüveges lány című novellában</i>	135
<i>Kép és szöveg szimbiózisa és a képi narratíva „fordíthatósága” az Engem nem úgy hívnak című regényben</i>	138
<i>A cowboyvilágba áttárgított tér – A galamb</i>	150
<i>Karikatúrák és sztereotípiák – A sziréna</i>	151
Jelvények, emblémák – beágyazott elbeszélések	153
A gioni faldekoráció poétikája	155
<i>Faliképek</i>	155
<i>Falrajzok</i>	158
Agyagból formált „történetek”	161
Zene és szöveg érintkezési pontjai a Gion-opusban	166

<i>A zenei motívumok, a kétpólusú világrend és az erkölcsi magatartás metszéspontjai a Testvérem, Joábban</i>	166
<i>Zenei intertextusok a Gion-életműben – A hallható verbális jelrendszerré transzformálása</i>	169
Interdiszciplináris szellemi terek (Irodalmi kultusz és kánonképződés) ...	177
Kultusz és kánon	179
<i>Médiumváltás – Gion Nándor-művek a színpadon, a moziban és az elektronikus médiában</i>	182
<i>Életműsorozat, monográfiák, ösztöndíjalap</i>	189
Fordítás és kánonképzés	192
<i>Fordítás – kanonizáció – ideológiák</i>	192
<i>A Gion-művek fordítástörténete</i>	193
<i>Gion, a fordító</i>	195
<i>A Virágos Katona szerb nyelvű rekonstruálásának műfordítás-kritikái ...</i>	197
<i>Az Ezen az oldalon a „szerbhorvát nyelv” közegében</i>	199
<i>Fordítói műveletek az Ezen az oldalon című novelláskötet három novellájának fordításában</i>	201
<i>A fordítás mint újraírás</i>	219
Kánon a tanteremben	221
<i>Irodalomtanítási stratégiák, szöveginterpretációk, befogadási lehetőségek – Gion Nándor művei az oktatásban</i>	221
A kultuszképződés szenttamási modellje – Gion-kultusz Szenttamáson	234
<i>A Gion-kultusz kezdete</i>	235
<i>A mitizálódás folyamata</i>	239
<i>Az intézményesülés periódusa</i>	244
<i>Gion Nándor Szépirodalmi Pályázat és műfordítói pályázat</i>	255
Gion Nándor írói bibliográfiája	257
Bevezető	259
I. Gion Nándor publikációi	261
1. Kéziratok	263
2. Önálló kötetek	264
3. Periodikus kiadványokban megjelent írások	272
4. Antológiákban, Tanulmánykötetekben megjelent írások	291
5. Tankönyvekben megjelent írások	297
6. Fordítások	300
7. Dramatizációk	301
8. Forгатókönyvek	302
9. Szöveggondozások, szerkesztői munkák	303
10. Műveinek fordításai	305
11. Hangoskönyvek	310
12. Hangjátékok	312

13. Színművek.....	322
14. Filmek, Tévéfilmek	324
15. Dokumentumfilmek	329
II. Gion Nándorról (szekunder bibliográfia).....	333
Névmutató.....	413
Berekesztő konklúziók.....	439
Abstract.....	445
Mellékletek.....	451
Irodalom.....	495

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A Noran Kiadó Gion Nándor műveit újrakiadó életműsorozata ismét az érdeklődés, a magyarországi és a regionális recepció középpontjába emelte az író. A művek hozzáférhetővé váltak az olvasók számára, a hozzáférhetőség újraolvasást tett lehetővé, az életmű esélyt kapott az újraértékelésre. Megkezdődött a kultuszteremtő törekvés, eddig ismeretlen kéziratok bukkantak fel, újra- és más-hogy olvasást motiváló monográfiák és tanulmánykötetek jelentek meg, az író életét és munkásságát bemutató dokumentumfilmek készültek, és folyamatosan látnak napvilágot műveinek fordításai. A Gion-művek átültetésének igénye arra enged következtetni, hogy ezek a szépirodalmi alkotások a más kultúrában élő olvasóknak is igen széles körét képesek megszólítani. Az életmű az intermediális utalások révén is jelen van a közéletben, napjainkban is produktív erőként hat.

Témaválasztásom egyik szempontja a hiánypótlásra való törekvéssel magyarázható. 2008-ban, amikor Gion Nándor opusának vizsgálata mellett döntöttem, még nem jelent meg írói életművét feldolgozó monográfia. 2009-ben két, az életmű egészének átfogó bemutatására vállalkozó monográfia is napvilágot látott, Gerold László *Gion Nándor* című kötete a Kalligram Könyvkiadó gondozásában és Elek Tibor *Gion Nándor írói világa* című könyve a Noran Kiadónál. Gerold László értelmezési pozícióját a vajdasági, kisebbségi irodalom és a kortársi, pályatársi kötődés determinálja, munkájában a nemzedéki látószög hangsúlyozódik, Elek Tibor az életműhöz anyaországi befogadóként közelít. Munkámnak nem az opus monografikus teljességű áttekintése a célja, inkább a műértelmezési horizonton kívül eső szövegekre és olyan interpretációs szempontok, értelmező olvasatok beépítésére koncentráltam, amelyek segítségével új felfedezésekkel, összefüggésekkel gazdagíthatom az életműkutatás eredményeit.

Az értekezés a műveket irodalomtörténeti, irodalomelméleti aspektusokból és komparatív módszerekkel közelíti meg. Módszertanilag egy hosszabb empirikus alapozó kutatásra épül, melynek eredménye Gion Nándor írói bibliográfiája, egy olyan szekunder segédlet, amely rálátást nyújt az író munkásságára és recepció háttérére. Az opus szenttamási színhelyű műveinek interpretációjánál a térkontextus vizsgálata és az intertextuális kapcsolódási pontok feltárása dominál, a művek lokális kontextusba helyeződnek, beépülnek a nemzedéki és népi emlékezet elemei, amelyek rávetődnek a szerzői szöveg univerzumból, a fikciós és önéletrajzi művekből konstruálódó Philippe Lejeune definiálta önéletrajzi térre. Néhány ponton az elemzés kivetíti, hogyan válnak a szerző korának és életének

mozzanatai a művek fikciós világának részeivé, ezeken a szöveghelyeken a biográfikus és referenciális olvasat hatására konfrontálódik a művet a szerzőtől elvonatkoztató megközelítési mód és az a felfogás, mely szerint a mű mögött mindig ott van az alkotást létrehozó személyiség.

Az értekezés anyaga Gion Nándor kiadatlan kézirataira, a megjelent kötetekre, a hazai és anyaországi recepcióra és a Szenttamáson felkutatott források, dokumentumok anyagára, adataira támaszkodik. Párbeszédet folytat a szakirodalmi örökséggel, és ahol szükséges, feloldja az eddig megjelent kritikák, elemzések ellentmondásait, bizonytalanságait, megválaszolja az életrajzra vonatkozó kérdéseket, pótolja a hiátusokat. Az értekezés árnyaltságában, összetettségében igyekszik megragadni az alkotó munkásságát, forrásanyaga, a kéziratok, a dokumentumok, az írói bibliográfia a Gion Nándor-kutatók jövőbeni munkáját segíti.

Gion Nándor szülővárosom egyik kiemelkedő írója. Gyermekkoromban elolvasott művei meghatározták Szenttamás-látásom, -élményem, az olvasmányélmények hatására kicsit az ő szemével is néztem szülővárosomra. Tárgyválasztásomat a szoros földrajzi kötődés is motiválta.

GION NANDOR VONALAS PÜZSÉNYI KÉLŐPÖRÖGÉSE

1900-1905 közötti évek

A GION-MŰVEK ELŐKÉPEI

A művészetek történelmében mindig is voltak olyanok, akiknek a műveit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta. A gion-művek előképeit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta. A művészetek történelmében mindig is voltak olyanok, akiknek a műveit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta. A művészetek történelmében mindig is voltak olyanok, akiknek a műveit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta.

A művészetek történelmében mindig is voltak olyanok, akiknek a műveit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta. A művészetek történelmében mindig is voltak olyanok, akiknek a műveit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta. A művészetek történelmében mindig is voltak olyanok, akiknek a műveit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta. A művészetek történelmében mindig is voltak olyanok, akiknek a műveit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta.

A művészetek történelmében mindig is voltak olyanok, akiknek a műveit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta. A művészetek történelmében mindig is voltak olyanok, akiknek a műveit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta. A művészetek történelmében mindig is voltak olyanok, akiknek a műveit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta. A művészetek történelmében mindig is voltak olyanok, akiknek a műveit a természet és a társadalom egyaránt befolyásolta.

GION NÁNDOR VONALAS FÜZETÉNEK LEPOROLÁSA

Gion Nándor vonalas füzete

Minden kéziratnak, „mint valami élő valóságnak, története van” (Szabó T. 1939). Gion Nándor vonalas füzetének felfedezés előtti története az ötvenes évek második felében kezdődik,¹ felfedezésének időpontja pedig ötven évvel későbbre tehető. A 14×20 cm nagyságú, narancssárga színű, papírfedelű vonalas füzet autográf dokumentum. A kézirat huszonöt lap terjedelmű, az első tizennégy lap recto-verso tartalmaz kéziratot, az ezeket követő tizenegy lapon csak a recto oldalon található textus. Összesen harminckilenc számozás nélküli oldal, oldalanként tizennyolc sor kézzel írt magyar nyelvű szöveg.

A füzetben öt alkotás olvasható, két novella és három vers, kézírásuk azonos. Négy írásnak van címe, egy cím nélküli. A szövegeket Gion Nándor nem látta el datálással és helyszínmegjelöléssel. A vonalas füzet elhelyezése (a középiskolás füzeteket tartalmazó doboz) és az utolsó oldalon található bejegyzés az iskolai osztályzatokról arra utal, hogy Gion korai próbálkozásait szabadkai diákévei alatt, az ötvenes évek második felében alkotta. A füzet utolsó lapjának verso oldalára *Jegyek* címmel felírta minden tantárgyból (szerb nyelv, magyar nyelv, technológia, mechanika, számtan, elektrotechnika, földrajz, szakrajz, higiénia, magaviselet, gyakorlat) a negyedévi és félévi érdemjegyeit. A tantárgylista és a középiskolás bizonyítványok összehasonlítása alapján megállapítható az írássok keletkezési ideje: ezeket a tantárgyakat Gion Nándor a szabadkai Fémipari

¹ A füzet felfedezésének története: Az író halálát után, 2002. halottak napján tisztelői emléktáblát helyeztek el a szülőházán. A megemlékezésen vetődött fel a családi ház emlékházzá alakításának gondolata. Miután 2004 júniusában a Citerazene-barátok Klubja a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma segítségével megvásárolta Gion Nándorék családi házát Szenttamáson a Popovača venac utca 30-as száma alatt, megkezdődött az ereklyék gyűjtése. Az osztálytársak javaslatára, akik még emlékeztek Gion Nándor általános iskolai fogalmazásaira, tüzetesen átnéztünk mindent, ami a családi ház padlásán maradt. Gion Teréz, az író édesanyja gondosan összegyűjtötte és dobozokban tárolva a padlásán megőrizte fiai, Gion Nándor és Gion Márton játékszereit, iskolai tanfelszerelését, a család könyvtárát. Gion Nándor szakközépiskolás füzetei között fedeztem fel 2008 nyarán azt a kis formátumú, névvel nem jelölt vonalas füzetet, amelyben korai alkotásai, két novellája és három verse található. A kéziratok eredetijét l.: l. melléklet.

Szakközépiskola első osztályában, az 1956/1957. iskolaévben hallgatta.² Az első – tizenhárom oldalnyi – novellának nem adott címet. A második írás a 14. oldalon kezdődik, terjedelme tizennégy oldal és *A tolvaj* a címe. A novellák fekete tintával íródtak, szerzőjük nem írta alá őket. *A csavargó*, az *Este a falun* és *A haldokló farkas* című versek kék tintával írva kerültek be a füzetbe, és mind a három alatt Gion Nándor aláírása olvasható. *A csavargó* terjedelme hat oldal, az *Este a falun* szövege három, *A haldokló farkasé* két oldal.

A kéziratok utalnak szerzőjük személyiségjegyeire, az alkotás folyamatára. A füzetbe Gion nem megírt műveket másolt be, mind az öt írás a füzet lapjain konstruálódott, láthatóak az áthúzások, javítások, amelyektől személyessé, egyedivé válnak a füzetlapok. A kiadatlan kéziratból rekonstruálhatók a szövegformálás lépései. A helyesírás és a kihagyott, felcserélt betűk arra engednek következtetni, hogy dinamikus író vetette papírra a szövegeket: gondolatai gyorsabban jártak, mint a keze.

Annak bizonyításához, hogy a kézirat valóban Gion Nándoré, a grafológia tudománya hívható segítségül, ezért írásszakértőt kértünk fel a kézirat azonosítására. Az igazságügyi kézírásvizsgálatot Branko Došen, az Újvidéki Körzeti Bíróság állandó traszológus és grafológus szakértője végezte el 2010 januárjában. Az író kézírásának elemzéséhez és az összevetéshez Gion Nándor 1958. augusztus 6-án kelt levelét és három névvel jelölt középiskolai füzetét (magyar nyelvből, szerb nyelvből és technikai rajzból) vizsgálta meg a szakértő. A vizsgálatra átadott írott anyag abban a periódusban keletkezett, amikor a korai írások, az ötvenes évek második felében.

Az írások optikai és technikai segédeszközökkel való tanulmányozása, valamint korszerű tudományos grafológiai módszerekkel való összevetése során sikerült egyértelműen megállapítani, hogy a füzet szövegei Gion Nándor kézírásával íródtak: „A jelen szakvélemény A) pontja alatt említett két elbeszélést írott betűkkel írták magyar nyelven, 14 lapon, vonalas iskolafüzetbe. A tárgybeli elbeszélések kézírása az olvasható kézírások közé tartozik, jól olvasható írással, egymásba fűződő betűkkel, melyek szabályos grafikai alakúak és egymás közötti viszonyuk harmonikus. A betűket a megadott írásvonalon biztos, szabad, spontán és természetes mozdulattal írták, olyan gyorsasággal, mely megfelel a jól olvasottság fokának és az írástechnikai jártasságnak. Az egyes betűk alakításánál a variációk egységesek és egyéni kifejeződések, ami alkalmassá teszi az író azonosítását. A fent említett tárgybeli kézírás betűi közepes kaliberűek, enyhén jobbra dőlnek, az írás vízszintes irányú. A margók keskenyek, és a bal és jobb függőleges szélhez viszonyítva egyenesek, a bekezdés keskeny. A 14 lapnyi terjedelmű elbeszélések teljes kézírásának elemzésével és egymás közötti összehasonlításával konstatálható a grafikai karakterek általános és egyedi hasonlósága, melyek alapján megállapítható, hogy a

² A szabadkai Fémipari Szakközépiskola (Industrijska stručna škola sa praktičnom nastavom) bizonysítványa, 1956/1957. iskolaév, I. osztály, lakatos szak. Datálás: Szabadka, 1957. VI. 20. alapján.

két elbeszélés teljes szövegét ugyanaz a személy írta.”³ A szakértői vélemény alátámasztotta a névvel nem jelölt elbeszélések szerzőjéről való föltevést.

Gion Nándor zsengei

(Cím nélkül) A szerző a füzet első írásának nem adott címet.⁴ A novella kezdete helyargumentum, a térkeret nem konkrét, a cselekmény Bánát területének egy meg nem nevezett folyó menti pontján játszódik. A bánati folyó parti helység mint novellahelyszín megnyitja a jellegzetes gioni folyó parti színhelyek sorát, ugyanis az író csaknem minden későbbi művének folyó vagy csatorna parti város, település a helyszíne. A föld pereme mögül kibúvó hajnali napsugarak – kapcsolatot létesítve az égi és a földi tartomány között – a novella színhelyére, egy bánati kis falu apró házaira esnek. Az indításban felbukkan az opus későbbi műveit behálózó fény-motívum. Megjelennek a mindennapi paraszti élet kellékei, a vödör, a kút és a nap korai szakaszára jellemző akusztikai elemek, a vödörcsörgés, a kútban csobbanó víz. A novellakezdetnek a színek, a formák és a hangok világát mozgósító környezetleírása nincs összhangban Gion Nándor későbbi stílusával, tömör nyelvezetével. A novellafelütés szín- és hangeffektusai kettős oppozíciót exponálnak: a bíborvörös fénysugarakat a szürke köpönyegek, az alvó város nyugalma a vödörcsörgés, dübörgő lábdobogás, csörömpölés és orosz beszéd szakítja meg. A köpönyegek színe, a szürke később a *Kétéltűek a barlangban* című első Gion-regény domináns színévé válik, a regénybeli egyesület jelvényén a tagokat a hét hajszálpontosan egyforma csúcs különböző szürke tónusai jelképezik.

Az oroszok bevonulása Bánátba és közeledésük Berlinhez a befogadó ismereteit mozgósítva konkrét időpontot idéz fel, a második világháború utolsó évét. Az anekdotikus novella egy nap eseményeit meséli el ironikus hangnemben. Főszereplője Szűcs Mihály, a furfangos bánati parasztember, aki meg tudja oldani a legnehezebb élethelyzetekben felmerülő problémákat is. Más eszköz hiányában eszével oktatja ki az ellenséget. Az alapot ehhez az orosz és a bánati táj – állatainak különlegességében, nagyságában kifejezett – különbsége szolgáltatja. Az itthoni értéktelített, az idegen elmarasztaló értéktartalmat kap.

A faluban szokatlan, idegen orosz beszéd felhangzása nem lepte meg a falubelieket, időben tudomást szereztek az eseményekről. Nem a félelem hatotta át, hanem a kíváncsiság irányította viselkedésüket. Legtöbbjük az otthon biztonságából szemlélte a bevonuló hadsereget, csak a bátrabbak, köztük Szűcs Mihály és szomszédja léptek ki az utcára. János tréfálkozott, ironizált, látszólagos belenyugvással fogadta az idegen katonák érkezését. Más tennie nem is állt módjában. A Vörös Hadsereg bakái szétszéledtek a faluban, a fáradt és éhes katonák

³ Részlet Branko Došen, az Újvidéki Körzeti Bíróság állandó traszológus és grafológus szakértőjének szakvéleményéből. Fordító: Lénárt M. Eszter bírósági tolmács. A szakvélemény teljes szövegét l.: 2. melléklet.

⁴ Az első novella szövegének betűhív átirását l.: 3. melléklet.

megbarátkoztak a falubeliekkel. A kommunikáció nem verbális jelekkel, gesztusokkal zajlott. Szűcs Jánosnak „irigylésre méltó szerencséje volt”, házába orosz tiszt tért be. Szót értett vele, mert gyermekkorában egy bácskai ruszin faluban élt, és megtanult ruszinul. A házigazda nem valódi nevén nevezte vendégét, vezetékes és keresztnévét a katonai hierarchiában betöltött jelentős pozícióra utaló állandó megnevezéssel, a „kapitány urammal” helyettesítette.

A katonák „egyáltalán nem zavartatták magukat”, a kapitány „félremagyarázhatatlan jelekkel” tudatta, és a János „szolgálatkészen teljesítette” szavak, félmondatok arról árulkodnak, hogy mégsem volt olyan felhőtlen és barátságos a hangulat a falubeliek és a katonák között, mint ahogyan azt a novella bevezetőjében a narrátor bemutatni igyekezett.

A narrátor az orosz tiszt megleckéztetésének történetét a napszakok változása (hajnal, dél, szürkület, éjszaka) mentén építi fel. Az időt pontosan közli (hajnalodott, félórával bevonulásuk után, dél felé, szürkületkor). János megalázásának története a népmesék hármasszerkezetét követi: három állatot mutatott meg a katonának, az orosz háromszor becsmérelte a jószágát, az állatok nagyságának csökkenő az intenzitása. A bosszúhoz szimbolikusan egy parányi parazitát, a tetűt használta fel János. A terv sikerült, a házigazda megvédte hazája becsületét, és elégedetten tért nyugovóra.

A szövegben három szóáthúzás látható, a javítások a szóismétléseket igyekeznek kiiktatni.

(A nagyapa-történetek primerje) Gion Nándor több nyilatkozatában is beszélt anyai nagyapjáról, Gallai Istvánról, akit kiemelkedő tulajdonságával, a szép beszédű epitheton ornansszal jellemezett. A nagyapa Rojtos Gallai István néven vult be a magyar irodalomba. A *Latroknak is játszott* összefoglaló címmel megjelent családtörténetnek ő a főszereplője. A művet Ónody Éva az íróval készített utolsó beszélgetésében a nagyapa regényének nevezte (Ónody 2002: 32).

Görömbei Andrásnak adott interjújában a hetvenes években Gion első emlékeit a két nagyapjához kötötte. Apai nagyapja a munkának élt, anyai nagyapja a dolgok könnyebb felét igyekezett megfogni, és nagyon élvezetesen tudott mesélni, ezért ez utóbbi vált a példaképévé: „Engem kisgyerek koromban is meghódított azzal, hogy nagyon szép dolgokat tudott mesélni, és nagyon jól tudott mesélni. Kézen fogva vezetett, és mentünk ki a szántóföldek felé. Mezőőr volt. Nagyon ügyesen kitalálta magának ezt a munkát. Ennél szebb munkát el sem tudtam képzelni. Könnyebbet sem” (Görömbei 1994: 204). Egy nagyapával a szántóföldeken töltött nap az élményalapja *A tolvaj*⁵ című novellának, amely a *Virágos Katona* előgyakorlatának is tekinthető.

A novella a gyermekelbeszélő életének egy szegmentumát beszéli el. A cím elrejtí a kulcsfontosságú szereplőt, és a mellékszereplőt emeli ki. A visszaemlékező beszédpozíciójú írás önéletrajzi elemekben bővelkedik. A novellatér alakzatai közvet-

⁵ *A tolvaj* című novella szövegének betűhív átírását l.: 4. melléklet.

lenül nem azonosítható földrajzi térbe telepítik az írást, a vasbottal járó csősz nagyapa és unokájának figurája szenttamási helyszínt sejtetnek. A nagyapa munkahelyének közege, gyakori tartózkodási területe a határ. Ez a terep egyrészt a folyamatos mozgás, másrészt a nyugalom, a természet közelségének terepe. A csősz feladata a terület bejárása, az itt történő kártétel megakadályozása, a terület őrzése volt. A novella világának idődimenziójára vonatkozóan nem kap jelzéseket a befogadó.

A történet röviden így foglalható össze: A nagyapa szakmája, a csőszség, az unoka álmodozásainak tárgyává vált. Egy nap a hajlott hátú, sasorrú jelzőkkel leírt külsejű, kedélyes, mások által Pista bácsinak nevezett nagyapa úgy döntött, feltárja unokája előtt a mesterség minden csínját-bínját. Kivezette a mezőre, ahol a gyerek megbizonyosodott arról, hogy eszményképe nem tökéletes, ő is tévedhet. A nagyapa szégyenként élte meg az esetet, és megfogadtatta unokájával, hogy soha nem lesz csősz.

A szövegben az elbeszélő részek dominálnak, Gion mesélőkedve már itt tetten érhető. A párbeszédekre a későbbi művekkel ellentétben a hosszabb írói bevezetés jellemző. A falun játszódó történet szereplőinek beszédébe tájnyelvi elemek keverednek. Gion Nándor később írt falusi környezethez kötődő műveiben szinte teljesen hiányoznak a tájnyelvi elemek. A szereplők szabatos köznyelvi-irodalmi nyelven nyilatkoznak meg (Balogh 1992: 22). Gion elbeszélő stílusát az ismétlésalakzatok gyakori alkalmazása jellemzi, *A tolvaj* című novellában nem szó szerint ismétli a szavakat, szintagmákat, hanem szinonimákat használ (eszménykép – példakép – ideál, mezőőr – csősz, hírneves ember – babérkoszorús egyén, hivatás – szakma – mesterség, mező – határ – birodalom, falu – emberlakta terület, a borra a vöröses színű folyadék, tavalyi szőlőlé, toroköblögető, unaloműzéshez orvosság, bűvös folyadék, Noé atyánk találmánya megnevezést alkalmazza). A borivás-epizódban is a hármasszerkezet érvényesül: háromszor kóstolja meg a gyerek a bort, a narrátor háromszor írja le, fokozza az ital minőségét.

Az opus műveire jellemző elenyésző jelzőhasználat nem érvényesül a korai novellákban. Gion leírásai „tájképeket” festenek. A tájat néző szubjektumban a környezet szépsége víziókat képes előidézni: „Lelki szemeim előtt már láttam magamat a susogó kukoricatáblák és sárga búzaköröscsövek között a rablókkal és tolvajokkal dicsőségesen harcolni, és ünnepelet hősként puskával a vállamon barangolni.” A megivott bor felerősíti a táj hatását: „A táj valóban regényes volt, csak még a rablók hiányoztak és álmodozásom valóra vált volna.” Az italtól megváltozott a gyerek hangulata, szédelgett, elgyengült. Az unoka hirtelen kedélyváltása nagyapát mesélésre ösztökélte. A szövegbe beépül egy anekdota a nagyapa fiatalkorából. Az időmegjelölés konkrét, a Sándor király elleni merénylet napja (Sándor szerb királyt 1934. október 9-én lőtték le Marseille-ben). A faluszéli csárda mit sem sejtő vendégei vidáman nótáztak. Pali, a borozgató vendég „elbődült”: „Cserebogár, sárga cserebogár.” A rövid, bőgő hang nem ad elegendő információt az intertextus identifikálásához: nem tudni biztosan, hogy Pali a *Cserebogár, sárga cserebogár* kezdetű szöveggel elterjedt *Cserebogár-nótának* is nevezett népies

műdalt énekelte, vagy Petőfi Sándor *Szülőföldemen* című versének refrénje jutott eszébe, amelybe a költő a dajkájától hallott altatódalként iktatta be a *Cserebogár-nóta* kezdőmondatát. Két idegen siglajc⁶ lépett be a csárdába, és elhallgattatta a mulatozót, aki mérgében elkérte Kiss Jakab borbélylegény rozsdás borotváját. A történet csúcspontjához érve megszakadt.

A nagyapa visszaemlékezését egy akusztikai elem, a kukoricásból kiszűrődő csörtögés törte meg. Beteljesült a gyerek víziója, álmodozása: tolvajokat fogtak. A nagyapa megleckéztetette Sándort, a tolvajt, de ordibálás közben rájött, hogy a férfi a saját földjén törí a kukoricát. Az öreg mezőőr végigjátszotta a „vádoló szerepét”, ám leszégyenült unokája előtt, és megfogadtatta vele, hogy belőle sohasem válik csósz. Megsemmisült a nagyapa terve, „mert működése folyamán egyszer csalódott. És éppen akkor, amikor az első ízelítőt adta kiváló mesterségéből”.

A *tolvajban* már megjelenik a nagyapa öltözkékének kiegészítője, az öreg mezőőr állandó kelléke, a vasbot, amelyet a *Kétéltűek a barlangban* című regényben is a kezében tart. Az opus következő szövege ugyanis, amelyben a nagyapa figurája felbukkan, a *Kétéltűek a barlangban*. A regény zárlatában önvallomást írtak az Első Amatőr Hegymászók Egyesületének tagjai. Baras önvallomásában egy meg nem nevezett öregemberről írt: egy-egy életképet vázolt fel róla az év négy szakában. A leírásokból, eseményekből Gallai Istvánra ismerünk: nem hajlik a jobb keze, a könyöke szétroncsolódott, beszédeket tart az embereknek, vékony vasbottal jár, halálakor várja az elbeszélőt, de az nem mer elmenni hozzá. Ezek a mozzanatok megismétlődnek a *Latroknak is játszott* tetralógia regényeiben és Ónody Éva interjújában is: „Kezdjük a *Virágos Katona* című regény főszereplőjével, nagyapámmal. Hangsúlyoznom kell, hogy ő nem félt. Nem félt abban a században, amely félelemmel volt teli. A századvégen, a magyar világban született, és azt hitte, bele is álmodhatja magát egész életére. Azután jött az első világháború – ő becsülettel bevonult. Szétlőtték a könyökét, és vesztésként jött haza, bár erről nem tudott. Ám hamar rádöbbsent, hogy vesztés lett, és arra is, hogy a feje fölött megszábták a világot, amelybe be kellett illeszkednie. Ez az idegen világ a kisebbségi lét volt. De alapállása megmaradt: nem kell félni, mert túléljük. És ő túl is élte. Persze nemcsak a saját bőrét mentette, hanem úgy élte túl, hogy tekintélye megmaradt az emberek között. Ha ő megszólalt, mások elhallgattak, és rá figyeltek. [...] Bár nem beszélt túl sokat, amit mondott, el lehetett hinni. [...] – Hogyan élte meg az elvesztését? – Kissé gyáván. Tudtam, hogy halálos beteg. Az utolsó két évben nem mertem meglátogatni, mert nem akartam látni a haldoklását. Másféle képet akartam megőrizni magamban róla” (Ónody 2002: 32).

A *Latroknak is játszott* családregegy-tetralógia központi figurája, Rojtos Gallai István felbukkan az *Engem nem úgy hívnak* című regényben, a *Mit jelent a*

⁶ Az *Új Magyar Tájszótár* IV. kötete (B. Lőrinczy Éva főszerk., Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002.) közli a siglajsz címszót (ejtése: siglajc) ’külséjére sokat adó, előkelősködő fiatalember, ficsúr’ jelentéssel. A szótár a tájszó földrajzi lelőhelyének megnevezésénél Óbecsét említi. Szenttamáson is használták a szót, itt azonban nem volt pejoratív értelme, csak a ’fiatal fiú, suhanc’ jelentése ismert.

tök alsó? című kötet novelláiban, naplórészleteiben, és rá emlékeztet az 1975-ben a Magyar Szó napilapban megjelent nyolcrészes *Történetek egy régi forgópisztolyról* című novellaciklus egyik szereplője, Nagy István is.

A tolvaj című novella szövegében két, a szövegértést nem zavaró javítás, áthúzás látható, az egyik az alany és az állítmány egyeztetése céljából keletkezett (*Alig vártam, hogy elhagyjuk az emberlakta területeket és egyedül maradhasunk az én jövődöbéli birodalmam/mun?/kban.*), a másik szöveghelyen az egyik szereplő szavait követő idéző mondatban a szerző áthúzott egy feleslegesnek ítélt személyes névmást (– *Hát a Sanyit – mondom én.*).

(A lírikus Gion) Gion Nándor 1990-ben a Magyar Szóban megjelentetett naplórészleteiben írt első versírói próbálkozásairól. Az első élő költő, akinek az utcai ablakba helyezett, saját költségén kiadott verseskötetét naponta megcsodálta, Csongrádi László szenttamási tisztviselő volt. Az ő verseskötete és a házában élő tizenhárom éves szép, hosszú hajú lány ihlette első verseinek megírására. Ebben az időben géplakatos-műhelyben inaskodott, vasárnaponként könyveket olvasott, és arról álmódzott, hogy egy nap nagy költő válik belőle: „kockás füzetlapokra magam is írtam néhány kínosan rímelő búbánatos szerelmes verset, ezeket elküldtem Herceg Jánosnak, a *Híd* akkori főszerkesztőjének. Herceg János természetesen figyelemre sem méltatta gyermekem klapanciáimat, mire én sértődötten abbahagytam a versírást, felmondtam a műhelyben és beiratkoztam a szabadkai Vasúti Ipariskolába, de még ott is tisztelettel és irigységgel gondoltam a Csongrádi nevű szenttamási költőre, akinek saját verseskötete díszelgett házában ablakában” (Gion 1990: 17). Mivel Herceg János nem publikálta alkotásait, verseit kisméretű vonalas füzetbe írta, és soha nem küldte el őket egyetlen szerkesztőnek sem. A középiskolai tanulmányok befejezése után a többi füzetrel együtt felkerültek a családi ház padlására.

Gion Nándort korai írásaiban is foglalkoztatta a költészet, a költő-lét. A Symposium 1964. februári számában publikált *Issakhár* című novellájának főszereplője a karámok között heverészve „éneket költ”. A narrátor nem idézi a verseket, csak elbeszéli, hogy Issakhár esténként a Dühös Testvér „szőrös, erős kezéről, amellyel kíméletlenül megöli a sivatagi vadat, hallgatag bátorságáról és bolyongásairól” (Gion 1964: 14) énekelt. Három szöveghelyen közli az énekek tárgyát: Issakhár énekelt a végtelen sivatagról, a karámokról, a csillagokról és a felkelő Napról.

A Börtönről álmodom mostanában című regény hangsúlyos szerepet szán a verseknek. A Lírikusok bandája szavalóesteket szervezett a Kultúrotthonban, Hegedüs Marcella néni temetésén szomorú Ady-verseket adtak elő, Kucsuk cukrászdájában Kapossy Tamás részegen, de hibátlanul elszavalta *Az eltévedt lovas*, amelynek első három versszakja a regény egyik vers-intertextusa. A második beékelte versrészlet egy ismeretlen költő szerelmes verse, amelynek szövegében felbukkan a diófa motívuma, ez Simokovics úrnak, a regény festőszereplőjének képein is állandóan visszatérő motivikus elem. Kiss Lajos az M. városi börtönbe

vezető úton alkotta meg első versét. A költeményt az út mentén kiirtott nyárfasor ihlette. A kivágott kanadai nyárfák témájára írt, közhelyekkel teli verset egy rácsokról szóló követett. Első verseit a narrátor jelképesen olyan kisvonalas füzetbe írta, mint amilyenben a kisgyerekek tanulják a nagy- és kisbetűket írni. Az elbeszélő és Istenfélő Dániel a börtönben is költöttek verseket, ezeket a szerző mint szövegszerű betéteket építette be a műbe. A vers-intertextusok úgy működnek a Gion-szövegben, ahogy azt Szajbély Mihály definiálta az *Egy magyar nábob* című regény kapcsán. Gyárfásnak, Kárpáthy Zoltán fizetett fűzfapoétájának a regény elején olvasható rossz versei Jókai Mór szövegének kontextusában a magas irodalom részévé válnak: „Az értéktelen kontextust vált, bekerül az értékes környezetébe, s ezzel maga is értékessé válik” (Szajbély 2008: 56). Gion börtönregénye is részletezi a versek születésének körülményeit, amint Jókai is működésében mutatja be a versek létrehozásának folyamatát, a poéta tevékenységét, és „*expressis verbis* kontextualizálja a más regisztert idéző szöveget, azaz a kontextus az adott mű részét alkotja” (Szajbély 2008: 55–56).

A Lírikusok bandája a börtönben is szervez versmondó műsorokat, a versfaragó tagok ezzel ütik el az időt, ezáltal fogalmazzák meg másságukat és morális beállítottságukat, s mindez Gion Nándor számára játék: „remek verscsinálmányokat ír, mely versekben, mint jellemző az amatőrségben: fellegekben jár a gondolat, és megbotlik a földön a rossz mondat. Vagy fordítva: ha fellegekben jár a mondat, botladozik alant a gondolat. Gionnak ez regényes játék, hogy nehéz veretű prózai sorai közé verssorokat is írjon: költő regényhősei sorait” (Pintér 1992: 94). A költészet metaforikus értelemben csapda, a Lírikusok akárhová kerülnek is az életben, mindig alávetettek maradnak, ezáltal az irodalom mint a csapda metaforája jelenik meg a regényben (Pintér 1992: 94). A beépített versek és a Lírikusoknak nevezett szeszcsempészbanda poétái az ironia hordozójává válnak: „Ez az ironizálás új vonása az író prózájának: ennek segítségével látszólag elsúlytalanít, valójában persze jóval erőteljesebben hangsúlyoz bizonyos értékeket. Olyanformán érzékelteti a művészet különböző ágazatainak (a költészetnek, a képzőművészetnek, az előadóművészetnek) az erejét, hogy a befogadóra tett hatását emeli ki, noha világossá teszi a regényben leírt műalkotások dilettáns voltát. Szemérmes, de egyértelmű vallomás ez a torz forma mögött is fölsejlő és megsejthető örök szépségről, amely iránt olthatatlan sóvárgás él Gion hőseiben” (Szilágyi 1995: 108).

A *Mint a felszabadítók* kötet címadó elbeszélésében felfedezhető néhány önéletrajzi mozzanat. Az egyik szereplő, Hugyik Mihály asztalos és fűzfapoéta, mindennap lejárt a folyóra ihletért. Költő akart lenni, ennek érdekében „fehér notesszel és ceruzával a kezében sodródott a halászcsonakban, elmerült a költészetben, és írta a verseit ott a folyón, esténként a nagy házban gyöngybetűkkel fehér levélpapírra átmásolta a folyóvízen imbolyogva megírt verseket, és kék és rózsaszínű borítékokba rakta a költészetet” (*Mint a felszabadítók*, 97). Mivel a Hugyik Mihály nevet nem tartotta „kimondottan költői névnek”, első verseit Halmosi György álnéven küldte a szerkesztőségeknek. Szorgalmasan küldözgette a borítékokat, de egyetlen újság sem közölte a verseit. Az asztalos-költő mégsem

adta fel, barátja tanácsára elvállalta a megüresedett kántori helyet, és szép verseket írt az elhalálozott emberekről: „Kemény tél következett és influenzajárvány, az emberek gyakrabban haltak meg, mint máskor, Hugyik Mihály rengeteg verset írt, és mindegyiket elénekelte a temetőben, sokan sírtak és sokan megállapították, hogy Hugyik Mihály jó kántor és jó költő” (*Mint a felszabadítók*, 107).

(*A csavargó*) Gion Nándor vonalas füzetének első verse *A csavargó*.⁷ Kompozíciója három, a *Régi álmok*, *Az életben* és a *No, de mégis csak itt vannak* alcímmel megjelölt egységre bomlik. A folyamatos számozású versszakok száma 8+8+4 megoszlású. Ezek a számok az ütemhangsúlyos vers szótagszámában is visszaköszönnek. Gion a magyar népdalok legelterjedtebb strófatípusát, a négysorosot alkalmazza. A strófa szerkezete 8+4+4+8 szótagszámú sorokból épül fel, az első és a negyedik sor felező nyolcas, a második és a harmadik sor együttesen alkotja a kétütemű nyolcast. Nem sikerült mindvégig tartania magát ehhez a modellhez: a *Régi álmok* negyedik és ötödik versszakának utolsó sora háromütemű sor, a hatodik versszak harmadik sora pedig öt szótagos, a pusztulásban válaszoló rím elé ki kellett tennie a határozott névelőt, s ezzel a strófa szótagszáma eltérő a többi versszakétól.

Az életben alcímű vers XV. jelölésű versszakának sorfelépítése 7+3+5+8, amennyiben a szerző a *nincs* strófa- és sorkezdő módosítószó helyett a *nincsen* alakváltozatot alkalmazza, az első sorban is kijönne a kétszer négy szótagú ütem, ugyanezt a XVI. versszak utolsó sorában a sorkezdő határozott névelő elhagyásával alakíthatta volna ki. A *No, de mégis csak itt vannak* alcímű vers utolsó két strófájában sem tartja magát a nyolcas szótagszámú sorokhoz: a XIX. strófa első sora tizenkét szótagos. A verssorok legtöbbszörének axaa a rímképlete, de nem igazodik minden sorvégi rímhívó szó és felelő rím ehhez a rímelhelyezéshez. A rimektől eltekintve verssorai mondatszerűek, mintha prózát írta.

A vers szerkezete az alegységeknek megfelelően három részre oszlik, hangulatukra a címek utalnak: az elsőben visszaemlékezéssel, merengéssel indít, és a vágyak, az álmok szférájába visz, a másodikban visszatér a realitásba, a harmadik szerkezeti egység az álmok és a realitás szintézise. A vers egésze az elvágódást kifejező szavak köré szerveződik. Az érzelmekkel, szenvedéllyel teli tájleírásában megjelenik a későbbi munkáira jellemző daru motívuma is. Az indításban az évszakmetaforika is szerepet kap, a lírai ént a nyáron megjelenő csalóka és elérhetetlen délibáb látványa készíti az elvágódásra, majd a folyton helyet változtató, költöző darucsapat. A versbeszélő szubjektumának magánya a természettel harmonizál. A daru motívum népies hatás, de benne él Gion Nándor kedvelt költőjének, Fehér Ferencnek⁸ a költészetében is. A *Daru-balladában* (Fehér 1966: 178) a lelket kínzó érzeteknek, a lélek űzöttségének a képe a címben megnevezett madár. A délibáb mint optikai csalódás a képzelet, a vágy, az illúzióvilág szimbóluma,

⁷ *A csavargó* című vers szövegének betűhív átírását l.: 5. melléklet.

⁸ L. az *Akit sokáig szerettek hallgatni* című Fehér Ferenc halálára írt Gion-cikket (Magyar Szó, 1989. augusztus 5., 15. p.).

a madár a léleké. A vándormadár a remeteségre, a lírai én magányára is utal. Az elvágyódás érzését az ismétlődő elemek (az el ígектő többszörös ismétlése), az elvágyódás helyeinek megnevezése (messzeség, pusztaság, erdőség, lég, fellegek) és a magányra asszociáló idődimenzió (forró nyár, viharos éjszaka) erősíti.

A vihar tájköltészeti elem, amelynek pusztítását a lírai én borzongásos gyönyörködéssel nézi, és innen vezeti le az elvágyódás képletét: vihar dúl az égen, viszont ott élnek a madarak, csapatban, közösségben, vagyis az ég nem lehet rossz hely. Két világképet rajzol: az égi, a transzcendens, a szép és a földi, a siralom-völgy, ahol nehéz és magányos az élet. Az első szakasz betűrímes harmadik sora, a *messze, messze*, Babits-intertextus. A Babits-vers címét jelölő, szóismétlésen alapuló sor kiemeli a szöveg leglényegesebb részét. A *Levelek Irisz koszorújából* című kötetben megjelent *Messze... messze...* szintén az elvágyódás verse, az emberi megismerés korlázott lehetőségeire utal, a táj-jellemzések sorát követő utolsó versszakból az a fájdalom fogalmazódik meg, hogy a vers beszélője a „világmindenség csodálatos gazdagságát, ezerszínű változatosságát nem élvezheti végig, minden tájon, minden országban” (Makay 1994: 318).

A második szerkezeti egységben a lírai én a realitás talajára lép. A „*De már elmúlt. Régi álmom...*” verssor visszautal az előző vers címére. A földi élet leírásában az országot az elvágyódás kifejezőeszköze. A kirekesztettséget a vándor, a csavargó és az árva szó ismétléséből eredő fokozással erősíti: a vándorból a főcímben is kiemelt csavargó lesz, majd árva, végül halott. Felsorakoznak a csavargó-lét kellékei, helyei, az országot és a pusztát.

Az örökké úton levő, hely nélküli ember figurája, a csavargó toposza kitérít a szöveget a Nyugat-Európát becsavargó Kassák Lajos munkássága (*Egy ember élete* I. része *Csavargások, A ló meghal, a madarak kirepülnek*), François Villon (*A Nagy Testamentum*) és Petőfi Sándor költészete (*A csavargó, A vándorlegény*), Faludy György Villon-átköltései (*Ballada a senki fiáról*) vagy akár Mednyánszky László csavargóképei (*Csavargó-fej, Ülő csavargó*) felé. A vers csillagos ég-leírása Artur Rimbaud *Kóborlásaim* című költeményének két sorával rimel. A kóborló, a csavargó a Gion-opus későbbi műveiben Pancsó, a híres vonatos vagány, a kérdobáló Kordován, M. Holló János író, Irmay József asztalosmester és Török Ádám alakjában jelenik meg újra.

A vers szerkesztő elve a különböző valóságsíkok váltakozása: a rideg valóság és a vágy, az álmom, a jelen és a múlt mosódik össze. A negatív lecsengésű költemény meditatív jellegű elmélkedés az életről, a sorsról, a kívülállás és kitaszítottság problémájáról. Szerzője megteremti a társadalom periferiáján élő magányos, meg nem értett figurát, akit csak a darvak néznek embernek, és akikhez csak halottként, lélek formájában tud társulni. A versben megnyilvánuló fiatalkori, wertheres szenvedést a korai pályaszakasz életrajzi hátterének feltárása indokolja: elszakadás az otthontól, a szülőfalutól, idegen környezetbe kerülés.

(Este a falun) Az *Este a falun*⁹ tájleíró költemény, bukolikus elemekkel. Hasonló sorok Arany János és Petőfi Sándor verseiben olvashatók. Népköltészeti szótárt, alföldi tájjeleket alkalmaz. A vers kompozíciója kilenc négysoros versszakból épül fel. Rímképlete keresztrím. Mondatai nagy része mellérendelt összetett mondat. A kijelentő mondatokat, amelyek tárgyilagossá teszik leírását, érzelmi-hangulati elemekkel, megszemélyesítésekkel, hasonlatokkal telíti. A cím idő- és helyargumentum, determinálja a költemény idejét és terét.

A vers bukolikus idillként indul. Az első strófában gyors napszakváltás zajlik, majd lokalizálódik a tér. A *Toldira* és a *János vitézre* emlékeztet, ahogyan Gion megteremtí a miliőt. A tájjelek, a napszakok, az éjszaka, a csillagos ég, a rét, a pusztai épületek, a természetmetaforika részeiként a magánynak adnak keretet. Az első két versszak csendes, mozgások nélküli környezete oppozícióban áll a csendet akusztikai hatással, a hétköznapi élet hangjával megtörő harmadik versszakkal. A második strófában a csillagos ég gyertya-metaforával érzékeltetett gyászos miliője kontrasztot képez a pusztasötét, fénytelen világával. A tájleírás elemeit népi babonákkal, folklórmotívumokkal társítja. A harmadik versszak táj-narratívája csaknem szó szerint megismétlődik a kilencedikben, a befejező strófában azonban a kis pásztorlegény a bús jelzöt kapja. A kép hanggal, az akusztikai környezet ábrázolásával, hallhatóvá tételével egészül ki. A hang annak a térnek a jellegét hordja, amelyben megszólal: a csikó dühös horkanása, a pásztorsíp és a keserűen bödülő tehén hangja a falu akusztikai kellékei. A pásztorsíp hangja kivezeti a faluból, és a messzeségbe irányítja a tekintetet. A kitágított kép alkotóelemei, az alkonyat, a fűszál, a pásztorlegény sípja, a némaság, az elbödülő tehén *A pusztas, télen* leírásorozatának is elemei. A beszélő-szemlélő figurája a Petőfi-versben sincs jelen.

Az éjszaka bolygója hangulatteremtő elem a versben, a lunáris szimbolikában a Hold a fényt jelképezi a sötétségben. A félhold motívuma két strófában is feltűnik, a negyedikben a „halovány félhold karimája” világítja meg az égen „fegyelmezett rendben, gyászos némaságban fáradtan vonuló” vadlibacsapatot, az utolsó előtti versszakban sötét folt látszik a peremén. A holdhoz a versben két állat kapcsolódik, a harmadikban a vadlibák vándorcsapata látható fényében, a fogyó égitest a mögöttük lemaradó társuk esetében az elmúlást jelképezi, a nyolcadik strófában az égitestet lunáris állat, a tehén alakja takarja el foltként.

A vadlibacsapat Nils Holgersson csodálatos utazására emlékeztet. Salamon önvallomásában, a *Kétéltűek a barlangban* című regény befejezésében is megtalálható a Selma Lagerlöf *Nils Holgersson csodálatos utazása Svédországon át* című világhírű regényére való utalás: „Egy könyvet különösen megszerettem, arról volt benne szó, hogy egy svéd vagy norvég fiú egészen picire zsugorodott, és vadludak hátán bejárta a hegyeket, erdőket és a sziklás tengerpartot. Izgalmas röp-ködés volt, és sok szépet látott a vadludak hátáról” (*Kétéltűek a barlangban*, 99). A Nils Holgerssonra tett utalás gyerekkori olvasmányélményekkel kapcsolatos

⁹ Az *Este a falun* című második versszöveg betűhív átírását l.: 6. melléklet.

irodalmi reminiscencia. A vadliba és a hozzá fűződő történet mindkét szöveghe-lyen a félelmet, a magányt feledteti. A költöző madarak felbukkanásával mintha folytatódna az előző vers, az ötödik strófában ismét visszatér a vadliba motívuma. A vadlibacsapatnak két versszakot is szentel, a másodikban kiemeli a többtől le-maradó állatot. A lírai én azonosul a kívülálló libával, a bezártságot nem tűrő vad csikóval és a hullócsillagokkal.

A csavargó és az *Este a falun* című versek hasonló életérzéseket szólaltatnak meg, csak más képekben fejeződik ki a magány, lezárásuk is ugyanolyan lehan-goló.

(A haldokló farkas) *A haldokló farkas*¹⁰ a magány, az illúzióvesztés, a teljes re-zignáltság verse. Rövid időszakot, mindössze néhány percet ragad meg a sebesült, társai által elhagyott farkas életéből. Hat versszak lineáris elbeszélő szerkezettel. A színek orgiája, a szíkontrasztok (vér, fehér hó, vörös, szürke és fehér hollók, fekete test) fokozzák a farkas elesettségét. A vörös kivételével hideg, téli szí-nek. A második és a hatodik versszakban vizuális és akusztikus elemek egyaránt megjelennek. A miliőt akusztikai elemek teszik zordabbá, kísértetiessé: szélzú-gás, vinnyogás, a farkasfalka rohanása, a hollók keringése, farkasüvöltés. Az igék (lerogyott, kínlódott, zúgott, vinnyogott, otthagyták, üvöltenek) negatív jelentést hordoznak, szenvedéssel és magánnyal kapcsolatosak, a környezetre vonatkozó-an mozgást, a farkas cselekvésével kapcsolatban mozdulatlanságot fejeznek ki.

A levegőben keringő fekete holló előrevetíti a halált. Fekete színe hatalmát szimbolizálja a nálánál testesebb, megsebesült vad felett. A természeti kép a ha-lál gondolatába, tudomásulvételébe vált át. Az ötödik strófa *farkas felemelt fej*jel alliteráló sora az elmúlást büszkén elfogadó magatartást jeleníti meg. Az utolsó versszak vízióba, hallucinációba megy át: a magára hagyott vad hallani véli, hogy társai üvöltenek utána.

A vers a *Piroska és a farkas*, *A kismalac és a farkasok*, *A három kismalac* mesékből, Arany János *Toldi* című elbeszélő költeményének farkas-epizódjából vagy Jókai Mór *A kőszívű ember fiai* című regényének az orosz rónán játszódó farkas-jelenetéből ismert szituációt, a ragadozóból elesett lénné vált farkas ese-tét, a metamorfózis folyamatát örökíti meg. Az állat sorsát felmutató kép a lírai én életérzését fejezi ki.

A haldokló farkas felidézi Radnóti Miklós 1936-ban írt *Járkálj csak, halál-raítélt!* című versét, amelynek középpontjában a kort művészttragédiaként felfogó művésznak a művéért folytatott küzdelme áll. A békés alkotómunkát gátló körü-lmények, az ellenséges világ kényszere elleni harcban a költőnek a farkas motí-vuma jelképezte magatartásmintát kell vállalnia (Bori 2009: 109–110). A *Járkálj csak, halál-raítélt!* című versben a farkas motívuma szimbolikus töltetű, a farkas-csorda egyedei, „a sok sebtől vérző, nagy farkasok” az egyén szabadságának a védelmezőit, a lélek tisztaságáért folytatott harcot szimbolizálják. A farkas-mo-

¹⁰ *A haldokló farkas* című harmadik vers szövegének betűhív átírását l.: 7. melléklet.

tívum a Gion-versben is interpretálható a személyiség védelméért, a külvilágból származó ellenséges erőkkel folytatott küzdelemként. *A haldokló farkas* ebből az értelmezési pozícióból Petőfi Sándor *A farkasok dala* című allegorikus versével is rokonítható. Petőfi versében a farkas a szabadság szimbóluma. *A farkasok dala* ellenpólusa *A kutyák dalának*, ez utóbbi a farkas-kép negatív lenyomata: „a pozitív erkölcsi/politikai példa nem önmagában emeltetik ki, hanem úgy, hogy rögtön mellé lesz helyezve (a politikailag legyőzendőnek, erkölcsileg kivetendőnek mondott) komplementer álláspont” (Margócsy 2006: 275). A kietlen pusztaságban vergődő farkas a lázadó, a szervilizmusnak ellenálló ember allegorikus képe. Petőfi Sándor *A farkasok dala* és Gion Nándor *A haldokló farkas* című versében hasonló a külvilág attribútuma, az időjárási viszonyok teremtette zord miliő és a helyszín, a kietlen vidék. Közös, színkontrasztot létrehozó képük a farkas fehér óra kiömlő vére.

A széles körű intertextuális kapcsolódási pontok feltérképezése során nem hagyható figyelmen kívül Kazinczy Ferencnek a Gion-verssel azonos című meséje, *A haldokló farkas* (Kazinczy 1814) sem. A mese ott folytatódik, ahol a Gion-vers abbamaradt: a haldokló farkas végiggondolja életét, számadást végez.

Gion Nándor első szövegeit a gyermek- és fiatalkori olvasmányok befolyásolták, írásaiban kimutatható nyomot hagytak a gyermekkori meséi, az iskolai oktatás tanterveiben szereplő irodalmi művek, a kötelező olvasmányok, valamint az általános és középiskolás olvasókönyvek szemelvényanyaga. A vonalas füzet verseinek szövegében nincsenek áthúzások, mint a novellákban, láthatóak azonban a javítások (ráírások, beékelések). Szerzőjük utólag átnézte alkotásait, ellenőrizte a helyesírást, és néhány szöveghelyen kijavította a hibásan leírt szavakat, kifejezéseket.

AZ „ELSŐ ÍRÁS” PROBLEMATIKÁJA

Első publikált írás – álnéven és nevesítve

Az első írásként megjelölt Symposion-beli glossza előtt Gion Nándornak megjelent álnéven egy novellája. A saját névvel nem vállalt írásról több interjújában is nyilatkozott, például Bálint Sándornak, a Magyar Szó újságírójának 1987 októberében: „A hatvanas évek legelején kezdődött. A Symposion melléklet már bejáródott, én kezdetben csak rokonszenveztem vele, aztán írással is beállítottam a szerkesztőségbe. Az írás műfaját nehéz lenne meghatározni, afféle ügyetlen kis glossza lehetett. Bori Imre és Csépe Imre vitatkozott abban az időben valamiről és én a kezdő tollforgatók fölényével Bori Imrének adtam igazat. Nem hiszem, hogy bármelyikük is igényt tartott volna a véleményemre. A Symposion közölte az írást, és egy akkor meghonosodott ostoba szokás szerint ráütöttek egy pecsétet, hogy »Első írás«. Bágyadtan tiltakoztam mondván, hogy nekem jelent meg már novellám is álnév alatt (itt kezdett először kibontakozni prózaírói tevékenységem), de azt nem vették figyelembe. Ettől kezdve rendszeresen írtam a Symposionba, később a Hídba és időnként a Magyar Szóba is kritikákat, esszéket” (Bálint 1987: 13).

A hivatalosan első írásként elkönyvelt *Helyzetjelentés* 1962. november 8-án jelent meg az Ifjúság hetilap Symposion mellékletében. A szöveg a kritikairásra, a kritikus feladatára és felelősségére reflektál. Úgy véli, a vajdasági magyar irodalmi életben beállt változásokat elvető közönségnek az újhoz, a máshoz való negatív hozzáállását a rossz műveket dicsérő kritikák váltották ki: „Különböző irodalmi értékű alkotások egyforma elbírálásban részesültek. Az egykori bírálatok alapján ítélve éveken át csupa remekművek, esetleg jó, vagy végső esetben tűrhető olvasmányok láttak napvilágot” (13). Arra vonatkozóan, hogy az évekig magasztalásokhoz szokott olvasó nem tűri az elmarasztaló bírálatot, konkrét példát idéz: az olvasóközönség tiltakozását Bori Imre Csépe-kritikája ellen. Az olvasási attitűd okát az írói hozzáállásban látja: a háború utáni időszakban az olvasóközönség egy részének problematikus ízlését az írók nem fejlesztették, hanem negyedrangú művekkel kielégítették. Az olvasóknak éveken át csak a háború előtt megjelent könyveket és a vajdasági írókat állt módjukban olvasni, „ma már azonban, amikor mind több külföldi (elsősorban magyarországi) kiadványt kaphat kézhez, ezenkívül a jugoszláv írók műveiből is egyre több jelenik meg magyar fordításban, ez az érv nem lehetne helytálló” (13). Annak ellenére, hogy a

kínálat megnövekedett, a kritika továbbra sem irányítja az olvasók ízlését, kevés érdemleges bírálat jelent meg a magyarországi és a jugoszláviai írók műveiről: „Pedig alapos kritikai írásokra most kivételesen nagy szükség van, elsősorban az olvasó szempontjából, mert ha többé-kevésbé leszámoltunk is a káros gyakorlattal, az olvasóközönség nagy részénél meglehetősen mély gyökereket vert a múlt, és éppen ezért nagyon kívánatos némi útmutatás az olvasás művészetében” (13). Gion Nándornak a *Helyzetjelentés*ben megfogalmazott elvei a Symposion-nemzedék tagjainak művészetszemléletével rokon: a provincializmusból való kilépés igénye, az új eszmék és irányzatok iránti nyitottság, változás-igénylés. Fontosnak tartja a kísérletezést, a minőséget, a mű értékére koncentrááló kritikát, az irodalomcentrikusságot.

A *Helyzetjelentés* nem az első saját nevéen megjelent írása Gion Nándornak. A Bálint Sándornak adott interjúból kiderül, hogy novellája is jelent meg álnéven, amiből arra következtethetünk, hogy a novella mellett más írásai is jelentek meg álnéven. A *Helyzetjelentés* előtt tíz hónappal, 1962. január 11-én Gion saját nevéen három műfordítást publikált az Ifjúság Symposion mellékletében. Sveta Lukić *Lázadás a szavak ellen* című lírai esszéjéből fordított magyarra három írást.¹¹

Az Élet és Irodalom munkatársának, Domonkos Lászlónak részletesen beszélt egy álnéven publikált novella cselekményéről, szereplőiről. Első szépírói témáját apai nagyapja szenttamási otthonából, a Zöld utca egyik szűk mellékutcájának szoba-konyhás házából merítette: „Emlékszem, kis barna bőrű öregember volt, sokat ült töprengve az udvaron; még kovakővel és taplóval gyűjtött cigarettára. Aztán egy éjszaka megütötte a guta. Orvost hívtunk, az orvos imbolyogva lépett a szobába, de nem azért imbolygott, mert berúgott, hanem mert hosszú évekig hadifogságban volt, ahol állítólag néha hónapokig fakérget meg füveket evett csupán. Annyira legyengült, hogy hazatérte után is csak szédelegve tudott járni. Hát erről az éjszakáról írtam még egyetemista koromban az első novellámat, alakanyarítottam egy tetszetős álnevet, és bevittem egyik hetilapunk főszerkesztőjéhez. Ő elolvasta irományomat, kissé rosszkedvűen kijelentette, hogy közölni fogja, de a magamfajta fiatalembertől elvárná, hogy merészebben nyúljon a témához. Ma sem tudom pontosan, hogyan írhattam volna merészebben arról a békés öregemberről és az imbolygó orvosról, de a figyelmeztetést nem felejtettem el. A későbbiekben igyekeztem merész lenni, és egyik korai regényem, a *Testvérem, Joáb* merészségével még az említett főszerkesztő is elégedett volt. Sőt, bizonyos túlzásokra is felhívta a figyelmemet. De akkor már nem hallgattam rá” (Domonkos 1987: 7).

A publikálás helyére és idejére csak utalás található az interjúban: az írást egyetemista korában jelentette meg egy hetilapban. Gion Nándor 1959-ben iratkozott az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékére, az első névvel megjelölt szövege 1962. január 11-én jelent meg. Az írást

¹¹ Sveta Lukić: *Tünődés; Undor; Élettér*. Ford. Gion Nándor. Symposion, 1962. január 11., 3. sz., 8. p.

tehát az 1959. és az 1962. év közötti periódusban adhatta le. Feltételezhető volt, hogy az Ifjúság szerkesztőségének küldte be az álnéven írt szöveget, de ebben az időszakban sem az ifjúsági hetilapban (sem a Dolgozók vagy a 7 Nap hetilapokban) nem jelent meg a fenti interjúban ismertetett témájú írás.

**PRETEXTUSOK, ÁTÍRÁSOK, TOVÁBBÍRÁSOK
A GION-OPUSBAN**

AZ OLVASMÁNYÉLMÉNYEKBŐL ÉPÍTKEZŐ SZÖVEG ÉS A DEKOMPONÁLHATÓSÁG PROBLÉMÁJA

Pályájának kezdetén, a hatvanas években Gion Nándor az ókori görög kultúra fennmaradt alkotásaiból, a keresztény kultúrából, a Bibliából és a keleti mesevilágból merítette témáit. Az ószövegségi iratokból, görög mítoszokból, arab mesékből művészetről, művészekről szóló részeket válogatott, és a dekomponált, dekonstruált pretextus elemeit új kontextusba helyezte. A művészléttel kapcsolatos problematikát gondolta át, értelmezte újra, a művészet, a bűn és a bűnhődés kapcsolatrendszerének hálózata foglalkoztatta. Gérard Genette hipertextualitásnak nevezi ezt a fajta transzformációt: ide sorol minden kapcsolatot, ami a hypertextus szövegét (*Párbeszédés Hermes – dicséret, Arakhné, A teherhordó halála, Izsakhár, Ahasvérus* stb.) egy korábbi szöveghez, hipotextushoz fűzi. A Gion-írók korábban már létező szövegekből derivált textusok. Szimmetrikus transzformációk: kivonják a korábbi szövegekből a cselekményvázat és a szereplők közötti viszonyok sémáját, de másként mondják el a történetet. A cím befolyásol(hat)ja az olvasás stratégiáját és az olvasó interpretációját: a befogadó – amennyiben felismeri a szövegek közötti hipertextuális kapcsolatot, és a címet szerződési jelnek fogadja el – a korábbi szövegek aktualizált feldolgozásaként olvashatja az írást (Genette 1996: 86–87), vagyis új kontextusba helyezve újraolvassa a pretextusokat.

Hornyik Miklósnak adott interjújában korai írásairól 1968-ban így nyilatkozott Gion Nándor: „Még csak melléklet volt a Symposium, amikor esszé örve alatt valami elbeszélésszerűt írtam Izsakhárról, Arakhnéről, Hermészről” (Hornyik 1968: 19). Az átírás alkotói módszerének működéséről az Ahasvérus-novellák kapcsán beszélt: „Az örök bolyongásra ítélt ember meglehetősen hálás téma, különösen kezdőknek. Sokan foglalkoztak vele, korszerűbb beállításban, hogy igazolják önmagukat az elpusztíthatatlan téma újbóli feldolgozásával. Minthogy ismertem az eredeti Ahasvérus-történetet, kissé dühítettek az újabb keletű változatok. Ezért mesélni kezdtem Ahasvérusról, mintha én fedeztem volna fel, először. Örültem, hogy mesélhetek róla, mindennapi ügyeiről, amelyekbe persze én is igyekeztem belopni korszerű utalásokat. Meg kellett bizonyosodnom, hogy át tudok mesélni régi történeteket, még ha nem is én találtam ki őket, olyképpen, hogy mégis új történetekké váljanak” (Hornyik 1981: 137). A négyrészes *Ahasvérus* novella egy bibliai történet, illetve a bolygó zsidó legendájának továbbélését jelenti a gioni életműben, már létező történet helyeződik új összefüggésrendszerbe. Ahasvérust

közismerten és általában elfogadott tényként Xerxessel azonosítják, aki Kr. e. 485–464-ben élt. Ezdrás könyvében (Ezd 4,6) és Eszter könyvében (Esz 1,1) találkozunk vele, ennek témája egy leány csodálatos története, aki Perzsia királynője lett. A másik történet, amelynek Ahasvérus a szereplője, a Krisztus átka által örök bolyongásra ítélt jeruzsálemi varga legendája. A szakrális előszövegekkel, mítoszokkal, mesékkel idézetek, átírások és továbbírások révén kapcsolatba lépő szövegek nagyobb részét Gion Nándor a Symposium mellékletben és az Új Symposium folyóirat első évfolyamának számaiban publikálta. Ezekben az írásokban jelennek meg a gioni életmű első művészszerzői.

Az opus egyik vonulatát a továbbszótt, továbbírt történetek alkotják. *Az angyali vigasság* című hét novellából álló kötet, amelynek kompozíciója az *Ezeregy-éjszaka*-modellt követi, csaknem húsz év alatt állt össze. Mesélőjének történetei a 2004-ben posztumusz megjelent *Mit jelent a tők alsó?* című novelláskötetben érnek véget. A lezárás élményét az *Egy regény vége* című novella adja meg, a továbbírhatatlanságot címében is hangsúlyozó szöveg felidézi, átmeséli, újabb információkkal bővíti és lezárja *Az angyali vigasság* történeteit. A szövegek explicit jelekkel is utalnak a szerző korábbi szövegeire.

A Bibliából kölcsönzött Izsakhár-témát Gion három változatban írta meg, a történet harminc évig foglalkoztatta. Az Izsakhár-szövegek folytatásaiként értelmezhetőek az M. Holló János-novellák. Az Izsakhár-regény írójának, M. H. J.-nek az első történetét 1975-ben írta *M. H. J. hintaszéke* címen. M. Holló János történetei szintén a *Mit jelent a tők alsó?* kötetben érnek véget 2004-ben. A *Testvérem*, *Joáb* második változata a cenzori kényszer hatására keletkezett. A szövegen végzett változtatás a cenzúra, a politikailag kikényszerített átírás példája. Az életmű nagy ciklusát a Keglovics utcai történetek továbbírásai képezik. Az első szöveg, a *Keresztvivő a Keglovics utcából* 1966-ban keletkezett. Az utca lakóinak életét az *Ezen az oldalon* novellafüzér, a *Példabeszéd a szelídített állatokról és emberszabású növényekről* című novella, az *Olyan, mintha nyár volna*, a *Testvérem*, *Joáb* és az ifjúsági regények (*A kárókatona még nem jöttek vissza*, a *Sortűz egy fekete bivalyért*, *Az angyali vigasság* és a *Zongora a fehér kastélyból*) narrátora meséli tovább. A megjelent kötetek nem zárták ki a továbbírás lehetőségeit, szerzőjük úgy konstruálta a történeteket, hogy azok világa folytatható, továbbépíthető legyen.

Görög mitológia Gion-átírásban

(*Párbeszéd Hermes – dicséret*) Giornak a homéroszi, devecseri és vergiliusi intertextusokat ötvöző szövege, a *Párbeszéd Hermes – dicséret* a Symposiumban megjelentetett első, nem álnévvel jelölt szépirodalmi alkotása. A cím megnevezi a történet főszereplőjét és a narrátor tárgyához fűződő viszonyát, hangnemét. A szöveg, a görög mitológiából ismert Hermész életének parafrázisa, Gion egyetemi tanulmányainak olvasmányélményeiből építkezik. A szöveg nyitó szakaszában

Hermész állandó kellékeivel, a hírnöki pálcával, útikalappal és szárnyas saruval felruházva végzi az istenek által rárótt feladatát: közömbösen és unottan adja át a lelkeket Kharónnak, a révésznek, hogy az továbbvigye őket a halottak birodalmába. A narrátor nem nevezi meg hőstét, jellegzetes attribútumai és a halottak alvilágba vezetésének feladatköre utal kilétére. A következő mondatban sem nevezi meg a cselékvőt, másik feladatkörét írja le: „Ő az olymposi istenek hírvivője, az olymposiak parancsát közvetíti az embereknek és a halhatatlanok hierarchiája alsóbb rétegeinek. Utazik” (15). A főszereplő kilétét a narrátori szöveg után beiktatott eposz-részlet, Homérosz *Odüsszeia*jának Mészöly Gedeon által fordított részlete fedi fel. Az eposz tizenhárom sora Hermész utazását írja le. A novella folytatásában a narrátor rekonstruálja Hermész életének fontosabb eseményeit, tetteit, jellemét. A görög istenek között megmaradt kissé gyermeknek, ezért a „legemberszabásúbb” isten, aki lop, hazudozik, pimasz. Az elbeszélő Prométheuszhoz hasonlítja. Kettejük sorsában az a különbség, hogy Prométheusz megbűnhődik lopásáért, a Hermész-féle kisstíliű bűnözők viszont nem árthatnak az isteneknek. Leleményességüket, tolvajlásukat az istenek ügyességnek, erénynek tartják. A novella e szöveghelye a címmel ellentétben ellen-dicséret, a hazudozást, neveletlenséget, tekintélyrombolást isteníti. Hermész feltaláló is, a darvak repüléséből elleste, azaz feltalálta a betűvetést, ő készítette el az első lantot: „művészetet teremtett az emberek gyönyörködtetésére; énekelt az istenekről, anyjának cselédeiről és az emberek vele együtt énekeltek” (15). A narrátor a művészetet teremtő istent magasztalja, dicsőíti.

A következő intertextus „De Vecseri Gábor: *Egy négyezer éves istenszoborhoz I.*” megjelölésű. Az idézet Devecseri Gábor *Egy négyezer éves istenszoborra I.* című költeményéből ered. A szerző nevét és a vers címét pontatlanul tüntették fel. A vers több Devecseri-kötetben is megjelent (l. pl. Devecseri Gábor: *Ithaka!* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1969). A történet egy újabb bűnhődő, a számár-fülekkel megbüntetett Midasz esetével folytatódik, majd Hermész, valamint a becsületlen favágó ügye és Hermész gyerekeinek történetei következnek, végül a narrátor ismerteti az olvasóval a tolvajok istenének szerepét a trójai háborúban. A Midasz-mítosz mint előszöveg Ambrus Zoltán *Midás király* című művészregényét is felidézi a befogadóban. A Gion-szöveg Vergilius legismertebb művéből, az *Aeneis* című eposzból (ford. Lakatos István) is idéz. A befejezésben az elbeszélő konstatálja, hogy pozitív tetteinek köszönhetően Hermész az emberek számára mindig kedves maradt: „A földön tovább él és jól érzi magát. Segít az embereknek. Segít, hogy megbuktassák az isteneket” (15). A *Párbeszédes Hermes – dicséret* struktúrája a posztmodern textusok szövegalkotó eljárásaival rokonítható. A szöveget a citátumokból való építkezés módszerével konstruálja a szerző. Más szövegek beékelése a narrátori szövegbe posztmodern szövegalkotási eljárásra utaló jegy. A címben megjelölt párbeszéd az ókori görög és római, valamint a huszadik századi magyar írók szövegeinek dialógusára utal. Az intertextuális nyomokat (Riffaterre 1996: 67–81) csillaggal jelöli meg a szerző, a szöveg után a citátumok forrásait is felsorolja. A lanton játszó és éneklő Hermész az első *művész* a gioni művészszerzők sorában.

(*Arakhné, a degradált művész jelképe*) A kolophóni bíborfestő lányának történetét újrairó elbeszélés forrásszövege a görög mitológiából származik. A görög mitológiában Arakhné tehetséges szövő- és hímzőlány. Mindenki, még a nimfák is megcsodálták gyönyörű műveit, úgy hitték, Pallas Athénétől, a szövés és hímzés istennőjétől tanulta meg a mesterséget (Souli 1995: 31). Az elbizakodott művész-szövőlány haragudott, amiért Athéné tudása alá helyezték a munkáját, és versenyre hívta az istennőt. A mítosz problémájának kiindulópontja az ember világában, és nem az isteni szférában jelentkezik. A görög mítoszokban az istenségek valamennyien rendelkeznek az átváltozás készségével. Athéné öregasszony képében jelent meg a szövőlány előtt, és figyelmeztette, ne hívja ki az istenek haragját, legyen szerény és józan. Arakhné hajthatatlan maradt. Szembenállásukból, rivalizálásukból adódott a konfliktushelyzet, aminek következménye az isteni és emberi képesség és tudás megmérettetése lett. A versenyen szebbnél szebb műveket alkottak, de Arakhné gobelinjeinek istenkáromló témáival, az istenek erkölcstelen tetteinek ábrázolásával kihívta az istennő haragját. Athéné széttépte Arakhné szövetét, és széttörte a szövőgépet. Arakhné szegyenében felakasztotta magát, ám az istennő megsajnálta, és visszaadta az életét: pókká (arachné) változtatta, hogy állandóan szövögesse a hálóját.

A görög mítoszok csak feltételezik, hogy a lány Pallas Athénétől tanult, az ovidiusi változatban Arakhné is tagadta, hogy az istennő segített volna neki, a Gion-szöveg elbeszélője azonban eldönti a kérdést, Athéné istennőt Mesternek és Nagy Tanítónak nevezi. A Mester kezdetben büszke volt a tanítványára, majd ócsárolta, miután az vakmerőségében megfeledezett a kötelező tiszteletéről. Arakhné kiemelkedett „az apró földtúró emberkék” közül, akik „alázatosak voltak és türelmesek, elvakultan ragaszkodtak a földhöz, és várták a Földanya sokfajta gyümölcsét” (12). A „kalaphóni kelmefestő” lányát a narrátor rútnak írja le, „szépségét beleszötte kelméibe: így ketten együtt elragadó látványt nyújtottak, és irigységet keltettek a fecsegő emberkében” (12). A lánynak a szövés az életet és a művészetet jelentette, az istennő a „mesterséget csak mellékfoglalkozásként űzte” (12). Arakhnét művészete emelte ki az egyszerű halandók közül, és emelte isteni magasságba. Az *Arakhné* a művészet hatalmas erejét dicsőíti.

Az istenek azonban megbüntetik azt az embert, aki más, és az istenekkel egy szintre akar emelkedni. A Gion-szöveg szerint Athénének a „szájtató emberek” miatt kellett bizonyítania fölényét, ám ez csak félig sikerült: „a tanítvány szemmel láthatóan egy szintre került a Mesterrel” (12). Az isteni és emberi közötti különbséget, a hosszú távon egy szinten maradás lehetetlenségét a narrátor ellentéttel érzékelteti: „A Mester mindig egyformán szép, mindig egyformán fiatal és művészete mindig egyformán tökéletes. A tanítvány csúnya, halandó és művészete változó” (12). A narrátor ironikusan – „kicsinyeskedni kezdett, etikai szabálysértésről mennydörgött és pókká változtatta” (12) – fejezi ki, hogy az istennő nem művészi alkotásával, hanem hatalmával győzte le a szövőlányt. A pókká változtatott Arakhné büntetése nem pusztán az, hogy elveszítette emberi formáját és beszédkészségét, hanem az is, hogy művészből iparosmesterré degradálódott, és

függő pozícióban „közszükségleti cikkeket gyártott sorozatban” (12). Az isteni büntetést, a test metamorfózisát a perspektívaváltás mutatja: az új perspektívából nézve az emberek csodálatosan nagyra nőttek. A novellaszöveg rögzíti az alak- és egyéniségváltozás folyamatát: Arakhné még rútabbá válik, sarló alakú állkapcsa félelmetes, potroha undorító, alattomos, és állhatatosan vár egy sarokban a zsák-mányára. Arakhné a „visszavonhatatlanul ledegradált művész” (12) jelképe a szövegben.

A Gion-szöveg egy görög eredetmagyarázó monda, az Ovidius *Metamorphoses* című műve által megörökített átváltozásmítosz átírása: a pók Arakhné mítoszában gyökerező eredettörténetét tölti meg új tartalommal, és írja át az elbizakodott és dölyfössége miatt kegyvesztetté vált és megbüntetett művész történetévé.

Az életet jelentő szavak történetei (A Gion-próza és Az Ezeregyéjszaka meséinek dialógusa)

(A teherhordó halála) Gion Nándor *A teherhordó halála* című novellája *Az Ezeregyéjszaka meséi* című arab mesegyűjteményből vesz át történeteket. Főszereplője a 9–19. éjszakán elmondott *A teherhordó és a három leány története* című meséből ismert – névvel nem, csak a foglalkozásával megnevezett – teherhordó. A gioni teherhordó munkára várakozva a bazár kapuja előtt verseket olvas, „foglalkozása ellenére művelt ember”, és „foglalkozása ellenére is kifinomult érzékkel” (12) rendelkezik. Az éhhalál fenyegeti, emiatt időz sokáig fiatal költőismerősen a művész-egzisztencia legmélyebb problémáit megszólaltató versénél. A gioni szöveg konstrukciója *Az Ezeregyéjszaka meséinek* arab eredetű meséire jellemzően a próza és a vers váltakozásából áll össze. Gion Nándor átveszi a mesegyűjtemény XII–XIV. századi költőktől származó két idézetét. Az eredeti arab mesemondás elemeinek, a verseknek a mesekönyvben szerkezettagoló, hatást fokozó, cselekményt lassító, ezáltal izgalmat keltő (Simon 2009: 31) funkciója van, Gion hasonló okokból idézi a versanyag néhány elemét. A verses elemek új narratív síkot képeznek a művön belül. Az első, a művészlét problémáit megéneklő *A meggyilkolt leány vagy a három alma története* című – az arab mesekönyv legújabb magyar fordításában ennek a mesének *A feldarabolt lány története (19–24. éjszaka)* a címe – mese (*Az Ezeregyéjszaka meséi* 2009: 184–244) első versbetétének hat sora:

„Mondják: ragyog tudásod, akár a Hold az égen.

De jaj, mit ér az ész, ha meg kell hálnom éhen?

Ha zálogba tennének – tudásomat meg engem,

Hogy árán egy napi falat kenyérré teljen,

Könyv, penna és tudás – ott visszadobnák nyomba,

»Nem kell ez« – mondanák, vetnék szeméthalomba.

(*Az ezeregyéjszakai meséi*)” (12)

Gion nem idézi pontosan a mesekönyv címét. A vers, amelyet a mesében egy éhező vén halász mond keserűségében az utcán, a Gion-novellában a fiatal költő gyöngébb alkotásai közé tartozik. A fiatal költő a léha, semmittevő, sorsába belenyugvó ember típusát testesíti meg. A teherhordó ennek ellentétje. Életük különbözik, ám úgy tűnik, mindkét embertípus létének a korabeli viszonyok, életkörülmények következtében az éhhalál vet véget. A teherhordót egy nap megszólítja egy lefátyolozott arcú nő, és megkéri, vigye utána a kosarát. A szerző a szüzsét *A teherhordó és a három leány története* című meséből kölcsönzi. A Gion-novella nem determinálja a helyszínt (a mesében a helyargumentum jelölt, Bagdad), megváltoztatja a történések sorrendjét, kihagy eseményeket és szereplőket, illetve új szereplőkkel bővíti a történetet. Míg a mese narrátora hosszan részletezi, hol és mit vásárolt a lefátyolozott arcú nő, Gion elbeszélője röviden annyit közöl, hogy a kosár a „homályos, szűk utcákban egyre súlyosabbá vált” (12). A kapuhoz érkezve a nő behívja a teherhordót a nagy kőházba, amelynek egyik termében három – a mesei számot meghagyja Gion – félszemű koldus üldögélt. A Gion-szöveg koldusbotra jutott valamikori gazdag kereskedői Sehrezád (előfordul Seherezádé és Sahrazád néven is) első éjszakai meséjének, *A teherhordó és a három leány történetének* megvakult királyfiai: az első nem árulja el a nevét, a második Aimár, az Ébenfa-szigetek uralkodójának fia, a harmadik Khaszib király fia, Adzsib. *A teherhordó halálának* elbeszélője a mesefigurák közül kihagyja a fátyolos leány két nővérét, a három éjszakai látogatót, az inkognitóban utazó Hárun ar-Rasid kalifát, az uralkodó vezírjét, Dzsafárt és hóhérját, Maszrurt, a hét rabszolga helyett csak négyet szerepeltet, és behozza a történetbe az ősz szakállú embert, a város leggazdagabb kereskedőjét, akiről a novellaesemények szintjén nem lehet megtudni, milyen kapcsolatban áll a lefátyolozott arcú nővel.

A novella egyik szereplője nem tud aludni, az álmatlanságban szenvedő figura felbukkant a *Börtönről álmodom mostanában* című regényében is, Kiss Lajos, az elbeszélő és Simokovics úr, a festő rossz alvók, és sokszor átvirrasztja az éjszakát az *M. H. J. hintaszéke* című novella író-főhőse is. Az álmatlanságban szenvedő ősz szakállú ember a Gion-szövegben átveszi *Az Ezeregyéjszaka meséi* kerettörténetében meséket hallgató Sahriár király szerepét: „Én mindennap idegeneket csalogatok a házamba, akiknek el kell mesélniük életük történetét. Aki érdekes történetével megkönnyíti álmaimat, azt gazdagon megjutalmazom, de aki unalmas történeteket mesél, annak leüttem a fejét” (12). A három mesebeli királyfi, akiket a narrátor gazdag kereskedőknek nevez, csodálatos történetet mesél az életéről. Hajótörésük, szabadulásuk, tengeri hanyattatásuk történetében fellelhető az arab mesegyűjtemény több meséjének szereplője, helyszíne, legendák, mondák elemei (a tengerész-történetek Szindbádja, lakatlan sziget, a „tengerek véne”, a hatalmas mesebeli madár, a rúkh-madár stb.). A teherhordó nem tud semmi érdekeset mesélni az életéről: „Én örök életemben egyszerű teherhordó voltam – kezdte a csodálatos történetek után a maga meséjét a teherhordó – a tengerjáró Szindbádot sohasem láttam, a teherhordó Szindbádot ismerem csupán, akivel eszténként együtt szokjuk olvasni a költő verseit, aki azt vallja, hogy:

Meghal minden író, elássa az Idő,
De az, mit ő leírt, idővel egyre nő.
Ezért, amit leírsz, tökéletes legyen,
Ragyogjon a papír a Végítéleten...

(*Az ezeregy éjszakai meséi*)” (12)

A második versbetét, amely *A teherhordó és a három leány története* mese *A második koldus története* című önálló elbeszéléséből ered, a művész halhatatlanságát, írásaiban való továbbélését, művei általi megítélését hangsúlyozza. A szerző megjelöli az intertextusok forrását, nevesíti az intertextuális vonatkozásokat, ezzel is fokozva a szövegek egymásra vonatkoztatásának transzparenciáját. A keleti mesékben „a beszédnek, a szónak mindennél nagyobb hatalma és becsülete van”, az európai mesékkal ellentétben *Az Ezeregyéjszaka meséinek* hősei „nem tudják, milyen sors vár rájuk, nem maguk küzdi ki céljaikat, hanem a végzet kiszámíthatatlan szeszélye sodorja őket váratlan kalandokba” (Boldizsár 2004: 81). *A teherhordó halála* is ezt a modellt működteti: az olvasó azt gondolná, a palotában jóra fordul a szorgalmas teherhordó sorsa, a történet azonban váratlan fordulatot vesz, az ősz szakállú ember nem hallgatja végig a költeményt, a verset és költőket nem tartja érdekesnek, leütteti rabszolgájával a teherhordó fejét. *Az Ezeregyéjszaka meséiben* a saját történetét „ismerő és továbbadó ember halálos veszedelemben a maga és a mások életét is megmentheti története elmondásával” (Boldizsár 2004: 81), ez a kereskedőknek sikerül, a teherhordónak nem.

A mesélni képtelen teherhordó halálával kezdődik el a szépen beszélő emberek szerepeltetése a gioni írásokban. Gion Nándor szépen beszélő hősei (pl. Jákob, Izsakhár apja, Rojtos Gallai István, Opana, az Aleksandra nevű javítóintézetes lány, aki Barasnak mesél esténként szomorú és vidám történeteket, Iрмаi János, a békebeli történeteket mesélő asztalosmester, a *Mit jelent a tők alsó?* festője stb.), ahogy az ezeregy éjszakan át mesélő Sehrezád, beszédjünkkel a legnehezebb élethelyzetekből is kivágják magukat. A teherhordó erre képtelen, a mesei happy ending befejezés elmarad, a történet hiánya, a beszéddeficit a halálát okozza.

(Regényé összeilleszthető részek – Az angyali vigasság) Az 1985-ben a Forum Könyvkiadó gondozásában megjelent *Az angyali vigasság* című hét novellából álló kötet kompozíciójának szervezőelve az *Ezeregyéjszaka*-modellt követi. A mottóját akár a keleti mesegyűjteményből is vehette volna Gion Nándor. *A százhatodik éjszaka* meséjének hőstét, Dau al-Makánt bú és gond gyötörte, és ezt mondta: „Arra vágyom, hogy történeteket halljak emberekről, históriákat királyokról és a szerelem leigázott szolgáliról, talán Allah megkönnyebbitené szívemet a nehéz gondtól, eltávolítana sírástól, panasztól” (*Az Ezeregyéjszaka meséi I. 1–145. éjszaka* 2000: 597–598). *Az angyali vigasság* novelláinak *Az Ezeregyéjszaka meséi*hez hasonlóan a mesélés a kohéziós anyaga. Sehrezádot Boldizsár Ildikó *Meseepóitikájában* a legbölcsebb mesemondók egyikének nevezi, a mesemondók ősasszonya jól tudja, hogy a mese és a mesélés az életben maradás eszkö-

ze: „Kétszeresen is használja ezt a tudást: egyrészt az általa elmondott történeteket építi erre a dramaturgiára, másrészt így remél feloldást a halálos ítélet alól. Tudja, hogy a mese gyógyír: Sahrijár uralkodót a csalódottságából és bosszúszomjából kell kigyógyítani” (Boldizsár 2004: 82–83).

„Az *angyali vigasság* narrátora a mesével Sehrezádhoz hasonlóan életet ment, nem a sajátját, egy ismeretlenét. A kerettörténet helyszíne egy kocsmai asztal, az asztalnál ülő elbeszélő mellé leül egy férfi – a narrátor uramnak szólítja –, és fel akarja vágni az ereit egy tompa késsel. A narrátor mesélésének célja, hogy elterelje az ismeretlen öngyilkosjelölt figyelmét a késről, és eltérítse szándékától. A gyermekkoráról, barátairól, a falubeliekről mesél érdekes, időnként mesébe illő történeteket, közben oda-odaszól az öngyilkosjelöltnek, hogy tegye le a kést, vagy vigasztalja másokkal megtörtént valóban tragikus, szomorú esetek mesélésével, amiből az illetőnek rá kellene jönnie, hogy saját sorsa nem is annyira kilátástalan. A meséléssel a megrontott egyensúlyt, a megbomlott személyiséget próbálja helyrehozni, mert tudja, hogy a mesék a beteg és lelkileg megzavart emberek számára kapaszkodóként, segítő erőként hatnak: mindannyian találunk bennük olyan életvezetési tanácsokat, intelmeket és felszólításokat, amelyek »gyógyírként« hatnak az életünkben előforduló problémákra vagy átmeneti, netán tartósnak ígérkező kibillentségekre” (Boldizsár 2004: 20).

Az *angyali vigasság* első novellájának in medias res kezdete nem ad magyarázatot az ismeretlen férfi öngyilkossági kísérletének okára, homály feddi kiletét és a narrátor asztalához kerülésének körülményeit. A novellák elbeszélője kitérőket tesz, ezzel fokozza hallgatója érdeklődését. Görömbei András retardáló kitérőknek nevezi ezeket a cselekmény-megszakításokat: „Világa mintegy előre készen van benne, az egyes novellákban a későbbiek több motívumát, szereplőjét fölillantja, mond is egy-két érdekes dolgot róluk, de aztán egy fordulattal (»de most nem erről van szó«, »majd ezt is elmondom a maga helyén, de előbb megpróbálom rendezni a történetet, hogy ön is megértse, uram« stb.) visszatér az alaptörténetre, hogy a következő percben már megint újabb kitérőt tegyen, ismét másfelé vezessen. Sőt van, amikor bejelenti, eszébe jutott valami érdekes, fontos, de most mégis marad az elkezdett történetnél” (Görömbei 2001: 293). Meséivel Sehrezád is elhárítja a veszélyt: nem fejezi be aznap az elkezdett mesét, a másnap éjjel befejezett mese után pedig újra kezd, arra kényszerítve a kíváncsi és álmatlan királyt, hogy életben hagyja. Az ezeregy éjszakai történetet követően az uralkodó megkegyelmez az életének, és míg tart a mese, *Az angyali vigasság* ismeretlenje sem lesz öngyilkos.

A narrátor szemtanúja és aktív alakítója is azoknak az eseményeknek, amelyeket elmesél. Norman Friedman tipológiájában szemtanú narrátornak (eye-witness narrator) nevezi az ilyen szereplőt, aki maga is a történeten belül van, többékevésbé részt is vesz az események alakításában, nagyjából ismeri a főbb szereplőket, és az olvasóhoz egyes szám első személyben beszél (Friedman 1967: 125). A szemtanú narrátor sokféleképpen alkalmazható: a szeme bensővé fordítható, hogy saját maga legyen a cselekvés középpontjában, vagy kifelé fordítható, hogy

más karakterek vagy maga a társadalmi színhely váljanak az érdeklődés célpontjává (Scholes 2006: 256). A szemtanú narrátor saját perspektívájából láttatja az eseményeket, a faluszéli utcai történeteket tehát a narrátor egyoldalú közléséből ismeri meg a befogadó. Robert Scholes, James Phelan és Robert Kellogg szerzők a *The nature of narrative* című könyvükben ezt határozzák meg az efféle narrációtípus korlátjaként, a szemtanú ugyanis nem láthat mindent, és csak egy gondolkodásmódot ismer – a sajátját (Scholes 2006: 259).

A kötet első novellájában a narrátor közli, édesapja egy igazi sziklát, kődarabot gördít a házuk elé az utcasarokra, hogy megvédje az eperfacsemetéket a kátyúkat kerülő szekerektől. A kőszikla Szent Péterre utal, akinek Jézus a görögül kősziklát jelentő Petrosz nevet adta. Párhuzam fedezhető fel az apostol és a narrátor között: mindkettő történetmondók és mindkettejük életében fontos szerepet játszanak a történetek. Szent Péter az apostolok között a legjelentősebb alak, a narrátor pedig az utcabeli gyermekcsapat vezére. Szent Péter az *Újszövetségben* olvasható leveleiben Jézus tetteit, tanításait próbálta meg átvezetni, továbbhagyományozni, az én-elbeszélő *Az angyali vigasságban* saját gyermekkori világát, egy különös faluszéli emberi közösség történeteit örökíti meg, egy utca lakóinak életével akar tanítani.

Az angyali vigasság mesélőjének történetei a posztumusz megjelent *Mit jelent a tők alsó?* című novelláskötetben érnek véget. Az *Egy regény vége* című novella első mondata az előző „szép-szomorú történeteket” egybefoglaló kötetre reflektál: „Tulajdonképpen már egy egész regényt elmeséltem önnek uram, igaz, hogy kissé darabosan meséltem, de ha jobban odafigyelt, szépen összeilleszthette a részeket, a regénynek akár egy szép címet is adhatnánk, mondjuk azt, hogy *Az angyali vigasság*” (*Mit jelent a tők alsó?*, 103). A kezdőmondat utólag regényként határozza meg *Az angyali vigasság* műfaját. Az utolsó történetet az öngyilkosjelölt arca idézi fel a mesélőben: Szível Sanyi, Burai J., Hodonicki Oszkár, Virág Péter és az elbeszélő tél végén egy vasárnap délután Toma Gyuri bandájával közös focicsapatot szerveztek, és a szomszédos faluba mentek, hogy megmérkőzzenek az ottani telepes fiúkkal. Kalmár Gyuri lovát, akit gazdája szerencsétlen halála óta a gyerekek Gyilkosnak neveztek, Velez Jánostól kérték kölcsön, hogy átvigye őket a szomszéd faluba. A meccs győzelemmel ért véget, a csapat hazafelé verekedésbe keveredett, Gyilkos megijedt, felágaskodott, és hazáig futott a szekérral. Három nap múlva elpusztult az öreg, lógó nyelvű ló. Az állat halálával véget ér a történet, az elbeszélő kifizeti a gyermekkori verekedést kirobbantó patkányszerű fickóra hasonlító öngyilkosjelölt vacsoráját. A férfi nem vágta fel az ereit, a történetmondó pedig hálás, mert alkalma adódott elmesélni még egy jó történetet. Az *Egy regény vége* felidézi, átmeséli, újabb információkkal bővíti és lezárja *Az angyali vigasság* történeteit.

Bibliai pretextusok továbbírása

(*Issakhár/Izsakhár-szövegek*) Gion Nándor írói opusa is bizonyítja, hogy a Biblia mennyire gazdag forrása az irodalomnak. A bibliai történetek továbbírásain kívül a névadások (Joáb, Izsakhár, Szentigaz, Szent Erzsébet, Szent János, Jónás stb.) és a visszatérő bibliai motívumok (bárány, kenyér stb.) is az opus biblikus vonatkozásait gazdagítják. Az Izsakhárról szóló történetet Gion három változatban írta meg. A téma harminc éven át foglalkoztatta. Az első verziót *Issakhár* címen publikálta az Ifjúság hetilap Symposion mellékletében 1964. február 27-én. A téma második feldolgozása a Híd folyóirat 1976. 1. és 6. számában megjelent *Izsakhár* című kétrészes novella.¹² A harmadik változat kötetben, regénnyé duzzasztva a Kortárs Kiadónál jelent meg 1994-ben szintén *Izsakhár* címen. Ezt a szöveget rendezték sajtó alá a Noran Kiadó szerkesztői az Életmű sorozat *Börtönről álmodom mostanában* című második kötetében. Füzi László *A szerkesztő jegyzetében* (Füzi 2008: 617) azt írja, hogy az író életében megjelent kiadásokat vették alapul, és csak a nyilvánvaló sajtóhibákat javították ki a szövegekben. Az Izsakhár-regényt az 1975-ben publikált *M. H. J. hintaszéke* (Gion 1975: 234–253) című novellában kezdi kigondolni M. Holló János író.

Az *Issakhár* novellát nem ismerik, vagy legalábbis nem sokat írtak róla a Gion-kutatók. Ennek oka abban kereshető, hogy nehezen tudnak hozzáférni az Ifjúság című hetilap számaihoz (Szerbiában a Szerb Matica Könyvtárban, Magyarországon az Országos Széchényi Könyvtárban lelhetők fel a példányai). A Symposion 1961–1964 között ennek az Ifjúság hetilapnak volt irodalmi melléklete. Gerold László *Gion Nándor pályakezdéséről* írt tanulmányában említi a novellát, felsorolja ugyanis, miről írt Gion a Symposionban: „Hermesről, Arakhnéről, Izsakhárról, a névtelen teherhordóról, Ahasvérusról, mesél a görög mitológiából, a Bibliából, az *Ezeregy éjszaka* meséiből ismert alakokról. Csupa olyan szereplőről, akiről mesélni lehet, s akiről az író az alapul szolgáló történet mitológiai, mondai vagy történelmi ismeretei mellett is szabadon költheti a mesét, alakíthatja történetüket” (Gerold 2008: 82). Gerold László foglalkozik „Jákob és fiainak a *Biblia* epizódjait átmesélő” (Gerold 2008: 83) történetével, viszont más alakban idézi a novella címét, az *Issakhár* helyett *Izsakhárt* ír, a megjelenés dátuma („*Izsakhár*, 1964. febr. 27.”) és az idézetek viszont arra utalnak, hogy az *Issakhárról* van szó. A szerző Gion Nándorról írt monográfiájában (Gerold 2009: 39) kijavítja ezt a hibát. Monográfiájában Gerold Lászlóhoz hasonlóan Elek Tibor is felsorolja, milyen jellegű, témájú írásokat publikált Gion a Symposionban, de mivel az életmű későbbi alakulása szempontjából nem tartja szükségesnek, ezekkel az írásokkal külön nem foglalkozik (Elek 2009: 33).

Az Izsakhár-írások pretextusa a Bibliában, az Ószövetségben található. Izsakhár Jákob fia, a tizenkét törzs egyikének ősatyja. Jákob, Izsáknak és Re-

¹² Ugyanez a szöveg jelent meg a Hornyik Miklós szerkesztette *Merülő fullanyú (Válogatás a jugoszláviai magyar száraz humorból)* című kötetben (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977).

bekának a fia, a Biblia szerint a zsidó nép egyik pátriárkája, ősatya volt. Négy asszonytól tizenkét fia született: Leától *Rúben*, *Simeon*, *Lévi*, *Júda*, *Izsakhár* és *Zebulon*, Bilhától *Dán* és *Nafthali*, Zilpától *Gád* és *Áser*, Rákheltől *József* és *Benjámín*. Később a tizenkét törzs egyéni nemzetekké válik. Mivel a héber betűk átírását a magyarban nem szabályozták, az Izsakhár név eltérő alakokban szerepel a különféle bibliafordításokban. A latin Vulgata alapján készült Káldi-féle katolikus bibliafordításban *Isszachár*, a Károli-féle protestánsban, amely az eredeti héber Bibliát veszi alapul, *Izsakhár*, az új katolikus bibliafordításban *Isszachár*, az új protestánsban *Issakár*, a Bibliai Kislexikonban, amelynek a szerkesztői a héber eredetit írták át fonetikusán, hangzás szerint, a *Jisszachár* alakja szerepel (Gecse–Horváth 1978: 244–246).

(Izsakhár, 1964) Gion első Izsakhár-novellájának a címe eltér mind az öt alakváltozattól. Ez azzal is magyarázható, hogy a Biblia háttér-jelenléte ellenére a Gion-novella mást, többet közöl Jákob ötödik fiáról, mint a *Biblia*. Izsakhárral főleg Mózes öt könyve foglalkozik. A Gion-novella váza az a néhány mondat, amit Mózes öt könyve Izsakhárról ír. Ezekhez Gion hozzáírja az Izsakhár családjával kapcsolatos történeteket – Jákob és Ézsau viszályát, József eladását –, vagyis a *Bibliában* fellelhető információkat egészíti ki és bővíti Issakhár történetévé.

A novella indítása Jákob áldásának szövegéből vesz át elemeket: a tarka, csíkos lábú barmokat őrző Issakhár esténként a karámok tövében szeretett üldögelni, csontos hátát az egyik oszlopnak vetette, és énekelt. Jákob halála előtti kijelentése: „Izsakhár erős csontú számár, a karámok közt heverész” (1Mózes, 49:14). Körülötte „a levegő egészen sötétszürke lett”, az éjszakák „különösen egyforma és egyformán csodálatosak” voltak, „békés csend és a hegyek felől homokot szórt a szél” (*Izsakhár*, 14). Jákob áldásának második mondata: „S látja, hogy jó a nyugalom és hogy a föld mily kies: teher alá hajtja hátát, s robotoló szolgává lesz” (1Mózes, 49:15). A novella így folytatódik: „A Gyöngeszemű Anya fiai aludtak ilyenkor.” A narrátor Issakháron kívül senkit sem nevez meg: vagy nevének első betűjét használja, vagy valamelyik attribútumukkal utal rájuk. Ezen a szöveghegyen még nem derül ki, hogy a Gyöngeszemű Anya melyik nő a négy közül, csak gyanítani lehet, hogy a főszereplő anyja. A névadásra a *Biblia* szolgál útmutatóul: amikor Jákob Haránba utazott, megismerkedett Lábán lányaival, Leával és Rákhellel, „Leának pedig gyenge szemei valának, de Rákhel szép termetű és szép tekintetű vala” (1Mózes, 29:17). A Gyöngeszemű Anya Issakhár anyja, Lea. Az elbeszélő informálja a befogadót a testvérek közötti interperszonális kapcsolatokról is. Issakhár nem szerette testvéreit: „Amióta R. hahotázva elmesélte, hogy Issakhár az ő mandragóra bogyóinak köszönheti világrajövetelét, hacsak tehette, kerülte őket, különösen R-t, aki alattomos és hízelkedő volt, és valójában egy követ fújt a Cifraruhással, az árulkodóval: R. megszagatta ruháit, amikor a Cifraruhást eladták az ismaelitáknak, de apának nem merte elárulni, testvérei, mind a kilencen botokkal fenyegették. S. még a kését is R. torkára tette, márpedig ezt mindannyian tudták, hogy S. nem szokott tréfálni” (*Izsakhár*, 14). Az R.-nek, azaz

a legidősebb testvérnek, Rúbennek a mandragóra-bogyóiról szóló történetnek pre-textusa szintén Mózesnek a teremtésről írt első könyvében olvasható: „És kiméne Rúben búzaaratáskor, és találta a mezőn mandragóra-bogyókat s vivé azokat az ő anyjának, Leának. És monda Rákhel Leának: Adj nékem kérlek a fiad mandragóra-bogyóiból. Az pedig monda néki: Talán keveselled, hogy elvetted tőlem az én férjemet, s a fiam mandragóra-bogyóit is elvennéd tőlem? És monda Rákhel: Háljon veled hát az éjjel a te fiad mandragóra-bogyóiért. Mikor Jákób este a mezőről jöve, eleibe méne Lea, és monda: Én hozzám jöjj be, mert megvettelek a fiam mandragóra-bogyóiért; és nála hála azon éjszaka. És meghallgatá Isten Leát, mert fogada az ő méhében és szülé Jákóbnak ötödik fiat. És monda Lea: Megadta az Isten jutalmamat, a miért szolgálómat férjemnek adtam; azért nevezé nevét Izsakhárnak” (1Mózes, 30:14–18).

A novella a Cifraruhás, azaz József eladásának körülményeivel és Jákob bátyjának, a Dühös Testvérnek a történetével folytatódik. József, Jákobnak Rácheltől származó fia, Cifraruhás néven szerepel a novellában. A szereplők megnevezésére a narrátor a név első betűjét vagy a hős attribútumát alkalmazza. A névadással kapcsolatos háttérinformációkat a *Bibliában* találjuk: Józsefet apja vén korában nemzette, és cifra ruhát csináltatott neki (1Mózes, 37:3). Testvérei irigykedtek rá, mert apjuk legkedvesebb fia volt, ezért egy alkalommal, amikor apjuk utánuk küldte, hogy ellenőrizze testvéreit és a nyáját, úgy határoztak, megölik. Rúben erről lebeszélte testvéreit, és csak halálhírét vitték haza, Józsefet pedig kereskedőknek adták el, akik Egyiptomba vitték. A Gion-szöveg kilenc testvér bűncselekményéről beszél, erre is Mózes első könyve ad magyarázatot: József eladásában nem vett részt minden testvér, József ugyanis a bátyjaival őrizte a juhokat, illetve Bilhának és Zilpának a fiai mellett volt bojtár, ők összesen kilencen voltak (1Mózes, 37:2). S., aki késsel fenyegette meg Rúbent, Simeon volt, a testvérük, Lea második fia. A Gion-novella Issakhár perspektívájából láttatja az esetet: „Izsakhár akkor szótlanul nézte a távolodó karavánt, amely magával vitte a rémült Cifraruhást, és valami elégtételfélét érzett: végső ideje volt már túladni Apa legkedvesebb fián, aki az utóbbi időben annyira megkeményítette Apa szívét. És apa mégis őt kedvelte legjobban. Pedig milyen gyáva volt, istenem. Amikor Apa bátyja, a Dühös Testvér négyszáz emberével megjelent a pusztában, majd elájult a félelemtől. De a Dühös Testvér nem bántotta őket. Összeölelkezett Apával, és még aznap visszatért lakóhelyére, később pedig végleg eltávozott, valahová keletre” (*Issakhár*, 14).

A Dühös Testvér kilétére szintén a bibliai (1Mózes, 25., 27., 32., 33. rész) szövegháttér ad magyarázatot. Izsakhár apjának, Jákobnak volt egy ikertestvére, Ézsaú. Mivel Ézsaú volt az elsőszülött, Jákob az apai áldást az anyja segítségével csellel szerezte meg. A megtévesztési műveletben gödölye bőrével vonták be Jákob nyakát és karját, így a vak Izsák Jákobot Ézsaúnak hitte. A csellel megszerzett áldás után Jákob elmenekül Lábánhoz, anyai nagybátyjához. Issakhár szerint az Apja örült, amikor a Dühös Testvér keletre távozott, de nem akart beszélni a kérdezősködő Issakhárnak a „szűrős szemű, hallgatóg” Dühös Testvérről. Issakhár

azonban később mégis megtudta, hogy régen Apja „alávaló módon becsapta a Dühös Testvért, utána pedig gyáván elmenekült előle” (*Issakhár*, 14). Issakhárnak tetszett a Dühös Testvér, és esténként sokat énekelt róla: „szőrös, erős kezéről, amellyel kíméletlenül megöli a sivatagi vadat, hallgatag bátorságáról és bolyongásairól” (*Issakhár*, 14). De énekelt Issakhár a sivatagról, a karámokról, a csillagokról és a felkelő Napról is. Álmában is énekelt, és ilyenkor mindig ugyanazt az álmot látta: a „hegytetőn állt, hangja nagyon messzire elhallatszott és a hegyek is vele énekeltek. Azután emberek jöttek fölfelé a hegyoldalra, nagyon sokan, elborították a hegyet és mindannyian énekeltek” (*Issakhár*, 14). Az álom leírása magyarázatot ad a Gyöngeszemű Anya kilétére is: „Egyszer csak messze, lenn a völgyben megjelent R., tölcserű formált a tenyeréből és recsegő hangon felkiáltott: Gyöngeszemű Anya az én mandragóra bogyoímon vásárolta meg Apát egy éjszakára, és ekkor született Issakhár. Issakhár a mandragóra bogyókból született, nem látjátok, hogy a mandragóra bogyók énekelnek! A hegyek elhallgattak és egyszerre békés csönd lett, csak a tarka juhok szuszogása hallatszott. Azután kitört a kacagás. Hahotázott a rengeteg ember, és hahotázva megindultak lefelé a hegytetőről, mindannyian csikoslábúak voltak” (*Issakhár*, 14). A novella Issakhár fogantatásának történetét a fiú álmaként helyezi a szövegbe, Issakhár szégyelli és álmában is kísérti, hogy a mandragóra-bogyóért cserében kapta az életét. Az álomban a csúfolódó emberek metamorfózison esnek keresztül, csikoslábúakká változnak. Az álom folytatásában megjelenik S., aki ismét a késével fenyegetőzik: „Issakhár kétségbeesetten rohant utánuk, de ekkor elébe lépett S., és kését fenyegetően a torkára szorította. Ő riadtan tekintett körül, a Dühös Testvért keresve, de sugárzó arccal megjelent Apa, és boldogan újságolta, hogy a Dühös Testvér elment valahova keletre, és nem is jön többé vissza, mert itt már kevés a legelő és előbb-utóbb ismét összezőrdültek volna Apával” (*Issakhár*, 14). Jákob boldogságának okát szintén a *Bibliából* deríthetjük ki: Jákob, amikor hazafelé tart Lábántól, találkozik Ézsauval és a négyszáz harcossal, kiengesztelésül neki adja nyája egy részét, és a testvérek kibékülnek (1Mózes, 32:13–21).

A Jákob fiúk közötti viszonyra az irigység, féltékenység jellemző. Issakhár a barmok őrzése közben Z.-vel, a legfiatalabb testvérével beszélget, aki a hőségben tarka botokat farag, és százszor elmondja, hogy ezt a hókuszpókuszt Apától tanulta, és a tarka botok miatt lettek a kosok és a kecskék csikoslábúak. Ennek az eredettörténetnek a pretextusát is Mózes első könyvében találjuk. Amíg Jákob Lábán juhait legeltette, Lábán megígérte neki, hogy szolgálataiért az övé lesz minden tarka állat, a fekete vagy fehér juhok és kecskék pedig Lábáné maradnak. Jákob ekkor botokat vett elő: „És vón Jákob zöld nyár-, mogyoró- és gesztenyevesszőket, és meghántá azokat fehéresen csikosra, hogy látható legyen a vesszők fehére. És a vesszőket, melyeket meghántott vala, felállítá a csatornába, az itató válúkba, melyekre a juhok inni járnak vala, szembe a juhokkal, hogy foganjanak, mikor inni jönnek. És a juhok a vesszők előtt foganának és ellenek vala csikos lábúakat, pettyegetettek és tarkákat. Azután külön szakasztá Jákob ezeket a bárányokat, és a Lábán nyáját arccal fordítja vala a csikos lábú és fekete bárányokra;

így szerze magának külön falkákat, melyeket nem ereszte a Lábán juhai közé. És lőn, hogy mikor a nyáj java részének vala párzási ideje, akkor Jákób a vesszőket oda raká a válúkba a juhok eleibe, hogy a vesszőket látva foganjanak. De mikor satnya vala a nyáj, nem rakja vala oda s ily módon Lábánéi lőnek a satnyák, a java pedig Jákóbé. És felette igen meggazdagodék a férfiú; és vala néki sok juha, szolgálója, szolgálja, tevéje és szamara” (1Mózes, 30:37–43). A csíkozás tulajdonjegy volt, a tulajdonos jele, amivel Jákob megjelölte nyáját. Z., azaz Zebulon legeltetés közben arról érdeklődik, miről szándékozik Issakhár legújabban éneket költeni. Issakhár óvatos volt, tudta, hogy amit Z.-nek mond, az R. fülébe is eljut, tőle pedig Apja is megtudja, ezért csak azt válaszolta, hogy a harmatról, a mezőről és a reggelről: „Apa már egyszer szigorúan felelősségre vonta, hogy miféle ostoba ötlet az, hogy a Dühös Testvérről és az Úr csillagairól énekel, és különben is ajánlatos lenne foglalkoznia a gazdasággal” (*Issakhár*, 14). Issakhár családja, környezete értelmetlennek, időpocsékolásnak találja a dalait, a művészetet. Egyszer megkérte Apját, hogy hallgassa meg énekét a Nagy Tóról, „ahol fatönkök úsznak a vízen, lassan, ráérően, és csillogó hátú halak álmodoznak a hajladozó vízínövények között. Apa azonban megütközve nézett rá és kurtán visszaparancsolta a karámokhoz” (*Issakhár*, 14).

Issakhár története mint bibliai olvasmány és mint megírandó téma, nem véletlenül állhatott közel az íróhoz. Issakhár titkolja apja és testvérei előtt, hogy énekeket költ, mert apja nem szerette az énekeit, értelmetlennek találta az éneklést, a művészetet. Gion Nándor édesapja és családja Jákobhoz hasonlóan viszonyult az irodalomhoz, apja nem szeretett olvasni, a könyvforgatást idővesztésnek és ostobaságnak (Görömbei 1994: 208) tartotta. Az általános iskola elvégzése után inasnak, majd ipariskolába adták, amikor fiuk beiratkozott a magyar nyelv és irodalom tanszékre, a család nem volt elragadtatva: „Először is nem nagyon értették, mi is az, hogy irodalom, mi lesz így belőlem” (Gion 2002: 38). Egy másik interjúban így emlékszik vissza a fölvételi vizsgát követő eseményekre: „Amikor hazamentem, megpróbáltam megmagyarázni, hogy most irodalomra iratkoztam. Emlékszem, apámnak egy pillanatra felcsillant a szeme, mert megkérdezte, hogy akkor könyvelő leszek-e, ha befejezem, mert ezt még elfogadható valaminek tartotta. Amikor megtudta, hogy nem, akkor úgy nézett ki, hogy nem mehetek az egyetemre. Egy régi tanárom húzott ki a bajból, aki akkor már az újvidéki rádiónál dolgozott, és villámgyorsan ösztöndíjat szerzett nekem” (Görömbei 1994: 210).

A novella utolsó részét három vonal (– – –) választja el az előző szövegtesttől. Ez a szövegrész tartalmazza Jákob próféciaját. R. kijött a karámokhoz, és közölte testvéreivel, apjuk beteg, és beszélni szeretne velük. Issakhár tudta, hogy apja haldoklik, és áldását adja rájuk: „Apa sárga arccal feküdt az ágyon és elgyengült, vaksi szemeivel üresen pislogott. Megilletődve álltak körül. Nem nagyon hittek Apa jóstehetségében, de most mégis félték tőle. Tudták, hogy áldásával együtt a további sorsukat is meghatározza. Issakhár remélte, hogy megfelelkezik összezördülésükről és igazságos lesz hozzá” (*Issakhár*, 14). Apjuk halkan és megfontoltan beszélt, de nem feledkezett meg a sérelmekről. Mózes első könyvéből

tudjuk, hogy Rúbent, az elsősülöttet megfosztja elsősülöttségi jogától, és Júdát részesíti előnyben (1Mózes, 49: 3–4). Gion Jákob halála előtt mondott kijelentései alapján formálja történetét: „Még R.-t sem kímélte – megvonta tőle elsősülöttségi jogát” (*Issakhár*, 14). Jákob egyéni próféciákat mond fiainak, közli velük, hogy mi fog az utódaikkal, a belőlük kialakult nemzetekkel történni. Az ötödik gyerekre vonatkozó áldás így szól: „Izsakhár erős csontú számár, a karámok közt heverész. S látja, hogy jó a nyugalom és hogy a föld mily kies: teher alá hajtja hátát, s robotoló szolgává lesz” (1Mózes, 49:14–15). Issakhár elégedett volt a testvéreire kimondott próféciával, „de amikor őt végérvényesen a karámokhoz rendelte, szédülve kitámolygott a sátorból. Issakhár erős csontú lusta számár – mondta Apa. Mindig hüvösben heverészik és ostoba álmodozásokkal tölti idejét” (*Issakhár*, 14). A Gion-novella szerint Issakhár sorsát az pecsételte meg, hogy álmodozott, vagyis énekeket költött. Az Apa halála után azonban semmi sem változik: „Issakhár csontos vállát a karámnak támasztotta és hosszasan, vontatottan énekelt a harmatról és a mezőről és más nagyon banális dolgokról” (*Issakhár*, 14). A novellának Issakhár vontatott éneke és a tájnarratíva ad keretet. A szövegkezdet csodálatos éjszakáján békés csönd telepszik a tájra, a hegyek felől homokot szór a szél. A homok elementáris tisztító erő, és a zárás sárga fényű éjszakájának színvilága is rosszat sejtet, a Hold idegesítően, ferdén vigyorog.

Issakhár az első a heverésző, álmodozó, éneklő Gion-hősök közül. A fiatal Gallai István is ilyen hős, de nem a karámok között, hanem a kálvárián heverészik, ő is énekel és citerál, álmodozásai révén pedig eltávozik a körülötte levő csúnya világból.

(Izsakhár, 1975) Az Izsakhár-novella és -regény, továbbá a *Mint a felszabadítók* elbeszéléskötet írófigurája, M. Holló János először 1975-ben a *Sok az eszkimó, kevés a móka* című, *A vajdasági magyar humoristák évkönyve '75* alcímű antológiában (Gion 1975: 234–253) jelent meg. Az írást Utsi Csaba az évkönyv kiemelkedő szövegei között tartotta számon (Utsi 1976: 381). Az *M. H. J. hintaszéke* című novellát Gion Nándor nem építette be az *Izsakhár*-regénybe, Domokos Mátyás nem válogatta be az I. J. asztalosmester történeteit felölelő *Mint a felszabadítók* elbeszéléskötetbe, a recepció és a monográfiák nem tesznek róla említést. 2010-ben adták ki újra az életműsorozat *Műfogsor az égből* című negyedik, elbeszéléseket egybegyűjtő kötetében.

Az *M. H. J. hintaszéke* cím utal arra, hogy a novella a gioni asztalos- vagy bútor-novelláknak is nevezhető írások sorába tartozik, és fel is vonultatja azokat a fordulatókat, motívumokat, amelyekkel a későbbi asztalos/bútor-novellákban szembesülünk. A novella M. Holló János – akit Gion Nándor kedvelt alakmásként (Tarján 1997: 197), alteregójaként (Károlyi 1996: 18) is emlegetnek – író életének abba a féléves periódusába vezeti az olvasót, amikor legfőképpen egy ívelt talpakon nyugvó, előre-hátra mozgatható ülőbútorra, egy kényelmes, lehetőleg sötétbarnára pácolt hintaszékre vágyott. Az író ugyanúgy kezeli M. Holló János nevét, mint az *Izsakhár*-szövegekben és a *Mint a felszabadítók* elbeszéléskötet-

ben. A tulajdonnevet fokozatosan rövidíti, a szövegek elején kiírja az M. Holló János nevet, ami újabb rövidítés után M. H. János lesz, míg végül M. H. J. Az írások befejezésében a sorrend fordított.

A vágytárgyat¹³ egy bútortüzet kirakatában pillantotta meg, naponta bement az üzletbe, mintha meg akarná venni, beleült, hogy kipróbálja, elég kényelmes-e. Ez lett az egyik oka annak, hogy M. Holló János a bútortüzet fölött bérelt szobát egy középkorú házaspár lakásában. A választás másik indokaként az író a szoba térbeli pozícióját nevezi meg, az ablaka pontosan a görögkeleti templom torony-órájára nézett: „M. H. J. ugyanis ebben az időszakban allergiás lett a karórára, csuklóján ronda, vörös kiütések keletkeztek, kénytelen volt eladni a karóráját, de mivel rendkívül érdekelt az idő múlása, és mindenkor tudni szeretete volna, hogy hány óra van, elhatározta, hogy csakis toronyóra közelébe költözködik, olyan toronyóra közelébe, amely többé-kevésbé pontosan jár” (*M. H. J. hintaszéke*, 234). Ezentúl napjai egyformán teltek, az események ciklikusan ismétlődtek: napjában többször is megnézte a kirakatban a hintaszékét, a szomszédos üzlet kirakatában a rádiókat, és naponta egyszer bement a bútortüzetbe kipróbálni a széket. A kirakatnézegetés Végel László *Egy makró emlékiratai* című regényének is állandóan visszatérő motívuma, a kirakat nézegetése a Végel-regényben is az időmotívummal kapcsolódik össze (Szajbély 1997: 190). Az író életében fontos szerep jutott a hintaszéknek, biztosította számára az alkotásra megfelelő miliőt, mialatt kényelmesen ringatózott benne, az Izsakhár törzsről írandó vaskos regényén töprengett: „M. H. J. megítélése szerint a tizenkét izraeli törzs közül Izsakhár törzsének jutott ki a legmostohább sors: földrajzilag és gazdaságilag felháborítóan előnytelen területre kényszerítették, a rávonatkozó apai áldás egyenesen átokként hangzott, és az Ószövetségben ezen kívül alig ejtenek szót róla” (*M. H. J. hintaszéke*, 236). Nem sokáig ringatózott a hintaszékben, félt, nehogy megharagudjanak rá a kereskedők, ezért napjában egyszer legfeljebb az első száz oldalt gondolhatta végig.

A kirakatbeli hintaszéken M. H. J. otthonosan érzi magát, a bútordarabhoz nem fűződnek emlékek, mert új és nem is az övé, a hintaszék azonban sok mindenről vall: M. H. J. magányáról, vágyairól, egyhangú életéről, formálódó alkotásáról. A Gion-novella bútora dialógust teremt Mándy Iván bútor-novelláival, azokkal a „tárgyak egyedi/egyéni beszédmódjából eredő” (Hózsza 2003: 268) szövegekkel, amelyek 1981-ben jelentek meg a *Tájak, az én tájaim* kötetben.¹⁴ A

¹³ Számos tárgy szimbolikus jelentőségét az utána való vágyakozás határozza meg: „Vágytárgy igen sokféle okból lehet valami: egyénenként változó, hogy ki mit tekint annak. Lényegében ahány emberi motivációt el tudunk különíteni, azok mindegyikéhez kapcsolhatók vágytárgyak is: van, amit gazdasági értéke, mást elfogyasztásának, illetve használatának élvezete, az általa nyújtott szabadságérzés, vagy maga a birtoklás öröme tesz vágytárggyá.” Kapitány Ágnes–Kapitány Gábor: *Tárgyak szimbolikája*. ÚMK, Budapest, 2005. 15. p.

¹⁴ Gion Nándor jól ismerte Mándy Iván munkásságát, 1968-ban hosszabb tanulmányt jelentetett meg alkotási módjáról, elbeszélőstílusáról: Gion Nándor: *Írói szerénység – rendhagyó alkotói mód*. Új Symposion, 1968. 35. sz., 16–17. p., az írás megjelent a Domokos Mátyás, Lengyel Balázs szerkesztette *A pálya szélén (In memoriam Mándy Iván)*. Nap Kiadó, Budapest, 1997.

napról napra ismétlődő cselekvésformákat az idő múlását jelző toronyóra hangos kongása kíséri. A görögkeleti templom harangjai hasonló funkciót töltenek be, mint a Big Ben harangjai Virginia Woolf *Mrs. Dalloway* című regényében. Időközönként a Woolf-regényben is megszólalnak a harangok, hogy szembesítsenek az idő múlásával.

Az Izsakhár törzsről szóló regényt M. H. J. négyszáz oldalra tervezte. A későbbi *Izsakhár*-regényben háromkötetes műben gondolkodott, a zárlatban az Izsakhár-történet első része jelent meg, M. H. J. ezt a regényt olvasta a hajón a *Mint a felszabadítók* kötet zárónovellájában. Egy nap szigorú középkorú házaszszonya felmondta a szobáját, a hátralevő napokon huzamosabb ideig ült a hintaszékben, de túl sokáig továbbra sem ringatózhatott, így az Izsakhárról tervezett regényének csak az első kétszáz oldalát gondolhatta végig. A hintaszék kapcsolatba hozza a novellát a *Mint a felszabadítók* nyitóelbeszélésével is. *A szomorú langaléta néger*ek kezdetén M. H. J. hintaszékben ringatózik, a bűtort egy Natasa nevű fiatal lány hagyta rá, aki tudta, hogy M. H. J. már régóta vágyik egy hintaszékre.

(*Izsakhár, 1976*) A hetvenes évek derekán ismét aktuálissá vált az Izsakhár-téma, Gion Nándor ugyanis 1976-ban a Híd folyóiratban megjelentette az *Izsakhár* című kétrészes novellát. Ennek egyik indítatása lehetett, hogy az *Izsakhár* megírása után érdeklődni kezdett Thomas Mann írói pályája, művei iránt, a Symposiumban két írást is publikált¹⁵ a német elbeszélőről, regényíróról, esszéistáról. A *Félelemből származó humor* című írásában a *József és testvérei* című József-történetet újra- és átmesélő tetralógiával is foglalkozik. Thomas Mann iránti tisztelete és érdeklődése is közrejátszhatott abban, hogy ismét az Ószövetség mítoszanyagából merített, és Jákob fiának, Izsakhárnak „családtörténete” felé fordult. Thomas Mann neve a *Börtönből álmodom mostanában* című regényében bukkan fel újra: a narrátor a német regényíróról ír szemináriumi dolgozatot az egyetemen.

A bibliai Izsakhár története szöveg a szövegben – regény a novellában – típusú textust létrehozva egy készülő regény szövegeként, a bibliai történet szépirodalmi adaptációjaként ágyazódik bele a novellába. Szerzője bepillantást enged a regényírás kulisszái mögé. M. Holló János, aki egy földrajzilag nem determinált város egyik bérházának negyedik emeletén él, Izsakhárról tervez regényt írni. Folyton

190–195. p. című könyvben is. Hózsza Éva írja Mándy-kötetében, hogy Gion Nándor figyelt fel először Mándy Iván szövegszervezésére, írásainak forgatókönyvszerűségére, vágott szövegmondataira. Hózsza Éva: *A novella új neve*. 207. p.

¹⁵ Gion Nándor: *Thomas Mann, az esszéíró*. Symposium, 1963. november 14., 11. p. és Gion Nándor: *Félelemből származó humor*. Új Symposium, 1966. 16. sz., 9., 10., 11. p. Hornyik Miklósnak 1968-ban adott interjújában is szól Thomas Mann-írásairól: „Nemcsak prózájával, de tanulmányaival, vallomásaival, leveleivel is foglalkoztam. Hosszabb tanulmányt mégsem írtam róla sohasem, mert elsősorban az utánzástól való félelme érdekelt, és az a mód, ahogyan ezt megpróbálta kiirtani önmagából: vagyis a szatírának alig észrevehető szövegbe-szövése. Módszerét el is fogadtam.” Hornyik Miklós: *Gion Nándor. = Szabálytalan napló*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1981. 136–137. p.

halasztgatja az írást, és csak akkor kezd el, amikor a szemétkben turkáló asszonynak azt hazudja, írja a regényt. A nő változást hoz M. Holló János életébe, miatta kezd írni, a tőle kapott szemétkben talált színházi látcső pedig kitágítja a perspektíváját: megfigyeli a körülötte élőket, a látcsővel kommunikálni kezd a szomszédjával, a távcsöves Vadással, kihallgatja és figyeli a kátrányozókat, és minden reggel lemegy beszélgetni a szemeteskanakban kotorászó nővel. Az asszonnyal folytatott párbeszédéből kiderül, hogy a regény megírása sokáig fog tartani, mert művét hosszúra tervezi. Gion a novella szövegét úgy formálta, hogy láthatóak legyenek az intertextusok: a betétregeény sorai rövidebbek, mint a szöveg többi része. Az asztalon régóta hevert egy halom tiszta lap (tabula rasa) és három új golyóstoll. M. Holló János először Jákob áldását másolta ki a *Bibliából*. A novellában az áldás szövege idézőjelek között olvasható. E miatt az apai áldás miatt akar írni Izsakhárról: „Átok volt ez az áldás, gonosz jóslat, egy haldokló öregember igazságtalansága, talán keserűsége vagy éppen irigysége. Ki tudja?” (*Izsakhár*, 37). Az apa végrendelete a kőszívű ember, Baradlay Kazimir halála előtti rendelkezéseit juttatja az olvasó eszébe. A befogadó tudatában intertextuális reláció jön létre a Jókai-regény és a Gion-novella között. M. Holló Jánost az foglalkoztatja, beteljesült-e Jákob jóslata. Magában azt bizonygatta, hogy nem, s ezt akarta „egy hosszú, talán háromkötetes regényben” (*Izsakhár*, 37) megírni. A novella ott folytatódik, ahol az *Issakhár* abbamarad. M. Holló János regényének indításában a lázadó, jogait ismerő Izsakhár jelenik meg, aki kijelenti, nem kért magára áldást, mert joga van nem kérni, és joga van nem hinni a próféciaiban. A karámok között, ahol álmodni lehet, és ahol az álmodókból égszer álmofejtők lesznek, ilyen kijelentéseket is szabad tenni.

A regény az *Álmofejtő*, *Izsakhár* és *Rúben* fogantatásának történetével folytatódik. Az *Álmofejtő* és *Izsakhár* *Rúben* mandragóra-bogyóinak köszönhetően születtek. Rákhel a mandragóra-bogyóért adta oda a férjét egy éjszakára Leának, aki „halk szavú, gyöngé asszony volt, s gyöngék voltak a szemei, veresre duzzadtak a szemhéjai” (*Izsakhár*, 37). Ezen az éjjelen fogant *Izsakhár*, az ötödik gyerek, akinek mégis olyan erősek lettek a csontjai, mint az elsőszülött *Rúbené*, aki viszont úgy fogant, hogy apjuk más asszonyt hitt az ágyában. A mandragóra-bogyók „megnyitották a másik asszony méhét is, s megszületett az *Álmofejtő*...” (*Izsakhár*, 39). Az anyát nem nevezi meg, csak jellemzi, a gyöngeszeműség az *Issakhárban* névként, itt attribútumként szerepel. Józsefet sem *Cifraruhásnak*, hanem képességei miatt *Álmofejtőnek* nevezi. *Issakhár* felteszi a létkérdést: „Áldanom vagy átkoznom kéne-e a mandragórabogyókat?” És a választ is megadja: „Áldom őket, bár néha átkozhatnám őket. Ő, nem az *Álmofejtő* miatt. A szél miatt, amely messziről jön, a tengerről, és mire ideér, kegyetlenné válik, megdermeszti csontjainkat, homokot szór rossz, veres szemeknkbe. Apánk sohasem heverészett a karámok között” (*Izsakhár*, 39). Az utolsó mondat Jákobra vonatkozik, és a próféciaival hozható kapcsolatba. *Izsakhár* szerint apjának, mivel sohasem heverészett a karámok között, nem volt rálátási perspektívája az ő életére és annak megítélésére, ezáltal pedig joga sem, hogy kimondja a próféciaát. M. H. J. ennél a mondatnál letette a ceruzát, s biztos volt benne, hogy végigírja a regényt.

A novella második részének kezdete az Izsakhár-regényből közöl részletet. Folytatódik Izsakhár panasza: „Apánk sohasem álmodott. Vagy ha álmodott is, mindig azt álmodta, amire szüksége volt, tervezgette és kigondolta álmait, amikor lassan ballagott a barmok után, amikor nyárfavesszőket, mogyorófavesszőket és gesztenyefavesszőket hántolt csikosra, amikor külön választá a nyájból a tarka és csikos lábú kosokat, és amikor felgördíté a követ a kút nyílásától, hogy éltető, friss vizet adjon barmainak” (*Izsakhár*, 700). A sorok a Mózes első könyvében leírt eredettörténetet, a csikos lábú juhok keletkezését (1Mózes 30:35–42) és a Haránba vezető úton levő kúthoz fűződő történetet idézik (1Mózes 29:2–10). A folytatásban Jákob álmairól beszél a narrátor. Jákob, ha elmesélte álmait, Isten Angyalát hívta tanúskodásra, és fiai úgy hallották, az Angyal igazat ad neki. Izsakhár gondolataiból arra következtethetünk, hogy apja nem álmodozó, inkább számító ember volt, akinek az álmai mindig a saját javát szolgálták. A szavak mestere volt, beszédével ellenségeit is le tudta győzni: „Mert szépen tudott beszélni, ó, milyen szépen! A kősziklák meglágyultak szavaitól, és ellenségei, akik gyilokkal törtek rá, a keblükre ölelték őt” (*Izsakhár*, 40). Bizonyítja ezt Labán és Ézsau esete is, akik megtámadták, de végül megbékéltek és szövetséget kötöttek vele (1Mózes 31. és 33. rész). Izsakhár egy idő után kételkedni kezdett abban, hogy álmodott-e valaha is, azaz igazat beszélt-e az apja: „Hétszer arca borult a testvérbátyja előtt, és szép szavakat mormolt, melyektől még a kősziklák is meglágyultak volna. Akkor kezdtem kételkedni” (*Izsakhár*, 41). Halálos ágyán, amikor az áldását osztotta fiainak, gyűlölte az apját, mert nem volt joga megáldania őt: „Én nem kértem áldását. Mert ő talán sosem álmodott” (*Izsakhár*, 41).

Az Izsakhár-történet e változatában a narrátor megnevezi a szereplőket, az anya nevét azonban itt sem említi, csak gyöngé szemű, kiszikkadt asszonyként jellemzi. Mindkét történetben felbukkan a csontváz-motívum. A szokatlan pózban felfedezett csontvázak epizódja megszakítja a cselekményt. A betétszövegben Jákob szavától forgószerűen keletkezik, és a ciklon centrumában a felröppenő homok alatt egy csontváz fehér ujjá meredt elő. Izsakhár kiásta a csontvázat, amely egy megroppant kőoszlopnak dőlve állt. A novellában a szemetesek között guberáló asszony közli M. Holló Jánossal, hogy házuk közelében az aszfaltút mellett egy ülő csontváz ártak ki a földből. A csontvázat rendőrök őrzik, és nem engedik, hogy a báméskodók közül valaki hozzányúljon. Az író is elmegy megnézni a csontokat. A csontvázepizód nem kapcsolódik szervesen egyik szöveghez sem, ez inkább betoldás.

A többszólamú szerkezet miatt az *Izsakhárt* inkább szituációrajznak, mint hagyományos értelemben vett novellának tartják. A szöveg továbbgondolásra biztató jelzéseket tartalmaz, befejezetlen. A kerethez egy sor egyenrangú történet-elem kapcsolódik: „Elsősorban az Izsakhárról szóló, éppen elkezdett regény, melynek semmi közvetlen (látható) kapcsolata nincs az elbeszélés egészével, legfeljebb jellemzi M. Holló Jánost, de ezt a funkcióját sem tölti be hiánytalanul, inkább egy későbbi, még előre nem látott és előre nem látható jelenet, esemény, fordulat értelmezője lehet/lesz” (Bányai 1976: 117). A keret továbbgondolás vagy

továbbírás folyamán válhat az *Izsakhár* igazi epikai anyagává, konstruálható belőle *Izsakhár*-regény vagy jól megkomponált novellafüzér, de „ami lehet, az máris megvan a szituációban, előrejelzésekben és nyomokban” (Bányai 1976: 118).

Az *Izsakhár* a bibliai összöveg és az *Izsakhár*-történet továbbírása, Dällenbach-féle variánsa. A továbbírás, amely az autotextualitás variációja (Dällenbach 1996: 52), egy mű jeleneteinek, szöveghelyeinek magyarázata egy másik szövegben (Korda 2005: 19). Az *Izsakhár*-novella a fiú apai átok utáni reakcióját írja le. Jákob ambivalens viselkedése és a jóslat arra kényszerítik *Izsakhárt*, akiben felvetődik a ki is az apám kérdése, hogy átértelmezze apaképét. A novella továbbíródik az 1994-ben megjelent *Izsakhár*-regényben.

(*Izsakhár* 1976 – *Izsakhár* 1994) Az 1976-ban két részben publikált *Izsakhár* novella egy részét Gion Nándor beépítette az 1994-ben kötetben megjelent *Izsakhár*-regénybe. A regényért Gion Nándor még abban az évben megkapta az év legjobb regényéért kijáró Év Könyve jutalmat. A novella első része némi változtatással *A Beszédes Kátrányozó* címmel jelent meg a kötetben. Gion a regénybe bevett novellarészletet ismét átírta. A két szöveg közötti eltéréseket az alábbi táblázat mutatja:

A folyóiratban publikált szöveg	A kötetben publikált szöveg
... amikor még alig világosodott, megjelent a bérházak között (32.)	... amikor még alig világosodott, néha később is megjelent a bérházak között (5.)
M. H. J. az asszony vaskos lábikráit nézte (33.)	M. H. J. az asszony formás lábikráit nézte (5.)
Most is tíz kövér disznónk van. (33.)	Most is tíz kövér disznónk van. És malacok. (6.)
Most az asszony jött zavarba, nem mosolygott már, félrefordította a fejét, a szemetes kannákat nézte, és úgy kérdezte: – Mi az, hogy Izsakhár? – Bibliai alak. Jákob fia. Egy a tizenkettő közül. Az asszony szemmel láthatóan még mindig nem értette, hogy ki volt Izsakhár, de nem is érdekelte túlságosan, mert azt kérdezte M. H. J.-től: – Mikor fejezi be a regényt? (34.)	Az asszony úgy nézett rá, mint aki tudja, hogy kicsoda Izsakhár. – Mikor fejezi be a regényt? (7.)

...nem sokra ment a hatalmas katonai <i>távcsővel</i> szemben. (35.)	...nem sokra ment a hatalmas katonai <i>látcsővel</i> szemben. (8.)
M. H. J. az ablakhoz ment, és lenézett az épülő <i>áruház</i> tetejére. (35.)	M. H. J. az ablakhoz ment, és lenézett az épülő <i>ház</i> tetejére. (12.)
A szőrös pali ütni kezdte, jobbról, balról: <i>kirepült a fogvédő, aztán kapott még egyet, hatalmasat, és</i> kirepült egy kekszdarab. (40.)	A szőrös pali ütni kezdte, jobbról, balról: kirepült egy kekszdarab. (15.)
De ettől <i>feléledt</i> . (40.)	De ettől <i>felébredt</i> . (15.)
A szép, gömbölyű karú asszony... (41.)	A szép <i>arcú</i> , gömbölyű karú asszony... (40.)
M. H. J. elhatározta, hogy ezentúl <i>minden reggel</i> lemegy a szeméttározóhoz... (41.)	M. H. J. elhatározta, hogy ezentúl <i>gyakrabban</i> lemegy a szeméttározóhoz... (15.)
...az is lehet, hogy egyszer majd meghívja őt abba a szép kertés házba, oda a város szélére. <i>Jóleső érzés lehet vendégségbe menni egy szép kertés házba.</i> (41.)	...az is lehet, hogy egyszer majd meghívja őt abba a szép kertés házba, oda a város szélére. (15.)
	<i>Aztán a vadász ablakába nézett. Az illető nyilván félreérthette M. H. János dühét. Ezt írta fel gyorsan, dülöngélő betűkkel: NE SÉRTEGESSEN, MEGBÁN-HATJA! Egyáltalán nem barátságos ember az illető, gondolta mélabúsan M. Holló János. És nem is vadász. Talán mégis katonatiszt, vagy éppen rendőrtiszt. Elhatározta, hogy többé nem néz feléje a színházi látcsővel, és nem beszélget vele. Módfelett megörült annak, amikor másnap meglátta a két kátrányozót. A Beszédes Kátrányozó bicegve ugyan, de szorgalmasan dolgozott és vidáman füttyürészett. És mire bekátrányozták a leendő áruház fedelét, már egyáltalán nem sántított.</i> (18.)

A regényszövegben – leginkább a cselekmény idejére és helyére vonatkozóan – Gion pontosít, kicseréli a főneveket, igéket, a jellemzésnél alkalmazott mellékneveket, hozzáad, redukál, kihagyja a feleslegesnek tartott részeket, elbeszélői kommentárokat. A novellában az asszony nem tudja, ki volt Izsakhár, és rákérdez kilétére. A regényben már ravaszabb, nem árulja el tudatlanságát, amit nem verbális kommunikációval, a mimikájával igyekszik leplezni. A regényben kibővül a vadással folytatott írásos dialógus, beleíródik M. Holló János feltételezése a szemközti bérház lakójáról, és lezárul a sántító kátrányozó balesetének elbeszélése is.

Gion Nándor továbbírja a bibliai alak történetét, de *A Beszédes Kátrányozó* című novella kivételével az Izsakhárról szóló betétregény nem épül be a regény szövegtestébe. A mű címe ugyanaz lesz, mint M. H. J. regényének a címe, *Izsakhár*. A novella és a regény írása között eltelt csaknem húsz évben történtek, a megváltozott körülmények nyomot hagytak a mű cselekménytartományán: „Míg a novellát a lassú, békés vajdasági nyarak fényei járják át, addig a regénybe erősödő intenzitással már a szomszédságunkban kirobbant háború eseményei is beáramlanak. Alacsonyan eldörgő harci gépek és helikopterek, masszívan vonuló páncélosok, szent célokról harsogó suhancok, fosztogató újjgazdagok, koporsóban visszeterő »önkéntesek«, egymással leszámoló fegyverkereskedők és riadt menekültek nyomakodnak előtérbe itt, anélkül azonban, hogy Gion Nándor a téboly tüneteit az időszerűsítés intenciójával középpontba kívánna állítani” (Utasi 2002: 107). Az Izsakhár-történet alakulásáról a narrátor közlései informálnak. Az Izsakhár-novellába félbehagyott történet a kötet második, *A fafaragó baltája* című novellájában folytatódik. Az elbeszélés már az első mondatnál nehézségekbe ütközik. Szivárvány Ervin asztrológus és horoszkópkészítő anticipálja is ezt, miután alaposan megvizsgálja M. Holló János kéziratát: „Irigylésre méltóan szárnyaló a képzelete, de sohasem fog feljutni a csúcsra, mert kegyetlen napjaink visszahúzzák a földre, és tartósan elültetik szívében a gyűlöletet. Korunk minden emberével ez történik, de magát különösképpen sajnálom, mert szebb időkben rendkívüli dolgokat művelhetne” (*Izsakhár*, 54). M. Holló Jánosnak csonka marad az első mondata, nem tudja befejezni: „A sivatagi homok felett furcsa árnyak...” (*Izsakhár*, 19). Folyton megzavarják a külvilág eseményei, kevés ismerettel rendelkezik Izsakhár koráról, de fokozatosan sikerül harmóniát teremtenie regényének és életének szálai között, méghozzá úgy, hogy egymásba csúsztatja a cselekményszálakat. Az első lépés e felé az, hogy a félbeszakadt mondatot előbb a lakásába betörő Teofíllal, majd a guberáló asszonnyal próbálja befejeztetni. A történet elkezdésének nehézségeire való reflexiót követően belekezd egy egészen új mondatba.

A fehér sündisznó című fejezet narrátora közli a befogadóval, hogy elkészült a regény hatodik fejezete. A jobbára öszvérekről szóló fejezetben az öszvérhajcsárt megrúgta egy ingerült állat, a megsérült embert gyógyteákkal itatják, amelyektől meggyógyul. M. H. J. nem sokkal a fejezet papírra vetése után megismerkedik Szivárvány Ervinnel, a Szivárvány Harcosai nevű csoportosulás vezetőjével és Gashi kereskedővel, akik a közreműködésével gyógyító teák árusításába

kezdenek. Néhány beszédhelyzetben M. H. J. a bibliai tárgyú regényből vett történeteket valós esetekként idézi, máskor mindkét regény eseményei azonosak: a hetedik fejezetben Izsakhárt pásztorai főtt birkahússal vendégelik meg, M. H. J.-t Ervinék hívják meg Péterfy Sándor testőr birkapaprikására. A cselekményszálak átvezetnek az Izsakhár-történetből M. H. J. történetébe és vissza: amikor M. H. J. világában kitör a polgárháború, és a „nyugati országrészekben egyre többet lövöldöztek” (*Izsakhár*, 61–62.), a bibliai világba is betör az égő szemű teve, és szintén nyugaton, Zebulon földjén jelenik meg. Az égő szemű teve, aminek a nyomában „lejöttek a hegyekből a martalócok, megöltek sok birkapásztort, a nyájakat pedig elhajtották” (*Izsakhár*, 63.), a háború metaforája. A metaforát a narrátor fel is oldja az *Égő szemű tevék*¹⁶ című fejezetben: „Izsakhárról írok regényt és Izsakhár most éppen nagy bajban van: földjétől nyugatra véres harcok dúltak, és Izsakhár fél, hogy a véres harcok átterjednek az ő földjére is” (*Izsakhár*, 70). Ez a félelem már nemcsak Izsakhár, hanem M. H. J. félelme is.

A narrátor gyakran párhuzamot von a két világ között, történeti dimenziót adva a párhuzamot a háborús környezetnek abból a célból, hogy „érzékeltesse az öldöklési vágy és a testvérháború ősi jellegét, eredőit” (Toldi 1997: 210). Az időben és térben egymástól távol álló világ hasonlít egymásra, átjárható: „a két regényidő egymásra másolódik, a jelenben zajló testvérháború atavisztikus eredői a történelem előtti időben nyernek okozati megerősítést, mindkét világ abszurdá lesz és groteszkbe vált, megteremti az egymásba való átjárhatóságot, és ezáltal erősíti a másik és saját hitelességét” (Toldi 1997: 211). A cselekményszálak keverésével Gion a fikció és valóság problematikáját is bevonja az értelmezés tartományába: „az *Izsakhár* egy regény keletkezésének regénye, regény a regényírás lehetőségeiről, például arról, mennyire meghatározhatják egy író akár bibliai terekben játszó munkáját is a saját korának, életének tapasztalatai, mozzanatai, hogyan képes ezekből építkezve egy teljesen fikciós világot létrehozni stb., tehát a regény az élet, a valóság művészetté alakítása technikájának már-már didaktikus példatáraként is olvasható akár” (Elek 2009: 187–188).

Gion továbbviszi a kétrészes *Izsakhár*-novella egyik motívumát, a fehér madarat, és emblémává alakítja a regényben. Az *Izsakhár*-novellában az ikertestvérek, Jákob és Ézsau találkozásának jelenetét figyelő Izsakhár a két férfi felett a távolban észreveszi, hogy „szétszéledt barmaik nyomában, nagy fehér madarak szállnak le megpihenni” (*Izsakhár*, 701). A Nagy Fehér Madár a regényben a Szivárvány Harcosainak fegyvere: „magába szívja a gyűlöletet, pillanatok alatt szeretetté alakítja át, és a szeretetet visszasugározza a gyűlölködő emberre. És a gyűlölködő embert elárasztja a szeretet” (*Izsakhár*, 37). Szeretettel árasztó, békítő hatásúak a fehér madarak az *Izsakhár*-novellában a két testvér, Jákob és Ézsau találkozásánál is.

¹⁶ Az *Égő szemű tevék* című novella megjelent a *Körkép* 93. Huszonhét mai magyar író kisprózája (Szerkesztette: Hegedűs Mária, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1993. 109–122. p.) című antológiában és a *Kortárs* 1992. 2. számában is.

A széttárt szárnyú fehér madár a gyógyteák csomagolására nyomtatva emb-lémává alakul, a Nagy Fehér Madár receptje alapján összeállított gyógyító hatású italok védjegyévé. A fehér madárnak bonyolult jelentésköre alakul ki a regényben: a gyógyító és félelem elleni teák védjegyeként a jóval függ össze, a polgárháború kitörése után a lőtt sebek begyógyulását segítő csodakenőcsök csomagolásán a pénzszerzés, a háborús nyereszkedés jelévé válik. A bukósisakos motorosok perspektívájából a rosszat, az ellenséget szimbolizálja, amely a népük ellen áskálódó közösség jelképeinek (zászlóinak, címereinek) eleme. A nyakukban láncon lógó fehér madár miatt verik meg Ervint (katolikus papnak gondolják) és M. H. J.-t a polgárháború leendő önkéntes fiataljai, akik gyűlölik az egyfejű sasokat, a kétfejű sasokat, a sólymokat és egyéb madarakat. A bántalmazás oka a szimbólumok eltérő értelmezésére vezethető vissza. A *Lelketlen városi kufárok*¹⁷ című novellában Szivárvány Ervin a Nagy Fehér Madarat a titkos recepteket ismerő Mesterként, tanítómesterként kezdi emlegetni, Ervin tőle tudja meg a lőfegyverek okozta sebeket gyógyító csodakenőcs elkészítési módját. A Nagy Fehér Madár a titkok tudója. A Mester hasonmása a bibliai tárgyú regényben Zahaván, a gyógynövényeket gyűjtőgető, gyógykenőcsöket készítő hosszú szakállú remete, akit M. H. J. az Izsakhárról szóló regényben Sivatagok Öreg Bölcsének nevez el. Tőle lesi el a földjeit gyógynövénnyel beültető Izsakhár a szúrt és vágott sebeket gyógyító, valamint a törött csontokat gyorsan összeforrasztó illóolaj készítésének titkát. A Szivárvány Ervin kertjében élő sündiszó hátára is ráfestik a Szivárvány Harcosainak madár-jelképét, ami Fekete J. József értelmezésében „a legközvetlenebb gioni»dúsítás«, ahhoz hasonló ironikus eljárás, mint amikor az utcanyelv helyett magas irodalmi stílusban beszélteti hőseit” (Fekete J. 2007: 93).

Mikor Szivárvány Ervin másodszor is megnézi M. H. J. horoszkópját, a csillagok állása alapján három hónapos kivételesen hasznos munkát ígérő periódust lát az életében. Ebben a periódusban elkészül az Izsakhárról szóló háromkötetesre tervezett regény első része. M. H. J. elégedett az egyrészt száz márka előlegért, másrészt a bibliai alak mostoha sorsának jóvá fordítása, utólagos megszépítése céljából megírt regény kéziratával, és alkotását Betterer Jenő szerkesztő is jónak találja.

(M. Holló János asztalosnovellái) Az Izsakhár-regény megjelenését követően M. Holló János író története a *Mint a felszabadítók* című, elbeszélések paratextussal ellátott kötet *Szomorú langaléta négerek* című írásában folytatódik. A Kubából hazatérő M. H. J. eldönti, hogy megírja Irmái József asztalosmester békebeli történeteit. A *Szomorú langaléta négerek* zárlatában be is jelenti, hogy a *Jó lélek költözött beléjük* című novella Irmái József első története. A kötet novelláit Domokos Mátyás válogatta és szerkesztette. Az első és az utolsó (*Üriemberek a folyón*) novella keretbe zárja a tizenhárom elbeszélést. A keretelbeszélések narrátora M. Holló János. A mindennapi betevő falatjáért küzdve számtalan kalandon áteső Ir-

¹⁷ A *Lelketlen városi kufárok* című novella a *Kortárs* 1993. 10. számában (16–26. p.) is megjelent.

mai József asztalosmester – a többi novella narrátora – a nyitó- és zárónovellában a szereplők egyike. Irmái a pikareszk regények hőseire emlékeztet, sokat vándorol, albérletről albérletre költözködik, sűrűn váltogatja a munkahelyét. A novellák cselekménye valamilyen bútor (éjjeliszekrények, irodai bútorok, népies bútorok, asztalok, székek, padok, faládák, színpadi kellékek) elkészítése köré szerveződik. Tarján Tamás a Kubából hazatért M. Holló Jánost is pikarónak nevezi (Tarján 1997: 203). M. H. J. a kötet utolsó novellájában is hajóra száll, csavarog.

Szilágyi Zsófia értelmezésében a kötet írófigurája nem nevezhető teljes bizonyossággal az elbeszélések „szerzőjének”, mert nem egyértelmű az olvasó számára, ki konstruálta novellákká az asztalosmester történeteit. A kötetben ugyanis „jelen van egy, a szereplőktől független, a ciklus keretétől szolgáló nyitó-, illetve záróelbeszélést egyes szám harmadik személyben elmondó elbeszélő, aki lehetne akár a többi novella megformálója, részint pedig azért, mert M. H. J., az író, Irmái két történetéről is azt állítja ugyan, hogy már novellává alakította őket (*Jó lélek költözött beléjük, Nemzeti színek*), a szövegből azonban kiderül, hogy valójában még egyiket sem írta meg” (Szilágyi 2005: 200). A kötet utolsó novellája és az Izsakhár-szövegek között intertextuális reláció áll fenn, ami befolyásolja az írások jelentésstruktúráját. Az *Üriemberek a folyón* című novella explicit textuális jelekkel asszociál az *Izsakhár*-szövegekre. M. Holló János, a „híres író” csempészhajóra szállt, hogy angol nyelvtudásával segítsen ismerőseinek a határon meggyőzni a nemzetközi ellenőröket, engedjék ki a hajót az embargó sújtotta országból: „M. H. J. a fürdőszobába vonult, tükörbe nézett, elfintorodott az arca, aztán megbotorváltkozott, fogat mosott, magára húzta a frissen vasalt inget és nadrágot, az utazótáskájából elővette az Izsakhárról szóló regényét, levonult az étterembe, a bárpulthoz ment, leült az egyik magas bárszékre, megivott két bögre erős kávé, és várakozott” (*Mint a felszabadítók*, 206). A hajó papírjait vizsgáló nemzetközi ellenőrt meggyőzte arról, hogy egy híres íróval beszélget, megmutatta a regényét, amelyet hamarosan angolra fordítanak, és filmet is készítenek belőle. A tisztviselő átengedte a hajót a határon. Tarján Tamás szerint annak ellenére, hogy az író „nem kevés szarkazmussal ábrázolja könyvbéli »írotársát«, s olykor az irodalomra is csak legyint (a címadó elbeszélésben a remek fűzfapoéta-portré révén), ez az ön-olvasás életet ment (mondhatni Modrovich Béláét is), ami által az irodalom mint a való életben egyszer-számra képes erőforrás tételeződik” (Tarján 1997: 203).

A *Rádió és gumibot* című novella a *Mit jelent a tők alsó?* című posztumusz kötetben is megjelent. A hagyatékából került elő az *Átlósan az utcán* című utolsó M. Holló János-novella is. Az író ismét útra kelt, ezúttal Svédországba utazott egy ottani magyar – a meghívóból nem derült ki egyértelműen – református vagy ökümenikus, vagy inkább kulturális egyesület meghívására.

A kényszerűség poétikája

(*A Testvérem, Joáb gioni és cenzori változata*) Gion Nándor *Testvérem, Joáb* című regénye a Forum Könyvkiadó 1968-ban meghirdetett regénypályázatára készült. A regény keletkezéséről az író 2000 decemberében a Magyar Művészeti Akadémián elhangzott bemutatkozó előadásában a következőket mondta: „Az ottani irodalomtörténészek kijelentették, hogy nincs elegendő és nincs igazán jó magyar regény Jugoszláviában. Kiírtak egy pályázatot, meghívtak húsz embert, adtak nagyon szép előleget és nagyon szép díjakat tűztek ki. Jelíges pályázat volt. Akkor nekem már kezdett nem tetszeni ez a túlzottan nagy jugoszlávság, mert azért sok mindent tapasztaltam, azzal együtt, hogy újságíró is voltam, meg gyerekkoromtól kezdve sok mindent tapasztaltam, ami ellentmondott annak, amit nekünk okítottak. Éreztem, hogy itt valamiféle kirakatpolitika zajlik, aminek én is része vagyok. Amit mondjuk újságíróként vagy civilként látszólag el kell hogy fogadjak, de íróként már nem. Megírtam a regényt, ez 1968-ban volt, amikor a csehszlovákiai események megtörténtek” (Gion 2002: 38–55). A regénypályázatra beérkezett huszonnégy kéziratot Bori Imre, Utasi Csaba és Vukovics Géza értékelt. A beérkezett művek fele a zsűri értékelése szerint régi témákat régiesen feldolgozó, a másik tizenkettő akkori formanyelvű, szellemiségű, témájú regény, ez utóbbiak „többnyire szenvedélyesen politizáló művek, emellett pedig szinte kivétel nélkül városi regények, melyekben a táj nem kulissza, hanem a hősök valódi életeleme”¹⁸, az első öt regény pedig a kor létproblémáira reflektált. 1969 januárjában a bírálóbizottság közzétette döntését: Gion kézírata nyerte el az első díjat, a második díjat Major Nándor *Hullámok*, a harmadikat Domonkos István *A kitömött madár* című regénye érdemelte ki. A döntés kihirdetése után a Magyar Szó napilapnak nyilatkozva a szerző díjnyertes regényével kapcsolatban elmondta, hogy időálló irodalmi alkotásban szeretett volna feldolgozni egy szinte újsághírszerűen aktuális eseményt: „Erre a lapra játszottam, összekapcsolva egy elvontabban megfogalmazható jelenséggel, tudniillik mindig foglalkoztatott a lelkiismeretfurdalás nélküli emberi és erkölcsi lezúllás problematikája, amelyet az irodalmi alkotások zömében mindig meghasonlás követ, főként a főhős személyét illetően.”¹⁹

A kézirat már megjelenése előtt az irodalmi közvélemény érdeklődésének középpontjába került, amit a regény politikai beállítottsága okozott. Nagy ellenállást váltott ki, és támadás érte a hivatalos politika részéről. Az eszmei-politikai kifogásolnivalót a Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat Kiadói Tanácsa fogalmazta meg közlemény²⁰ formájában. A Kiadói Tanács tagjai amiatt, hogy a regénykézirat

¹⁸ Kellemes meglepetés. A zsűri tagjai nyilatkoznak a regénypályázatról. Magyar Szó, 1969. január 14., 8. p.

¹⁹ A regénypályázat eredménye: Első díjas Gion Nándor, második díjas Major Nándor, harmadik díjas Domonkos István. Magyar Szó, 1969. január 16., 8. p.

²⁰ A Kiadói Tanács közleménye Gion Nándor: *Testvérem, Joáb c. regényéről* (A Tanács 1969. VI. 24-i üléséről). Új Symposium, 1969. 51–52. sz., 8. p.

„egyreszemei-politikai vonatkozásai [...], kitételei nem kívánt következményekkel járhatnak a szerzőre és a kiadóra nézve egyaránt”, és szem előtt tartva, hogy milyen „politikai szövödményekhez vezetne, milyen politikai szövödményekkel járna, ha a regény minden változtatás nélkül, betű szerint jelen formában jelenne meg”, arra az álláspontra helyezkedett, hogy a „szerzővel egyetértésben meg kell vizsgálni a kirívó kitételek változtatásának vagy esetleges törlésének lehetőségét, mivel úgy véli, hogy ezáltal nem változik meg a mű egészének koncepciója”.²¹ A tanácsstagok többek között kifogásolták, hogy a regény reflektál az 1968-as csehszlovákiai eseményekre, korruptnak, erkölcstelennek és politikailag kétszínűnek mutatja be a szocialista Jugoszlávia vezetőit, más országokat és nemzeteket sérteget.²² A közlemény, amit Gion Nándor nemzedéktársai az alkotói szabadság eltiprásaként, cenzúraként értelmeztek, éles reakciót váltott ki körükben.²³

Harminc év távlatából visszatekintve az akkori eseményekre Gion úgy értelmezte, hogy nem a napi politikai történésekre való reagálás okozta a botrányt, hanem a háború utáni magyarirtások beleszövése a cselekménybe: „Kicsit csapdába szaladtam, tudniillik a jugoszláv nagypolitika elítélte a csehszlovákiai beavatkozást. Én is elítéltem. Úgy gondoltam, hogy végre sínen vagyok a napi politikával. Megírtam egy eléggé kemény regényt, nem túlzottan, az akkori viszonyokhoz képest, ahol nagyon leszóltam a Szovjetuniót és az oroszokat, és gondoltam, ha már ennyire összhangban vagyok a napi politikával, valamit azért be lehet írni és bedobtam, azt hiszem én voltam az első, aki ezt ki merte mondani, mert a háború után visszhangzott Közép-Európa és nem csak Közép-Európa a *Hideg napoktól*, és senki nem szólt a *Hideg napokat* követően a magyarok kiirtásáról a Délvidéken. Én becsempésztem ebbe a regénybe egy-két ilyen mondatot [...], de ez egy kocsmai beszélgetésben volt elrejtve. A regény megkapta az első díjat, azt sem tudták, hogy ki írta, mert jelítség volt. Megkapta az első díjat, és amíg én ezt

²¹ A Kiadói Tanács közleménye Gion Nándor: *Testvérem, Joáb c. regényéről*. 8. p.

²² A Kiadói Tanács három pontban összegezte fenntartásait: „a) A regény emberi világa, amely a maga gyáva, korrupt, politikailag kétszínű vezetőivel, tirannus gyárigazgatóival, a társadalom lelkiismeretét képviselő, lezüllött forradalmáraival, a »rezsim« vámszedőivel, kizsákmányolt gyári munkásaival egyoldalú – következőképp torz – képet szuggerál valóságunk egészéről, mert ebben teljesen kimerül a társadalom ábrázolása, nem érzékeltetve, sőt teljességével kirekesztve belőle az abban lezajló egyéb folyamatokat. b) Mindezzel egy olyan törvényen kívüli világ képét idézi meg, amelyben kivétel nélkül minden, ami történik, és kivétel nélkül mindenki, aki létezik, messze a törvényesség, a társadalmi rend, az erkölcsi normák, a közösségi felelősség, a szocialista módon elképzelt élet határain kívül reked, s mintegy annak ellenére és cáfolatául létezik. A szerző ugyan nem azonosítja magát ezzel a világgal és ezekkel a folyamatokkal, de nem is határolja el magát tőlük.” A Kiadói Tanács közleménye Gion Nándor: *Testvérem, Joáb c. regényéről*. 8. p. A c) pont alatti fenntartásokkal az alábbiakban foglalkozom.

²³ Lásd pl. Bányai János: *Reinkarnáció avagy mit rejteget egy gondolatjel*. Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 9–10. p., Bosnyák István: *Diplomáciai „etika” és értelmiségi etika*. Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 11. p., Fehér Kálmán: *Szocialista telepátia avagy cenzori kirendeltség*. Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 15. p., Gerold László: *Véleményem a közleményről*. Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 14–15. p., Utasi Csaba: *Felszólalás*. Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 14. p.

megírtam 1968 végén, a jugoszláv politika fordult egyet, és már nem ítélte el a Varsói Szerződés beavatkozását Csehszlovákiában. Az én regényemben meg ott volt kéziratban. [...] Én is, mint mindenki érezte, hogy baj van, amiért elítélőleg szólok a Szovjetunióról, a Varsói Szerződésről ebben a regényben, bár nem ez volt a fő téma. Ez túlságosan nem bosszantotta volna a jugoszláv hatalmi réteget, hanem ez, amit én elrejtettem, ez a másik, hogy elég sok szerbet megöltek és rengeteg magyart megöltek. Igen ám, de erről beszélni nem volt szabad” (Gion 2002: 38–55).

Pomogáts Béla az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék által 2000-ben szervezett *Vajdasági magyar újraolvasó*-konferencián, a *Testvérem, Joábot* – harminc évvel az első olvasás után – újraolvasva a szociális eredetű feszültségekre való reflektálás mellett²⁴ felfedezi az 1944–45-ös évek történéseire vonatkozó információkat is, amelyek elkerülték az akkori magyarországi recepció figyelmét: A regény „meglehetősen nyíltan beszél az 1944–1945-ös évek rettenetes vajdasági magyar tapasztalatairól, az ottani magyarság »hideg napjairól«. A kisvárosi kocsmában összegyűlő társaság beszélgetései során több alkalommal kerülnek szóba azok a kollektív megtorlások, azok a terrorcselekmények, amelyeket a vajdasági magyarságnak el kellett szenvednie. Kovács Pali, akinek apját ugyancsak megölték, szüntelenül erre emlékezteti Opatot, a sánta pincért, aki a szörnyű időkben a kisváros rendőrparancsnoka és a megtorlások szervezője, végrehajtója volt. Hasonlóképpen nyíltan beszél az író azokról a félelmekről, amelyeket a jugoszláv vezetésnek és társadalomnak kellett átélnie 1968-ban Csehszlovákia szovjet megszállása után, midőn a belgrádi kormányzat nem tartott lehetetlennek egy Jugoszlávia ellen irányuló inváziót, és az egyszerű emberek is nem kis szorongással gondoltak egy esetleges szovjet »testvéri segítség« várható következményeire” (Pomogáts 2000: 31).

A Forum Kiadói Tanácsa a regény publikálásával kapcsolatos végleges döntést az írók fórumára bízta. A könyv kiadásával kapcsolatban kialakult „általános véleményt” a Magyar Szó *Bonyodalmak egy díjnyertes regény körül* című cikke így foglalja össze: a regény „kiadása elé nem kellene akadályokat gördíteni, amennyiben a szerző egy-két, esetleg nemzetközi bonyodalmakra is okot adó, a mű lényegét nem érintő mondatot kihagy belőle”.²⁵ Az írók 1969. július 16-i özszejejtételükön négyórás vita után a megjelentetés mellett döntöttek: „Gion Nándor regényét ki kell adni. A kézirat gondozása teljes egészében az író szuverén joga, s abban semmiféle változtatásra az író beleegyezése nélkül nem kerülhet sor.”²⁶ Gion Nándor a szövegváltoztatásokra az *Egy dicséret visszautasítása* című Bogdánfi Sándor cikkére írt válaszában reflektál: „Néhány, főleg külpolitikai vo-

²⁴ Pomogáts Béla a regény megjelenését követően írt ismertetésében a Tiszatáj 1971. évi 9. számában a *Testvérem, Joáb* társadalmi reflektáltságát hangsúlyozta, értelmezésében a szerző a Jugoszláviában tapasztalható belső, részben szociális eredetű problémákat vetítette ki regényében.

²⁵ *Bonyodalmak egy díjnyertes regény körül*. Magyar Szó, 1969. június 29., 8. p.

²⁶ *Jelenjen meg a Testvérem, Joáb. A jugoszláviai magyar írók a Kiadói Tanács közleményéről*. Magyar Szó, 1969. július 18., 7. p.

natkozású mondat a bíráló bizottság tagjaival egyetértésben valóban megszelídítettett, néhány javaslat, mint például egyes regényhősöknek a társadalmi ranglétrán való lejjebb szállítását eleve visszautasítottam” (Gion 1969: 14). A regény szerkesztőjével, Utsai Csabával „meg voltunk és meg vagyunk győződve bármiféle változtatás fölöslegességéről, és hogy ezekre utólag mégis sor került, ezzel csak a szükségtelenül felborzolt kedélyeket akartuk valamelyest csillapítani” (Gion 1969: 14). A „megfertőződés történetét egyenes vonalúan, nagyobb kitérők nélkül” (Bányai 1982: 141) elbeszélő regény „alig retusálva” (Bányai 1982: 142) abban az évben megjelent. Fűlszövege egy „íz-ig-vé-ig aktuális” regényt hirdet, amelynek „fókuszában mindennapjaink egyik jellemző, prózánkban mindeddig megörökíthetetlen jelensége áll”.²⁷

Bányai János összevetve a *Testvérem, Joábot* az 1968-as pályázatra benyújtott művekkel, Major Nándor *Hullámok*, Domonkos István *Kitömött madár* és Tolnai Ottó *Rovarház* című regényével, mind a négy alkotásban a politikumot, a tabubontást fedezi fel közös mozzanatként: „a tilalmakról rántották le a leplet, felrobbantottak egy sor tabut” (Bányai 1977: 22). Márkus Béla Gion Nándor regényeit értelmező tanulmányának kontextusában már az író előző regényének – a *Kétéltűek a barlangban* címében is kiemelt – többértelmű jelképpel is a „kép-mutató, haszonleső, »az izgalmas igazságokat... módszeresen« irtó emberekre utalt” (Márkus 1996: 191), és aktuálpolitikai célzásokat tett, a *Testvérem, Joábbal* továbbra is a többértelműséget igyekezett fenntartani: „Már a címmel is, amely »testvéremnek« mondja Joábot, de természetesen éppúgy nem nevezi meg, hogy melyiket – Joáb I-et, a »városatyát«; Joáb II-t, a kocsmárost; a bibliai Joábot, Dávid fegyvertársát, Absolon gyilkosát, esetleg Vansky Joábot, az egykori föld-birtokost, aki után Joáb I. és Joáb II. a ragadványneveket kapták –, mint ahogy az sem egyértelmű, ki tartja testvérenek a Joábok valamelyikét” (Márkus 1996: 191). Az egyes szám első személyű narrációjú regényben a Joábok a „kétéltűek”, az amphibiák osztályába tartozó egyedekhez hasonló alkalmazkodó életmódot folytató, befolyásolható emberek. Ebből a szempontból nem fontos, hogy a regény elbeszélője S. Tamás kit tart testvérenek, mert a maga módján mind a négy Joáb a korrupt embert jelképezi. A regényben Pomogáts Béla szerint Gion Nándor a Papp Dániel, Mikszáth Kálmán, Hunyady Sándor, Majtényi Mihály és Herceg János kezdeményezte hagyományt folytatja, amikor a konfliktusokkal teli, etnikailag és kulturálisan vegyes országgrész lakosairól és azok lelki frusztrációjáról ír: „Meg-

²⁷ A fűlszöveg folytatása: „Az önös érdekeknek az a szétverhetetlen láncolata, amely bizonyos embereket életre szólóan összekapcsol, tömöríti őket, akár lámpafény a rovarokat. Túl sokat tudnak egymás ügyeiről, húzásairól, s ezért maradéktalanul el kell fogadniuk a korrumpálódókra oly jellemző játékszabályokat, hiszen fennmaradásukat csakis a cinkosság szavatolja. E próza azonban mentes minden tételszerűségtől: nem jó és rossz erők megütközését, illetve ennek eredményét kínálja tanulságul, hanem csak fényt vet valóságunk egy részletére. A szerző tárgyilagos hangja, szándékosan szenttelen stílusa következtében mindvégig élő, valós a regény, s mivel gondolati síkon semmi sem zárul le benne, elolvasása után még sokáig újabbnál újabb kérdéseket vet fel az olvasóban.” Gion Nándor: *Testvérem, Joáb* (fűlszöveg). Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.

gyötört és nyugtalan társadalmat mutat be Gion Nándor is: ahol az érvényesülés, a gazdagodás vágya erkölcsi leépüléssel jár együtt, és az erőszakos magabiztos-ság valójában sérült és bizonytalan emberi személyiségeket rejt” (Pomogáts 1994: 452). Ács Margit a *Testvérem, Joáb*ot némely szereplője és a műfaja, a társadalmi regény által a szenttamási regényekhez (*Virágos Katona, Rózsaméz*) kapcsolja: „egyszerre több társadalmi réteget, csoportot jár be, több sorsba költözik, s nem elégszik meg artistikus mikroelemzésekkel, elég súlyosnak érzi azt, amit tud, ahhoz, hogy összegezzem” (Ács 2000: 199).

A *Testvérem, Joáb* című regényből Gion először 1969-ben az Új Symposion januári számában (Gion 1969: 3–5) közölt részletet, a háromoldalas Kósza-Sipos László és Balogh László rajzaival illusztrált szöveg a regénypályázatra benyújtott kéziratból származik.²⁸ Az idézet a néhány hónappal később – a Forum Könyvkiadó gondozásában – megjelent regény I. részének 23–37. oldalán található.²⁹ Az összöveg és a korigált változat néhány szöveghelyen eltér egymástól:

A folyóiratban ³⁰	A kötetben
Ez a nyakkendő minden öltönyhöz <i>jól áll.</i> (3.)	Ez a nyakkendő minden öltönyhöz <i>il-lik.</i> (22.)
...a Kovács Pali pedig mindennap el-megy a „ <i>Száraz kút</i> ” nevű kocsmá mellett... (3.)	...a Kovács Pali pedig mindennap el-megy a <i>Száraz kút</i> nevű kocsmá mel-lett... (23.)

²⁸ A regénypályázatra benyújtott kéziratot nem volt alkalmam elolvasni, arról sincs információ, hogy fennmaradt-e, ezért az átirások, kihagyások mértékét a szöveg egészére vonatkoztatva nem, csak a Symposion-beli részlettel kapcsolatban tudom feltérképezni.

²⁹ Gion Nándor: *Testvérem, Joáb*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.

³⁰ A folyóiratbeli szövegben két tördelési hiba is fellelhető, a sorok összekeveredtek, vagy elcsúsztak, és előbb, illetve később kerültek a szövegbe:

„...mert Vanski Joáb volt a leggazdagabb ember a kör-
helyiségben gramofon is van lemezekkel, itt szoktunk mi ülni,

Azért is ragasztották rájuk ezt a nevet. Joáb I.-nek persze nem szokták ezt a szemébe mondani, őt mindenki Milacski elvtársnak szólítja, de Joáb II.-öt mindenki így hívja.
[...]

...két helyiségből áll: egy kisebbből és egy nagyobbból, a kisebb he-
lyiségben gramofon is van lemezekkel, itt szoktunk mi ülni...” (3. p.)

„– Fenét – mondta Kovács Pali. – Barátunk nincs
talán a helyzet. A jó isten sem mer ilyenkor szép, szabályos épületeket építeni. Ki a fene gondol ilyenkor a szép, szabályos épületekre. A szép szabályos épületek helyett majd lesz egy rakás munkanélküli kőműves meg ács.

szerecséje. A kutya sem fog itt építkezni, amíg ilyen bizony...” (4. p.)

Joáb II. vörös hajú és vörös bajuszú, idősebb ember, úgy <i>ötven éves</i> lehet... (3.)	Joáb II. vörös hajú és vörös bajuszú, idősebb ember, úgy <i>ötvenéves</i> lehet... (24.)
...szerettem itt üldögélni, különösen, ha esett az eső – majdnem minden délelőtt esett <i>az eső</i> –, és <i>rettenetesen</i> kopogott a vékony nádtetőn. (3.)	...szerettem itt üldögélni, különösen, ha esett az eső – majdnem minden délelőtt esett –, és <i>vadul</i> kopogott a vékony nádtetőn. (24–25.)
...Török Ádám úgyszólván egész nap Joáb II.-nél üldögél, ingyen eszik, napjában kétszer, <i>akkor</i> még nem tudtam, hogy Joáb II. miért eteti ingyen Török Ádámot... (3.)	...Török Ádám úgyszólván egész nap Joáb II.-nél üldögél, ingyen eszik, napjában kétszer. <i>Akkor</i> még nem tudtam, hogy Joáb II. miért eteti ingyen Török Ádámot... (25.)
– Láttam ma az <i>Önkiszolgálóban</i> – mondta a Fehér Ló. (3.)	– Láttam ma az <i>önkiszolgálóban</i> – mondta a Fehér Ló. (26.)
Búr egész biztosan <i>elmesélt már neki mindent</i> . (3.)	Búr egész biztosan <i>mindent elmesélt neki</i> . (26.)
Könyörgött <i>nekem</i> , hogy hozzam ki a kórházból, mert neki nincs semmi baja, és hogy erőszakkal hurcolták oda. <i>Akkor</i> elhatároztam, hogy írok neki. (3.)	Könyörgött, hogy hozzam ki a kórházból, mert neki nincs semmi baja, és hogy erőszakkal hurcolták oda. Elhatároztam, hogy írok neki. (26.)
Akkor elhatároztam, hogy előbb írok <i>az orvosoknak, akik kezelik</i> ... (3.)	Akkor elhatároztam, hogy előbb írok <i>a kezelőorvosainak</i> ... (26.)
Később még egy levelet kaptam Máriától, az <i>üres</i> boríték belsejére írt, mert állítólag elvették tőle a levélpapírokat, panaszkodott, hogy a leveleimet nem adják oda neki, és hogy reméli, most már rövidesen hazaengedik, mert <i>ő</i> már teljesen egészséges. (3.)	Később még egy levelet kaptam Máriától, a boríték belsejére írt, mert állítólag elvették tőle a levélpapírokat, panaszkodott, hogy a leveleimet nem adják oda neki, és hogy reméli, most már rövidesen hazaengedik, mert már teljesen egészséges. (27.)
Háromnegyed hétkor megérkezett a Kovács Pali is. Megszoktuk már, hogy <i>ő</i> örökké késik... (3.)	Háromnegyed hétkor megérkezett a Kovács Pali is. Megszoktuk már, hogy örökké késik... (27.)
Ő volt a legidősebb közöttünk, a homloka két oldalt már kopaszodott <i>is</i> , <i>amikor</i> én még technikumban jártam, a Kovács Pali már állatorvos volt a szövetkezetben. (3.)	Ő volt a legidősebb közöttünk, a homloka két oldalt már kopaszodott. <i>Amikor</i> én még technikumban jártam, a Kovács Pali már állatorvos volt a szövetkezetben. (27–28.)

Nem emlékszem pontosan, hogy ez melyik nyáron történt, de tudom, hogy akkor már velünk volt, amikor a Fehér Ló először hazajött. (4.)	Nem emlékszem pontosan, hogy ez melyik nyáron történt, de tudom, hogy már velünk volt, amikor a Fehér Ló először hazajött. (28.)
– Szervusztok – mondta, és leült az asztalunkhoz a Fehér Lóval szemben, és azt mondta neki: – Szervusz, te rohadt kapitalista. (4.)	– Szervusztok – mondta, leült az asztalunkhoz a Fehér Lóval szemben, és azt mondta neki: – Szervusz, te rohadt kapitalista. (28.)
– Akkor rendben van – mondta a Kovács Pali. – Mi sem élünk itt isten tudja milyen fényesen, de azért most fizetünk neked néhány rumot és vacsorát, utána pedig vörös bort . (4.)	– Akkor rendben van – mondta a Kovács Pali. – Mi sem élünk itt isten tudja milyen fényesen, de azért most fizetünk neked néhány rumot és vacsorát, utána pedig vörös bort . (28.)
Mindig ilyen volt a Kovács Pali. Folyton gúnyolódott mindenkivel, és ezért sehol sem szerették . Egyetlen munkahelyen sem tudott megmaradni sokáig, néha hónapokig lödörgött munka nélkül, pedig állítólag nagyon jó állatorvos, de nem tudja befogni a száját. [...] Mi már megszoktuk a gúnyolódásait, egyáltalán nem zavar bennünket, legtöbbször határozottan jót mulatunk rajta. (4.)	Mindig ilyen volt a Kovács Pali. Folyton gúnyolódik mindenkivel, és ezért sehol sem szeretik . Egyetlen munkahelyen sem tud megmaradni sokáig, néha hónapokig lödörög munka nélkül, pedig állítólag nagyon jó állatorvos, de nem tudja befogni a száját. [...] Mi már megszoktuk a gúnyolódásait, egyáltalán nem zavar bennünket, legtöbbször határozottan jót mulatunk rajta. (29.)
Megkopasztotta az építővállalatokat meg a maszekokat is: éppen ideje volt , hogy lelépjen. (4.)	Megkopasztotta az építővállalatokat meg a maszekokat is: éppen ideje, hogy lelépjen. (29.)
Nem tudom, hogy a Fehér Ló miért tüntetett ki bennünket látogatásával ilyen zavaros időben. (4.)	Nem tudom, hogy a Fehér Ló miért tüntetett ki bennünket látogatásával ebben a zavaros időben. (30.)
– Nagyon szeretlek benneteket – mondta a Fehér Ló, és megint nevette. – Én nem félek az oroszkótlól . Én itt külföldi állampolgár vagyok... (4.)	– Nagyon szeretlek benneteket – mondta a Fehér Ló, és megint nevette. – Én nem félek. Én külföldi állampolgár vagyok... (30.)
Csak mi négyen voltunk Joáb II. kistermében, a többi vendég vagy a nagyteremben ült, vagy kint az udvaron kugliztak . – Halljuk már a Tom Jones-ot – mondta egyszer csak a Kovács Pali. – Olyan régen hallottuk már... (4.)	Csak mi négyen voltunk Joáb II. kistermében, a többi vendég vagy a nagyteremben ült, vagy kint az udvaron kuglizott . (4.) – Halljuk a Tom Jonesot – mondta egyszer csak a Kovács Pali. – Olyan régen hallgattuk már... (30.)

Kár volna, ha örök életében <i>csak</i> helyi jellegű szépfiú maradna. (4.)	Kár volna, ha örök életében helyi jellegű szépfiú maradna. (31.)
Kovács Pali azért követelte Joáb II.-től, hogy Opat szolgáljon ki bennünket, hogy időnként kizsigerelje azok a régi dolgok miatt. (4–5.)	Kovács Pali azért követelte Joáb II.-től, hogy Opat szolgáljon ki bennünket, hogy időnként kizsigerelje azok <i>miatt</i> a régi dolgok miatt. (32.)
Márpedig, ha jól emlékszem, maga megsebesült a <i>Népfelszabadító Háborúban</i> . (5.)	Márpedig, ha jól emlékszem, maga megsebesült a <i>népfelszabadító háborúban</i> . (33.)
...már csak Török Adám ül <i>az udvaron</i> a nádfedél alatt és ő is vörös bort iszik. (5.)	...már csak Török Adám ül a nádfedél alatt és ő is vörös bort iszik. (35.)
...csak a képeket és a szőnyegetek hordatta ki a házból, <i>és</i> nyugodtan nézte, ahogy a víz elárasztja a szobákat... (5.)	...csak a képeket és a szőnyegetek hordatta ki a házból, nyugodtan nézte, ahogy a víz elárasztja a szobákat... (35.)
...a tejsarnok udvarában aludt az öreg mérleges, aki egész nap itt ácsorog a tejsarnok előtt <i>és</i> húsz dinárért lehet nála <i>méretkezni</i> , és sokszor megtörténik, hogy este <i>elalszik</i> a tejsarnok ajtajában, és így ülve alszik reggelig. (5.)	...a tejsarnok udvarában aludt az öreg mérleges, aki egész nap itt ácsorog a tejsarnok előtt, húsz dinárért lehet nála <i>méredzkedni</i> , és sokszor megtörténik, hogy este <i>elszundít</i> a tejsarnok ajtajában, és így ülve alszik reggelig. (37.)
Az öreg felriadt, <i>és</i> éktelenül szidni kezdett bennünket, mi pedig szó nélkül <i>mentünk tovább</i> . (5.)	Az öreg felriadt, éktelenül szidni kezdett bennünket, mi pedig szó nélkül <i>továbbmentünk</i> . (37.)
– Én csak jót akartam neki. Felébresztettem, nehogy megfázzon az <i>éjszaka</i> . (5.)	– Én csak jót akartam neki. Felébresztettem, nehogy megfázzon az <i>éjjel</i> . (37.)

Az eltérések nagyobb részét a lektor okozhatta, aki munkája folyamán kijavította a helyesírási hibákat, elírásokat, a helytelen szórendet, kiiktatta a feleslegesnek tartott személyes névmásokat, határozószókat, igéket, kötőszókat, több mondatra bontotta a túl hosszúnak tartott összetett mondatokat. A *méretkezni* esetében a kötetbe a helytelen alak, a *méredzkedni* került be. Gion egybeírta a *vörösbort*, a kötetben viszont különírva *vörös borként* olvasható, ma már ez az alak helyesírási hibának számítana, de az 1961-ben megjelent *Helyesírási Tanácsadó Szótár*³¹, illetve az akkor érvényben levő *A magyar helyesírás szabályainak* 10. kiadása³² a vörös bor jelzős szerkezetet külön írja. Egyes szöveghelyeken meg-

³¹ Deme László–Fábián Pál szerk.: *Helyesírási Tanácsadó Szótár*. Terra, Budapest, 1961. 90. p.

³² *A magyar helyesírás szabályai*. Tizedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964. 264. p.

változtatták az igeidőket, és ez valószínűleg a szerző javítása volt, ahogyan a határozók (*rettenetesen – vadul*) és igék (*jól áll – illik, elalszik – elszundít*) felcserélése is. Pontosított a korra vonatkozóan: a *zavaros időben* szintagma jelzőjének nem a melléknévi mutató névmással (*ilyen*), hanem az *ebben* mutató névmással determinált formáját iktatta be. Az átírások közül a legszembeötlőbb a Fehér Ló kocsmai beszédéből kimaradt szó: Én nem félek az oroszoktól – mondja barátainak a kocsmai beszélgetésben az Új Symposionban publikált regényrészletben. Erre a szöveghelyre vonatkozik a Kiadói Tanács fenntartásainak harmadik pontja: „A regényben olyan külpolitikai kitételek találhatók, amelyek nem felelnek meg az ország külpolitikai érdekeinek, amennyiben sérelmesek egyes országokra és nemzetekre, másfelől pedig külpolitikánk koncepciójának helytelen magyarázata is okot adhatnak.”³³ A kötetben kiadott szövegváltozatban csak az áll, hogy Fehér Ló nem fél, de már nem konkretizálódik, kitől. Ez a textológiai adalék is alátámasztja, hogy a szövegen végzett változtatás a cenzúra, a politikailag kikényszerített átírás példája.

A Keglovics utcai történetek továbbírásai

(*Keresztvivő a Keglovics utcából*) A *Keresztvivő a Keglovics utcából* (Gion 1966: 24–26) című novellában jelenik meg először helyszíneként a Keglovics utca, az író „szenttamási” utcája.³⁴ A szöveg a fizikai környezet vizuális változatosságának deklarálásával indít, a novella kezdő sorai a városszéli utca topográfiai leírását adják. Pontosan determinálódik az utca helye és környéke a város térképén: „A Keglovics utca csak egy sor házból állt. A másik oldalon rozsdás drótkerítés húzódott; a mögött volt a temető: szétmálló földkupacok meg kőkeresztek, ahová még nem értek a sírok, ott krumpliföldek voltak. A temető mögött kásás, kis folyó lapított, amely nyáron nagyon keskenyre zsugorodott, és tele volt zöld hínárral.” (*Keresztvivő a Keglovics utcából*, 24) A szöveg három temetés köré szerveződve beszél el a Keglovics utca lakóinak életét. Az itt felvázolt történetek továbbírása az *Ezen az oldalon* novellafüzér.

A novellaszöveg következő mozzanata az utca lakóinak seregszemléje. A lakókat többnyire nem nevezi nevükön a narrátor, hanem a foglalkozásuk nevével jelöli meg őket. Mindhárom halottnak a szomorú sorsú Keresztvivő, a későbbi *Ezen az oldalon* novelláskötet félhülye Sebestyénje, viszi a fejfáját, és az ő figurája fűzi össze mindhármuk élettörténetét. A *Keresztvivő a Keglovics utcából* novella elbeszélője informálja a befogadót a félhülye Sebestyén gyerek családi hátteréről, megszületésének és gyerekkorának körülményeiről, mindezt az *Ezen az oldalon* narrátora már nem közli. Az első elhunyt utcabeli, az Öreg Pápaszemes

³³ A Kiadói Tanács közleménye Gion Nándor: *Testvérem, Joáb c. regényéről*. 8. p.

³⁴ A Keglovics utca a leírás alapján megfeleltethető Gion Nándor utcájának, a szenttamási Popovača venac utcának. Lásd Füzi László „*Nincs időm észrevenni a történet eltűnését*”. Gion Nándorral beszélget Füzi László című interjúját (Forrás, 1998. 11. sz., 5–16. p.).

az öreg Madzsgáj figurájának előzménye. A második halott Kordován, őt Gion az *Ezen az oldalon* novelláiban is szerepelteti. A késdobáló Kordován vidékről költözik az utcába, ismeri Sebestyén apját, a határ menti falucskából származó barna bőrű férfit, és beköltözik a házukba. A szöveg a Keglovics utca második halottjának, Kordovánnak az élettörténetével és halála körülményeinek elbeszélésével folytatódik. A Kordován halálához vezető eseményekről a novellafüzér *A késdobáló művész* című novellájában olvashatunk, ez utóbbiban azonban Gion megkegyelmez a késdobálónak, és ugyanaz a történet, amely a *Keresztvivőben* Kordován halálával, *A késdobáló művészen* a férfi kéztörésével végződik. A harmadik halottban, a krumpliföldeket őrző Garyban, aki petróleumlámpával működő találmányán dolgozik, a novellafüzér feltalálójára, Bergerre ismerünk. Az Ácsmester a Romoda, a Méhész a Szent János, a Hordós a Kiss Kurányi nevet kapja az *Ezen az oldalon* szövegeiben. Egyedül az albérlőket tartó Váryékat nevezi a narrátor a vezetéknevükön, ők mindkét mű szereplői. Bajor, a szobafestő, a *Keresztvivő a Keglovics utcából* egyik mellékszereplője már nem lakója az *Ezen az oldalon* Keglovics utcájának.

A novella a *Keresztvivő* és édesanyja elköltözésével zárul, az anya takarítást vállal egy étteremben. Úgy tűnik, jobbra fordul a sorsuk, a zárlat mégis felveti a gyanút az olvasóban, javulhat-e az életminősége Sebestyénnek, ha elhagyja a számára jól ismert környezetet, a Keglovics utcát, ahol mindenki elfogadta őt olyannak, amilyen. A lakók nem bánják, hogy elmegy a *Keresztvivő*, mert amíg ott élt, csak a három temetésen használhatták, akkor végzett hasznos munkát a közösségnek. A három haláleset előtt húsz évig nem halt meg senki a Keglovics utcában, és az utcabeliek úgy értéklik, nem lesz szükségük a *Keresztvivőre*, mert „csupa életerős emberek maradtak itt” (*Keresztvivő a Keglovics utcából*, 26) Az ő történetük folytatódik *Példabeszéd a szelídített állatokról és az emberszabású növényekről* című novellában az *Ezen az oldalon* kötetben.

(Ezen az oldalon) Az *Ezen az oldalon* című kötetben Gion Nándor továbbírja a *Keresztvivő a Keglovics utcából* című novella néhány jelenetét: a novellafüzér szöveghelyein magyarázza el, miért mélyítik időnként a lakók az úton kialakult gödröket, és ezekben a novellákban részletezi a Keglovics utca lakóinak élettörténetét, a mikroközösség életműködését. A művet műfajilag eltérő kategóriákba sorolták a kritikusok: Bányai János novellafüzérnek (Bányai 1973: 51), Varga Lajos Márton „novellaszerű, önállóan is megálló írásműnek” (Varga L. 1974: 95), Kolozsi Tibor regénynek (Kolozsi 1972: 423), Dér Zoltán elbeszélések sorozatának (Dér 1972: 854) nevezi, Varga Zoltán szerint az utolsó, a félhülye Sebestyén gyerekről szóló történet miatt, amely az egész kötetet legendák füzérévé teszi, a mű „legenda-füzér-regény” (Varga 1972: 1013). Görömbei Andrásnak adott interjújában a szerző a mű szándékosan széttörédezett és ismét összerakott voltáról beszélt: „Az *Ezen az oldalon* eléggé széttörédezett és ismét összerakott dolog, szándékosan ilyen” (Görömbei 1981: 73). Gion Nándor novellafüzérnek nevezi

az *Ezen az oldalon* kötetet, amelynek többféleképpen értelmezhető címe „zavarta azokat, akik politikusul gondolkoztak” (Gion 2002: 38–55).

A kötet hat nagyobb egységből konstruálódik, amelyek négy-négy novellát foglalnak magukba: „Az egyes témaköröket, rendszerint egy-egy domináló hőshöz vagy kiemelt motívumhoz kötve, mindig négy írásban fejleszti ki, s ezeket a négyes egységeket mindig egy hosszabb, »rég, megható történet« zárja le” (Bányai 1973: 50). A negyedik novella valamelyik szereplő élettörténete: „Többnyire ez a negyedik világosítja meg a múlt felől az összefüggéseket, visszamenőleges hatállyal értelmezi és megítélteti mindazt, ami az előző háromban lényegi mozzanatként előkerült” (Varga L. 1974: 95).

A kötetnyitó *Hívták a gyerekeket* című novella kezdetének tájnaratívája a zártság attribútumával ruházza fel a színhelyet. A Keglovics utca, a spatium, ahol mozognak és léteznek a szereplők, temetőkkal és folyócskával körbezárt településrész a város peremén: „A Keglovics utca csupán egy sor házból áll. Kisebbszámban nagyobb kertes házakból, a kertek egészen egy lapályos, füves rétig nyúlnak, ahol eső után mindig hatalmas tócsákban áll meg a víz. A házakkal szemben, a másik oldalon rozsdás drótkerítés húzódik, ott kezdődnek a temetők: a református temető, amelyet mindenki német temetőnek nevez, mivel a reformátusok majdnem mind németek voltak, és a zsidó temető. [...] A temetők mögött kis folyó kanyarog, nyáron mindig keskenyre zsugorodik, és megtelik békalencsével és zöld hínárral” (5–6). A cselekmény ezen a behatárolt téren összpontosul a múlt század hatvanas éveinek végén, a hetvenes évek elején. Az „adott szűk területen a hősök »túlnépesedése« következik be, itt koncentrálódik az egész történet” (Lotman 1994: 134). A cselekmény idejére a narrátor temetőkkal kapcsolatos közbevetése ad fogódzót: „Pusztulásra ítélt temetők – nincsenek már sem németek, sem zsidók a városban –, legalább húsz éve nem hoztak ide egyetlen halottat sem...” (5). A második világháborúig Szenttamáson német és zsidó populáció is élt, a világháború után azonban alig maradt a helységnek német nemzetiségű és zsidó vallású polgára, temetőiket senki sem gondozta, a nyolcvanas években felszámolták őket, és felparcellázták. A német és a zsidó temető helyén ma új településrész épült. A novellák cselekményének ideje a hatvanas évek második felére tehető.

A külvilágtól izolált, önmagába zárt, saját értékrenddel és törvényekkel rendelkező térben zárt közösség él: Romoda, az ács, Madzsgáj, a városka egykori jegyzője, Rozmaring Bandi, aki valamikor a környék legnagyobb korhelyének számított, Berger, a feltaláló, Kiss Kurányi, Opana, a nyugdíjas zsákoló, Váry és felesége, Szent János, a méhészt és lánya, Erzsébet, a késdobáló Kordován és a félhülye Sebestyén gyerek. A Keglovics utca emberi közösségét folyócska választja el a falu másik részétől. Arjun Appandurai gondolatrendszerében a „valami más” gyakran ökológiai értelemben fogalmazódik meg, mint erdő, terméketlen föld, óceán, sivatag, mocsár vagy folyó: „Ezek az ökológiai jegyek gyakran olyan határokat jelölnek, amelyek egyszerre jelzik az embertől független erők és kategóriák kezdetét, vagy a felismerhetően emberi, ám barbár vagy démonikus erők működését” (Appandurai 2001: 8). A településrész terét belső határok (Lotman 1994:

153) osztják fel, minden család otthona, háza és udvara kis világ, amely sajátos arculattal, lakókkal, történetekkel bír. A kis világok, elaprózott területek határa a kerítés és a kapu. A tér „fogalmához tartoznak olyan »osztatlan« jelenségek is, mint a zene, a tánc, a lakoma, a csata, a bajtársiasság, melyek folyamatos, »tagolatlan« egészbe egyesítik az embereket” (Lotman 1994: 160), az *Ezen az oldalon* novelláiban egységesítő jelenség a lakóknak a külvilág betörése elleni harca, a hídépítők ellen vívott csata, az esti beszélgetések, közös hétfégi borotválkozások (*Az angyali vigasság* írásaiban a gyerekek házról házra járása, betlehemezése egységesíti, köti össze az embereket). A Keglovics utcához közeli új Telepen lakik Adamkó és még néhány téglagyári munkás, akik a Keglovics utcán keresztül járnak munkára. Egyedül ők „törnek be” ebbe a szeparált világba a folyócskán átívelő híd megépülése után, nem is nézik őket jó szemmel az utcabeliek, akik mindent megtesznek annak érdekében, hogy idegenek ne járhassanak arrafelé. Így próbálják megóvni nyugalmaikat. Az utcába beköltöző Kordovánt is nehezen fogadják el, és Kordován sem marad sokáig közöttük.

Az írások az ismertség–ismeretlenség oppozícióját működtetik, felvetik az idegenség problematikáját. Ami kintről jön, az az utcabeliek szemében a rosszal egyenlő, emiatt próbálják felgyújtani az épülő hidat, mélyítik a lyukakat az úton, belekötnek az arra járókba. A belső és a külső tér oppozíciója exponálódik: az utcabeliek csöndesen élik mindennapjaikat, esténként halkán beszélgetnek vagy hallgatnak Romoda háza előtt, a hídépítők nagyszájú, hangoskodó emberek, akik nevetve magyarázgatnak egymásnak, a folyón túl a házak között emberek kiabálnak, rádió bömböl. Ha elhagyják környezetüket, a Keglovics utca lakóival rossz történik: Kordován elmegy Romodával dolgozni a határba, eltörik a karja, Szent Erzsébetet elcsábítja egy villanszerelő, a lány hozzá költözik, de a férfi egy hideg téli éjszakán elzavarja. Szent Erzsébet a fagyhalál elől a Keglovics utcában, Romodánál talál oltalmat. Az utcabelieket bonyolult kapcsolatszövevény fűzi egymáshoz: „Minden összeütközésben egymásrautaltságuk derül ki, s rögtön az is, hogy képtelenek egymáson segíteni. Ha véletlenül akarnak, a jószándék feltétlenül visszájára fordul” (Varga L. 1974: 94).

A korabeli társadalomból szinte semmi sem érezhető. A külvilág, a kívülről érkező impulzusok csupán a zárt tér peremén szűrődnek be: Szent Erzsébet nyáron minden délután meztelenül fürdött a folyócskában, a „folyó túlsó partján a házak között emberek kiabáltak, autók zúgtak, valahol rádió bömbölt, de mindez alig hallatszott el a folyóig” (106). Márkus Béla értelmezésében a sekély folyó a periférián élő Keglovics utcaiak sekélyes életét jelképezi (Márkus 1996: 192). Az utcabeliek sem nagyon beszélnek a külvilágról, csak saját mikroközösségükről, annak tagjairól. Az idő is alig halad előre ebben a térben, az események ciklikusan, napi intervallumokban ismétlődnek. A lakók napról napra ugyanazokat a cselekvésformákat ismétlik: reggel felébrednek, mindenki teszi a maga dolgát, esténként összegyűlnek Romoda háza előtt beszélgetni, szombaton délutánonként pedig Dobrénál, a téglagyári fűtőnél és valamikori borbélynál jönnek össze bo-

rotválkozásra vagy nyírásra. Dobre sem szereti az idegeneket, nem hajlandó a Keglovics utca férfiain kívül mást nyírni, borotválni.

Az év többi napjának rutinjától június első vasárnapja tér el. Ezen a napon halt meg Romoda felesége. Az ácsmester a nő haláláért Bergert okolja, amiért nem készítette el a beígért fűtőtestet. Az évforduló reggelén Romoda megmosdott, megborotválkozott, felvette a legszebb ingjét, öltönyét, és elment Bergerhez, a feltalálóhoz megnézni, elkészült-e a petróleumlámpára működő melegítő. Romoda és Berger viszonyában mutatkozik meg leglényegesebben az, hogy a „zárt és helyzetét mindenáron védelmező közösségben visszafojtott, rejtett, de annál erősebb szenvedélyek munkálkodnak” (Bányai 1973: 51). Az utcát nem alja népek lakják, világuknak szilárd normarendszere van: „A társadalom ugyan kisémmizte őket, de ők a periférián is őrzik az emberség normáit. A nagyszájúságot megvetik, az ártatlanságtól meghatódnak, a munkában helytállnak, az adott szót komolyan veszik – és szolidárisak a szerencsétlenekkel” (Dér 1972: 854).

Az *Ezen az oldalon* novelláit az író 1998-ban a *Jéghegyen, szalmakalapban* című novellaválogatásában újra kiadta.

(A Keglovics utcai híd mint hipertext) Az *Olyan, mintha nyár volna* című kötet tizenkét novellájában „a szörnyűség élménye kompozíciószervező, koncentráló erőként működik” (Dér 1979: 209), állatkínzás, állatirtás, részegség, magány, kilátástalanság, megaláztatások, csalódások és félelmek köre szerveződik a cselekményük. A kötet írásai közül két, gyerekkort megidéző novella, a *Patkányok a napon* és *A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni* című sorolható a Keglovics utca történetek közé, mindkettő főszereplője Burai J.³⁵, valamint az eperfás házban lakó narrátor. *A galamb* című novellában – amely először *Bevezető két elbeszéléshez* címmel jelent meg az Új Symposion 1972. évi 92. számában – a narrátor visszaemlékezik gyerekkori barátjára, Burai J.-re, de a fiú nem szereplője az írásnak. Varga István négy mesélőt azonosít a novelláskötet szövegeiben, szerinte *A galamb*, a *Patkányok a napon* és *A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni* novellák elbeszélője egy személy (Varga 1975: 308). *A galambban* nem található egyértelműen szenttamási helyszínre mutató referenciális jel, viszont utalás történik egy bolgár fiúra, a narrátor gyerekkori barátjára, akinek a nevére már nem emlékszik, csak arra, hogy nagy konyhakertészetük volt a nemzetközi úton (a konyhakertészet

³⁵ Burai J. keresztnévének kérdése évek óta foglalkoztatja a Gion-művek olvasóit. Az író nem árulta el, melyik név rövidítése a J. A mai Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola archívumában az 1951/52. iskolaév 59. számú anyakönyvében megtalálható egy Burai József nevű, 1939-ben született, Giornál két évvel idősebb tanuló, a Vasvári Pál utca 21. száma alatti lakhellyel. A József azonban nem olyan „nagyon ronda név” (*A kárókatónak még nem jöttek vissza.* 24.), amit szégyen kimondani. Hustyi Mária (szül. 1924-ben) szenttamási lakos emlékszik egy Burai családra, a mai Szent Száva utca 65. számú házában, az ún. Szungyi-házban laktak, az apa meghalt, sok beteges, sovány, vörös hajjú, szeplős gyereket hagyott maga után. A Gion-művek kis Burai J.-je vézna és alacsony.

és Gionék családi háza közelében lakó szenttamásiak emlékeznek még a Raley Manol nevű bolgár fiúra, a nemzetközi út melletti tanyán élő bolgár kertész fiára).

A *Patkányok a napon* című novella kezdetén az elbeszélő egy híd építésének történetét beszéli el. Nem determinálja a híd helyét, csak annyit közöl, hogy a gyerekek szerettek rajta ülni, mert belelógott a lábuk a vízbe. A Keglovics utca zárt terét a falu többi részétől elválasztó egyik vonal a temetők rozsdás drótkerítése, a másik térhatár a folyócska. Ezt a választóvonalat szeli át az épülő új híd. A *Patkányok a napon* hipertextként kapcsolódik az *Ezen az oldalon* kötet *Hívták a gyerekeket* novellájához, amelyben ugyanez a hídépítés-történet olvasható. A szövegrészletek között kapcsolat (hivatkozás, „link”) alakult ki, ami rámutat arra, hogy a híd ugyanaz a temetők mögötti folyócska partjait átszelő építmény, amely megnyitja az *Ezen az oldalon* Keglovics utcájának zárt terét is. Ebből a tételemből megállapítható, hogy a fahíd mellett lakó Povazsánszki a Keglovics utca környékének lakója. Burai J., a Gion-művek visszatérő szereplője ebben a novellában tűnik fel először, a halász Povazsánszki pedig a halak és pézsmapatkányok fogásához a *Sortűzben* is és *Az angyali vigasságban* is varsákat és patkányfogókat rak le a nádasban. *A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni* című novellában a postás ugyanabban az utcában lakik, mint a narrátor és Burai J. Feltételezhető tehát, hogy mindhárom novella helyszíne – a konkrétan egyikben sem megnevezett – Keglovics utca.

A híd mint a novellák cselekményterének téralakzata elágazási, kapcsolódási pontokat kínál a *Testvérem, Joáb* és a *Latroknak is játszott* tetralógia regényei felé, amelyek térszerkezetében a hidaknak kiemelt szerep jut: a *Joábban* a korrumpáltak és az erkölcsileg tiszták világának határát jelöli, a *Virágos Katonában* a folyó jobb és bal partján élők, a szegény Kálvária utcaiak és a tuki domb gazdagabb lakosainak térrésze között képez átmenetet. A híd alatt kanyargó folyó a megtisztulás közege, a víz képes lemosni a bűnt és a rosszat az emberi létezésről, ezért maradnak becsületesek a *Testvérem, Joáb* című regényben a folyó túloldalán élők. Gion műveiben a híd határvonalat jelent, két minőségében és magatartásmodelljében eltérő világot, összeegyeztetetlen oppozíciókat (a nyugodt Keglovics utcát a zajos környékkel, a szegény Kálvária utcaiakat a tuki gazdagokkal, az erkölcstelenekeket a becsületesekkel) köt össze.

A *Patkányok a napon* című novellát a szerkesztő, Valcsicsák Dóra *Szálkás oszlopok* címen beválogatta a posztumusz megjelent *Mit jelent a tők alsó?* novelláskötet anyagába. A szerkesztői jegyzetben (Valcsicsák 2004: 403) az olvasható, hogy a *Nem baleset lesz (Jéghegyen, szalmakalaphan* Osiris, Budapest, 1998) íráson kívül a szerző többi novellája addig nem jelent meg kötetben. Ezt korrigálандó: a *Rádió és gumibot* 1996-ban látott napvilágot a *Mint a felszabadítók*. (Osiris Kiadó, Budapest, 1996), a *Magasugrás hegedűre I. és II.* pedig *Csillagok minden színben I. és II.* címen jelent meg az *Olyan, mintha nyár volna* (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1974) kötetben.

(*A Keglovics utcai narrátor és bandájának történetei*) A három Gion-mű, *A kárókatona még nem jött vissza*, a *Sortűz egy fekete bivalyért* és *Az angyali vigasság* közötti összefüggésekkel több elemző is foglalkozik. A *Sortűz egy fekete bivalyért* regényt a korábbi ifjúsági regényre, *A kárókatona még nem jött vissza* címűre vonatkoztatva Varga Zoltán megállapítja, hogy az utóbbi az előbbi folytatásának számít, legfőképpen a gyerekszereplők azonosságát illetően, de emellett szól az azonos helyszín, idő és a történet alapképletének hasonlósága is (Varga 1983: 100). Szajbély Mihály a gyerekszereplőket, a helyszíneket és a visszautalásokat illetően fedez fel kapcsolatot a két regény között, és megállapítja, nyilvánvaló a *Sortűz* kapcsolódása Gion Nándor egyértelműen felnőtteknek szóló könyveihez is: „Nemcsak azért, mert a történet Szenttamáson játszódik, és visszaköszönnek a *Virágos Katonából* és a *Rózsamézéből* ismerős helyszínek, a Kálvária-domb, a Krebs-féle vízimalom, a Schank-féle téglagyár és a devecseri dombok. Fontosabb az, hogy Gion írói világa lényegében mindegyikben azonos, ugyanazokat a motívumokat fogalmazza újra, ugyanazokat a hőstípusokat mozgatja más és más alakban” (Szajbély 1984: 1118–1119). A *Sortűz egy fekete bivalyért* Varga István szerint szorosan és szervesen kapcsolódik a *Kárókatonához*: „a cselekménysor mondhatni törésmentesen hullámzik tovább, az időponti kapcsolódás is teljes: ugyanazon év őszen folytatódnak a nyári események. A főhős ugyanaz, a már említett Burai J., de felbukkannak a többiek is, ha másként nem, hát említés történik róluk. A színtér sem változik, ugyanabban a közelebről meghatározatlan faluban vagy városkában játszódnak az események” (Varga 1983: 101). Tarján Tamás a *Sortűz*et nem a *Kárókatona* folytatásaként, hanem társregényeként értelmezi: „Változik a történetmondó személyisége, pozíciója, tudata, stílusa. Mégis akadnak rokon elemek, epizódok” (Tarján 2001: 136). Elek Tibor olvasatában a két regény „olyan szorosan összefügg egymással, amennyire csak két önálló regény összefügghet, s olyannyira egymás folytatása, hogy már azt is mondhatnánk: mintha egyetlen műnek lenne két fejezete” (Elek 2009: 144). Állítását a szerző nem csupán a *Sortűz egy fekete bivalyért* nyitó mondatára, a visszautalásokra, eseményidézésekre alapozza, hanem a Tamás névvel megnevezett azonos elbeszélőre is.

A három Gion-mű közötti viszony meghatározásában a szerző nyilatkozatai, a művek részletes elemzése, lokális kontextusba helyezése és biografikus olvasással való megközelítése adhat fogódzót. Gion Nándor nem faktográfiai szándékkal írta műveit, a regénycselekmények helyszínére és időpontjára mégis a szövegekbe iktatott helyi eseményekből, személyekből és a topográfiából következtethetünk. A megírás sorrendje – *A kárókatona még nem jött vissza* 1980, *Sortűz egy fekete bivalyért* 1982, *Az angyali vigasság* 1985 – megegyezik a művek cselekményidejének sorrendjével: az első vakációregény, és egy nyár történéseit írja le, a *Sortűz* az utána következő őszi eseményeit beszéli el. Bálint Sándornak adott interjújában Gion azt nyilatkozta, hogy a *Kárókatonákkal* és a *Sortűzzel* egy sorozatot indított el, a cselekményt évszakokhoz kapcsolta: „Nyár, ősz. Azonos helyszín, nagyjából azonos szereplők. Azután eljutottam a télig, és kissé beleragadtam a

nagy hóba. *Az angyali vigasság* túlságosan felnőttekre sikerült. Most jönne a tavasz. Vissza kellene térni a kezdeti könnyedébb hangvételhez” (Bálint 1987: 13). *Az angyali vigasság*ot a fülszövege is az előző két regény folytatásaként jelenti be: „Burai J. és társai először évekkal ezelőtt jelentek meg egy novellában. Egy híd alatt ültek, lábukat a vízbe lógatták és főleg a pézsmapatkányok pusztításán sajnálkoztak. Később megjelentek még egy novellában, majd két ifjúsági regényt írtam róluk, *A kárókatonák még nem jöttek vissza* és a *Sortűz egy fekete bivalyért* címűt. Ezeknek a folytatása *Az angyali vigasság*.”

A regényidőt a kutatóknak nem sikerült pontosan behatárolniuk: Elek Tibor a második világháború utáni évek egyikének nyarára és őszére (Elek 2007: 196) időzíti az eseményeket, Tarján Tamás szerint az eseménysor az 1950-es évek elejére (Tarján 2001: 129) datálható, Árpás Károly konkrét adatok hiányában Fodó tanár úr történelemóráinak tananyagára támaszkodva az általános iskola 6. osztálya utáni nyárra és a 7. osztályra következtet: Gion Nándor az 1951/1952. iskolaévben járt hatodik, az 1952/1953. tanévben pedig hetedik osztályba (Árpás 2008: 67–69). A történetek pontos idejét a valóság-vonatkozások, azaz a szövegben rejlő lokális események időpontjából lehet kikövetkeztetni. A cselekményidőre vonatkozóan a *Kárókatonák* narrátora nagyon szűkszavú, a figurák behatárolt faluvégi téren mozognak, egyetlen helyi eseményre sincs utalás, amiből következtetni tudnánk a cselekmény időpontjára, a *Sortűz*ben sporteseményekre, sportolókra és a disznóhizláló építésére – ide viszik a szövetkezet munkásai a téglát a téglagyárból – utal. A Svinjogojstvo termelőszövetkezet disznóhizlálóját 1947-ben építették a szenttamási vasútállomás közelében (Subió 1981: 63), ebben az évben játszódik tehát a *Sortűz egy fekete bivalyért*, sőt a *Kárókatonák* cselekménye is, amely ugyanannak az évnek a nyarán történik. *Az angyali vigasság* novelláiban is fellelhető referenciális jel: Toma Gyuriék bandája az akkor épülő szövetkezeti otthon hulladékkupacaiból szerelkezik fel lécekkel és fadarabokkal a verekedéshez (*Az angyali vigasság*, 67). A szenttamási szövetkezeti otthon 1948 és 1950 között épült. A két előző regény ez alapján az adat alapján is a háború utáni 1947. év nyarat és őszét örökíti meg. Ezt Becsy Andrásnak adott interjújában a szerző is megerősítette. *A Latroknak is játszott* utolsó kötetének terveiről szólva elmondta, hogy a trilógia cselekményéhez hozzá kell írnia még két-három fontos évet: A tervezett kötet „a negyvenöt és negyvennyolc közötti időszakot foglalná magába. Gyerekszemmel ezt már megírtam, most a felnőtteknek szóló könyvet tervezem” (Becsy 1997: 11). Gion Nándor ugyanebben az interjúban a két általa ifjúsági regénynek nevezett kötet és *Az angyali vigasság* novelláinak összefüggéséről elárulta, hogy „az első nyáron, a második ősszel, a harmadik, ami már felnőtteknek szól, télen játszódik, és kész van a negyedik része is, aminek *Zongora a fehér kastélyból* lesz a címe és az MTI-Press pályázatára készült” (Becsy 1997: 11).

A lokális referenciális jelekből megállapítható, hogy a *Kárókatonák még nem jöttek vissza* cselekményvideje 1947 nyara, a *Sortűz*é 1947 ősze, *Az angyali vigasság*é 1947–1948 tele. A *Zongora a fehér kastélyból* című regény, amely a Forrás folyóiratban jelent meg 2003 áprilisában, kronológiai ugrás nélkül tavasz-

szal folytatja *Az angyali vigasság* cselekményét. Az elbeszélő nem konkretizálja az évet, annyit árul el, hogy a „második világháború véget ért már ugyan, de kegyetlen és rossz idők jártak még” (*Zongora a fehér kastélyból*, 7). Főszereplője Burai J., Szível Sanyi és az elbeszélő, aki visszatekintő pozícióból egyes szám első személyben mondja el a történetet. A szereplőgárda a vidékről érkezettekkel bővül, a többi szereplő az előző három műből is ismert figura. A Torontál nővérek rehabilitálásaként is értelmezhető regény szerkezete a *Kárókatonák* modelljét követi, a keretelbeszélés a kilencvenes években játszódik valahol a nyugati fronton. Az újabb háború és a harcok utáni állapotot megörökítő fényképek indítják el a narrátorban az emlékezést egy régebbi háború szenvedőire. A mű szereplői a háború áldozatai: a Torontál nővérek, Hans Joachim Schröder és fiai, Helmuth és Ditrich, Dukay János, Tarnóczky Balázs, Izidor, Dimitrij, Balla István, Korniss Flóra és közvetetten a többi szereplő is. Magyarok, szerbek, németek, oroszok, katolikusok, pravoszlávok, reformátusok, zsidók egyaránt megsínylették a háborút, amelynek nincsenek győztesei, csak vesztesei. A falu lakói csak akkor tudnak továbblépni, ha összefognak és segítenek egymáson, mint a valamikori békés időkben.

A kárókatonák még nem jöttek vissza, a Sortűz egy fekete bivalyért, Az angyali vigasság és a *Zongora a fehér kastélyból* egymásra vonatkozó, összefüggő epikai szerkezetként olvasható. A kontinuumba illeszkedik az *Izidor* (Gion 1989: 154–167) című novella is, amely a *Körkép* 98 című antológiában jelent meg. Az *Izidor* egyike lehetne *Az angyali vigasság* novelláinak, a narrátor ugyanaz a füstös kocsmában ülő férfi, aki megpróbálja lebeszélni az ismeretlent az öngyilkosságról. Ebben az epizódban Izidornak, a Hans Joachim Schröder házába behurcolkodó szerb háborús hősnek a történetével próbálja vigasztalni. A körtefákat lelővöldöző, gyilkosságot majd öngyilkosságot elkövető Izidor története a *Zongora a fehér kastélyból* lapjain újra olvasható. A cselekmény nézőpontjából *Az angyali vigasság* kompozíciójának elején lenne a helye: Serfőző Andrásban, a novellák rendőrijében, még csak ekkor ötlük fel, hogy elszegődjön rendőrnek, hogy elbáncsásson az Izidor-féle emberekkel. Hans Joachim Schröder házába Izidor öngyilkossága után a Torontál nővérek költöznek be, de ők sem maradnak sokáig a – falu lakói szerint – elátkozott házban. A kötetet az *Egy regény vége* novella zárja le, amely a hagyatékából előkerült novellákat egybegyűjtő *Mit jelent a tők alsó?* című válogatásban jelent meg. A novella címe is a lezártágot, teljességet erősíti. Befejződnek a történetek, lehatárolódik az öngyilkosjelölt sorsa.

Mindegyik mű narrátora és a gyerekszereplők egy része a Keglovics utcában él. A narrátor nem nevezi meg sem a regényekben, sem a novelláskötetben az utcát, de ha megfigyeljük a helyszíneket, és az olvasó ismeri Szenttamást, illetve az életrajz genezise felől értelmezi a művek szövegvilágát, pontosan megállapítható, hogy a fiúk és a narrátor minden este ugyanabba az utcába térnek haza, mint ahogy az *Ezen az oldalon* elbeszélője. A regényben felsorolt helyszínek, a Vágóhíd, a tőzegbánya, a folyócska, a füves rét (a vásártér), a temetők, a Szív és a valamikor itt húzódó frontvonal az író szenttamási utcájának és szülőházának

környékét rajzolják meg. Ugyanez az utca és környéke a helyszíne a *Keresztvivő a Keglovics utcából*, a *Példabeszéd a szelídített állatokról és emberszabású növényekről* és az *Ezen az oldalon* kötet novelláinak.

Az *angyali vigasság* narrátora konkretizálja a házuk helyét az utcában: „sarokházunk volt, egy vert falú vityilló, de mégis sarokház, és apám nagyon büszke volt rá, szép eperfacsemetéket ültetett az utcára” (*Az angyali vigasság*, 7). Az *Olyan, mintha nyár volna* kötet második novellájának, *A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni* címűnek a gyereknarrátora is az eperfáról a házuk falára mászó hernyókat szedegeti le a szövegkezdetben. Ha feltérképezzük a mozgását a regénytérben, és ismét az életrajzi referenciák felől közelítjük meg a szöveget, megállapíthatjuk, hogy a *Testvérem*, *Joáb* elbeszélője, S. Tamás is ebben az utcában és ugyanebben a házban lakik: a szobája ablakából a kert mögött kilát a vásártérre, és az apja is a ház előtti eperfa alatt várja, amikor Joáb I. hazahozza a tanyájáról. Joáb I. tanyájáról a nemzetközi úton (északról, Szabadka irányából) jönnek be a faluba autóval, Joáb I. az első utcasarkon kiteszi, az elbeszélő hazaindul, és balra fordul a vásártér felé (Szabadka irányából az ún. nemzetközi úton ma is így juthatunk el Gion Nándorék családi házához). A házától Joáb II. kocsmájáig fél órát kell gyalogolnia, és közben elhalad az Ipartestület előtt. Állításom alátámasztja az írónak az utcájával mint irodalmi színhellyel kapcsolatos kijelentése is a *Szülföldem: Szenttamás* című dokumentumfilmben: „Második könyvemnek, a *Testvérem*, *Joábnak* a főhősét már ebből az utcából indítottam útjára. Azután megírtam a harmadik könyvemet, az *Ezen az oldalon* címűt, erről az utcáról. Persze kissé meghosszabbítottam az utcát, új lakosokat is telepítettem ide, akikről úgy gondoltam, itt a helyük, és nagyon jól megférnek az őslakosokkal” (*Szülföldem: Szenttamás*). A narrátort a *Kárókatona*kban és a *Sortűz*ben is Tamásnak hívják. Az S. Tamás és a Tamás nevek az író szülőhelyére, Szenttamásra asszociálnak, azoknak a műveknek ugyanis, amelyeknek Tamás nevű az elbeszélője, Szenttamás a helyszíne.

A Keglovics utcai narrátor történeteit elbeszélő szövegek megközelíthetők az önéletrajzi tér elméletével is. Ez az elgondolás úgy tekint az írói életműre, mint az író életrajzára. A szerzői szövegüniverzum mint önéletírás gondolata már Georges Gusdorf 1956. évi *Az önéletírás feltételei és korlátai* című tanulmányában megjelenik. Gusdorf az önéletírás két változatát, instanciáját nevezi meg: „egyrészt a tulajdonképpeni vallomás, másrészt a művész teljes életműve, mely az inkognitó védelme alatt, teljesen szabadon dolgozza fel ugyanazt az anyagot” (Gusdorf 2002: 252). Ehhez a felfogáshoz áll közel az önéletrajzi tér fogalma, amelyet Philippe Lejeune vezetett be az önéletrajzról szóló diskurzusba. Az önéletrajzi tér irodalmi szövegegyüttes, amelyet a szerző fikciós és önéletrajzi művei (vagyis a lejeune-i értelemben vett „önéletrajzi paktum” jegyében írott művek, amelyekben a szerző, az elbeszélő és a szereplő között névazonosság áll fenn) alkotnak. A szerző nemcsak személy, hanem író, publikáló személy is, aki közvetít a szövegen kívüli és a szöveg között. Az olvasó a szerzőt a tulajdonnévvel megjelölt, s ezáltal neki tulajdonított írásai alapján azonosítja, képzeletben el. Az önéletrajzi

tér olyan kontextuális mező, amelyben a szövegek referenciális viszonyban állnak egymással. A szerző képe az összes szövegének eredménye, „olyan szövegeké, amelyek külön-külön egyáltalán nem törekednek az önéletrajzi hűségre, de amik kölcsönös játékok eredményeképpen, abban a *térben*, melyet együttesen alkotnak” (Lejeune 2003: 48) megrajzolják a szerző portréját.

A kárókatonák még nem jöttek vissza és *Az angyali vigasság* elbeszélőjének azonosságát alátámasztja két szöveghely is, amelyeken azt állítja magáról, hogy a csapat vezére – „amolyan vezérféle voltam ebben a kis csapatban” (*A kárókatonák még nem jöttek vissza*, 22), „amolyan vezérféle voltam ebben a kis csapatban” (*Az angyali vigasság*, 71). Gyerekkori éveire való visszaemlékezésében Gion Nándor ugyanígy fogalmazza meg a helyét a barátai között: „akkoriban már amolyan vezérféle voltam közöttük” (Gion 1996: 11). A narrátorok és a helyszínek azonosságát Varga Zoltán is észreveszi a *Sortűz egy fekete bivalyért* megjelenések: „Szülőföldje, meg nem nevezetten Szenttamás és környéke, írásainak szinte egyedüli színterét képezve [...] mitizált írói világgá nőtte ki magát. [...] Nem kevésbé »folyamatos« azonban Gion szereplőgárdája sem, elbeszélő figurája ma is ugyanaz az S. Tamás, akivel legelőször még a *Testvérem*, *Joá*ban találkozhattunk, s hozzá hasonlóan ismétlődik számos más szereplője is, Burai J., Kovács Pali, Adamkó stb., megmaradva a mellőlük korábban »kidőltek« közül, ismételten fel-felbukkanva az újonnan érkezettek közt, mintegy a választott korszaknak és témának megfelelően hol gyerekként, hol kamaszként, hol felnőttként mutatkozva meg” (Varga 1983: 98). Megállapítása a regény- és novellatér feltérképezésével bizonyítható.

Az események sorrendjére a szereplők megjelenései, az előre- és visszautalások is asszociálnak: Burai J.-vel a *Kárókatonák* első jelenetében ismerkednek meg a fiúk, itt még barátkoznak Toma Gyurival, de miután a fiú egy fűszállal átszúrja Virág Péter fülét, elzavarják. A *Sortűz*ben ott áll a temetőben a Szelíd Róka robbantására összegyűlt tömegben, a fiúk azonban nem szólnak hozzá. Toma Gyuri *Az angyali vigasság*ban már saját bandát alakít, és régi barátaival ellenséges a viszonya. A *Zongora a fehér kastélyból* című regényben a Szabadság-szobornál fut össze a két csapat, találkozásuk verekedésbe torkollik. Burai J. a csapattal töltött vakáció után átiratkozik barátai iskolájába, és beköltözik az elbeszélő utcájába. A *Sortűz*ben Fodó tanár úr Berecz Máté plébánossal és Ácsi Lajossal kártyázik, Ácsi Lajos halála után Dukay János ül az asztalhoz harmadiknak. *Az angyali vigasság* és a *Zongora a fehér kastélyból* narrátora visszautal azokra az időkre, amikor az iskolaudvarban Ácsi Lajos sakkozott a tanárral és a plébánossal, a novellákban azonban már Dukay a harmadik tag. Berecz Máté plébános modellje a kártyázásairól híres Sóti Máté pap volt, aki 1952. július 1-jétől mint adminisztrátor, 1955 decemberétől 1976-ig pedig kinevezett plébánosként teljesített szolgálatot Szenttamáson. Kártyázásairól ma is keringenek történetek Szenttamáson, egy-két mondása szállóigévé vált. Előtte hosszabb ideig, 1922 és 1932 között Berecz Kálmán plébános végezte hivatását az egyházközségben, Gion Nándor összevonta a két pap nevét, Berecz Kálmántól a vezetéknevet, Sóti

Mátétól a keresztnévet kölcsönözte. Keszler doktor³⁶, a gyerekeket magázó jószágos orvos, mindhárom mű mellékszereplője. Kesler Andrija a harmincas évektől a hatvanas évekig vállalt általános orvosi praxist Szenttamáson, és a valóságban is magázta a gyerekeket.

A mindig bajba keveredő narrátortól lassan elpártolnak a barátai, Hodonicki Oszkár és Virág Péter már nem vesz részt a téglagyári eseményekben, és *Az angyali vigasság*ot sem mondják együtt a novellákban. A narrátor a visszautalásokkal azt is megmagyarázza, miért nem teljes a gyerekcsapat a novelláskötetben: „Az előző években is minden télen Virág Péter, Hodonicki Oszkár és én esténként végigjártuk a környező utcákat, és karácsonyi dalokat énekeltünk a házak előtt, ez időben azonban Virág Péterék elmaradoztak mellőlem, és ebben nagyrészt igazuk is volt, akkortájt ugyanis minduntalan valami kellemetlen dologba keveredtem, és óhatatlanul belekevertem másokat is” (*Az angyali vigasság*, 27). A Torontál nővéreknek is csak ők hárman segítkeznek, Bognár Aranka Szível Sanyi tavaszi szerelmeként és jövődöbéli feleségeként említődik. Bognár Aranka neve megerősíti a *Zongora a fehér kastélyból* regény szövegszerző összekapcsolódását a *Károkatonákkal*, ahol a lány a vakációzó csapat tagja, és a *Sortűzzel*, amelyben Fodó tanár úr gyerekéről gondoskodik.

A regények kohéziós anyaga a karácsonyi ünnepkör egyik szokása, „az angyali vigasság mondása” (a vallási hagyomány előretalásként felbukkan a *Sortűz*ben, szövegszervező elem *Az angyali vigasság*ban, visszautalás az előző művek cselekményére a *Zongora a fehér kastélyból* című regényben). A karácsonyi ünnepkör visszatérő motívumként hangsúlyozódik, ami még nyilvánvalóbbá teszi a művek közötti kapcsolatot. Jézus Krisztus, a megváltó születésének profanizálása azt implikálja, hogy az emberiség megváltható, az ember jótettekkel segítve megjavítható. Ezt igyekszik elérni az öngyilkosjelöltet történetmondással vigasztaló narrátor *Az angyali vigasság*ban, és erre törekszenek a Gergiánnak, Hofanesz (Fekete) Péternek, Péntek Verának, a Torontál nővéreknek és még sok másnak, továbbá az állatoknak segítő gyerekek. A műveket az állatmotívumok is összekapcsolják.

Becsy Andrással beszélgetve Gion Nándor azt is kifejtette, hogy a fent említett ifjúsági regények nem folytatásai a *Latroknak is játszott* (akkor még) trilógiának: „vannak közös szereplők, mint a háborúból visszatérő Dukay János kuglibajnok. Ezzel inkább azt akartam érzékeltetni, hogy ez ugyanaz a világ, amiről az *Ez a nap a miénk* című regényben beszélek” (Becsy 1997: 11). Gion Nándor szövegalakítása arra enged következtetni, hogy ennek a tájnak, szülőfalujának történetét szándékozta megírni. Amennyiben cselekményidejük alapján helyezzük sorrendbe az opus szenttamási helyszínű darabjait, 1898 őszétől a hetvenes évekig tárul eléink a falunak és lakóinak a „dúsított realizmus” (Elek 2002: 18) alkotói módszerével konstruált története.

³⁶ A dr. Kesler Andrija kinevezéséről szóló hírt az Újvidéken megjelenő Reggeli Újság 1939. január 19-i számában l.: 8. melléklet.

**AZ ELBESZÉLT SZENTTAMÁS – A GION-OPUS
„FŐVÁROSA” – A BIOGRAFIKUS FIKCIÓ**

Közös helyszín, ismétlődő történetek, visszatérő szereplők

(*A Gion-szövegek hálózatos struktúrája*) Amint azt a Keglovics utcai történetek is bizonyítják, Gion Nándor írói opusa számos olyan szövegelemet tartalmaz, amelyek más műveiben is előfordulnak, más szöveghelyekre is utalnak. Az ismétlődő szövegrészek, visszatérő szereplők, az életművön belüli intertextuális vonatkozások folyamatosan új környezetbe, más összefüggésbe kerülnek. Az ismétlés-alakzatok által a gioni szövegek hálózatos struktúrát alkotnak. Ha az „írást az olvasás teremti meg (újja)” (Halász 2000: 117), akkor az ismétlések a befogadó tudatában képeznek hálót, amit az intertextualitás és hipertextualitás fogalmával lehetne körülírni. A hipertext „az adatintegráció és információközvetítés olyan módszere, amely a tudást a hagyományosan lineáris szövegstruktúra helyett a kognitív emberi gondolkodást hívebben tükröző nem-lineáris, térbeli, hálózatos rendszerben rendezi el” (Sütheő 1999: 27). Bizonyos mértékig az intertextuális szövegek is hipertextek, az előképzettséggel rendelkező olvasó számára szövegből kivezető, más szövegek felé mutató linkeket biztosítanak, de a kapcsoló elemek, a linkek nem adottak, nincsenek megjelölve a szövegtestben, észrevételük megköveteli az olvasó rátermettségét. Az intertextualitás is ismétlés, a textuális fragmentumok újramondása. Átjárást tesz lehetővé a szövegek között, amivel az értelmezés számára nyitottá teszi a műveket, és megkérdőjelezi „a műnek, mint önmagában zárt egységnek az eszményét” (Tátrai 2002: 100).

A gioni szöveguniverzum írásai egyrészt kapcsolatot teremtenek egymással, másrészt a magyar és világirodalom, a *Biblia*, *Az Ezeregyéjszaka meséi*, a görög mítoszok és magyar hiedelemmondák szövegeivel, színház-, film- és képzőművészeti alkotásokkal. Az intertextualitás szétfeszíti a szövegek linearitását: „Minden egyes intertextuális utalás tartalmaz egy alternatívát: vagy folytatjuk az olvasást, mintha csak egy olyan részletet látnánk, amely a szöveg szintagmatikus szerveződésének bármely más eleme is lehetne – vagy visszatérünk az eredeti szöveghez egyfajta intellektuális anamnézis segítségével, amelynek során az intertextuális utalás »áthelyezett« (déplacé) paradigmátikus elemként jelenik meg, s egy elfelejtett szintagmatikusságból ered. Az alternatíva valójában csak az elemzőnek jelenik meg. Ez a két folyamat szimultán zajlik az intertextuális olvasás – és beszéd – során, elágazások rajzolódnak ki a szövegben, melyek lassanként megnyitják annak szemantikai terét” (Jenny 1996: 33). A gioni életmű szövegeinek egy részét összeköti a közös helyszín, Szenttamás, a visszatérő szereplők, motívumok, a más-más perspektívából láttatott történetek.

(*Szenttamás mint tér és intertextuális kapocs*) A *Latroknak is játszott* négy regényén kívül a *Keresztvivő a Keglovics utcából* című novella, a *Példabeszéd a szelídített állatokról és emberszabású növényekről*, az *Ezen az oldalon*, az *Olyan, mintha nyár volna*, a *Mint a felszabadítók* és a *Mit jelent a tök alsó?* néhány novellája, a *Történetek a régi forgópisztolyról* novellaciklus, *A kárókatona még nem jöttek vissza*, a *Sortűz egy fekete bivalyért*, *Az angyali vigasság*, a *Zongora a fehér kastélyból*, a *Postarablók* és a *Testvérem, Joáb* című regény azok közé a művek közé tartoznak, amelyek helyszínül Szenttamás szolgált modellül. Nem értek egyet azzal a meglátással, amely szerint „a *Testvérem, Joáb* színhelyei nem azonosíthatók szenttamási részletekkel, annak ellenére, hogy ezekben akár későbbi Gion-művek színhelyeire ismerhetünk” (Gerold 2009: 62), mert a szerző a *Testvérem, Joábban* Szenttamás egyes városrészeinek pontos topográfiai leírását adja, a helyszín (város)földrajzilag lokalizálható. Állításomat alátámasztja az írónak Fűzi László interjújában elhangzott kijelentése is: „Huszonhét éves koromban a második könyvemben a *Testvérem, Joábban* tértem ide vissza, még csak a peremét kaparasztram, így is kisebb botrány keveredett belőle, ami meggyőzött arról, hogy ügyesen fordultam. Az *Ezen az oldalon*ban és a *Latroknak is játszott* trilógiában már teljességgel bejött Szenttamás, az igazi és az enyém, ami nem mindig ugyanaz, de eléggé összemosódnak és jól megférnek egymással” (Fűzi 1998:11).

A *Testvérem, Joáb* második fejezetében a narrátor az idegen szemével szemlélteti a történet színhelyét választott városka északi és déli bejáratát: „Észak felől jövet mindig elégedetlen vagyok az első épületekkel. Nem messze egymástól lapos, vert tanyák terpeszkednek, az idegen azt is gondolhatja, hogy ezek a város első épületei. Szerencsére terebélyes nyárfák vannak kétoldalt az út mellett, és eltakarják kissé ezeket a csúf tanyákat. Azután újonnan épült kis családi házak következnek. Szép kis épületek ezek, csakhogy mind egyformák és bosszantóan csupaszok, nincs körülöttük még egy csenevész fa sem, márpedig kertek és gyümölcsfák nélkül az ilyen kis épületek nem mutatnak éppenséggel semmit. Önmagukban csak a nagy, szabályos, magas épületek mutatósak” (*Testvérem, Joáb*, 38). Az író a térbeli valóság elemeinek aprólékos kidolgozására törekszik. A leírás Szenttamás északi, Szabadka felőli bejáratára, a város periferiájára vonatkozik. A Szabadkai út menti nyárfák a kilencvenes években eltűntek, és a tanyák egy része is, de a modellül szolgáló – az Elan Munkaszervezet munkásai részére felépített – egyforma házacsok és az azok mögötti ún. szolidáris lakótelep ugyanolyanra tervezett házai ma is ott sorakoznak az út bal oldalán.

A déli bejárat leírásának lokalizációs pontjai alapján meg lehetne rajzolni a csatorna körüli városrész térképét: „Mindig szerettem dél felől érkezni haza. Baloldalt, a folyó közelében már messziről látszik a szeszgyár, keskeny, magas épület, magas kéménnyel, legtöbbször erős főtt kukorica szag terjeng körülötte, mögötte a nagy siló, tizennyolc egymáshoz ragasztott betonhenger, jobboldalt a vasútállomás, jelentéktelen sárga épület ugyan, de ott van a közelében a mészégető, amely nappal csak két füstölő, fehér kúp, de éjjel a kúpok tetejéről hosszú, sárga tűzlángok lobognak, és bevilágítják a környéket. Azután a híd. Szép ívelésű betonhíd a folyón át, a másik oldalon pedig már csupa emeletes épületek állnak, jobboldalt a bank, azután

a mozi, az önkiszolgáló és még több emeletes ház, köztük a városháza is” (*Testvérem, Joáb*, 39). A regénytér elemei közül a mai Elan hotel helyén álló játékbábugyár a fiktív helyszín és a Szabadság-szobor néhány picit részlete sem felel meg a valóságnak, a többi helyszín valós, legtöbbször ma is létező. A regénybeli Joáb kocsmájának modellje a mai Omladinska utcában állt, *Kod Jelice* néven emlékeznek rá. Hangulatos halászkocsmá volt, halból készült ételeket szolgáltak fel a vendégeknek, a csatornára néző udvarában halászhálók lógtak.

A szerző térkezelése, regényföldrajza a várostérképen is végigkövethető. A szülővárosi színhelyeknek, azaz a földrajzi térnek, a valódi néven nevezett referenciáknak az átültetését a regények terébe a szerző térben szerzett tapasztalata indokolhatta: „A regényíró születése, származási környezete, gyermekkor tájhoz – tájakhoz – köti. Élményeinek alapja a gyermekkorát és ifjúságát meghatározó történelmi-földrajzi réteg. Regényeinek tartománya, vagyis a cselekményváltások, a figura-sokaság, a személyiségkapcsolatok területi elhelyezése erre az elsődleges élményanyagra épül” (Sükkösd 1971: 110). Az író dolga az, hogy a regénye térkeretétől választott környezetet a regényvilág számára rendszerezze, és más terek, más korok lakói számára is egyetemes érvényű információvá és élménnyé emelje (Sükkösd 1971: 111–112). A részletező térközeg-leírásban említett folyó a Kiss József és Gábor testvérpár tervei alapján 1793-tól 1802-ig ásott Ferenc-csatorna, amelynek a történelem során többször is változott a neve: 1920 és 1941 között Péter király csatorna, a szocialista Jugoszláviában Duna–Tisza–Duna-csatorna, legújabban Nagy-Bácskai-csatornának nevezik. Ezzel a térelemmel a *Testvérem, Joáb* az opuson belül kapcsolódási pontokat létesít a nem csak szenttamási helyszínű, de csatornaparton játszódó *Engem nem úgy hívnak* című Gion-regénnyel, megnyitja a szöveg terét Majtényi Mihály csatorna-regényei, *A császár csatornája* és az *Élő víz felé*, dialogizál Bordás Győző *Fűzfásip* című textusával, amely egy Ferenc József-csatorna parti magyarok, szerbek, svábok és rutének lakta közép-bácskai kisvárosban játszódik és Vasagyi Mária *Pokolkerék* című a XVIII. század utolsó éveiben Bácskában, a csatornaépítés színhelyén játszódó regényével is.

Szenttamás egyik jellegzetessége, a forgalmi híd 1938-ban épült, addig egy elmozdítható hajóhíd állt a helyén. A *Testvérem, Joáb* című regényben a hídnak térelválasztó funkciója van: a regény zárlatában a szereplők magatartásuk alapján két térrészen koncentrálnak, a híd város felőli oldalán a korrumpálódottak élnek, a hídon túl, a folyó másik oldalán a tiszták és erkölcsösek. A régi Piac tér sarkán álló – a Vojvodina kereskedelmi vállalat működtette – önkiszolgáló is jelentős helyszín a regényben: itt dolgozik Búr, a lopókat megpofozó főnökhelyettes. Az önkiszolgáló helyettes vezetőjének neve, a Búr vezetéknev Szenttamáson nem fordul elő, ahogy az *Angyali vigasság* és az *Olyan, mintha nyár volna* novelláiban szereplő Povazsánszki halászé sem. Az író a szereplők nevének kiválasztásakor valószínűleg a szabadkai középiskolai osztálytársainak nevei ihlették. Gion Nándor első osztályos középiskolai magyar füzeté az osztály névsorával kezdődik, az egyik osztálytársát Búr Imrének, a másikat Povazsánszky Sándornak hívták.³⁷ Alá-

³⁷ Az osztály névsorát l.: 9. melléklet.

támasztja ezt az egybeesés is: a regénybeli Búr a *Testvérem, Joáb* narrátorának, S. Tamásnak az osztálytársa.

Az önkiszolgálónak mint helyszínnek a regénybe kerülését a nemzedéki emlékezet referenciális okokra vezeti vissza: Gion Nándor öccse, Gion Márton és barátja, Lukács Dezső ebben az üzletben dolgozott. Papacsek Ferenc szerint a pozfozkodó Búr modellje Greguss Ferenc, az önkiszolgáló főnöke lehetett. Papacsek Ferenc Gion Márton baráti körének tagja, a hatvanas években sokat barátkozott Gion Nándorral is. Az ő alakjához fűződik a regénybeli Fehér Ló neve: „Gion Nándor a hatvanas évek második felében az újvidéki autóbusszállomással szemben lakott. Egy alkalommal, amikor látogatóban volt nála fivére, Márton, engem is meghívtak hozzájuk vendégségbe. Abban az időben az újvidéki építkezéseken dolgoztam. Akkoriban baráti társaságunk tagjait lovaknak hívtuk (a lovat népies kiejtéssel loúnak mondtuk), Lukács Dezső volt az Öreg Louú, Horváth Sándornak a Csikó, nekem a Fehér Louú volt a becenevem. Márton a lakás ablakából nézett ki, és innen látott meg, amint az épület felé közeledtem. – Jön a Fehér Louú! – mondta a bátyjának, amikor meglátott. Gion Nándor éppen a *Testvérem, Joábot* készülődött megírni. Kapóra jött számára a név. Később Márton mondta, hogy benne leszek a regényben, sőt a vakbélműtétem is. 1968. március 15-én jöttem haza Líbiából vakbélműtétre. Ott dolgoztam kőművesként, de nem bíztam az arab orvosokban, hazautaztam, barátaim tudtak a betegségemről, Nándor ezt is beleírta a regényébe. Annak ellenére, hogy magam is vendégmunkásként dolgoztam, Fehér Ló története nem az én történetem, csak néhány szegmentumához szolgáltam modellül” (Papacsek Ferenc szóbeli közlése. Szenttamás, 2010. március 13.).

A regény második fejezetének helyszín-leírásában a Marc Augé-féle nem-helyek (non-lieux) dominálnak. A nem-hely olyan tér, amelyhez nem lehet kötődni, nincs identitása, nincs története: építmények, utak és szállítóeszközök, amelyek az emberek cirkulációját, helyváltogatását (autópályák, útkeresztesződések, fölüljárók, állomások, repülőterek, bevásárlóközpontok) szolgálják (Oze 2005). A városba vezető út, a híd, a csatorna, a vasútállomás, az önkiszolgáló és a bank Marc Augé kontextusában lakhatatlan és személytelen átmeneti területek, nem-helyek. A vasútállomás sárga épülete a délvidéki vasút Szenttamást érintő Zombor–Becse közötti szárnyvonalának egyik állomáshelye. A Szenttamáson áthaladó vasútvonal 1907-ben épült ki, ezen az útszakaszon a munkásnép számára tervezett harmadosztályú kocsik közlekedtek, később sínbuszokkal szállították az utasokat. 1979-ben húsz veszteséges kis forgalmú mellékvonalat megszüntettek, felszámolták többek között a Verbász–Becse közötti vonalat is. A hatvanas évek végén, amikor Gion a *Testvérem, Joábot* írta, még működött a vasút, a vasútállomás pedig forgalmas helynek számított. A csatornaparton terül el a strand is, amely csak meghatározott időben, az év meleg időszakában nyeri vissza identitását, funkcióját. A szabadtéri fürdő egyik kabinjában lakik a szájharmonikázó fiú. A fürdő területe a legtöbb ember számára átmeneti hely, a szájharmonikázó fiú viszont nem ideiglenesen tartózkodik itt, ez az élettere, az otthona.

A 60-as és 70-es évek irodalmát megszólította az akkorra már nagykorúvá vált film (Sághy 2009: 25). A film irodalmat befolyásoló szerepe a Gion-opusban

is tetten érhető. A mozi mint a kultúra popularizálásának helyszíne elágazási pontokat, a szövegből a filmművészet felé vezető linkeket kínál. A regénynek ezen a pontjain leáll, lelassul az olvasás, a befogadóban a szövegbe ékelt filmcímek, filmismertető gondolatokat indukálnak, felvetik a kérdést, mi a funkciójuk a szövegben. *A kárókatonák még nem jöttek vissza* kerettörténete utáni kezdő fejezetének első helyszíne a mozi, ahol az *Éhes ingovány* című filmet adják. A narrátor részletesen ismerteti a film cselekményét, amelynek egyes fragmentumai, szereplői a regényszövegre is rávetíthetők: a kutatócsoportnak a regényben a gyerekcsapat, az expedíciót vezető jószágos öreg tudósnak Gergján figurája, az őserdőnek pedig a folyóparti nádas feleltethető meg, amelyben a gyerekek a kutatócsoport életben maradt pozitív szereplőihöz hasonlóan megtalálják az ingoványt. A film a regényszöveg mise en abyme-jének értelmezhető. A mise en abyme az önreflexió egy változata, „amikor a szöveg egy részlete az egész szövegről magáról állít valamit, azt világítja meg vagy értelmezi; kis tükrör, gyakran észrevehetetlen, amely mintegy »befelé« tükröz” (Kálmán C. 1998: 37–38). A film és a fotó olyan eszközök, amelyek a „világ reprezentálásakor képesek kiiktatni saját medialitásukat, és ily módon válnak olyanná, mint egy áttetsző ablak, amin keresztül a világra tekinthetünk – a világ tényleges jelenléte nélkül” (Sághy 2009: 38). Burai J. többször is megnézi az *Éhes ingovány* című filmet, és a film által közvetített „valóságot”, az ingoványt keresi környezetében is. A *Kárókatonák* cselekményterében a mozi közel esik Keszler doktor házához, előadás után oda tart Burai J. az orvos zongorájátékát hallgatni. Keszler doktor régi Piac téri, ma Köztársaság téri háza kétszáz méterre található a mozitól. Búr önkiszolgálója a két épület között áll félúton. A mozi³⁸ a Gion-művek tértartományának sűrűn előforduló helyszíne: a *Kétéltűek a barlangban* Fábiánja Barashoz intézett levelében idézi a *Mély föld* című rövidfilmről írt kritikáját, az *Engem nem úgy hívnak* narrátora a *Helgát*³⁹, *Az angyali vigasság* gyerekcsapata a *Tarzan*⁴⁰ című kalandfilmet nézi a moziban.

³⁸ Szenttamáson 1920 óta működik mozi. Az I. és a II. világháború közötti periódusban két mozi is, a Rex és az Apolló vetített filmeket. A mai filmszínház 1938-ban épült. Gion Nándor Szabadkán folytatott tanulmányai alatt is sokat járt moziba, erről tanúskodik a szerb nyelv és irodalom második osztályos füzete a Fémipari Középiskolában. A szerbtanár beszámolókat íratott diákjaival a moziban látott filmekről, Gion a Zola-regény alapján készült Christian Jaque rendezte *Nana* című francia filmről, Vincent Sherman *Don Juan kalandjai* (1948) című amerikai romantikus kalandfilmről és szerb címén a *Mojih 6 kaženjenika* című amerikai filmről írt véleményt. Filmes érdeklődését mutatja többek között a Billy Wilder *Lakosztály* (*The Apartment*, 1960) című filmjét elemző írása, a *Lehetőség és megvalósítás* (Symposion, 1963. március 21., 16. p.) vagy a Pulai Filmfesztiválról írt (*Pula 68. Felvonultak a rendezők*. Új Symposion, 1968. 42. sz., 27. p.) tudósítása is.

³⁹ Eric F. Bender rendező az Egészségügyi Felvilágosító Központ (Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung) felkérésére 1967-ben készült szexuális felvilágosítást célzó filmjéről van szó. Forgatókönyv: Eric F. Bender. Szereplők: Ruth Gassmann, Asgard Hummel, Eberhard Mondry. Markó László szerk.: *A film krónikája*. Officina Nova, Budapest, 1995. 372. p.

⁴⁰ Edgar Rice Burroughs Tarzan-történeteiből többet filmre is adaptáltak, mivel *Az angyali vigasság* cselekményének ideje 1947–48 telére esik, feltételezhető, hogy az addig elkészült Tarzan-filmek egyikét (*Tarzan, a majomember*, 1932, *Tarzan és pajtásai*, 1933, *Tarzan szökése*, 1936,

A narrátor a *Testvérem, Joáb* szövegkezdetében felsorolja, hány kocsmá mellett mennek el barátaival Joáb II. kocsmájáig. A szövegvilág és a művön belüli világ összevetése alapján elmondható, hogy a megnevezett vendéglátóipari létesítmények létező szenttamási kocsmák voltak (Ipartestület, Jarac büfé, Zagreb, Balkan, Korzo vendéglő stb.). A Balkán kocsmá a *Postarablók*ban is felbukkan, oda megy Jász Gábor megkeresni Sheriffet, hogy segítsen megakadályozni Zavaró Pepi rablását. A Balkán kocsmá udvarában alvó részeges Sheriffel *Az angyali vígasság* novelláiban találkozik újra az olvasó.

A *Testvérem, Joáb* című regényt a *Latroknak is játszott* tetralógiával a közös helyszín mellett az ismétlődő történetek és a visszatérő szereplők is összekapcsolják. A *Joáb*-regény Török Ádáma a *Latrokból* ismert rablógyilkos Török Ádám leszármazottja. Gion Nándor először a *Testvérem, Joáb* című regényét írta meg, ezért itt Török Ádám halálának mások a körülményei, mint a családtörténetben: valaki egy kocsmáiban verekedésben hátulról leszúrta. Török Ádám, Joáb I., a városelnök és Joáb II., a kocsmáros kópiahősök (Barthes 1997: 55). A két Joáb egy Vanski Joáb nevű gazdag földbirtokos kópiája, róla kapták a ragadványneveket. A háború előtt Vanski, a háború után a Joáb I. és Joáb II. számított leggazdagabbnak a környéken.

A *Virágos Katona*ban olvasható részletesen a Milacski Ivánnak, Joáb I. apjának a kirablásáról szóló történet, a *Joá*ban csak utal a narrátor az esetre. S. Tamás, a *Testvérem, Joáb* narrátora, amikor kimegy Joáb I. tanyájára, megpróbálja elképzelni azt a jelenetet, amikor a rablógyilkos Török Ádám kihívja Milacski Ivánt a tanyai házból, ennek a jelenetnek a továbbírása a *Virágos Katona* egyik szöveghelye, amelyben Gion részletesen kifejti az esetet.

A padlás mint élettér mindkét Török Ádám történetében jelentős: a rablógyilkos Török Ádám Réziék malmának padlásán bújkál a háború alatt. A padlás elrejtőzésének színhelye. A szűk tér és zárt létezés ironikus ellentétet alkot a férfi valamikori szabadságával, korlátlanságával szemben. Török Ádám leszármazottja a játékbábugyár padlásán lakik. A padlás és a hozzá vezető „út”, a létra az ég és a föld között teremt kapcsolatot, a fölemelkedést, az igaz értékekben való fejlődést jelenti. A létra különböző fokozatai megfelelő beavatási szinteket is jeleznek, mindkét Török Ádám megmássza a létrát, beavatódik, de nem kerül magasabb szférába, lelkileg nem emelkedik fel: az egyiket elzavarják, a másik elszökik a padlásról, mindketten a „földön” élnek tovább. A padlás rejtélyes, különös dolgokkal teli vagy jelképesen – mint Török Ádám esetében a játékbábugyár padlása – üres tér. Ácsi Lajos padlása szimbolikus tér, a régi szép idők emlékeit, a családi gazdagság maradványait őrzi. Ácsi Lajos nem megy föl a padlásra, amelynek kacatjai emlékeket ébresztenének benne, belenyugodott a sorsába. A padlás rejtélyeire és a grófi család titkaira kíváncsi fiúk golyókat találnak a szanaszét

Tarzan bosszúja, 1938, *Tarzan és fia*, 1939, *Tarzan titkos kincse*, 1941, *Tarzan New Yorkban*, 1942, *Tarzan diadala*, 1943, *A magányos Tarzan rejtélye*, 1943, *Tarzan és az amazonok*, 1945) vagy az akkori legújabb epizódjait (*Tarzan és a leopárd asszony*, 1946, *Tarzan és a sellők*, 1948) vetíthették a moziban.

heverő dolgok között, amelyekkel sortüzet adnak a bivalyoknak. Számukra ezek a golyók számítottak a padlás legnagyobb értékének. Morvai Pálék házának padlása Izidor számára olyan emlékeket ébreszt, amelyekkel a háborús hős nem tud megbirkózni. Túléli a háborút, embereket gyilkol, de a Morvai gyerekek bölcsőjének látványát, ami elveszett családját juttatja eszébe, nem éli túl. Fölakasztja magát. A padláson látott bölcső látványán kívül az utcabeliek viselkedése is hozzájárul a férfi döntéséhez, a sánta Dukay tanácsára szomszédai kedvesek lesznek hozzá, szépen beszélnek vele, befogadják maguk közé. A magányra berendezkedett férfi csak a durvaságra tudott reflektálni, a kedvességgel nem tud mit kezdeni, a megoldást az öngyilkosságban látja.

A játékbábugyár munkásaihoz szólva Török Ádám is az eszményített dolgokról szóló beszéd jelentőségét hangsúlyozza: „A szép dolgokról kell beszélni, és a szép dolgokra kell gondolni. Még akkor is kell beszélni róluk, ha nincsenek; az álmokról is kell beszélni, és meséket kell mondani egészen addig, amíg az emberek el nem hiszik az álmokat és a meséket” (*Testvérem, Jóáb*, 127). Fölismérése egybevág a *Kárókatónák* vadőrjének, Gergiánnak a gondolataival, aki szerint a szép dolgokat falba kell vésni, hogy megmaradjanak, továbbá a szép beszédű Rojtos Gallai István többször elismételt meséjével a rózsamézről, amit a gyerekek elhittek és vártak. Más Gion-szereplők példája azt mutatja, hogy a szép csak saját zárt kis világ megteremtésével hozható létre: Rojtos Gallai István, aki rájön, hogy el kell menni onnan, ahol ronda dolgok történnek, a Virágos Katona stációképének figyelésével, a félhülye Sebestyén gyerek Gizike Schladt fényképének nézésével, Elvira a zongorajátékkal, a mesebeli kanász alakjára emlékeztető Gilike pedig az ujj-játékával előadott mesevilággal távolodik el az embertelen, durva földi szférából, és találja meg a transzcendens szépet. A racionális határok és idősíkok közötti határátlépési aktusok a mágikus realista írásmód jellemzői. A *Virágos Katonában* a „hétköznapi és a látomás közti határátlépés egy mágikus – időn, hétköznapi tevékenységen kívüli – helyhez, a kálváriadombhoz kötődik” (Papp 2006: 275), a mágikus élményt a Kopasz Halászról szóló álmokkép és a Virágos Katona stációképe jeleníti meg. Gion Nándort Ferdinandy György nevezte először magyar García Márqueznek a Szabad Európa Rádió egyik 1978-as műsorában, a Szenttamás-kronika helyszínét pedig Macondóhoz hasonlította (Ferdinandy 1997: 79). Olasz Sándor szerint Gion Nándor regénye a beszédében élő hőssel, a történetmondás örömeivel, a meséléssel mint mágikus tevékenységgel kapcsolódik a dél-amerikai mágikus realista regényekhez (Olasz 2003: 111–112).

A referenciális jelek alapján a játék motívuma köré felépített *Postarablók* is a szenttamási helyszínű regények közé sorolható. A színhely már nem a Keglovics utca és környéke, hanem az ötezer lakosú kisváros központja: a park, a posta és a szövetkezeti otthon épülete: „Elmentünk a parkba, és leültünk egy padra a postával szemben. Nagy kétemeletes épületben van a posta, ez az épület olyan szövetkezeti otthon volt eredetileg, de nem sokáig. [...] A posta mellett a földszinten van még egy színházterem is, amit senki sem használ, utoljára, úgy két évvel ezelőtt a mi iskolánk adott itt elő egy mesejátékot, Hatalmas fa vagy Égig érő fa, vagy ilyesmi volt a címe”

(*Postarablók*, 9). A felütésben feltérképezett helyszín épületei ma is megtalálhatók Szenttamás központjában (a posta helyén bank működik), és valóságem az *Égig érő fa* című mesejáték is, amelyet 1953-ban vittek színre az Arany János Nyolcosztályos Iskola diákjai Ádam Erika énektanár rendezésében.⁴¹ Referenciális térelem a várostól öt-hat kilométerre fekvő Vörös Zászló birtok és a Balkán kocsma is.

Az *Égig érő fa* című előadás színdarab a szövegben, amely először csak egy színházterem kapcsán felvillanó emlékfoslány, végül a cselekmény részévé válik, s tükörképként önmagán túlmutatva a mesében vetíti ki a regény jelen idejét. A mű a műben poétikai eljárás átjárhatóvá teszi a két szöveg határait. A mesejáték kellékeit, jelmezeit magukra öltik a szereplők és a Nyakkendős Markulik fogadására összesereglett vendégek. Margith Jani a fejére teszi az arany királyi koronát, és nemcsak szimbolikusan, hanem valójában is a dolgok irányítójává, vezetővé válik. A regény cselekményének szálai hol párhuzamosan futnak, hol egybefolyanak a mesejáték cselekményével. A szövegben szétszóródnak a mesejáték elemei, darabokra hullik a színdarab látványvilága. A kis kanász szerepét Margith Jani játszotta egykor a darabban. A kis kanász is, akit szintén Jánosnak hívnak, kezébe vette a sorsát, megmászta az égig érő almafát, és megtalálta a szerencséjét. Legyőzte a gonosz hétfejű sárkányt, akinek Zavarkó Pepi a regénybeli hasonmása. Az *Égig érő fa* színpadi változatának előadása adja az ötletet Margith Janinak az egész éjszakát betöltő igazi mesejáték megrendezéséhez. A mese címében kiemelt sok jelentést hordozó növénymotívum három szférát köt össze: az eget, a földet és az alvilágot. A fa gyökerei a földből táplálkoznak, lombja az ég felé törekszik, ezáltal képez átjárót a világrészek között. A gyerekek közreműködésével az *Égig érő fa* című mesejáték a regényben is három szférát kapcsol össze: a jelmezekbe öltözött mulatozó társaság jelképezi a földi, Zavarkó Pepi és emberei az alvilági, a postán mintegy istenekként dolgokat irányító fiúk pedig az égi dimenziót. A mesejáték felidézi a *Rózsaméz* című regényt: a Gallai fantáziája szülte édességet egy égig érő magas fa tetején álló palotában csinálják a méhek.

Az író szülővárosa a modellje a *Mint a felszabadítók* kötet *Kardvívó télen és tavasszal* című novellájának helyszínéül szolgáló kisvárosnak is. Az 1956-ban játszódó történet egyik szereplője Angyalos Gábor ötvenhatos magyar menekült, akit társaival együtt az egykori apácázárdában helyeztek el. 1956-ban a Magyarországról átszökött menekültek Szenttamáson valóban az apácázárdában éltek, az épületet nem hagyhatták el. Referenciális elem az Iparosotthon és Lázár pékmester tánciskolája is. Az Iparosotthon ma is álló épülete 1900-ban épült, az Ipartestület irodái mellett egy színpaddal kiegészített nagy termet és tágas udvart is magában foglal. A „Lázár nevű mozgékony pékmester” (*Mint a felszabadítók*, 28) modellje Paroški Lazar (1928–1999) pék, aki 1951-től 1987-ig vezetett tánciskolát az Ipartestület épületében.

⁴¹ A színdarab ma is elő szereplői úgy emlékeznek, eredetileg Gion Nándor is kapott szerepet a mesejátékban, de rossz magaviselete miatt barátaival együtt kitiltották a próbákról. Az előadásról készült fényképet l.: 10. melléklet.

Szenttamási és újvidéki helyszínekről mintázott színhelyek keverednek az *Engem nem úgy hívnak* című regényben. A műben jelentős szerepet kap a hatvanas évek generációjának tapasztalata, magatartása, életformája, helykeresése, beépülnek a szövegbe a nemzedéki élmények, a nemzedéki emlékezet elemei. Olyan emlékek ezek, amelyekben az ember a kortársaival osztozik: „Az emlékezetnek ez a válfaja történetileg tapad a csoporthoz: az idők során keletkezik, és idővel – pontosabban hordozóival – elenyészik. Ha megtestesítői kihalnak, újabb nemzedéki emlékezetnek adja át a helyét” (Assmann é. n.: 51). Az emlékezet hordozói az írás aktusával próbálják megőrizni az egyéni és nemzedéki emlékezet elemeit. A regény alakjait, Pollákot és H. Sz. Dollárt, továbbá az *Olyan, mint-ha nyár volna* című novelláskötet Pancsóját szenttamási barátairól modellezte. Az 1942-es születésű Bosnyák Ferenc, Gion Márton baráti körének tagja, egy évvel később iratkozott be a szabadkai Fémipari Szakközépiskolába, mint Gion Nándor. Az itthon töltött hétvégéken sokat társalogtak egymással: „A Buksiban⁴² akkoriban közölték a Jerry Spring és a Pancho Villa képregényeket. Horváth Sándor barátunkat, aki alacsony és kövér volt, a hordó alakú Pancho Villáról akartuk elnevezni, alkatomnál fogva rám a Springer név illett volna, de végül én lettem Páncsó, Szenttamáson a mai napig ezen a néven ismernek. Az *Engem nem úgy hívnak* regényben a mi történetünket használta fel Nándor. A címadást is az egyik esetünk ihlette. Kanizsán voltunk Marcival valamilyen tehetségkutató versenyen, műsor közben megismerkedtünk két cigánylánnyal, az egyik megkérdezte, hogy hívnak, én meg azt feleltem, Jánosnak. A lány megörült, mert a kisöccsét is Jánosnak hívták. Ezt elmeséltük Nándornak, ő meg kifordította, hogy engem nem úgy hívnak.⁴³ A legmurisabb gyerek közöttünk, Koller Károly, alias H. Sz. Dollár volt. Őt egymás között Dollárnak neveztük, a H. Sz.-t az egyik szerelmi története után kapta. A névadást megelőző történet olyan volt, ahogyan az a regényben is le van írva, csak nem öregedő tanítónőből, hanem fiatal tanárnőből csikarta ki a húsz dollárt. Dollár szerelmi történetét is meséltük Nandinak, ebből lett a Húsz Szerelmes Dollár név. Pollákot rólam mintázta, utálatosnak állított be Nandi. A társasággal sokszor ugráltunk a lépcsőkre, ezek a lépcsők Szenttamáson, a magyar templomnak által a sarkon, a zárda előtt voltak, mindig én ugrottam a legnagyobbat. Mi szaporítottuk, csináltuk a történeteket, Marci pedig mesélte Nándornak, amikor az hazalátogatott Szenttamásra. Nandi hallgatta, Marci pedig szívesen mesélt, és egy kicsit ki is pofozta a történeteket, habár nem kellett nagyon sokat hozzáadnia, annyi hülyeséget csináltunk” (Bosnyák Ferenc szóbeli közlése, Újvidék, 2010. március 26-án).

Az írói élményanyag, a szülőház környezetének, a szülőfalu térkontextusának fikcióvá válása a valóság utánzását, leképezését jelenti, azaz a szövegnek

⁴² A Buksi 1957 és 1962 között Újvidéken megjelenő szórakoztató és ismeretterjesztő jellegű hetilap.

⁴³ A regényben így olvasható ez a történet: „Nemrégem H. Sz. Dollár egy nagy mellű cigánylánynak is azt mondta, hogy őt Péternek hívják, és az rettenetesen megörült, mert amint mondta, a kistestvérét is Péternek hívják” (*Engem nem úgy hívnak*, 14).

realista kontextusba állítását. A mai irodalomelméleti gondolkodás kérdésessé teszi az irodalom és a valóság viszonyát, és más javaslatokat tesz az irodalmi szöveg megközelítésére (Compagnon 2006: 109–158). Művei értelmezéséhez Gion Nándor megadta a kódot: a saját alkotói módszerére, prózapoétikájára jellemző fikció és valóság közötti átjárásra, az újrakonstruált élményvilág megnevezésére bevezette a dúsitott realizmus (Elek 2002: 18) fogalmát.

Gion Nándor művei gazdag utalásendszerrel rendelkeznek. Az *Ezen az oldalon* novellái „feltételezik egymást, előzményeikben és következményeikben egyaránt olyannyira, hogy nincs egy sem, amely teljességgel felfogható volna a többiek ismerete nélkül” (Varga L. 1974: 95). Varga Lajos Márton megállapítása az opus csaknem minden darabjára érvényes, ezek kölcsönös játékok eredményeképpen kontextuális mezőt alkotnak: a történetek, motívumok, nevek, szövegfragmentumok ismétlésével, újraírásával, a visszatérő szereplőkkel olyan szöveghálót hoznak létre, amelyben „a különböző szövegek értelme egymást kontextualizálja” (Z. Varga 2002: 252). A Keglovics utcához fűződő történetek visszatérő szereplője Rozmaring Bandi, több gioni mű, az *Ezen az oldalon*, a *Sortűz*, *Az angyali vigasság* első számú korhelye. A részeges figurája által ezek az írások intertextuális dialógust folytató szövegekként olvashatók. *Az angyali vigasság* másik korhelye, Seriff, a saját árnyékától féltő szamarával kísérgeti szentestén a betlehemező gyerekeket, az olvasó tudatában ez a szöveghely egy másik szövegszegmentumot aktivizál: Seriffet a *Postarablók* szereplőgárdájában is megtaláljuk, őt hívják egy éjszaka a gyerekek segítségül Zavarkó Pepi tűzgyújtogatásának és rablásának megakadályozásához. Keszler doktor vagy a *Testvérem*, *Joábban* is felbukkanó Hodonicki Oszkár szintén az életmű korábbi textusaiból már ismert szereplő másik szövegben való szerepeltetésének példája.

Számos szöveghely kínálkozik a gioni narratív ismétlések illusztrálására, az opuson belüli motivikus hálózatokra, repetitív szövegképzési eljárásokra. Gion Nándor regényuniverzumában semmi sem szemlélhető csak önmagában: *A Zongora a fehér kastélyból* körtefákra lövöldöző hősének, Izidornak csak akkor értjük meg igazán a halála körülményeit, az öngyilkosságát kiváltó okot, ha elolvassuk az *Izidor* című novellát. A párhuzamos szöveghelyek módszere (Parallelstellenmethode) implicit módon a szövegek összefüggőségét, az életmű koherenciáját láttatni akaró szerzői szándékot veti fel. A párhuzamos szöveghelyek hermeneutikai szerepe abban áll, hogy „amikor valamely szöveghely nehézségénél, homályosságánál fogva gondot okoz számunkra, keresünk egy párhuzamos szöveghelyet ugyanabban vagy egy másik szövegben, hogy a kérdéses szöveghely jelentését megvilágítsuk” (Compagnon 2006: 76). *A Zongora a fehér kastélyból* című kisregény terjedelmű művet az *Izsakhár* című regénnyel a Nyugaton kitört háború köti össze. *A Zongora a fehér kastélyból* kerettörténetének tere és M. Holló János városa is messze esik a fronttól, de mindkét mű szereplői érzik a háború hatását, következményeit. A Zöld utcai verekedős Margith család története is több Gion-regény, a *Virágos Katona*, a *Rózsaméz* és a *Postarablók* lapjain áll össze. Árpás Károly a Gion Nándor-i életműről írt *Az építő-teremtő ember* című tanulmánykö-

tetében összeállította a *Gion-művekben szereplő személyek listáját* (Árpás 2008: 235–295). Az 1420 figurát azonosító szereplőregiszter áttekinthetően láttatja az opus szereplőinek szövevényes kapcsolatrendszerét, többszöri előfordulásukat az életmű más-más darabjában.

(*A lokális kontextusai*) Gion Nándor írásaiban gazdag helytörténeti, művelődéstörténeti, néprajzi anyagot halmoz fel, szenttamási babonákat, népi gyógy módokat, népszokásokat örökít meg. A *Rózsaméz*ben például Gallai István és a méhész a *Srbobranski Glasnik* nevű újságot lapozgatják, amelynek első száma 1931. február 6-án, az utolsó pedig 1940. június 28-án jelent meg Major Lajos nyomdájában. A Fridrich Schank téglagyárában dolgozó kishegyesi származású kommunista, az 1936-os földmunkássztrájk egyik vezetője, Morel András is valós személy. Kockás füzetbe írta *Élet Rajz (Munkásmozgalmi életem. Egy küzdelmes élet)* című önéletrajzát, amiből 1972 novemberében Németh István közölt szemelvényeket a Magyar Szóban és az 1994-ben megjelent *Kánaáni történetek* (Morel 1994: 91–111) című kötetben. A *Történetek a régi forgópisztolyról* című novellaciklus ötödik történetében, a *Krisztus Katonájában* (Gion 1975: 12) megörökít egy Bácskában egyedülálló szokást, a szentsírt nagypénteken és nagyszombaton őrző katonákhoz fűződő tradíciót⁴⁴, a *Virágos Katona, Az angyali vigasság* és a *Sortűz egy fekete bivalyért* című regények szöveghelyeit összeolvasva pedig rekonstruálhatóvá válik egy napjainkra feledésbe merült, az angyali vigasság mondaságának nevezett karácsonyi dramatikus szokáshagyomány.

A *Sortűz egy fekete bivalyért* című regényben Kanegér felesége, Borus Liza, varázserejű hírében áll. Azt beszélik róla, hogy éjjel láthatatlanná válik, besurranhat akármelyik házba, az ember mellére ül és halálra izzasztja, ha megsimogatja valaki fejét, kihullik az illető minden haja szála, ha megszámolja a ránevető fogát, egy életre hatalma lesz felette. Liza a népi gyógyászathoz is ért, Kanegér lőtt sebét pókhálóval gyógyítja. Az öreg Velez, akinek Márta nevű vénlány nővére boszorkány hírében állt, *Az angyali vigasság* elbeszélőjének sömörét pipamocsokkal gyógyítja. A naponta bőrére kent pipamocsoktól eltűnnek a kiütések. A *lidérc* című novellába Gion egy tüzes alakban manifesztálódó segítőszemélyeszerű lidércről szóló hiedelemmondát iktat. A földi dimenzióból mitologikus folklórelemek beépítésével mesés, mitikus szférába emel, babonás-kísérteties atmoszférát teremt. Egy napon megvadultak az állatok a környéken. Az emberek Veleznétől kértek segítséget, mert az öregasszony „értett valamelyest a bűbájos dolgokhoz” (*Az angyali vigasság*, 37). Szerepe a közvetítés, tartja a kapcsolatot a földi és a transzcendens dimenzió között. Az utcabeliek kivonulnak a házak mögött húzódó nagy füves rétre. A rét az a téralakzat, amelyről rálátás nyílik a

⁴⁴ „Krisztus Katonáknak hívják a szenttamási hívek körében azokat az ifjakat, akik nagypénteken és nagyszombaton a szentsírt őrzik. Öltözetük hangsúlyozza feladatukat: csizmájuk keményen koppan a templom kövezetén, subasapkájukon virágok ringanak. Díszkardjukkal ünnepélyes benyomást keltenek. A feltámadási körmenetre teljes létszámban kivonulnak. A húsvétvasárnapi nagymisén az oltár körül állnak.” *Egyedülálló szokás Bácskában*. Hitélet, 1973. április, 30. p.

házak felett zajló természetfeletti jelenségre. Velezné a sötét beálltával észreveszi a Mozdonyvezető háza felett a lidércet jelző kicsi mozgó lángot: „Ha fekete kakas és fekete tyúk tojását valaki a hóna alatt melengeti, fekete madár kel ki belőle, ez a lidérc – magyarázta Velezné. – És mindenféle gonoszságot csinál, amit csak a gazdája parancsol neki” (*Az angyali vigasság*, 45). Egyszer egy kis fekete csirke jött be a Mozdonyvezető udvarába a temetőből. Az ember etetgette, felnevelte. A kis fekete csirkéből hermafrodita baromfi lett: a törzse tyúk, a nyaka kakasnyak, a feje is majdnem, a taraja beteges daganatra hasonlító vérvörös lebeny. A kis kendermagos csirke természetfölötti térré alakítja a Mozdonyvezető portáját.

A magyarság hitvilágát kutató Pócs Éva a természetfeletti lényekre vonatkozó hiedelmek és a velük kapcsolatos védekező-elhárító és kapcsolatteremtő rítusok alapján megrajzolta a hiedelemmondák térszerkezetét, amely kettős tagolású, emberi és természetfölötti térrészből áll: „A két térfél létező földrajzi egységek, a természeti környezet és kulturális létesítmények szimbolikus tartalommal való megtöltése vagy szimbolikus határhúzás által jön létre. Bármilyen földrajzi koordinátái legyenek is, egymással való szembenállásukban és kapcsolataikban manifesztálódnak; a két térfél a védekezés, elhárítás vagy kapcsolatteremtés céljából létrehozott határok révén létezik” (Pócs 2002: 9). A Mozdonyvezető háza irracionális lények megjelenési helye, a házat a szomszédos portától elválasztó mezsgye a térelválasztó vonal, a két térfél közötti határ. Velezné meg volt győződve róla, hogy a hermafrodita állat a lidérc: nappal kendermagos, éjszakára feketévé változik, és a Mozdonyvezető beteges, folyton fekvő felesége keltette ki. A másik világhoz tartozást az állat kétneműsége fejezi ki. A természetfeletti térfél lakója egyedi attribútummal rendelkezik, tüzes alakban manifesztálódik, és sajátos a megjelenési helye is, a Mozdonyvezető háza fölött lebeg. Éjszaka jön elő, csak sötétben látható. Az éjszaka időszünet, nem-idő, azaz átmeneti idő két emberi tevékenységgel kitöltött nap között. Ilyen átmeneti időszak minden évkezdő nap, a téli napforduló, az éjjel, az éjfél, az újhold stb. (Pócs 2002: 15). A tér metamorfózisa hatással van a környék állatainak viselkedésére. Miután baltával lecsapják a tyúkkakas fejét, és elássák a szemétdombon különválasztva a fejét és a törzsét, megnyugszik a környék. Másnap Velezné jóslata szerint eleredt az eső, ami annyit jelentett, hogy a gonosz szellemek elsiratták az elpusztított lidércet. Az emberi tér bizonyos időszakokban, időszünetekben válik csak természetfeletti, mitikus térré, ilyen időszünet a Luca és a karácsony közötti periódus is. A lidérc fényjelenség formájában való megjelenésére karácsony táján is volt példa. A tér ismét a lent-fent bináris oppozíció alapján tagolódik egy emberi és egy mitikus (háztető) térfélre. Velezné két-három kis lángot látott a Mozdonyvezető háza felett. Kiderült, hogy késő ősszel a Mozdonyvezetőhöz ismét három kendermagos csirke jött be a temetőből. Ezeket a betlehemező gyerekek viszik haza és mentik meg a baltacsapástól. Az olvasó a természetfölötti eseményekre nem kap racionális, logikus magyarázatot.

Gion Nándor családtörténet-tetralógiája

(*Keletkezéstörténet*) Gion Nándor 1976 és 2002 között írta meg négykötetes családtörténetét. H. Szász Anna Mária az „egy eredetű nemzedékek sora” értelemben vett családfogalmon alapuló családtörténetfajtát, amely „egy család egymás után következő, (kettőnél) több nemzedékének történetét beszéli el”, családtörténeti regénynek nevezi (Szász A. 1982: 13). Az első kötet, a *Virágos Katona* 1973-ban, a *Rózsaméz* 1976-ban jelent meg az újvidéki Forum Könyvkiadónál, az *Ez a nap a miénk* csaknem húsz évvel később, 1997-ben az Osiris Kiadónál, az utolsó könyv, az *Aranyat talált* pedig 2002-ben látott napvilágot szintén az Osiris gondozásában. A *Virágos Katona* és a *Rózsaméz* egy kötetben *Latroknak is játszott* összefoglaló címmel 1976-ban a Forumnál, majd az 1982-es könyvhétre a Magvető Kiadónál jelent meg, az Osiris regénytrilógiává bővítve ugyanezen a címen adta ki 1999-ben az első három kötetet. A regénysorozatot az utolsó, posztumusz kötet tetralógiává bővíti. A négy regényt együtt Pécsi Györgyi utószavával a Noran Kiadó jelentette meg 2007-ben az író életműsorozatának első köteteként.

A regényfolyam anyagát az író családjának és szülőfalujának fél évszázados történelmi múltja adja. A cselekmény ideje 1898-tól az 1950-es évekig tart. Az 1973-ban Híd-díjjal kitüntetett *Virágos Katona* az I. világháborút és az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását, a történetet 1918-tól a második világháború kitöréséig folytató *Rózsaméz* pedig a királyi Jugoszlávia összeomlását örökíti meg. Az *Ez a nap a miénk* a *Rózsaméz* utolsó jelenetére épül, a magyar csapatok 1941-es bevonulásával indít és a II. világháború végével zárul. Az *Aranyat talált* a negyvenes évek második felének „krónikája”.

A családtörténet-tetralógia keletkezéséről az író 2000-ben a Magyar Művészeti Akadémián elhangzott előadásában a következőket nyilatkozta: „Történelmi regényre írtak ki pályázatot, és én jelentkeztem, mert előleget adtak. Megírtam, mellesleg én voltam az egyetlen, aki meg is írtam, hogy ne kelljen az előleget visszaadni. Azt a könyvemet, aminek az volt a címe, hogy a *Virágos Katona*, azt már beengedték Magyarországra. Itt a kritika nagyon ráharapott. Féja Gézától kezdve Ilia Mihályig csupa dicsérő kritika jelent meg róla, és akkor már nem mint ilyen félig filmes, félig író, félig szerkesztő, hanem valóban szépíró, a magyar irodalmi köztudatban el tudtak helyezni. És el is helyeztek. Azután megírtam ennek a folytatását is. Ez tulajdonképpen nem történelmi regény, hanem családtörténet, anyai nagyszüleimről írtam. Kezdődik a századfordulónál, ez az első regény, a *Virágos Katona*, amely a legnagyobb sikert érte el. Mellesleg több nyelvre lefordították, legalább öt-hat nyelvre. Ez a századfordulótól az I. világháború végéig játszódik, utána megírtam *Rózsaméz* címmel a folytatását a két világháború között. Ezt azután közös kötetben adták ki, és ennek szerintem egész jó címet, a *Latroknak is játszott* címet adtam. Ez is megjelent, ez is több magyar kiadásban és több országban. Nemcsak Jugoszláviában, hanem Romániában, Magyarországon is. Azután más nyelven, más országokban. Lengyelországban, Németországban, Szlovéniá-

ban. Kicsit családregeény volt, de ráakasztottam a történelmi regény címkét, hogy ne kelljen az előleget visszafizetnem, hogy a vajdasági magyarságnak a sorsát mutassa be, egyéni emberi sorsokon keresztül” (Gion 2002: 10). Gion Nándor nem történelmi regényként tartotta számon a *Virágos Katonát*, Bence Erika viszont a *Latroknak is játszott* tetralógiához a történelmi regény kontextusából közelítve megállapította, hogy a szövegek a történelmi regénnyel szemben támasztott követelményeknek, műfajépítő elveknek is eleget tesznek: az elbeszélés pontosan datált történelmi momentumok és események, magántörténeti mozzanatok köré szerveződik, a regények eseményközvetítése „megfelel a természetes időrendnek, a háborús esemény sorsfordító jelentőségéről alkotott közmegegyezéssel elképzeléseknek és ok-okozati összefüggéseknek is” (Bence 2009: 50).

A regényciklus harmadik része, az *Ez a nap a miénk*, a II. világháborúban folytatja a család- és falutörténetet. Ezt a kötetet Gion az átköltözés után, 1993-ban írta Budapesten: „Megírtam, és akkor jöttem rá, hogy még mindig nem írtam meg végig ezt a történetet. Valahol hiányzik az a rész (akik benne voltak a korban, tudják, milyen volt), hogy 1947–48 után, amikor megtörtént az összeütközés, politikai összeütközés a Szovjetunió és Jugoszlávia között, a jugoszláviai magyarok duplán gyanúsakká váltak. Egyrészt, mert magyarok, másrészt, mert Magyarország is ehhez a táborhoz tartozik, ebből kifolyólag tehát lehet, hogy jobban vonzódnak ehhez az oldalhoz, mint amahhoz, amit a titóista Jugoszlávia vall, és akkor is eléggé megtizedelték, nem annyira, mint a háború után, de eléggé megtizedelték az ottani magyarokat” (Gion 2002: 10–11). Az említett időszakot Gion az *Aranyat talált* posztumusz kiadású kötetben dolgozta fel: „Ezt a regényt már nem érzem folytathatónak, mert a következő időszakokról, például az ötvenes évekről, én már írtam ifjúsági regényeket meg novellákat is. Egyedül ez a korszak volt az, amiről korábban nem lehetett írni, mert sokaknak nem is volt érthető” – közölte az író egy 2002 januárjában készült interjújában (Elek 2002: 20).

Az *Aranyat talált* regényidejét követő időkről – amint azt a fent idézett interjújában is említi – Gion írt regényeket, novellákat (*A kárókatona még nem jötték vissza*, *Sortűz egy fekete bivalyért*, *Az anyagi vigasság*). Bori Imre már 1977-ben, a tetralógia két utolsó darabjának megszületése előtt felfedezi a *Virágos Katona* és a *Rózsaméz* összefüggéseit más gioni művekkel, és konstatálja, meglátja azt az űrt az opusban, amelyet a nyolcvanas években megírt ifjúsági regények és novellák fognak majd betölteni. 1977 novemberében arról értekezik, hogy Gion Nándor regényírói munkássága nyomán egy regénytetralógia körvonalai bontakoznak ki, és ebből három könyv már el is készült: „A cselekménysort 1898 őszével indítja a *Virágos Katona* című regényében, s folyamatosan követi hősei sorsát 1941 tavaszáig a *Rózsaméz* művében, majd a *Testvérem*, *Joáb* című regénye veszi át a krónikási szerepet az 1960-as évek eseményeinek elmondásával, olyan módon, hogy a regénycselekmény egy-egy szálát a szerző vagy egészen az 1941-es eseményekhez köti, vagy a felszabadulást követő évek történéseihez. Valójában tehát a regénysorból csupán az 1941-es esztendővel kezdődő két évtized olyan méretű epikus képe hiányzik még, amilyent évszázadunk első negyven esztendejéről kaptunk”

(Bori 1977: 8). Bori Imre akkori „csonka formájában is” impozáns esztétikai-eszmei vállalkozásként értékeli Gion művét, amelyben a szenttamási szegényemberek világának rajzával egy nagy történelmi korszak epikus képét készíti. Csaknem harminc évvel később, az *Aranyat talált* megjelenésével összeállt a történet. Bori Imréhez hasonlóan Árpás Károly is összefüggést lát a tetralógia és az ifjúkori művek között. Az *Aranyat talált* kötet jelentőségét abban látja, hogy „a történetben, a szereplők rajzában Gion elvezeti a családi szála fűzött helyi történetet odáig, ahol már be tudjuk kapcsolni az ifjúkori élményeket leíró pályakezdő műveket” (Árpás 2003: 10). Ezekben a művekben Gionnak sikerült „megrajzolnia egy jellegzetes és jellemzetes Kárpát-medencei település/kisközösség többgenerációs történetét” (Árpás 2003: 10). Péntek Orsolya az opus egészét figyelembe véve állapítja meg, hogy a Gion-életmű „különbéféle darabjai mintha egyetlen, hatalmas munkának a különféle részei lennének, egy vég nélküli regény részei, amely Szenttamáson kezdődik, valahol a régi vágóhidé azóta lebontott, üvegtetejű csarnokában, a gyerekkorban” (Péntek 2007: 13).

(Szenttamás-centrikusság) A regénytetralógia Rojtos Gallai Istvánnak, az író anyai nagyapjának az élettörténetét beszéli el. A narrátor-főhős élettörténetébe valóság-effektusok, történelmi, család- és helytörténeti események is beleszövődnek. A család-genealógia kötetekben „az emlékirat, a nevelődési regény, a család-regény, a történelmi-társadalmi regény specifikus jegyei ötvöződnek” (N. Tóth 1997: 134). A regénysorozat színtere egy közép-bácskai többnemzetiségű – németek, zsidók, magyarok, szerbek, cigányok lakta – település, Szenttamás, az író szülőfaluja. Gion a hely szellemének (genius loci) bűvöletében ebből a faluból konstruálja regényeinek világát, ezt a locust reprezentálja, feltárja történeti mélységét.

A *Virágos Katona* című regény fordulatot jelentett Gion pályáján: anyagát a Vajdaság és szülőfaluja múltjából meríti, és először nevezi meg színhelyként Szenttamást. A tetralógia első kötetében Gion „korábbi regényeinél hagyományosabb epikai formában, színes epizódok láncolatából épített szigorú kompozícióban ad gazdag társadalomképet a századelő soknemzetiségű bácskai kisvárosáról” (Görömbei 2001: 288–289). Pályája kezdetén – mint egyik nyilatkozatában fogalmazott – „igen magasröptű témákról”, például „a római légiókról, illetve legionáriusokról, meg Ahasvérusról, a bolygó zsidóról” (Füzi 1998: 11) írt, de hamarosan rájött, más témát kell felkutatnia. A váltásban szerepet játszhatott Szentleky Kornél couleur locale-elmélete, amellyel az egyetemi évei alatt találkozott. A húszas évek vajdasági magyar irodalmi életének organizátora 1933-ban az *Ákácok alatt* antológia bevezetőjében új alapokra akarta helyezni az irodalmi tematikát és érzésvilágot, a művek szellemiségét: „A lényeg az, hogy igazi életet, igazi márt adjon az író. Az, aki egy bácskai faluban ábrándos andalúziái történeteket ír, az ügyes írásművésszé nőheti ki magát, de nem lehet igazi mai író. Az igazi írónak élnie kell a mában. Bele kell kapaszkodni az idő, a talaj, a tények, a társadalmi adottságok pozitívumába. Az az idő már elmúlt, amikor az író a művészi formá-

ban élhette ki magát, avagy a képzelet szárnyán libegett, megszakítva minden összeköttetését a valósággal” (Szenteleky 1933: 11). A Szenteleky Kornél által meghirdetett program lényege olyan irodalmi művek létrehozása, amelyekben művésziileg értékesen jelennek meg a regionális jellegzetességek, tájak, problémák. Az eredmény „sokáig váratott magára: Szirmai Károly, Herceg János és Majtényi Mihály szórványos eredményei után csak a hatvanas és hetvenes években született meg az igazi vajdasági regényirodalom Major Nándor és Burány Nándor, majd Varga Zoltán, Gion Nándor, Domonkos István, Tolnai Ottó és Végel László könyveiben. Mindenekelőtt az újvidéki Forum kiadó 1968-as regénypályázata nyomán megjelent regényekben, amelyek egyszerre, mintegy az irodalomteremtés elemi erejű gesztusa révén hozták létre a vajdasági magyar regényirodalmat, a szórványos könyvek után magát az »irányzatot«, az »iskolát«” (Pomogáts 2000: 27). Pomogáts Béla úgy véli, Tomán László joggal állapította meg, hogy a Forum pályázatára érkezett regények Szenteleky klasszikus igényességét váltották valóra, az ő programját igazolták, ha több évtizedes késéssel is (Pomogáts 2000: 28).

Szajbély Mihály írja a Symposion-mozgalom történetét felvázoló tanulmányában, hogy az első nemzedék „élesen szembefordult a couleur localos vajdasági irodalmi hagyományokkal, és olyan modern lírai és narratológiai szövegeket hozott létre (Domonkos István, Tolnai Ottó, Végel László stb.), amelyekhez hasonlóakra Magyarországon még majd tíz évig kellett várni” (Szajbély 1997: 228). Gion Nándor azonban elégedetlen volt a Symposion-mozgalom elképzeléseinek jegyében született „igen magasröptű témákról” (Füzi 1998: 11) írt alkotásaival, érezte, váltania kell: „Különösebb gond nem volt ezekkel az írományokkal, valamennyit az utolsó szóig közölték a folyóiratok, a szerkesztők időnként megdicsérték a találó témaválasztást és a modern hangvételt, további írásra buzdítottak, én viszont, amint az egy feltörekvő értelmiségihez illik, egyre gyakrabban és gyanakodva nézegettem magam körül, és aránylag gyorsan rájöttem, hogy engem tulajdonképpen nem is érdekelnek túlzottan a római légionáriusok. A vértjeik szépen csillogtak ugyan, rájuk lehetett mázolni mindenféle jelképet és homályos utalást, az adott körülmények között azonban nem engedhettem meg azt a luxust, hogy a csillogó páncélzaton maszatoljak. Ha komolyan akarom művelni az írószógot, és ha komolyan akarom venni magamat, ajánlatos ahhoz a világhoz fordulni, amit nemcsak könyvekből és festmények reprodukciójából ismerek. Imígyen morfondíroztam, és azt hiszem, igazam volt. Mert ennek a világnak a magva adva volt, megformálódott még a régen átvirrasztott szenttamási éjszakákon, és azóta is mágnesként magára ragasztotta az újabb eseményeket. Otthon vagyok benne, messzire is mutathatnak, akár Ahasvérus, talán tudok írni róla, sőt, esetleg alakíthatom is szerény írói eszközökkel és tekintéllyel. Huszonhét éves koromban a második könyvemben a *Testvérem*, *Joá*bban tértem ide vissza, még csak a peremét kaparásztam, így is kisebb botrány keveredett belőle, ami meggyőzött arról, hogy ügyesen fordultam. Az *Ezen az oldalonban* és a *Latroknak is játszott* trilógiában már teljességgel bejött Szenttamás, az igazi és az enyém, ami nem mindig ugyanaz, de eléggé összerosódnak és jól megférnek egymással” (Füzi 1998: 11–12). A

váltással kapcsolatban idézhető a Hornyik Miklós által 1968-ban készített interjú is, amelyben Gion arról beszélt, hogy a négyrészes Ahasvérus novellák írásakor érezte először, hogy mint prózaíró kezd következetlen lenni a „mozgalom sémáihoz”, kezd „kívülálló” lenni (Hornyik 1981: 135, 137). A hetvenes évek elején szülőfaluja világa felé fordult, a helyi színek elmélete tehát, vagyis Szenteleky azon elvárása, hogy a regényirodalom „hiteles képet adjon a regionális társadalom életéről és konfliktusairól” (Pomogáts 2000: 27) beépült Gion Nándor életművébe.

A Gion-próza térszemléletéről, a szülőhelyhez kötődés problémájáról többször is írtak a kritikusok, irodalomtörténészek. Pintér Lajos az író sarkalatos pontjának nevezi Szenttamást: „Hozzáköti a család, az átélt múlt, hozzákötik az ott megismert legendák” (Pintér 1983: 77), ezek szálaiból konstruálja történeteit. Utasi Csaba a *Virágos Katonáról* írt kritikájában a térbeliség elemeinek dominanciáját emeli ki: „A központi lokalitás a kálvária, ahonnan egész sor út vezet sugarasan a Szívhez, a Tukba, a devecseri rétre, a csatornára stb., s minden lényeges esemény ezeken az oda-vissza vezető relációkon történik meg” (Utasi 1974: 1296). A szereplők nem szívesen hagyják el ezt a számukra ismerős, biztonságot nyújtó helyet. Legtöbbjük csak kényszer hatására, katonai behívó, háború, betegség, fontos ügyek rendezése miatt mozdul ki Szenttamásról, viszont akadnak vállalkozó szellemű szereplők is, az ő történetüket szövi át a nyugat felé utazás toposza. A jobb életet, az ígért földjét Rézi Észak-Amerikában, a Török testvérek Dél-Amerikában és Franciaországban keresik.

Gion Nándor művészi képzeletének fontos attribútumaként Bori Imre a térszemléletet határozza meg: „Térben képzelet el regényeit, amikor a faluszéli Kálvária-domb körül húzott körben mozgatja hőseit, s ennek sugara alig nagyobb, mint amennyit a dombról, ahol a három keresztfa áll a megfeszített Jézussal és a két latorral, Gallai István, a főhős, a szemével be tud fogni. A Gion-írások állandó színtere ez a világ, mind földrajzi, mind szociológiai szempontból. Az író első sorban a faluszéli szegény emberek világa érdeklí, s a falu szociológiai keresztmetszetét is megadja mind gazdasági, mind nemzetiségi vonatkozásban” (Bori 1993: 234).

A helynek identitásformáló szerepe van. A peremkerület, a faluszéli térbeli metafora Gionnál a földrajzi, kisebbségi, gazdasági, kulturális marginalizációt jelenti. Szenttamás-textusai a peremterületen való létezés nyelvi leképezései. Szereplői folyton a periférián mozognak, az *Ezen az oldalon* figurái a temetővel körülvett faluszéli egy sor házból álló utcában, a *Latroknak is játszott* tetralógiájában a Zöld utcán, a falu határán daráló szélalmokban, a Kálvária utcában, majd miután benépesítik a kegyhely környékét, Jankófalván, a Hauser- és Schank-féle faluvégi téglagyárakban. A devecseri, egykori Schank-téglagyárban ténferegnek a *Sortűz egy fekete bivalyért* gyerekcsapatának tagjai, de a falu peremén áll a károkatonák védelmezőjének, Gergiánnak és ellenségeiknek, a Ságiaknak a tanyája is. A *Testvérem*, *Joáb* szereplői a helység déli perifériáján, a csatornaparton mozognak. Ide jár át moziba az északi végről az ifjúsági regények Tamás és Burai J.

vezette csapata. A *Kárókatona* gyerekszereplői a *Joáb* narrátorához hasonlóan a helység észak–dél tengelye mentén mozognak. A Gion-művekben megörökített szenttamási világ Radics Viktória értelmezésében „nem holmi couleur locale, kis-realizmus, a legkevésbé népieskedés, hanem a létnek egy olyan portája, ahol az élettel törődni, bánni tudtak, mégpedig – s ez szerintem nála igen fontos – nem kedvetlenül. Azt hiszem, a kedély számára olyan volt, mint a hívőknek a hit. Azzal tartozunk az életnek, hogy némi jó kedéllyel nyúljunk hozzá; kicsit erkölcsi ügy ez is. Nem hiába citerázott annyit a Rojtos Gallai” (Radics 2002: 43).

Ha Gion Nándor művét a referencialitás felől közelítjük meg, a reális és imaginárius szoros kapcsolatát konstatálhatjuk. Az imaginárius világ mögött valós földrajzi helyek, szereplők állnak. A regénysorozat helyszíneinek egy része (Zöld utca, Tuk, Begluk, Kálvária, Devecser, Johann Schank és Jakob Hauser téglagyára, Békás rét, Szív, Szegedi út, Cigány-völgy, Nagy utca, községháza, Sárga kút, Kudlik Rezső, azaz Kuszli Dezső boltja stb.) ma is megtalálható Szenttamáson, az azóta megszűnt, illetve átalakított lokációk (a Szenci-kocsmá, az Újvári kocsmá vagy Kiss János és Kiss Antal kocsmája) pedig a népi emlékezet által beazonosíthatók. Ugyanez a helyzet a családtörténetbeli alakokkal is (Gallai Istvánra és Rézi nénire ma is emlékeznek Jankófalván), a családtörténet és a regénycselekmény azonban nincs mindig összhangban. Érdekes példának mutatkozik erre vonatkozóan a családregény kezdete. A *Virágos Katona* indítása megadja a cselekmény időkoordinátáját: Stefan Krebs 1898 őszén jött Feketicsről Szenttamásra, feleségével és két kislányával. A Gion Nándor Emlékmúzeum gyűjteményében fellelhető egy dokumentum, a Reggeli Újság 1939. évre szóló naptára, amely a Gion család hagyatékából maradt az emlékházra, és amely megcáfolja Stefan Krebs Szenttamásra költözésének időpontját. A Gallai István névvel megjelölt naptár jegyzeteknek előrelátott 18. oldalán Gallai Teréz bejegyzése olvasható: „Én, Teréz, születtem 1892-ben Szeghegyen, 7 hónapos koromban szüleim Szenttamásra költöztek velem, itt neveltek fel. 21 éves koromban férjhez mentem, 1913-ban esküdtem meg Sári Józseffel. Az 1914-es háború, bevonulás után bekövetkezett a családi botrány és szétváltunk. Azután 1918-ban férjhez mentem Gallai Istvánhoz, ebből a házasságból származott 2 család, egy fiú és egy lány. A fiam, István született 1919-ben, a lányom született 1921-ben, és törvényesen esküdünk 1924-ben. Szüleim voltak: apám Krebsz István és az édesanyám Bechtler Katalin.”⁴⁵ Azonkívül, hogy a családtörténetből kimaradt Rézi első házassága, a bejegyzés arról is tanúskodik, hogy a Krebs család 1892-ben, tehát a regényben leírt időpontnál hat évvel korábban költözött Szenttamásra.

(A „*dúsított realizmussal*” *elbeszél*t családtörténet) A *Latroknak is játszott* tetralógia szövegvilága fikatív és valóságos elemekből építkezik. A tárgyszerűség elemei a konkrét helyszínmegnevezések, a szereplők, a családtagok élettörténetébe

⁴⁵ *Gallai Teréz bejegyzése. A Reggeli Újság Naptára, 1939.* Az Uránia nyomdai műintézet és kiadóvállalat nyomása, Noviszád, 1938. 18. p. A dokumentumot l.: 11. melléklet.

beleszövődő történelmi események, a családtörténeti dokumentumok. Nyilatkozataiban Gion Nándor többször is beszélt a „szülőföld ihlető erejéről” (Erdélyi–Nobel 1993: 10), hogy szövegeit a szülőfalujában megélt és hallott élményanyagból konstruálja. 1998-ban Füzi Lászlóval beszélgetve mesélt arról, hogy gyermekkorában a temetővel körülvett rajcsúri utcájukban esténként kiültek a férfiak, „összegezték a múlt és a jelen, a háborúk és békék eseményeit, bölcsen beszéltek, sokfajta ember gyűlt össze ezen a kis helyen: lecsúszott arisztokrata, földgyűjtő paraszt, feltörekvő kézműves, egykori szibériai hadifogoly, kóborló szélhámos... Mindenkinek megvolt a maga története, ámulva hallgathattam, amennyiben illedelmesen viselkedtem. Íratlan, de nagyon következetesen betartott szabály volt, hogy az ifjancok csak befogott szájjal ülhetnek a felnőttek közelébe, és csak akkor szólhatnak meg, ha kérdezik őket. Ritkán kérdeztek. Én tudtam hallgatni, azóta sem bánom” (Füzi 1998: 11). A történeteket gyermekkorában tárolta, s ezt az élményanyagot használta fel később az írásaihoz: „Valahol elraktároztam ezt a világot, mert ahogyan írni kezdtem, a legjobb pillanatban előbukkant, felkínálta magát megírásra. Nekifutottam, akkor jöttem rá, hogy gazdag nyersanyaggal rendelkezem, betűkkel is el tudom mesélni, hiszen verbálisan sokszor elpróbáltam, és már akkor is úgy éreztem, hogy talán túlmutat a faluvégen. A szereplők meg magukra vagy őseikre ismertek, kicsit a krónikásuknak tekintenek, ami lehet dicséret is a földön járó emberek elnéző mosolyával. Továbbra is mesélnek nekem, mert emlékeznek, hogy régen is figyeltem rájuk” (Füzi 1998: 10).

Egy 1992-es, Erdélyi Erzsébetnek és Nobel Ivánnak adott interjúban Gion Nándor azt nyilatkozta, hogy értelmezésében a realizmus tágítható, dúsítható fogalom. Egyetemi tanulmányai során megismerkedett a szocialista realizmussal, s úgy érezte, a realizmus ilyen változatának nincs perspektívája: „Hirtelen fordulattal eltávolodtam az egész realizmustól, másfajta irányzatokat tanulmányoztam. Sőt, műveltem is egy kicsit, hogy aztán újabb hirtelen fordulattal visszatérjek egy másfajta realizmushoz, amely keménységével és színeivel, sokszor erős színeivel perspektivikusnak látszott – ma is annak látszik – néha már nem is egészen realizmus...” (Erdélyi–Nobel 1993: 12). Ugyanebben az interjúban, arra a kérdésre, hogy mennyi a valóságos és mennyi a költői elem vissza-visszatérő figuráiban, Burai J. esetét hozta fel példának. Burai J. először az *Olyan, mintha nyár volna* kötet *Patkányok a napon* című novellában bukkant föl, majd regényfigurává vált. Ennél a szereplőnél „bár a valóság alap mindvégig megmaradt, egyre több lett a költői elem”, amivel már óvatosabban kellett bánnia a *Virágos Katona* és a *Rózsaméz* című regényekben, mert itt a „főhősök igazi nevükön szerepelnek, leginkább igaz történetekben, de még ők sem mindig, a jellemük is átformálódik kicsit néha, de ők sem tiltakoztak sohasem. Néhány mellékszereplő vagy azok hozzátartozói tiltakoztak már” (Erdélyi–Nobel 1993: 11).

Egy ilyen konfliktusról számol be 2002 januárjában Elek Tibornak a budapesti Károlyi Palota Kulturális Központ kortárs magyar írókat bemutató sorozatának vendégeként: „Ha valaki szépirodalmat ír, akkor azért vigyázzon arra, hogy ne ismerjenek magukra az emberek. Például azok, akikről én írok, azok nem

tudnak írni, esetleg csak levelet, mert más kétkezi foglalkozásuk van: szántás, vetés, köszörülés stb. Ők nem tudnak nekem válaszolni, ilyenkor ajánlatos tisztelni az embereket. Én úgy vagyok, ha valakivel beszélgetek, akkor odafigyelek rá. S ha úgy érzem, hogy valami olyat mondott, ami érdekes, akkor legtöbbször megkérdezem, hogy nem baj-e, ha felhasználom, ha megírom. S ha azt mondja, hogy nem baj, akkor megírom. Ha a szereplőim közeli rokonaim voltak, azokat névvel szerepeltetem, velük aztán majd jól kiveszekszem magam otthon, ha azt mondják, hogy hülyeségeket írtam, de ez a családban marad. A többi szereplőnél viszont mindig megváltoztatom a nevet. Mellesleg így is volt bajom, mégiscsak ráismertek. Írok például egy szenttamási családról úgy, mint egy közismerten verkedős családról, akik bicskával jártak a kocsmába, és oldalba szurkáltgatták a felebarátaikat, amikor italozás közben összeszólalkoztak. Nem az igazi nevükön, hanem a csúfnevükön (Csorba) szerepeltettem őket, de nem az volt a baj, hogy azt írtam róluk, hogy késeltek, hanem hogy egy félmondatban azt írtam: a Gionok és a Csorbák szegények, koldusszegények voltak. Ekkor jöttek a »Csorba« utódok, hogy miért írom én azt a Csorbákról, hogy szegények voltak, igaz ugyan, de nem szép, hogy ezt írom. Ilyesmikre is kell vigyázni, mert van, aki ezt szégyelli” (Elek 2002: 18–19). A szereplők egy része, jobbára a családtagok, a saját nevükön szerepelnek a regényben (a Krebs és a Gallai család tagjai, a Schank téglagyárosok, Ilija Janković fényképész, Lőrincz orvos és Keszler doktor, Gavanski vízimolnár, Kiss Antal és Kiss János kocsmárosok, Labányi György piktor, Major Lajos nyomdász, aki 1931 és 1941 között működtette nyomdáját, a kommunista Morel András, a híd mellett lakó Dudás Joachim – ragadvány- és becenevén Szekszer Johák –, akiről a Krivaját átszelő Szekszer-híd kapta a nevét (Penavin–Matijevics 1981: 54), a Mindzsa mama becenevvel szerepeltetett Epsthin Etel és még sokan mások), a többi figurának a szerző némileg módosította (Kudlik Rezső = Kuszli Dezső, Bíbic Mihály = Babic Mihály, Barzam = Balzam, Cibri István = Csibri István, Sziszta pálinkafőző = Tiszta Sándor pálinkafőző) vagy teljesen megváltoztatta a nevét (Váry János). Egyes családok a becenevükön szerepelnek: a *Postarablókban* és a *Rózsamézben* felbukkanó Mézes-Póla a méhész Andróczi család, az interjúban említett Csorba pedig a Serfőző család ragadványneve, valódi nevén szerepel az ifjúsági regények háborúban megsérült kuglibajnoka, Dukay János is.

Az Elek-interjúban Gion Nándor bevezeti a „dúsított realizmus” fogalmát, s ezzel magyarázza a tény és imagináció kapcsolatát, átjárhatóságát a műveiben: „Vegyük a regényeimben szereplő Török Ádám példáját! Ő egy rablógyilkos volt a valóságban is, nem kitalált figura. Ha kellett, Török Ádám gátlástalanul rabolt és gyilkolt, mert az volt a véleménye, hogy márpedig ez neki jár. Ugyanakkor legendák is kavargtak a személye körül. Egy kisebbségi sorsban élő magyar népcsoportnak is a képviselője volt, és miután gátlástalan ütött, szúrt és lőtt, és főleg a szerb hatalommal szemben, így kissé magyar nemzeti hős lett. No, itt kezd a dolog valamiképpen színesebbé válni, és itt jön be a »dúsított realizmus«: van egy rablógyilkos, aki nem fél semmitől, de kisebbségi sorsban élő magyar, és így sem fél senkitől, nem fél a szerb hatalomtól sem, igaz, nem azért, mert egy

nemes lelkű Robin Hood, hanem, mert egyszerűen el akar venni valamit, és ha egy szerb rendőr áll vele szemben, akkor minden további nélkül elvágja a nyakát. De amikor mesélik a történeteit, akkor már azt mondják, hogy ez a Török Ádám aztán milyen belevaló gyerek volt, milyen kemény magyar férfiú. Ezt próbáltam én megfogni úgy, hogy ne szépítsem túlzottan meg az ő történetét, de a valós történeteknél valami többet hordozzon a mindennapi élete és sorsa. Ezt értem én a dúsitott realizmuson. Ebben kicsit benne van az is, hogy mi történt a valóságban, de nem riportokat írok, és nem tényregényt, hanem regényt. S amikor regényt írok, akkor jogom van kissé belemagyarázni a hőseim cselekedeteibe, jellemébe valami többet, ami a valóságban nem volt benne, esetleg valami kevesebbet” (Elek 2002: 18).

A Gion-recepciót a művek megjelenése óta foglalkoztatta a valóságélemek jelenléte, regények és valóság kapcsolata. Pintér Lajos a *Latroknak is játszott* kötet szerzőjéről azt írja, hogy reális emlékezetekből, szürreális mesékből, álmokból és sokszor naturális elemekből szövi történeteit. A *Virágos Katona* és a *Rózsaméz* a történelem folklorizációja. Írójuk a nép táji-történeti emlékezetét idézi meg: „Nem a valóság bemutatása a célja, hanem annak égi mását, a folklorizált életet mondja el. Gion bizonyára azért fordult ihletésért ehhez a folklórvalósághoz, mert tartalmát, információértékét igen nagyra tartja” (Pintér 1983: 77). A tudományos történelmi emlékezet az objektív folyamatokra teszi a hangsúlyt, ez a szemlélet pedig az „egyes ember, a porszemember szerepét méltányolja” (Pintér 1983: 78). Gion a „folklór, a népi élet és emlékezet által megőrzött történelmet mondja el alkotó módon” (Pintér 1983: 81). Mérsékeltén mitikusnak nevezi Gion Nándor prózáját Varga Zoltán *Valóságkereső* című írásában: „Gion regénye [*Ez a nap a miénk*], korábbi műveihez hasonlóan, valós környezetből és történelmi tényekből nő ki ugyan, de más, öntörvényű dimenzióban bontakozik ki. Költőiben, mondjuk, amit minősíthetünk akár (mérsékeltén) mitikusnak is. Egyfajta autonóm mesevilágban...” (Varga 1998: 31). Rojtos Gallai István „világi emberi tulajdonságokból felépített, de mesefigurává átlényegített regényhősként” középpontját képezi „egy szintén valós elemekből és figurákból megalkotott (Szenttamás ismerői szerint topográfiailag is hű), de áttisztított világnak, éppen e stilizáltság folytán megszépítettnek” (Varga 1998: 33).

Görömbei András értelmezése szerint a *Virágos Katona* című regényben Gion Nándor „sikeresen valósította meg az egyik legnehezebb művészi feladatot, a jelképnek és a realitásnak, a mesének és a valóságnak az egymást kiegészítő, egymást mélyebben megvilágító egymásba játszását a hiteles valóságábrázolás és valóságértelmezés igényében. A *Rózsaméz* hasonló írói elvek alapján folytatja a *Virágos Katonával* megkezdett jellegzetes vajdasági társadalomtörténetet egészen a II. világháború kitöréséig” (Görömbei 2001: 292). Varga Zoltán a mese és a kortárs irodalmi alkotások kapcsolatát vizsgálva állapítja meg az *Aranyat talált* szerzőjéről, hogy „írásmódja ebben a regényben mélyen hagyományos, azaz eszköztára elsősorban és szinte csak a realizmus eszköztárára támaszkodik. Mondhatnánk azt, hogy az *Aranyat talált* bizonyos értelemben realista regény,

más szóval: a konkrét valós valóság szolgál alapul, az író ebbe a valóságba helyezte képzelőereje segítségével a regénybeli történetet és hőseit. Így aztán egy sajátos regénybeli valóság bontakozott ki, amely már több a hagyományos realista regénynél. Tudniillik Gion Nándor utolsó regényében a meseszerű a valóság egyenrangú partnere lett” (Varga 2003: 228).

Olasz Sándor szerint végzetes hiba volna a művet egy bácskai falu szociográfiai ihletésű ábrázolásaként fölfogni. A valóságszerűség érzetét Gion a család-történeti dokumentumok, a folklór, a társadalomrajz, a falukrónika által kelti fel: „Eszközei ugyan olykor kifejezetten a klasszikus történeti realizmus kellékei. Az elbeszélő pontos beszámolót ad a falu nemzetiségi viszonyairól, topográfiai és életmódbeli jellemzőiről. A sok-sok részletben ott a tárgyyszerűség, s mégis mint ha idegen tájon járnánk. Éppen a realista regény otthonossága, biztonságérzete hiányzik. Első látásra úgy tűnik, a szereplők is valamilyen társadalmi típust reprezentálnak, az olvasó azonban gyorsan rájön, hogy e szociológiai szempontoknál fontosabbak az alkati-mentalitásbeli meghatározók. A hősök kiszámíthatatlan, olykor félelmetesen szokatlan tettei is arra vallanak, hogy a cél nem a valóság-analógia megteremtése, Gion prózája nem akarja mindenáron szimulálni a valóságot” (Olasz 2003: 109). A *Virágos Katona*ban a „mítosz, a legenda válik a regény szemléletének és világképének kifejezési formájává, s az imagináció hatalmába vetett megújult bizalom a realitás és a fikció közötti oppozíció megszűnéséhez vezet” (Olasz 2003: 109). Szenttamás világjelkép, habár nem oly mitikus méretű, mint a *Száz év magány* Macondója. Gion Nándor egy imaginárius-vizionált világot teremtett szülőföldjéből, amelyben azonban nincs annyi babona és mágia, mint a dél-amerikaiak műveiben.

MOTÍVUMOK

Gion Nándor motívumvilága és a motívumok visszavezetése

Gion Nándor opusában bizonyos motívumok megismétlődnek egy-egy mű-
vön belül a történet egységét hangsúlyozva, majd ugyanezek a motívumok más
művekben is felbukkannak az életmű egységét erősítve. A Gion-próza motívu-
mairól több kritikus elemző írásában is olvashatunk. A *Testvérem, Joáb* újraér-
telmezésében Pomogáts Béla a regény jelképes értelmű, metaforikus jelenetét,
a hatodik fejezet vágóhídi képét, a birkavágást tartja fontosnak: „Ennek a feje-
zetnek, amely különben a tizenkét fejezetre osztott regénytörténetnek pontosan a
közepén helyezkedik el (talán nem véletlenül) Tamás és Szlimák mellett még két
szereplője van: Török Ádám, aki megkeseredett, kiábrándult rezonőrként mutatja
meg a főhősnek a szörnyű jelenetet, és Mária, aki valójában a birkák tehetetlen-
ségével viseli el saját sorsát és indul végzete: az idegosztály felé. A jelenet és
ennek a szereplők sorsához kapcsolódó metaforikus értelme arra utal, hogy abban
a világban, amelynek törvényeit a Joábok szabják meg, az ártatlanságnak sem-
mi esélye sincs, és azok az emberek, akik mint Török Ádám naiv idealizmussal
próbálnak képviselni bizonyos eszményeket (azokat, amelyeket az úgynevezett
szocialista társadalom retorikája hirdetett), és azok, akik, mint Mária egyáltalán
képesek az önzetlenségre és a szeretetre, menthetetlenül vesztesek lesznek: el kell
bukniok, el kell pusztulniok” (Pomogáts 2000: 32–33). Bori Imre az ismétlések,
a felbukkanó motívumok regényének nevezi a *Testvérem, Joáb*ot, jelentős visz-
szatérő eleme a *Joáb*-regénynek a szájharmonikázó fiú motívuma, amely össze-
kapcsolódik Mária motívumával, majd Török Ádám életsorsához, végül a regény
többi aktív szereplőjéhez kapcsolódik, kialakítva ezzel az erkölcsös magatartás
és a gonosz princípiumának motívumkörét (Bori 1969: 51–52). Árpás Károly a
Sortűz egy fekete bivalyért című regény kapcsán négy olyan motívumot vizsgál,
amelyek kulcsszóként maguk köré szervezik a történetet: „a Hofanesz-gyerme-
kek sírja és kultusza; az emberi-férji-szülői-tanári elesettséget leplező és leleplező
sakkviadal; a bivalyok páros boldogsága és ennek a boldogságnak a pusztulása;
a háború után elmenekült Schankok elrejtette barackpálinka” (Árpás 2008: 51).
A négy motívum jelentése összeszővődik a regényben. Dobás Kata a *Latroknak
is játszott* tetralógiában vizsgálta a biblikus motívumokat, amelyek többnyire
nem maradnak az utalások szintjén, hanem olyan szövegekörnyezetbe kerülnek,
melyekben a motívumok sajátos jelentéstartalmat kapnak: „Ilyen lenne a citerá-
zás, ami egyrészt a költői, művészi alkotással rokon, másrészt viszont több olyan
megnyilatkozása is van Gallainak, melyek arra engednek következtetni, hogy a
citerázás liturgikus tartalmakkal bír, és nemcsak akkor, amikor már elvesztette
az álmvilágokat, hanem álmodozásai közben is” (Dobás 2007: 134). Herbut
Anikó *A biblikus szituáció (Gion Nándor prózájáról II.)* című írásában a *Latrok-
nak is játszott* tetralógiából, a *Testvérem, Joáb* című regényből és az *Izsakhárból*

válogatta ki és értelmezte a bibliai motívumokat, amelyek révén a szövegek és a Biblia között közvetlen intertextuális kapcsolat épül ki: a passióábrázolást, a Virágos Katona stációképet, a neveket (Szentigaz, Joáb, Izsakhár), a kenyér- és báránymotívumot (Herbut 2004: 9).

A Gion-próza egyik fontos motívuma a sokszor az alkotások címében is kiemelt (*Kétéltűek a barlangban, A kárókatona még nem jöttek vissza, Sortűz egy fekete bivalyért, Okos, fekete varjak, Amarilla, a feledékeny kuvasz, Patkányok a napon, C. O. Holicser; a teknősbéka* stb.) állatmotívum: a *Kétéltűek a barlangban* csúszómászóival allegorikus képet konstruál Gion, a fiatalok csúszómászóvá süllyedésének kórképét mutatja, a tájról eltűnt kárókatona és bivaly egy eltűnt világot jelöl, *A kárókatona még nem jöttek vissza* címben a madarak fönix-metamorfozisa érződik, a *Sortűz egy fekete bivalyért* regényben a bivalyok csodás lényé alakulnak, a csoda pedig az ember és a bivaly harmonikus kapcsolatából nő ki, a birka-bárány vissza-visszatérő motívuma az áldozatiságot, védtelenséget, a tehetetlenséget vagy a sorsba való beletörődést, a birka-ember az emberi létezés legalsó fokát jelöli (Balogh 1992: 102–111). *A kárókatona még nem jöttek vissza*, a *Sortűz egy fekete bivalyért*, *A zongora a fehér kastélyból* és *Az angyali vigasság* című köteteket a felbukkanó állatmotívumok is kapcsolatba hozzák. A fényes tollazatú szépséges fekete kárókatona az elveszett értékeket, az ember és a természet harmóniáját jelképezik. A felrobbantott Szelid Róka, a fekete, fénylő szőrű bivalyok és a Torontál növények fehér kastélyában agyonlőtt vadászkutyák egy elveszett, visszahozhatatlan világot szimbolizálnak. *Az angyali vigasság* terét furcsa, a normálistól elütő állatok népesítik be: Fodó tanár úr, a bánatos képű kiherélt kutya, Sheriff idegbajos szamara, aki telihold éjszakáján egy lépést sem tud tenni, annyira fél a füle árnyékától, a Mozdonyvezető kendermagos, időnként káráló és kotkodácsoló hermafrodita tyúkja-kakasa, a késő ősszel – amikor normális körülmények között a tyúkok már nem kotlanak – kikelt három kendermagos csirke, Opana fehér báránya, aki úgy követi gazdáját, mint egy kutya és Kalmár Gyuri hajlott hátú lova, akinek a nyelve oldalvást állandóan kilóg a szájából. A nem mindennapos, külön állatok a helyszín különlegességét erősítik. A furcsa állatokhoz sorolhatjuk az *Olyan, mintha nyár volna* kötet C. O. Holicser, a *teknősbéka* novellájának Jose Garcia nevű citromsárga tollazatú igénytelen papagáját is, aki szerelmes abba a kávéscsészébe, amelyből a vizet issza, *A galamb kölyökkutyáját*, aki azt hiszi, hogy a pokrócba bugyolált vekkeróra az anyja, vagy Kedvest, a Váry-villa tornácán gágogó vadlibát a *Virágos Katona* című regényből.

A posztumusz megjelent *Mit jelent a tők alsó?* című kötetben ciklusokká összeállított novellák visszatérő motívuma a pénz: „a pénz megszerzésének vágya mozgatja az alakjait, ennek megfelelően az elbeszélések író szereplőjéről is mindig megjegyzi, mikor melyik írásáért mennyi pénzt kapott” (Füzi 2007: 74).

A Gion-próza motívumait vizsgáló fejezetben kísérletet teszek arra, hogy néhány műalkotás alapján felvillantsam azoknak a motivikusan visszatérő elemeknek a jelentésrétegeit, amelyekkel eddig nem vagy alig foglalkozott a recepció. A Gion-életmű vizsgált motívumait az alábbi fölérendelt fogalmak köré cso-

portosítva tárgyalom: *testrészek* (kéz, ujj, öngyilkosság/gyilkosság előtti és utáni arc), *természeti motívumok* (nap, fény), *tárgyak, jelenségek* (sírkö, sírhant, jóslás), *a kivonulás helyei és eszközei* (tenger, sziget, hajó).

Testrészek

(*A kéz és az ujjak retorikája*) Gion Nándor egyik jelentésteli és gyakran visszatérő motívuma az emberi kéz és ujjak motívuma. A kéz és ujj motívum jelentése a Gion-opusban széles skálán mozog. Az 1964 februárjában az Ifjúság hetilap Symposium mellékletében publikált *Issakhár* című novellában a narrátor Dühös Testvér, azaz Ézsau jellemzésénél „szőrös, erős kezét” (*Issakhár*, 14), Ézsau attribútumát hangsúlyozza. Ézsau a szabadban élő ember, testvére szelíd sátorlakó (1 Móz 25, 27), ennek megfelelően Ézsau szőrös, Jákob sima bőrű. Ellentétes minőségek és térbeli értékek a döntő pillanatban, Izsák halála előtt megfordulnak: Ézsau megy *ki* a szabadba, hogy elejtsen egy vadkant, Jákob jön *be* a sátorba, hogy anyja segítségével megtévesszék Izsákot. Az Ézsau attribútumának megfeleltethető gödölyeszörnek köszönhetően Jákob nyeri el az áldást, ő lesz Izsák utódjává (Kemp 2003: 30–31).

A lakatosműhelyben Beretkának, a művezetőnek „szőrös, eres a keze” (*Kétéltűek a barlangban*, 15) jellemzésénél ez a külső tulajdonsága dominál. A kéz sok mindent elárul tulajdonosáról. Iрмаi József kezén Karolina, az áhított nő megérezte az enyv- és terpentinszagot, a férfi bevallotta, hogy asztalosmester, és itt véget is ért a nő érdeklődése iránta. A vukovári frontról jutalomszabadságra hazatérő Modrovich Bélának folyamatosan reszketett a keze. Részegen vitték ki a harc vonalba, három napig ki sem józanodott, közben lőtt mindenre, ami mozgott. Amikor kijózanodott, és rájött, mit tett, zaklatott, feszült idegállapota következtében reszketni kezdett a keze. Felettese elégedettek voltak teljesítményével, hazaküldték pihenni. Még akkor is reszketett a keze, amikor mostahaapja, Iрмаi József átvezette a határon, és Budapestre szöktette (*Mint a felszabadítók*, 13).

Az ujj motívuma a *Keresztvivő a Keglovics utcából* című novellában bukkan fel először, és a bizonyítási vággal, illetve az ebből fakadó hazugsággal kapcsolódik össze. Kordován azt hazudja a Keglovics utca lakóinak, hogy a háborúban egymaga tíz napig feltartott egy századot, és ekkor fagytak le a lábujjai, amelyek „olyanok voltak, mint a döglött gyíkok: görbék, és nem volt köröm rajtuk” (*Keresztvivő a Keglovics utcából*, 25). Kordován temetésén fény derül az igazságra, a férfi lábujjai még gyermekkorában fagytak le. Az *Ezen az oldalon* című kötet novelláiban az ujjak hosszúsága és vastagsága a döntő abban, hogy Kordovánból kérdobáló lesz, a rövid és vastag ujjú félhülye Sebestyén gyerekből pedig nem.

Az ujj motívuma a Híd folyóirat 1976. júniusi számában publikált *Izsakhár* című novella második részében jelenik meg újból. A bibliai alakról szóló betétregegyben Jákob szavai által forgószél kerekedett, „felröppentek a csillogó homokszemek, és a földből egy csontváz fehér ujjja meredt elő” (*Izsakhár*, 700). Az ujjak

jelentése itt a titokkal, a rejtélyes halállal függ össze. Az *Izsakhár* című regény egyik betéttörténetében a széttárt kézujj jellé válik, Panteliját ugrasztják vele katonatársai a laktanyában. Panteliját menyasszonya várja egy kis hegyi faluban, a fiú eldicsekszik vele, a képét is megmutatja, amire valamelyikük azt találja mondani, hogy egy ilyen szép lány nem fog Pantelijára várni, „bizonyára máris lefeküdt a fél faluval, széttárta lábait, amit az illető a mutatóujjának és középsőujjának szét-tárásával és lefelé fordításával illusztrált (*Izsakhár*, 92). A jelle Pantelija, a félig csöndes félőrült minden alkalommal az égnek fordította arcát, és torkaszakadtából, artikulálatlanul üvöltött. A széttárt ujjak több bonyodalmat okoznak a katonaságnál, és Pantelija kiszuperálásához vezetnek. A regény egy másik szöveghelyén M. Holló János majdnem levágta a betörő Teofil ujjait, amikor a balta élével az asztalra sújtott. Miután feljön a lakására a szemétben guberáló asszony, M. H. J. elmeséli Zöldi Jóska ácsmester esetét, akinek Németországban a körfűrész – mert ott már nem ácsbaltával dolgozott – levágta két ujját. Az ujjak hiánya lehetetlenné tette Zöldi Jóska vendégmunkás további munkáját, és segélyből tengődött.

A megcsónkított ujj az ember cselekvési lehetőségeinek korlátaira utal *Az angyali vigasság* kötet *A lidérc* című novellájában is. A Mozdonyvezető lábujjai lefagytak a háborúban, nem tudja tovább férfiass szakmáját űzni, áttér a söprűkötésre és kosárfonásra. A háborúból visszatérve tudja meg, lábujjainak elvesztése nem az egyedüli vesztesége, a családja is odaveszett. A háborúból hazatért Mozdonyvezető látszólag nem figyel a felesége és lányai halálának körülményeit ecsetelő asszonyokra, ujjatlan lábfejére koncentrálna, és a beszélgetők között mintegy külön szólamként meséli teste megcsónkításának mozzanatait. A gyermekelbeszélő traumaként éli meg a Mozdonyvezető lábának látványát, és akkor örül igazán apja hazajövetelének a frontról, amikor meggyőződik róla, megvannak a lábujjai.

A *Testvérem, Joáb* című regényben a számot mutató ujj a korrupcióra utal. A kéz jelzései a szavakkal történő beszédet helyettesítik. Az elbeszélő az őt megvesztegető Joáb II.-vel megegyezik – a szóban kért összeget az ujjával mutogatva megerősíti –, hogy kétmillióért visszalopja Török Ádámtól az ellopott pénzt: „Churchill emelgette így a magasba a kezét, V betűt formálva a mutató ujjából és a középső ujjából az angol választópolgárok előtt a második világháború idején. Láttam egy dokumentumfilmben” (*Testvérem, Joáb*, 153). A victory, azaz győzelem ujjal megformált jelét Winston Churchill terjesztette el a II. világháború idején, a jelkép a *Testvérem, Joábnak* a megvesztegethetőség árának jelévé degradálódik.

A regényben az ujj a nőiesség motívuma is, az ujjak formájában a női szépség, illetve csúnyaság manifesztálódik: Joáb I. felesége egykor a város legszebb asszonya volt, „most már jóval túl van a negyvenen, az arca még mindig szép, csak a szeme körül ráncosodott meg a bőr, és a keze lett csontos, az ujjai megvékonyodtak: kemények és szárazak” (*Testvérem, Joáb*, 76). Az ujj bőrének összezsáradása az öregedést jelzi: „Megint a kezét néztem, esküszöm, ha az ujjaira nem száradt volna rá a bőr, még ma is határozottan szépasszonynak lehetne nevezni” (*Testvérem, Joáb*, 77). Rézi szemében az öregedő és romló egészségű Katarina

Krebs időnként „nagyon furcsán viselkedett, hosszasan nézegette kis, fehér kezeit, mintha siratná őket” (*Virágos Katona*, 23). Hózsza Éva mutatott rá, milyen fontos szerep jut Mándy Iván novelláiban az ujjaknak, ujjmozdulatoknak. Az ujj változásának szerepére Mándynál is található példa: „Mándy Iván betegséget/betegeket leíró metatextusai fiziológiai »tünetként« térnek ki az ujjak változására, melyek tehát a betegség vonatkozásában kapják meg jelentettségüket” (Hózsza 2003: 231–232).

Joáb I. felesége kleptomániás, a betegséget a népi bölcsesség az ujjakkal, kézzel kapcsolatos szólásokkal fejezi ki (enyves kezű, enyves ujjú, az ujjához ragad valami, ami nem az övé stb.). Az egyes szám első személyben beszélő narrátor szépségideálja a puha, telt ujjú nő: „Megfogtam a kezét, az ujjai puhák és melegek voltak” (*Testvérem, Joáb*, 99). A narrátor barátnőjének, Máriának az ujján barna köves, füsttopáz, széles aranygyűrű ékeskedik. A gyűrűsujj a szexualitás szimbóluma, megfogása, a gyűrű forgatása, megfigyelése szeretkezésük előjátékaként értelmezhető. A nő felajánlja a férfinak a gyűrűt, a másik emberhez való kötődés szimbólumát, de Tamás nem fogadja el. Nem óhajtja feleségül venni.

A *Kétéltűek a barlangban* című regényben a női szépségideál Baras-féle definiálásában az ujjaknak fontos szerep jut: „Az igazán szép nő szőke hajú kell legyen, fehér bőrű, kék szemű, kissé beesett, átszellemült arccal, hogy finoman kirajzolódjon az álla, és halk, tiszta hangon kell beszélnie. Az ujjai pedig legyenek hosszúak és fehérek” (*Kétéltűek a barlangban*, 52). Baras szépségideálját egyetlen asszony testesíti meg, a Zongorázó Nő, akit a fiú időnként megles: „Az ujjait néztem. Nagyon gyorsan mozogtak, és nagyon vékonyak voltak. Nem szabadna, hogy valakinek ilyen vékony ujjai legyenek. Sírni tudnék, ha ilyen vékony ujjakat látok. És az egész nő olyan vékony volt. Úgy éreztem, ha sokáig nézem, egyre vékonyabb lesz, és egyszer csak teljesen eltűnik” (*Kétéltűek a barlangban*, 45). A voyeur Baras leleskedés és hallgatózás közben késztetést érez, hogy ujjával a vastagon poros bútorokra mindenféle titkos jeleket rajzoljon: a mulandóság jelét eltüntetve halhatatlanná tenné a Nőt. A *kárókatónák még nem jöttek vissza* című regényben a véséstől vízhányó és sebes ujjak teszik maradandóvá a „veszélyeztetett szépségre” (Elek 2008: 150) asszociáló kárókatónákat ábrázoló rajzokat a Vágóhíd falán.

A *hatodik ujj (I. J. asztalosmester történeteiből)* című novellában az ujj a címben is hangsúlyozódik. A kéz és ujj motívumai a rontás-távoltartás és a rontás-védés gondolatköréhez sorolhatók. Az ujj felemelése apotropaikus erejű, a Gonosz ellen véd (Pál-Újvári 1997). A hatujjas kéz sámánkezet sejtet. A hiedelem szerint a sámáni kiválasztottságnak egyik külső jele a hat ujj. A novellában a polidaktilia a másság okozója. Bruzsinszkinak hat ujjja nőtt a bal lábán: „Két hüvelykujja, vagyis nagyujja volt, egy rendes nagyujja, és amellet egy másik, egy köröm nélküli csög, majdnem akkora, mint a rendes ujj, csak puhább és érzékenyebb annál, amolyan bőrrel bevont porcogó” (*A hatodik ujj*, 114). Bruzsinszkit már a neve is kiemeli környezetéből: „eleve olyan nevet visel, amely állítólagos lengyel eredetével a saját környezetében is fölhívja magára a figyelmet, identitást

ad a hősnek” (Tarján 1997: 201). Ehhez járul a másságát még jobban kiemelő felesleges ujj. A hatodik ujj a „szürke átlagból pozitív irányban kiemelkedő egyéniség »másságának«, személyisége gazdagabb voltának találó, a novella szövetében minden körülírásnál többet mondó allegóriája” (Hoffman 1980: 251). A szégyenlős, keveset beszélő Bruzsinszki szerencsétlenül érezte magát többujjúsága miatt, rejtegette kinövését, de a bal lábára szélesebb cipőt kellett csináltatnia, és bicegve járt. Az asztalosműhelyben dolgozó társai évekig noszogatták, vágassa le. A kollektíva nem tudta, és nem is törekedett megérteni Bruzsinszki másságát, származásával – degenerált, naplopó ősei hagyták rá a hatodik ujjat – magyarázták rendellenességét: „a tény, hogy társuk elüt az átlagtól, hogy »több«, mint bármelyikük – ami pozitív érték – vulgáris magyarázatukkal így negatív értékre értelmezheték át; saját merev értékrendszerüket védték ezzel a megrendüléstől. Mert értékrendszerükben az átlagosság, a közösségbe való feltétlen belesimulás, a kötelező szürkeség az értékhierarchia egyik felső fokán áll. Eme értékdimenzió negatív aspektusa pedig az átlagon felüliség” (Hoffman 1980: 251).

A döntést az ujj eltávolításáról Bruzsinszki a többi lánytól eltérő, más Bögyös Marcsával tett éjszakai séta után hozta meg. Bögyös Macának sokan udvaroltak, de őt a másság vonzotta, Bruzsinszki azért tetszett neki, mert eggyel több ujjja volt. Miután tüzetesen megvizsgálták, az orvosok nem vállalták a felesleges végtag eltávolítását. A kórházban töltött periódust követően az asztalosműhelyben elhangzott a kiábrándult Bruzsinszki életfilozófiája: „Az ember ne különbözzön a többiektől. [...] Nem jó az, ha az embernek valamiből több van, mint másoknak. Nem jó, ha eggyel több ujjja van, vagy ha erősebb, mint mások, vagy okosabb... Másképp látja a világot. Más nyelven beszél. Időnként más nyelven beszél, és az emberek, mivel nem értik, kinézik maguk közül” (*A hatodik ujj*, 116). Bruzsinszki kezébe vette a sorsát, az asztalosműhelyben baltával levágta a hatodik ujját. A porcogós ujj eltávolítása miatt térdtől lefelé elveszítette a bal lábát: a kinövésben végződtek az inak és az idegszálak, ezért nem műtötték meg a kórházban. A féllábú Bruzsinszki boldog volt, hogy mankóval járhatott, elérte célját: a múltbball olyanná vált, mint a többi ember. Portás lett az asztalosműhelyben. A felesleges ujjal eltűnt a szerény, megkecseredett férfi is, „lármás, nevető ember lett belőle”, „pöffeszkedő marha” (*A hatodik ujj*, 118). A másságot kedvelő Bögyös Maca már nem találta vonzónak Bruzsinszkit, hozzáment egy köszörűshöz, akinek hatalmas szétlapított anyajegy csúfította az arcát, ám Bruzsinszki ennek ellenére is boldog maradt.

A végtag hiánya okozza a személyiség átalakulását *Az angyali vigasság* kötet *Gazdagon álmodni* című novellájában és *Zongora a fehér kastélyból* Tengerésze esetében is. Aradi Csabát⁴⁶, amíg megvolt mind a két keze, békés természetű fiúnak ismerték. A háború után talált egy kézigránátot, addig piszkálgatta, amíg felrobbant, és leszakította a jobb keze fejét. A megmaradt jobb karját gúnyosan

⁴⁶ Aradi Csaba modellje a Nagy utcai Andróczy Huba, aki gyermekkorában, a II. világháborúban töltőtollba szerelt robbanószert talált, kíváncsiságból felvette, hogy megnézze, a szerkenyű felrobbant, és a fiú elveszítette a jobb keze fejét.

botnak nevezte, és másokkal is egyre gyakrabban gúnyolódott, agresszívvá vált: „balesete után egyre izgágábban viselkedett, és később híres verekedő lett belőle” (*Az angyali vigasság*, 69). A Tengerész, alias Horváth Sándor, amíg megvolt minden végtagja, rondán káromkodott és unalmasan mesélt a tengerről, állandóan tengerészélményeivel hengegett, az emberek unták hallgatni, de ő nem hagyta abba a mesélést munka közben sem. Nagy árat fizetett bőbeszédűségéért, a cséplőgép letépte fél karját. Attól kezdve módfelett szűkszavú ember vált belőle.

A test megcsonkítása, sebesülése, a testrészek nem megfelelő működése Gion szövegeiben egyenesen arányos a személyiség megváltozásával, ellentétes minőségbe transzformálódásával: Virág Péternek nyolcéves korában szúrta át Toma Gyuri a dobhártyáját pálcikával, a jobb fülére megsüketült fiú „ettől kezdve billentette folyton jobb oldalra a fejét, és nagyon csendes gyerek lett, halkabban kezdett beszélni, mint azelőtt, sőt mintha még a mozgása is lelassult volna” (*A károkatonák még nem jöttek vissza*, 5). Irmai József asztalosmester több díjat nyert, víg kedélyű és sokbeszédű fodrász ismerősének kilyukadt a gyomra egy fodrászversenyen, a kórházban kimetszették a kétharmad gyomrát, a műtét után csak fél munkaidőt dolgozott, „nem járt többé fodrászversenyekre, szűkszavú, megkeseredett ember lett belőle” (*Mint a felszabadítók*, 122).

A *Kétéltűek a barlangban* című regényben fedezhető fel a felesleges ujj ellentéte, a kevesebb ujj problémája. A hallgatók éjjeliőrnek a bal kezén hiányzik a hüvelykujja. Az Első Amatőr Hegymászók Egyesületének tagjai nem tudják a nevét, csonka keze miatt egy Jónás nevű öreg halászról – „akinek le kellett vágni a bal kezén a hüvelykujját, mert a körmét átharapta egy nagy dög hal” (*Kétéltűek a barlangban*, 7) – Jónásnak nevezik el.⁴⁷ A hüvelykujj a férfi princípium, az erő, a kreativitás kifejezője, ennek hiánya az energikusság és az aktivitás deficitjéhez vezet. A regénycselekmény szintjén ez abban mutatkozik meg, hogy az éjjeliőr női munkákat végez, kávéfőz, mosogat és állandóan álmos. A jobb kezén megvan a hüvelykujja, az ereje és a férfiasága, ami abban nyilvánul meg, hogy éjjel puskával járja körül a munkacsarnokokat. A hüvelykujj által megidéződik Hüvelyk Matyi meséje. A kis termetű Hüvelyk Matyi történetében a hüvelykujj ereje, az energikusság és az aktivitás mutatkozik meg (Pál–Újvári 1997). Szegény Kis Rahmánovics ujjai kétszer is begörcsölnek a regénycselekmény folyamán. Az ujjak mindkét alakváltozása a halálhoz kapcsolódik: az öngyilkos Hornyák tanár úr kötélben lógó testéről és arcáról behajlított ujjakkal zavarja el a zöld legyeket, másodszer pedig saját tragikus halálakor görcsölnek meg az ujjai. A folyóból kihúzott halott Rahmánovicsnak „fehér volt az arca nagyon, s a tenyerén annyira kitágult a bőr, hogy mély barázdák húzódtak az ujjaitól a csuklójáig”, az ujjai „kicsit meg-görcsöltek, mindkét tenyerét az ég felé fordította” (*Kétéltűek a barlangban*, 105). A felfelé mutató helyzetű kéz mintha áldást kérve emelkedne az ég felé.

⁴⁷ A Jónás név és a hal összakapcsolása a bibliai Jónás próféta történetére asszociál. Az ószövegségi példázat legismertebb magyar feldolgozása Babits Mihály *Jónás könyve és Jónás imája* című költeménye.

Bognár Aranka ujjai feketék lettek, amikor a meglőtt Gergjián mellére tette a kezét. A holdfénynél a vér feketének látszott. *Az angyali vigasság* novelláiban is a halállal fonódik össze az ujj, a köröm motívuma. Péntek Vera fiatalon elhunyt öccsének sárga agyagos volt az ujján a körme, miután kihúzták a kútból. Megmosták, de az agyag nem tűnt el, a ravatalon látszott, hogy megkeményedett a körmei alatt. Péntek Vera nem tudott szabadulni a látványtól, többé nem tűrte a piszkos körmöt, és gondosan vagdosta, tisztította az utcabeli gyerekek körmét. A *Virágos Katona* „manikűrözője” Rézi, aki Gilikének, a kis kanásznak a berepedezett körmeit vágja le és teszi rendbe.

Az ujjbőr-puhítás motívuma több Gion-regényben is felbukkan. Az ujj bőrének állapota az emberi képességekre és azok korlátaira utal. Az ujj bőrének könyvek hordásával való megpuhítása – a *Kétéltrűek a barlangban* című regény egyik szereplője, Baras központi vendéglőben elmondott beszédében ezt tüzi ki az Egyesület egyik céljául – a napi nyolcórás fizikai munkától való szabadulást, a tudomány bástyáinak megostromlását jelképezi. Baras azért szeretne egyetemre járni, hogy megszabaduljon a fémmegmunkálás okozta fekete körmökötől, és megelőzze, hogy a nehéz munkától megráncosodjon tenyerén a bőr. A degenerálódott, begömbült ujj a fizikai munkát végző embert szimbolizálja, az ujjakra nehezedő teherre utal. Baras önvallomásában egy öregemberről beszél, aki megnézi a fiú szép fehér kezét, és utasítja, hogy vigyázzon rá. Neki görbék az ujjai a sok munkától, pedig hat éve egyenesítgeti őket. Az *Engem nem úgy hívnak* című regényben ugyanez a motívum, a munkától deformált ujj jelenik meg, és itt is próbálkozás történik annak kiegyenesítésére. A hajóról homokot talicskázó munkások a munkanap végén „ropogtatták az ujjukat, mintha ki akarnák egyenesíteni őket”, és karjuk is megnyúlt, s „jóval hosszabb, mint más embereké” (*Engem nem úgy hívnak*, 98). A görbe ujj a büntetés eredménye a *Csillagok minden színben I.* című novellában. Az öreg Bagi másfél évig követ hordott egy magas dombra, és akkor görbültek meg az ujjai: „De ez még semmi, mondta, volt ott egy lengyel, aki négy évig hordta a követ, annak úgy meggömbültek az ujjai, hogy éppen csak a targonca nyele fért a kezébe. Mint két kampó, olyan volt a két keze, csoda, hogy kibírta a négy évet” (*Olyan, mintha nyár volna*, 77–78). A kő görgetése Sziszüphosz-párhuzam. Sziszüphosz az istenek ítélete miatt tolja maga előtt reménytelenül a követ, Bagi és társai egy ismeretlen felső hatalom parancsára. Hasonló ujjmerevedési történetet mondhat magának az orosz hadifogságból megszökött Balla István is, akinek az ujjai szintén a kőhordásban, kötésben görbültek meg. Balla koholt vádak alapján került a tengeri sziget börtönébe: „körbevett néhány fegyveres és bőrkabátos rendőr, napokig vertek és azt bizonygatták, hogy ellenséges ügynök vagyok, és később elküldtek a szigetre, ahol igencsak megmerevedtek az ujjaim” (*Zongora a fehér kastélyból*, 14). A tenyéren, az ujjakon megvastagodó bőr az időjárás viszontagságaitól védi meg a fegyenceket, szervezetük így védekezik a börtönben jobban érződő időjárású viszontagságok ellen. Kiss Lajos, a *Börtönről álmodom mostanában* narrátora a borjúistállóban találja meg a bőrvastagodás el-

lenszerét: benyújtja a kezét a borjak karámjába, és az állatok érdes nyelvükkel megpuhítják a megvastagodott bőrt.

A tégladobálással megpuhított ujjak a Rézit megpofozó Stefan Krebs megleckéztetésének eszközei. Gallait Szentigaz tanítja meg a kártyalapok kitapintásának módjára, ehhez azonban heteken át téglákat kell levegőbe dobálnia, hogy megpuhuljon a bőr a kézujjain. Az ujjak ügyes használata Csoszogó Török Ádám talpraesettségét jelzik, a fiú felszerelés nélkül, csupasz kézzel, az ujjjaival halászik. Gilike ujj-játéka terápiás hatású, meséiben kibeszéli gondjait, bajait, fájdalmait. Az álmodozó falusi kanász az ujjjaival eljátszott történetekkel teremtett magának egy másik dimenziót, az e világi oppozícióját, amelyben szeretik és megvédik őt. Meséinek narrátora az Öreg hüvelykujj. A kisujját Gilikének hívták, és a történetek mindig róla szóltak. A másik három ujj Gilike barátai voltak: a Kopasz Halász, a gyűrűsujj, az Erdei Ember, a középső ujj és a Futár, a mutatóujj. A bal kezén éltek ellenségei, ezeknek az aktuális szituációkhoz kapcsolódva állandóan változott a nevük. A Kopasz Halász figuráját Gallai Gilikétől kölcsönzi, hogy ő is eljusson egy transzcendens, nem e világi térbe.

(Az arca írt halál) Az arc képi nyelve, a mimika vizuális jelrendszer. Az arc „beszéde olyan univerzálé, mely az emberiség kezdetével egyidős, s amelyet a kultúránk eltérő sajátságaitól függetlenül is, általánosan értünk” (Kocziszky 2009). Az *Izidor* című novella indításában a narrátor már tudja, hogy az asztalához hívatlanul leült ismeretlen öngyilkosjelölt nem végez magával. Az öngyilkosság előtti arc jelrendszeréből tapasztalatot szerzett elbeszélő a férfi arcának textúráját olvasva nem találja meg rajta az öngyilkosokra jellemző vonásokat: a mélyen barázdált homlokot, a homlok közepén szabályos ráncokból kirajzolódó háromszöget, amely időnként sötétlilára, majd feketére színeződik. Izidornak, a háború után hirtelen felbukkanó szerb katonának ilyen volt az arca, mielőtt felakasztotta magát: „amikor már ott a diófa alatt feküdt, Izidor homlokán is elhalványodott a fekete háromszög” (*Izidor*, 167). Hornyáknak, a magyar irodalom tanárának is baljós jelekkel teli az arca halála előtt: „Magas, hajlott hátú ember volt, rendkívül domború homlokkal, pontosan a homloka közepén vastag ér dudorodott, onnan indult, ahol a két szemöldöke összeért, és a hajában vészelt el, mintha ketté akarta volna szelni a koponyáját. Ha ideges volt Hornyák tanár úr, akkor ez a vastag ér furcsán le-föl mozgott. Mielőtt felakasztotta magát, heteken át nagyon ideges volt, ráncolta a homlokát, a tarkóját simogatta, néha meg az asztal lapjára fektette a fejét, mert akkor már nem tartott előadást, nem is feleltetett, Barassal olvastatott fel a jegyzeteiből” (*Kétéltűek a barlangban*, 68). Az arc vizuális nyelve tragédiát sejtetett.

Az arc mint kommunikációs forma fontos szerepet tölt be az emberek közötti kapcsolattartásban. A halál beállta után is információt közöl: rettegést, félelmet, megnyugvást, fájdalmat, szomorúságot mutat, láthatóvá teszi a test lélekállapotát a halál pillanatában. Gion narrátorai tüzetesen megfigyelik és leírják az öngyilkosok, meggyilkoltak és természetes halállal elhunytak arckifejezését. Miután Ger-

gián elernyedte testét becipelték a gyerekek a tanyára, a petróleumlámpa fényénél megvilágosodott a vadőr eltorzult arca: „Szeme nyitva volt, a plafont nézte, az arca azonban görcsbe merevedett. Gergian nem mosolygott” (*A kárókatona még nem jöttek vissza*, 153). Ácsi Lajost, a *Sortűz egy fekete bivalyért* nagy sakkozóját, a háború előtti nemest, egy kísérteties nyári éjszakán Kanegér és Liza halva találta a Szívnél a folyóban. Hanyatt feküdt a bokáig érő vízben, és vigyorgott az égre: „napsütötte barna arcából jókedvűen, egy kicsit talán gúnyosan elővillantak fehér fogai” (*Sortűz egy fekete bivalyért*, 195), „nagy fehér fogait mutatta a teliholdnak” (*Sortűz egy fekete bivalyért*, 197).

Az öngyilkosság motívuma az egzisztencialista filozófia hatását jelzi. A symposionisták (Bányai János, Domonkos István, Gion Nándor, Tolnai Ottó, Végel László) művei között számos rokonság figyelhető meg, írja Elek Tibor Gion-monográfiájában, többek között az, hogy a hagyományosabb és a (szocialista) realista elbeszélésmódokon, regényformákon mindannyian újítani igyekeztek, és ehhez sokkal inkább a modern nyugat-európai és amerikai irodalomban, az abszurd, az egzisztencialista regényben, a nouveau romanban, a beatirodalomban kerestek mintákat, mintsem a helyi és/vagy magyar hagyományokban (Elek 2009: 31–32). Az egzisztencialista gondolkodók az embert magányos, szorongó, védtelen, a létezésbe belevetett lénynek látják, aki saját esszenciáját, azaz létezésének az értelmét keresi. Feladata, hogy megtalálja, illetve kialakítsa önnön lényegét (Steigner 1992: 325). A Karl Jaspers meghatározta határhelyzetekre – a halál, bűn, változás, a világ bizonytalansága –, amelyek a kudarc realitásával szembesítenek bennünket (Jaspers 1992: 329), az öngyilkosság a válasz, amikor úgy tűnik, már nincs értelme vállalni a létet. Albert Camus az öngyilkosság filozófiai problémájának elemzésével kezdi a *Sziszüphosz mitoszát*, megítélésében ugyanis egyetlen komoly filozófiai kérdés létezik, az öngyilkosság: „Ha meg tudjuk ítélni, hogy érdemes-e leélni az életet, akkor választ is adtunk a filozófia alapkérdésére” (Camus 1990: 195). Az öngyilkosság, vagy ahogyan Camus nevezi, a fényből való menekülés, bizonyos értelemben vallomás (Camus 1990: 196–197). Nem derül ki, hogy Rahmánovics véletlenül fulladt vízbe, vagy öngyilkos lett, fehér arcát a nap sütötte, miután kihúzták a folyóból, és a parti homokra fektették (*Kétéltűek a barlangban*, 105). A dalmát tengerparton élő Milicának fehér volt az arca a halála előtti napokban, a náluk vendégeskedő Iрмаi József asztalosmester azt hitte, krémmel fehéríti, mert „az arca már túlzottan fehérnek látszott ott a tenger mellett a tűző nap alatt” (*Mint a felszabadítók*, 151). A nő fehér arca természetellenesen hatott a tengerparti leburnult emberek között. Az arcbőr fehér, sápadt színe betegségének jele. A halálosan beteg, rákos asszony egy éjszaka öngyilkosságot követett el, felakasztotta magát az udvarukban álló fenyőfára.

Fény-játékok

(*Nap és fény – a szövegek kohéziós anyaga*) A fény *A kárókatonák még nem jöttek vissza* című ifjúsági regény egyik kohéziós anyaga. A nap és a fény motívuma átszővi, behálózza a szövegteret. A regény keretes szerkezetű, egy elmúlt gyerekkori nyár eseménysorát idézi fel, ezt foglalja egybe a keret, a narrátor visszatérése a valamikori helyszínekre. A fény-motívum a remény, az életerő emblematikus jelölőjeként szintén keretet ad a regénynek. A *Bevezető helyett* címmel megjelölt keretrészben melegen süt a nap, *Az utószó helyett* című befejező részben biztató kék fények csillognak az égen. A kék fény Mészöly Miklós *Az atléta halála* és a *Film* című regényeinek szövegét idézi fel: a szövegkezdetben Őze Bálindra a prágai öltöző mennyezeti ablakából lárvaszerű kék fény esik (Mészöly 1993: 16), a *Film* befejezésében az Állami Biztosító reklámtábláján vibrál az éjszakáról ott maradt lárvakék neon (Mészöly 1976: 221). *Az atléta halála*, a *Saulus* és a *Film* című Mészöly-regényekben alapvető élmény a fény, számos fontos helyen előke-rül. A fény ad keretet a három Mészöly-regényt magába foglaló nagy formátumú vállalkozásnak is (Károlyi 1991: 88, 91).

A Gion-regény egyik fontos helyszíne az elhagyott Vágóhid, amelynek vörös falát a tető üvegcserepein keresztül áttörő vörös fény világítja meg. Terét nem-tárgyak, levegő és fény (Lotman 1994: 137) töltik ki. A vágóhídi romra az élet és pusztulás, a fény és sötétség alapoppozíciója jellemző. A temetővel körülvelt romos épület légköre romantikus festményre emlékeztet. A romantikában a természetbe ágyazódó rom a hangulatkeltés eleme volt. A Gion-regény színhelye egye-síti a romantika rom- és csatatérkultuszát, a Vágóhid ugyanis a vasárnap délutáni Kocsmárossal vívott csaták helyszíne is. A nap elején, délelőtt csendes, kedélyes hely a Vágóhid, a nap ekkor még nem süt rá az üvegcserepekre, tompán, béké-sen szűrődik be a fény, a vörös falak barna árnyalatot kapnak. A nap e szakában a gyerekek sem lármásak, halkabban nevetnek és rajzolnak. Délutánra alaposan megváltozik a helyszín, a nap teljes ragyogásban érkezik el pályájának legmaga-sabb pontjára: „A nap rátűzött a tető nyugati részét borító üvegcserepekre, színes fénysugarak törtek be, felfutottak a falakra, a bikák, a virágok, a cowboykalapok, a bohócfejek fehéren csillogtak. Világos volt, mintha cirkuszban volnánk; ugráltunk a gerendákon, harsányan kiabáltunk egymásnak, és mindenben nevtünk” (*A kárókatonák még nem jöttek vissza*, 26–27). A fénytől válik a rom szép látvány-nyá. Az elbeszélő Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényének narrátorához ha-sonlóan bevonja az égit, a fönről jövőt, és a természeti motívumokkal a gyerekek lelkiállapotát a láthatóság szférájába emeli. Az Ottlik-regényben az „Én helyzetét az időjárási viszonyok, a nap és a köd váltakozása, a hozzájuk kapcsolható jel-képes és érzelmi tartalmak mutatják. Október elején leereszkedik a perspektíva hiányát jelképező sűrű, kásás halmazállapotú köd, de amikor felcsillan a remény, megnyugszik a lélek, az ablakokon besüt a nap, és fénybe vonja a tárgyakat, sze-mélyeket. A nap a remény, az életerő emblematikus jelölője” (Horváth 2009: 13).

A nap végét a halványodó nyugati napkorong mutatja, ez egyben jel a gyerekeknek is a vágóhídi napbefejező rituális üvöltés megkezdésére. A fények játéka este kulminál, általa a gyerekek transzcendens síkra lépnek: „A napkorong ekkor már vörösödött ott lent nyugaton. A Vágóhíd falai izzani kezdtek. Aztán egyszerre mintha lángot vetettek volna. Lángba borult a régi Vágóhíd, lángoltak a vörös falak, parázslottak a vastag gerendák, parázslott, lángolt a kezünk, lábunk, az arcunk, a meztelen felsőtestünk. Gyönyörűséges és félelmetes volt ilyenkor a régi Vágóhíd. Üvölni kellett” (*A kárókatona még nem jött vissza*, 43). A gyereksapat napi ritmusát a természet órája, a nap járása határozza meg. Az este a napba üvöltés, a rituális megtisztulás időszaka, a rossz ordibálással való elűzésének periódusa: „És mi üvöltöttünk torkunk szakadtából, visszhangzott a Vágóhíd, minden égővörös volt, még a fogaink is vörösek voltak, mintha nyers húst ettünk volna. Csapkodtuk a gerendákat, himbálóztunk ott fenn a magasban, úgy üvöltöttünk” (*A kárókatona még nem jött vissza*, 43). A fény intenzitása folyamatosan növekszik, világosságot ad, majd hőt, meleget produkál, mígnem lángba borítja a Vágóhidat és a gyerekeket. Az égés egész folyamata lejátszódik a falakon: vörösfény, izzás, tűz, parázs. A nappali fény időszakában a vörös teljes spektruma szétszóródik a falakon: barna, vörös, égővörös. Az égővörös szín a vért sejteti, amit a „mintha nyers húst ettünk volna” hasonlat a vámpírmítoszokat is eszünkbe juttatva még jobban megerősít. Az események ciklikusan, napi intervallumokban ismétlődnek, hétköznapi a rom a gyerekek játéktere, a Kocsmáros csak vasárnap délután látogat el, és mindig ugyanazokat a cselekvésformákat ismétli. A napi ciklikusság egyszer törik meg: amikor a gyerekek a kárókatona kiszabadítását tervezik, elkésnek az üvöltéssel, aznap este csendben megy le a nap. Az üvöltés szertartását is csupán egyszer zavarják meg. Burai J. első közös üvöltésükkor a Vágóhidon valamikor leölt állatok hangját utánozva bömböl, béget és bőg. Az állathangon való üvöltésért verés jár: „belátja ő is, nem szennyezheti be társai ösztönkítérését büntudattal; nem kényszerítheti őket, hogy csak eszményeket szolgáljanak, s természetes indulataikat nyomják el” (Ács 2000: 201).

A Kocsmáros szokásos vasárnapi szertartásán sokszínű cirkuszi fény világítja be a falakba vésett állatokat, „a kárókatona, a vadkacsák, az ötlábú szörnyek mintha visszanevettek volna ránk” (*A kárókatona még nem jött vissza*, 71). A cirkuszi fény optikai játékot űz a szemmel, megelevenednek az állatok a falirajzokon, Hodonicki Oszkár „ágaskodó csődőrei magasabbra emelték patáikat” (*A kárókatona még nem jött vissza*, 73). A regény e szöveghelye a *Közöny* gyilkossági jelenetére emlékeztet. A Kocsmáros emberfeleti gyűlöletre gerjed a vágóhídi fényben, a Camus-regény főhőse, Meursault a napfénytől kábult fejével gyilkosságot követ el. Mészöly Miklós *A világosság romantikája* című Camus-esszéjében a fényt a totális meztelenség élményével azonosítja, és azt írja, a fény csapdákat is állít. A Camus-művekben előforduló mitologizált fényvel kapcsolatban a *fénybevetettség* állapotáról, a látvány kikerülhetetlenségéről beszél: „még a »semmit« se tudjuk elképzelni úgy, hogy ne lássuk. Ez a börtönünk, de egyben a szabadságunk is” (Mészöly 1994: 287). A *Közöny* is átszövi a fény-motívum. A fények sokszor

negatív értelmű jelzővel alkotnak szerkezetet: kibírhatatlan ragyogás, vakító fény, forró világosság, tűrhetetlen ragyogás, vakító fényháló. Meursault az elviselhetetlen hőség, a vakító fény hatására elveszíti ítélőképességét, és megöli az arabot. A bíróságon azt hozza fel mentségére, hogy az egész a nap miatt volt. Camus a *Közöny* egy amerikai egyetem által megjelentetett kiadásának előszavában ezt írja regényhőséről: „Meursault számomra nem holmi hajótörött, hanem egy szegény, minden körmönfonság nélküli ember, szerelmese a napfénynek, mely nem hagy árnyékot. Igazán nem mondható el róla, hogy semmi érzékenység nincs benne” (Grenier 1994: 97).

Míg a *Közöny*ben mindenkire egyformán, a Gion-regényben a fény csak az erényes jellemekekre vetődik: a gyerekekre, a Vágóhídra belépő Gergián zöld egyenruháján csillan meg a napsugár, és a helyiség egy csapásra cirkuszi fényvel lesz tele, a Kocsmárosra nem vetődik fény, a színes napsugarak csak körülötte játszanak, de ő nem vesz tudomást róluk, a gyűlölet a szó szoros értelmében elvakítja. A Ságiakkal kapcsolatos szöveghelyeken sosem említődik a nap, a fény. A kárókatónak tollazatán viszont meg-megcsillan a napsugár⁴⁸, a fogságból kiszabadított kifakult, sűrke madarak tolla a cselekmény folyamán egyre fényesebbé válik, míg a zárószituációban már a többiekhez hasonlóan ők is feketén csillogtak a napsütésben. A lehangoló, csupasz, élettelenre asszociáló romot a fények játéka teszi kellemes, vidám helyé, és a gyerekek rajza visz életet bele. Amíg rájuk esik a fény, a csapat tagjai igazi gyerekként élnek és viselkednek, a fény kioltódásával a felnőttekhez hasonlóan kezdenek viselkedni: Burai J. éjjel cseni el Ságiék ostorait, a csapat éjszaka lopja el a kárókatónakat Ságiéktől. Ezekon a szöveghelyeken a fény hiányát a narrátor is hangsúlyozza: alkonyodott, megszürcült a nádas, beállt a sötétség, töksötét volt. A kárókatónak kiszabadításának éjszakáján csak Gergián tanyájának két ablaka világított halványan, a koromsötétben botorkáló gyerekeket a halvány fényfoltok biztonsággal töltötték el. A regény befejezésében mintha a nap is pusztítani szándékozna, tűzgolyóvá transzformálódik. Az üvöltési rítus kísérőjelenségeként lángba borul a Vágóhíd, majd rosszat anticipálva „a vörös napkorong megszelídülten félig lebukott, ott valahol messze, és pára-csíkok húztak függönyt elébe, mintha köd ereszkedne le az égből” (*A kárókatónak még nem jöttek vissza*, 140). A gyerekek üvöltése megtisztulási rítusként⁴⁹ is felfogható: a nap sugarai elhamvasztják a gonoszszágot, a négy alapelem egyike, a tűz a megtisztulás, a tisztító erő szimbóluma, zajkeltéssel is sikerül elűzniük a

⁴⁸ Az állatokon megcsillanó fény motívuma behálózza a Gion-opust: a bivalyoknak fénylő fekete a szőrük (*Sortűz egy fekete bivalyért*, 108), a *Patkányok a napon* novellában a pézsmapatkányoknak „szépen csillag a bőrük, ha rájuk süt a nap” (*Olyan, mintha nyár volna*, 20).

⁴⁹ Megtisztulási rituálénak értelmezhető a *Testvérem, Joáb* borotválkozási epizódja is: Török Ádám minden reggel megborotválkozik a borbélynál. Amikor ifjúkommunistaként Joáb II.-vel együtt letartóztatták, a cellában nagyon hosszúra nőtt a szakálla. Büntetése letöltését követően leborotválta hosszú, fekete szakállát, és fontos funkciót töltött be a településen. Egy éjszaka látott valamit, ami miatt csalódott a rendszerben, amiben bebörtönzése előtt hitt. A mindennapi borotválkozás szertartásával a múltjától próbál elszakadni, a felesleges áldozathozatalt elfelejtani.

gonoszt, az ausztráliai út előtti utolsó látogatásakor kiabálásukkal zavarják el a kocsmárost a Vágóhídről.

Másnap a bekövetkező tragikus események díszleteként sűrű köd borította el a tájat. A gyerekek és Gergián felmásznak a torony tetejébe, kilépnek a ködből, és miközben az egész falut köd borítja, őrájuk süt a nap. Az elbeszélő ki is mondja, amit a regénycselekményben a fények játéka sejtet: „Csak miránk süt a nap.” A gyerekekre ezen az éjjelen a csillagok fénye világít, a földön mindent betakar a perspektíva hiányát jelentő, rosszat sejtető sűrű köd. A ködöt hangeffektusok törik át, előbb a zongora hangja, majd egy hatalmas dörrenés. A Gergián lábánál heverő kárókatona teteme előrejelzi Gergián halálát is. Mindkettőjük gyilkosát a köd és az ingovány nyeli el. Az ingovány „labirintusában” halálát leelő gyilkost nem lehet az igazságszolgáltatás elé állítani, a labirintus az „igazságtétel lehetetlenségére” (Katona 1998: 43) és a benne lappangó titokra utal. A fény és sötétség dialektikája a szövegben a tisztaság és a gonosz, az elmúlás és az élet kettősségét mutatja.

Tárgyak, jelenségek

(*Sírhant, sírkő*) A sírhantok, sírkövek motívuma többször is felbukkan a Gion-életműben. Az *Ezen az oldalon* kötet *Hívták a gyerekeket* című novellájának centrális tere, a városszéli Keglovics utca három temető között fekszik. Lakói életében a hídépítés hoz változást. Az őket körülvevő halottaktól nem tartanak, az élőkől viszont félnek, mert azok átjárnak majd a hídon, a kis folyón, amely „ez ideig elválasztotta őket a város többi részétől, megóvta őket mindenféle lármától és kellemetlenkedő idegentől” (*Ezen az oldalon*, 7), és megzavarják nyugalmukat. A Keglovics utca lakói zárt közösségben élnek, a kis folyó „leválasztja az utcát a város testéről, egyfajta zártságot és védettséget biztosít az utca lakóinak”, akik „mindvégig erős akarattal védik is kiváltságos helyzetüket” (Bányai 1973: 51). Azon az estén, amikor hírért veszik a hídépítésnek, az utcabeliek annyian összejönnek Romoda ácsmester háza előtt, hogy nem férnek el a kidöntött akácfán. Romoda, Kiss Kurányi, Opana és Rozmaring Bandi a német temetőbe indul ülőalkalmatosságot keresni. Hosszas keresgélés után a két legnagyobb sírkőnél, Gizike Schladt és Beck Ervin városi tanácsos síremlékénél állnak meg.

A narrátor részletesen leírja a sírkövek formáját, színét, anyagát. Gizike Schladt sírkövét könnyen ki lehetne mozdítani a helyéből, de a nő üveggel fedett kis ovális fényképe és Opana visszaemlékezése a temetésére megakadályozza őket a sírgyalázásban. Opana emlékezetében Gizike Schladt volt a legszebb halott, akít valaha látott. Rengeteg ember jött el a temetésére, a hangosan síró emberek között bejött Modriék kutyája, „egy sárga, kócos szőrű dög, és egyszer csak úgy elkezdett vonítani, hogy az ember hátán végigfutott a hideg” (*Ezen az oldalon*, 9). A néphitben a kutyával összefüggő számos előítélet lehet egyik oka annak, amiért Romoda nem bántja a sírkövet, a másik ok az, hogy a „legszebb halott” jelzővel ellátott fiatalon elhunyt lány a tisztaság és szépség jelképévé válik. Beck Ervinnek

nincs fényképe a márványkövön, nem emlékeznek rá. Nincs arca és története, ezért Romoda az ő sírkövének vetette neki a hátát: „A súlyos márványtomb nehezen mozdult meg, Romoda fűjt és izzadt, hallották, ahogy csikorgatja a fogait, aztán egyszer csak eldőlt a sírkő. Négyen is alig tudták megmozdítani, de azért elvonszolták, elgörgették Romoda háza elé, és most már mindenki leülhetett, és nyugodtan megbeszélhették a hídépítést” (*Ezen az oldalon*, 9).

A novellában a sírkő funkcióváltása zajlik le: a halottat jelölő sírjel az élők ülőalkalmatosságává transzformálódik, utcai „kispadként” funkcionál. A Keglovics utca lakói egész életüket temetőkkel körülvéve élik, a halál gyakori tapasztalata következtében másként viszonyulnak a holtakhoz, az elmúláshoz, mint a falu többi lakója. Nem érzik kegyeletsértésnek a sírgyalázást abban a temetőben, ahol már húsz éve nem temetnek, és olyan sírokon, amelyeket már senki sem látogat. A lány sírköve a gioni mikrovilág egyik alkotóeleme sajátos regénybeli szereppel: a Keglovics utca költői fix pontja, az utca életének láthatatlan szálai futnak a magányos sírkőhöz, és a hősök jelleme is tisztábban látszik, ha a sírkőhöz való viszonyuk alapján figyeljük őket (Bori 1973: 295).

Gizike Schladt és a folyóban meztelenül úszkáló Szent Erzsébet alakja azonosul a Keglovics utcai kukkoló gyerekek tudatában. Ahányszor meglesik a meztelenül fürdőző lányt, annyiszor visznek virágot, szimbolikusan nagy csokor fehér szegfűt, Gizike Schladt sírjára. Miután csalódnak Szent Erzsébet tisztaságában, összeverik a sírkövön a Gizike Schladt mosolygós fényképét védő üveget, és lecsupasztják a környező növényzetet. Bányai János a gioni líraiság és a kötet hangulati egységének összefüggését bizonyítva Gizike Schladt figuráját hozza példának: „Első olvasásra minden mondata szenttelen és díszeitől megfosztott információnak tűnik. De éppen ez a látszólagos dísztelenség nyitja meg a lírai világlátás mélységeit. Egy érzelmekkel telített epikai anyag tárul fel a kötet novelláiban. Ilyen szempontból különösen beszédes Gizike Schladt alakja, akinek az életéről senki semmit nem tud, de a haláláról annál többet; ő volt a legszebb halott, akit valaha is látott az egyik novellahős, az ő sírkövét Romoda nem bántja, mert túl fiatalon halt meg, az utca suhancai az ő kőbe vésett képén vesznek elégtételt, amikor végképp kiábrándulnak, az ő képe után kutat a félhülye Sebestyén gyerek...” (Bányai 1973: 52). Varga Lajos Márton értelmezésében Gizike Schladt sírköve és fényképe az események centrumaként a novellaszereplők személyiségének jellemzését segíti: „Az, hogy a képpel kapcsolatba kerülők hogyan viselkednek, igen jellemző nemcsak karakterükre, de léhelyzetükre is. Hírt ad emberiségükről, s minősíti azt. A motívum – halott lány képéről lévén szó – sejteti egyben, hogy a tisztaság, a jóság és a szépség elérhetetlen messziből üzen ezeknek az embereknek, ami új nézőpontból világítja meg a Keglovics utca lakóit és tetteiket” (Varga L. 1974: 93).

A sír a megszenteltetés, fosztogatás tárgya a *Postarablók* gyermekszereplőinek, Margith Jánosnak és Jász Gábornak a terveiben: „azt terveztük, hogy felbontjuk a temetőben a régi sírokat, összeszedjük az aranyholmit, amit a halottakra aggattak, amikor eltemették őket” (*Postarablók*, 8).

A *Sortűz egy fekete bivalyért* című regényben a sír szerencsét hozó színhely, az élők szerencsehívásának rituális tere. A gyerekszereplők a Hofanesz kislányok sírjánál szertartást végeznek annak érdekében, hogy jobbra forduljanak körülöttük a dolgok. A narrátori közlésből ezen a szöveghelyen is részletes leírást olvashat a befogadó a síremlékről: „Egy lapos családi kriptá volt a főbejárat és a temetőcsősz háza közelében. Termésköböl készítették a tetejét, a termésköbe fehér márványlapot ágyaztak, ebbe egy kis díszes keresztet, és hat nevet véstek a következő sorrendben:

Hofanesz Paula – 1941, élt fél évet

Hofanesz Angéla – 1942, élt 27 napot

Hofanesz Blanka – 1943, élt 42 napot

Hofanesz Noémi – 1944, élt 4 hónapot

Hofanesz János – 1914 †

Hofanesz (szül. Vécsey) Etelka – 1922 †” (*Sortűz egy fekete bivalyért*, 23).

A sírfelirat intertextusként ágyazódik a szövegbe. Sírkő nem volt, a kriptá is alig emelkedett ki a földből, mellé két gömbakácot ültettek, ezek hívták fel a gyerekek figyelmét a sírboltra. A sír elhagyatott környezetben domborodik. A gondozatlanság és amiatt a tény miatt, hogy a gyerekek Hofanesz nevű embereket nem ismertek a faluban, a regénybefejezésig azt hitték, nem falubeliek az elhunytak. A zárlatban derült ki, hogy Fekete Péter családi kriptája a szerencsét hozó rituálé színhelye: „Többször is elmentünk a sírhoz, és egyszer csak valaki közülünk észrevette, hogyha őszintén sajnálkozunk a Hofanesz családon, jobbra fordulnak a dolgaink: az ideges emberek megnyugszanak körülöttünk, az iskolában megússzuk a legnehezebb órákat, otthon kevesebbet okvetetlenkedek velünk, teljesül egy-két kívánságunk, meg ilyesmi” (*Sortűz egy fekete bivalyért*, 24). A zarándoklat és a rituálé jogosságát alátámasztja szemükben Berecz plébános tanítása a könyörtelenségről és együttérzésről, illetve Borus Liza temetőkapuban kéregető cigányasszony, aki koldulás közben a boldogtalanok sajnálatára szólította embertársait. A szertartás három részből állt: a fiúk lehajtott fejjel körülállták a sírt, lesütött szemmel háromszor körüljárták, közben háromszor elmondták: Szegény Paula, szegény Angéla, szegény Blanka, szegény Noémi, végül gyöngéden megsimogatták mindkét gömbakácot. A regény zárlatában, Ácsi Lajos temetését követően, hosszasan állnak az elszegényedett földbirtokos sírjánál, majd annak reményében, hogy jóra fordulnak a dolgok, átsétálnak a Hofanesz kislányok sírjához. Ezúttal harmincszor járják körül a sírt, és miután megismerték a Hofanesz család történetét, igazán sajnálkoznak a kislányokon.

A halottak eltemetésének helye védelmet is nyújthat az élőknek. Szelíd Róka felrobbantásának epizódjában az elbeszélő, Burai J. és Szivel Sanyi a Szlimák család sírboltja mögött keres menedéket a robbanás elől, és a sírbolt az a hely, ahonnan Burai J. az életét kockáztatva kiugrik, hogy megmentse a dinamitrudakkal és gyújtózinórral körültekert vörös macskát. A *Zongora a fehér kastélyból* című kisregényben Dimitrij, a háborúból hátramaradt szovjet katona számára a

látogatók nélküli zsidó és német temető a csönd, a megnyugvás színhelye. A magányos, sokat szenvedett mizantróp férfi legtöbbször a Lusztig család sírboltján ül és imádkozik. A Lusztig név olyan hívószó, amely megtöri a regénycselekményt és -időt, és az életmű más műveire asszociál: Lusztig Kornél zsidó órásnak és fiainak, Ferencnek és Mártonnak a történetét, haláluk körülményeit a *Virágos Katona*, az *Engem nem úgy hívnak* és az *Aranyat talált* című regényekből ismerheti meg a befogadó. A német temetőben Hans Joakim Schröder sírja a német katonatiszt, Helmuth Schröder és a fogolytábor túlélő zsidó lány, Korniss Flóra találkozásának helye. A háborúban különböző oldalon álló gyerekkori pajtások a fiú apjának sírjánál békélnek meg egymással és sorsukkal. Helmuth és Flóra XX. századi balladát idéző története Elek Tibor szerint azt érzékelteti, hogy a különböző nemzetiségű emberek különféleképpen élték meg a történelmi eseményeket, és azt is, hogy az emberség nem nemzetiségfüggő (Elek 2009: 173).

A kutyák a *Sortűz egy fekete bivalyért* szövegterében is kísérőjelenségei a halálnak: amikor gerincét töri a fekete bivaly, összegyűlnek vonítani a devecseri dombok kóbor kutyái. A bivalyok bömbölése és a kutyák vonítása a lemenő napnál a *Karókatona* vágóhídi rituális üvöltésére emlékeztet. A ködmotívum a Gergián halála előttihez hasonló körülményeket kreál, a téglagyári úton a hintó elé befogott lovak felkavarják a téglaszínű port, a kocsí vöröses ködben száguld a téglagyár felé. A ködön keresztül a dombokon heverésző, rosszat sejtető kóbor kutyák látszanak. A kutya mint a gonosz jelképe többször is megjelenik az irodalomban: a séta közben a tudós Faust mellé szegődő uszár éjjel Faust dolgozószobájában Mefisztóvá változik Goethe drámai költeményében, vagy Szküllá, az *Ódüsszeia* tengeri szörnye, akinek alsó felét hat szörnyű vad kutya alkotta. A kutya a magyar mitológiában az alvilághoz tartozó halottkísérő, ég és föld között közvetítő és lélekhordozó állat. A narrátor is negatív, khtonikus szerepkörben tünteti fel, kísértetkutyáknak nevezi őket. A tüzet is körülveszik, a telihold erős fényében „tüzzel a szemükben, a békésen meglapuló folyóval a hátuk mögött” (*Sortűz egy fekete bivalyért*, 188) anticipálják, hogy azon az éjszakán valaki meg fog halni.

A regény elbeszélőjének a háza felé útközben a temető mellett kell elhaladnia, minden nap elébe tárul a sírokkal teli kegyhely látványa, naponta szembesül az elmúlással. Egy éjszaka a Hofanesz kislányok sírjáról álmodik, álmában a temető úgy néz ki, mint halottak napján alkonyatban, amikor gyertyák égnek a sírokon. A narrátor álma közvetíti a vallási ünnephez kapcsolódó szokás látványát: a holtak lelki üdvéért gyújtott gyertyák fénye az örök világosságot szimbolizálják. Mindenszentek napján temetik el Hegedűs Marcella nénit, Istenfélő Dániel nevelőanyját. A Lírikusok bandája szomorú Ady-verseket szaval a temetési szertartáson. Másnap, halottak napján, a nevelt fiú barátaival temérdek gyertyát gyújt az öregasszony sírján, és jó ideig szótlánul nézik az „égő és fogyatkozó gyertyákat” (*Börtönről álmodom mostanában*, 9).

A temető „babonákkal terhes, misztikus hely” (Várhelyi 1997: 30) *Az angyali vigasság* című novellában. A sír a bátorságpróba tere. Serfőző András rendőr és Vécsey Tamás gyerekkorukban fogadásból egy hétig minden éjszaka kint aludtak

a temetőben, az egyik Velez Márta néni, a másik Kocsicska Jolán néni sírja mellett: „Ezekről az öregasszonyokról már életükben is azt mesélték, hogy boszorkányok, haláluk után pedig szellemeiket vádolták mindenféle gonosz dolgokkal, de Vécsey Tamásnak és Serfőző Andrásnak nem esett semmi bajuk a temetőben” (*Az angyali vigasság*, 95). A sír az e világ és a túlvilág küszöbe, ahonnan a népi hiedelem szerint visszatérhet az elhunyt szelleme. A boszorkányoknak tartott öregasszonyok sírjai a kísértő, megrontani visszatérő boszorkányok szellemeit idézik.

Várhelyi Ilona Kölcsey Ferenc lírájában tényszerű és képszerű sírhantokat különböztet meg. A tényszerű sírhantok konkrét emberekhez kötődnek, ténylegesen léteznek, a képszerűeknek „nem a konkrét tényük, nem a bennük hamvadó személy a fontos, hanem általánosabb, elvont jelentésük van” (Várhelyi 1997: 30). Gion Nándor műveiben legtöbbször megnevezi az elhunytat, akinek a sírkövéről beszél, az iratok hiányában azonban ma már nem lehet megállapítani, valóban létező sírokról van-e szó. A szenttamási anyakönyvi hivatal születési anyakönyveibe 1941 és 1945 között nem jegyezték be Hofanesz nevű gyerekeket. A Szlimák család kriptája tényszerű sírhant, ma is áll a szenttamási katolikus temetőben. A *Kétéltűek a barlangban* című regényben Baras nem nevezi néven az elhunytat az önvallomásában megemlített sír kapcsán: „Nem messze a folyótól temető van. A temető szélén rozsdás pléh Krisztus, a tövében egy elhanyagolt sír. Lapos földbucka, benőtte a gaz, a fejfát valaki biztosan feltűzelte” (*Kétéltűek a barlangban*, 93). A szövegből megismerjük a sírban nyugvó okos nazarénus történetét és élettartamát, de a nevét nem.

(Üzenet a transzcendensből – jóslás, jósálmok) Gion Nándor műveinek cselekménye sokszor aláveti magát a jóslatok uralmának. A kávéscsésze, az álmok, a kártya és más eszközök anticipálta történések a cselekvés folyamán valóra válnak. Tamásnak, az elbeszélőnek Joáb I. felesége kávéból jósol, és azt jövendöli, „szép eredményekkel kecsgetető napoknak néz elébe” (*Testvérem, Joáb*, 81). A regénycselekmény a jóslásnak megfelelően szövődik tovább. Szivárvány Ervin, az *Izsakhár* című regény asztrológusa munkája során a grafológia tudományát is felhasználja. M. Holló János személyiségjellemzőit, képességeit, aktuális pszichés és fizikai állapotát kézírásának vizsgálatával tárja fel. A következő mondatot írhatja le vele egy papírra: „A fák télen fehérek lesznek, de nem hálnak meg.” Ervin a kézirat első tanulmányozása során kijelenti, hogy M. Holló János rendkívüli, majdnem zseniális adottságokkal rendelkezik, erős lélekkel és kitartással rendkívüli dolgokat alkothat. A papiros további behatóbb nézése azonban lehervasztotta arcáról a mosolyt, a kéziratból látja, hogy M. H. J. hajlamos a kegyetlenkedésre, ez a tulajdonsága viszont ingataggá teszi, és megakadályozhatja abban, hogy rendkívüli dolgokat alkosson. Bizonyos idő elmúltával Szivárvány Ervin alaposabban átvizsgálta a férfi kézírását, és a következőket olvasta ki belőle: „Irigylésre méltóan szárnyaló a képzelete, de sohasem fog feljutni a csúcsra, mert kegyetlen napjaink visszahúzzák a földre, és tartósan elültetik szívében a gyűlöletet. Korunk minden emberével ez történik, de magát különösképpen sajnálom, mert szebb

időkben rendkívüli dolgokat művelhetne” (*Izsakhár*, 54). A két írásvizsgálat között eltelt néhány hét alatt a papírlapon M. H. J. kézírása változatlan maradt, megváltozott azonban körülöttük a világ – a nyugati országrészben kiütött a háború, a lakosság körében egyre több a fegyver, az erőszak –, és a kézírásból kiolvasott jellemrajz is módosul. A második jóslás alkalmával elhangzottakat már nem a kézírás alapjellege, hanem a körülmények mondatják az asztrológussal. Mindkét írásvizsgálat végkifejlete ugyanaz, M. H. J. nem fog rendkívüli dolgot alkotni, az elsőben ezért saját magát, vagyis kegyetlenkedésre hajlamos személyiségét teheti felelőssé, a második jóslás már a kegyetlen napok számlájára írja az író sikertelenségét. A jóslat nem befolyásolja a főhős életét és az események alakulását: könyvét jónak találja a kiadó.

Rojtos Gallai István eleinte nem veszi túl komolyan Szentigaz kártyajóslatát, pedig az öreg kártyavető előrejelzése szerint alakul a Török testvérek és az ő sorsa is. Brazíliába való kivándorlásuk előtt Török Ádám testvéreinek betegséget, sötétséget mutatnak a kártyák, folyton a piros ász marad nekik a végére, Gallai a makk királyt húzza ki a harminckét kártya közül. Szentigaz a makk királyból és a mellette levő kártyákból azt olvassa ki, hogy sűrű ágak keresztezik az útját, de amerre csak megy, az ágak mindig széthajlanak előtte. Mindig az út elején van, mintha el sem mozdult volna, de az ágak széthajlanak, ritka szerencsés ember. Gallai későbbi élete igazolja Szentigaz jóslatát, nem viszi sokra az életben, többször újrakezd mindent, de túléli a nehéz helyzeteket, és megél. Szentigaz szerint a látnoki képességet a születési időpont determinálja: a kártyák annak vallanak, aki hét hónapra született, az esztendő hetedik hónapjában, és a hetedik gyerek a családban.

Az *Olyan, mintha nyár volna* kötet *Száraz magok* című novellájának mellékszereplője, Vera elküldi a nevét és születési időpontját egy grafológus-orvosnak, aki a kézírásából diagnosztizálja a betegségét, és a kigyógyuláshoz postán papírzacskóban ötven napra elegendő magvat és gyógyfűvet küld. A beteg nő reménykedése képes arra, hogy hihetővé tegye a bizonyíthatatlant. A jóslás ebben a szövegben a sarlatanizmussal, a haszonszerzés szándékával és a hiszékenységgükért, naivságukért kárt szenvedő emberekkel áll összefüggésben.

A *Börtönről álmodom mostanában* című regényben a jóslat álom formájában manifesztálódik. A címben is kiemelt motivikusan ismétlődő börtönről szóló álmok keretet adnak a regénynek. Az álom és az ébrenlét valóságossága felcserélődik. Az álmok vizualizált virtuális valósága az ébrenlétben valósággá válik: Kiss Lajos, a narrátor többször is börtönről álmodik, és végül valóban börtönbe zárják. Az álmok előrejelző funkciójában hívó narrátor figyelni az álmodást követő eseményeket, próbálja megfejteni az üzenetüket, mert meg van győződve, hogy rosszat jelent börtönnel álmodni: az első börtönös álom után meghalt Hegedűs Marcella néni, majd Bogyó és Kovács Júlia. Minden börtönről szóló álom után beindul valamilyen mechanizmus, az álmodó bajba keveredik. Az álmok prognosztálnak, s ez később szövegszerűen is megmutatkozik. Az elbeszélő álma előbb-utóbb megvalósul, ha nem is pontosan úgy, ahogy megálmodta, de nagyon hasonlóan. A

regényben szövegszerűen jelölt a határ, amikor az elbeszélő átlép a valóságból az álmok világába, és az is, amikor visszatér a valóság síkjára: „Hideglelősen ébredtek és egyáltalán nem tetszik, hogy börtönről álmodom.”

Az álom mint egy másik világhoz kapcsolódás eszköze a narrátor-főhős legfőbb menedéke és eszköze, a regény motívumstruktúráját is meghatározza: „Az álmok nem spontánok: egyrészt a főhős élményeinek, emlékeinek újrendezései, másrészt pedig jósló álmok. Az álomlátás a mélyebb igazságok megjelenésének színtere és állapota; tartalmazza azt is, ami volt, meg azt is, ami lesz. Az így átlátott összefüggések aztán a kimondás, a mesélés révén kerülnek vissza az ébrenlét, a realitás közegébe” (Szilágyi 1995: 105). A történet az elbeszélő álmokkal teli életének két évét tárja az olvasó elé. Ez az időszak három periódusra bontható: a börtönbe jutást megelőző időszak (a börtönről szóló álmok korszaka), a börtönben töltött idő (az üzég lányról szóló álmok periódusa) és a szabadulás utáni idő (a börtönről szóló álmok ideje). A narrátor életének erre a periódusára, az akkori eseményekre a jelen perspektívájából tekint vissza, az emlékezésforma egyéni. A regény fabuláris szerkezetű. A cselekmény egy október végi halálesettel kezdődik, meghal Hegedűs Marcella néni. Ezután tizenegy hónap történései tárulnak fel, bekövetkeznek az álmok megjósolta események. Az M. városi fegyházba nyár végén érkezik, ahol a büntetésül kiszabott két év helyett tizenöt hónapot tölt. Néhány nappal karácsony előtt érkezik haza. A hazatéréssel kezdődik a harmadik szakasz, amely a szabadulás utáni másfél év eseményeit foglalja össze röviden. A börtönben töltött hónapok utáni periódus eseményeinek ismertetése azt a célt szolgálja, hogy a narrátor elmondhassa az olvasónak, sikerült megvalósítania sokszor emlegetett célját, befejezte az egyetemet, és munkát kapott egy tanyasi iskolában. Szabad emberként börtönről álmodott, a börtönben pedig tágasságról, tanyasi iskoláról.

A *Börtönről álmodom mostanában* című regényt a zárt terek regényének is nevezhetnénk: portásfülke, szűk falusi börtön, rendőrállomás, Kucsuk cukrászdája és az alatta található pince, a bíróság épülete, a piactéri börtön sötét cellája, az M. városi börtön karanténja, a tehénistálló, a tegerparti szálló portásfülkéje, a kis padlásszoba, a magánzárka, a Villa cefreszagú pincéje. A szereplők nem szóródnak szét a térben, ha egyikük helyet változtat, az események úgy alakulnak, hogy a többi szereplő is oda kerül. Az elbeszélő börtönbe jutása után nemsokára megérkeznek a Lírikusok, a Mágánások és Halálfejú Józsi, a falusi pincér is. A külvilági és a börtönélet jellemzői felcserélődnek: a börtönbüntetés letöltése előtt az én-elbeszélő szűk portásfülkében dolgozik, nappal négy fal között, kis szobájában pihen, folyton zárt térben él, a börtönben viszont tágasságot tapasztal, a benti világ olyan, mint a börtön kapuin kívül, nincsenek rácsok, tehénistállóban, gyümölcsösben, pálinkafőzőben dolgoznak, az istálló mögött kukoricatáblák és szőlőskertek zöldellnek, azok mögött vidám gyümölcsösök, a tengerparti szállodában újra éjszakai portás lesz, mint otthon. A regény „meglehetősen kalandos: sokféle foglalkozást, sokféle életmodellt mutat, egymás mellett élő nemzetiségek és vallások képviselői vonulnak föl, szociológiai értelemben is árnyalt és gazdag

a kép: fönti és lenti társadalmi rétegek. És szakmák szerinti gazdagság is: tanító, tájképfestő, börtönigazgató, sertéstelepi munkás, költő és szeszcsempész él itt egymás mellett” (Pintér 1992: 94).

Gion figurái kettős életet élnek, éjjel, az álmok idején metamorfózison esnek át. Nappal szemináriumi dolgozatot írnak és szavalnak, nyugodt, egyhangú az életük, este csempészekké, verekedős bandatagokká változnak. A szereplők életmódja nem sokat változik meg a feyházban, szavalóversenyeket szerveznek, szeszcsempészettel foglalkoznak, a Mágnsok bandájának tagjaival harcolnak. A feyház és a szabad élet között Simokovics úr von párhuzamot a regény zárlatában: „A börtönélet és a szabad élet között az a különbség, hogy az egyik helyen pezsgőt, a másik helyen teát isznak” (*Börtönről álmodom mostanában*, 225). A műben sem konkrét, sem áttételes időmegjelölés nincs. Szerzője nem helyezi korbá a regényt. Az időargumentum a hónapok váltakozása. A regény tizenhárom fejezetből áll, a fejezetek legtöbbje évszak vagy valamilyen időpont megjelölésével kezdődik (II. fejezet: „Enyhe, mocskos és békés volt az a tél.” vagy XIII. fejezet: „Néhány nappal karácsony előtt.”). Amennyiben a fejezet elején nem jelölt, később történik utalás arra, melyik évszakban járunk, ebből tud az olvasó következtetni az idő múlására. A börtönben megszűnnek a rossz jósóló álmok és az őket követő hideglelés ébredések, az álmok virtuáalterében lejátszódó események kiváltotta rossz érzések. A falusi börtönben, amit a narrátor több nézőpontból is láttat – az elbeszélő rogyadozó kis épületnek, düledező fészernak, lomtárnak, szánalmas sufnnak, Istenfélő Dániel kajla bodegának nevezi, kettejük nézőpontja azonos, de eltér a rendőretől, aki büszke a falu egyetlen börtönére, amelynek prima vasajtaja van, és amelyet tűztől és víztől is óvnak –, kezdenek megszűnni a jósálmok, az elbeszélő félig ébren álmodik. A Hegedűs Marcella néni tüzét előidéző vízió tudat alatt kiviszi a börtönből, a tér áttágul Marcella néni külvárosi utcájába. Az agya egyik fele tudja, hogy börtönben van, emiatt fizikailag nem érzékeli a hőt, nem melegíti fel a tűz. A börtönbeli álmok visszatérő figurái Hegedűs Marcella néni, Simokovics úr, a tél beálltával pedig az üzbég lány. Az őszi álmok nem jósálmok, inkább a visszaemlékezést, az otthoniakkal és az eltávozottakkal való metakommunikációt szolgálják.

Szabad emberként Kiss Lajos művészettel foglalkozott, irodalmat tanult az egyetemen, a börtönben a művészet az álmaiban van jelen: Simokovics úr sziklát farag, és ő azt szeretné, ha az alakatlan sziklából szobrot formálna. A szikla az elbeszélő sorsával párhuzamosan formálódik: kezd kivehető lenni a formája, ahogy az ő börtönélete, börtönbeli helye is kialakul. Mire elkészül a virtuális szobor törzse, megjelenik a valódi Simokovics úr is a börtönben. Látogatása után elmaradnak a szoborformálás álmai, viszont megjelenik az üzbég lány, aki egy nagy víz partján mosolyog aranyfogával, fehér lepedőt tart maga előtt, és mire az elbeszélő kiúszik a vízből, eltűnik. Az üzbég lányról szóló álmok ismét jósálmok, anticipálják a tengerparti eseményeket. A börtön új őrparancsnokának különféle kiváltságok reményében Kucsukkal báránnyal küldet. A bárány az újjászületés és újrakezdés jelképe, szimbolikusan ez a mozzanat egy új életvitel kezdetét jelenti

az elbeszélő számára. A regény befejeződésével a történet még nem ér véget, a hős munkát vállal a tanyasi iskolában, és ismét börtönről kezd álmodni. A regény utolsó mondata nem zárja le a történetét, hanem balsejtelmekkel teli folytatást ígér.

A kivonulás helyei és eszközei

(Tenger, sziget, hajó) A szökés Gion Nándor hatvanas és hetvenes években született írásainak kiemelkedő motívuma. A menekülés motívuma nemzedéktársai szövegeiben is szerepel. Az 1964-ben kiadott *Kontrapunkt* antológia mottójává⁵⁰ emeli e motívumot, de ismétlődő eleme a Forum Könyvkiadó 1968-as regénypályázatára (Major Nándor *Hullámok*, Végel László *A szenvedélyek tanfolyama*, Bányai János *Súrlódás*) és 1969-es ifjúsági regénypályázatára beadott művek (Domonkos István *Via Italia*, Deák Ferenc *Zsivány*) legtöbbszörének is (Márkus 1996: 197).

A hajó érkezése és távozása ad keretet az ifjúsági regénypályázat díjnyertes alkotásának, az *Engem nem úgy hívnak* című regénynek. Az „állandósult mobilitás eszköze” (Kemp 2003: 83), a hajó az egyik legrégebbi toposz a művészetekben, sokféle jelentés ráakódott, de alapvetően az emberi életutat jelenti. A tér egy úszó darabkája a tengereket járó hajó, egy hely nélküli hely, heterotópia, amely a „saját életét éli, rázárul önmagára, ugyanakkor kiteszi magát a tenger végtelenségének, s amely kikötőről kikötőre, mulatóról mulatóra, bordélyról bordélyra járva a gyarmatokig hatol, hogy felkutassa kertjeik legbecsesebb kincsét” (Foucault 2000: 155). A csatorna partján kikötő teherhajók, amelyekről a vízbe lehet ugrálni, a regény fiúszereplőinek „a játék, a szabadság és a gondtalanság szigetét” (Szűcs 1971: 9) jelentik. Rea, a kormányos lánya elvágódik a folyami hajóról, a fedélzet egyhangú szeretetmentes világából. Elvágódásában a Péternek bemutatkozó Orbán Lajosban talált partnerre. A regény kamaszfigurái sűrű hétköznapjaikból a tengerre vágnak. A hajóslegény kiábrándító pofona vet véget ábrándozásaiknak, a szökési kísérletet pedig az uszály távozása teszi lehetetlenné, ezáltal válik az *Engem nem úgy hívnak* a „vesztett illúziók” (Varga 1971: 1013) regényévé.

Az *Olyan, mintha nyár volna* novelláskötet angolul is beszélő J. E.-je a síksági hideg elől menekül a meleg tengerpartra, a tengeri klíma vonzza. A *Börtönről álmodom mostanában* című börtönregény hős-elbeszélőjének a büntetés tengeren töltött időszaka az otthoni élet és a nyaralás ötvözetéhez hasonlít: hotelban él, udvarolgat, éjszaka a tengerben úszik, nappal – akárcsak otthon – portásként dolgozik. Pintér Lajos szerint a tengerparti börtönnek a leírása jó lehetőséget biztosít Gionnak arra, hogy másként szóljon az ismert tengerparti tájról, mint bárki előtte a vajdasági magyar irodalomban (példának hozza fel Fehér Ferenc verseit, Tolnai Ottó tenger-élményét, Szenteleky Kornél *Isola Bella* és Domonkos István *A ki-*

⁵⁰ „A szökés lázadás az apró selyemszálak, a mindennapi, az állandósult életforma gúzsbakötöttsége ellen.” Fehér Kálmán: *A szökés anatómiája*. = Bányai János, Bosnyák István vál.: *Kontrapunkt*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1964. 335. p.

tömött madár című regényét): „Metaforarendszerében a tenger mint végtelenség vándormotívumával szemben megteremti a tenger mint csapda metaforarendszerét” (Pintér 1992: 94). Szilágyi Zsófia a tengernek mint a végtelenségnek és mint csapdának a szimbolikus jelentését a *Mint a felszabadítók* című novelláskötetben is felfedezi: „A *Medúzák nem hoznak szerencsét* című elbeszélésben a Jugoszláviát jelképező szabad és végtelen tenger a medúzák megjelentével egy pillanat alatt változik át csapdává” (Szilágyi 2005: 202). A *Börtönről álmodom mostanában* raboskodó elbeszélője éjjelente a tengerparton ülve nézi a hullámzó vizet, felveszi a tengert a szárazföldről szemléltető pozícióját. Hans Blumenberg gondolatrendszerében a „szilárd talaj és a szeszélyes tenger szembenállítása, mely a paradox létezésmetafora alapsémája, azt sugallja, hogy a tengeri vihar és pusztulás képzeteknek fokozásaképpen léteznie kell egy olyan sarkított konfigurációnak, amelyben a tengeri hajótöréshez egy abban nem érintett szárazföldi néző figurája rendelődik” (Blumenberg 2006: 10). Ugyanílyen megfigyelői pozícióba kerül a narrátor álmában az üzbég lány, aki a nagy víz partján mosolyog aranyfogával, a megfigyelt szubjektum az álomban a tengerben úszkáló narrátor. Az elemi realitások közül a tenger a legnyugtalanítóbb az ember számára: „A tenger olyan hatalmak és istenségek fennhatósága alá tartozik, amelyek makacsul kivonják magukat a meghatározható erők szférájából. A lakható világ peremén elterülő óceánból származnak azok a mitikus szörnyek is, amelyek a leginkább elütnek a természet meghittén ismerős alakjaitól, és amelyek mintha mit sem tudnának a világról mint kozmoszról” (Blumenberg 2006: 8). A tengert a kiszámíthatatlanság terepévé démonizálja a börtönregény is, vízében él Paolo, a hatalmas olasz cápa, aki áldozatot keresve úszik át rendszeresen az olasz partokról a szálloda előtti partszakaszra, és megtámad mindenkit a vízben, vagy gonosz és láthatatlan medúzák úsznak a partjainál súlyos sebeket ejtve a fürdőzők bőrén (*Mint a felszabadítók*, 150).

Karolina, a novelláskötet pincérnője számára a tenger a jobb életbe vetett reményt, a munkalehetőséget, a jól fizetett állást jelenti (*Mint a felszabadítók*, 28). A történeteket mesélő Iрмаi József asztalosmester is tölt néhány hónapot a tengerparton, először egy szálloda redőnyeinek fölszerelésével (*Mint a felszabadítók*, 68), utána Till Sándor színházigazgató tengerparti nyaralójának rendbehozásával. A horvát polgármester kijelentése, mely szerint a dalmát tengerparton tartózkodó vendégek száz nyelven beszélnek, és addig maradnak nyugton, „amíg lehűthetik magukat a tengerben, de egymás torkának esnek majd, ha egyszer a tenger kive-ti őket” (*Mint a felszabadítók*, 149), Szilágyi Zsófia értelmezésében a nyelvet, a soknyelvűségét középpontba helyező mű kulcsmondatának is felfogható: „A Gion-életműben és a vajdasági magyar irodalomban egyaránt metaforikus jelentésű *tenger* köré szerveződő szimbólumrendszer újabb árnyalattal gazdagodhat tehát: a *tenger* a soknemzetiségű Jugoszlávia jelképévé válik a kötetben” (Szilágyi 2005: 202).

A *Postarablók* kamaszai egy szigetről álmodoznak. A sziget a lezártágot, a teljességet implikálja. A jelképek szintjén gyakran az emberi közösségtől való elszakadás kifejezője, a társadalomból való kivonulás, a menekülés helyszíne. A

postarablásból meggazdagodni vágyó fiúk képzeletében a sziget az új élet kezdésének lehetőségét hordozó egzotikus színhely. *A kárókatonák még nem jöttek vissza* mocsarában felfedezett ingovány is sziget, elszigetelt világ, izolált tér, a menekülés, a kivonulás helye, ahová nincs bejárásuk a felnőtteknek. Egyszer kísérelnek a labirintusba behatolni Ságiék, és egyikük majdnem belefullad.

A Torontál nővérek számára az elveszített lakóhelyet, a fehér kastélyt pótolja a Duna jobb partjához keskeny bekötőúttal kapcsolódó Süllő-sziget. A békés sziget menedéket kínál a bőrkabátosoktól. Sajnos, itt sem találnak végső nyugalmat, időskorukra kiűzik őket vízzel körülvett otthonukból az újabb háború harcosai.

A névvel nem jelölt kopár tengeri sziget, a Goli otok nevű börtön, a társadalomból való kényszerű kivonulás terepe, több Gion-műben is felbukkan. A *Zongora a fehér kastélyból* börtönszigetet megjáró szereplője, Balla István így fogalmazza meg a tudnivalókat e helyről: „Az egész sziget egy nagy börtön és az egész sziget kősziklákból áll. Ezeket a kősziklákat mi nagy kalapáccsokkal darabokra törtük, és a kődarabokat elhordtuk a sziget egyik végéről a másikra, azután meg visszahordtuk az egészet. Igen unalmas munka volt, de ez állítólag jó útra térítette a demokratikus rendszer ellenségeit és az ellenséges kémszolgálatok ügynökeit” (*Zongora a fehér kastélyból*, 14). A rabok mindegyike a nehéz fizikai munkától meggörbült ujjakkal hagyta el a szigetet.

Az életművet tanulmányozva Márkus Béla megállapítja, hogy Gion Nándor a szökés, a menekülés motívumával és a kívülállással mint egyedül elfogadható magatartással az *Ezen az oldalon* elbeszélésgyűjteményében és a *Virágos Katona* című regényében szakított. Ezekben a művekben tudott azonosulni a legtöbb hőssel, „odaállt a Romodák, Adamkók, a tragikusan lecsúszottak, a melegszívű jámborok és a dolgos kezű Rézik, molnárok mellé, ezáltal elhalványította a szökés motívumának szerepét is” (Márkus 1996: 197).

MULTIMEDIÁLIS SZÖVEGEK

Szöveg és kép egymásraíródása a Virágos Katona című regényben

A *Virágos Katona* című regény intermedialis szöveg: több közlési közeget, médiumot kapcsol össze, textust, képet és zenét. A képek szerepe Hans Belting értelmezésében azokban a szimbolikus cselekvésekben nyilvánul meg, amelyekkel híveik és ellenzőik kifejezték a hozzájuk való viszonyukat. Létrehozásuk célja, hogy „helyettesi minőségükben lehetőséget nyújtsanak arra, hogy az emberek lojalitásukat vagy annak megtagadását kifejezzék” (Belting 2000: 1). Fontos funkciót töltenek be a vallásgyakorlásban, a hit anyagi szimbólumai (Belting 2000: 1). A *Virágos Katona* képi utalásában szereplő alkotások egy Krisztus keresztre feszítésének történetét elbeszélő képsor (Kibédi V. 1993: 170–171) elemei. A képsorok elemei egy-egy jelenetet ábrázolnak, ezek képsorra összeállítva együttesen mondanak el egy történetet.

A festészet elbeszélői feladatkört lát el. A képsor létező irodalmi szöveg, a bibliai szenvedéstörténet illusztrálása. Cselekménye verbális eredetű, először volt a szöveg, utána készült a kép. A képek nem közvetlenül mesélnek, hanem utalnak egy szövegre, amely nélkül narrációjukat nem lehetne pontosan rekonstruálni. Ez a másodlagosság a vizuális narrációt elvileg az illusztrációhoz közelíti (Kibédi V. 1993: 176). A narrátor által a kép egyik alakjáról Virágos Katonának nevezett alkotás a „kereszténység paradigmaticus útjának” (Kemp 2003: 153), a Golgotára vezető útnak egyik stációját jeleníti meg. Az út az irányultsággal rendelkező lineáris tér azon formája, melynek a hosszúság releváns, a szélesség nem releváns formája, és temporális kategória (életút, életpálya mint a fejlődés időbeli eszköze) modellezéséhez is alkalmas (Lotman 1994: 122). A szenvedés útját járó Krisztus tizennégy stáción keresztül jut el a kereszthalálig, ennek az útnak a képi elbeszélései a szenttamási kálvária kőoszlopaiba épített képek. A képsor a cselekmény kronológiáját követi, amelyet a szemlélő történetté fűz össze. A képsorok az egyedi képekkel ellentétben meghatározott helyhez kötődnek. Az állandó hely „megkönnyíti a személyek és a narratív tartalom azonosítását és az elvárt reakció bekövetkezését” (Kibédi V. 1993: 172). A képek a szenttamási kálvária oszlopaiiban találhatóak. A kálvária a keresztáldozat helyszíne, felidézi Krisztus szenvedésének útját. A Jeruzsálemben eljutó zarándokok végigjárták az igazi Via Dolorosát, az emberek többsége azonban nem jutott el Palesztina fővárosába, ezért építettek kálváriákat Jeruzsálemben kívül is. A kálvárián a keresztény ember a tizennégy stáció mellett elhaladva jelképesen végigjárhatja Krisztus szenvedésének útját a pilátusi ítélettől a sírbatételig.

A narrátor pontosan megjelöli a képek helyét: a vastag kőoszlopok vakablakszerű nyílásaiba voltak mélyen beépítve, „úgyhogy az eső és a nap nem rongálta meg őket, minden szépen, tisztán látszott rajtuk” (28). A keretet, a képek

határait a vakablak fala jelzi. A képsor festőjéről nem tudunk meg semmit, Török Ádám kérdez rá a kilétére a regény egyik szöveghelyén, majd a képet nézve és a mozdulatokat analizálva megállapítja róla: „Egész biztos, hogy sohasem fogott korbácsot a kezében” (45). A képsor cselekménye Krisztus keresztre feszítésének kronológiáját követi. A menet útja Jeruzsálemtől a Golgota felé halad. Az első képen a Megváltót kilökdösik a börtönből, a Virágos Katona először emeli fel a szöges korbácsot. Gaudenz Domenig a hodologikus tér három fajtáját különbözteti meg: „azokat a tereket, melyek mozgásra szolgálnak (úttek és utak), azok, melyek a nyugalomra (helyterek és helyek), s végül azokat, melyek egyaránt tartalmaznak mozgást és nyugalmat (út/hely-terek vagy tulajdonképpen: terek)” (Domenig 2003: 157). Domenig a teret a célveszteség és célnyeresség összekapcsolódásaként ragadja meg: „Az egyenes útszakasz problémátlan legyőzésének és az iránytalan tévelygésnek a szélsőségei között az út megtétele helyterekként vagy tereként megmutatkozó akadályokkal, átmeneti szakaszokkal és elterelő jelenségekkel való folytonos és termékeny szembenézést jelent” (Domenig 2003: 157). Ez utóbbi azt jelenti, hogy a „helyek egymásutánjának úttá történő átalakulása a helyek összekapcsolásának elve révén, az utazó élményében megy végbe” (Domenig 2003: 157). A Domenig-féle meghatározás szerint a keresztút kiindulópontja és a menet céljának helye, Jeruzsálem és a Golgota helytereknek nevezhetők, a keresztút pedig a tér formájával azonosítható (Domenig 2003: 158). A befogadónak végig kell sétálnia a kálvária tizennégy stációja előtt, és a képeket egymás után nézve rajzolódik ki előtte a Krisztus keresztre feszítését megelőző út.

A kálvária szakrális terének látogatója Rojtos Gallai István, a *Virágos Katona* narrátora. Reggelente az épület jobb és bal oldalán felvezető lépcsőkön felmegy a kápolna tetejére, Jézus és a két lator feszületéhez, és csak a környék elcsendesedését követően megy le a Virágos Katonát ábrázoló képhez. A képpel való dialógus előfeltétele a zavaró körülmények kiiktatása. Az elbeszélő képolvasata a regénykezdetben kiterjed a képen ábrázolt alakok cselekedeteire, a háttérre, az út szélén álldogáló nézőkre, a színekre: „A Virágos Katona szöges korbáccsal veri a Megváltót a kőoszlopokba épített képeken. Homokszürke ruha van rajta, és a mellén egy hatalmas, sárga szirmú virág. A rikító sárga virág egyáltalán nem illik a képekre, és vele együtt a katona sem, hiszen senki másnak nincs a ruhájára virág tűzve, sőt még a háttérben sem látszik egyetlen virág sem. Arról a sok tülekedő emberről látszik, hogy onnan nőttek ki, abból a kopár, homokos talajból, és valahogy mindannyian összetartoznak, a Virágos Katona azonban úgy járkál ott közöttük, mint aki véletlenül került oda, és ezért megbélyegezték egy nagy sárga virággal” (27). A kép nem egyedülálló, középponti figuraként ábrázolja Jézust. A narrátor közli a képnek a szemlélőre, azaz a narrátorra tett hatását is: „Amikor először hosszabb ideig nézegettem a képeket, folyton az volt az érzésem, hogy a Virágos Katona ki akar lépni a képekből. Akkor még azt hittem, hogy a sárga szirmú virág miatt van, de később rájöttem, hogy nem csak emiatt különbözik a többiektől, a virág tulajdonképpen nem is olyan fontos” (27). A Virágos Katona, mint a Gion-hősök általában, eltér a többiektől, más, nem illik bele a környezetébe.

Jézussal együtt őt is megbélyegezték. A virág is idegen e táj flórájától, pozitív jelentéstartalmából kifolyólag sem illik a milióbe. Térbelileg a sárga virág a katona és a Megváltó között helyezkedik el, jelképesen közvetít közöttük, a sárga ugyanis az örök fény, a felség, a hatalom kifejezője, a közvetítés szimbóluma emberek és istenek között. A keresztény hagyományban a sárga szín az eretnesség, az árulás (iskarióti Júdás) színe is (Pál–Újvári 1997). A színek konstruálta oppozíció Jézus és a körülötte állók létének jellegére hívja fel a figyelmet: Jézus létezését az örökévalóság jellemzi, a *homokszürke* ruhájú katona és a *homokos* talajon tolongó báméskodó nép mulandóak. A létezés mulandóságát szimbolizáló homok a Jézust körülvevő figurák létének időbeli korlátozottságát vetíti ki.

A leírás középpontjában a Virágos Katona arca, tekintete áll: „A Virágos Katonának az arca más, mint a többieké. Ugyanolyan szakállas arc, mint a többieké, de hiányzik róla valami. Tudniillik a Virágos Katona nem szenved. Mindenki más szenved: a Megváltó, akinek vérzik a homloka a töviskoszorú alatt, a farizeus, aki leköpi a Megváltót, Simon, a cirénei ember, akinek át kell vennie a keresztet a leroskadó Jézustól, a hóhér és az egész bámész népség mind, mind szenved, mindegyiknek látszik az arcáról, hogy boldogtalan. Az egyetlen boldog ember a Virágos Katona. Komoly az arca, majdnem zord, de bozontos, barna szakála mögül mégis mintha folyton mosolyogna egy kicsit, és az egymástól távol eső szemével úgy néz az emberekre, mintha azok nem is léteznének” (27–28). A narrátor képolvasata alapján konstatálható, hogy a Virágos Katonáról elnevezett kép a szenvedés útjának ötödik stációját (cirénei Simon segíti Jézusnak a keresztet vinni) jeleníti meg: a menetben Krisztus mellett ott látható megsegítője, a cirénei Simon, aki átveszi tőle a keresztet⁵¹ és a farizeus, aki leköpi Krisztust.⁵² Mihail Bahtyin kategóriájának, az út kronotopozsának lényege, hogy „útközben” találkozások, emberek közötti interakciók történnek: „Az úton egy bizonyos idő- és térbeli pontban a legkülönbözőbb emberek – különféle társadalmi rétegek, állapotok, hitvallások, nemzetiségek, életkorok képviselői – tér- és időbeli útjai keresztezik egymást. A véletlen itt összehozhat olyanokat, akiket normális körülmények között elválaszt egymástól a társadalmi hierarchia és a térbeli távolság” (Bahtyin 1976: 297). A keresztút is a találkozások, az emberek közötti interakció – Krisztus, katonák, nézelődő tömeg, farizeus, hóhér, ácsok stb. – helye. Mészöly Miklós megfogalmazásában az úton levés filozófiájának lényege, hogy csak útközben lehetünk otthon (Mészöly 1994: 225).

A szenvedéstörténet lineáris locusán, a Golgota felé vezető úton Jézus és a katona alakja meghatározott irányban mozog, mozgáspályájuk a tizenegyedik stációig vezet. A narrátor elbeszéli a sorozat következő képén megjelenített eseményeket is: „És ezután mást is felfedeztem: a Virágos Katona mindent rosszul

⁵¹ A keresztút ötödik stációját elbeszélő újszövetségbeli szöveghely: „Kifelé menve pedig találkozásnak egy cirénei emberrel, akit Simonnak hívnak vala; ezt kényszeríték, hogy vigye az ő keresztjét.” Mt 27: 32; „És kényszerítének egy mellettük elmenőt, bizonyos cirénei Simont, aki a mezőről jó vala, Alexándernek és Rúfusnak az atyját, hogy vigye az ő keresztjét.” Mk 15: 21.

⁵² „És verik vala a fejét nádszállal, és köpdösik vala őt, és térdet hajtva tisztelik vala őt.” Mk 15: 19.

csinál. A többiek értik a dolgukat; a katonákat vezénylő százados is, a keresztet készítő ácsok is, a hóhér is, a Virágos Katona azonban hallatlanul ügyetlen. Sissakja félrecsúszott a fején, a lábát esetlenül emelgeti a Megváltó mögött, és a szöges korbácsot is úgy fogja, és úgy lendíti meg, hogy szinte biztosra vehető, hogy mindjárt az ő nyakára tekeredik. A következő képen a korbács mégis a Megváltó hátán csattan, de úgy, hogy a szöges végei visszamerednek a Virágos Katona felé, aki komoly arccal mosolyog, mintha nemcsak a körülötte tolongó emberekről nem tudna semmit, de még a kezében tartott korbácsról sem. Furcsa volt ez nagyon, és én egy pillanatra arra is gondoltam, hogy talán hülye a Virágos Katona. De nem, határozottan értelmes arca van, nem hülye, egyszerűen csak boldog. És akkor elhatároztam, hogy megállapítom, miért boldog a Virágos Katona” (28). Rojtos Gallai István úgy dönt, az élő embereket fogja megfigyelni, s a kálváriáról szemlélődve Krisztus szenvedéstörténetével párhuzamosan a tuki és kálvária környéki „vakondemberek” (27) szenvedéstörténetét is végignézi. Belehelyezi a kálvária környékének figuráit a szenvedéstörténetbe, párhuzamot talál saját környezete és a Jézust körülvevő népség között: „a tukiak és a Kálvária utcaiak éppen olyanok voltak, mint az a báméskodó, köpködő népség az oszlopokba épített képeken, valamennyien boldogtalanok és rosszkedvűek, még akkor is, ha nevetnek” (29). A Virágos Katonára senki sem hasonlít a környezetében csak Gilike, az ujjáival játszadozó együgyű falusi kanász. Az anticipáció – „lehet, hogy találkozom egyszer valakivel, aki egy kicsit hasonlít a Virágos Katonára [...], mondjuk a pásztorok között” (29) – Gilikének, a falusi pásztornak a figurájára mutat. A citerás Gallai István, a Virágos Katona és Gilike, a falu kanásza, mindhárman stigmatizáltak: „A katona éppenséggel azzal, hogy virágot visel a mellén. Gilike élete ugyan szomorú véget ér, de amíg él, addig ő is szerencsésnek, kiválasztottnak mondható” (Olasz 2003: 110). Gallainak Szentigaz jósolja meg, hogy szerencse vár rá az életben. Rojtos Gallai Gilike halála után jön rá a Virágos Katona titkára: „Ezt tudtam már akkor is, de amíg élt, nem mertem rágondolni, nem akartam elhinni, hogy ez a toprongyos kis kanász tudja a Virágos Katona titkát. Pedig tudta, és tulajdonképpen nagyon egyszerű az egész: el kell menni onnan, ahol ronda dolgok történnek, ki kell lépni abból a képből, ahol a Megváltót korbácsolják” (88). A titok megfejtése „nem (csak) a kép (hosszas) nézegetéséhez fűződik, sokkal inkább Gilikének, az álmodozó kanásznak a groteszk megdicsőüléséhez” (Bányai 2003: 121). Gion a Virágos Katonát állítja a szöveg fókuszába, Pécsi Györgyi szerint az olvasónak emiatt „nem könnyű elfogadnia és belátnia, hogy az értékmodellt – ekkor, ezen a tájon – az a katona jelenti, aki idilli belső világba, az együgyűek privát boldogságába menekül, miközben mellette a Megváltót keresztre feszítik, illetve maga is részt vesz a Megváltó megfeszítésében” (Pécsi 2007: 915).

Odorics Ferenc a metaforikus megértés elméletét bemutató tanulmányában azt írja, hogy a Virágos Katona nem csupán helyi metafora, hanem a regény metaforikus szerkezetének eleme is (Odorics 1996: 105). Gallai István akkor rendelkezik a Virágos Katona jellemzőinek egyes elemeivel, akkor boldog és kívülálló, pontosabban kívülállóként boldog, amikor ott van a kálvárián, a Virágos Kato-

nánál (Odorics 1996: 124). Gallai a Kopasz Halász megidézésével megtalálja a módját, hogy elmenjen onnan, ahol ronda dolgok történnek. A Kopasz Halással kapcsolatos vízióknak az első stációkép – „ahol a Megváltót kilökdösi a börtönből, és ahol a Virágos Katona először emeli fel a szöges korbácsot” (90) – a katalizátora: „Leültem a kép elé, a Virágos Katona komoly arccal, boldogan nevetett felém, rászegyeztem a tekintetemet, és hívtam a Kopasz Halászt, hogy elvigyen a csónakjával. Gilike halála óta folyton erre készültem, pontosan kiterveztem, hogyan fogom csinálni: a szemeimet a Virágos Katonáéhoz igazítani, hogy nagyon messzire ellássak, a fejemből kisöpörni mindent a Kopasz Halászon kívül, elképzelni, hogy egy fekete fal vesz körül, a falon csupán egy egészen keskeny rés van, ezen a résen keresztül egy tiszta vizű folyóra kell nézmem, amelyen egy csónak közeledik” (90–91). Az öt körülvevő fekete fal a bezártságra utal, ez a létállapot a zárt fizikai térből és mentalitásból való kitörés vágyát implikálja. A behatárolton túlra a résen, a két dimenzió közötti határpontra lehet átjutni. A rés „a tekintet ívét szabályozó, irányát meghatározó és a látást korlátozó nyílás” (Thomka 1995: 112), a kifelé vágyakozó Gallai esetében „nem a szűkítés-korlátozás jelentését hordozza, hanem a kilátás lehetőségét, a bepillantás alkalmát” (Thomka 1995: 112). A kép szemlélésével Gallai másik dimenzióba lép, „lelkiállapotot vált” (Féja 1978: 218).

A kálváriadombon Gallai megnyugszik, a Virágos Katona képe előtt el is alszik. Számára a domb a visszavonulás, a magány tere, „lélektáji kert” (Hanák 1988: 131). Hanák Péter *A Kert és a Műhely* című tanulmányában a XIX. század végi Bécs és Budapest kultúrájára reflektál, és megállapítja, hogy nemcsak a monarchiában és Közép-Európában, hanem egész Európában észlelhetőek voltak a monarchia dekadenciájához hasonló jelenségek. A századvégi válsághangulat, visszavonulási vágy, azonosságzavar nem csupán az osztrák polgárság hangulatára volt jellemző. A külvilágtól, a tukiak és Kálvária utcaiak nyomora, a földesúr előtti megalázkodás elől menekül a századvégén a kálváriadombra a zenész Gallai is. Az azonosságválságot mutatja a tükör motívuma⁵³, azaz a megkettőződés mozzanata: tükröt visz a kálváriára, és a Virágos Katonáéhoz akarja igazítani az arcát, hasonlítani akar a közömbös katonára. A másik dimenzióba lépés készségére a II. világháborúban is szüksége lesz Gallainak, amikor a szenttamási magyarok irtásával környezete a bibliai passió részévé minősül át: az ártatlan emberek kínzása és a tömeggyilkosság Krisztus megkínzásának és keresztre feszítésének tömeges megismétlődése.

A galíciai fronton Rézi képeslapja helyettesíti, veszi át a Virágos Katona stációképének funkcióját: „Színes képeslap volt, Ilija Jankovič készítette, a szenttamási főutca egy részét ábrázolta a piros cserepes házakkal, a szikár akácfákkal és

⁵³ Joáb I.-nél tett látogatása alkalmával S. Tamás belenéz a vendéglátók előszobájában lógó nagy tükörbe, és tetszik neki az az új sötétbarna öltönyös férfi, akit a tükörképben lát. El is dönti, hogy csináltat magának még néhány sötét színű öltönyt. A sötétbarna öltöny a tisztességtelenül szerzett pénzből származó jómód mutatója, a tükörben látható férfi a megvesztegetett, erkölcsileg züllött ember modellje (*Tésvérem, Joáb*, 147).

a kéttornyú görögkeleti templommal. Mindez azonban igen messziről látszott; az akácfaik koronái elmaszatolt zöld foltok csupán, a templom két keresztje hajszálvékony vonal, a fényképész eredetileg talán nem is képeslapot, hanem közönséges csoportképet akart készíteni. Az előtérben ugyanis ünneplő ruhás férfiak álltak, megszámloltam, összesen tizenöten. Valamennyien merően néztek a fényképezőgép irányába, kezüket zsebre dugták, vagy a hátuk mögé rejtették, mindegyik úgy állt meg, hogy minél tisztábban látsszon majd a képen, az egyik közülük, bizonyára a fényképész utasítására, egy tragacsot tartott, illetve kilépett és előrehajolt, mintha tolná, ezen a tragacson Ilija Janković cégtáblája volt elhelyezve. Egy vasárnap délelőtt gyűlhetek össze az emberek a főutcán, lehet, hogy éppen a templomból mentek hazafelé, és Ilija Janković a fényképezőgép elé állította őket, aztán pedig, mivel az ő cégtáblája látszott tulajdonképpen a legjobban, a fényképeket felhasználta képes levelezőlapnak” (165–166).

*Rézi Galiciába küldött képeslapja
(Ilija Janković fényképe)*

Rézi képeslapja a vágyott otthon egy szegmentumát hozza el a messzi front-ra, és kabalaként szolgálja Gallait. A Gion-életműben motivikusan ismétlődő képeslap a vágyakkal köthető össze. A *Kétéltűek a barlangban* című regényben kétszer is felbukkan, mindkét esetben a vágyakkal kapcsolatos. A Zöldinges Idióta és a disznókat etető lány is fürdőruhás nőket ábrázoló képeslapokat nézeget, a lány

képeslapján a fürdőruhás nő mellett hatfogásos vacsora volt színesen feltálva. A képeslapok a vágyaikat materializálják: a Zöldinges Idióta nőket, a lány normális életet óhajt. A nő utáni vágyat jelképezi a képeslap az *Olyan, mintha nyár volna* című kötet *A szemüveges lány* című novellájában is: a festő azért vásárol képeslapot az újságárusnőnél, mert másként nem meri megközelíteni. Szobája sarkában tucatszámra hevernek a megvalósulatlan álmokat jelentő megíratlan képeslapok.

Gallai István a művészetek segítségével tud kilépni a világból, „citerázásával, meséivel varázsol ünnepet a rosszkedvű világba” (Pécsi 2007: 914). Olasz Sándor szerint a Virágos Katona a lehetséges világot teremtő művész metaforájaként is értelmezhető: Gallai az „Erdei Emberről, Kopasz Halászról ábrázoló Gilikéhez hasonlóan művészattitűdje segítségével képes kialakítani egy olyan világot, ahová bármikor visszavonulhat, s amely a valóságból nő ki ugyan, de nem azonos azzal” (Olasz 2003: 110).

Orosz Magdolna az elbeszélő szövegekbe ágyazott képeknek három fajtáját különíti el: a fikción kívül létező képeket, a fikción belül létező alkotásokat és a virtuális képeket. A „fikción kívüli” olyan műalkotásokat jelöl, amelyek az irodalmi elbeszélő szövegben elmondott fiktív történeten kívül és tőle függetlenül konkrét festményekként léteznek: „Az utalásoknak ez a fajtája egyúttal erős intertextuális potenciállal is rendelkezik (s az »intertextuális« ebben az esetben a szó legtágabb értelmében, azaz nemcsak »textuálisan« értendő), amennyiben itt is – mint az intertextualitás minden fajtájában – a vonatkozott »képek« jelentésének integrációjáról van szó” (Orosz 2003: 175–176). A „fikción belüli képek” olyan festményekre utalnak, amelyek a fikción belül/keresztül keletkeztek. Fiktív festők műveiről van szó, akik „szereplőként a fiktív világhoz tartoznak vagy csak (fiktív) alkotásaik révén vannak benne jelen” (Orosz 2003: 186). A narratív diskurzusban a képi utalások harmadik csoportját a „virtuális képek” (Orosz 2003: 175–197), a tükörképek és az álmok alkotják, amelyek szintén ikonikus jellegűek. A szenttamási kálvária a tizennégy stációval reális térelem a regényben, azt viszont nem tudjuk, hogy a Virágos Katona képe létezett-e konkrét „fikción kívüli” festményként. A kálváriakápolna a stációkkal 1869-ben épült. A stációk kőoszlopaiba épített pléhlapokra olajfestékkel vitték rá a passiótörténet cselekményfolyamatát.⁵⁴ A kálvárián az 1950-es évekig rendszeresen tartottak szertartásokat, a második világháború utáni politika azonban nem engedélyezte a vallási körmenetek és a nyilvános gyülekezetek megszervezését, ennek következtében a hely elveszítette funkcióját. Az épület a XX. század végére csaknem romba dőlt, a pléhlapok elvesztek. 2001-ben felújították a kálváriakápolnát és a stációkat. A Golgotára vezető utat elbeszélő új képeket Morvay László készítette tűzzománc technológiával.

⁵⁴ Ft. Szarvas Péter szenttamási plébános a kálvária újraszentelésén, 2001. augusztus 19-én mondott beszédében összefoglalta az épület történetét, és itt közölte az 1956-os egyházközségi jegyzőkönyvben talált adatot arra vonatkozóan, hogy Gaál Sándor szenttamási szobafestő készítette a stációképeket vaslemezre festve. (Forrás: Ft. Szarvas Péter beszéde a kálvária felszentelésén. = A kálvária felszentelésén készült amatőr videofelvétel és hanganyag, 2001. augusztus 19.) Az adatok hitelességét Gaál Sándor családja is megerősítette.

A művész a tizennégy elemből álló képsor két darabját, a II. és a IX. stációképet a *Virágos Katona* narrátorának képolvasata alapján festette meg (Morvay László szóbeli közlése. Szenttamás, 2001. augusztus 18.). Az alkotások a fikció és valóság kölcsönhatásának példái.

Petőfi S. János mentális képnek nevezi a *Virágos Katona* elbeszélőjének képolvasatát, amely másodlagos produktumként jött létre: a narrátor felidézi magában a látott képet, és propozícióhalmazként (verbális megfogalmazása/leírása egy bármely érzékszervünk által észlelt tárgynak/eseménynek) jeleníti meg (Petőfi S.–Benkes 2002: 47). A regény narrátorának képelbeszéléseiből konkrét képzőművészeti alkotások születtek: az adott vagy fiktív stációképen ábrázoltakból hozta létre a szemlélő a mentális képet (mit látott a képen), amit propozícióhalmazra „fordított le” (Petőfi S.–Benkes 2002: 47–48). A festőművész a narrátor mentális képével a regény lapjain verbális formában, szubjektív képelbeszélésként találkozott.

*II. Vállára veszi a keresztet
Stációkép a szenttamási kálvárián
(Morvay László alkotása)*

*IX. Harmadszor esik a földre
Stációkép a szenttamási kálvárián
(Morvay László alkotása)*

A Morvay-féle reprezentáció a narrátor mentális képének vizuális, a festő egyéniségének megfelelő formanyelvvel való megjelenítése. Morvay László

az eseményeken kívül a narrátor képolvasatából átveszi a térjellemzőket (barnaszürke kopár talaj), a katona külsejének jegyeit (szakállas arc), testtartását (furesca, esetlen járás), ruházatát (sisak) és azonosítóját, a sárga virágot. A kép legerősebb színei – vörös, sárga, szürke – a katona figuráján összpontosulnak. A katona vörös ruhájával az életet képviseli, a Megváltó vörös színnel ellentétbe állított sárga ruhája az újjászületést és a halhatatlanságot anticipálja. A Megváltó ruhája éppen olyan sárga színű, mint a katona mellén a virág. Az első képen (II. stációkép) a virág tízszirmú, a másodikon (IX. stációkép) a makrokozmoszra utalva (Pál–Újvári 1997) hatszirmú. A festményeken dominál a fény és sötétség kontrasztja, a pozitív és negatív erők egymásra hatása. Mindkét figurális kompozíció felső tartományában a Golgota feletti beborult ég látható. A sötétkék ég kontraszt a festmény másik világosabb részével szemben. A térelrendezést figyelembe véve a katona az első képen Jézussal egy szinten áll a kép felső tartományában, a másik képen a Jézust ütlegelő katona továbbra is a kép felső tartományában helyezkedik el, a földre tiport Jézus az alsóban. A szenvedéstörténetet ábrázoló képsor mindkét alkotóelemén a két világ között a kereszt képez térbeli és szimbolikus (egyszerre élet- és haláljelkép) határt.

Történetalkotás a festő vásznán

(Képi elbeszélés A szemüveges lány című novellában) A vizuális narratológia a művészettörténet interdiszciplináris ága, amely a képi elbeszéléshez használja fel az irodalomelméletet. A „képi elbeszélés” terminus technicusa a festmény kompozíciója hordozta elbeszélésre utal (Korda 2005: 5–6). *A szemüveges lány* című tolvajtörténet a narrátor képleírása köré rendeződik, amelynek tárgya egy ismeretlen festő ceruzarajza. A festő szerepeltetésével és a rajzzal a kép és képiség reflexiója épül be az elbeszélte történetbe (Orosz 2003: 148).

A novella narrátor-főszereplője a szemlélő szerepét ölti magára. Gion kamera-nézőpontot alkalmaz, kameraként a narrátor szemét használja (Sághy 2009: 55). A szövegkezdetben messziről figyel a festőt, aki a felrobbant fűrótorony mellé helyezte el az állványát, és egy vastag ceruzával rajzol. A tárgyat figyelő szubjektum pozícióját Jacques Lacan látáselméletében geometriai pontnak nevezi (Lacan 2009: 74–75). Ötvenméteres távolságból a művészt körülvevő tárgyakat, az eszközeit és mozdulatait érzékeli, pillanatképeket rögzít: fest, pálinkázik, újra fest. Miután berúgott, földre dobja a ceruzát, és táncol, énekel, időnként meghajol alkotása előtt, mintha a tiszteletét akarná kifejezni. Illuminált állapotban művészetet vált. Az elbeszélte látvány önreflexív festményre⁵⁵ hasonlít, amelyen

⁵⁵ Lásd pl. Johannes Vermeer *A festőművészet* című alkotásának hasonló elemeit: a festő a kép szemlélőjének háttal ül, női portrét fest, a festmény befejezetlen. A képek közötti eltérések egyike a zaj és csend oppozícióján alapszik: a szemüveges lányt ábrázoló alkotás fülsiketítően zajos környezetben rajzolódik, és egy zajos városi környezetbe helyezi a lányt, *A festőművészet* egy csendes műteremben készül, és a csend festői visszaadására törekszik.

az alkotó saját magát ábrázolja munka közben. A délután elteltével a narrátor feladja megfigyelői pozícióját, megközelíti a festőt. Perspektívája a közöttük levő távolság megtételével leszűkül, a rajzlapra korlátozódik. Sággy Miklós a kameranézőpont aleseteként említi a „szövegbeli láttatás, »kocsikázó«, távolító, közeli mozgását, mely a valódi felvevőgép látványkövető mechanikáját utánozza” (Sággy 2009: 58–59). A szemlélődés, nézegetés, amit Roland Barthes vizuális póznak (Barthes 1997: 36) nevez, körülhatárol egy megfigyelési mezőt, a rajzot. Az alkotás szemlélője a „látványt a nyelvi rendszer narratív szempontjai szerint szervezi érthetővé” (Lipovszky 1998) a leírás olvasója számára, a látvány alapján történetet konstruál: „Egy újságárus kioszkot rajzolt a nagy fehér papírra megautóbuszmegállót. Az autóbuszmegállónál egy nő támaszkodott a korlátra, és a kioszkból is egy nő nézett kifelé. Fogalmam sem volt, hogy ezt a marhaságot miért kellett neki itt, ezen az üres telken megrajzolni, ahol még ilyen szörnyű zaj is van. Seholy közelben nem volt sem újságárus, sem autóbuszmegálló” (*A szemüveges lány*, 48). A mű felépítésében a művész külső perspektívát alkalmaz, nézőpontja egybeesik a kép szemlélőjének pozíciójával. A monoszcenikus egyedi kép a centrális pillanatot (pregnans momentum, punctum temporis) ábrázolja, amely átfogja mind a cselekmény múltját (előkészítés), mind a jövőjét (következmények, dénouement) (Kibédi V. 1997: 173).

A képi elbeszélésben felvetődik a helyszín-kiválasztás kérdése. A fűrótoronyból iszonyatos zajjal tör elő a piszkosszürke gáz, a mellette elterülő üres telek művészi alkotás létrehozására atipikus miliő. A környéken lakók belesüketültek az erős zajba. A festőt valószínűleg éppen ezért vonzza a zajos környezet. A nem mindennapi helyszín lehetővé teszi számára az alkotásra való koncentrációt: a süketség kiiktat minden zavaró körülményt, miközben felerősödnek a többi érzékek. A művész nem az elébe táruló látványt, hanem saját mentális képét rajzolja meg egy korábban percipiált élethelyzetről, életképről. A rajz Orosz Magdolna tipológiájában a „fikción belüli képek” csoportjába tartozik: ezek az alkotások fiktív festők művei, akik „szereplőként a fiktív világhoz tartoznak vagy csak (fiktív) alkotásaik révén vannak benne jelen” (Orosz 2003: 186).

A narrátor képolvasata megreked a tartalomelemzés szintjén. A szövegkezelésben megjegyzi, hogy a festő nem hozott magával festéket, csak egy vastag ceruzát. A ceruza az ábrázoltakat egy színre egyszerűsítve adja vissza, kiiktatja a színeket. A figurális elemeket tartalmazó alkotáson az alakok és a környezet együttesen utalnak a korra. A szemlélő tovább szűkíti a teret a rajz képi mezejére. A megfigyelés tárgya a nő arc. A korlátra támaszkodó nő leírása a hajra és az alakra koncentrál: „Szép nő. Szép, karcsú nő, és szép hosszú haja van” (48). Az újságárusnő is „határozottan szép”, „szép arca van” (48). A novella a rajz elkészítésének folyamatába avat be, a rajzpapíron nem a kész művet látjuk, a zárlatban rákerül egy kisebb motívum, a szemüveg. A kép „befogadása kapcsán a mimetikus értékek és a kognitív termékenység szempontjai emelkednek ki” (Hózsá 2009: 58). A novellaszereplők párbeszéde a valóság-alap-fikció problematikáját, illetve a modelltől műalkotás figurájává váló folyamat kérdéskörét vonja be az

értelmezés tartományába. A narrátor ajánlatot tesz a festőnek: rajzoljon vastag lencséjű, kerek szemüveget az újságárusnőnek. A festő nem hajlandó, mert a nő egy valóban létező újságárusnőről mintázta, aki nem visel szemüveget. A narrátor egy általa ismert képen kívüli valóságot, a szemüveges nőt őhajtja látni a kompozíción. Végül a festő a korlátra támaszkodó nőnek rajzol szemüveget. A mimézis modelljét nem változtatja meg, vele kapcsolatban a valóságot híven tükrözni akaró felfogást érvényesíti.

A kép bekeretezetlensége is a reprezentáló és reprezentált szétválaszthatatlan egységét erősíti: a keret több évszázada a természet és művészet különválasztását hivatott hangsúlyozni (Kibédi V. 1997: 134), másrészt a keret alakzata „kétirányú művelet megjelenítője, egyrészt kikeretez, kiszakít, elszigetel, bezár, másrészt éppen ezáltal hangsúlyosan láthatóvá tesz” (Dánél 2006: 35). A valóság mimetikusan megragadhatatlan voltára a köd motívuma döbbszerűen rá az olvasót. Az újságárusnő csak egyszer volt olyan szép, mint a rajzon, amikor sűrű köddel körülvéve azt hitte, senki sem látja (a festő ekkor leste meg), ám a rajz nem ezt a momentumot jeleníti meg. A nőt hétköznapi (ködmentes) környezetébe helyezi azzal az arccal, amilyenek akkor a ködben látta. A rajzlapra a belső látás tartományából előhívott emlékképet vetít. A dialógus elénk tárja Gionnak a reprezentációról vallott nézeteit. Hózsza Éva értelmezésében a továbbrajzolhatóság, a képen túlra, illetve a kép mögé tekintés a novella nyitottságának gioni problémájaként is interpretálható (Hózsza 2009: 58).

A *Sortűz egy fekete bivalyért* című regény egyik szöveghelye is a valóság és az illúziókeltés kapcsolatát problematizálja. Lestár és Novák tanárnő a lóúszató mellé viszi diákjait, hogy képet fessenek az elébük táruló látványról. Az elbeszélő tájképének verbális megfelelője a szövegben: „Egy gyönyörű folyóparti részletet ábrázolt, két magas jegenyefával, a fák hosszú árnyékot vetettek a vízre, amelyen két vadliba úszott, közelükben pedig egy nemeskócsag halászott” (111). Novák tanárnő, a kép szemlélője nem az előttük lévő valóságdarabot látja a kompozíción, és akadékoskodni kezd: „– Hol látsz ilyenkor madarat a vízen? – kérdezte. Tényleg nem láttam egyetlen madarat sem a folyón, még szárcsát sem, nemhogy vadlibát, vagy nemeskócsagot. – Az előbb még itt voltak – mondtam. – Amikor elkezdtünk rajzolni. – Ezek vadlibák? – Igen. – Nem hiszem, hogy mostanában vadlibákat láttál erre felé” (111–112). Novák tanárnő szemrehányása Varga Zoltán szerint is a referencialitás és fikció kérdéskörét vonja be az értelmezésbe. Gion „bemadarasztja” a szülőfalu tájait: „a maga valóságanyagából, tájainak helyi színeiből önálló életet élő világot formál, »költőit«, ha úgy tetszik, ha ugyan nem mesevilágot. Végző fokon olyat, amelyben az események valószínűtlen, olykor bizarr, sőt irreális mivolta kifejezetten a szimbólummá válás célját szolgálja, annyira, hogy itt a történetnek nem is kell a »maga lábán megállnia«, elég, ha »égi mása« lesz a valóságnak csak, minden vonatkozásban meggyőzőnek lennie már nem is szükséges” (Varga 1983: 99–100).

Kép és szöveg szimbiózisa és a képi narratíva „fordíthatósága” az Engem nem úgy hívnak című regényben

(A felnőtté válás/beavatás története) Az *Engem nem úgy hívnak* című első ifjúsági regényét Gion Nándor a Forum Könyvkiadó 1969-es ifjúsági regény pályázatára írta Albion jellegével, és elnyerte az első díjat. Ennek ellenére a regény elenyésző recepciós háttérrel rendelkezik.⁵⁶ Díjnyertes művéről az író a Magyar Szó újságírójának azt nyilatkozta, hogy a felnőtté válás csöppet sem fájdalommentes mozzanataról szól: „A magam életében is ez az időszak volt a legfájdalmasabb, és ez maradt meg legjobban emlékezetemben. Megpróbáltam tárgyilagosan írni erről” (Magyar Szó, 1970). A regény mindössze tizenkét nap alatt készült el, mert „az írnivaló anyagot korábról, időben régebről vettem, s az már jobban rendeződött bennem. A *Testvérem*, *Joábra* már a felnőttkor eseményeit és tapasztalatait ültettem bele, itt meg visszamentem a gyermekkorba, amelynek eseményei anynyira rendezetten összeálltak, hogy csak papírra kellett vetni” (Görömbei 1994: 214–215).

A kisregény Péter (igazi nevén Orbán Lajos) felnőtté válásának a története. Magányos és sivár életében akkor következik be törés (fordulópontnak nem nevezhető, mert a hajó távozása után ugyanilyen lesz az élete), amikor kiköt a kisváros csatornájában az R. B. 2286 jelzésű homokszállító uszály. A csatorna mint regényhelyszín révén a regény intertextuális relációkat épít a többi csatornatörténettel, Molter Károly *Tibold Márton*, Majtényi Mihály a *Császár csatornája* és az *Élő víz*, Bordás Győző *Fűzfasíp* és Vasagyi Mária *Pokolkerék* című regényeivel, az opuson belül pedig kapcsolódási pontokat létesít a *Testvérem*, *Joáb* című regénnyel.

A regénykeretet a hajó kikötése és távozása képezi. Az uszály jelzésének a regénykezdetben anticipációs funkciója van. Péter, aki nagy jelentőséget tulajdonít a számoknak, és ekkor még hiszi, hogy a világban „a matematika alapelveinek engedelmeskedő racionális rend uralkodik” (Pál–Újvári 1997), számítást végez, $2 + 2 + 8 + 6 = 18$, $1 + 8 = 9$, a kilenc pedig a szerencsés száma, vagyis előrejelzi, hogy valami szép dolog következik be az életében. A hajó érkezése a beavatás-folyamat kezdő momentuma. A kilenc a beavatás numerikus szimbóluma: kilenc lépcsőfokot kell bejárni ahhoz, hogy valaki elérje a tíz tökéletességét, és a tudás részese lehessen (Pál–Újvári 1997). A három férfiszereplő, Péter és két idősebb társa, Pollák és H. Sz. Dollár egy félig elkészült épületben él egy Duna- és csatornaparti kisvárosban. Az első kettő gépkocsijavító műhelyben, az utóbbi címfestőnél dolgozik. H. Sz. Dollár szabad idejében képregényt rajzol annak reményében,

⁵⁶ L. Dévavári Zoltán: *Költészet darócbán*. 7 Nap, 1971. II. 12., 16–17.; Varga Zoltán: *Periszkóp. Portyázó jegyzetek*. Híd, 1971/9., 1009–1020.; Szűcs Imre: *Az a hajó, az a kislány*. Magyar Szó, 1971. I. 30.; Árpás Károly: *Az építő-teremtő ember*. Gion Nándor életművéről. Bába Kiadó, Szeged, 2008.; Elek Tibor: *Gion Nándor írói világa. Monográfia*. Noran Könyvkiadó, Budapest, 2009.; Gerold László: *Gion Nándor*. Kalligram, Pozsony, 2009.

hogy alkotását megveszi a kiadó. A H. Sz. Dollár által rajzolt westerntörténet⁵⁷ képei vizuális intertextusként épülnek be a regény szövegtestébe.

Az *Engem nem úgy hívnak* multimediális szöveg, lexikai (verbális) és képi-illusztratív elemekből épül.⁵⁸ Az irodalom és a képzőművészet sajátos keverékét, a képregényt Petőfi S. János és Benkes Zsuzsa statikus ‚verbális elem + kép/diagram/...’-típusú komplex jelnek nevezi. A könyv lapjain nincs feltüntetve a regényszöveg képi tartományának alkotója, azaz a képregény szerzőjének neve. Mindkét szövegtartomány, a verbális és a képi is önmagában teljes értékű, a könyvtestben egymással váltakozó közlemény. Hasonló komplex jel Antoine de Saint Exupéry *A kis herceg* című műve, a különbség abban manifesztálódik, hogy *A kis herceg* képi összetevője a regény illusztrációja, míg az *Engem nem úgy hívnak* képi narratívája nem szövegyillusztrációként funkcionál, metanarratíva, öntükröző mozzanat.⁵⁹

(11+1 képkocka = bosszúállás-story) A textus vizuális anyaga, a bosszúállás-story verbális és vizuális összetevők konfigurációja. A statikus ‚verbális elem + kép/diagram/...’-típusú komplex jelek megformáltságuk alapján lehetnek leíró jelek, elbeszélők (egyidejűleg verbális és képi narratívika) és meggyőzőek (egyidejűleg verbális és képi retorika pl. reklámok) (Petőfi S.–Benkes 2002: 72–73). A képregény elbeszélő funkciójú komplex jel, a regényben az egymás után következő képek sorozata egy bosszúállás-történetet beszél el. A több önálló képből álló képsor alkotóelemeiből a regénybe tizenegyet épít be a szerző, és kétszer ismétlődik a távozó párt megjelenítő színes rajz, amely az utolsó, más technikával és színvilággal felépített eleme a képi narratívának.

A képregény páratlan módon él a keretezés lehetőségével, amely a közönséget tudatos közreműködőként, a keretezést pedig a változás, a tér és idő megjelenési módjaként használja. A bekeretezett képek, azaz a panelek közötti hézag, a csatorna úgy hat az emberi képzeletre, hogy az képes lesz a két különálló képet egyetlen közös gondolatná olvasztani. A képregény kockái felszabdalják, különálló pillanatok szaggatott ritmusává alakítják a teret és az időt, de a keretezésen keresztül mégis képesek vagyunk összekötni ezeket a momentumokat, és folyamatos valóságot alkotunk belőlük (McCloud 2007: 73–74). Mivel a képek nagyrészt egyesével, két esetben pedig hármásával élődnek a szövegbe, nincs pontos információ a H. Sz. Dollár-képregény oldalainak felépítéséről. A kezdő szituációt

⁵⁷ A cowboymotivum több Gion-műben is fellelhető, ami az amerikai cowboyfilmek hatását mutatja: *A kárókatona még nem jött vissza* című regény gyermekszereplői a Vágóhíd falára lovas cowboyokat és cowboykalapos bikákat, csődöröket rajzolnak. Sheriff, *Az angyali vigasság* novelláinak iszákosa, cowboyregényeket olvas reggelente, és azokkal béleli ki pincelakásának falait.

⁵⁸ Árpás Károly szerint a ‚képregény, sőt annak rajzos változatának beépítése és transzformálása az ún. ponyva szépművészeti és hétköznapi életszintjének összemosódását eredményezi” (Árpás 2008: 57).

⁵⁹ A regényt 2010-ben jelentette meg a Noran Libro Kiadó a Gion Nándor-életműsorozat harmadik köteteként, ebben a kiadásban a szerkesztők kihagyták a képregényt.

felvázoló első képkocka mérete a legnagyobb: a főszereplő, Fred O'Conor részletesen kidolgozott tetőtől talpig látszó alakját ábrázolja.

1. képkocka

A háttér üres, csupán egy ceruzavonallal meghúzott domb vagy emelkedő látszik Fred lábszára mögött. Az árnyékból ítélve dél körül járhat az idő. A cowboyok hagyományos öltözékét viselő főszereplő elgondolkodva néz a lába elé, mindkét kezével megmarkolja a fegyverét és a fegyvertáskáját tartó szíját. Testtartásából, arckifejezéséből ítélve fontos döntést kell meghoznia. Az alaphelyzetet a kép bal felén végigfutó szöveg vázolja fel.

2-4. képkocka

A második képkockán a westerfilmek sablonjele látható, a főhős belovagol a városba, és megáll a szalon előtt. A háttérben a Saloon felirat, alatta a vadnyugati szórakozóhelyekre jellemző lengőajtó. Fred O’Conor, aki ezen a képen kalapot is hord, kezét a pisztolyán tartva böngészi a feliratot.

A képregény a szöveg és a kép művészi kombinációja, a szó olyan érzéseket, érzékleteket és absztrakt fogalmakat idéz fel, amelyeket pusztán a kép aligha volna képes megragadni, hagyományosan egyedül ez közvetíti a képregényben az emberi

hang árnyalatait és melegségét, lehetőséget ad a képregényalkotónak az idő sűrítésére és kitágítására, a szó és a kép összjátéka pedig olyan gondolatokat és érzéseket tud kifejezni, amelyeket külön-külön aligha tudnánk (McCloud 2008: 128). A képkockák verbális elemeinek elrendezése: a történetet mesélő narrátor szövege, a fejléc és a hangeffektusok a kitöltetlen helyeken húzódnak a kép háttérében, a szereplők gondolatai szóbuborékokban olvashatók, a szereplőket megszólaltató szöveget szintén szóbuborék veszi körül, amely alsó részén egy nyílszerű kiágazással mutat a figura felé. A helyszínt a narrátor szövege determinálja: Rock City. A képsorozat következő eleme bevezeti az olvasót a szalonba. A részletgazdag képen a háttal álló Fred whiskyt kér szódával a söntéspultnál álló csapostól, tekintete végigpásztázza a helyiséget, a háttérben egy asztal mellett négy alak kártyázik. A színpadon lányok táncolnak, Fred arca néhányat eltakar közülük, a színpad jobb oldalán ketten láthatók, felemelt lábbal táncolnak. Egyikük Mary Colins, aki később fontos szerepet kap, megmenti a főszereplőt. A tekintetek a belépőre szegeződnek. A kártyázó gyanús alakok, a Véres Kéz nevű banda tagjai, megöriúnek az újabb áldozatnak. Még ki sem ürítette a poharát, máris közrevették Fredet. Ez a negyedik képkocka jelenete. A főszereplőt bekerítő három marcona, szakállas férfi kártyázni hívja az idegent.

5–7. képkocka

A következő három képkocka a kocsmai verekedés aprólékos kidolgozású rajza. Logikai ugrásról is beszélhetnénk, McCloud ugyanis a kockáról kockára történő átmenetet a képregényben különböző kategóriákba sorolja: pillanatról pillanatra, cselekményről cselekményre, szereplőről szereplőre (ugyanazon a jeleneten vagy gondolatmeneten belül, amelynek értelmezése erőteljes részvételt igényel az olvasó részéről), jelenetről jelenetre történő átmenettípus (időnként hatalmas térbeli és időbeli ugrásokkal, amelyeknek értelmezéséhez fejlett logikai következtetés szükséges), nézőpontról nézőpontra történő átmenet (nézőpontváltás, többnyire átugorja az időskot, tekintetünk egy hely, gondolat vagy hangulat különböző nézőpontjain siklik végig) és logikai ugrás, amikor a képkockák között semmiféle logikai kapcsolat nem létezik (McCloud 2007: 73–74). A kimaradt képkockákból, azaz a képek közötti narratív hézagokból tudhatná meg a befogadó, hogyan fajultak eddig a dolgok. Fred szidja és veri a bűnbanda egyik tagját, a párhuzamosan futó regényszöveg informál arról, hogy Fojtogató Bill bandavezér az áldozat. Bill csak indulatszavakat ejt ki a száján. A háttér mindhárom jelenetben üres, a harmadik képkocka bal felén repül egy üveg és egy pohár. Az események színhelye még mindig a szalon. A mozdulatok nagyon hangsúlyosak, a mozgás a képkockák között történik a keretezés szellemi művelete révén (McCloud 2007: 115). Három ábra, cselekményről cselekményre való átmenet, három ütés: egy a gyomorba, egy a fejre, a harmadikkal Fred leüti Billt.

8. képkocka

A nyolcadik képkockán négy cowboyt látunk, a bandatagokat, akik vezérik segítségére sietnek.

9. képkocka

Kettővel szembeszáll Balkezes Fred, a mindenre elszánt férfiak farkasszemet néznek egymással. A rajzoló éppen azt a pillanatot örökíti meg, mielőtt gyors mozdulattal kirántanak a pisztolyukat, hogy egymásra lőjenek. Az eseménysor utolsó előtti eleme a két támadó halálát ábrázolja: Fred mindkét kezével egyszerre lő, a támadókat halálos lövés éri, s mielőtt földre roskadnának, hosszú nyöszörgés hagyja el torkukat. A képregény egyetlen érzékszervre, a szemre támaszkodik, hangelemek hiányában szavakkal és hangeffektusokkal kölcsönöz hangot a szereplőknek (McCloud 2008: 146). A fegyver hangerejét a BANG betűnagysága és az utána álló felkiáltójel jelzi.

10. képkocka

A képregény utolsó képkockájának mérete kisebb mint az elsőé, de nagyobb, mint a másik tíz rajzé: az egymásnak hűséget esküdő Maryt és Fredet ábrázolja. Eltalált arckifejezések, Mary karaktere aprólékosan kidolgozott, jól megrajzolt ruha, hajviselet, nőies testtartás. Mozdulataikkal a helyzethez illően gyöngédséget tükröznek. A háttér minimális, a bal alsó sarokban egy tetőszerkezethez hasonló fakonstrukció része látható. A részleteiben kidolgozott háttér hiányában az olvasó a figurákra koncentrálhat.

11. képkocka

A történetet a „hegyeknek integető” pár színes rajza zárja, a szerelmesek elhagyták a várost, és „elindultak valahová” (119). A rajzot az elbeszélő rendeli meg Reának, neki készíti el H. Sz. Dollár.

12. képkocka

(Párhuzamos történetek) A képregény története párhuzamos a regény cselekményével, és az egész szöveg mise en abyme-jaként, önmagára vonatkozásaként is értelmezhető, hozzáad a textus jelentéséhez. A képregény a regény teljes történetét kivetíti. A vizuális beágyazás más szereplőkkel, helyen és időben ábrázolja a menekülést a rosszból, a leszámolást a rosszal. A westerntörténet első képkockája a bosszúálló Fred O’Conor cowboyt ábrázolja, amint Rock Citybe, édesapja két évvel ezelőtti gyilkosságának színhelyére tart. Amikor a Véres Kéz nevű banda megöli az apját, tehetetlen, de két év alatt megtanul bánni a colttal, kezébe veszi a sorsát, felnő, és visszatér bosszút állni apja gyilkosain. Fred O’Conor, akárcsak Orbán Lajos – aki messze él a szüleitől, a szövegben nem található utalás, hogy Pollákon és H. Sz. Dolláron kívül vannak-e barátai –, magányos, de arcán nemes elszántság tükröződik. Személyiségjegyeik hasonlóak. Orbán Lajos is elszánt, el akar menni, otthagyni a műhelyt. Ő is idegen abban a meg nem nevezett városban, akár Fred Rock Cityben. Fred O’Conor nevet vált, Balkezes Fredként tér vissza, Lajos sem az igazi nevén mutatkozik be Reának. A mulatóban felfigyel a férfira Mary Colins táncosnő, és megtetszik neki az idegen fiatalember. Mary Colinsnak a Péter-történetben Rea, az uszály kormányosának lánya felel meg. A hamiskártyások, a csapos és Fojtogató Bill, a bandavezér alakmásai a szerelőműhely munkásai: Sabol, a kibírhatatlan és fukar műhelyfőnök, a fölényeskedő Pollák és a fanyar pofájú Barth. A képregénybetétek és a valóság kietlenségét példázó műhely a háttérben „a sivár valóság s az ellene lázadó vágy konfliktusának életszerű megjelenítéséhez” (Dér 1979: 204) kínálnak anyagot. Fred leszámol a bandatagokkal, és új életet kezd Mary Colinsszal, Péter is otthagyni a műhelyt, és szökést tervez Reával. Elhatározzák, elmennek a tengerre, azaz „menekülnének együtt egy nem sokkal realisabb világba, mint amilyen a H. Sz. Dollár által rajzolt, de számukra szintén vonzó, romantikus westerntörténeteké” (Elek 2009: 102).

A fordulópontot az utolsó kép értelmezése jelenti, itt ütközik a gyermeki és a felnőtt látásmód. Ez a kép az új életet kezdő boldog Fredet és Maryt ábrázolja, amint halkan beszélgetnek a csendes alkonyatban, szerelmet vallanak, és örök hűséget fogadnak egymásnak. Péter azt kifogásolja, hogy a szereplők túl komolyak a képen: „Én ha boldog vagyok, akkor hangosan nevetek. Eszem ágában sincs komolykodni meg átszellemültnek lenni” (106). H. Sz. Dollár azt válaszolja neki, hogy még taknyos kölyök, azért röhög mindenben, a „felnőtt ember nem röhög folyton, hogy az egész világ őt bámulja” (106). Amikor kiderül, hogy Fred és Mary hálából egy csinos kis farmot kap Rock City városától, és ott lovakat meg szarvasmarhákat fog tenyészteni, Péter felháborodik – „ezért kár volt kinyírni a Véres Kéz bandáját” (107) –, megkéri H. Sz. Dollárt, változtassa meg a történet végét, és rajzolja le a párt úgy, hogy éppen elmennek valahová. A gyermek és a felnőtt másban és máshogyan látja a boldogságot. H. Sz. Dollár nem hajlandó megváltoztatni a képregény végét, de készít egy színes képet a távozó párról. Ez a kép azonban már nem része a sorozatnak, színvilága is eltér, és a kisregényben sincs párhuzamos cselekményeleme, mert Rea és Péter szökési terve megsemmisül, azaz meghiúsítják a felnőttek. A szövegben felfedezhető egy utalás arra vonatkozóan, hogy Pollák és H. Sz. Dollár mehetett el

a hajóhoz, ők figyelmeztették Rea apját a szökésre: a hajónak a terv szerint kedden reggel kellett elhagynia a kikötőt, hétfőn délután Pollák és H. Sz. Dollár „valamit pusmogtak a szoba másik sarkában” (133), majd elmentek valahová, és miután hazajöttek, idegesen közölték Péterrel, hogy a hajó délután elment. A Rea–Péter-történet a felnőttek akarata szerint alakult.

Arc(rongálás) Miközben H. Sz. Dollár a képregényen dolgozik, és javul, változik a rajztechnikája, Péter szemében az őt körülvevő világ is metamorfózison megy keresztül. A regénykezdetben H. Sz. Dollár csupa egyforma figurát rajzol, a figuraterveken nem lehet megkülönböztetni a szereplőket – „A cowboyok mind egyformák. A főhőst valahogy meg lehet különböztetni a többitől, mert az mindig szöke, a többiek azonban tényleg egyformák. A seriff, ha véletlenül nem látszik a mellén a csillag, pontosan olyan, mint a rablóbanda vezére” (37) –, a Fred-történetben viszont sikerül neki az eltérő figurák létrehozása. Amíg készül a képregény, Péter és Rea meglesik a kéményseprőt, akinek evés közben rettenetesen szomorú és ijedt volt az arca. A kéményseprő-epizód után Péter úgy látja⁶⁰, körülötte mindenkinek egyforma és a kéményseprőéhez hasonló lett az arca: „Elmentem később a hintához, néztem azokat a rossz nőket meg azokat a fontoskodó pasasokat. Akármelyiknek alaposabban megnéztem a pofáját, mindegyiken észrevettem, hogy szörnyen fél valamitől, akárcsak a kéményseprő. Lényegében szörnyen egyforma az arcuk. És a műhelyben is: Sabol, Pollák. Ma jött egy új pasas is, az hasonlít még csak igazán a kéményseprőhöz. És ne haragudj, néha még a te arcod is olyan, mint a kéményseprőé. Kezdek félni ettől a sok egyforma arctól” (76). Rea arcán nem látja ezt az arckifejezést, a félelem, a „tömegmagány” (Varga 1971: 1012) csak a felnőttek arcán észlelhető, és ez a „sivárrá vált emberi életek tömegességére döbbsenti rá” (Varga 1971: 1012) a kamasz fiút. H. Sz. Dollár válasza a felnőttek világára, látásmódjára, gondolkodásmódjára világít rá: „Lehet, hogy igazad van. Nekem nagyon nem tetszik ez az egész, de lehet, hogy igazad van. Hiába, te még mindig taknyos vagy, és észreveszed az ilyesmit. Néhány év múlva már nem fogod észrevenni. Akkor már fütyülsz rá, hogy egyformán szomorúak-e az emberek vagy sem, és hogy mennyire félnek. Akkor majd okosabb dolgokkal foglalkozol” (76). Miután megkapja a hajóseprőtől a kijózanító pofont, „menthetlenül visszazuhan a kiábrándító valóságba, amire azután már másképpen tekint” (Varga 1971: 1011), és a kutya farkára kötött üres konzervdoboz is arra utal, hogy elkezdődött a „belső megromlási folyamat” (Varga 1971: 1011), a felnőtté válás. Ezt a törést, szemléletváltást illusztrálja a névhasználat is, a narrátor a regény befejezésében árulja el, hogy nem

⁶⁰ Giornak a regény hátlapjára írt szövegében is a gyermeki látásmód hangsúlyozódik: „A gyerekek, akármilyen szomorúan is hangzik ez, felnőttekké válnak: a szemük megromlik, és többé már nem vesznek észre bizonyos egészen fontos dolgokat. Legfeljebb időnként hiányolják őket. Igen, a felnőtté válásról írtam, azoknak, akiknek még jó szemük van, és egy kicsit azoknak is, akiknek már megromlott a látásuk. Nem írhattam erről túlságosan vidám könyvet, mert nekem időnként nagyon hiányzik az az ormótlan teherhajó. De azért biztos vagyok benne, hogy megvan még valahol, csöndesen úszik a vízen, és amikor néha kiköt a part mellett, a gyerekek felfedezik rajta azt a szöke és nagyon tiszta kislányt, aki mindennek tud örülni, és szeret hangosan nevetni” (Gion 1970).

Péter, hanem Orbán Lajos a neve. A névváltás is a kamaszélet-epizód, a Reával átélt rövid boldog periódus lezárását jelenti.

(A név mint mágikus jelenség) Nomen est omen: nevében a végzete, a névnek köze van a sorshoz, az életúthoz, hirdeti a latin közmondás. A szerző több szöveg-helyen is játszik a nevekkal: a regénykezdet ismerkedési jelenetében Orbán Lajos nem akarja megmondani Reának az igazi nevét, H. Sz. Dollár *A dzsungel könyvéből* vett állatnévvel Sir Kánként, a vadon uraként mutatja be. Miután Rea utal rókára hasonlító vörös hajára és arcára, a kamaszfiú a kinézetét az indiánregényekre asszociálva a „nevével” indokolja: ő a Rézbőrű Főnöknek, a bölényvadászok fejedelmének az unokája. A regényzárlatban hazudik harmadszor a nevét illetően: a lánynak azt mondja, Péternek hívják. A lány nem is tudja meg sohasem, hogy nem ez a valódi keresztnéve. A névmágia megnyilvánulásaként is értelmezhető az ismerkedésepi-zód. A névmágia a „mágiának az a formája, amikor valamely személy vagy istenség nevét használják fel, illetve nem mondják ki, mágikus célzattal. A hiedelem alapja az, hogy a név a legteljesebben hozzátartozik viselőjéhez, tehát (az érintkezé- sen alapuló mágia elve alapján) senki sem juthat birtokába, senki se tudhatja meg, mert ezáltal hatalmába kerítheti a név viselőjét” (Ortutay 1977). Orbán Lajos nevének ki nem mondásával megakadályozta tehát, hogy a lány „hatalmába kerítse”.

(Az Én transzformációja) Az Én transzformációja a téralakzat-használatban is manifesztálódik. Elek Tibor a „realista és jelképes, szimbolikus ábrázolásmód ele- gyítéséről” (Elek 2009: 99) ír az *Engem nem úgy hívnak* kapcsán. Jelképes jelentése van a regényben a lépcsőknek is. A három fiú időnként elment az új lakónegyedbe a lépcsőkhöz: „A térbe ma már csak egyetlen kis utca torkollik, annak a járdáját magasra feltöltötték, úgyhogy tizenöt lépcső köti össze a térrel. Ezekre a lépcsőkre szoktunk mi fölugrani. Versenyzünk, hogy ki tud magasabbra ugor- ni. Én utálok az egész versenyt, mert nagyon rohadt dolog a lépcsőkre ugrálni: az ember nekifut a tér közepéről, aztán egyszerre kell magasba és távolba ugrania” (76). Polláknak volt a legjobb eredménye, a hetedik lépcsőfokra tudott felugrani, H. Sz. Dollár körülbelül minden harmadik ugrásnál érte el ezt a szintet, de a hatodik lépcsőfokra gond nélkül felugrott, Péter azonban az ötödik lépcsőfoknál nem jutott magasab- bra. A tereket összekötő alakzat, a lépcső a felfelé, a transzcendens, a tudás felé haladás szimbó- luma, a lélek felemelkedésének lehetőségét jelenti, amely a lépésről lépésre való haladással érhető el. A tér közepén álló katolikus templomhoz felvezető lépcsők a regényben a beavatás színtereként is értelmezhetők, a szabadkőművesség ugyanis a lépcsőzetek fokozatait egyértelműen a beavatottság fokával azonosította (Hoppál 2004). A regényzárásban Péternek is sikerül felugrania a hetedik lépcsőre, beavató- dik, és mint beavatott foglalja el új helyét a társadalomban.

A regényben elkülöníthetők a beavatás fokozatai. A beavatási modell három fokozata a következő: „1. A beavatandót eltávolítják a társadalmi valóságban el- foglalt kiinduló helyzetéből (az elkülönítés rítusa) – 2. A beavatandó egy köztes állapotban tartózkodik, amelyben különböző tabukat érint meg és dolgoz fel (mar-

ginális állapot) – 3. A beavatandó visszatér a társadalomba, s elfoglalja új helyét, mint beavatott (az aggregáció állapota)” (Gennep 1909). A beavatás első fokozata a regényben az otthontól, az anyától való szeparációnak, a megszokott környezetből való kiszakadásnak felel meg. Orbán Lajos nem a szüleiével él, apja rábízta Pollákra. Az átmeneti állapot szakasza, a műhelyben töltött periódus, megpróbáltatásokból, megaláztatásokból és a test megcsontításából (ennek enyhébb formája a hajóslegény pofona) áll (Péley 1995: 533). A beavatási rítus harmadik szakasza Lajos visszatérése munkahelyére, a beavatottat visszafogadják a műhelybe.

(A képi narratíva „fordíthatósága”) A regényt Seja Babić fordította le, 1979-ben *Nije to moje ime* címen jelent meg a szarajevói Veselin Masleša kiadó Lastavica sorozatában. A fordításkötet szerkesztői nem vették át az eredeti regény illusztrációit, hanem újrarajzoltatták a cowboytörténetet. A *Nije to moje ime* illusztrációs anyagát Hasan Fazlić készítette. Az illusztrációs bázisban a cowboytörténet eredetitől eltérő stílusú képsorozatát tizenkét cselekményt illusztráló kép egészíti ki. A fordításkötet szerkesztői a westerntörténet képkockái alá képet magyarázó szövegeket helyeztek, amelyek tovább szűkítik a „néző/olvasó számára kijelölt imaginációs teret” (Szajbély 2008: 96).

Ustanjelen je prikazano u bespravnoj poziciji. U civilizacijskim okvirima
opisano je bezoblično biće. Fred O'Kallor je prišlo do juna godine 1890. u
18. stoljeću je u Hol. 1890. godine -Kavala rukav- oblika njegovu
Tokum je došla godine Fred O'Kallor je postao L'Arcevali Bani. Naj
više je da beata sa kultom. Vratilo se. Do Ruz 1890. je bilo, bio vola
opisano odnimo
Njegovo ime je različito plimnontam odnimo.

1. képkocka (*Nije to moje ime*)

(*A cowboyvilágba áttágitott tér – A galamb*) Az *Olyan, mintha nyár volna* novelláskötet *A galamb* című novellájában a szerző megfordítja az *Engem nem úgy hívnak* regényben felállított relációt: a szövegbe ékelt cowboytörténetet nem vizuálisan, képregény formájában beszéli el, hanem egy már megrajzolt képregény hőségnek kalandjait verbalizálja. Az egyes szám második személyben beszélő narrátor megfogja a spajzablakba tévedt galambot, szemestevödörbe teszi, és vár. A galamb mint bibliai jelkép, a Szentlélek szimbóluma, a vízözön-történet reményt adó állata, békeszimbólum, a szentek és vértanúk ábrázolásainak eleme, a világtójtás-mítoszok madara a Gion-novellában folyton az ablakban piszkító, idegesítő, szemestevödörbe zárt állattá válik. A narrátornak ki kell gondolnia, mi legyen a madár sorsa. A megoldást az a kisfiú jelenti, akinek időről időre képregényeket olvas fel.

A novella szövegébe beleszövődnek a nevének kezdőbetűivel, a T. T.-vel megnevezett cowboy kalandos esetei, aki arról híres, hogy gyorsabban lő, mint az árnyéka. T. T. a westerntörténetek egyik jellegzetes karaktertípusának, a magányos hőségnek a megtestesítője. Ha rávetítjük a szövegre Jay David Bolter gondolatrendszerét, aki a szöveget olyan entitásként fogja fel, amely ablakot nyit egy másik világra (Bolter 2004: 361), akkor a képregény helyszíne újabb teret és idősíkot nyit meg a novella terén és idején belül, áttágitja a teret Texasba, a vadnyugati cowboyvilágba. Az olvasó és a felolvasást hallgató kisgyerek gondolatban vizuálisan jeleníti meg a helyszíneket, eseményeket, alakokat, vagyis a szubjektum, amíg olvas, illetve figyel, eltávolodik a térből és az időből, amelyben az olvasás aktusa végbemegy. A felolvasás mint utazás, terek közötti járás (Dánél 2003: 10) értelmezhető.

A galamb megtalálásának és elajándékozásának története a francia-belga képregénysorozat hőségnek kalandjait fogja közre keretként. T. T., azaz Talpraesett Tom, eredeti nevén Lucky Luke megalkotója a belga képregényrajzoló, Maurice de Bevere, művésznéven Morris. 1957-től René Goscinny írta az igazságos cowboy történeteit, halála után több szövegíró váltotta egymást. A figurát a megalkotója Gary Cooper színészről mintázta, jellegzetes cowboy öltözékben, piros kendővel a nyakán és kalappal a fején ábrázolják. Húséges lova, Jolly Jumper mindig vele tart. A westerntörténet szereplői továbbá a Dalton fivérek, Joe, Jack, William és az ostoba Avarell, a Dalton mama, Calamity Jane, a férfiasan viselkedő nő, Billy the Kid és mások. Magyarul először az újvidéki Forum Könyvkiadó jelentette meg a magányos, folyton cigarettázó cowboy kalandjait a hetvenes években Kopeckzy László és Lovas Edit fordításában. A *Talpraesett Tom* képregényt, amit Fekete J. József „nemzedéket meghatározó ikonnak” (Fekete J. 2001: 166) nevez, Gion Nándor is ismerte. A novellában a sorozat kötetei közül a *T. T. Joss Jamon ellen* címűt és a Dalton fivérek mexikói kalandjait olvassa fel a kisfiúnak a narrátor, akinek Varga István értelmezésében azért vonzó a képregény hőse, mert magányos, akárcsak ő (Varga 1975: 308). A sorozat *Talpraesett Tom Jesse James ellen* (Morris–Goscinny 1975) című epizódját a Forum Könyvkiadó 1975 októberében jelentette meg. A történeteket, amelyeket az elbeszélő felolvas a kisfiú-

nak, részletesen elmeséli az olvasónak is. Verbalizálja a westerntörténet képeit. A képregény „mentális filmmé” válik, az olvasás, illetve felolvasás pedig a „szövegben való *túltekintés* aktusává” (Bolter 2004: 361). Az irodalomban a *túltekintés* a „történetbe való feloldódást” jelenti: a befogadó egy másik világban találja magát, a műalkotás feladata ugyanis az, hogy „olyan *környezetet* hozzon létre, melyben a befogadó berendezkedhet arra az időre, amíg a műalkotást élvezi” (Bolter 2004: 362). Annak ellenére, hogy a narrátor csak nevének kezdőbetűivel jelöli meg a főhőst, a novella explicit textuális jelekkel (mellékszereplők, helyszínek) asszociál a *Talpraesett Tom* képregényre. A szövegek között jelölt intertextuális reláció jön létre. Ezek az explicit jelek az olvasó korábbi ismereteit vonják be az értelmezésbe, az intertextuális recepciót ugyanis az olvasó tudása befolyásolja. A novellában a foglyul ejtett galamb sorsa „a tiszta, ártatlan életre, a szabadságra vágyás gondolatát” (Márkus 1975: 106) közvetíti, és ebbe a gondolatrendszerbe illeszkedik bele T. T.-nek, az igazságot szolgáltató cowboynak a története is.

(Karikatúrák és sztereotípiák – A sziréna) Az *Olyan, mintha nyár volna* novelláskötet *A sziréna* című novellájának elbeszélője megrögzött karikatúragyűjtő. Lakóháza előtt kotrógéppel hatalmas gödröt ásnak. A lakóknak különféle elképzelésük van a gödörösés céljairól, az elbeszélő azonban úgy dönt, nem találgat, megkérdezi a kotrógép kezelőjét, szirénát helyeznek-e a lyukba. A munkást szokatlan módon környékezi meg, művészettel: gazdag karikatúragyűjteményéből kiválaszt néhányat, hogy megmutassa a kezelőnek. A válogatáshoz a kotrógépkezelő pozíciójába, ízlésvilágába kell helyeznie, képzelnie magát. Gyűjteményét két válogatási szempont alapján két vastag karikatúraalbumba helyezte, az egyikben ijedt embereket ábrázoló munkák kaptak helyet, a másikban mindenféle emberekről, hajótöröttekről, kikapós feleségekről, házsártos anyósokról készült karikatúrákat helyezett. A narrátort megnyugtatja a művészet, javítja a lelkiállapotát, távol tartja a destruktív gondolatoktól, félelmeitől: ha nyugtalan, figyelemelterelő elfoglaltságként lapozni kezdi az albumokat.

A szövegbe hat karikatúraírást ékelődik. A karikatúra, amely jellegzetes emberi vonások túlzott kiemelése, torzítása, humorisztikus vagy szatirikus célú ábrázolása, a szövegben az ízlésvilággal függ össze. A narrátor úgy véli, a hajótöröttekről szóló karikatúrák általában mindenkinek tetszenek, bizonyára a kotrógépkezelőnek is elnyernék a tetszését: „Kiválasztasz kettőt az albumból: az egyiket az elszüllyedt hajóról megmenekült pap riadtan kuporog egy pálmafán, két meztelen nő pedig fejszével buzgón vágja a fát; a másikon egy torzonborz férfiú és egy helyes nő szorong egy kis homokszigeten, és a férfi imígyen méltatlankodik egy láda arany pénz felett: »PéNZ? Mi az ördögnek, hiszen most ingyen is kapok nőt!«” (*Olyan, mintha nyár volna*, 55). A következő karikatúra, amely a kotrógépkezelő elé kerül, sporttal kapcsolatos témát dolgoz fel: „Igen szellemes karikatúra: egy hórihorgas tag eltorzult arccal próbálja kosárba dobni a labdát, de sehogy sem sikerül neki, mert az ellenfél jóval alacsonyabb játékos a vigyorogva csiklandozza a hónalját” (*Olyan, mintha nyár volna*, 55). Az elbeszélő biztos

abban, hogy ez az alkotás is tetszeni fog a munkásnak, mert a kosárlabda népszerű sport, a televízió is folyton kosárlabda-mérkőzéseket közvetít. „Azután egy karikatúra a bírósági tárgyalásról: az ügyész a halálra vált tanú fejéhez nyomja a pisztolyát, miközben a védő, felelősségének tudatában, kimérten tiltakozik a faggatási mód ellen. Végezetül kiválasztasz két kissé sikamlós karikatúrát, az ilyenek is általában tetszenek a férfiaknak. Az első: férj és feleség fekszik az ágyban, a férfi természetesen horkol, a feleség viszont nem tud aludni, a kerítés felett ugráló birkákat számolja. Hiába. Felébreszti a férjét... Utána a férj ismét horkol, a feleség pedig kerítés felett ugráló bikákat számol. A második: Aladdin megdörzsöli a csodalámpát, a szellem előbújik felhőbe burkolózva, de karjai között egy keleti szépséget tart, és ingerülten azt mondja Aladinnak: »Türelem, uram és parancsolóm!«” (*Olyan, mintha nyár volna*, 56). A homokszigeten szorongó torzonborz férfit és helyes nőt, valamit a csodalámpában élő szellemet ábrázoló karikatúrán a szövegbuborék vagy a képaláírás szövege és a rajz együttthatása hozza létre a humoros poént.

Az elbeszélő számítása szerint hat karikatúra elegendő ahhoz, hogy társalgásba kezdjen az ember valakivel. Kilenc órakor leáll a kotrógép, reggelizni indul a kezelő. Mire a narrátor leér, már a falnak támaszkodva eszik. Lerakja a lába elé a karikatúrákat, és vár. A kezelő zavarba jön, de az evést nem hagyja abba. Amikor a narrátor megkérdezi tőle, melyik tetszik neki a legjobban, a birkákat és bikákat számolgotó feleségre mutat rá a bicskájával. A narrátor próbálja rávenni, nézze meg jobban a bírósági tárgyalást ábrázoló karikatúrát, figyelje meg a tanú arcának kidolgozását, a félelmet az arcon, de neki – éppen amiatt az ijedt ember miatt – nem tetszik a rajz. Nem veszi figyelembe a rajz kidolgozását, csak a mondanivalóját. A kezelő felfogásában a művészet a szépről szól, és nem találja jónak, hogy a művész erőszakos cselekményt örökített meg. A művészet nem győzedelmeskedik a napi rutinon: amikor lejár a reggeliszünet, a kezelő ott hagyja a gyűjtött karikatúrától, egy perccel sem hosszabbítja meg a szünetet, hogy tüzetesebben megnézze a rajzokat.

A novella az ízlések különbözősését, az ízlés és a beidegződések összefüggését problematizálja, a narrátor arra próbál rátapintani, hogyan befolyásolja a nem, a foglalkozás, a társadalmi helyzet az ízlést, úgy válogatja ki a karikatúrákat a kezelőnek, hogy felvázol egy képet a férfiról: egy gépkezelőnek az fog tetszeni, ami szellemes, sikamlós és sporttal kapcsolatos, mert sok időt tölthet a tévé előtt mérkőzéseket nézve. A karikaturisták eszköztárának is része a sztereotípiák, és a narrátor is megrögzült sémákban, foglalkozáshoz kötődő sztereotípiákban gondolkodik. A karikatúrák „ideális nézőt feltételeznek, akinek vannak megfelelő történelmi, kulturális ismeretei, a megértéshez megfelelő szintű vizuális műveltséggel rendelkezik” (Séra 2009), emiatt – pontosabban a klisékhez igazított karakterjegyek miatt – a narrátor a kezelő lába elé nem „komoly” témájú rajzokat tesz, amelyek célja rádöbbeneni nézőjüket valamilyen igazságra, hanem olyan karikatúrákat, amelyek szórakoztatni akarnak. A bírósági tárgyalást ábrázoló – a narrátornak legjobban tetsző – karikatúra elvont vizuális nyelven beszél, a néző-

nek dekódolnia kell, mert többet mond, mint amennyit szerzője lerajzol. A kezelő azonban nem jut el addig, hogy értelmezze, megértse a rajzot, a tanú ijedt arca meggátolja ebben.

A karikatúra másnapra tervezett beszélgetésük indukciós bázisává válik. A narrátor poloskáktól rettegő barátja tűzhalála óta fél a tűztől, pontosabban attól, hogy felgyújt valamit. A karikatúrák nézegetése oldja arsonphobiáját. A kotró-gépkezelő a másnapi reggeliszünet alatt olyan emberekről, gépkezelőkről akar mesélni neki, akik semmitől sem félnek.

Jelvények, emblémák – beágyazott elbeszélések

Június 22-én este hét barát, a *Kétéltűek a barlangban* című 1968-ban kiadott Gion-regény hét szereplője, megalapította az Első Amatőr Hegymászók Egyesületét azzal a céllal, hogy találkozóikon haszontalan dolgokról beszélgessenek. A regény hősei a farmernadrágos próza kamaszos, túltengő beszédvilágában élnek: „A regény téma- és formaötlete Platón *A lakoma* című művére játszik rá, egy híres beszédet idéz mintegy keretként. Ahogy ott, itt is beszédek, beszélgetések hangzanak el, s amiként *A lakomában* hét szónok (Phaidrosz, Pauszaniász, Erüximakhosz, Arisztophanész, Agathón, Szókratész, Alkibiádész) játssza a főszerepet, itt is hét fiú (Baras, Rozmajer, Salamon, Bresztovszky, Fábíán, Angeli, Szegény Kis Rahmánovics) szerepel. A játék során minden nap más az elnök, aki meghatározza a beszédek témáját – akárcsak Boccaccio *Dekameronjában*. A klasszikus tematikai és formai allúziókkal megpatkolt koncepció – forma és tartalom diszkrepanciájából eredően – parodisztikus hatást kelt” (Csányi 2010: 106).

A hegymászó kifejezés a csoport nevében a tagok magyarázata szerint a tudás csúcsainak meghódítását jelenti. Az egyesület jelvényét Fábíán rajzolta le hófehér hammerpapírra tussal: „A jelvény – hét hajszálpontosan egyforma hegycsúcs – egy szabályos, felnagyított kardiogramra hasonlított, alatta pedig ez állt: Mi megmászuk a tudás meredek hegycsúcsait, ha addig élünk is. Ezt mindannyian aláírták” (7). A jelvény kompozíciója formailag szöveges részből (jelmondat, aláírások) és a szív működés egyes jellemzőit mutató grafikus ábrára, görbére hasonlító rajzból konstruálódik. A szöveges rész a rajz alatt, az embléma alsó tartományában helyezkedik el. A jelvény alakjáról és nagyságáról nincs információ. Az embléma külsőségei mellett az általa hordozott üzenet is elemezhető: a hét hegycsúcs a hét tagot, a tagok egyenlőségét a hegyek egyforma nagysága jelképezi, az egyesület jelmondata, mottója a tudás megszerzésének eltökélt szándékát fogalmazza meg. Barasnak nem tetszettek a tussal megrajzolt semmire sem hasonlító fekete vonalak, javasolta, fessék be mindegyiket más színűre: „Fábíánnak azonban nem volt semmiféle festék a keze ügyében – a tust meg a hammerpapírt és egy HB2-es grafitceruzát is az iskola rajzterméből lopta –, így hát az első hegycsúcsot egyszerű HB2-es grafitceruzával egészen halványan bemaszatolta, ez lett a halványszürke hegycsúcs; a másodikat valamivel sötétebbre maszatolta, ez lett

a közepesen sötétszürke hegycsúcs; a harmadikat egészen vastagon bemaszatolta a HB2-es grafitceruzával, úgy, hogy az ember hozzáért, csupa grafit lett a keze, ez volt a sötétszürke hegycsúcs; a negyediket, a középsőt, a szimmetria kedvéért, tussal feketére festette, ez lett a fekete hegycsúcs; az ötödiket a bal felől eső meredek hegyoldallal párhuzamosan megcsíkozta, a hatodikra kockákat, a hetedikre pedig pöttyöket rajzolt, és így lett csíkos, kockás és pöttyös hegycsúcs is” (*Két-éltűek a barlangban*, 8). Balogh István szürrealista grafikának nevezi Fábrián alkotását: „A szürke különösen kedvenc színe a szürrealista festőknek. Gion szinte előttünk keveri a szürke csodálatos színárnyalatait” (Balogh 1992: 8). A vonalak a javítás után Baras szemében is hegycsúcsokra hasonlítottak. Az eltérő színezetű és mintájú hegycsúcsok a tagok különböző személyiségét tükrözik.

Az *Izsakhár* című regény szereplői, M. H. J., az író, Szivárvány Ervin, a Szivárvány Harcosai csoport vezetője és Gashi, a kereskedő a Nagy Fehér Madár receptje alapján összeállított gyógyteákat árúsítanak. A teák békességet hoznak a szívnek, és nyugalmat adnak a léleknek. A gyártás kezdetén kézzel írják a reklámszöveget a papírcsomagolásra, a háború kitörése után azonban megnövekszik a kereslet a teák iránt, virágzik az üzlet, és szebb kivitelezésű csomagolásra van szükség. Szivárvány Ervin és Gashi tudják, hogy a termékek értékesítésében rendkívül nagy szerepe van a csomagolásnak, a külső megjelenés ugyanis közrejátszik a fogyasztói véleményalkotásban és a vásárlási döntésekben. A fogyasztói magatartást a külső körülmények, a háború és a félelem befolyásolják, a kereskedők megtalálták a kelendő terméket, és a csomagolására is több figyelmet akarnak szentelni. A termék csomagolását M. Holló János tervezi meg: „Sötétbarna papírcsacskóba kell csomagolni a gyógynövényeket. Az eddigi szöveg nagyjából maradhat, csak át kell csoportosítani és valamelyest lerövidíteni, hogy frappánsabban hangozzék. A barna papírcsacskók egyik oldalára fehér betűkkel rá kell nyomtatni, hogy »A Szív békéje«, illetve »A Lélek Nyugalma«, ez alá valamivel nagyobb betűkkel azt, hogy: »Gyógytea«, a zacskó legaljára pedig felfelé ívelő félkörben kis díszes betűkkel rányomtatnánk a már bevált szöveget, hogy a »Nagy Fehér Madár receptje szerint«” (*Izsakhár*, 69). A teakeverék összetételére vonatkozó információk elmaradnak, csak az ital hatásáról tájékoztat a termék papír alapú csomagolásának fehér betűs szöveges része. A csomagolás információhordozó szerepe alacsony, M. Holló János nem tünteti fel a tea gyártóját sem. A megújult csomagolás másik oldalára illusztrációként a Nagy Fehér Madár képét rajzolták: „A sötétbarna papírcsacskó másik oldalára széttárt szárnyú fehér madarat lehetne nyomtatni, mintegy védjegyként, a fehér madár bal szárnyára felírhatnánk, hogy a »Nagy Fehér Madár a Szivárvány Harcosainak világszerte elismert tanítómestere«, a jobb szárnyra pedig azt, hogy: »Sok millió embert gyógyított meg bolygónkon«” (*Izsakhár*, 69). A madár lélekszimbólum, a madárábrázolás ezáltal kapcsolatba hozható a tea gyógyhatásával, a csomagolás aljára tervezett felfelé, az ég irányába ívelő félkörben írt szöveg is a lelki princípiumot jelenti. A Nagy Fehér Madár a Szivárvány Harcosainak védjegye. A gyógytea csomagolása a regényszö-

vegen a körülményekhez alkalmazkodás, az egzisztenciateremtés, haszonszerzés szimbólumává válik.

Cégtáblafestés közben éri baleset Simokovics urat, a *Börtönről álmodom mostanában* álmatlan festőjét. A Fogászati Műszerek Gyárának – az üzembről informáló és reklámfelületként is funkcionáló – cégtáblájára „hatalmas, egészséges, vigyorgó fogsort festett, ezenkívül egy félelmetes foghúzó fogót és egy fogfűrő gépet” (*Börtönről álmodom mostanában*, 26). Megfestette egy folyamat végtermékét és az ennek eléréséhez szükséges eszközöket. A gyár termékeinek rajza a célközönséghez, a fogászati termékek vásárlóihoz szól, viszont az utca egyszerű embere, például a narrátor, félelmeteseknek találja őket.

A gioni faldekoráció poétikája

(*Faliképek*) A regények környezetleírásaiban szereplő festmények a helyszínek karakterét determinálják. A kép a tér berendezésének „önértelmező jellegű” (Kemp 2003: 99) jelenségeihez tartozik. A falon található kép a szöveg vizuális intertextusa, „beágyazott elbeszélés (embedded narratives)” (Kemp 2003: 99). A vizuális közlések alkalmazásával a szövegekben a festészeti és elbeszélői nézőpont korrespondenciája jön létre. A Gion-szövegekben a képleírások festészeti műfajok köré csoportosíthatók: tájkép, zsáner, történelmi festmény, csendélet, portré.

A tájkép olyan vizuális elem, amely a szoba falán függve megnyitja a zárt teret. A festmény ismeretlen tájat hoz be a szobába a *Kétéltűiek a barlangban* című regény kezdetében. Rozmajer megvásárol egy képet, amelynek háttérében óriási szürke meg fehér hegyek, előtérben egy birkaszemű nő és egy zöldnadrágos férfi látható gitárral, amint a nőnek énekel. Rozmajer festményvásárlásának oka: még sohasem látott hegyeket. A cigányoktól olcsón vásárolt festmény tájelemei – a figurák mögötti hegyes táj – a falon függve „közvetett módon a messzeséget hozzák el a szobába” (Kemp 2003: 108). Borisz Uszpenszkij gondolatrendszerében a tájkép akkor hat ábrázolásként, ha körülhatároljuk (kerettel, ablakkal, boltívvvel vagy bármi mással). A határok kijelölése szükséges ahhoz, hogy a világot jelrendszernek lássuk, a határok hozzák létre az ábrázolást. A keret határjelzőként működik a (képhez viszonyított) külső világ és a kép belső világa között (Uszpenszkij 1984: 230–231).

A kép mint vizuális effektus információt hordoz a térről, az enteriőr és a benne élőket jellemzi. A szenttamási csendőrlaktanya főnökének, Karagícának az irodájában a falról „Sándor király nézett barátságtalanul” (*Latroknak is játszott*, 256). Karadorđević Sándor királyt (1888–1934) 1921-ben koronázták meg, 1934-ig volt a korábbi Szerb–Horvát–Szlovén Királyságból Jugoszláviára átkeresztelt ország királya, a marseille-i kikötőben lett merénylet áldozata 1934. október 9-én. Karadorđević Sándor állami hivatalokban kifüggesztett szakralizált arcképe az uralkodó személyi kultuszának terméke. A Gion-regény e szöveghelye Ottlik Géza *Iskola a határon*

című regényére emlékeztet, ahol a növendékek Ferenc József császár arcképe alatt ülnek az ebédlőben. A *Norvégiától Észak-Afrikáig* című novella narrátora, Irmái József asztalosmester Luka Markov lakásában bérelt szobát. A háború előtti királyi gárdista a háborút követően érdekből a kommunisták oldalára állt, de egész életében királypárti maradt, tisztelete jeléül a nappalija falán hagyta „első vagy második Sándor király arcképét” (*Mint a felszabadítók*, 132). A király neve előtti sorszámok nem a narrátor bizonytalanságáról árulkodnak, Sándor királyt ugyanis I. Sándor királyként koronázták a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság uralkodójává, és II. Karadorđević Sándor néven lett Jugoszlávia királya. Az uralkodó falon függő portréja miatt nem ad vért Markovnak, a „reakciós disznónak” (*Mint a felszabadítók*, 135) a színház kommunista párttitkára, Dévics Tamara. Sándor szerb király alakja *A tolvaj* című korai Gion-novellában is felbukkan.

A Zongorázó Nőt körülvevő berendezés polgári miliőről árulkodik a *Két-éltűek a barlangban* című regényben: „Óriási szoba volt, valami szalonféle, és a zongora is nagyon nagy, a falon meg mindenféle képek függnek, az ablakkal szemben van egy kép, ami egy félmeztelen nőt ábrázol, a szája egészen kicsi és szív alakú” (*Kétéltűek a barlangban*, 54). A műalkotások más tárgyakra, dolgokra utaló produktumok, szimbolikájuk fontos eleme az, amire utalnak, amit megjelenítenek: „A falon függő csendélet, vagy enterieu-kép természetesen szimbóluma azoknak a természet elemeknek és tárgyakkal, amelyeket megjelenít, még inkább annak az életformának, amely e tárgyi elemekből (s nem utolsósorban azok szimbolikájából) összeáll, s persze egyúttal a lakásba hozza, s szimbolikusan képviseli – a festett vagy faragott képen viseli – mindazt a presztizs mozzanatot (az ábrázolt életforma presztizse, a művészet presztizse stb.) és egyéb értéktartalmat (szépség, harmónia, rend stb.), amelyek az ábrázolat kívánatosságát növelik elhelyezője szemében” (Kapitány 2005: 14). Fekete Péterék téglagyári lakásának falait bekerezett gobelinek díszítik. Ezekon csipkegalléros kislányok játszadoznak egy színpompásan virágzó réten. Fekete Péter, valódi nevén Hofanesz János felesége folyton csipkegalléros kislányokat ábrázoló gobelineket varr. A kézimunkázás feledtetni vele bánatát, a gobelinen ábrázolt kislányok ugyanis saját kislányait, a fiatalon elhunyt Paulát, Angélát, Blankát és Noémit pótolják. A kép azt teszi jelenlévővé a lakásban, ami már nem létezik (Korda 2006: 290). A narrátor képi elbeszélése a bekeretezettséget hangsúlyozza. A keret fontos szerepet játszik a képzőművészetben, „akár mint a kép közvetlen határa (így tulajdonképpen képkeret is), akár mint különleges kompozíciós forma, a keret látja el az ábrázolás megszervezésének feladatát, s neki köszönhető az is, hogy az ábrázolás szemiotikai jelentőségűvé válik” (Uspenszkij 1984: 230).

A falon függő képek az enteriőr berendezésének elemeiként a helyet, illetve a hely tulajdonosának ízlését jellemzik. A Váry-tanya villájába zenésznek szegődött Rojtos Gallai István a kíváncsi gyerek tekintetével néz körül a számára idegen és ismeretlen enteriőrben, egy magyar földesúr otthonában. Környezetleírásának elemei a falon függő képek is: „az egyikén egy öregasszony imádkozott, a másikon pedig egy báránybekecse kisfiú állt térdig érő hóban, és sírni készült” (*Latroknak*

is játszott, 111). Kucsuk Sztambul cukrászdájának falán több kép függ: tájképek és egy középkori csatajelenetet ábrázoló olajfestmény, ami a narrátor megítélése szerint nem illik egy békés cukrászdai kontextusba. Itt kap helyet Simokovics úr diófákat ábrázoló festménye is. A török cukrász hálából és megvesztegetésül vásárolja meg a képet a festőtől, amiért nem árulta el a rendőrségnek a csempészetből származó italok rejtékelyét a pincéjében. Simokovics diófás képével cserélik le a csatajelenetet ábrázoló olajfestményt. A baleset miatt címfestőből álmatlan festőművésszé vált Simokovics éjjel elegánsan felöltözve járta az utcákat, nappal kopott kék köpenyben, ecsetekkel, festékekkel és festőállvánnyal jelent meg, és hangulatos tavaszi és nyári utcarészleteket festett. A képein ábrázolt házak előtt leginkább öreg diófák nőttek, amelyekről nagy barna diók hullottak a földre. A festő Indiába vágott lefesteni a Tádzs Mahalt két-három diófával az előtérben. A diófák látszólag nem illenek a Tádzs Mahal épülete elé, de megerősítenék a kép jelképiségét: az épületet Sahdzsahán császár építtette szeretett felesége halálakor, a diófa héjának két szorosan összeforrt fele pedig a házassággal, a szerelemmel hozható kapcsolatba (Jankovics 1998: 50).

Simokovics képeinek állandó motívuma a diófa.⁶¹ Az a terve, hogy a helyi táj jellegzetes elemét, az örök élet szimbólumát, beépítse az örök szerelmet jelképező Tádzs Mahalt ábrázoló festmény kompozíciójába. A fa szimbóluma az isteni, szellemi szférával való kapcsolatot jelképezi, nem véletlenül mondja a bíróság folyosóján Kovács Júlia az őt később megölő narrátornak, hogy a diófákat szereti. A lány tragikus halálának estéjén Kiss Lajos, a narrátor, Simokovics úr festményét ajándékozza a szerencsétlen sorsú Kovács Júliának. A képen „utcarészlet volt diófával, de az utcának igen kicsiny részlete látszott, mert nagy volt a diófa” (*Börtönről álmodom mostanában*, 57). A festményen domináló fa, amely jelképiségénél fogva átjárást tesz lehetővé az alvilág, a földi és az égi világ között, rosszat sejtet. A lány kezében tartja a diófás képet, amikor szerencsétlenül járnak a motoros triciklivel, és életét veszti.

A diófás képek a regény csaknem minden helyszínére bekerülnek, Kucsuk cukrászdájának falára, Leviathan-Lukić Simon ékszerészüzletébe és az M. városi börtönbe. A szereplőkkel való együttmozgásuk, összefonódásuk az élettel és a halállal, ismétlődő felbukkanásuk a cselekmény folyamán az idő múlását jelzi. A fa az idő szimbóluma, a természet rendjét, az éves körforgást mutatja, „hosszú élettartamával, hatalmas termetével, sziklát repeszítő, olykor a villámcsapásnak is fittyet hányó életerejével, haláláig tartó növekedésével, lombozata évenkénti megújulásával vagy épp örökzöld voltával az Időt (örökkévalóságot) és az időnek ellenszegülő (nemzedékről nemzedékre újjászülető) Életet testesítette meg, míg kiszáradtával, elkorhadva vagy éppen kővé váltan az elkerülhetetlen Halál mementója lett” (Jankovics 1998: 13–14). A regény befejezésében, akár az üzbég lány szobra, a diófás festmény is megelevenedik, valóságos tájelenet lesz belőle: a tanyasi iskola előtt, ahová a narrátor elszegődött tanítani, két hatalmas diófa áll.

⁶¹ A regényben *Diófának* nevezték azt a kocsmát is, amelyet megszálltak a Lírikusok, miután bicikliláncokkal kiszorították onnan a Mágnyások bandáját (*Börtönről álmodom mostanában*, 8).

Irmái József asztalosmester, míg a tengerparton dolgozott, ellátogatott N. L. festő palotájának képtárába, hogy megnézzze alkotásait. A képtárban tett látogatását egy másik festőnek így összegzi: „Idegborzoló festmények voltak, valójában mindegyik a tengert ábrázolta, nem a kék tengert, hanem a sötéten hullámzó tengert, a hullámok olyanok voltak, mint a vastag testű óriáskígyók, mint a tengeri kígyók, ha egyáltalán vannak ilyenek, szóval eredendően gonoszak és kegyetlenek és nagyon nyálkásak. Néhol a hullámok közül emberi lábak meredeztek a magasba” (*Mint a felszabadítók*, 93). A látogató nem volt felkészülve a látványra, nem ilyen jellegű képekre számított. A sötét tónusok dominanciája, a háborgó tenger fenyegető óriáskígyókra emlékeztető ábrázolása és a hullámok közül kibukkanó emberi testrészek bizarr látványa rossz benyomást keltett benne. Nem a szemét gyönyörködtetik, hanem az idegeit borzolja a festmények. A képtárlátogatást és N. L. tájképfestését traumatikus élményként éli meg.

(Falrajzok) Az ember ősi jellemzője a képalkotásra való törekvés. *A kárókatona még nem jöttek vissza* című regényben a Vágóhíd fala rajzolásra alkalmas felület. A gyerekek falrajzai az alkotásra használt felület és a rajzok tematikus elemei szempontjából a jégkor vadásznépeitől hátramaradt, az időszámításunk előtti 15–10. században nyugat-európai barlangok (Lascaux, Rouffignac, Niaux, Altamira, El Castillo, Montespan, Cognac) falára rajzolt nagyméretű állatalakos falfestményekkel hozhatók összefüggésbe. A barlangok bikákat, bölényeket, lovakat, medvéket és más állatokat ábrázoló falfestményei, amelyek a felnőtté avatással és a fiatalok nevelésével álltak kapcsolatban (Pozdora 2000: 4), dialogikus viszonyt létesítenek a vágóhídfal állatrajzaival.

A kárókatona még nem jöttek vissza című vakációregény gyerekcsapatának tagjai a nyári szünetben a Vágóhídnál találkoznak, és egész héten át rajzolnak a romos falakra. Vasárnap a Kocsmáros lemosatja velük alkotásaikat. A rajzok kényszerű eltávolításával az épület a szemben álló erők, a gyerekek és felnőttek harcának színhelyévé válik. A Vágóhíd vörös fala az állatok kivégzésének árulkodó jele, amit csak a művészettel lehet megtisztítani (fehér krétával rajzolnak a vörös falra). A fal vörös színének anticipációs funkciója van a regénykezdetben, vére utal, és előre jelzi a halált. Az állatszerető gyerekek naponta ismétlődő rituálét alkotnak a rajzolásból: „Hodonicki Oszkár rajzolt közülünk legszebben és leggyorsabban. Percek alatt a falra kanyarított egy »ötlábú« bikát vagy csődört, pompás apaállatokat, öröm volt rájuk nézni. Hodonicki Oszkár nem rajzolt soha mást, csak bikákat és csődöröket, és elégedetten vihogott hozzájuk. Aranka is elég ügyesen rajzolt: virágokat, tányérokat, faliórákat meg ilyesmiket, de azok eltörpültek a pompás bikák és csődörök mellett. Virág Péter és én nagyon rossz rajzolóok voltunk. Virág Péter állandóan emberfejeket rajzolt, sokáig kínlódott mindegyikkel, de sohasem sikerültek. Ő bohócfejeknek nevezte őket. Lehettek éppen bohócfejek is. Mindenesetre otrombák és csúnyák voltak. Én megpróbálkoztam sokmindennel: lombos fákkal, nádtetes házakkal, kutyákkal, macskákkal, lovas cowboyokkal... Nem ment, nehéz kezem volt. Végül jobbra már csak

cowboykalapokat rajzoltam, azt tűrhetően begyakoroltam: egy elfektetett nyolcas, rá egy púp. Hatalmas cowboykalapokat rajzoltam a bikák és a csődörök fejére. Hodonicki Oszkár ötlábú szőrnyei legalább megszelídültek egy kicsit kalappal a fejükön” (*A kárókatona még nem jötték vissza*, 25–26). Virág Péter bohócfejei Árpás Károly értelmezésében a fiú arcát tükrözik, aki Toma Gyuri megnyomorító tréfája óta félrebillenő fejjel járt, a narrátor cowboykalapjai pedig a csapatvezető jelképei (Árpás 2008: 66). A gyerekek a Vágóhíd romjain művészetet teremtenek, átalakítják a teret. Jelképesen a rajzaikkal, a „barlangrajzolás ősképeivel” (Tarján 2001: 132) védik a területüket, Burai J. bösz, toporzékoló bikákat rajzol a széles bejárati ajtó mellé, akik szinte rábődültek a hivatlanul belépőkre.

Burai J. megjelenésével a gyerekes rajzok mellé a kárókatona részletesen kidolgozott ábrázolásai kerülnek a falra: „Burai J. gyönyörűen rajzolt, könnyű keze volt, még Arankánál is, Hodonicki Oszkárnál is sokkal szebben rajzolt. A Vágóhíd vörös falain hófehér kárókatona jelentek meg. Kezdetben furcsa volt a nagy horgas csőrű fekete madarakat fehérbe öltöztetve látni, de gyorsan megszoktuk; még fehérén is igazi kárókatona voltak, akárki egyből rájuk ismerhetett. Burai J. hosszadalmasan pepecselt velük, tetőtől talpig mindent pontosan kidolgozott rajtuk, még a hátukat is türelmesen kipikkelyezte. Felsorakoztak a kárókatona a falakon; a fészkeiket őrizték, röpültek, halásztak, szárítkoztak vagy pihentek. Követelésünkre Burai J. rajzolt ugyan más vízimadarakat is: levegőben húzó vadkacsacsapatot, egy úszkáló nemeskócsagot, két hosszú lábú szürkegémot, amint a víz mentén halak szigonyozására készülnek és egy fél lábon álldogáló golyát, de aztán megint visszatért a kárókatonához, a nagy fekete madarakat rajzolta rendületlenül” (*A kárókatona még nem jötték vissza*, 65). Tamás, az elbeszélő és Hodonicki Oszkár vésővel a falba vésik a rajzokat. Cselekvésüknek kettős célja van: örök időkre megőrizni a szépséget, és ölni a művészettel. Más eszközük nem lévén, a művészettel harcolnak az emberi rosszat megtettesítő Kocsmáros ellen. Remélik, hogy a lemoshatatlan képek láttán megüti a guta. A Kocsmáros perspektívájából a rajzok ocsmányságok, a rajzolás disznóság, a rajzoló patkányok. Az utolsó rajzlemosatási jelenetben az egyik kárókatona a rajzon vészjóslóan húzódik végig a falnak támaszkodó Kocsmáros feje felett: „Feje felett egy szép, horgas csőrű madár széttárta szárnyát, és szárítkozott halászás után” (*A kárókatona még nem jötték vissza*, 78). A látvány, illetve a Kocsmáros retorikája és viselkedése a megvilágosodás eszköze az elbeszélő számára, ez készíti az emberek és állatok közötti párhuzamvonásra, aminek következtében megszépülnek szemében az állatok, akik „méltóságteljesen, büszkén tartják a fejüket, vigyáznak fészkeikre és egymásra, messzire néznek onnan a magasból, és mögöttük nagyon fényesen csillog a napkorong” (*A kárókatona még nem jötték vissza*, 78). A gyerekek Gergianban találnak pártfogóra, a vadőr egyetért velük abban, hogy a szép dolgokat a falba kell vésni. A kárókatona a madárcsoport legszebb madaraiból a történet előrehaladtával „egyre gazdagabb jelentéstartalmú (például ember és természet harmóniájára, az ember által veszélyeztetett természetre, sőt minden veszélyeztetett szépségre, értékre utaló szimbólummá válnak” (Elek 2009: 150). A szimbó-

lumképzési folyamat első állomásának a monográfus Burai J. azon elhatározását tartja, miszerint a kárókatonákat a falba kell vésní, hogy megmaradjanak.

A folytatásban, a *Sortűz egy fekete bivalyért* című regényben a gyereksze-replők továbbra is vízimadarakat festenek, ezúttal tájképekbe kombinálva őket. A rajzok motívumrepertoárja mindkét regényben ugyanaz. Lestár tanárnő rajzóráin a szabadban természet utáni tanulmányrajzot készítenek. A csapat vizuális tehetséggel meg nem áldott tagjainak a tájat az ügyesen rajzoló Burai J. és Hodonicki Oszkár vázolja fel: „Egy gyönyörű folyóparti részletet ábrázolt, két magas jegenyefával, a fák hosszú árnyékot vetettek a vízre, amelyen két vadliba úszott, közelükben pedig egy nemeskócsag halászott” (*Sortűz egy fekete bivalyért*, 111). Burai J. kedvenc témáját, a természetet, a vízimadarakat és a folyóparti növényeket ábrázolja. A folyóvíz egyetemes határjelképnek számít, mert határt szab a jöves-menésnek. A folyóvíz az élet-halál mezsgyéjének is jelképe, a vízkedvelő fák pedig a sorsfordulók szimbólumai (Jankovics 1998: 60). A kórházba siető Fekete Péter Váry János hintáján a folyóparton rajzolgató gyerekek mellett vágat el, s míg ő távol van, a téglagyárban baleset történik.

Az elbeszélő rajzleírásából az is kiderül, hogy minden részletre odafigyel, és az árnyékolás technikáját is elsajátította. A karácsony előtt angyali vigasságot mondó gyerekek rajzainak folyópart motívuma a Sínai-hegy Szent Katalin-kolostorában található 1200 körül készült *Angyali üdvözlet* ikonra asszociál, amelynek témája Gábiel arkangyal üdvözlete, pontosabban Mária és Gábiel párbeszéde. Gábiel nemcsak egyszerűen hírül adja a fogantatást, hanem meg is kell nyernie a vonakodó Szűz beleegyezését. A kép egyik sajátos vonása, hogy egy madarakban és halakban gazdag folyóparti tájat is ábrázol. A folyó motívuma a Máriát életadó forrásként való értelmezést sejteti, de asszociál a tavaszi Mária-ünnep jelentéskörére, ami a természet újjáéledésének idejére esik (Belting 2000: 291). Gábiel hírül adja a Megváltó fogantatását, az angyali vigasság mondói pedig az ünnep gondolatkörét felidéző énekekkel a megszületéséről adnak hírt.

A falfestés abban különbözik a festménytől, hogy „nem rendelkezik önálló művészi térrel, olyannal, mely azt feltételezi, hogy határait illetően nem esik egybe a kifestett helyiség falainak és boltozatainak fizikai értelemben vett terével” (Lotman 1994: 123). Nemcsak a füstös kocsmái fal ikonikus jeleit verbalizálja a narrátor a *Kétéltűek a barlangban* egyik szöveghelyén, hanem egy harmadik személy képértelmezését is beleírja képleírásába: „A falakra kék vizet, zöld füvet, nyulakat és halakat, meg puskával és horgászbottal felszerelt embereket festettek. Egy jól öltözött idegen egyszer azt mondta, hogy a képekről ítélve ezen a tájon halászzal és vadászattal foglalkozó, jól táplált, jámbor emberek élnek. Ők a nép egyszerű és romlatlan fiai. Öröm rájuk nézni” (*Kétéltűek a barlangban*, 54). A falfestmények ábrázolta tájnak helyi jellege van, a képen ábrázolt figurák az idegen szemében a külső világban látott alakokra, a valóságra emlékeztetnek. A fal felületére felvitt alkotásokon feltételezhetően egy kronológiai sorrendben ábrázolt szüzsé különálló epizódjai láthatók (Lotman 1994: 123–124), a jeleneteket „összeolvasva” egy halászat és egy vadászat képes elbeszélése bontakozik ki.

Agyagból formált „történetek”

Mozdulataikkal, testtartásukkal és szimbólumaikkal a jelbeszéd nyelvén a festményekhez hasonlóan a szobrok is történetet „beszélnek el”. A festménynek a szoborral szemben csak hátulja van, nincs belseje, „nem provokálhatja ki a vázson mögöttit megpillantani igyekvő, indiszkrét mozdulatot” (Barthes 1997: 260). A festményben nem mozoghatunk úgy, mint egy háromdimenziós térben, nem járhatjuk körbe a „festett alakok testét, hogy ily módon véglegesítsük azokat”, a szobornak mélysége van, körül- és átjárható, „szinte hív a vizitációra, felfedezésre” (Barthes 1997: 259–260). A szentet ábrázoló plasztikus szobor visszaadja a testereklyének azt az emberi külsőt, amely a test oszlása során veszendőbe ment (Belting 2000: 310). A Szent Balázsról megformált szobor Gion Nándor *Az asztalos* című novellájának cselekményeleme. A szövegben a szobor dekonstrukciója megy végbe: eltörik, funkciót vált. Szent Balázsnak a könyvszekrényen álló szobráról részletes leírást ad a narrátor: „tíz centiméter magas kőszobor, fej nélkül azonban csak kilenc centiméter magas, de most ennél is jóval kisebbnek látszik, talán azért, mert a szakálla még mindig a mellére omlik, a feje ugyanis pontosan a szájánál tört el, a szakálla tehát ott maradt a nyakára és a mellére ragasztva, amitől olyan, mint egy barlangi törpe, vagy inkább, mint egy erdei remete, mivel a szakáll alatt egy kis kereszt is van a mellén, a hátán meg egy jóval nagyobb kereszt, ezenkívül a jobb keze furcsán meredezik valahonnan a derekából, mint valami elszáradt faág” (Gion 1974: 34). Az alkotás, amely a szentet testszerű, háromdimenziós formában ábrázolja, a szent „fizikai jelenlétének tanúbizonyságául” (Belting 2000: 312) szolgál. A szoborleírás kitér az alkotás magasságára, az ábrázolt szent testtartására, rekvizitumaira, a kompozíció „helytelenül” megformált részleteire. A szenteket ábrázoló szobroknak ugyanaz a szerepük, mint a szentképeknek: ösztönző, deliberatív jellegűek, felszólítják a nézőt, hogy meghatározott érzéseket hagyjon kifejlődni magában, sőt ezeket esetleg tetteibe is ültesse át (Kibédi 1994: 169). A szobrok és szentképek előtti néma meditáció „csodálat a szent előtt, ami fokozatosan a megbánás (ima) és a tettvágy aktívabb érzésévé változik át (jobbá tenni az életünket)” (Kibédi 1994: 169). Az elbeszélőben a szobor nem azt a reakciót váltja ki, mint a szentképek az előttük meditáló nézőkben: méltósága miatt szereti a segítő szentet, és megpróbálja visszatenni a szoborra a püspöksüveges fejet, ami folyton leesik, és nem lehet rendesen visszahelyezni, mert nem ragasztotta meg azonnal, amikor eltört. A műalkotás az emlékeket is felidézi, a visszahelyezett fejű szobor egy gyerekkorban látott otromba vándorcirkuszbeli Háromméteres Nyakú Hölgyre emlékezteti az elbeszélőt, aki közli az olvasóval a szobor hozzákérülésének történetét is: volt barátnője, Ágnes kapta ajándékba egy külföldi lovastisztól, a lány hozta magával, amikor beköltözött, de nem vitte el, miután távozott. A narrátor a 17. században élt *Samuel Pepys naplóját* teszi a szobor alá talapzatul, hogy az alkotás két centivel magasabb legyen, a szobor az irodalmi alkotással együtt nyeri el végső „formáját” a polcon.

A régmúlt idők szentjei és hősei a képeken ábrázolt attribútumaik alapján azonosíthatók. Az attribútumok olyan tárgyak és szimbólumok, amelyeket mindig ugyanazzal a személlyel társítunk, ezeknek arról kell meggyőzniük a nézőt, hogy „egy ilyen rendkívüli tettekre képes embertől nem tagadhatja meg csodálatát” (Kibédi 1994: 169). Szent Balázst a keresztény ikonográfia rendszerint püspöki öltözetben, pásztorbottal és keresztbe illesztett gyertyákkal, sertésfejjel és gerebennel (emlékezésül arra a vaskampóra, mellyel a legenda szerint kínzatása alkalmával a testét tépték), ritkábban egy fiúval ábrázolja. A rekvizitumok közül csak a püspöki süveg került az alkotásra. A narrátor elbeszéli a Szent Balázs-szobor „lefejezésének” körülményeit is: „egereket dobáltál vele a padlásszobában a mosókonyha felett” (Gion 1974: 34). A fej nélküli szobor az olvasó előzetes tudását is bevonja az értelmezésbe: Szent Balázst Agricola helytartó nem bírta hittagadásra kényszeríteni, ezért előbb vízbe fojtás általi halálra íteltette, végül lefejezték. A szent ugyanazt éli át a szoborlétben, mint életében. Fejét az egyes szám második személyben beszélő narrátor gyufásdobozba teszi, éjjel kiveszi, és azzal zavarja szét az egereket. Szent Balázs élete összefonódott az állatokéval. Püspökké szentelése után visszavonult egy hegyi barlangba, ahol a legendák szerint vadállatok őrizték háziállatok módjára engedelmességre neki. A mosókonyha feletti lakásban egerek gyűlnek köréje minden este. Az állatok barátjaként és oltalmazójaként ismert szentet nem megfelelően használja tulajdonosa, állatokat riaszt el vele. Szent Balázs a fűvós muzsikuskok szentje is. Az elbeszélő alatt lakó asztalos esténként az udvaron hegedül, de ha a padláslakó férfi megjelenik, leteszi a hegedűt: nem zenél annak, aki megszentésgteleníti a muzsikuskok védőszentjének szobrát. Az eltört kis szobor a „megmásíthatatlanságra, vágy és valóság összeegyeztethetlenségére, a virágzó hitek elhullására figyelmeztet” (Márkus 1996: 201).

Nemcsak a bútorokat és festményeket „gyilkolják meg” a *Mint a felszabadítók* elbeszéléseiben a kétségbeesett szereplők, hanem az Elnök szobrát is. A másnapi színházmegnyitóra készülő szervezők az új színpadra helyezik a dísznövények és a rothadó cseresznyeszínű színpadi függöny elé az Elnök hófehér gipszből formált mellszobrát. Nem volt szép a mellszobor, ezért kerítettek egy zöld posztóval bevont asztalt, erre rakták fel, így az „olcsó gipsz már majdnem fehér márványnak látszott” (Gion 1996: 128). Az ünnepség díszletének kötelező elemét, az Elnök politikai kultuszának kellékét, a mellszobrot a megnyitó előestéjén véletlenül összetörték. A komoly következményekkel járó botrányt a színház dolgozói a színek szimbolikáján alapuló magyarázattal hátrították el: A színházi klubban a piros székek, fehér asztalok, zöld falak a magyar zászló színeire asszociálnak. A párttitkár Dévics Tamara számára a „színekben ott a »nacionalista színezet«. Nosza, átfestik a falakat kékre, hogy Jugoszlávia nemzeti színei materializálódjanak... Nem nehéz történelmi személlyel azonosítani az Elnököt, akinek véletlenül megsemmisülő fehér szobra is nagy bajt okozhatna hiányával. De mert piros függöny előtt, zöld növények övezetében ennek sem lett volna félreérthetetlen helye, éppen a magyar nemzeti színek negligálásaként fogható fel a szobor összetörése” (Tarján 1997: 207). Az országelnök szobrának összetörése előrevetíti az ország megsemmisülését és a polgárháborút.

Az író szülővárosában, Szenttamáson játszódó *Testvérem, Joáb* című regény főtéri szobra, amely a városháza előtti park közepén áll, hasonlít a Szenttamás központjában álló szoborra, de részleteikben a két alkotás nem ugyanaz: „A városháza előtt szép, nagy park van, tavasszal és nyáron rengeteg itt a virág, a park közepén áll az elesett hősök emlékműve. Hosszú, fehér tartóoszlop tetején egy nő magához szorítja egy sebesült férfi fejét, a tartóoszlop oldalára harci jelenetek vannak faragva, és itt áll márványba vésve az elesett hősök névsora is. Százhuszonhárom név van a márványtáblán; azt hiszem, hogy ekkora városban, mint a miénk, ez elég kevés” (Gion 1969: 170). Stevan Bodnarov szobrász alkotásának, a szenttamási elesett hősök bronzból és kőből készült, 1958-ban felállított oszlopszobrának a tetején a nő egy csokor virágot tart a kezében, a szoborhoz közeli kultúrotthon falára felfüggesztett márványtáblán pedig háromszázhuszonhárom név áll. A narrátor a szobor látványát egy esti sétája folyamán írja le, és kommentárt fűz az esetek számához. Megjegyzése kapcsolatba hozható azokkal a reflexiókkal, amelyek az 1944–1945-ös szenttamási magyarirtásokról hangzanak el a kocsmai beszélgetésekben.

A *Sortűz egy fekete bivalyért* című regényben az iskola melletti téren álló Szentháromság-szobornál gyülekeznek a diákok, ide vonul ki az iskola diáksága különféle alkalmakkor: „Szép nagy tér volt itt, az iskola, a Kudlik-féle vaskereskedés, az Andróczi ház, a katolikus templom, a parókia és a Kultúrotthon vette körül. A Kultúrotthon azelőtt apácázárda volt, de a háború után kisöpörték onnan az apácákat, az épületet átalakították, csináltak ott színháztermet, könyvtárat, pingpongtermet és kuglipályát” (Gion 1980: 7). A tér a város központi eleme, a megállás pszichológiai locusa, a gyülekezés és az emberek humanizálódásának helye és műalkotás, a téren a „nyitott térség, a környező épületek és az ég egyedülálló összhatása bármely más műalkotáshoz mérhető valóságos élményt nyújt” (Aladzić 2002: 96). A Szentháromság-szobor mozdulatlan kompozíciója körüli épített környezet fontos utak kereszteződése és a templom bejárata előtti terület is egyben. Az *angyali vigasság* novelláiban Toma Gyuri bandája gyülekezik a tér karakterisztikus jegye, a Szentháromság-szobor körül. Korlátján ülve várják, hogy véget érjen Berecz plébános vecsernyéje, mert a másik banda tagjai a templomba menekültek be előlük. Szoborleírás nem olvasható a szövegben, csak a szobor helyét határozza meg madárperspektívából a narrátor: a templomtorony rácsos ablakából rálátás nyílik a templom előtti térre és a szoborra. A korláttal körbevett Szentháromság-szobor ma is ugyanazon a helyen áll a szenttamási római katolikus templommal szemben. A tér templommal szembeni oldalán álló műalkotást a római katolikus hitközség egyházi tanácsa a millenniumi év alkalmából, a honfoglalás ezeréves évfordulójának megünneplésére készítette (*Jegyzőkönyv* 1888: 63).⁶² A hetvenes évek végén eltűnt mögüle a zárda, valamint az iskola épülete,

⁶² A katolikus templom jegyzőkönyve szerint a Szentháromság-szobor építését 1896-ban rendelte el az egyháztanács: „A templom és iskolák közötti tágas teret a szenttamási római katolikus hitközség már évtizedek óta Szentháromság-szoborral óhajtotta díszíteni, de ez csupán gyengéd kívánság volt, mert e célra semmiféle pénzforrással nem rendelkezett. Most a millennium alkalmá-

a Gion-regényekben és -novellákban megírt, az egyéni és kollektív emlékezetet őrző tér is átalakult, de a szobor 1896-tól stabilan áll ugyanazon a helyen. A szimbolikus jelentőséggel bíró épületek, emlékművek, helyek formájában az idő különböző dimenziói jelen vannak a térben (N. Kovács–Böhm–Mester 2005: 7). A tér „mindenekelőtt a város élő szervezetének a része és mint ilyen, sohasem befejezett. A többi műalkotástól, képtől és szobortól eltérően – amelyek a végleges megformálás után nem változnak többé, csak az idő nyomja rájuk a bélyegét – a tér folyamatosan változik, alkotórészei: az épületek, a szökőkutak, a zöldövezet, az urbánus fölszereltség újulnak és változásnak vannak kitéve. A tér az élő szervezethez hasonló” (Aladžić 2002: 98).

Csoszogó Török Ádámnak a Szentháromságot, az Atyát, Fiút és Szentlelket szimbolizáló szobra, továbbá a Megváltó feszülete a Kálvárián a lopott pénz elrejtésének terrénumát jelenti. A mágikus hármas szám mindkét szoborcsoportnál ismétlődik: a Szentháromság-ábrázolás a Teremtő három aspektusának, megnyilvánulásának eszméjén nyugszik, a gioni magánmitológia terén, a Kálvárián is három feszület áll. Valamiből három az Úrral való kapcsolatra utal, lehet a kiválasztottság jele, ám az isteni büntetés is három napig sújtja a bűnöst (Pál–Újvári 1997). Török Ádám nem vallási áhítattal viseltetik e szakrális helyek iránt, a rabló fejével gondolkodva meglátja bennük az ideális rejtkehelyet. A kálvária közösségi jelkép, a lokális közösség identitásának szimbóluma. Kápolnájának tetején a szenttamási katolikus hívek három feszületet állítottak fel. A Megváltó szobra bronzból készült, a latroké fehér kőből. A bronzszobor idővel egészen sötétzöld lett, és a Megváltó feketének látszott a két fehér kőből faragott lator között. A színszimbolika a keresztre feszítettek jellemét fordítottan mutatja. Török Ádám a kálvária csendjében terveli ki rablásait, és halat süt a Megváltó lábánál. A halsütés ellen tiltakozó Gallait Biblia-ismeretével győzi meg: Jézus is halon élt, nem gyalázzák meg azzal, ha lábánál halat fogyasztanak. A Virágos Katona boldogságára is sajátos magyarázata van: bizonyára nagy pénzt kínáltak fel neki a Megváltó megkorbácsolásáért, ennek örül. Török Ádám kálvárián elfoglalt térbeli pozíciója anticipációs mozzanat: a kápolnateraszon mindig a keresztre feszített Jézus lábánál ül, és a Megváltóhoz hasonlóan ő is áldozat lesz, a körülményeknek, a helynek, az időnek és a személyiségjegyeinek áldozata.

val újból erős vágy szállotta meg a hitközséget ezen óhajának teljesítésére, miért is egyhangúlag elhatározta, hogy azon alázatos kérelemmel fog járulni a főtiszt. érseki hatóságához, kegyeskedjék megengedni, hogy a kegyúri alap tőkéjének kamatjából két, esetleg három egymásutáni évben 1500 forint ezen célra legyen fordítható. Kegyúri alapunk ugyanis most kitesz 25 700 forintot, melynek évi 8%-os kamatja 2056 forint, ha tehát ebből 1500 forintot fordítunk is a Szentháromság-szoborra, még mindig marad 556 forint a folyó kiadások fedezésére, ami tekintve azon körülményt, hogy templomunk és plébánia épületünk oly jó karban van, hogy remélhetőleg éveken keresztül költségesebb javítást nem igényel, elegendő leend.” *Jegyzőkönyv a szenttamási római katolikus hitközség, egyháztanács és iskolaszék tanácskozmányairól az 1888⁸ évtől, 1896. március 1-jei bejegyzés, 63. p. A szenttamási katolikus templomról és a Szentháromság-szoborról készült fényképet l.: 12. melléklet.*

Simokovics úr és Leviathan-Lukić Simon a *Börtönről álmodom mostanában* című Gion-regény álmatlan festője és Buharából elszármazott zsidó ékszerésze Üzbegisztánba vágynak, hogy megtekintsék a Selyemút karavánjainak egykori útvonalán fekvő város, Buhara főterének hatalmas oszlopát. Az oszlop városképi elem, amit Leviathan-Lukić Simon szerint a Tádzs Mahalhoz hasonlóan üzbég kőfaragók építettek. Simokovicsot az építmény érdekli, Leviathan-Lukić Simon pedig visszavágyik ősei földjére. Simokovics kevés információval rendelkezik az oszlopról, Leviathan-Lukić Simont faggatja felőle, de tőle sem tud meg többet, minthogy a tetejéről dobálták le a halálra ítélt bűnözőket a kikövezett térre, és a körülötte élő üzbég lányok imádják az aranyfogakat. A Buharáról szerzett információkat éjjelente a festő megosztja a portásfülkében örökdő narrátorral, ezek a beszélgetések adják később az elbeszélő börtönbeli álmainak anyagát. A regényben szereplő oszlop a buharai Kalan Minornak nevezett építmény, amely a legenda szerint egy Arslan kán által kivégeztetett imám sírja fölé épült a XII. században. Építéskor a 47 méter magas és 10 méter mély alapokon nyugvó torony valószínűleg Közép-Ázsia legmagasabb épülete volt. Az emírek ebből a toronyból dobatták ki a bűnözőket. A regényben a torony az elérhetetlen vágyak szimbólumává válik, a zárlatban azonban kiderül, hogy a két idős ember megvalósította álmát, elutaztak Buharába.

A *Börtönről álmodom mostanában* című börtönregényben is tetten érhető Gion mitologizáló attitűdje. Az üzbég lány szobra Kiss Lajos álmainak virtuális terében formálódik meg. Az én-elbeszélő a magányos, nőtlen Simokovics úrról álmodik a börtönben. A festő alaktalan kősziklát farag. A szöveg mitikus történetből indul ki, ismert narratívát dolgoz fel, a Pygmalion-mítosz elemeit használja, és Ovidius művére utal. Az álmok visszatérő figurája mint Pygmalion, a kyprosi király az idő múlásával szoborrá formálja a sziklát: először egy gyönyörű női fej formálódott ki, a művész apró aranyfogakat rakott kacagó szájába, majd a mellét dolgozta ki, amelyek szépen domborodtak egy népies hímzésű mellényke alatt. Minden egyes álom lefarag egy darabot a szobor anyagául szolgáló kőből. A tél beálltával az álombeli Simokovics – aki a valóságban már Leviathan-Lukić Simonnal megjárta Ázsiát – sötét télikabátban dolgozik, majd ugyanígy felöltözve mintegy az álomból kilépve egy nap a valóságban is megjelenik a börtönben. A szobrot formáló álmok a látogatást követően megszűnnek, helyettük éjjelként megjelenik az üzbég lányról szóló, aki a parton ülve várja a vízben úszó narrátort. Ezeket az álmokat formálja meg a tengerparti álmokban újra feltűnő Simokovics. A tengerparton visszatérnek a narrátornak az üzbég lány szobrát formáló álmai, amelyek az új környezethez igazodnak: Simokovics a tengerparton dolgozik, a tengerparti sziklából faragott lány a tengerparton ül, hátravetett fejjel az égre és a tengerre nevet egyszerre, miközben a szobrász a lábát faragja. Az ébrenlét számára nehéz megérteni az álom üzenetét, mert ezek az álmok nem is üzennek, hanem megvalósulnak: előbb a földrajztanárnő, majd a dalmata újságárus lány várja a tilalom ellenére éjszaka tengerben fürdő rab narrátort.

Az álombeli leányszobornak a regény zárlatáig nincs kőből, márványból megformált változata, csak textuálisan, a fikción belül létezik. A narrátor mintegy Pygmalionként álmaiban konstruálja, és cselekményszervező elemmé teszi. A virtuális szobor Galathea márványalakjához – a mítoszban Aphrodité istennő közbenjárására – hasonlóan megelevenedik, de kétszeresen, a földrajztanárnő és a dalmata lány személyében. Az álombeli „Galatheának” mindkét nő megfeleltethető. Ernst H. Gombrich a Pygmalion-mítoszzal szemlélteti a művészetekre vonatkoztatott univerzálékát: a művészet utánzó vagy alkotó jellegű-e, illetve fontos-e a befogadó reprezentációja szempontjából, hogy a képmásban konkrét élmény megörökítését akarja láttatni a művész, vagy a reprezentáció csak valamely képmást helyettesít. Gombrich példákkal szemlélteti, hogy sokszor a képmások reprezentálnak a helyettesítés értelmében (Garaczi 2007: 161). Galathea szobra nem referált rajta kívül álló dologra (egy egyénre vagy egy osztályra): „Amikor Pygmalion márványtömbjéből kinagyolt egy emberi figurát, akkor nem az történt, hogy először reprezentált egy »általánosított« emberi formát, azután pedig fokozatosan egy bizonyos nőt. Ahogy finomította s egyre életszerűbbé tette a márványtömböt, az nem alakult át hasonmássá – még abban a valószínűtlen esetben sem, ha élő modellt használt volna. Így tehát amikor imái meghallgatásra találtak, és a szobor megelevenedett, az Galateia volt s senki más, teljesen függetlenül attól, hogy archaikus, idealizáló vagy naturalista stílusban formázta-e meg őt a szobrász” (Gombrich 2003: 25). A regény zárlatában az álom-narratíva a mítosz dekonstruálva valóságos groteszk szobor formájában realizálódik. A szépség leépül. A befejezésben a börtönből kiszabadult én-elbeszélőnek Simokovics szobrot ajándékozik: „Körülbelül negyven centiméter magas, durván kifaragott kőszobor bukkant elő. Egy sűrke kőcockán ülő, sűrke, meztelen nő volt, nyilvánvalóan nő volt, terjedelmes fenékkal és dús keblekkel. Szélesre húzott szájjal és kissé gonoszul nevetett, fogai sárgára voltak festve” (Gion 1990: 223). Az álombeli aranyfogú üzbégi lány szobrát, amelynek „groteszk formája a megvalósult álmok torzításait idézi” (Papp 1991: 11), a narrátor rücskös szörnyetegnek írja le.

Zene és szöveg érintkezési pontjai a Gion-opusban

(A zenei motívumok, a kétpólusú világrend és az erkölcsi magatartás metaszépségtjei a Testvérem, Joáiban) A zene és a zenei intertextusok, motívumok csaknem mindegyik Gion-regényben, -novellában fellelhetők. A *Testvérem, Joáb* című regényben két zenei motívum ismétlődik: a szájharmozó fiú dalai és Tom Jones brit énekes 1967-ben kiadott *Green, green grass of home* című zeneszáma, amelyet Joáb II. kocsmájának gramofonos termében hallgat Tamás és baráti társasága, Búr, Kovács Pali és a Németországból hazalátogató Fehér Ló. A narrátor konkretizálja, hogy több mint fél éve hallgatják folyton ezt a zeneszámot. A regényszövegben a *Green, green grass of home* dal jelentése sokrétű, több kontextusban értelmezhető: Fehér Ló esetében asszociál a honvágyra, az újra

otthon, a régi barátokkal töltött napokra. A másik jelentését a regény politikai vonulata képezi. A *Testvérem, Jóáb* reflektál az 1968-as eseményekre: az év augusztusában a Varsói Szerződés öt tagállama, Bulgária, Lengyelország, az NDK, Magyarország és a Szovjetunió megszállta a szintén szocialista Csehszlovákiát a prágai tavaszként ismert reformmozgalom, azaz az Alexander Dubček nevével fémjelzett liberalizáció erőszakos megakadályozása végett. Fehér Ló az egyik kocsmai beszélgetés folyamán közli, hogy a dal a Vietnamban harcoló amerikai katonák kedvenc dala, ezáltal a *Green green grass of home* indirekt módon utal a hidegháborúra, a más országokat megszálló, politikájukba beavatkozó nagyhatalmakra – az amerikai katonai beavatkozás Vietnamban a kommunizmus térnyerésének megakadályozása céljából, Csehszlovákia szovjet megszállása a kommunista uralom megtartása végett történt – és tágabb értelemben a felszabadító szovjet csapatok 1944-es jugoszláviai bejövételére is céloz.⁶³ A hidegháborús politika következtében a világ politikai, kulturális értelemben, illetve a gazdasági és technológiai fejlettség tekintetében két pólusra, Nyugatra és Keletre oszlott (Pók Attila). A nyugati pólust a regényben Fehér Ló (nevének eredete is, a White Horse Whisky márkanév a nyugati kapitalista világot szimbolizálja) képviseli, barátai pedig a keleti tömböt, világrendet. A Fehér Lóval és a róla folytatott párbeszédben a regényszereplők először a közép-európaiak gondolkodásában kialakult Nyugatfogalomhoz, a gazdag nyugati életforma mentális képéhez tartozó szavakat alkalmazzák (rohadt kapitalista, sok pénze van, sok pénzt küld az anyjának, házat is épített és rengeteg ajándékot hoz neki), majd megváltozik a retorikájuk és demitologizálják a Nyugat-képet: „– Valld be, hogy híd alatt alszol, éjjel fázol, és lyukak a cipőid – mondta a Kovács Pali. – Bevallom – mondta a Fehér Ló. – Valld be, hogy gyümölcsöt és zöldségfélét lopkodsz a piacokon, és eddig csak azért nem fordultál fel, mert a gyümölcsben és a zöldségfélékben sok a vitamin” (28). Pók Attila a rendszerváltás előtti és utáni közép-európai gondolkodásmódot felvázoló tanulmányában úgy értékeli, hogy az ötvenes évektől a nyolcvanas évekig a kelet- és közép-európai értelmiség számára a nyugati világ a szellemi ingerek forrását jelentette: a Nyugat fogalma alatt „nem az IBM-et, a GE-t, a nagy nemzetközi vállalatokat értettük, és nem is Adenauert, De Gaulle-t, Nixont, sőt, még csak nem is Kennedy-t, hanem sokkal inkább olyan neveket, mint Polanski, Hemingway, Sartre, Simone de Beauvoir, Pasolini, Amerigo Tot, Adorno tanítványai, a Frankfurter Iskola, Marcuse, Fellini, Brigitte Bardot, Sophia Loren, Lawrence Olivier, Kerouac, Salinger *Zabhegyezője*, Steinbeck, Stanley Kubrick (különösen a *Mechanikus narancs*), azt, hogy Paszternák *Doktor Zsivágója* Nobel-díjat kapott, olyan híres musicaleket, mint a *Hair*, a *West Side Story*, vagy David Ojsztrahot és Leonard Bernstein”, viszont a kelet-európai tömb „kultúra iránt kevésbé érdeklődő átlagpolgárai nem a politikai vagy a gazdasági rendszerrel azonosították »

⁶³ A Vörös Hadsereg benyomulásáról Gionnak személyes tapasztalatai is voltak, lásd pl. *Naplórészlet korai halálaimról (Curriculum vitae)*. Kortárs, 1994. 7. sz., 19–24. p. Az író szenttamási hagyatékában felfedezett cím nélküli, középiskolás korában írt novellájának is az „oroszok bejövetele” a témája.

Nyugatot»; figyelmük középpontjában inkább a fogyasztás állt: a Coca-Cola, a farmernadrág vagy a nyugati autók” (Pók Attila). Közép-európai történelmi-társadalmi közegbe helyezve a regényszereplők a nyugatot Fehér Ló alakján keresztül látják, az ő perspektívájukból a magántulajdonra épülő állammodell és a konzumtársadalom térnyerése hangsúlyozódik: barátjuk előbb Volkswagennal, majd Opel Rekord autóval jött haza, White Horse Whiskyt és zsebrádiót hozott ajándékba, gépkocsijavító-műhelye van huszonöt munkással, ő nem dolgozik, csak felügyel a munkásokra. Ebben a megközelítésben Tom Jones *Green green grass of home* című dala a kétpólusú világrend nyugati tömbjét szimbolizálja.

A szájharmonikázó fiú verbálisan nem nyilvánul meg a regényben, kívül áll az eseményeken, a regénytér peremén mozog, „függetlenül a társadalomtól, muzsikájának egyhangú dallamával avatkozva az életbe” (Bori 1969: 5). A folyó túlsó partján él a strand egyik kabinjában, és csak reggelente jön át a hídon: „A régi strandon most csak egy tizennégy-tizenöt éves fiú lakik, nem emlékszem, mikor költözött oda, de biztosan tudom, hogy a telet is valamelyik kabinban vészelte át, minden reggel átgyalogol a hídon, az önkiszolgálóban negyed kiló kenyeret vásárol és egy kis darab szalonnát, a szalonnát apró darabokra szeletelteti, mert nincs neki kése. Esténként szájharmonikázni szokott, vagy ha éppen nem dolgozik valahol, akkor nappal is kiül a folyó partjára, a nád közé, és akkor is szájharmonikázik” (40). Ennyi ismerete van a narrátornak a szájharmonikázó fiúról⁶⁴, ezt közli az olvasóval. A *Testvérem, Joábot* Bori Imre az ismétlések, a felbukkanó motívumok regényeként értelmezte: „Az ismétléseké, amelyek Gion írói megoldásának egyszerűségét, redukált voltát éppenúgy jelzik, mint az ebből kibontakozó gazdagságot, telítődöttséget, amely az azonosság különbözőségéből nő ki, ismételten a kontextus oly nagy szerepét bizonyítva. Állandóan vissza-visszatérő motívumok bújócskájából szövődik regénye, mint ahogy ezt a folyón túli, szájharmonikázó fiú motívuma is bizonyítja” (Bori 1969: 5). A szerző egyensúlyba állítja a két zenei regénymotívumot: a szájharmonikázó fiú öt szöveghelyen bukkan fel, ugyanannyiszor mint a Tom Jones-dal. Ha a szájharmonikázó fiú alakja a „független tisztaság és ártatlanság” bizonyosága, akinek dalai a „tisztaság üzeneteként” (Bori 1969: 5) szüremkednek a regényszereplőkhöz, a *Green green grass of home* pedig allúzió a nagy hatalmak gazdasági-politikai érdekszféráira, akkor az egyensúly-elmélet értelmet nyer.

A szájharmonikán játszott dalok a térnek csak egy bizonyos pontján, Joáb II. kocsmájának udvarán hallatszódnak. A fiú a zene nyelvén szólal meg, a narrátor a zenei hangokat szavakkal írja le: „Valami unalmas, egyhangú népdalt játszott, ezerszer hallottam már a rádióban, és Török Ádám is ezerszer hallhatta már, de most mind a ketten úgy figyeltünk, mintha még sohasem hallottuk volna. Pedig a fiú mindennap eljátssza, többször is. Tavalý, amikor itt voltak az idénymunkások,

⁶⁴ Márkus Béla a szájharmonikázó fiút a citerázó Gallai István alakmásának tekinti. Márkus Béla: *Jelkép és valóság. Gion Nándor regényei. = A betokosodott kudarc. Esszék, tanulmányok.* Széphealom Könyvműhely, Budapest, 1996. 193. p.

azok is sokszor énekeltek” (50). A fiú a zene szemiotikai rendszerében beszél el életérzését, hangulatát. Muzsikája szomorú érzésvilágot fejez ki. Török Ádám két szöveghelyen is elismétli, szép, ha valaki folyóparton szájharmonikázik.⁶⁵ Az ismétlődő megjegyzést nyomatékosítva az elbeszélő a regényzárlatban a két Török Ádám-i kijelentést ötvözve és variálva – a határozatlan névmást főnévvel helyettesíti, és egy igekötőt hozzáad – ugyanezt mondja.⁶⁶

Bori Imre figyelt fel arra, hogy a szájharmonikázó fiú motívuma összefonódik Mária motívumával, majd Török Ádámhoz kapcsolódik, mert a Gion-regény motívumai „közelről sem a véletlen szeszélye értelmében találkoznak és fonódnak össze: művészi szándék irányítja bűjőcskájukat, s nem véletlen, hogy az ártatlanság és tisztaság e lírai szólama az ugyancsak ennek az erkölcsi magatartás képviselőinek motívumaival találkozik, mint ahogy más motívumok a »gonosz« princípiumának adnak találgatást” (Bori 1969: 6). A regény azt a kérdést teszi fel, hogy megőrizheti-e az ember a tisztaságát és szabadságát? A regényszöveg nemmel válaszol a feltett kérdésre: „Ebben a városban csupán egy másik Török Ádám, a régi leszármazottja, egy különc veterán tiszta és független, már amennyire független lehet valaki, ha kegyelemkoszton él egykori harcostársánál, a módos vendéglősnél, Joábnál. S tiszta és független talán egy titokzatos fiú, aki egy strandkabinban húzta meg magát. Mindenki más a saját üzlete után fut, a városi főember külföldre menti a vagyonát, a bolti eladó törvényes jussa, hogy elkapott tolvajokon élje ki szadista hajlamait, s maga az elbeszélő is hagyja magát megvesztegetni, rövid és nem túl fájdalmas tépelődés után” (Ács 2000: 199–200). A zenei motívumok két részre osztják a szereplőket: a *Green green grass of home* zeneszám kedvelői korrumpálódnak, erkölcsileg nem tiszták, a szájharmonikázó fiú muzsikája a tisztaságot üzeni számukra, „amelytől ők már messze estek, s csak így távoli dallamként találkoznak még velem” (Bori 1969: 5), a szájharmonikázó fiú motívumához kötődők tiszták maradnak, ám a társadalom kiveti őket, perifériára szorúlnak (Máriát ideg-összeroppanással ismét kórházba viszik, Török Ádámot kidobják a padlásról, és átköltözik a kabinokba a szájharmonikázó fiúhoz). Az ő „emberi alakjuk és végzetük mutatja leginkább azt a kíméletlenséget, amely a korrupciós rendszer következményeként felőrli, elpusztítja a humánus értékeket” (Pomogáts 2000: 32).

(Zenei intertextusok a Gion-életműben – A hallható verbális jelrendszerré transzformálása) A Zongorázó Nő motívuma a *Kétéltűek a barlangban* című regénynek. A minden este haszontalan dolgokról tárgyaló Első Amatőr Hegymászók Egyesülete harmadik összejövetelén kerül szóba, amikor a Zöldinges Idióta

⁶⁵ „– Az sem rossz – mondta Török Ádám. – Ha valaki szájharmonikázik. Különösen itt, a folyó mellett. Itt messzire hallatszanak a hangok.” (*Testvérem, Joáb*, 47. p.); „– Mondom, hogy ez sem rossz – mondta Török Ádám. – Ha valaki szájharmonikázik a folyó mellett.” (*Testvérem, Joáb*, 50. p.)

⁶⁶ „– Az sem rossz – mondtam. – Ha az ember szájharmonikázik. [...] – Különösen itt, a folyó mellett – mondtam. – Itt messzire elhallatszanak a hangok.” (*Testvérem, Joáb*, 182. p.)

szerepel a napirenden. Baras időnként meglesi otthonában a nőt, mert „az embernek évente legalább egyszer el kell érzékenyülnie” (*Kétéltűek a barlangban*, 44). Elbújik a kertben, vagy beles az ablakon, és hallgatja a játékát. A dal ritmusáról az ujjak mozgása – „nagyon gyorsan mozogtak” (*Kétéltűek a barlangban*, 45) – informál. A regényhős perspektívájából „a zene *hallható*, az olvasóhoz azonban *verbális* – írott narratív és diszkurzív – nyelven jut el, ami *fordítást* feltételez és új szemantikát teremt” (Selmeci 2005: 193). A narrátor a „szavaknak adja át a zene hangjait, a zenei hangok attribútumait, a hangszerek megszólalását, azaz ezeket egy másik jelrendszerré transzformálja” (Selmeci 2005: 194): a Zongorázó Nő „nagyon szépen játszott” (*Kétéltűek a barlangban*, 45), Gergjián „játszani kezdett, halkan, szépen; olyan dolgokat játszott, amelyeket eddig még sohasem hallottunk” (*A kárókatonák még nem jöttek vissza*, 108), Keszler doktor „lecsapott a billentyűkre” (*A kárókatonák még nem jöttek vissza*, 113), „halkan játszik teljesen ismeretlen, egyhangú dalt” (*Olyan, mintha nyár volna*, 39), az üres Váryszalonban „hangosan pengtek a citera húrjai” (*Latroknak is játszott*, 112), az öreg Schmidt Fülöp „buzgón forgatta a verkli karját” (*Latroknak is játszott*, 112), Elvira „lehunyta a szemét és lassan ringatózva zongorázott mindenkinek külön-külön” (*Zongora a fehér kastélyból*, 22), „füstös szemekkel nézte és nagyon erősen verte a zongora billentyűit” (*Zongora a fehér kastélyból*, 26), a kis Szabó Lacika „nagyon bánatosan furulyázott” (*Mint a felszabadítók*, 15), Zsulyovicsné a furulyát „teli tüdőből fújta, mély és magas hangokat rikoltzott bele a szomorú dalokba” (*Mint a felszabadítók*, 24). A szereplők a zeneművek különböző regisztereit szóltatják meg.

A fekete zongora több Gion-mű motivikusan visszatérő eleme. *A kárókatonák még nem jöttek vissza* című regényben Burai J. Barashoz hasonlóan esténként a háza előtt leskelődve hallgatja a zongorázó Keszler doktort. Miután a hangszert kiemelik természetes környezetéből, Keszler doktor nappalijából, és természetellenes miliőbe, a természetbe, a folyópartra helyezik, rendellenes dolgok történnek körülötte: sűrű gomolygó köd borítja be a tájat, a földre szállt felhők piciny könnyecseppekre utaló vízcseppeket permeteznek a hangszer fedelére, a gyerekek között eluralkodik a félelem, legtöbbjük sohasem látott még zongorát közelről, félnek a hangszertől, a zongorázó Gergjián mellett lelőnek egy kárókatonát. Meghal Gergjián is. A vadőr halálának éjszakáján Burai J. puskát szegez a kitérő Keszler doktorra, és rákényszeríti, hogy zongorázzon. A hangszer „szimbolista sokértelműségével, szürrealisztikus valószerűtlenségében jelenik meg a torony tövében” (Tarján 2001: 134).

A Sortűz egy fekete bivalyért című regény cselekményében többször is felcsendül a zene. Az iskolában Novák Erzsébet tanárnő harmonikázik, és folyton énekelgeti a fiúkat, akik utálják a zeneórát. A Kultúrotthonból a zene miatt tiltják ki a fiúkat, mert nem érzékelik, hogy megváltozott a világ, és nem megfelelő helyen énekelnek templomi énekeket. Kovács Pali hamisan hegedüli a Kultúrotthon színpadán a *Mennyből az angyalt*, majd a csapat rázendít a *Csordapásztorokra*, a *Föl nagy öröme* és más karácsonyi dalokra, amelyeket szenteste előtt az angyali

vigasság alkalmával énekeltek. A vallásos ideológia elleni harc időszakában Novák tanárnő, aki komolyan vette az ifjúság eszmei-politikai nevelését, nem értékelte produkciójukat: „magán kívül volt, sikoltozott, felrohant hozzánk a színpadra, kitépte a hegedűt Kovács Pali kezéből, minket meg lehordott mindenfélének, figyelmeztetett, hogy ez itt többé nem apácázárda, nem a sötétség fellegvára, nem tűri, hogy a klerikális reakció szellemét felélesszük, az ilyen dolgokat énekeljük a tér másik oldalán, a templomban” (*Sortűz egy fekete bivalyért*, 9). Az ideológiai rendteremtés idejében a volt egyházi iskola szelleme és a klerikális reakció ellen folytatott harc a zene, illetve a zeneoktatás területén is megnyilvánult.

Az *angyali vigasság* novelláiba a narrátor néhány dalszövegrészletet, dalsort is beiktat. A novellák részegese, Sheriff visszaemlékezik Péntek Lajosra, akit folyton büntettek a katonaságnál, mert nem volt hajlandó énekelni a *Bajtárs, ma még csak öt perc az élet* kezdetű dalt. A babonás Péntek Lajos száz évig akart élni, és nem állt szándékában olyan dalt énekelni, amelyik öt percre zsugorítja a létet. Átállt egy másik hadsereghez, de itt szintén meggyült a baja, mert más megszólítással, de ugyanazt énekelte vele: *Elytárs, ma még csak öt perc az élet*. A karácsonyi ünnepkör dramatikus játéka, az angyali vigasság mondása közben karácsonyi dalokat, a *Mennyből az angyalt*, a *Csordapásztorokat*, a *Fel nagy örömmre* címűt és más karácsonyi énekeket lehetett hallani az utcán, ezekbe bömbölt bele egy éjszaka Sheriff a maga nótáival. Sheriff teli torokból énekelte a *Tenyeremen hordom* és a *Ma éjjel csak a két szemed csillaga ég* kezdetű dalokat, amelyeknek első strófája olvasható a *Ma éjjel...* című novella szövegében. Sheriff éneklésének különleges oka volt: telihold sütött az égen, a samara félt az árnyékától, és gazdája régi slágerekkel próbálta bátorítani.

A zene a *Zongora a fehér kastélyból* című regény egyik visszatérő motívuma. A mű három nővér passiója és egy tehetséges zongoristanő története egyben. A Torontál nővérekkel együtt megérkezik a faluba a második zongora. Addig csak egyetlen embernek, Keszler doktornak volt zongorája. Esténként az ő játékát hallgatja a zongoraszóért rajongó Burai J. a tetralógia előző három regényének, *A kárókatona még nem jöttek vissza*, a *Sortűz egy fekete bivalyért* és *Az angyali vigasság* novelláinak cselekményében. A hangszer idegen tárgy a falu világában, és tulajdonosai sem illenek be ebbe a miliőbe. A regény indításában a nagy fekete zongora előkelően csillog az otromba teherautó padlóján. Hans Joachim Schröder házának tágas utcai szobájába kerülve hófehér abrosszal letakarva a nővérek figurájával hasonlítódik össze, a Torontál lányok gyönyörű fekete hajával szemben fehér arcuk képezte a kontrasztot. Elvira zongorajátéka a Torontál nővérek hangulatát, idegállapotát, félelmét mutatja. Érkezésük első napjaiban boldogok és elégedettek az életükkel, Elvira gyönyörűen zongorázik, játéka közben megszépül az arca és látszik rajta, hogy lélekben eltávolodik a szobából. A nő zongorajátékát hallgatva Burai J. megállapítja, hogy a hangszer mindenkihez külön-külön szól. A narrátornak zenehallgatás közben egy alkalommal víziói támadnak: „a szép tiszta hangokból lassan képek lettek, egy fehér falú kastély árnyékos kertjét láttam, aztán láttam magamat is, amint karonfogva sétálok Torontál Zsuzsannával a nagy

árnyékos fák alatt” (*Zongora a fehér kastélyból*, 17). A zene illúziót keltő mámort idéz elő a gondok, bajok elviselésére. Hamarosan kiderül, a nővérek sötét titkokat rejtegetnek. Bőrkabátos rendőrtársaival megjelenik a kopasz Milivoj: „A bolond Elvira mozdult meg elsőnek közülünk, tudta, hogy mit kell csinálnia. Felugrott a székéről, a zongorához rohant és gyorsan játszani kezdett. De most nem úgy játszott, mint máskor, nem hunyta le füstös szemeit, ujjait sem finoman és lassan járatta a billentyűkön, nagyokat csapkodott a zongorára, és nekünk ez a zene egyáltalán nem tetszett, mert nem nekünk szólt külön-külön, ezekből a hangokból nem lettek szép képek, semmilyen képek sem lettek. A bőrkabátosok viszont elégedettek voltak” (*Zongora a fehér kastélyból*, 17).

A bőrkabátosok jelenlétében a tehetséges Elvira örültté, a lányok sakkfigurává, tárgyá degradálódnak. Elvira zongorázás közben olyan önmagába zárt kis világot teremt, amelyet furcsa foglalatosságával, az ujj-játékkal Gilike is alkotott magának. A nők átváltoznak, mert nem képesek bosszút állni és nincs senki, aki megvédené őket. Áldozataivá válnak a háború utáni embertelen világnak. Éjszánkánként a csendes falut a nővérek kikényszerített éneklése és Elvira örült zongorázása veri fel. A falubeliek nem ismerik a tanárnők életének múltját, a gyerekek igyekezete, hogy meggyőzzék a felnőtteket a nők jóságáról, ártatlanságáról, meghiúsul, a tantestület döntése kiutasítja őket a helységből.

A mű címének mindhárom eleme a főszereplők életére és jellemvonásaira vonatkoztatható: a zongora és a kastély a műveltségre, jólétre, gazdagságra, a fehér az ártatlanságra asszociál. Egykori lakhelyük, a kastély és környéke a lányok emlékezetében él. Egy-egy mondatból és a magukkal hozott berendezési tárgyakkól (zongora, kínai, indiai, ceyloni tea, kínai porcelán sárkány-motívummal) kiderül, a háború előtt a Torontál nővérek jómódú úrlányokként tengették életüket. Mihail M. Bahtyin *A tér és az idő a regényben* című tanulmányában a kastéllyal mint a teret és az időt összesűrítő irodalmi-művészi értelemben vett kronotoposszal foglalkozik. A kronotoposzban az idő „besűrűsödik, összetömörül, művészileg látható alakot ölt; a tér pedig intenzívvé válik, időfolyamattá, szűzsévé, történeté nyúlik ki. Az idő tulajdonságait a tér tárja föl, a tér viszont az időn méretik meg és töltődik fel tartalommal” (Bahtyin 1976: 257–258). A kastélyhoz történelmi háttér, hagyományok, legendák fűződnek: „A várkastélyban minden zug »időtől terhes«, sőt, a szűkebb értelemben vett történelmi időtől – azaz a történelmi múlt idejétől – az. A vár az a hely, ahol a feudális kor hatalmasságainak – s ezzel egyszersmind a múlt történelmi alakjainak – élete folyt, látható alakban benne halmozódtak föl – az építmény különféle részeiben, a berendezésben, a fegyverzetben, az ősök arcképcsarnokában, a családi levéltárakban, a dinasztikus öröklődés specifikus emberi viszonylataiban, az öröklődési jogok átruházásának formáiban – elmúlt korok és nemzedékek nyomai. Legvégül, a legendák és a hagyományok elmúlt események emlékeivel teszik élővé a kastély és környéke minden zugát. Ezek a körülmények töltötték föl a várkastélyt azzal a sajátos szűzségtartalommal, mely a gótikus regényekben realizálódott” (Bahtyin 1976: 298). A régi életükből megmaradt kínai porcelánon a sárkány transzcendens lényé

közvetít a két világ, az úri és a megaláztatásokkal teli jelenlegi között. A nővérek sorsa a termékenységritusok sárkányai számára feláldozott lányokéhoz hasonló.

A zenei betétek közelebről meghatározhatják a regény cselekményének idejét, és utalhatnak a szereplők életérzésére. Az *Engem nem úgy hívnak* című regényben a fiúk, Orbán Lajos, H. Sz. Dollár és Pollák, tranzistoros rádiójukon a luxemburgi rádió adását hallgatják, mert itt sugározzák a legújabb beatszámokat. A magnó és a zenét rögzítő szalagok H. Sz. Dollár szemében a jólétet szimbolizálják, az a vágya, ha egyszer gazdag lesz, két magnót vásárol, és rengeteg magnószalagot, amelyekre csak zenét felvételez, mindkét magnót egyszerre kapcsolja be, és élvezni fogja, hogy nem beszélnek bele folyton a zeneszámokba, mint a rádióban. A beatzene a hatvanas években felbukkanó, a dzsesszből és a rock and rollból kinőtt könnyűzenei mozgalom, stílusirányzat. A beatzene és mozgalmi háttere, a beatnemzedék rebellis magatartása összefügg Orbán Lajos viselkedésével, elégedetlenségével, lázadásával. A beatnik tiltakozik a merev társadalmi konvenciók ellen, elszakad a társadalomtól, jellemző rá az ismeretlen megismerésére irányuló törekvés, a felfedezés vágya hajtja. Lajos és Rea alapmagatartása a lázadás, a beatnemzedék tagjaihoz hasonlóan ők is el akarnak menekülni a társadalomból, és nekivágni az ismeretlennek, utazni, céltalanul.

A rádió hullámhosszai utat nyitnak a világ felé. A *Mint a felszabadítók* kötet asztalos-novelláinak hőse, Iрмаi József, azért szeretne rádiókészüléket vásárolni, hogy meghallgathassa a Budapesti Rádió közvetítéseit a futball-világbajnokság mérkőzéseiről. A körülmények úgy alakulnak, hogy a rádió egy szerelmi afférban lesz jeladó funkciót ellátó kellék. Iрмаi az ablakba helyezett készülék többszöri ki-be kapcsolásával jelzi barátjának, hogy vessen véget a szerelmi légyottnak, mert közeledik a nő férje.

A Romoda ácsmester házából kiszűrődő énekszó az önféjűségből okozott halállal kapcsolódik össze. Romoda és felesége októberben költöztek be új házukba. A falak még nem száradtak ki, nyirkosak voltak, nem lehetett bemelegíteni a szobát. Még az ágyban is hideg volt, ezért esténként divatos táncdalokat énekeltek és táncoltak, hogy ne fázzonak. A szomszédok sajnálták őket, felajánlották a házaikat a fiatal párnak, de azok nem fogadtak el még tűzrevalót sem. A házból kihallatszó vidám énekszó tehetetlenségérzetet és sajnálatot ébresztett bennük, sejtették, hogy baj lesz, de nem tudták megakadályozni. A nő nemsokára megbetegedett, tüdőgyulladást kapott, Romoda „esténként karjaiba vette beteg feleségét, és úgy táncolt körbe-körbe a hideg szobában, hogy valamennyire felmelegítse az asszonyt” (*Ezen az oldalon*, 27). Az ácsmester végigtáncolta a telet a feleségével a karjaiban. Az asszony június elején meghalt. Évek múltán egy éjszaka ismét zeneszó hallatszott Romoda házából. A szeretője által kirúgott, az apja által kitagadott Szent Erzsébettel táncolt a férfi. Befogadta a lányt, mert a hideg téli éjszakán megfagyott volna az utcán.

Az *Olyan, mintha nyár volna* című kötet *A galamb* című novellájában öt zenei intertextust iktat a szerző. A T. T. nevű cowboy kalandjait felolvasó narrátor a *T. T. Joss Jamon ellen* című képregényből szó szerint idézi a dalt, amit a cowboy

énekel: „I come from Alabama with my banjo on my knee...” (*Olyan, mintha nyár volna*, 9). Az *I come from Alabama* kezdetű dal megnevezi a hangszert is, a bendzsót, amellyel előadják. A novellában olyan részletesen meséli el a képregénybeli hős történeteit a narrátor, hogy az olvasó szinte maga előtt látja a képkockákat. A zenei betéteknek is hasonló a funkciójuk. Amíg a telefonbeszélgetés miatt megszakad T. T. és Joss Jamon konfliktusának felolvasása, felkerül a lemezejátszóra a gyermekdalokat kompiláló nagylemez, a prózaszöveget pedig a *Micimackó* refrénje, majd a *Margarita* egy versszaka és refrénje szakítja meg. A Dalton fivérek mexikói garázdálkodásait elbeszélő novellaszegmentumban a népi énekeseknek öltözött testvérek a *Que Linda es la mañana cuando sale el sol...* kezdetű népdalt gyakorolják a fiestára egy muzikális rabló irányításával. A narrátor részletesen elbeszéli, milyen reakciót váltott ki a Dalton fivérek éneke: „A Daltonok olyan hamisan énekeltek, hogy hallótávolságon belül a lovak levetették hátukról gazdájukat, a tükrök, ablakok és egyéb tüvegtárgyak meg csörömpölve darabokra törtek. Az énektanár sírva rohant Espuelashoz, a vezérhez, mire az egy kötelet adott neki, remélve, hogy ha azt meglátják, mindjárt megemberelik magukat a Dalton fivérek. Azok igyekeztek is, még nagyobb hangerővel énekeltek, végül az énektanár félőrülten könyörgött, engedjék meg, hogy ő akassza fel magát arra a kötélre” (*Olyan, mintha nyár volna*, 15). A Dalton fivérek példája azt mutatja, hogy a zene létrehozása a tehetségesek privilégiuma: a zenélés és az éneklés emberi képesség, megfelelő létrehozásukhoz azonban jó zenei hallás és énekhang szükséges. A zene összefonódik az emberi étellel, de a Dalton fivéreknek nem adatott meg, hogy rosszra, azaz a földbirtokos elablására használják fel: a fivérek ki sem nyitották a szájukat a fiestán. Hasonló következtetés vonható le a novelláskötet *Az asztalos* című novellájából is: a zenét nem minden ember érdemli meg. Az udvaron esténként hegedülő asztalos mindenkinek szívesen muzsikál, csak az elbeszélőnek nem. Ennek oka az, hogy a férfi egyszer a zenész szeme láttára legurított egy pasast a létráról. Azóta a hegedős asztalos minden alkalommal leteszi hangszereit, ha az elbeszélő melléje ül. A novella címe, *A galamb* összefonódik a galambfogás történetével, Picasso galambrajzaival és a *La paloma (A galamb)* című spanyol dal címével, amelynek említése egy pillanatra visszahozza a gyermekkort: „Egyik barátom, Burai J.-nek hívták, mindig ezt dúdolta: naphosszat kóborolt a folyó mellett, és a La palomát dúdolta, miközben kiszabadította a pészmapatkányokat a csapdákból” (*Olyan, mintha nyár volna*, 15).

Miután minden gonosz alakot rács mögé helyez, T. T. a lenyugvó nap sugáraitól bearanyozva a *Magányos cowboy vagyok én* dalt⁶⁷ dúdolva vág neki ismét a prérinek. A dal első sora a westerntörténet főhősének attribútumát emeli ki. A *Csillagok minden színben I.* részében felbukkanó Pancsó, a híres vonatos vagány, a vonaton utazva járja az országot, és még le nem zavarja a kalauz, hegedül az uta-

⁶⁷ A képregényben ez a dalrészlet így hangzik: „Én vagyok a szegény cowboy, messze, messze, távol hazámtól.” Morris–Gosciny: *Talpraesett Tom Jesse James ellen*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1975. 46. p.

soknak. A tanyát bontó Baginak, Jágicsnak és az elbeszélőnek is hegedül: „Két fényes kukoricaszárát szedett elő. Később láttam. Hogy mind a kettőnek felmetszette a héját, és pálcikákat dugott alájuk. Ezeket dörzsölgette egymáshoz. Szörnyen nevetséges volt, nyikorogtak a kukoricaszárak, és ő még énekelt is hozzá átszellemülten” (*Olyan, mintha nyár volna*, 78). Az éppen kéznél levő kukoricaszárból rögtönzött hangszer verbális leírása arra enged következtetni, hogy a vagány mindenféle tárgyból képes volt dallamot előcsalni, és annak ellenére, hogy muzsikája nevetségesen hatott, átszellemülten énekelt hozzá. A nyikorog hangutánzó szóval a narrátor hallhatóvá teszi a zenét az olvasó számára.

A trombitán megszólaltatott *Ember, az akarok lenni* című dal keretbe zárja a *Postarablók* című regényt, amelynek cselekményét zenei aláfestésként végigkíséri a szövetkezeti otthon termeiben megrendezett fogadásról kiszűrődő zene. Az ordibálásokkal tarkított muzsika időnként – ha kinyitnak egy ajtót, ablakot, vagy a posta előtt haladnak el a vendégek – fölerősödik és – ha becsukják a nyílászárókat – lehalkul. A zene a Gion-művekben a vendéglők jellegének definiálásában segíti az olvasót. A narrátor a *Testvérem, Joáb* elbeszélőjéhez hasonlóan konkretizálja, hogy a kocsmában milyen zenét hallgatnak: Jász Gábor ottjártakor a Balkánban Safet Isović legújabb népdalát visította mikrofonba az énekesnő.

A leghetehetlenebb helyeken és szituációkban csendül fel az énekszó, a zene a *Latroknak is játszott* regényfolyamban. A jámbor, részegen zoltárokat éneklő Gion Márton útban hazafelé Stefan Krebs hólapátjával leüti az Ubonyi Jóskával verekedő Dušan Mandićot, majd áhítattal énekelve *A keresztfához megyek* kezdetű zoltárt, folytatja útját. A zoltár első három sora megtöri a prózaszöveget. A kamasz Gallai napokon át citerázik pásztor- és más dalokat a Váry-kastély üres szalonjában, ahova időnként bejön a névnapját ünneplő földesúr és vendége, Frédy nagyságos úr inni és hallgatni. Szenttamás, a kultúra különböző nyelveinek, többek között zenei nyelveinek is találkozóhelye. A hangszerek a mulatók nemzetiségét mutatják: a magyarok citeraszóra vigadnak, a németeknek a falábú Schmidt Fülöp verkljére járták a keringőt és polkát a Gavanski-malomban.

A *Mint a felszabadítók* kötet *Jó lélek költözött beléjük* című elbeszélése hangszerekhez és zenéhez fűződő hiedelmeket, meggyőződéseket működtet. Szalay András hangszerjavító és furulyakészítő mester délutánonként kiküldi furulyázni műhelye elé inasát, a kis Szabó Lacikát. A Gilikére és a félhülye Sebestyén gyerekre emlékeztető nehézfejű, csöndes fiú zenéltetése reklámfogás, „mindenki tudta, hogy sohasem fogja kitanulni a szakmát, viszont gyönyörűen furulyázott, szívesen kiült a műhely elé, szép, szomorú dalokat játszott, így csalogatta be a műhelybe a piacozókat és a járókelőket” (*Mint a felszabadítók*, 15). Délután a mester is kiült inasa mellé hangszereket javítani. A műhely melletti piactéren az addigra lerészegedett Zsulyovicsné árulta a portékáját. A babonás mestert zavarta az ittas öregasszony jelenléte, meggyőződésévé vált, hogy gonosz lélek lakozik benne, és a hangszereibe is gonosz lelket küld: „Én eddig jószágos lelkeket faragtam a furulyáimba és gyönyörű hangon szóltak, de mostanában ez a vénasszony gonosz lelkeket küld beléjük, és már Lacika sem tudja olyan szépen fújni a dalo-

kat, mint régen. Nem lehet igazi furulyákat faragni, ha gonosz szemekből, gonosz lelkeket küldenek az ember felé” (*Mint a felszabadítók*, 18). Szalay András természetfeletti tartalommal ruházza fel a hangszereket, úgy véli, lelkük van, amellyel bármilyen érzés és hangulat kifejezhető. Ezen a szöveghelyen felidéződik az a hiedelem, miszerint a hangszer készítése közben a mester energiája, lelke átszáll a hangszerre, s az csak akkor tud jó hangot kiadni, ha készítés közben semmilyen negatív energia nem éri. A fívós hangszerbe költözött lélek kapcsán párhuzam fedezhető fel Kosztolányi Dezső *A cseh trombitás* című novellájával, amelynek bekezdésében Sznopcsek, a cseh zenész belelehel a trombitájába: „Lélekkel fúj, és lelket fúj a hangszerébe” (Kosztolányi 1985: 49). Kosztolányi elbeszélésében Szegedy-Maszák Mihály szerint a „művészet s a vele fönnálló érintkezés lélek s nem készség, eszköz, tanultság vagy mesterség dolga” (Szegedy-Maszák 1998: 579). A Gion-elbeszélés mestere ugyanezt a nézetet vallja a hangszerkészítésről. *A cseh trombitáshoz* hasonlóan a *Jó lélek költözött beléjük* zárlata is kapcsolatot teremt művészet és halál között: Sznopcsek „elmélyül a zenében és fölkészül a halálra” (Szegedy-Maszák 1998: 587), Szalay András életben maradásának esélyét pedig a zene növeli. Egy délután Zsulyovicsnére figyelve véletlenül hasba szúrta magát, és kis inasának azt tanácsolják, fújjon vidám dalokat hangosan, hogy a mester is meghallja a kórházban, akkor biztosan meg fog gyógyulni. A gyerek hitt a zene, a hangok gyógyító erejében, és zeneterápiába kezdett, minden délután kiült a műhely elé, és harcias indulókat harsogott. Csatlakozott hozzá Zsulyovicsné is, a gyerek megtanította furulyázni, hogy jó lélek költözzön beléje. Kettejük játéka hazaségitte a mestert is a kórházból, a zene erejével legyőzték a halált.

INTERDISZCIPLINÁRIS SZELLEMI TEREK

(IRODALMI KULTUSZ ÉS KÁNONKÉPZŐDÉS)

KULTUSZ ÉS KÁNON

A Gion-kultusz kialakulását felvázoló fejezet az író kultuszának kiépülését és kanonizálásának folyamatát rajzolja meg. A kultusz kutatás anyaga túllépi az irodalomtudomány határait, és olyan társtudományokkal érintkezik mint a nacionalizmuselméletek, az emlékezetkutatás, a politikai cselekvések antropológiája, az etnikai földrajz (Takáts 2005: 46), és átjárást biztosít a kánonkutatás és az identitáskutatás felé (Lakner 2005: 11–30). A kánon valamely közösségben irányadónak tekintett alkotások és értelmezések összességét (Szegedy-Maszák 2008: 158) jelenti. Jan Assmann *A kulturális emlékezet* című művében a kánon négy jelentését különbözteti meg: a kánont mint mértéket, irányvonalat, kritériumot, mint modellt, mintaképet, a kánont mint szabályt, normát és mint táblázatot, listát. Értelmezésében a kánon egyszerre kötelező érvényű norma, kultúraformáló egységformula és megszentelt szövegállomány (Assmann 2004: 106). A kánonnal kapcsolatos vitákból két vélemény körvonalazódik: az egyik tábor azt vallja, létezik a magyar nemzeti kánon, a másik viszont az individuális kánonok sokaságára hívja fel a figyelmet, többes számban beszél a kánonról, és posztkánoninak értékeli korunkat (Szilágyi–Kálmán C.–Bazsányi–Margócsy–Rákai 2008: 5–10). Mindez felveti a kérdést: benne van-e Gion Nándor a kánonban, és amennyiben több kánonról beszélünk, melyikben: a világirodalmi kánonban, az európai irodalom kánonjában, a magyar nemzeti kánonban, a határon túli magyar irodalom vagy a vajdasági magyar irodalom kánonjában.

Lakner Lajos a kánon és a kultusz viszonyának kérdéséhez több perspektívából közelít: Ha a kánont úgy tekintjük, ahogyan azt Szegedy-Maszák Mihály definiálja, vagyis hogy azt határozza meg, „milyen kulturális termékeknek van meg nem kérdőjelezhető értéke valamely értelmezői közösség számára” (Szegedy-Maszák 1992: 120), akkor kultusz és kánon szinonim fogalmak. Ha viszont a kánont úgy értelmezzük, hogy minden értelmezés szükséges feltétele, a kultusz viszont „elfedi a műveket” (Szegedy-Maszák 1992: 125), akkor nem fedi egymást e két fogalom, pontosabban a kultusz a kánon túlbujánzásának tűnik. A rokon vonások közül Lakner Lajos megemlíti, hogy mindkettőnek jelentős a funkciója az identitás megteremtésében és megőrzésében, kedvelt eszközük a tankönyvírás, a kanonikus és a kultikus érdek számára is normáik és hőseik értéke, jelenősége és jelentése magától értetődő, sem időbeli, sem térbeli érvényessége nem szorul bizonyításra. Ennek a beállítódásnak az a veszélye, hogy a művek nem irodalmi műalkotásokként, hanem kulturális szimbólumokként kezdenek el funkcionálni, a negatív hatásaiak tehát az értelmezés területén nyilvánulnak meg. Különbőségük

abban nyilvánul meg, hogy a kánon sokkal inkább hallgatólagos, állandóan háttérben lévő tudáskészlet, míg a kultusz igényli az aktivitást (Lakner 2000: 148–173).

Egy művet akkor lehet kanonikusnak tekinteni, ha produktívan hat a mai kulturális termelésre, modellként szolgál új művek létrehozására: ha kiadják, olvassák, interpretálják, tanítják, tudományos értekezések tárgyává teszik, rádióra alkalmazzák, színre viszik, kritikák jelennek meg az előadásáról (Hajdu 2005: 49–50). Gion Nándor életműve inspirációs forrásnak tekinthető, napjainkban is produktív erőként hat, a közéletben az intermediális utalások révén is jelen van. A Gion-kultusz és kánonképződés megnyilvánulási formáihoz sorolhatók az elismerések, díjak, az író irodalmi anyagából készült színházi adaptációk, filmek, hangjátékok, hangoskönyvek, köteteinek fordításai, az oktatásügyi dokumentumokba bekerült művei, a róla készült dokumentumfilmek, műveinek újrakiadása, az életművéről írt monográfiák, tanulmánykötetek és a tiszteletére minden évben kiosztásra kerülő Gion Nándor prózaírói ösztöndíj is.

A társadalmi elismertség, a díjak, elismerések, ösztöndíjak jelentősen befolyásolják a kanonikus pozíció megszilárdítását (Szilágyi–Kálmán C. – Bazsányi–Margócsy–Rákai 2008: 5–10). Gion Nándor számos rangos elismerésben részesült: első díj a Magyar Szó novellapályázatán (*Olyan, mintha nyár volna*, 1968), első díj a Forum Könyvkiadó regénypályázatán (*Testvérem, Joáb*, 1968), első díj a Forum Könyvkiadó ifjúsági regénypályázatán (*Engem nem úgy hívnak*, 1969), Híd Irodalmi Díj (*Virágos Katona*, 1973), Neven-díj (*A kárókatona még nem jött vissza*, 1977), Újvidék város Októberi Díja (*Latroknak is játszott*, 1977), Szenttamás község Októberi Díja (1979), Neven-díj (*Sortűz egy fekete bivalyért*, 1984), a Forum Könyvkiadó és az Alkotók Gyűlése Nívódíja (*Az angyali vigaság*, 1986), Déry Tibor-díj (1987), József Attila-díj (1988), a Zsúri Díja a Televíziós Gyermekműsorok és Gyermekek VIII. kőszegi Szemléljén (*a Keresünk egy jobb hajót* című film forgatókönyvéért, 1989), Az Év Könyve Jutalom (*Börtönről álmodom mostanában*, 1991), Az Év Könyve Jutalom (*Izsakhár*, 1994), a Soros Alapítvány Soros Irodalmi Életmű Díja (1993)⁶⁸, a Soros Alapítvány Alkotói Díja (1999), MTI-Press tárcanovella-pályázatának első díja (*Nem baleset lesz*, 1996), Márai Sándor-díj (1997), Magyar Köztársaság Babérkoszorúja (2000), Kortársdíj (2001), Szenttamás község Értünk Díja (2010).

Gion Nándor 1968-ban kezdő íróként két díjat is kapott: az *Olyan, mintha nyár volna* című novellájával első lett a Magyar Szó novellapályázatán, és második regényével, a *Testvérem, Joábbal* megnyerte a Forum Könyvkiadó regénypályázatát. A következő regényével, az *Engem nem úgy hívnak* cíművel ugyanennek a kiadónak az ifjúsági regény írására megjelentetett pályázatán lett első. Az if-

⁶⁸ A Soros Alapítvány fennállásának 10. évfordulója alkalmából megjelent *Ha minden jól megy* című antológia szerkesztői az alapítvány által támogatott háromszázötven művész közül hatvontól kértek írást a kötet számára. Gion Nándor *A mimózákat nem szabad késsel bántani* című novelláját jelentette meg a kötetben. *A mimózákat nem szabad késsel bántani*. = Sebes Katalin szerk.: *Ha minden jól megy. Antológia*. Balassi Kiadó–Soros Alapítvány, Budapest, 1994. 101–108. p.

júsági regénypályázat eredményének kihirdetése után a Magyar Szónak nyilatkozott a három egymást követő elismerésről: „Amióta a novellapályázaton első díjat nyertem, minden utána jövő pályázat számomra egyre nehezebb volt. Ezt a legutóbbit még nehezebbé tette a tavalyi regénypályázat, nem mintha fellebbezhetetlennek tartanám valamennyi bíráló bizottság ítéletét, de ezek az első helyek bevésődnek az ember agyába, és úgy érzi, ha alább adja, akkor már a visszaesés jelei mutatkoznak.”⁶⁹

A három egymás utáni elismerést a kanonikus pozíció felé vezető úton két-három-négyévente egy-egy díj követte. A tizennyolc elbírált mű közül az 1973. évi Híd Irodalmi Díjat a bírálóbizottság jegyzőkönyve szerint Gion Nándor *Virágos Katona* című regénye miatt érdemelte ki, mert „prózaírodalmunk jelentős értéke és méltóan képviseli szerzője eddigi művészi törekvéseit. A bizottság főleg a regény humánus üzenetét, légkörteremtő erejét és olvasmányosságát méltatta”.⁷⁰

A Forum Könyvkiadó és az Alkotók Gyűlése Nívódíját azoknak a könyveknek ítelték oda évente, amelyek legkedvezőbb kritikai visszhangra találtak, kivételes társadalmi elismerésben részesültek, népszerűekké váltak az olvasók körében, vagy műfajukkal újdonságot vittek az irodalomba, könyvkiadásba. 1986-ban *Az angyali vigasság* is a nívódíjjal kitüntetett hat alkotás között szerepelt.

Gion Nándort nemcsak a vajdasági magyar irodalom orgánumai részesítették elismerésben, hanem jugoszláviai és külföldi intézmények is. A Neven irodalmi díjat, amellyel az ifjúsági irodalom legkiválóbb műveit jutalmazták, a Szerbiai Oktatási és Gyermekvédelmi Szövetségtől nyerte el, az Októberi Díjat a *Latroknak is játszott* regényéért 1977-ben Újvidék város felszabadulásának napján vette át. Magyarországon megkapta a kiemelkedő irodalmi tevékenység elismerésére adományozott Déry Tibor-díjat, a József Attila-díjat, a kimagasló értékű próza-kötetért járó Márai Sándor-díjat, 2000-ben pedig a magyar irodalom területén elért kiemelkedő teljesítményért kijáró Magyar Köztársaság babérkoszorúja díjat. Gion Nándor volt a Magyarország határain kívül élő első író, aki megkapta a József Attila-díjat. A rangos elismerés odaítélését követően az újvidéki Dnevnik napilapnak nyilatkozva kiemelte, hogy az elismerést a nyitásnak köszönhetően kaphatta meg: „A határunkon kívül eső magyar nyelvterületen elejében nem fogadták el a Symposium-nemzedéket, elveinket megkérdőjelezték, nem tartották elfogadhatóknak. Később azonban megváltoztak a körülmények, ez szerencsére éppen akkor történt, amikor nemzedékem tagjai íróként beértek. A jugoszláviai irodalom a fordításoknak köszönhetően reputációra tett szert Magyarországon, és Ivo Andrić, Krleža, valamint más jeles szerzők lefordított műveivel a vajdasági magyar írók könyvei is átjutottak a határon. Ekképpen jutottak Magyarországra az én könyveim is, felfigyeltek rájuk, és megkaptam a József Attila-díjat” (Pisarev 1988: 9).

⁶⁹ *Az ifjúsági regénypályázat eredménye: Gion Nándor nyerte az első díjat.* Magyar Szó, 1970. január 17., 8. p.

⁷⁰ *Jegyzőkönyv.* Híd, 1974. 4. sz.

2001-ben a Kortárs folyóirat szerkesztősége Gion Nándornak, valamint Csoóri Sándor és Tornai József költőnek ítélte a Kortárs-díjat, a szakmai indoklás szerint azért, mert kiemelkedő írásokkal, versekkel, tanulmányokkal erősítették a folyóirat hagyományosan jó színvonalát. Az elismerésben részesülők Muzsnay Ákos képzőművész által mintázott, bronzból készült éremet és pénzjutalmat vettek át Budapesten a folyóirat szerkesztőségében rendezett ünnepségen.⁷¹

Szülőfalujától 1979-ben Októberi Díjat, halála után, 2010-ben Értünk Díjat kapott. Kétszer nyerte el a Szerzői Jogvédő Hivatal és a Magyar Írószövetség közös elismerését, Az Év Könyve Jutalmat, a Soros Alapítvány az életművét díjazta, és Alkotói Díjban is részesítette, ezenkívül filmforgatókönyvéért is jutalmazták. A magyar filmek 1985. évi szemléjén a *Sortűz egy fekete bivalyért* című regényéből magyar–francia koprodukcióban készült film KISZ-díjban részesült. A film, amelyet Szabó László rendezett, 1986-ban a Salernóban tartott nemzetközi filmfesztiválon kiérdemelte a fesztivál Nagydíját. A díjak mellett írói munkájának elismerését jelentette az is, hogy 1979-ben megválasztották a Vajdasági Íróegyesület elnökévé. Gion Nándor 1974 és 1978 között a Miroslav Antić vezette Vajdasági Íróegyesület titkára. 1979-től 1981. február 22-ig az íróegyesület elnökeként jegyzik a nevét.

Ákár nem tervezett reklámfogásnak is nevezhetnénk a *Testvérem, Joáb* című regény körül kialakult vitát a hatvanas évek végén, és Magyarországról való kiltását az Új Symposionban megjelent *Véres patkányirtás idomított görényekkel* című pesti naplójegyzetei miatt. Amit a hatalom képviselői büntetésnek, példamutatásnak szántak, az felhívta az anyaországi és az itteni emberek figyelmét a pályakezdő író műveire, beszerezték a könyveit, olvasták, megjegyezték a nevét.

Médiумváltás – Gion Nándor-művek a színpadon, a moziban és az elektronikus médiában

A szövegek hírnevét a társművészetek is fenntartják, sőt a kánoni rang sokszor valamelyik társművészetnek köszönhető (Szegedy-Maszák 2008: 134). Gion Nándor műveire hamar felfigyelt a színház- és filmművészet, valamint az elektronikus médium, a televízió és a rádió is. Ez utóbbiban közrejátszhatott az a tény is, hogy egyetemi tanulmányai alatt Gion Nándor az Újvidéki Rádió ösztöndíjasa volt, miután 1963-ban diplomázott az újvidéki Magyar Tanszéken, a rádiónál kezdett dolgozni munkatársként, majd szerkesztőként, 1985 és 1993 között a rádió főszerkesztője volt. Az 1971-ben megjelent *Ezen az oldalon* kötet novelláiból készült hangjátékot 1973 januárjában sugározta két részben az Újvidéki Rádió magyar nyelvű drámaműsorainak szerkesztősége. A hangjáték első részében Gion is vállalt szerepet. A drámaműsorok szerkesztősége ezt követően dramatizálta a *Virágos Katonát*, a *Kárókatonákat*, a *Postarablókat*, *Az anygali vigasságot*, az *Izsakhár-*

⁷¹ *Átadták a Kortárs-díjat*. Népűjság, 2001. december 18. 295. (14955.) sz.

szövegeket és számos más novellát. A *Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből* című hangjátékot, amely a *Latroknak is játszott* második regényének, a *Rózsaméznek* az adaptációja, tíz részben sugározták 1977 októberétől. A hangjátékról írt kritikájában Szücs Imre kiemeli, hogy az író számára nagy lépést jelentett a kanonikus pozíció megszerzése felé vezető úton a regényéből készült rádioadaptáció: „A próbálkozás eredményei (hangulatos, eleven játék) és hibái (regényillusztráció, naturalizmus) szerint is rendhagyó volt tájunkon, hiszen eddig hazai szerző ekkora megtiszteltetésben még nem részesült, s ekkora lehetőséget sem kapott világa és mondanivalója kibontakoztatására” (Szücs 1978: 265).

A *Sortűz egy fekete bivalyért* alapján készült *Izidor* című rádiójátékban Gion rávetíti a regénycselekményre Sziszüphosz mítoszt. Főszereplői, Tamás és Burai J. hónapokig görgetnek egy óriási követ a saroki ház előtt álló eperfa mellé, az a céljuk, hogy megvédjék a facsemetét az arra járó szekerektől, „közben azonban a jellegzetes gioni »felnőtt mesevilág« legváratlanabb helyzeteibe csöppennek” (Fülöp 1987: 10). Az *Izidor* az Újvidéki Rádió és a Magyar Rádió koprodukciójában készült, a két rádió együttműködésének e formája a Gion-novella dramatizált változatának elkészítésével kezdődött, a szerepeket újvidéki és budapesti színészek játszották. A bemutatóra ugyanabban az időpontban került sor az Újvidéki Rádió és a budapesti Kossuth rádió hullámhosszán. Az *Izidor* rádiós bemutatóját megelőző cikkben az újságíró Gion Nándort a legolvasottabb és leghallgatottabb vajdasági magyar írónak nevezi (Fülöp 1987: 10).

A Magyar Rádió az Újvidéki Rádióval közösen rendezett hangjáték előtt már sugározta *Az angyali vigasság* és a *Füstszagú karácsony* című novellák rádióváltozatát, a nyolcvanas évek végétől kezdődően azonban több Gion-művet is dramatizáltak: többek között a *Mint a felszabadítók* kötet címadó elbeszélését, az *Ez a nap a miénk* című regényt, négy részben a *Zongora a fehér kastélyból* című regényt, a *Börtönről álmodom mostanában* rádióváltozatát pedig tizenhat részben mutatták be 1991-ben. Az Újvidéki Rádió magyar és szerb nyelvű drámaszerkesztősége és a Magyar Rádió közel félszáz hangjátékot rendezett az író műveiből. Az Újvidéki Rádió drámaműsorainak szerkesztősége részére Gion Nándor fordított és rádióra alkalmazott két darabot, 1973-ban Gyí Foissy *Még képesek röpcédulát osztogatni*, 1975-ben Joseph Heller *Megbombáztuk New Haewent* című művét dramatizálta.

Az 1980-as években a *Testvérem*, *Joábból* és az ifjúsági regényből filmek, tévéfilmek készültek. Vicsek Károly *Naplemente* című alkotása a *Testvérem*, *Joáb* című regény filmes adaptációja. A Kanizsán és Versec környékén forgatott filmet 1982-ben a pulai filmfesztiválon mutatták be. Vicsek Károly 1985-ben az *Ezen az oldalon* novelláskötetet filmesítette meg *Késdobáló* címen, 1988-ban Gion Nándorral együtt írták a *Keresünk egy jobb hajót* című film forgatókönyvét, amellyel 1989-ben elnyerték a Zsűri Díját a Televíziós Gyermekműsorok és Gyermekfilmek VIII. köszegi Szemléjén.

András Ferenc a *Postarablókat* és *A kárókatonák még nem jöttek vissza*, Szabó László a *Sortűz egy fekete bivalyért*, Sára Sándor *A vád*, Havas Péter pedig

az *Izsakhár* alapján készült *A szívárvány harcosa* című filmet rendezte. A *Testvérem, Joáb* miatt Magyarországról kitiltott íróról a filmeknek köszönhetően vették le az eltiltást: „A novellák nyomán megírtam néhány kvázi ifjúsági regényt, amelyek szintén ugyanúgy szólhatnak a gyerekeknek, mint a felnőtteknek is, de úgy látszik, hogy nagyon jól rátapintottam és ráéreztem a dolgokra, mert egy másik műfajból fölfigyeltek ezekre a regényekre. Elkezdtek filmeket csinálni belőlük. Akinek az írásaiból filmeket csináltak már, az tudja, hogy mindig csalódik, amikor viszontlátja a filmjeit, mert azok nem olyan jók, mint ahogy megírta. Én is így voltam, de ezzel együtt szélesebb körben forgalomba került a nevem. Ezeket Magyarországon csinálták, azután jugoszláv–magyar koprodukcióban, aztán magyar–francia koprodukcióban. Szóval a nevem már nem csak az irodalomban, hanem a film terén, legalábbis a szakemberek fejében megragadt és közben levették az eltiltást rólam tisztán irodalmi szempontból is” (Gion 2002: 38–55).

A szenttamási színhelyeken játszódó *Sortűz egy fekete bivalyért* című regény magyar–francia koprodukcióban készült filmes adaptációját 1984-ben a magyarországi Sashalmon, Érden és a Balaton-felvidéken forgatták. A szerepeket franciaországi (Jean-Louis Trintignant – Fodó tanár úr, Jean Rochefort – Ácsi Lajos, Berta Dominquez – Novák tanárnő, Fanny Cottençon – Fodóné), magyarországi (Szakácsi Sándor, Újlaki Dénes, Kállai Ferenc, Bujtor István, Székely B. Miklós, Tábori Nóra, Kovács Nóra, Monori Lili, Bezerédi Zoltán, Szilágyi István, Perendy László, Máté László, Németh Gábor, Csizma Zoltán, Dér Attila, Gábor Balázs, Jeli Viktória, Keresztes Csaba, Kolozsvári István, Olasz Balázs) és újvidéki színészek (Ábrahám Irén, Soltis Lajos) játszották. A film forgatókönyvének első változatát Gion Nándor írta, papírra vetett elképzelését a forgatás előtt a rendező és munkatársai hatszor átírták, majd lefordították francia nyelvre, az alkotás végül a forgatókönyv hetedik, módosított kiadása alapján készült el. A filmet több európai országban vetítették, a közönség Budapesten a magyar filmek 1985. évi szemléjén, a salernói nemzetközi filmfesztiválon és Újvidéken a Magyar Filmnapok Jugoszláviában című rendezvénysorozaton is láthatta. A Magyar Filmnapok Jugoszláviában elnevezésű 1987-ben szervezett filmnapok keretében kerekasztal-beszélgetést is tartottak, amelyen részt vett Szabó László és Kovács András rendező, Jeli Ferenc forgatókönyvíró, Básti Juli színésznő és Gion Nándor író (Csipak 1987: 12). A *Sortűz egy fekete bivalyért* a magyar filmszemlén KISZ-díjban, az olaszországi fesztiválon Nagydíjban részesült. A filmeknek köszönhetően Gion Nándor nevét Európában is megismerte a filmipar és a közönség.

Gion Nándor műveit két színházban, az Újvidéki Színházban és a győri Forrás Színházban játszották. Az Újvidéki Színház társulata fennállása óta két Gion-művet, az *Ezen az oldalon* és *A kárókatónák még nem jöttek vissza* című ifjúsági regény alapján készült *Koldustetűt* játszotta. A nyolcvanas évek elején Harag György rendező kérésére Gion Nándor színpadra alkalmazta a *Virágos Katona* című regényt. A mű színpadi változatából a Híd 1983. július–augusztusi száma közölt részletet. Az 1983-ban elfogadott műsortervben a színház az 1983/84. évad elejére műsorra tűzte a *Virágos Katona* című regény színpadi adaptációját is,

de időközben Gion Nándort kinevezték a színház igazgatójává, és kérésére módosították az 1983/84. évad repertoárját: „Úgy éreztem, enyhén furcsa lenne, ha már a kezdet kezdetén az én darabomat mutatnánk be. Főlősleges magyarázkodást kívánna, amire semmi szükség. Ehelyett, ha találunk megfelelő szöveget, akkor egy másik vajdasági író művét tüzzük műsorra, ha nem, akkor pedig Ivan Kušan *Carugáját* adjuk elő” (Penovác N. 1984: 13). A *Virágos Katona* helyett Tolnai Ottó *Briliáns* című monodrámáját játszotta a társulat.

Az Újvidéki Színházat 1973. június 1-jén alapította Újvidék városa. Gion Nándor 1983 decemberétől 1986 áprilisáig volt az intézmény színingazgatója. Mandátuma idején, 1985-ben kapott a színház saját épületet.⁷² Igazgatósága alatt 18 előadást, zömében vajdasági magyar írók (Herceg János, Majtényi Mihály, Fehér Kálmán, Tolnai Ottó, Varga Zoltán, Gobby Fehér Gyula és Kosztolányi Dezső) darabjait vitte színre a társulat. Az előadásokkal számos díjat, elismerést szereztek. Igazgatósága alatt a színház kibővítette tevékenységét, az Újvidéki Rádió és Televízió irodalmi szerkesztőségével, valamint a Forum Könyvkiadóval karöltve célul tűzték ki a jugoszláviai magyar irodalom, valamint a Jugoszláviában élő nemzetek és nemzetiségek magyar nyelven megjelent műveinek színpadi, tévés és rádiós bemutatását, együttműködési programot indítottak a szolnoki színházzal, a színházi kultúra megismertetése és megszerettetése céljából több figyelmet szenteltek a vidéki fellépéseknek, a munkaszervezetekkel és az iskolákkal való kapcsolatnak és a közönség Újvidékre szállításának, felerősítették a színház közönségszervező részlegét (Penovác N. 1984: 13).

Gion Nándor *Ezen az oldalon* című művéből készült színdarabot 1978. december 28-án mutatta be az Újvidéki Színház. A darab szereplői Soltis Lajos (Romoda, az ácsmester), Venczel Valentin (Kordován), Páthy Mátyás (Kurányi), Nagy István (Opana), id. Szabó István (Szent János), Sinkó István (Berger), Ferenczi Jenő (Adamkó), Bicskei István (Sebestyén), Daróczi Zsuzsa (Szent Erzsébet). A díszlettervező Vljajko Vukosav, a jelmeztervező Vesna Radović volt, a zenét Zoran Hristić szerezte, a mozgáskompozíciót Dragoslav Janković-Maks tervezte. A művet Gion Nándor dramatizálta. Ahhoz, hogy a novellafüzérből színpadon eljátszható dráma váljék, Gionnak a szereplők elhagyásával, összevonásával, a helyzetek kiélezésével egy tömörebb eseménysort kellett szerkesztenie: „A regényből teljesen kiesett Váryék esete: nem tudunk a gyűjtogatásról, a Kordovánnal menekülési kísérletnek megjátszott szerelmi kalandról, Rozmaring Bandidról, illetve az öreg Madzsgájrról” (Szokolczay 1979: 45–46). Madzsgáj háború utáni tetteit Adamkóval játszatja el, Kordován második hangként van jelen, Szent

⁷² Gion Nándor életének és a színház történetének néhány mozzanata ráillik a *Mint a felszabadítók* kötet *Nemzeti színek* című elbeszélésére: a társulat új épületet kap, az új épület valamikor kupleráj volt. Mielőtt az Újvidéki Színház beköltözött volna az épületbe, előtte a Branislav Nušić álnévéről Ben Akibának elnevezett kamaraszínház társulata használta az épületet: „Ennek a kamaraszínháznak a helyén régi újvidékiek a Milan Strajkov tulajdonában lévő kétes hírű kocsmáról tudnak” (Ózer 2004: 15), az igazgató beszédet mond a színházmegnyitón (Gion Nándor *Színházmegnyitó beszéde*. Híd, 1985. 11. sz., 1537–1539. p.).

Erzsébet főszereplővé lép elő, Sebestyén nagyobb hangsúlyt kap, Romoda szinte a dráma teljes ideje alatt jelen van a színen, Adamkó szüksézávább, megszenvedtebb, a téglagyári munkajelenet kiesik a dráma cselekményéből – összegzi a novellák és a dráma közötti különbségeket bírálatában Szakolczay Lajos.

A kritikusok eltérően minősítették Radoslav Dorić rendező munkáját. Bambach Róbert meglátása szerint Dorićnak nem sikerült színpadra varázsolnia a Gion-próza Keglovics utcáját, hanem egyfajta expresszionista-szürrealista stílusban formálta meg a drámát, „nem tudta eldönteni, hogy emberi problémákkal foglalkozzon-e, vagy megemelve a történéseket és azok háttérét, a maga megszabta forma következményeként általánosítson” (Bambach 1979: 132). Gion Nándor szövege „az előbbi megoldáshoz áll közelebb, s miután a drámában sajnos csak időnként (és akkor is halványan) jelentkezik az ellenpont, a túloidali, a Dorić-féle stilizáció bizonyos mértékben sántít. Mert legfeljebb csak részvétre ingerel egy csoport félhülye, hínárban elő ember vergődése, ha cselekedeteik okát nem látni tisztán, és ha a színpadon meglevenedett sorsuk nem tud szimbólummá, költésztetté kiteljesedni” (Bambach 1979: 133). A belgrádi vendégrendező olvasata Szakolczay Lajos szerint nem csorbította meg Gion Nándor drámáját. Írásában számtalan példával bizonyítja Dorić leleményességét, invenciózus rendezését (az élő bábmozgások és pantomim a visszaemlékező jelenetekben, a különféle pólusok megcserélése és szembeállításuk egymással, a képi megoldások, elgondolkodtató jelképek). Értelmezésében Radoslav Dorić a gioni figurák életfelfogásából következő logikát tette meg rendezőelvnek: „Gion Nándor hőseit elfogadta olyannak, amilyenek, s az íróilag kész anyagból indította a különöc hősoket különöc világban megszólaltató látomását. Rendezőileg pontosan végig gondolt és végig vitt – tudatosan fölfejlesztett motívumok sorát alkotta meg így. Aki figyelt ezen apró rendezői fogásokra, azt is észrevehette, hogy – noha egy-két helyen megkérdőjelezhető (például a rikító színeinek túlharsoogása még rikítóbb színekkal) – kitűzési pontjait egy geodéta pontosságával mérte be, és céljainak tudatában haladt pontról pontra” (Szakolczay 1979: 48). Gerold László a dramatiszáció és a rendezés mellett a színpadképet sem találta megfelelőnek, úgy ítélte meg, hogy Vlajko Vukosav díszlete azzal, hogy nem vitte színre a ház sor és környéke meghatározó térelemeit, eltüntette a Keglovics utcát: „Afféle dzsungelszéli irtásra hasonlít a mozgásra teljesen alkalmatlanná vált, agyonzsúfolt színpad. Nincs a felsorház, nincs az elhanyagolt temető, nincs Romoda háza, s nincs a házból előnyekergő sláger sem. Csak valami giccses mázsolmány, s meghatározatlan illetékességű zene van” (Gerold 1979: 12). Gerold László szerint az adaptációban a szükségesnél dominánsabban van jelen az utca másik oldala, az épülő híd, amit „a rendezés sután még aláhúz a befejezés papirosízű optimisztikus zárójelenetében” (Gerold 1979: 12). Kritikájában Szakolczay reflektál Gerold László utóbbi mondatára és még néhány színikritikus megjegyzésére, miszerint előkészítetlen és oda nem illő a befejezés: „Több próbát és két előadást végignézve nem éreztem ezt a zavart. Dorić, a rendező, oly halvány utalással tette ezt a másik parthoz való közeledés jelképét érthetővé, hogy – szerintem – nem esett csorba Gion Nándor drámájának igazságán” (Szakolczay

1979: 48). Mindhárom kritikus egyetért abban, hogy Bicskei István és Daróczi Zsuzsa kimagasló alakítást nyújtottak a darabban. Előadás-elemzésében Bambach Róbert leszögezte, hogy minden hibája ellenére az *Ezen az oldalon* című előadás kiemelkedő színházi eseményként tartható számon. Az Újvidéki Színház 1979-ben a Gion-darabbal és egy Krleža-drámával nevezett be az Újvidéken megrendező országos színházi fesztiválra, a Sterija Játékokra, amelyre hazai szövegek alapján készült darabokkal jelentkezhettek a színtársulatok.

Ugyanabban az évben, 2006-ban, az első Gion-mű színpadraállítása után csaknem harminc évre, az Újvidéki Színház és a győri Forrás Színház is műsorra tűzte *A kárókatónak még nem jöttek vissza* című regény színpadi adaptációját.⁷³ A szöveg eredeti címe mindkét előadás esetében módosult, az Újvidéki Színház *Koldustetű*, a győri *Kárókatónak* címmel adta elő a darabot.⁷⁴

Az Újvidéki Színház 2006. március 14-én bemutatott *Koldustetű* című drámájához Gion Nándor *A kárókatónak még nem jöttek vissza* című regénye alapján Gyarmati Kata és Mezei Kinga készítette a színpadi adaptációt. A darabot Mezei Kinga rendezte, a dramaturg Gyarmati Kata volt. A szerepeket Szilágyi Nándor (Gergyián Sándor), Balázs Áron (Tamás), Nagypál Gábor, Pongó Gábor (Virág Péter), Huszta Dániel (Burai J.), Kovács Nemes Andor (Hodonicki Oszkár), Ferenc Ágota (Bognár Aranka), Puskás Zoltán (Kocsmáros), Varga Tamás (Sági Márton), Sirmer Zoltán (Sági Jóska), Elor Emina (Sági Ágnes), Német Attila (Sági Nándor) és Kardos Krisztián (Sági Áron) játszották. A zenét Mezei Szilárd szerezte. A díszletet Csík György, a jelmezeket Janovics Erika tervezte.

Gyarmati Kata dramaturgiája a színházkritikus Gerold László szerint sikertelennek bizonyult. Megítélése szerint Gion Nándor művét kétféleképpen lehetne színpadra vinni: „A lehető legnagyobb tartalmi hűséggel, illetve néhány motívum kiemelésével és ezek egymáshoz lazán kapcsolódó etüdökké formálásával. Az előbbi eljárásra Gion regénye kevésbé alkalmas. Kevés benne a drámai epizóddá formálható történet, s annál több helyszínen játszódik, semhogy hagyományosan megoldott színpadtérben hitelesen megjeleníthető lenne (mindkét vonatkozásban inkább filmes anyag)” (Gerold 2006: 101). A Gyarmati–Mezei kettős mégis ezt a megoldást választotta, amit a kritikus érthetetlennek tart, lévén hogy a rendező-dramaturg páros eddigi munkája azt mutatta, hogy nekik inkább a töredékes előadás-építés felel meg, történetmondásban viszont nem éppen erősek: „*A kárókatónak...* dramatiszálása, bármennyire is nehezemre esik kimondani, sikertelen. Nem dráma. Ezt nyilván a Mezei–Gyarmati páros is érezhette, mert a szükségesnél hosszabb ideig tartó stilizált mozgáskompozíciókkal próbálja dúsítani, pótolni a

⁷³ A Színfolt 2006. évi 1. számában a *Bemutatók* rovat hírt adott arról, hogy Ajkán az év első napjaiban megyei premiért tartottak: „A Forrás Színpad tagjaiból és felnőttekből álló társulat Gion Nándor *A kárókatónak még nem jöttek vissza* című regényének Németh Ervin által adaptált változatát vitte színre. Az előadás a Weöres Sándor Regionális Színházi Program, egy mobilis színházi nevelés-foglalkozásokat létrehozó társulat törekvéseinek kezdete.” Színfolt, a Magyar Művelődési Intézet és a Magyar Színházeleven Szövetség hírlevele, 2006. február 6.

⁷⁴ Az előadások plakátját és műsorfüzetét l.: 13. melléklet.

dráma hiányát, vállalva az ezzel járó stílustörés kockázatát is” (Gerold 2006: 101). Mindezt csak tetézi a Csík György tervezte játéktér „szerencsétlen, sokat markoló, de keveset fogó kiképzése” (Gerold 2006: 101). Az „elnagyolt, kidolgozatlan, sőt kusza” (Gerold 2006: 101) előadást Gerold László véleménye szerint „az elhibázott dramatizálás és a működésképtelen díszlet mellett a felszínes színészi játék és több téves részmegoldás” (Gerold 2006: 102) jellemzi. A kritikus a darabban csupán Nagypál Gábor és részben Balázs Áron színészi játékát, valamint Mezei Szilárd zenéjét tartotta jónak. Vele ellentétben Franyó Zsuzsanna kritikája „nagyon jó előadásról” szól, amelyben egy felnőtt visszatér gyermekkorra helyszínére, és újraéli annak a periódusnak az eseményeit: „Konzekvens és feszes dramaturgiai szövegmegoldása, amely Gyarmati Kata remek munkáját dicséri, tökéletes jelenetépítéssel, amely Mezei Kinga műve, és főnikus tökéletességgel Mezei Szilárd zeneszerző értő, hangsúlyos hangkompozíciójával. Mindez Csík György beszédesen pontos díszletében, ahol valamennyien, mi, nézők is belül vagyunk a játéktérben” (Franyó 2006: 15). Az előadás a szöveg, a zene és a koreográfia hármas egységéből konstruálódott: „Az idősíkok váltakozása és a ki nem mondott szövegrészek állapotrajza a koreodráma betétjeivel kapcsolódik a fabulához úgy, hogy mindez előreviszi a történetet. Persze, van, amikor ezek a mozgáskompozíciók kissé hosszabbra sikerednek, azon egyszerű oknál fogva, hogy többször ismétlődnek motívumaikban, így azután lelassul a folyamat, de hát hibátlan előadás nincs. A stilizáció és a stilizált jelenetek, valamint a realitás jelenetei közötti átmenet pontos, és jó az összhang. Az előadásban minden jelenet indokolt, és szinte minden jelenet érthető” (Franyó 2006: 15). A kritikus jól kidolgozottnak tartja a figurákat, megítélése szerint a szereplőket tökéletesen sikerült megformálniuk a színészeknek. A darabbal az Újvidéki Színház 2006. október 13-án a Magyaraknizsai Művészetek Házában vendégszerepelt, 2007. május 4-én pedig a budapesti Thália Színházban a Határon túli magyar színházi estek tavaszi félévében.

A Forrás Színház és a Pelikán Színház közös produkciójaként jött létre Győrben a *Kárókatona*, *színpadi játék két részben* című előadás, amelyet Gion Nándor *A kárókatona még nem jöttek vissza* című regénye alapján Németh Ervin írt. Szereplők: Franczia Dániel (Burai), Koscsisák András (Gergján), Dóczi Péter (Tamás), Molnár Anikó (Aranka), Somogyi Bence (Oszkár), Kotroczó Máté (Péter), Horváth László (Sági). Díszlet: Komáromi Sándor. Jelmez: Lipták Jeanne. Fény: Molnár László. Rendezőasszisztens: Gazdag Judit. Rendező: Komáromi Sándor. Molnár Rita, a Napló kritikusa szerint a mű klasszikus értéke mellett a darab Komáromi Sándor rendezésében komplett audiovizuális élményt is nyújtott: „A színpad állandóan él és mozog, színes és egyedi képek váltják egymást, amelyekre még rátesznek a hang- és fényeffekteket. A látványos, erős jeleneteket kellőképpen ellensúlyozzák a sötét és egyszerű képek, mindez a mű vonulatához igazodva. A darabban benne él a ritmus: ujjcsettintések, Burai dobszóloí mind tovább élezik a feszült helyzeteket, és ősi jelentésükkel egy életszagúbb, velősebb áradatba sodorják a cselekményt” (Molnár 2006). A szerepeket megformáló színészek jól alakítottak, a tipikus karakterek kivehetőkké váltak játéuk által:

„Rajzfilmek világát idéző humoros, túlzó mozdulatok, nüansznyi poérok mulattatják a nézőt, és mutatnak rá arra, hogy semmi sem fekete vagy fehér. Egyébként a cselekmény is hajaz erre, Sági sem az a kifejezett ösgonosz, a nagyapjától örökölte béklyóit, az idő efféle körforgásával márquezi vizeket érintett Gion” (Molnár 2006). A *Kárókatona*k 2006 és 2008 között szerepelt a győri Forrás Színház repertoárján, ez alatt a két évad alatt a trupp számos helyen vendégszerepelt Magyarországon és a határon túl.⁷⁵

A kilencvenes évek végétől Gion Nándor művei a látássérült emberek számára is hozzáférhetőekké váltak. A budapesti székhelyű Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége megbízásából eddig több mint tíz regényéből és novelláskötetéből készült hangoskönyv.

Életének, személyének megismerését, valamint az olvasó- és filmes közönség érdeklődésének kielégítését szolgálták az íróról készült dokumentumfilmek: a Szenttamáson, Szabadkán és Újvidéken forgatott *Szülőföldem: Szenttamás* (Rendezte: Eck T. Imre, Magyar Televízió, 1983), a *Beleszülettem a kisebbségi sorsba – Portré Gion Nándorról* (Juhász György interjúja Gion Nándorral. Rendezte: Jeli Ferenc. Duna Televízió, Budapest, 1994), a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Sajónémetin felvett *Olvasólámpa – Találkozás Gion Nándorral* (Rendezte: Halmgy György. Dunatáj Alapítvány, 2000) című félórás dokumentumfilm és a *Gionfalva – Szenttamási portré* (Snitgegylet Filmműhely, Budapest, 2008), amelyben az íróval készült utolsó tévés interjú látható.

Életműsorozat, monográfiák, ösztöndíjalap

A kanonikus pozíciót hivatott erősíteni a művek újrakiadása és az életműkiadás is. A 2007. évi, sorrendben 78. Ünnepi Könyvhétre jelent meg a Noran Kiadónál Füzi László szerkesztésében az életműsorozat első része, a *Latroknak is játszott (Virágos Katona, Rózsaméz, Ez a nap a miénk, Aranyat talált)* című tetralógia. A kötethez az utószót Pécsi Györgyi írta. A következő évben, a 79. Ünnepi Könyvhétre készült el az életműsorozat második, *Börtönről álmodom mostanában* című újabb négy regényt (*Kétéltűek a barlangban, Testvérem, Joáb, Börtönről álmodom mostanában*).

⁷⁵ A produkciót többek között bemutatták: 2006. május 23-án a fehérgyarmati Móricz Zsigmond Városi Művelődési Házban, 2006. októberében a Veszprémi Helyörségi Művelődési Klubban, 2006. november 28-án a váci Madách Imre Művelődési Központban, 2006. december 10-én Százhalombattán a Barátság Művelődési Központban, 2006. december 19-én Dunaszerdahelyen, 2007. január 22-én Siófokon a Dél-balatoni Kulturális Központban, 2007. február 5-én a Komlói Színházban, 2007. április 12-én a budapesti Gózon Gyula Kamaraszínházban, 2007. május 7-én a bácsfeketehegyi színházteremben, másnap, május 8-án a zentai Művelődési Házban, 2007. május 25-én a bátonyterenyeyi Ady Endre Művelődési Központ és Könyvtárban, 2007. június 16-án a Vászolyi Nyár kulturális hetek rendezvénysorozat keretében a víziszínpadon láthatta a közönség a darabot, 2007. december 21-én a veszprémvársányi Fekete István Általános Iskolában léptek fel, 2008. augusztus 2-án a Bükk Nyári Napok keretében Szilvásváradon vitték színre a *Kárókatona*kat.

tönről álmodom mostanában, Izsakhár) magába foglaló kötete Fekete J. József utószavával, 2010-ben az ifjúsági regényeket egybegyűjtő *Az angyali vigasság* (Engem nem úgy hívnak, Postarablók, A kárókatona még nem jött vissza, Sor-tűz egy fekete bivalyért, Az angyali vigasság, Zongora a fehér kastélyból), 2011-ben az összegyűjtött elbeszélések *Műfogsor az égből* címmel, és az életműsorozat utolsó kötete, a *Véres patkányirtás idomított görényekkel* (Naplók, interjúk és más írások) 2012-ben jelent meg.

2009-ben nem jelent meg újabb kötete az újraolvasást motiváló életműsorozatnak, a Gion-recepciót illetően 2009 mégis fontos évnek számít, két – az életművet újraértékelő – monográfia is megjelent ebben az évben, Elek Tibor *Gion Nándor írói világa* a budapesti Noran Könyvkiadó és Gerold László *Gion Nándor* című monográfiája a pozsonyi Kalligram Könyvkiadó *Tegnap és Ma – Kortárs magyar írók* című sorozatának huszonkilencedik kötetében. A Szegedy-Maszák Mihály által szerkesztett monográfiásorozat kötetei a „magyar irodalmi kánont”⁷⁶ mutatják. Thomka Beáta Tolnai Ottóról írt monográfiája mellett a Kalligram Könyvkiadó sorozatában Gerold László Gion-monográfiája a második, amely vajdasági magyar alkotó munkásságát értékeli.

A közelmúltban a gioni életművet más-más kontextusba helyező tanulmánykötetek is napvilágot láttak: Árpás Károlynak a Gion Nándor-i életműről írt *Az építő-teremtő ember* (Adalékok Gion Nándor életművének vizsgálatához) című 2008-ban a szegedi Bába Kiadónál megjelent kötete az életmű több nézőpontú megközelítésére törekszik, Bence Erika *Másra mutató műfajolvasás* (A vajdasági magyar történelmi regény a XX. század utolsó évtizedében) című tanulmánykötete a történelmi regény kontextusában tárgyalja Gion Nándor *Testvérem*, *Joáb* és a *Latroknak is játszott* című tetralógia regényeit.

Az íróról elnevezett, évente kiosztásra kerülő ösztöndíj is fenntartja, élteti az író hírnevét. Az ösztöndíjalap-létesítés is hozzájárul az irodalmi kultusz kialakításához, irodalomfejlesztő, kultúrateremtő ereje van (Bordás 2004: 89). A Gion-kultusz fontos része a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 2004. évi (II. 26.) rendelete a Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjak (Székely János ösztöndíj, Gion Nándor ösztöndíj, Schöpflin Aladár ösztöndíj, Benedek Elek ösztöndíj) meghirdetéséről, amelynek célja az anyaország határain kívül élő magyar alkotók magas színvonalú irodalmi alkotótevékenységének elismerése és a tehetséges pályakezdő határon túli magyar írók és kritikusok támogatása. A Gion Nándor ösztöndíj prózaírói ösztöndíj, a prózaírás területén alkotó pályázók részére, amelyet 2004 óta minden évben kiír az Oktatási és Kulturális Minisztérium. A hivatal évente három vagy négy pályázót részesít ösztöndíjban. A korhatárt illetően a pályázat kiírói meghatározták, hogy az ösztöndíjak 50%-át a pályázat elbírálásakor a 30. életévüket be nem töltött alkotók kapják. Az ösztöndíjat elnyerő pá-

⁷⁶ Szerbhorváth György a monográfiásorozatról azt írja, nem könnyű íróknak bekerülni ebbe a sorozatba: „Mondhatni, aki ide bekerül, akiről e sorozatban szó van, az a 20. századi magyar irodalomban, avagy lassan a 21. századiban is van, érdekes, számítnak rá” (Szerbhorváth 2009: 98).

lyázóknak vállalniuk kell, hogy az ösztöndíj lejártakor egy kb. 20–30 flekkes, az ösztöndíj elnyerése előtt nem publikált szépirodalmi művel, tanulmánnyal adnak számot a támogatás idején végzett munkájukról, részt vesznek egy – az Oktatási és Kulturális Minisztérium által megjelölt – nyilvános kulturális rendezvényen, és hozzájárulnak a beszámolóként beadott műnek az Oktatási és Kulturális Minisztérium által biztosított egyszeri publikálásához.⁷⁷

A kulturális tárca Gion Nándor ösztöndíját 2004-ben Lovas Ildikó, Szabadka (*Kijárat az Adriára*), Láng Zsolt, Szatmárnémeti (*Bestiárium Transylvaniae. A föld állatai*), Nagy Koppány Zsolt, Marosvásárhely (*Jozefút úr, avagy a regénykedés*) Szakmány György, Ómoravica (*Apu nem megy sehová*), 2005-ben Gazdag József, Felvidék (kézirátának címét nem tüntették fel), Visky András, Erdély (*Senkiföldje. III történet*), György Attila, Erdély (*A Tilos kávéház legszebb meséi*), Molnár Vilmos, Erdély (*Amikor nagyanyám varázslásra vetemedett*), 2006-ban Farkas Wellmann Endre, Erdély (*Hosszúfény*), György Norbert, Felvidék (*Komplementerek*), Mirnics Gyula, Vajdaság (*Rukka Pál újjászületése Inesz Filjunanin karjaiban*), Nagy Koppány Zsolt, Erdély (*Nagyapám tudott repülni*), 2007-ben Egyed Péter, Erdély (*Háború, békében*), N. Tóth Anikó, Felvidék (*Napraforgó*), Szakmány György, Vajdaság (*Újvidéki regény*), 2008-ban Mizser Attila, Felvidék (*Knassz[végek]*), Székely Csaba, Erdély (*És más bűnügyi történetek*), Vicei Károly, Vajdaság (*Levéregény*) kapta meg, 2009-ben György Norbert, Felvidék (*Átmeneti állapot*), Murányi Sándor Olivér, Erdély (*Zordok*) és Szabó Róbert Csaba, Erdély (*Rémnovellák*), 2010-ben Bencsik Orsolya, Vajdaság (*Nyúl szív, szitakötő nyelv*), György Attila, Erdély (*Félúton*), Sirbik Attila, Vajdaság (*St. Euphemia*), Vida Gábor, Erdély (*Kis Erdély*), 2011-ben Gazdag József, Felvidék (*Ketten, akik látták a rókát*), Potozky László, Erdély (*Mi minden fér az esőbe?*), Sándor Zoltán, Vajdaság (*A boszorkány botja*).

2008-ban jelent meg Fekete Vince szerkesztésében a *Hosszúfény (Határon túli magyar írók antológiája)* című kötet, amely a magyar kulturális tárca 2004 és 2006 közötti ösztöndíjasainak munkáiból közöl válogatást. A Magvető kiadónál megjelent antológiában többek között a Gion Nándor ösztöndíj nyerteseinek munkái is olvashatók (Fekete 2008).

A Gion-művek hatástörténete Szakmány György *Apu nem megy sehová* című 2007-ben publikált kötete esetében is felfedezhető. A Gion-ösztöndíjas író „széppróza” paratextussal megjelölt könyvének hátsó borítófotóján a régi rádiókészülékre helyezett könyvcsomóban Gion Nándor *Börtönről álmodom mostanában* című regénye is felfedezhető.

⁷⁷ Az Oktatási és Kulturális Minisztérium honlapja: www.okm.gov.hu. A letöltés dátuma: 2009. november 10.

FORDÍTÁS ÉS KÁNONKÉPZÉS

Fordítás – kanonizáció – ideológiák

A fordítás és a kánon összekapcsolódik egymással, mert csak a „ténylegesen lefordított műveknek van esélyük arra, hogy bekerüljenek az úgynevezett világirodalmi kánonba” (Szegegy-Maszák 2008: 138). A világirodalom maga is kánon, amelynek kialakulásáról, a kanonizációról általában a nagy kulturális piaccal rendelkező nemzetek, országok döntenek, a kis népeknek viszont jogában áll elfogadni vagy elvetni a hegemon kultúrák javaslatait (Hajdu 2005: 47–48). Egyik interjújában Gion Nándor cáfolta azt a gyakran hangoztatott tételt, mely szerint a kis nemzet irodalma mindenkor kívülreked a világirodalom áramlatain, és annak a véleményének adott hangot, hogy minden nyelven lehet világirodalmi szinten maradandót alkotni: „Az igazán jó művek nem szoktak elveszni, még akkor sem, ha csak kevesen tudnak róluk” (Szűcs 1984: 11). A fordítások rámutatnak egy-egy korszak kánonjára, és jelzik a kánont meghatározó ideológiai és esztétikai erők dinamikáját (Scholz 2005: 65). Hajdu Péter a fordítás és kánonképzés viszonyát kétoldalúan vizsgálja meg: a magaskultúra piaca elsősorban kanonizált irodalmi művek fordítását igényli, a világirodalmi kánon középpontjába viszont azoknak az idegen szövegeknek van esélyük bekerülni, amelyeknek jó a fordításuk (Hajdu 2005: 47). Az eredeti mű az átültetés aktusával a befogadó kultúra részévé is válik. Amennyiben az átköltés sikeres, azaz képes beilleszkedni a célnyelv hagyományába, a fordító új kánoni rangot biztosít az átköltött szövegnek egy másik hagyományban (Szegegy-Maszák 1998: 70).

Már a XIX. századtól, de főleg a XX. század elejétől kialakult a magyar műfordítás sajátos paradigmája, mely szerint az a jó fordítás, amely a maximális mértékig hű: nyelvi tekintetben igyekszik megközelíteni az eredetit, visszaadja a forrásszöveg hangulatát, képeit. Az eredetivel adekvát mű magyar nyelvi eszközökkel való létrehozását Szabolcsi Miklós műfordítói ideálképnek, antinómának nevezi: a műfordítás-ideált csak megközelíteni lehet, elérni sohasem, a lefordított szövegek azonban az eredeti szövegek sorába lépve gazdagítják a korpuszt, és megközelítő voltak ellenére részei lesznek a kánonnak (Szabolcsi 1998: 13–15). Gion Nándor műveit a hetvenes években kezdték fordítani. A fordítások mögött a művek esztétikai értéke, a régió többnyelvű, multietnikus jellege és politikai érdekek, a titói Jugoszlávia testvériség–egység ideológiája állt, a nemzeti kisebbségek

műveit Jugoszlávia nemzeteinek nyelvére ültették át, és fordítva. Gion *Testvérem, Jóáb* című pályadíjas regényét például az átírások ellenére sem fordították le, mert ideológiailag nem volt összhangban az uralkodó politikai nézetekkel, politikailag nem felelt meg a hatalmi rendszernek.

A Gion-művek fordítástörténete

Gion Nándor művei szerb(horvát), lengyel, bosnyák, ruszin, szlovén, szlovák, eszperantó, német, francia, észt, horvát és angol nyelven olvashatók. Legtöbb művét szerb(horvát) nyelvre fordították. Az első Gion-írást, az 1970-ben az Új Symposiumban megjelent *Száras magok* című novellát, Kovács Viktor (*Suvo semenje*. Polja, 1970. augusztus–szeptember, XVI. évf., 143. sz., 14–15. p.) ültette át szerbre, Vickó Árpád az *Ezen az oldalon* novelláskötet *Régi megható történet Adamkóról* című novelláját (*Stara dirljiva priča o Adamku*. Polja, 18. évf., 160. sz., 1972. június, 13. p.), a teljes kötetet Lazar Merковиć (*S ove strane*. Matica srpska, Novi Sad, 1974) fordította le a hetvenes évek elején. A Szerb Matica Könyvtárának folyóirata (*Stanovnici Keglovićeve ulice*. Letopis Matice srpske, 2004. 1–2. sz., 54–66. p.) Firányi Mária fordításában tette közzé a *Keglovics utca lakói* címen az *Ezen az oldalon* kötet három, a *Hívták a gyerekeket* (*Zvali su decu*), *A legmagasabb fa* (*Najviše drvo*) és az *Ő, az akasztást senki sem gondolta komolyan* (*Vešanje koje niko nije shvatio ozbiljno*) című novellájának szerb nyelvű fordítását.

A *Virágos Katona* című regényből Vickó Árpád fordításában publikált részletet a Polja folyóirat 1975. májusi számában (*Vojnik sa cvetom*. Polja, 21. évf., 195. sz., 1975. május, 15–18. p.), a Matica srpska Könyvtár folyóirata, a Letopis Matice srpske pedig az 1982. márciusi számban (*Vojnik sa cvetom*. Letopis Matice srpske, 1982. március, knj. 429, sv. 3., 435–448. p.). A kötet szerb fordításban a Matica srpska gondozásában a Jugoszláviai magyar irodalom sorozatban vált olvashatóvá 1983-ban (*Vojnik sa cvetom*. Roman. Preveo Arpad Vicko. Matica srpska, Novi Sad, 1983). Ugyanebben a sorozatban jelent meg szerb nyelven a Bori Imre, Juhász Géza és Szeli István szerkesztette *Különös ajándék* című antológiába beválogatott *Olyan, mintha nyár volna*, *A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni* és a *Patkányok a napon* című novella Josip Varga, Eugen Verber, Josip Kulić és Svetislav Ruškuc fordításában (*Kao da je leto; Poštar koji je znao da zviždi sa jednim prstom; Pacovi na suncu = Neobični poklon. Pripovetke*. Novi Sad, Matica srpska, 1983. 385–397. p.). Az 1975-ben megjelent eredeti kötet szerkesztőinek válogatása némileg módosult az antológia szerb változatában, Gion öt novellájából csak háromat ültettek át szerb nyelvre, a kétrészes *Csillagok minden színben* című novella nem került be a szerb fordításkötetbe.

A szintén újvidéki kiadású ifjúsági lap, a Stav olvasói Seja Babić tolmácsolásában (*To nije moje ime*. Stav, 1977. 7–8. sz., 26–36. p.) ismerhették meg az *Engem nem úgy hívnak* kamaszainak történetét, a teljes kötetet a szarajevói Veselin

Masleša kiadó jelentette meg (*Nije to moje ime. Roman. Ford. Seja Babić. Veselin Masleša, Sarajevo, 1979*).

Gion Nándor műveit a Vajdaságban élő kisebbségek és a Jugoszlávia területén élő népek nyelvére is lefordították. Borbély János és Miron Kanjuh az *Ezen az oldalon* novellafüzért „regény” paratextussal megjelölve ruszinra (*Z togo boku. Roman. Ruske slovo, Novi Sad, 1979*), Marta Lesná *A kárókatonák még nem jöttek vissza* című regényt (*Kormorány sa ešte nevrátili. Obzor, Novy Sad, 1983*) szlovákra, Elizabeta Bernjak a *Latroknak is játszott* addig elkészült első két részét 1980-ban szlovén nyelvre fordította le (*Igral je tudi sleparjem. Roman. Pomurska založba, Murska Sobota, 1980*). A Pomurska založba kiadó Mostovi z Vojvodino sorozatában megjelent kötethez Vlado Peteršič fordította le Bori Imre utószavát. Eszperantóul *A kárókatonák még nem jöttek vissza* című ifjúsági regény (*La kormoranoj ankoraŭ ne revenis. Kleks, Subotica, 1991*) és a *Sortűz egy fekete bivalyért* (*Salvo al nigra bubalo. Romano. Zsoli Bt., Budapesto, 2008*) olvasható Huszár László tolmácsolásában.

2001-ben jelent meg a zágrábi Naklada MD kiadásában Stjepan Lukač, Jolan Mann és Neven Ušumović szerkesztésében a *Zastrašivanje strašila* című magyar kisprózai antológia. A Thomka Beáta előszavával és életrajzi jegyzetapparátussal kiegészített válogatásban Gion Nándor *Fodó tanár úr* című novellájának horvát fordítása olvasható (*Gospodin Profesor Fodó. = Stjepan Lukač, Jolan Mann, Neven Ušumović szerk.: Zastrašivanje strašila. Antologija mađarske kratke priče. Ford.: Darinka Aničić... [et al.], Naklada MD, Zagreb, 2001*).

A *Virágos Katonát* Hans Skirecki fordította német nyelvre (*Der Soldat mit der Blume. Roman. Ed. q, cop., Berlin, 1993*) 1993-ban.⁷⁸ A könyv utószavát Kurucz Gyula írta. Lengyelre a *Latroknak is játszott* első két, a *Virágos Katona* és a *Rózsaméz* című regényét Krystina Pisarska (*Grat takze dla łatrow. Warszawa, Czytelnik, 1985*) fordította, a kötetet a Czytelnik kiadó 20 000 példányban jelentette meg. Két évvel később a *Sortűz egy fekete bivalyért* című ifjúsági regényt Anna Górecka (*Salwa na cześć czarnego bawołu. Przełożyła. Nasza Księgarnia, Warszawa, 1987*) ültette át lengyelre. A varsói Literatura na Świecie folyóirat magyar irodalomnak szentelt 2000. szeptemberi számában Ewa Ambroziewicz fordította le *A levendula illata* (*Sila Lawendy. Literatura na Świecie, 2000. 9. sz., 17–40. p.*) és a *Jéghegyen szalmakalapban* című novellát (*W słomkowym kapeluszu na górze lodowej. Literatura na Świecie, 2000. 9. sz., 41–46. p.*). Julia Wolin fordító a folyóirat vajdasági magyar irodalommal foglalkozó 2009. évi májusi–júniusi számában Gion Nándor elbeszéléseit és Elek Tibor „...csak nézett ránk és hallgatózott” című, a Forrás folyóiratban (2002. 12. sz.) és a *Fényben és árnyékban* című tanulmánykötetben publikált beszélgetését tette megközelíthetővé a lengyel olvasók számára (Nándor Gion: *Opowiadania.*; Tibor Elek: „...tylko na

⁷⁸ A *Virágos Katona* című regényről Szajbély Mihály írt német nyelven a *Kindlers Neues Literaturlexikonba* (Szajbély 1989: 340–341).

nas patrzył i milczał” [rozmowa]. Literatura na Świecie, 2009. 5–6. sz., 167–235.; 236–244. p.).

Francia nyelvre Antoine Chalvin fordította *A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni* című novellát (*Le facteur qui savait siffler avec un seul doigt*) 1990-ben, hat évvel később pedig Emilie Molnos publikálta az *Auteurs hongrois d'aujourd'hui* című antológiában *A fehér sündisznó* című novella fordítását (*Le hérisson blanc*).

A *The Hungarian Quarterly* folyóirat 2009. nyári számában kivonatot közölt a *Virágos Katona* angol fordításából (*Soldier-With-Flower. Excerpt from the novel. The Hungarian Quarterly, 2009. nyár, 50. évf., 194. sz., 43–60. p.*), a fordítót nem tüntette fel a szerkesztőség, a regényről Láng Zsolt közöl ismertetőt (Láng 2009: 121–127).

Negyven év alatt a Gion-műveknek tizenkét nyelven huszonnyolc átültetése keletkezett, ezek közül tizenegy teljes kötetnek, a többi egy-egy novellájának és a vele készített interjúnak a fordítása. Gion Nándor műveinek fordításai nyelvi transzformáción keresztül közvetítik a magyar kultúrát tíz másik kultúrában élőkhöz számára. A Gion-művek lefordításának máig tartó igénye arra enged következtetni, hogy ezek a szépirodalmi alkotások a más kultúrában élő olvasóknak is igen széles körét képesek megszólítani.

Gion, a fordító

A fordítói tevékenység Gion Nándor munkásságának is része volt. *A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni* című novellájának fordítását saját maga készítette el a *Detinjstvo* gyermekirodalmi folyóiratban (*Poštari koji je umeo da zviždi jednim prstom. Detinjstvo, 1984. 10. évf., 3–4. sz., 57–58. p.*), *A sárkányölő királyfi* (*Szerb népmesék Vuk Karadžić gyűjtéséből*) című kötet részére mesefordításra vállalkozott, a *Szent Száva és az ördög* című szerb népmesét ültette át magyarra (Gion 1987: 93–96). Gion Nándor az Újvidéki Rádió magyar nyelvű drámaprogramjainak szerkesztősége részére is fordított. Fordításában mutatták be 1975. április 19-én a rádióban Zvonimir Bajsic *Nézd, milyen szépen kezdődik a nap* (*Gle, kako lepo počinje dan*) című hangjátékát.

Az író szenttamási hagyatékában az egyetemi jegyzetei közül került elő három másik fordításának kézírata is: az egyetemista Gion Sveta Lukić szerb író három írását ültette át magyar nyelvre. Az írások magyar címei: *Tűnődés*, *Élettér*, *Undor*. Mindhárom fordítást A4-es nagyságú fehér papírra gépelte, a nevét fordítóként írta alá. Annak ellenére, hogy írógéppel írottak, ezek a fordítások kéziratnak számítanak: a hagyományos értelemben vett kézirat kézzel írt munka volt, az írógép általánossá válásával azonban kéziratnak számít a néhány példányban készült írásmű, a gépirat is (Katsányi 1984: 56). Gion ezeket a fordításokat az első írás megjelöléssel ellátott *Helyzetjelentés* című szövege előtt jelentette meg 1962. januárjában az *Ifjúság* hetilap *Symposion* mellékletében (Gion 1962: 8). A *Symposion*ban csak az *Élettér* című szöveg alatt tüntették fel a fordító nevét, a másik

két szöveg alól kimaradt Gion neve. Az aláírt fordítás alatt zárójelben ez olvasható: Az író *Lázadás a szavak ellen* című lírai esszéjéből fordította Gion Nándor. A szerkesztők nem vették észre, hogy nem konkretizálták, ki az író, akinek a lírai esszéjéből közöltek fordítást. A hetilapbeli közlés és a kézirat kiegészítik egymást, és együttesen adnak információt arról, hogy mindhárom szöveg Sveta Lukić alkotása (Lukić 1960: 75–80) és Gion Nándor fordítása. Sveta Lukić műveit később a szintén az Új Symposion folyóirat vonzáskörébe tartozó Thomka Beáta fordította magyarra (Sveta Lukić: *A mai intellektuális próza*. Ford.: Thomka Beáta. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985).

Az Ifjúság hetilap Symposion mellékletében folyamatosan jelentek meg műfordítások. A fordítói tevékenységet a szerzőgárda az 1965-től megjelenő Új Symposionban⁷⁹ is folytatta. Orcsik Roland az Itamar Even-Zohar által felállított jellemzőkkel magyarázza azt, hogy a fordítás az Új Symposion egyik meghatározó vonásává vált, és a világirodalmi tájékozódás mellett gyakran a poétikai irányultságot is jelezte. Itamar Even-Zohar gondolatrendszerében a fordítás központi helyet foglal el az irodalmi többrendszeren belül: a régi rendszert felváltó új alternatívák forrása, az újíító erők szerves része, és aktívan részt vesz a rendszer középpontjának alakításában. Három alapesetet különít el arra vonatkozóan, mikor fordul egy irodalom egy másik irodalom műfordítások által közvetített alkotásai felé: amikor az irodalmi többrendszer még nem kristályosodott ki, vagyis mikor egy irodalom még „fiatal”, és így az alakulás folyamatában van; amikor egy irodalom vagy „periferiális” (egy adott csoporton belüli, egymással valamilyen összefüggésben levő irodalmak tagjaként), vagy „gyenge”, vagy mindkettő; vagy amikor az irodalomban fordulópontok, krízisek vagy irodalmi vákuum keletkezik (Even-Zohar 2007: 63). Orcsik Roland az Új Symposionra vonatkozóan szinte mindhárom jellemzőt érvényesnek tartja: „Az Új Symposion beszédmódja több kulturális hagyomány metszéspontjában alakította ki a sajátját, amelyben kiérezhetjük ugyan a környezet hatását, ám sajátos beszédmóddal töltötték fel a vajdasági magyar irodalomban kialakult vákuumot” (Orcsik 2007: 69). A symposionisták ex-jugoszláv (szerb, horvát, szlovén, bosnyák, macedón, montenegrói) irodalmakból fordítottak, a folytonos átültetés „nyelvteremtést eredményezett, saját világot hozott létre, ami felváltotta a régi, elavult rendszert (a vidékies szemléletű, vajdasági magyar irodalom rendszerét)” (Orcsik 2007: 69). A folyóirat fordítói tevékenysége nem a szocialista testvériség–egység szellemében működött, „baloldali irányultságú szerzőket is fordítottak, ám ezek mind kritikusan viszonyultak az akkori társadalmi légkörhöz, problémákhoz, kísérleti és egzisztencialista irodalmat műveltek szemben a háborús szocreállal, gyakran más művészeti médiumokra utaltak, például a filmre, zenére, képzőművészetre (lásd Miroslav Krleža, Radomir Konstantinović, Antun Šoljan, Ivan Slamnig, Slobodan Tišma, Slavko Bogdanović, Miroslav Mandić, Vojislav Despotov, Vladimir Kopicl stb. munkásságát)” (Orcsik 2007: 70).

⁷⁹ Gion Nándor 1969 és 1972 között volt a szerkesztőbizottság tagja.

A Virágos Katona szerb nyelvű rekonstruálásának műfordítás-kritikái

A *Virágos Katona* című regényt Vickó Árpád fordította szerb nyelvre. Az eredeti és a célnyelvi szöveget Papp György és Andrić Edit vetette össze. A mű fordításáról megjelent korabeli ismertető nem elemzi a fordítást, írója azonban úgy véli, Vickó Árpád alapos műgonddal végezte el a komoly erőfeszítést igénylő munkát (Lévay 1983: 674). A regény szerb fordítása, a *Vojnik sa cvetom* a Szerb Matica jugoszláviai magyar irodalmat bemutató sorozatában jelent meg. A sorozatot Szeli István, Bori Imre és Bányai János szerkesztette. Ugyanebben az évben és sorozatban adta ki a Szerb Matica a *Különös ajándék* című antológia szerb fordítását is, amelybe három Gion-novellát válogattak be a szerkesztők. A *Virágos Katona* szerb nyelvű fordításához az utószót Bori Imre írta.

A lefordított mű forrásnyelv felőli megközelítésében Papp György a nagyobb összefüggésekre és a kiéleződő problémákra koncentrált. A fordítónak a helyi színekre és Gion Nándor stílusára (élőszóbeliség, párbeszéd-dominancia, puritánság), cselekménykezelésére kellett következetesen figyelnie. Papp György műfordítás-kritikája rámutatott arra, hogy Vickó Árpád jól ráérezett a műnek ezekre a markáns jegyeire: a térképzeteket kifejező népies helynevek átültetésénél a szenttamási szerbek által használt megnevezéseket helyettesítette be (Zöld utca – Zeleni sokak, Ferenc-csatorna – Veliki kanal, Békás-rét – Žablji rit, Szív – Šlajz, ez utóbbi névhangulatilag jóval szegényebb a magyar megnevezésnél), találóak a beszélő nevek, ragadványnevek (Rojtos Gallai – Rojtavi Galaji, Csoszogó Török – Čopavi Terek, Istenes Bíbic Mihály – Mihalj Bibic Bogomoljac, Szentigaz – Istinabog)⁸⁰, a helyi színeket a bácskai szerbek nyelvében használt szavakkal érzékeltette. Papp György megállapítása szerint a jó fordítást többek között az író, a mű helyszíne és a műfordító szoros táji kapcsolata eredményezte: „A jó fordítás másik kedvező körülménye Gion stílusában, közlésmódjában rejlik, amelynek bensőségessége, látszólagos »eszköztelensége« a fordítással szemben nem nyújt közegeállást. A tájnyelviség, az élőszavas előadásmód csak akvarellszínekben, egy-két szóban, szólásban van jelen, amelyeket a fordító kellő önmérséklettel meg is oldott, azoknak a ritka eseteknek a kivételével, ahol a fordítás jóval harsányabbra sikeredett az eredetinel. Érdekes a helyi szín érzékeltetése, a főleg bácskai szerbek nyelvében élő szavak mondjuk egy dél-szerbiai, boszniai olvasóban bizonyosan fel tudják idézni tájainkat” (Papp 2001: 143–149).

⁸⁰ Az angol fordításban Csoszogó Török Ádám nevét a sánta, bicebóca jelentésű Gimpy Ádám Törökre, Rojtos Gallai Istvánét Tatty (rongyos, snassz, vacak) István Gallaira, Istenes Bíbic Mihályét Godly Mihály Bibicre, Gilikét young Gilire ülteti át. *Soldier-With-Flower. Excerpt from the novel. The Hungarian Quarterly*, 2009. nyár, 50. évf., 194. sz., 43–60. p. Bíbic Mihály Istenes ragadványneve az angol God főnév -ly melléknévképzős alakja. Gilike nevében a fordító a kicsinyítő képzőt a young melléknévre cseréli, használhatta volna a Gily alakot is, a magyar -ka/-ke kicsinyítő képző ugyanis az angolban a -y/-ie képzővel is megfeleltethető.

Papp György a Szív helynév Šlajzra fordítását névhangulatilag jóval szegényebbnek minősíti a magyar megnevezésnél, amivel nem teljesen értek egyet. A Szív a Szenttamáson keresztülfolyó Bács-ér (Krivaja) V betű alakú kis gátja, amely megnöveli a folyócska vízszintjét, és vizét a gát melletti vízimalom lapátjaihoz ömleszt. A népi képzelet a V alakhoz hozzáképzelte a szív formát (a V a szív alját képezi), innen ered a Szív elnevezés. A fordító a Ferenc-csatornán levő zsilip, gát helyi szerbek által használt nevét kölcsönzi. A Ferenc-csatorna szenttamási gátja kikötőként is működött, a helyiek, szerbek és magyarok egyaránt – valószínűleg a helyi németektől – a német elnevezést, a Schleuset vették át. A szerbek a Szívet nem nevezték sohasem Šlajznak, a gátat, a vízimalmot és a gáton átívelő hidacskát együttesen Rekavicának emlegetik. Emiatt kölcsönzi a fordító a csatornai gát nevét. A Šlajz hangulatilag lehet szegényebb a Szívnél, nem adja vissza a gát formáját, viszont többletinformációt hordoz: utal arra, hogy a második világháború előtt németek is éltek Szenttamáson.

Andrić Edit a fordítói megoldások, műveletek felől közelítette meg a műfordítást (Andrić 2008: 115–147). Kitért a földrajzi nevek használatára, a személynevekre (ragadványnevek, beszélő nevek), a vajdasági szerb regionális köznyelv beütéseire (példákkal illusztrálja a hétköznapi élőbeszéd, az argó, az utca nyelvnek használatát), az alaki és tartalmi tükrözésre, tartalmi explicitálásra és implicitálásra, a pontatlan fordításokra, feltérképezte a kihagyott és betoldott szövegrészeket, a szerkezeti eltéréseket, szerkezettükrözéseket és az eredeti megoldásokat. A személynevek átültetésének elemzésénél Rojtos Gallai ragadványnevével, a *Rojtavival* kapcsolatban megjegyzi, hogy az *otrcani*, *izlizani* szavakat is használhatta volna a fordító, mert a *rojta* főnév és a *rojitati* ige teljesen mást jelentenek a szerbben, mint amilyen hangulatot akart a szerző tulajdonítani ennek a névnek. A *rojta* és *rojitati* magyar jövevényszavak a szerbben, a *rojtav* melléknévi alak nem létezik. A vadliba nevének, a *Kedvesnek* szerb megfelelője, a *Dragana* is vesztített stílárius értékéből, mivel a szerbben gyakori a *Dragana* női keresztnév. A szerb nyelv értelmező szótárában nem szerepel a *citrat* szó, csak a *citra* és a *citraš* főnév. Előfordulhat, hogy a vajdasági szerb tájnyelvben használatos ige volt, a fordító azonban elkerülhette volna, a szerbben ugyanis nincs a magyar zongorázik, gitározik vagy akár citerázik szavak mintájára alkotott ige, és a magyar eredetiben sem ez a citerázik alak szerepel, hanem a *játszani rajta* szókapcsolat. Részletes elemzésének összegzésében Andrić Edit jónak értékeli Vickó Árpád fordítását: a célnyelvi szövegnek természetesen kell hatnia, a befogadónak eredeti szöveget kell benne vélnie, a *Virágos Katona* fordítása erre jó példa, bár a személynevek és a földrajzi nevek esetében észrevehető, hogy fordításról van szó.

Az Ezen az oldalon a „szerbhorvát nyelv” közegében

Gion Nándor Jeli Ferencnek adott interjújában műveinek fordításait a regényei alapján készült filmekhez hasonlította. Egyik „transzformáció” sem nyerte el tetszését: „Az első kötet, amelyet szerb nyelvre fordítottak, az *Ezen az oldalon* novelláskötet volt. Alig hogy megjelent, vendégségbe voltunk hivatalosak egy nagyon jó kollégámhoz, akinek szerb felesége volt. A feleségének az apja, tekintélyes szerb akadémikus, amikor megérkeztünk, belelapozott a könyvembe. Elolvasta az első mondatot, ami magyarul körülbelül így hangzik: a Keglovics utcában csupán egy sor ház áll. Beleolvasott, és azt mondta, ebben az egy mondatban három alapvető hiba van a fordításban. Mi lehet a továbbiakban? Nem lett sikere a könyvnek” (*Beleszülettem a kisebbségi sorsba – Portré Gion Nándorról*). Egy másik interjújában ugyanezzel az esettel válaszol arra az újságírói kérdésre, hogy elégedett-e műveinek fordításaival: „Fiatal írónak nagy szó, ha megjelenik az első könyve. Fiatal írónak nagyon nagy szó, ha lefordítják más nyelvre. Számomra is nagy szó volt, amikor az első könyvem lefordították szerb nyelvre. Én egyedül ezen a két nyelven tudok kommunikálni, magyarul és szerbül. Olvasgattam a fordítást, úgy rendben is találtam. Aztán elvittem egy szerb nyelvészprofesszorhoz, aki kitűnően tudott magyarul, Illyés Gyula *Puszták népe* című művét ő fordította szerbre.⁸¹ Büszkén mutatom neki a lefordított könyvemet. Az öregúr beleolvas, és azt mondja: »Gion úr, ebben az első mondatban három olyan kifejezés van, amit a szerb ember nem használ. Ez a fordítás rossz.« És ez még csak egy másfél soros mondat volt. Akkor azt mondtam, hogy fordítsák csak le a könyveimet más nyelvekre, én nem fogok utánanézni, hogy jók-e. Csak az a fontos számomra, hogy magyarul jó legyen” (Erdélyi–Nobel 2001: 23–24).

Az idézett mondat a Lazar Merковиć által lefordított *S one strane* kötet első, *Decu su pozvali (Hívták a gyerekeket)* című novellájának kezdőmondata: „Keglovićeva ulica sastoji se od svega jednog reda kuća, manjih ili većih, sa baštama, koje se pružaju sve do jedne travnate livade u nizini, u kojoj posle kiše ima vode uvek u ogromnim barama” (*S ove strane*, 5). A szöveg eredetije: „A Keglovics utca csupán egy sor házból áll. Kisebb-nagyobb kertes házakból, a kertek egészen egy lapályos, füves rétig nyúlnak, ahol eső után mindig hatalmas tócsákban áll meg a víz” (*Ezen az oldalon*, 5). A fordító grammatikai összevonást végez. A grammatikai felbontás (felemelés) vagy összevonás (lesüllyesztés) olyan átváltási művelet, amelyben a fordító megváltoztatja a mondathatárokat, két mondatot összevon, vagy egy mondatot két mondatra bont (Klaudy 1997: 172). Merковиć egy mondatban adta vissza a magyar szöveg két mondatát, nem folyamodott a forrásszöveg mondatszerkesztését közvetlenül visszatükröző megfogalmazáshoz. A *lapályt* a *nizinával* helyettesíti, ezzel a szóval azonban nem tudja pontosan vissza-

⁸¹ Az idézetben említett nyelvészprofesszor Mladen Leskovac, a *Puszták népe* szerb fordítója. L. Ilješ Đula: *Svet pustara*. Prevod Mladen Leskovac. Matica srpska, Novi Sad, 1948.

adni a magyar megnevezés környezeténél alacsonyabban fekvő síkság jelentését, a nizina szó ugyanis a szerbben az alacsonyan fekvő síkság mellett alacsonyságot, talajsüppedést, lesüppedést is jelent. A fordító majdnem szóról szóra ülteti át a magyar szöveget szerbhorvátra, a *kisebb-nagyobb* ellentétes elemekből épülő mellérendelő szókapcsolat és kötőszóval (*manjih i većih*) is fordítható, a magyar határozatlan névelőt tükröző *jedna* felesleges a célnyelvi szövegben. Lefordíthatta volna az első mondatot ekként is: „Keglovićeva ulicu čini svega jedan red kuća, manjih i većih, sa baštama, koje se pružaju do travnate livade u nizini, gde posle kiše ima vode uvek u ogromnim barama.”

A szerb kezdőmondat minden szava megtalálható a szerb nyelv értelmező szótárában⁸², tehát használatosak a szerb nyelvben. Gion Nándor a két interjúban kétféleképpen nevezi meg a kezdőmondatban fellelhető hibákat, a fordítást bíráló nyelvészprofesszor valószínűleg azt tette szóvá, hogy a szerbhorvát szöveg túlságosan ragaszkodik az eredetihez, észrevehette a tükrözéseket, és a fordításszöveg nem megfelelő írásjelhasználatát, ami nyomdahibának is minősíthető. Egy vessző felesleges, kettő viszont kimaradt a mondatból. Az első mondat kijavítva: „Keglovićeva ulica sastoji se od svega jednog reda kuća, manjih ili većih, sa baštama koje se pružaju sve do jedne travnate livade u nizini, u kojoj, posle kiše, ima vode uvek u ogromnim barama.”

Az *Ezen az oldalon* kötetből Firányi Mária is fordított szerb nyelvre novellákat, fordítását a *Letopis Matice srpske* folyóirat 2004. évi januári–februári számában publikálta. A *Keglovics utca lakói* összefoglaló cím alatt az *Ezen az oldalon* kötet három, a *Hívták a gyerekeket (Zvali su decu)*, *A legmagasabb fa (Najviše drvo)* és az *Ó, az akasztást senki sem gondolta komolyan (Vešanje koje niko nije shvatio ozbiljno)* című novelláinak szerb fordítása olvasható.

Lazar Merković szabadkai születésű horvát irodalmár, fordító, publicista, lexikográfus. Ötvenéves műfordítói munkássága során több mint kétszáz vajdasági és magyarországi szerző (költő, prózaíró, esszéíró, drámaíró, filozófus, tudós, publicista) csaknem 1200 művét fordította magyar nyelvről anyanyelvére (Miković 2006: 11–12). Többek között Kosztolányi Dezső, Csáth Géza, József Attila, Majtényi Mihály, Gion Nándor, Fehér Ferenc, Pap József, Gobby Fehér Gyula, Bogdánfi Sándor, Gál László, Urbán János műveit ültette át szerb és horvát nyelvre. A fordítók személyét figyelembe véve a novelláskötet átültetése kapcsán két fordítási viszonylat érvényesül: Firányi Mária saját nyelvű szöveget fordít idegenre, Lazar Merković idegen nyelvű szöveget fordít saját nyelvére.

Firányi szövegei rövidebb mondatokból épülnek. Rövid mondataihoz hasonlóan összetett – leginkább mellérendelő – mondatai is érthetőek. A mellérendelés és a szerkezetek halmozása a mesélőkedv megnyilvánulásának nyelvi jelei. A *Zvali su decu* novella kezdőmondatainak fordításában Firányi követi az eredeti mondatszerkesztést: „Keglovićeva ulica ima samo jedan red kuća. To su manje

⁸² Mihailo Stevanović et al.: *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*. Matica srpska–Matica hrvatska, Novi Sad–Zagreb, 1967–1976.

ili veće kuće sa baštama; bašte se šire do ritova obraslih travom, koje posle kiše postaju prave baruštine.” A tagmondatokat pontosvevsszővel vágja el. Ezzel a vágástechnikával nem él a kiinduló nyelv szövegében. A *sastoji se* (áll) helyett az *ima* (van), a *travnata livada* (füves rét) minőségjelzős szerkezet helyett a *ritovi obraslih travom* (füvel benőtt mocsári rét) szerkezetet alkalmazza. A *nizija* szót kihagyja, de jelentését a *rit*tel pótolja, a *rit* ugyanis mocsaras vidéket, zombékos, mocsári rétet jelent. Lazar Merković szövege pontosabban adja vissza az eredeti szöveget, a kertek végében nem mocsaras rét húzódik, hanem egy alacsony fekvésű rét, amelyet csupán esőzések után önt el a víz. A Merković-fordításban eső után hatalmas pocsolyák (*ogromne bare*) borítják a rétet, Firányi átültetése pedig úgy is értelmezhető, hogy a terület igazi mocsárrá, mocsaras földdé válik (*prava baruština*), a szerb értelmező szótár ugyanis a *baruština* szó két jelentését tünteti fel: a *bara* (pocsolya, tócsa) augementatív jelentését (hatalmas, óriási pocsolya) és a mocsaras föld, mocsár jelentést.

(Fordítói műveletek az Ezen az oldalon című novelláskötet három novellájának fordításában) Az alábbiakban a forrásnyelvi kultúra felől közelítve problematizállok néhány fordítói megoldást a novelláskötet három novellájának (*Hívták a gyerekeket*, *A legmagasabb fa*, *Ó, az akasztást senki sem gondolta komolyan*) Lazar Merković és Firányi Mária által elvégzett fordításában.

Címek

Lazar Merković fordításkötetének címe *S ove strane*, Firányi Mária három novellafordítása a *Stanovnici Keglovićeve ulice* címen jelent meg.

AZ EREDETI GION-SZÖVEGBEN	LAZAR MERKOVİC FORDÍTÁSÁBAN	FIRÁNYI MÁRIA FORDÍTÁSÁBAN
<i>Hívták a gyerekeket</i>	<i>Decu su pozvali</i>	<i>Zvali su decu</i>
<i>A legmagasabb fa</i>	<i>Najviše drvo</i>	<i>Najviše drvo</i>
<i>Ó, az akasztást senki sem gondolta komolyan</i>	<i>O, na vešanje niko ozbiljno nije ni mislio</i>	<i>Vešanje koje niko nije shvatio ozbiljno</i>

Az első novella címében Merković a befejezettséget hangsúlyozza (*pozvali*). Az *Ó, az akasztást senki sem gondolta komolyan* indulatszava érzelmi nyomatékot ad a címnek, hangulatot teremt, sejteti a Keglovics utcabeliek durva humorát. Az emfatikus címből Firányinál elveszik az indulatszó, Merković viszont megtartja, hogy az eredetivel összhangban felkiáltó módon fejezze ki az utcabeliek érzését, akaratát, hozzáállását.

A földrajzi nevek használata

A novelláskötet írásainak helyszíne a faluszéli *Keglovics utca* (*Keglovičeva ulica*). A helységet nem nevezi meg a narrátor. A periféria leírását főnevek felsorolásával teszi szemléletessé. A félsor házat temetők, egy kanyargós folyócska és füves rét veszi körül: „A házakkal szemben, a másik oldalon rozsdás drótkerítés húzódik, ott kezdődnek a temetők: a református temető, amelyet mindenki német temetőnek nevez, mivel a reformátusok majdnem mind németek voltak, és a zsidó temető. [...] A temetők mögött kis folyó kanyarog, nyáron mindig keskenyre zsugorodik, és megtelik békalencsével és zöld hínárral” (*Ezen az oldalon*, 5–6). A táj mozdulatlan kép, amelyhez a szerző információkat fűz (Balogh 1992: 80). Lazar Merković fordításában: „Nasuprot kuća, na drugoj strani, proteže se zardala žičana ograda, tamo počinju groblja: evangelističko groblje koje svi nazivaju nemačkim, jer su evangelisti mahom bili Nemci, kao i jevrejsko groblje. [...] Iza groblja krivuda rečica, leti se stanji poput neke uzane trake, napuni žabokrečinom i zelenom travuljinom” (*S ove strane*, 5–6). Az első mondatban a másik oldalon helyhatározós szintagmát Merković a *na drugoj strani* szerkezettel adja vissza, Firányi a *naspram kuća* megoldást választja. Az első azért jobb megoldás, mert kapcsolatot teremt a kötetcímmel, a kulcsszóval, a másik oldalon sírok találhatóak, ezen az oldalon az élők, és az ő történetüket meséli a narrátor. Gion narrátora a temetők népi elnevezését közli, a német temetőt Merković evangélikus (*evangelističko groblje*), Firányi kálvinista (*kalvinističko*) temetőnek nevezi. A kiinduló szöveg a fölérendelt fogalmat adja meg (*református*), a *reformatsko groblje* ekvivalens helyett a fordítás egyike az ágostai, lutheránus (Luther Márton alapította), a másik a kálvinista (Kálvin János munkássága nyomán létrejött) irányzatot emeli ki.

A tájnarratíva második mondatának Merković-átültetésében a fordító tartalmi explicitálással él, a nyáron keskenyre zsugorodó folyót egy betoldott szövegrésszel keskeny szalaghoz hasonlítja (*letí se stanji poput neke uzane trake*). A Firányi-fordításban a *rečica koja se sužava* a megfeleltetés a folyó helyett a kicsinyítő képzős folyócska alakkal.

A téglagyári munkások lakhelye az új *Telepen* van, a településnév Merkoviónál *Novo naselje*, Firányinál kis kezdőbetűs *novo naselje*. Mivel egy településrész megnevezéséről van szó, a helynevet nagy kezdőbetűvel kellett volna Firányinak is írnia.

A személynevek használata

A tulajdonnevek elsőrendű funkciója az egyénítés, identifikálás, emellett sajátos jelentéstartalommal is rendelkeznek. Fordításkor egyes esetekben lefordítjuk őket, más esetben alakilag változatlanok maradnak. John R. Sarle meghatározását, mely szerint a „tulajdonnevek intézménye az azonosító utalás (identifying reference) beszédműveletének a végrehajtására szolgál” (Searle 1998: 87), Szegedy-Maszák Mihály kiegészíti azzal, hogy valamely azonosító utalás mindig

egy-egy értelmező közösséghez tartozik: „Az idegen tulajdonnevek egy része elveszíti eredeti mellékjelentéseit, ha másik hagyományba próbálják átmenelni, vagy ellentmondhat a tőle különböző nyelv, irodalom s kultúra szabályainak” (Szegegy-Maszák 1998: 87).

Gion Nándor névadására a ragadványnevek és a tulajdonnevet kiegészítő állandó jelző használata jellemző, ez utóbbi célnyelvi ekvivalensének megtalálása nehéz feladat elé állítja a fordítót. A kötetben két kivétellel csak férfinevek találhatók, a nők mellékszereplők, és a szerző megfosztja őket az egyéni sajátosságokat is kifejezésre juttató tulajdonnév és/vagy utónév privilégiumától (Szabics 1989: 180). Az *Ezen az oldalon* kötet szereplőinek nevei öt csoportba kategorizálhatók (a magyar neveket szerb nyelvi változatuk követi előbb Lazar Merkovió, majd Firányi Mária fordításában):

a) Értelmező jelzővel kiegészített nevek:

AZ EREDETI GION-SZÖVEGBEN	LAZAR MERKOVIC FORDÍTÁSÁBAN	FIRÁNYI MÁRIA FORDÍTÁSÁBAN
<i>Romoda, az ácsmester</i>	<i>Romoda, tesarski majstor</i>	<i>majstor Romoda, drvodelja</i>
<i>Opana, a nyugdíjas zsákoló</i>	<i>Opana, penzionisani nosač džakova</i>	<i>Opana, penzionisani džakaroš</i>
<i>Rozmaring Bandi, aki valamikor a környék első számú korhelyének számított</i>	<i>Bandi Rozmaring, nekada najpoznatiji bekrija u okolini</i>	<i>nekada veliki bekrija Bandika Rozmaring</i>
<i>Berger, a feltaláló</i>	<i>Berger, pronalazač</i>	<i>Berger, pronalazač</i>
<i>Beck Ervin, városi tanácsos</i>	<i>Ervin Bek, gradski savetnik</i>	<i>Ervin Bek, gradski savetnik</i>
<i>Dobre, a fűtő</i>	<i>Dobre, ložáč</i>	<i>Dobre, ložáč</i>
<i>Szent János, a méhészt</i>	<i>Janoš Sveti, pčelar</i>	<i>Sent Janoš, pčelar</i>

A nevek, címek, epitheton ornans értékű jelzők szimbolikus értelemet hordoznak, képesek explicit módon kifejezésre juttatni azokat a belső tulajdonságokat, amelyek csak arra az egy személyre vagy dologra vonatkoznak, mint megkülönböztető jegyei (Szabics 1989: 176). A Gion-prózában a személyneveket többször a foglalkozás megnevezése egészíti ki. Romoda nevét Firányi Mária a szerb szövegben minőségjelzővel és értelmező jelzővel is kiegészíti (*majstor Romoda, drvodelja*), a Merkovió-fordítás a *tesart*, a gioni a *drvodelja*⁸³ foglalkozásnevet helyezi a vezetéknev mögé, mindkettő ácsot is és fából tárgyakat készítő iparost is jelent.

⁸³ Szenttamáson a tesar a sűrűbben használatos foglalkozásnév, de a drvodelja régiesebb alakváltozatot is alkalmazták: a *Narod* nevű szenttamási lapban 1911. május 1-jén megjelent egy hirdetés,

Az *Opana* nevét kiegészítő nyugdíjas zsákoló a férfi valamikori foglalkozásáról árulkodik, Merković a magyar képzett főnév fordítását explicitálással (*nosáč džakova*) oldja meg. Firányinak a tükrözéssel létrejött *džakaroš* változata nem található meg a szerb értelmező szótárban, és a regionális köznyelvben sem használatos.

Rozmaring Bandi, a környék első számú *korhelye* mindkét fordítónál *bekrija*. A *bekrija* török jövevényszó a szerbben *korhelyt*, kópét, bitangot, lecsúszott/vagyonbukott/züllött embert jelent. A *korhelyt* bővítő *első számú* szerkezetet Merkovićnál a *najpoznatiji* (értelme: legismertebb), Firányinál a *veliki* (értelme: nagy) jelző váltja fel. A *nekada veliki bekrija Bandika Rozmaring* nem ekvivalense a *Rozmaring Bandi, aki valamikor a környék első számú korhelyének számított szerkezetnek*, a gioni fordítás *veliki* jelzője nem mutat rá, hogy a férfi nemcsak nagy, hanem a legnagyobb *korhely* volt, és kihagyja a környék szót, nem fordítja le. Mindkét fordító a szerb névhasználatnak megfelelő formában veszi át a nevet, a szerb szövegben a vezetéknev az utónevet követi (*Bandi Rozmaring, Ervin Bek*).

A *Sent Janoš* név esetében Firányi Mária fordítása nem tartja magát a szerb nyelv névhasználati szabályaihoz. A vallásos méhész *Szent* ragadványneve a vezetéknevét helyettesíti. A ragadványnev gyakran nem egyénítésre, megkülönböztetésre szolgál, hanem csak valami feltűnő testi vagy lelki tulajdonságot, szokást ragad ki (Kálmán 1989: 95). Merković lefordítja a ragadványnevet (*Sveti Janoš*), Firányi nem (*Sent Janoš*), emiatt a Firányi-fordításban nem jut kifejezésre, hogy Szent János a reggeli templombjárásából eredően kapta ragadványnevét, és az sem biztos, hogy a szerb befogadó felismeri, hogy a *Sent* ragadványnévként tapad a keresztnévhez, hanem vezetéknevnek véli. A ragadványnevet Szent János lánya, Erzsébet is öröklí. Életvitelét illetően a lány esetében a *Szent* név ironikusan hat.

b) Állandó jelzővel és értelmező jelzővel kiegészített nevek:

AZ EREDETI GION-SZÖVEGBEN	LAZAR MERKOVIC FORDÍTÁSÁBAN	FIRÁNYI MÁRIA FORDÍTÁSÁBAN
<i>öreg Madzsgáj, egykori jegyző</i>	<i>stari Madžgaj, nekadašnji beležnik</i>	<i>stari Madžgaj, bivši beležnik</i>

Madzsgáj vezetéknevét minőségjelző és értelmező jelző egészíti ki. Az értelmező jelző első tagját (*egykori*) Merković a *nekadašnji*, Firányi a *bivši* szóval felelteti meg.

amelyben az itteni iparosok – többek között az ácsok (drvodjelje) is – hirdették termékeiket, szolgáltatásaikat. A szenttamási iparosok történetét összefoglaló monográfia csak ezt a hirdetést idézve nevezi drvodeljának az ácsokat, a többi szöveghelyen a tesar – egy helyen a szellemes krovopokrivači – megnevezést használja. Radoslav Subić: *Zanatstvo u opštini Srbobran (1851–2001)*. Novi Sad, 2001. 41. p. Gion Nándor kőműves családban nőtt fel, ismerhette mindkét alakváltozatot.

c) Állandó jelzővel kiegészített nevek:

AZ EREDETI GION-SZÖVEGBEN	LAZAR MERKOVIC FORDÍTÁSÁBAN	FIRÁNYI MÁRIA FORDÍTÁSÁBAN
<i>Szent Erzsébet</i>	<i>Sveta Jelisaveta</i>	
<i>a hülye/félhülye Sebestyén gyerek</i>	<i>Šebešćenov luckasti sin</i>	<i>luckasti Šebešćenovan</i>
<i>béna Sütő gyerek</i>	<i>Šitejev paralizovani dečak</i>	
<i>hallgatag Váry</i>	<i>ćutljivi Vari</i>	<i>ćutljivi Vari</i>
<i>részeges Sebestyén</i>	<i>pijani Šebešćen</i>	<i>pijanica Šebešćen</i>
<i>öreg Forgács Tamás bácsi</i>	<i>stari Tamaš Forgač</i>	<i>stari čika Tamaš Forgač</i>

Az egymással helyettesíthető, ugyanarra a fogalomra vonatkozó tulajdonnevek jelentéktelen mértékben, leginkább helyesírási tekintetben, vagy az eltérő fonémarendszer miatt különböznek egymástól a különböző európai nyelvekben, ám ismeretes az is, hogy egy-egy név az átvevő nyelv hangrendszerébe illeszkedve gyakran megváltozik eredeti alakjához képest (Csorba 1988: 411). Lazar Merkovic személynév-átültetése nem következetes. Szent János utónevét megtartja eredeti formájában, és csak a név első tagját, a Szentet fordítja szerbre, pedig alkalmazhatná a János szerb nyelvi megfelelőjét, a Jovant is. Szent Erzsébet nevének átültetésénél így jár el, az idegen név helyettesítésére törekszik: a személynév mindkét tagját lefordítja, az Erzsébetet szerb megfelelőjével, a Jelisaveta alakváltozattal helyettesíti. A magyar szöveg befogadója észleli a Biblia háttér-jelenlétét: Szent János neve a Bibliával kapcsolja össze a Gion-szöveget, a név kész elemként lép a novellába, és ott a „megkérdőzettség állapotába kényszerül átlényegülni” (Kabdebó 1998: 64–65), átprogramozódik, új jelentést épít, „egyszerre hordozza a kapcsolatot és a másságot” (Kabdebó 1998: 38). A Szent mindkét személynév esetében konnotatív jellegű ragadványnév, amelyet le kell fordítani. A fordításban és az eredetiben két legenda keveredik, Szent Erzsébet neve a magyar és a szerb szövegben eltérő intertextuális vonatkozásokat kap: magyarul a kötényében rózsát rejtető Árpád-házi Szent Erzsébetre (1207–1231) asszociál, a szerb szöveg befogadójának Sveta Jelisavetáról Szent Jelizaveta Fjodorovna Romanov (1864–1918), az 1918-ban megölt orosz nagyhercegné jut eszébe, akit az Oroszországon kívüli orosz ortodox egyházak 1981-ben kanonizáltak, az Orosz Ortodox Egyház pedig 1992-ben szentnek és mártírnak nyilvánított. A két Erzsébet életében felfedezhetők közös vonások: vészkló, mértéktartó életmód, szegények megsegítése, kórházalapítás, rendtagság, szentté avatás.

A *hülye/félhülye Sebestyén* gyerek hülye jelzővel csak az első, *Hívták a gyerekeket* című novellában fordul elő, a többi szöveghelyen leglényegesebbnek ítélt tulajdonságát a félhülye jelző egészíti ki. Átültetésében Merkovíc a vezetéknevet birtokos esetben helyezi, a *Šebešćenov* az apára mint birtokosra utal (Sebestyén fia). Nem a gyerek szerb ekvivalensét, a *dete* főnevet használja, hanem konkretizálja a nemét (*sin*). Mivel a szerbben létezik olyan grammatikai kategória, mely a nemek megkülönböztetésére szolgál (hímnem, nőnem, semleges nem), a fordítás ezzel az átváltási művelettel konkrétabb lesz. A magyarban nincs meg a nem kategóriája, ezért ha szerb nyelvről fordítunk magyarra, grammatikai generalizálásra kerül sor, a fordítónak általánosítania kell a ragokat. A *luckasti* (értelme eszelős, féleszű, hóbortos, különc, bogaras) hangulatilag nem adja vissza a sorozatosan visszatérő *félhülye*, vagyis nem teljesen hülye jelzöt. Firányi az eredeti szöveg gyerek főnevet a *deran* főnévvel felelteti meg. A derannak két jelentését tünteti fel az értelmező szótár: csibész kölyök, gyermek, a népnyelvben pedig fiú, legény jelentésű. Ezzel a jelzővel többet mond Sebestyénről, mint az eredeti szöveg, a fiú nem neveletlen, viselkedésmódja szellemi képességeivel magyarázható.

A *béna Sütő* gyerekről nem derül ki a szövegben, hogy fiú-e vagy lány, de mivel a hétköznapi emberek nyelvhasználatában a gyerek általában a fiút jelentette, Merkovíc a fiú mellett dönt (*Šitejev paralizovani dečak*). A nem konkretizálásának műveletével lehetővé teszi, hogy a későbbiekben a Sütő gyerekekkel kapcsolatban a névszóragozást, az igeragozást és a névmások használatát a fiú neméhez igazítsa.

d) Teljes névvel vagy vezetéknevvvel megnevezett figurák:

AZ EREDETI GION-SZÖVEGBEN	LAZAR MERKOVIC FORDÍTÁSÁBAN	FIRÁNYI MÁRIA FORDÍTÁSÁBAN
<i>Váryné Takács Szilvia</i>	<i>Silvija Takač Varinica</i>	
<i>Kiss Kurányi</i>	<i>Kiš Kuranji</i>	<i>Kiš Kuranji</i>
<i>Gizike Schladt</i>	<i>Gizela Šlat</i>	<i>Gizika Šlat</i>
<i>Adamkó</i>	<i>Adamko</i>	<i>Adamko</i>
<i>Kordován</i>	<i>Kordovan</i>	

Váryné Takács Szilvia háromelemű neve a férj nevének -né képzős származékából, a leánykori vezetéknevből és a keresztnévből áll. A -né képző az asszony férjzett állapotára utal. A fordító a célnyelvben a *Silvija Takač Varinica* nevet alkalmazza a *gospođa Vari Silvija Takač* helyett. Azokon a szöveghelyeken is a *Varinica* kicsinyítő képzős alakváltozatot használja, ahol a nő nevének csupán az első tagja, a *Váryné* szerepel, és ahol az asszony voltát jelző *gospođa Vari* változat is beleillett volna.

Kiss Kurányi neve alliteráló név, a névkezdő betűk a szerb szövegben is rímelnek. A téglagyári munkást Adamkó néven emlegetik a novellákban, keresztnévét, a Mátyást a *Sortűz egy fekete bivalyért* és a *Rózsaméz* című regényekből ismerjük.⁸⁴ Kordován teljes nevére nem derül fény. A spanyol Córdoba {kordova} város nevéből eredő kordován szó szattyánbőrt, puha borjú-, juh- vagy kecskebőrt jelent. A Milan Vujaklija-féle idegen szavak és kifejezések szótára⁸⁵ szintén utal a *kordovan* szó etimológiájára, a spanyol *cordobanra*, és a keresőt a *korduan* szócikkhez irányítja. A *korduan* a francia *cordouan* szóból ered, és szömörccével cserzett juh- vagy kecskebőrt jelent, amelyet a cipő- és ruhakészítésnél, valamint a könyvkötészetben használtak. A szerbben a bőrt cserző mestert török jövevény-szóval, a kordovandžijával illeték.

Gizike Schladt nevében a német névhasználat sorrendje szerint a keresztnév megelőzi a vezetéknevet. A Gizike a Gizella becenevének, a két szótagúra csonkított Gizinek a kicsinyítő képzős származéka, kedveskedő alak, amely a személyhez fűződő érzelmi kapcsolatra utal. A Gizike név a sírkövön arra asszociál, hogy a lány fiatalon halt meg, nem érte meg azt a kort, hogy Gizellának nevezzék. Nevének e többletjelentése, hangulata a Merkovíc-féle szerb fordítás Gizela keresztnévében elveszik, hatásosabb lett volna a kicsinyítő képzős Gizika név használata. Firányi a fordításban ezt a megoldást választja (*Gizika Šlat*).

e) Iniciáléval megjelölt szereplők:

AZ EREDETI GION-SZÖVEGBEN	LAZAR MERKOVIĆ FORDÍTÁSÁBAN	FIRÁNYI MÁRIA FORDÍTÁSÁBAN
B.	B.	B.

A szereplő kezdőbetűjének közlése az ún. titkolozó névadás (Kálmán 1989: 107) típusába tartozik. A vezetéknev vagy utónév kezdőbetűjével megnevezett szereplő Déry Tibor *Szerelem* című novellájának főhősét juttatja az olvasó eszébe. Az 1963-ban megjelent elbeszéléskötetről Gion Nándor írt könyvismertetőt a Symposionban, és a címadó elbeszélés B.-jének egy mondatát kiragadva az uniformizáltság ellenében a különbözőséget hangsúlyozza: „»A járdákon sok millió ember sétált mind civilruhában, egyik szebb, mint a másik, s m i n d k ü l ö n b ö z ö t t e g y - m á s t ó l. [Kiemelés tőlem.]« Igen. Minden ember más, mindegyik

⁸⁴ Az Adamkó vezetéknev nem jellemző Szenttamásra. Husty Mária (szül. 1924-ben) szenttamási téglagyári munkás emlékezik Adamkó Mátyásra, aki lányával dolgozott a téglagyárban. Emlékezete szerint a család 1941–42-ben költözött Szenttamásra, majd egy nap, nem emlékszik mikor, hirtelen eltűntek a faluból. A mai Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola 1951/1952. évi., 60. számú anyakönyvébe bejegyezték Adamkó Mátyás és Ilona fiát, ifj. Adamkó Mátyást, aki Csúrogon született 1938. november 10-én, szenttamási lakhelye a Žarko Zrenjanin utca (Zöld utca) 84. számú háza volt.

⁸⁵ Milan Vujaklija: *Leksikon stranih reči i izraza*. Prosveta, Beograd, 2006. 453. p.

különbözik a másiktól, nem lehet, nem szabadna őket uniformizálni. B. a volt rab szemével látja mindezt.” (Gion 1963: 14). Déry Tibor a *Szerelemben* olyan sors-tragédiát ábrázol, amely az adott korban, az 50-es évek magyarországi diktatúrájának idején bárkivel megeshetett. B. sorsa sokak életét példázza, tipikus sorsot érzékeltet. A rövidítés jelentheti a főhős arctalanságát, személytelenségét, amivé a hatalom akarta (de)formálni. Ugyanezt jelenti a B. rövidítés a Gion-szövegben is, csakhogy Gion B.-je a másik oldalon áll, nem áldozat, hanem a hatalom képviselője, háború utáni tisztogató, aki pribékjeivel a megszállás alatt összeállította a kollaboránsok jegyzékét, és a háború után kegyetlenül leszámolt velük. Azt a fajta embert képviseli, aki – miután erkölcstelen eszközökkel hatalomhoz jut – levetkőzi emberiességét, erkölcsi tartását, hatalma teljében félelmetessé válik, és szörnyű tragédiákat képes okozni. A névrövidítésnek a Déry-szöveggel való intertextuális kapcsolata által kialakult jelentéstartalma a szerb szövegben nem jut kifejezésre.

Alaki tükrözés

Alaki tükrözésnek nevezzük a kiinduló nyelv egyszerű vagy összetett szavainak, állandó vagy alkalmi szókapcsolatainak a többé-kevésbé változatlan átvételét, átmásolását a célnyelvi szövegbe. Az elemzett fordításokra nem jellemző az alaki tükrözés. A tükrözések sokszor csak a beszélt nyelvben érhetőek tetten: „Megfontolt, átgondolt, igényes szövegalkotáskor a szerzők kerülnek ezt a jelenséget még akkor is, ha heterogén nemzeti és kétnyelvű közösségben élnek és esetleg a hétköznapi életükben, mindennapi megnyilatkozásaik során gyakran élnek vele” (Andrić 2007: 105–114). A közvetlen alaki tükrözésre, amikor a tükröztetett szó egyenesen a kiinduló nyelvből kerül át kódváltás nélkül, felhozhatjuk példának a *Szent János* név *Sent Janoš* alakban való átvételét, a szerb szövegben a fordító a ragadványnevet nem ültette át, csak átmásolta.

Közvetett alaki tükrözés akkor áll fenn, ha a kiinduló nyelvben is idegennek számító, más nyelvből származó szót ültetünk át a célnyelvbe, és ezen a szón a közvetítő nyelv nyomot hagy. A Gionnál is előforduló rét – rit megfeleltetéssel Andrić Edit foglalkozik Herczeg Ferenc *A Gyurkovics-lányok* című művének szerb fordítását elemezve: „bizonyos szláv, sőt szerb eredetű magyar szót, amely más jelentésben, módosult alakban honosodott meg a magyarban, a szerb ezzel az új jelentéssel és új formában, úgymond magyar szóként tükröztet pl. a Herczeg Ferenc-mű fordításában: ... pipacsos rétek... – ...kroz ritove sa turčikom...” (Andrić 2002: 11).

...a kertek egészen egy lapályos, füves *rétig* nyúlnak... (5.)

...bašte se šire do *ritova* obraslih travom... (Firányi, 54.)

A *rét* a szláv teljesen más jelentésű *red* szóból ered, a magyarban fűvel vagy más takarmányozásra alkalmas növényvel benőtt területet, kaszálót jelent, a *rit* szót a szerbben mocsaras, vizes terület megnevezésére használják.

Tartalmi tükrözés, tartalmi explicitálás és implicitálás

A tartalmi tükrözésnek minősül az összetett szavak és szókapcsolatok szó szerinti fordítása.

– *Letagadni a csillagokat is az égről!* – mondta Romoda. (12.)

– *Poreći čemo čak i zvezde na nebu!* – reče Romoda. (Merković, 14.)

A Vajda József és Mirjana Burzan szerkesztette *Magyar–szerbhorvát frazeológiai szótár*⁸⁶ a *letagadja* (*letagadná* v. *lehazudja* v. *lehazudná*) a *csillagot* /*is*/ az *égről* szólás szerb megfelelőjeként a *zatajiće* (*slagaće*) *i da zvezde sijaju* és a *ne veruj mu* (*joj i sl.*) *ni šta u ruci vidiš* szólásokat tünteti fel. Merković *poreći čemo čak i zvezde na nebu* szólása a magyar szólás tükrözésével keletkezett.

Az alábbi példamondatban a tükrőfordítás esetével találkozunk:

Csináljunk már valamit azzal a *rohadt* híddal. (12.)

Ajde da već nešto učinimo sa ovim *trulim* mostom. (Merković, 13.)

A folyócskán átívelő híd vadonatúj, a rohadt jelző nem az állapotára vonatkozik, hanem a Keglovics utcaiak híddal kapcsolatos érzéseit fejezi ki. Firányi a *prokleti* jelzővel felelteti meg.

– *Le vannak szarva* – mondta Sebestyén. (12.)

– *Posrani bili* – reče Šebešćen. (Merković, 14.)

Jobb megoldás a Firányi-fordításban Sebestyén *baš me briga* válasza.

A tartalmi explicitálás fordítói művelet során a fordító kiépíti a célnyelvben kötelező jegyet, információt, a tartalmi implicitálás során pedig elhagyja a forrásnyelv azon elemeit, amelyekre a célnyelvben nincs szükség.

A fordítók a célnyelvi szövegbe való átültetésnél explicitálással élnek az alábbi szöveghelyeken:

...az akácfán szoktak üldögeálni *estéknént*... (6.)

...imaju običaj da *svako veče* zasednu na tom bagremovom drvetu... (Merković, 7.)

...autók, traktorok és *szekerek csörömpölnek* majd végig a Keglovics utcán... (7.)

...duž Keglovićeve ulice *kloparaće i brektaće* automobili, traktori i *zaprežna kola*... (Merković, 8.)

...automobili, traktori i *seljačka kola* tandrkaće kroz Keglovićevu ulicu... (Firányi, 55.)

⁸⁶ Vajda József–Mirjana Burzan: *Magyar–szerbhorvát frazeológiai szótár*. Bölcsészettudományi Kar Délszláv Nyelvek Intézete, Magyar Nyelv-, Irodalom- és Hungarológiai Kutatások Intézete, Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1984. 20. p.

Mindkét fordító eltérő kifejezéssel adja vissza a szekér főnevet (*zaprežna kola, seljačka kola*) és a szekér hangmegnyilvánulását, a csörömpöl hangutánzó szót. A kloparati jelentése dörömböl, a brektati liheg, zihál, szuszog, mérgében, kínjában kiabál, a tandrkati dörömböl, csörömpöl, zörög. A két fordítás közül Merkovicié a jobb.

...A többiek hátrább húzódtak... (9.)

...ona trojica su se odmakli u stranu... (Firányi, 56.)

Az eredeti szövegben meglévő jegyek kihagyása:

...kis folyó kanyarog... (5.)

...krivuda rečica... (Merković, 6.)

...krivuda malena reka... (Firányi, 54.)

A Merkovicié-fordításban eltűnik a minőségjelző, a fordító kicsinyítő képzőre cseréli, az analitikus formát (kis folyó) szintetikussal (folyócska) helyettesíti.

Hasonló példa:

...apró halak döglődnek... (6.)

...crkavaju ribice... (Merković, 6.)

...crkavaju u drezgi ribice... (Firányi, 54.)

Az alábbi példában grammatikai explicitálást végez a fordító. A szerb nyelvben nincs jelen idejű melléknévi igenév, ezért szükségszerűen kell hátravetett szerkezettel fordítania:

Az épülő híddal... (11.)

...most koji se gradio... (Firányi, 57.)

Pontatlan fordítás

Az eredeti és az átültetett szöveg összevetése rámutat arra is, hogy a fordító nem értette meg a szöveget, nem mindig egyértelmű és pontos a fordítása.

...a sírokat benötte a fű, a papsajt és a kutyatej... (5.)

...grobove je obrasla trava, crni slez i maslačak... (Merković, 5.)

...grobovi su zarasli u travu, crni slez i mlečiku... (Firányi, 54.)

Merković aktív, Firányi passzív szerkezettel fordítja le a mondatot, a passzív szerkezet használata a jobb, mert a szerbben ez az igenem a természetesebb.

A szerb értelmező szótár a *maslačak* növénynév szócikkében a latin *Taraxacum officinale*, a *mlečika* esetében pedig az *Euphorbia* megnevezést tünteti fel. A *Taraxacum officinale* a mindenfelé gyakori évelő növénynek, a *gyermekláncfű*nek vagy *pitypang*nak a latin neve. Közismert magyar elnevezése még pongyola pitypang, tejesfűvirág, kákics, barátfej és barátfü. Egyes vidékeken *kutyatej*nek nevezik, ami helytelen elnevezés, mert a *farkas kutyatej* (*Euphorbia cyparissias*) nevű

mérgező tejelő növényvel keverik össze. A kutyatej megnevezést tévesen Szenttamás is a pitypang szinonimájaként használják. Az *Euphorbia* a szerb nyelv értelmező szótára meghatározása szerint olyan növény, amely tejet tartalmaz, és a kutyatejfélék családjának a neve. A családra jellemző a tejnedv, amelyek tejedésekben raktározódnak. Ezek szerint egyik fordító pontatlanul ültette át a kutyatej növénynevet. Szótárilag a *mlečika* a magyar kutyatej megfelelője, ha azt tartjuk szem előtt, hogy a szenttamási népnyelvben a pitypangot kell a kutyatej alatt érteni, akkor a Merković-fordítás *maslačak* növényneve a pontos. A novelláskötet temetőt leíró magyar nyelvű szöveghelye sem segít a kérdés eldöntésében.

A szerb szöveg nem ekvivalense a magyarnak, megváltozik a szöveg értelme:

...de Romoda minden évben *újabb* szobákat épített hozzá... (6.)

...ali je Romoda uz nju svake godine dograđivao *po jednu* novu sobu... (Merković, 6.)

...ali je Romoda svake godine dograđivao *poneku* sobu... (Firányi, 54.)

A kiemeit mondatban a magyar *újabb* középfokú melléknév jelentéstartománya magába foglalja a szerb *ново* (új) és a *poneki* (néhány) szavak jelentését. Merković fordításában Romoda minden évben egy új szobát épített a házához, pedig a kiinduló szövegből nem derül ki, pontosan hány szobát sikerült építenie évente. Firányi lexikai átültetése pontosabb az alábbi szöveghelyen is:

A *hínárban*, ha nagyon meleg van... (6.)

U toj *travuljini*, ako je veoma toplo... (Merković, 6.)

Kad nastupe letnje vrućine, crkavaju u *drezgi*... (Firányi, 54.)

A *travuljina* gyomot, gatz, dudvát jelent, a *hínár* szerb megfelelője a *drezga*.

A folyó két partján *elegyengették a talajt*... (11.)

Teren na obe obale rečice *je isplaniran*... (Merković, 12.)

Na dvema obalama reke *izravnali su zemljište*... (Firányi, 57.)

A munkások nem kitervezték, hanem kiegyenesítették a folyó két partján a terepet. A kiinduló nyelvi szöveg szempontjából Firányi Mária fordítása a jobb, de a célnyelv felől nézve Merković passzív szerkezete a megfelelőbb. Mindkét szempontot figyelembe véve, az *izravnato je zemljište* szenvedő szerkezet lett volna a jó megoldás.

...letérdelt az öreg Madzsgáj ágya mellé, és *hosszú imákat mormolt*. (130.)

...kleknuo je pored kreveta starog Madzgalja i počeo da mrmlja *neku molitvu*. (Firányi, 64.)

Nem egy meghatározatlan imát mondott el Szent János a halottért, hanem több hosszút.

Kihagyott szövegrészek

... a szép márvány sírköveket pedig *büdös* juharfák vették körül. (5.)

... a oko lepih mermernih nadgrobnih kamenova rastu javori. (Firányi, 54.)

A *büdös* melléknevet Firányi kihagyja a szerb szövegből, a múlt idejű igét pedig jelen idejű igével fordítja.

A legnagyobb és a legszebb ház az *egész* utcában. (6.)

To je najveća i najlepša kuća u ulici. (Firányi, 54.)

Az *egész* melléknév kimarad a célnyelvi mondatból, amely a *to* mutató névmással kezdődik. A fordító grammatikai explicitálást végez, amikor a magyar határozott névelőt mutató névmással helyettesíti.

– Fel kéne gyújtani ezt az egész *cókmókot* – mondta Rozmaring Bandi. – Csupa száraz oszlopokat és deszkákat hordtak össze, fél perc alatt elégne az egész. (10.)

– Treba spaliti one njihove stubove i daske – rekao je Bandika Rozmaring.

– Sve je suvo kao barut, izgoreće za tili čas. (Firányi, 57.)

A *cókmókot* nem fordítja, hanem kifejti a szöveg kontextusából eredő jelentését, átstrukturálja a mondatokat, a faanyag száraz voltát hasonlattal teszi szemléletesebbé, a fél perc időintervallum rövidségét a *za tili čas* (egy pillanat alatt) frazémával érzékelteti. A magyar mondatban az igék feltételes módúak és jelen idejűek, a szerbben kijelentő módúak és jövő idejűek. Az átváltás folyamatában a birtokos névmás explicitálására kerül sor, a magyar *hordtak* ige személyragja fejezi ki a cselekvést végző alany személyét és számát, a szerb mondatban a birtokos névmás utal az alanyra. Másik szöveghelyen, a novella befejezésében, amikor szó szerint megismétlődik Rozmaring Bandi kijelentése, a *cókmókot* a fordító csodává transzformálja:

– Fel kéne gyújtani ezt az egész *cókmókot* – mondta Rozmaring Bandi. (10.)

– Treba spaliti svo to čudo – rekao je Bandika Rozmaring. (Firányi, 58.)

A *čudóval* való megfeleltetés nem helytelen, mert a szót átvitt értelemben használja, viszont a megismételt mondatot nem úgy adja vissza, ahogyan az először elhangzott, a szerb szövegben elsiklik az ismétlődő mondat funkciója.

Gion prózáját a szavak, szintagmák, mondatok többszöri ismétlése jellemzi, a fordító feladata az egyéni stílus jegyeinek, hordozóinak megragadása és átmenése a célnyelvi szövegbe:

A hínárban, ha nagyon meleg van, *fehér hasú*, apró *halak* döglődnek. A Keglovics utcabeli gyerekek ilyenkor lejárnak a folyóra, és a partra szórják a *fehér hasú halakat*. (6.)

U toj travuljini, ako je veoma toplo, crkavaju *ribice beličastih trbuha*. Tada deca iz Keglovićeve ulice silaze na reku i duž obale razbace *ribice beličastih trbuha*. (Merković, 6.)

Kad nastupe letnje vrućine, crkavaju u drezgi *ribice belih stomaka*.
Deca Keglovićeve ulice tada odlaze na reku i izbacuju *ih* na obalu. (Firányi, 54.)

Firányi a célnyelvben elhagyja az ismétlődő elemet és névmással helyettesíti, Merković megismétli a minőségjelzős szerkezetet, a folyamatos cselekvést kifejező igét (szórják) azonban befejezett igével (*razbace*) fordítja.

Merković kihagyja a Forgács Tamás és a narrátor viszonyára utaló, a nevet személyesebbé tevő bácsi főnevet:

Csak az öreg Forgács Tamás *bácsi* mondta a pofájába... (11.)

Jedino mu je stari Tamaš Forgač rekao u lice... (Merković, 13.)

Samo mu je stari *čika* Tamaš Forgač sasuo u lice... (Firányi, 58.)

A magyar nyelv szintetikus, a szerb analitikus jellegéből kifolyólag a célnyelvi szövegben a fordítónak fel kell bontania egy-egy összetett vagy képzett szó jelentését, és két vagy több célnyelvi szóval visszaadnia. Merković felbontja és körülírja a képzővel is ellátott *szemellenzős* összetett szót, Firányi a szerb megfelelőjét helyezi a mondatba:

...elnyűtt, *szemellenzős* sapkájukat a magasba hajították... (128.)

...bacale uvis svoje pohabane kape *sa štitom protiv sunca*... (Merković, 146.)

...bacali uvis svoje izandale *kačkete*... (Firányi, 62.)

Betoldott szövegrészek

A fordító az eredeti szövegből hiányzó szavakkal, szintagmákkal, tagmondatokkal vagy írásjelekkel bővíti a célnyelvi szöveget: „olyan pillanatok ezek, amikor a fordító szabadjára engedheti képzeletét, kreativitásának ad hangot, semmiben sem károsítva meg a forrásnyelvi művet” (Andrić 2008: 128).

A fordító a tüzelés célját is beleírja szövegébe:

...hazavitte és *feltüzelt*e... (5.)

...odneo kući *da greje svoj dom*. (Firányi, 54.)

...,*Feltámadunk*?. (Gion, 5.)

...,*Vaskrsnućemo*?. (Merković, 6.)

...,*Vaskrsnućemo!*” (Firányi, 54.)

A vaskapu tetején a német temető bejáratánál a „*Feltámadunk*” felirat olvasható. Firányi a célnyelvbe történő átültetéskor felkiáltójellel emeli ki a szöveget: „*Vaskrsnućemo!*”, ugyanakkor az üzenet az írásjel nélkül is kifejezi lényegét. Ehhez hasonló példa az „Ervin Bek” és „Gizika Šlat” nevének idézőjeles írásmódja a szerb szöveg azon szöveghelyén, amikor Romoda és az utcabeliek az ülőalkalmatosságnak szánt sírköveket keresgetik a temetőben. Az idézőjel többletjelentéssel ruházza fel a neveket, jelzi, hogy a kiemelt kifejezés nem szó szerint értendő:

– Teško ćemo oboriti „Ervina Beka” – rekao je Kiš Kuranji. – Da uzmemo ipak „Giziku Šlat”.

– Koga je briga, što je umrla mlada. Lakše ćemo „je” odneti nego „Ervina Beka”. (Firányi, 56.)

Az írásjel a befogadást irányítja, felhívja az olvasó figyelmét, hogy az idézőjelben álló kifejezést a megszokott jelentésétől eltérően kell értenie.

...ha nagyon meleg van... (6.)

...kad nastupe *letnje* vrućine... (Firányi, 54.)

A magyar szövegben a *nagyon* nem csak nyári *meleget* jelenthet, a szerzőfordító viszont tapasztalatból tudja, hogy csak a nyári forróság beálltával döglenek meg a halak, és átírja az eredeti szöveghelyet.

Opana, a nyugdíjas zsákoló egyszer megjegyezte ugyan, hogy egy *asszonyra* igazán szükség lenne abban a nagy házban... (6.)

Opana, penzionisani džakaroš, nabacio mu je jednom *onako uzgred* da bi u toj velikoj kući dobro došla *ženska ruka*... (Firányi, 55.)

Az *asszony* főnevet Firányi a szerb szövegben a szinekdoché alakzatával adja vissza: az általános helyett szűkebb jelentésű szó szerepel, nem az egészet, csak egy részét (*ženska ruka, női kéz*) láttatja.

Általában hatan-heten szoktak összejönni esténként, ennyien kényelmesen elfértek a kidöntött akácfán. (7.)

Uopšte uzevši tamo se svake večeri obično sakupilo njih šest-sedam, *pošto* se toliko njih udobno moglo smestiti *na deblu* oborenog bagrema. (Merković, 7.)

Merković fordításában a kidöntött akácfa *törzsén (na deblu)* ülnek az utcabeliek. Az *általában véve* jelentésű *uopšte uzevši* kifejezést a beszélt nyelvben hallani, de az irodalmi nyelvben nem használatos, kihagyhatta volna a fordító, mert a mondatban az *obično* szóval fordította az *általában* határozószót. A *mert* kötőszónak megfelelő *pošto* szintén betoldott szónak minősül, az *ennyien* mutató névmást pedig a *toliko* határozószóval és a *njih* névmással fejtette ki. A magyar mondatban egyértelmű, hogy Romoda háza előtt gyülekeztek az emberek, a célnyelvi mondatban explicitálással él a fordító, a helyre utaló *tamo* határozószót iktatja a mondatba.

Az alábbi mondatban is előfordul az explicitálás művelete, a fordító a szintén helyre mutató *tu* határozószóval utal a gyülekezőhelyre. Fordításában Firányi Mária konkretizálja a Romoda háza előtt összejövő emberek nemét, ami a kontextusból különben is evidens:

Aztán egy este nagyon sokan összejöttek. (7.)

Jedne večeri se *tu* skupilo dosta *muškog sveta*. (Firányi, 55.)

Birtokos névmás hozzáadásával kiemeli, hogy a saját utcájukról van szó:
Az a lényeg, hogy ne jöjjenek az utcába. (10.)
Važno je da ne ulaze u našu ulicu. (Firányi, 57.)

A szöveget a megszólítottakkal, a beszéd címzettjeivel egészíti ki:

– Felállt egy téglarakásra és visítózott, hogy „Miénk a gyár! Miénk a gyár!”

– Ispeo se na gomilu cigala i vrištao: „*Radnici*, ciglana je naša! Fabrika je naša!” (Firányi, 58.)

A magyar mondatban kétszer ismétlődő *gyár* főnevet a célnyelvi szövegben először *ciglanára* (téglagyár), majd *fabrikára* (gyár) fordítja.

Szerkezeti eltérések

A magyar és a szerb nyelv között rendszerbeli különbségek mutatkoznak. A fordításelméleti szakirodalom a grammatikai cserék közé a következő átváltási műveleteket sorolja: *a szavak formájának megváltoztatása* (pl. az ige jelen idejének felváltása múlt idővel, kijelentő mód felváltása feltételes móddal, a főnevek egyes számának felváltása többes számmal stb.), *a szófajok megváltoztatása* (főnév felcserélése igével, ige felcserélése igenévvel stb.), *a mondatbeli szerepek megváltoztatása* (alany felcserélése tárggyal, határozó felcserélése jelzővel stb.), *a mondatok típusának megváltoztatása* (egyszerű mondat felcserélése összetett mondattal, személytelen mondat felcserélése személyes mondattal stb.) és *a mondathatárok megváltoztatása* (Klaudy 1997: 196).

...a sírokat benőtte a fű, a papsajt és a *kutyatej*... (5.)

...*grobove je obrasla* trava, crni slez i *maslačak*... (Merković, 5.)

...*grobovi su zarasli* u travu, crni slez i *mlečiku*... (Firányi, 54.)

A fenti példákon a mondatbeli szerepek megváltoztatása, transzponálása figyelhető meg: a magyarról szerbre való fordítás során Firányi átstrukturálja a szöveget, fordításában alanyváltásra kerül sor, a tárgyból (sírokat) a szerb mondatban alany lesz (*grobovi*), az alanyból (fű) pedig határozói bővítmény (u travu).

A transzponálás alaki műveletei során a kiinduló nyelvi szöveg valamilyen szófaj-, illetve mondatrész-kategóriáját a célnyelvi szövegben kényszerből (kötelező transzponálás) vagy a fordító saját elhatározásából (tetszőleges transzponálás) egy másikkal helyettesíti (Tarnóczy 1972: 67). Firányi tetszőleges transzponálást végez, a fényesen módhatározót (Merkovićnél *jako pripeklo*) helyhatározóval helyettesíti:

Amikor a nap *fényesen* világított... (127.)

Kad je sunce bilo u *zenitu*... (Firányi, 62.)

A zsidó temetőnek már a kapuja sincs meg, Romoda, az ácsmester ugyanis egy hideg téli éjszakán *kiemelte a helyéről*... (5.)

Jevrejsko groblje ni kapije više nema, *nju je* naime, jedne hladne zimske noći Romoda, tesarski majstor *izvadio iz ležišta*... (Merković, 5.)

Na jevrejskom groblju nema kapije, jer *ju je* majstor Romoda, drvodelj, jedne hladne zimske noći *svalio sa stuba*... (Firányi, 54.)

A szerző az eredeti mondat első tagmondatában megnevezi az alanyt, a második tagmondatban már nem ismétli meg. A célnyelvi szövegben változik a *kapu* mondatbeli funkciója, a tárgy szerepét tölti be, a szerb fordítások második tagmondata pedig névmással utal a cselekvés tárgyára. Jó megoldást találtak a fordítók a *kiemelte a helyéről* helyhatározós szerkezet célnyelvi átültetésére, Merković az *izvadio iz ležišta* (kiemelte a sarokvasából), Firányi a *svalio sa stuba* (ledöntötte az oszlopról) megoldást választotta.

A fordító nem bontja fel a magyar műveltető igét:

...a homlokzatát *kirakatta* téglával. (6.)

...a fasadu *oblagao* ciglama. (Merković, 6.)

...njeno pročelje *oblepio* ciglama. (Firányi, 54.)

A *dao je obložiti* vagy *dao je oblepiti* analitikus kifejezés helyett a műveltető igét cselekvő igével cseréli fel mindkét fordító, vagyis míg a magyar szövegben Romoda mással végezteti el a homlokzat téglázását, a célnyelvi szövegben ő maga végzi a cselekvést. A fordítók a *homlokzat* két különböző alakváltozatát használják, a *pročelje* és a *fasada* a szerbben szinonimák.

Ezen az akácán szoktak üldögélni *estéknént* a Keglovics utcabeli férfiak: csöndesen beszélgettek, vagy éppen hallgattak és figyelték a sötétben settenkedő párokat. (6.)

Muškarci iz Keglovićeve ulice imaju običaj da *svako veče* zasednu na tom bagremovom drvetu; tiho razgovaraju, ili čute posmatrajući parove koji se u mraku šunjaju prema kući Varijevih... (Merković, 7.)

Na tom bagremu su *obično uveče* sedeli muškarci Keglovićeve ulice: razgovarali su tiho, ili samo ćutali i posmatrali parove u mraku kako se hitro prikradaju Varijevoj kući... (Firányi, 55.)

Merković az explicitálás mellett grammatikai cserét is végez. Átváltási műveletében megváltoztatja a szavak formáját, az ige múlt idejét jelen időre váltja. Firányi megtartja az eredeti igeidőt. Az *üldögél* ige -dögél gyakorító képzője a cselekvés ismétlődését, huzamosságát, folyamatosságát fejezi ki, Szabó Zoltán szerint „a gyakorító igeképzők legáltalánosabb jelentése az igék történéstartamára (többszöriség, illetve tartósság) vonatkozik” (Szabó 1960: 78). Merković átültetése, a *zasednu* szintén utal a történéstartamra, a *zasedati* ige jelentése bizonyos ideig elüldögél, ottfelejtkezik valahol.

A magyar nyelv túlnyomórészt szintetikus jellege miatt a szerb átültetéskor az összetett vagy képzett szavakat a fordító három-négy szerkezeti egységgel tudja csak visszaadni:

...utálták az egész *Váry házat*. (7.)

...gnušali su se *Varija i njegove kuće*... (Firányi, 55.)

A magyarban az -ék képző összefoglaló nevet hoz létre:

...bejött a temetőbe a *Modriék* kutyája is... (9.)

...na groblje je došao čak i *Modrijevi* pas... (Merković, 9.)

...onda se na groblje ušunja o *Modrijevi* pas... (Firányi, 56.)

A fordítók nem explicitálják az -ék képző jelentésháttérét (pas porodi-ce Modri, esetleg pas Modrijevi), és emiatt nem pontos a fordításuk, a kutyát ugyanis a Modri család és nem csak a családfő (Modri a családfő vezetőkéneve) birtokolja.

A fordító megváltoztatja a szavak formáját, a főnevek egyes számát többes számra váltja:

De Adamko csak röhögött és visítózott, hogy „*miénk a gyár*”. (12.)

Ali, Adamko se grohotom smeja o i vriskao „*fabrike su naše*”. (Firányi, 58.)

A fordító a proverbiumok, állandó szókapcsolatok átültetésénél is a hírérték, a közlési szándék és az elérni kívánt hatás maradéktalan célnyelvi megvalósítására törekszik, ezeket a lokális információkat az egész közléshez, a mű kontextusához kell hangolnia (Papp 1984: 867). A fordító az ekvivalenciakövetelményeknek megfelelően a magyar szövegben előforduló állandó szókapcsolatokat a célnyelvre jellemző fordulatokkal cseréli fel:

...az ember *hátán végigfutott a hideg*... (9.)

...da se čovek prosto *naježio*... (Merković, 10.)

...da te *podide jeza*. (Firányi, 56.)

Biztosan valami *vén majom* ez a Beck Ervin. (9.)

Taj Ervin Bek je sigurno bio neki *matori majmun*. (Merković, 10.)

Taj Ervin Bek mora da je bio neka *matora budala*. (Firányi, 56.)

Merković tartalmi tükrözést végez, Firányi egy másik célnyelvben használt fordulattal él.

– *Fogd már be a szád* – mondta dühösen Romoda. (9.)

– *Zaveži* – reče gnevno Romoda. (Merković, 10.)

– *Dosta više* – obrusi ljutito Romoda. (Firányi, 56.)

...akkor *megette a fene* az egész... (10.)

...a onda sve može da *ide dođavola*. (Merković, 10.)

...i onda *je đavo odneo šalu*. (Firányi, 57.)

A fenti példák alakilag, szerkezetileg, vagyis megjelenési formájukban különbözőek, mégis ekvivalensei egymásnak, jól beilleszkednek a beszédhelyzetbe.

Nem mindig sikerül megtalálnia a proverbiумok ekvivalenseit, ám ezt a hiányosságot a fordító másik szöveghelyen pótolja:

– *Letagadni a csillagokat is az égről!* – mondta Romoda. – Legfeljebb, ha már nagy baj lesz, a hülye Sebestyén gyereke kenünk mindent. (12.)

– Ne priznajte ništa! – rekao je Romoda. – U krajnjem slučaju, ako se *digne velika halabuka*, sve ćemo nabediti na luckastog Šebešćenovog derana. (Firányi, 58.)

A *letagadni a csillagokat az égből* szólást nem szólással adta vissza Firányi. A szólás szerb ekvivalensei a *zatajiće (slagaće) i da zvezde sijaju* és a *ne veruj mu (joj i sl.) ni šta u ruci vidiš*.⁸⁷

A következő mondatban azonban szólással felelteti meg a *nagy baj lesz* szerkezetet, a török eredetű *halabuka* zajt, lármát, zenebonát, zavargást jelent. Más szöveghelyen is fellelhető hasonló megoldás:

Azon az éjszakán nagy tűz égett a folyó mellett, még a Keglovics utcát is *kivilágította*. (13.)

Te noći gorela je pored reke velika vatra, i u Keglovićevoj ulici bilo je svetlo *kao po danu*. (Firányi, 59.)

A fény intenzitását hasonlittal teszi szemléletesebbé.

...*nyugodtan* felhúzhattok a legmagasabb fára. (17.)

...*mirne duše* me obesite o najviše drvo. (Merković, 20.)

Kiemelhető megoldások

...*nagyszájú, hangoskodó emberek*... (7.)

...*grlate galamdžije*... (Merković, 8.)

...*brbljivi, bučni ljudi*... (Firányi, 55.)

Merković a hangoskodó emberek jelzős szerkezetet egy szóban, a *galamdžijában* vonta össze, alliteráló megoldása hangulatilag is megfelelő.

A fordító fokozza, erősíti az utál szó jelentését:

...akik a hidat különben már előre is *kimondhatatlanul* utálták. (7.)

...koji su već unapred *svom dušom* mrzeli most. (Firányi, 55.)

Merković eredeti megoldást talál a folyó kanyargásának szerb átültetésére, amit Firányi a skretati igével ad vissza.

A kis folyó, amely a temetők mögött *éles kanyart* vett... (7.)

Rečica koja je iza groblja *pravila oštru okuku*... (Merković, 8.)

Mala reka, koja je *naglo skretala* iza groblja... (Firányi, 55.)

Az *okuka* a szerbben kanyar(ulat)ot, úthajlatot és folyókanyart jelent.

⁸⁷ Vajda József–Mirjana Burzan: *Magyar–szerbhorvát frazeológiai szótár*. 20. p.

...a nap áttüzesítette a falakat, és a falakon keresztül is az *arcába lehelt*. (127.)

...jer je sunce žarilo zidove *šaljući mu kroz njih svoj vreo poljubac*. (Firányi, 62.)

A fenti sor Tóth Árpád *Körúti hajnal* című versének utolsó sorát juttatja az olvasó eszébe.

...folyt róla a *veríték*, nehezen, sípolva lélegzett... (127.)

...dahtao sav u *goloj vodi*... (Firányi, 62.)

Már pedig nem szerkesztette volna meg... (129.)

A napravio bi je *o kukovo leto*. (Firányi, 63.)

A sohanapján, május negyvenben, majd ha fagy jelentésű na kukovo leto fordulat felhasználásával szemléletesebbé, kifejezőbbé teszi azt az állítást, miszerint a szóban forgó szerkezet soha nem fog elkészülni.

Különleges ekvivalenciakövetelményre, argóelem átültetésére találtak jó megoldást a fordítók:

– Berger, az a *kókler*... (129.)

– Berger, *hohštapler*... (Merković, 148.)

– Onaj *varalica* Berger... (Firányi, 63.)

Az argóból származó kókler szó másokat szemfényvesztő módon félrevezető embert jelent. A német Gaukler mutatványos, szemfényvesztő jelentésű szóból képződött, ezért ötletes Merković ekvivalense, a szintén német eredetű *hohštapler* (Hochstapler).

Az csak járatta a pofáját és hazudozott *összevissza*. (129.)

Pa on je samo blebetao i lagao *zbrda-zdola*. (Merković, 148.)

(A fordítás mint újraírás) Az újrafordítások indokoltságának kérdéséről a *Milyen kritika a fordításkritika?* című kötetében Papp György kifejti, az örök érvényű irodalmi művek viszonylatában vált világossá, hogy az eredeti alkotás állandó minőség, a fordítás pedig a korhoz, kultúrához kötött viszonyulás, viszonyított érték: „Egyre általánosabbá válik az a vélemény, hogy a műfordítás az irodalomtörténeti értékeléshez hasonló, kritikai hozzáállás a műhöz, ahhoz hasonlóan ezt is időnként újra kell fogalmazni” (Papp 2001: 12). Az *Ezen az oldalon* novelláskötetet szerb(horvát) nyelvre fordító Lazar Merković és Firányi Mária eltérő fordításpolitikai elveket vallanak, Merković a szövegűsége törekszik, Firányi a szabad fordítói elv híve, a célszöveget tekinti elsődlegesnek, a fordítást nem utánzásnak, hanem újratерemtésnek fogja fel. Lazar Merković lelkiismeretes munkát végzett, fordítása sikeres vállalkozásnak tekinthető. Kisebb hibáik, hiányosságai ellenére mindkét fordításszöveg jól érzékelteti az eredeti szöveg atmoszféráját, helyi színeit, közérthető, élvezetes olvasmány.

A műfordítás nem reprodukció, maga is alkotásként hathat: „ebben az esetben a műfordító színészként jár el: egy másik szerző maszkjában szólal meg” (Orcsik 2007: 68). Orcsik Roland *A műfordító maszkfelvétele* című tanulmányában a műfordítás teatralitásáról ír, amely akkor működik, ha az olvasó elfogadja a játékot, és a műfordításhoz úgy közelít, mintha eredetét olvasna: „Amennyiben lemondunk annak makacs bizonyításáról, hogy a fordítás kudarcra ítéltetett az ekvivalencia szempontjából, és belépünk a fikció játékterébe, akkor a fordítás – akárcsak az eredeti – bizonyos értelemben alkotásként, az összehasonlító vizsgálat általi különbségek kimutatásával pedig értelmezésként, maga is olvasatként működik” (Orcsik 2007: 69). Ekként működhet a *fordító Lazar Merković* paratextussal megjelölt szöveg. Firányi Mária fordításán a *Letopis Matice srpske* folyóiratban a név csak a szerzőt jelöli, sehol sincs feltüntetve, hogy műfordításról van szó, a fordító neve lemaradt. Annak a befogadónak, aki nem tud a magyar szöveg meglétéről, a szerb nyelvű novellák eredeti szövegeként hatnak. A műfordítás színháza akkor működik ideálisan, ha elhagyjuk a szerző vagy a fordító nevét, és a paratextusok nélküli pusztá szövegre figyelünk (Orcsik 2007: 69), avagy a Firányi-fordítás nyomán: ha nem tüntetjük fel, hogy a befogadó műfordítást olvas. *A Stanovnici Keglovićeve ulice* esetében a műfordítás teatralitásának adottak a működési feltételei.

KÁNON A TANTEREMBEN

Irodalomtanítási stratégiák, szöveginterpretációk, befogadási lehetőségek – Gion Nándor művei az oktatásban

A kánonszerű szemlélet és az oktatás kölcsönösen feltételezi egymást, az iskolai irodalomtanítás az irodalmi kánon intézményes autorizációjának formája: „A kánonok állandósága azoktól az intézményektől függ, amelyek tekintélyt adnak neki, másrészt viszont a kultúra intézményei – a könyvtáraktól az iskoláig – elképzelhetetlenek érvényes, elfogadott kánonok nélkül. Bármely értelmezés elterjesztését az iskolák teszik lehetővé” (Rohonyi 2001: 9). A kánon hatalmi eszköz: „Az intézmények szó- vagy írásbeli formában hagyományozzák az általuk megállapított kánont. A tananyagok, a másodlagosnak nevezett irodalom s a fordítások erősen hozzájárulhatnak az ízlés megmerevedéséhez. Az oktatás intézményei már fölépítésükkel is jelzik, hogy a hivatásszerűség és a szakosodás az értelmezésnek csak bizonyos formáit teszik elfogadhatóvá. [...] A múlt számos példát szolgáltatott arra, hogy a kánonnak összhangban kellett lennie olyan nemzeti, vallásos vagy politikai hagyományokkal, amelyek bizonyos közösségekben irányadónak számítottak” (Szegedy-Maszák 2008: 194–195). Az intézményes oktatás és az azt szolgáló tankönyvek egy-egy közösség tagjai számára hatásosan közvetítik és éltetik a kánont. A kánon és az oktatás kapcsolatát jól mutatja a Magyar Televízió által 2005-ben megszervezett *A Nagy Könyv* országos felmérés és programsorozat. A felmérés célja az országosan legnépszerűbb regény megválasztása volt, kigondolói képet akartak kapni arról, Magyarországon melyik a legjobbnak tartott száz könyv. A legtöbb szavazatot Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk*, Gárdonyi Géza *Egri csillagok* és Szabó Magda *Abigél* című regénye kapta. A szavazás igazolta, hogy azok a könyvek kerültek fel leginkább a listára, amelyeket az általános iskolában tanítanak.

Gion Nándor a hatvanas évek elején kezdett publikálni az *Ifjúság* című hetilap Symposium mellékletében, amely 1965-től önálló folyóirattá nőtte ki magát. Gion az Új Symposium mellett 1964-től a Híd folyóiratban is jelentetett meg recenziókat. 1969 októberétől (54. szám) az Új Symposium szerkesztőségi tagjaként jegyzik a nevét. Első regénye, a *Kétéltűek a barlangban* 1968-ban jelent meg. Nevével hamar megismerkedtek a tanárok és diákok is. 1971-ben adta ki az újvidéki Forum Könyvkiadó az *Ezen az oldalon* című elbeszélésfüzetét, amelynek egyik novellája, a *Régi megható történet a félhülye Sebestyén gyerekről* 1973-ban

bekerült a magyar nyelv és irodalom középiskolai tantervébe és Bosnyák István *Magyar irodalmi olvasókönyv a szakmunkásképző iskolák III. osztálya számára* című olvasókönyvébe. Úgy is mondhatnánk, a Forum Könyvkiadó, a tantervkészítő és az olvasókönyv szerkesztője tette meg az első lépéseket arra vonatkozóan, hogy Gion művei kánoni rangot kaphassanak.

Oktatásunkban az évek folyamán különböző irodalomtanítási stratégiák formálódtak ki, ezeknek az elképzéseknek, tanterveknek a váltakozását a Gion-szövegek tankönyvi interpretációja is mutatja. A tanulmány felvázolja a Gion Nándor-kép alakulását az 1970-es évektől máig használatban levő általános iskolai és középiskolai olvasókönyvek irodalmi anyagában található Gion Nándor-művek és a hozzájuk kapcsolódó didaktikai apparátus alapján.⁸⁸

Bosnyák István *Magyar irodalmi olvasókönyv a szakmunkásképző iskolák III. osztálya számára* című olvasókönyvébe a Gion-novella *A jugoszláviai magyar irodalom* című fejezetben jelent meg a Symposion-nemzedék más tagjainak, Tolnai Ottónak, Domonkos Istvánnak, Bányai Jánosnak, Végel Lászlónak, Fehér Kálmánnak az írásai mellett. Az olvasókönyv szerzője, Bosnyák István, úgyszintén az Új Symposion munkatársa, szerkesztője felismerte kollégáiban a tehetséges írókat, költőket, az oktatásba pedig integrálta a kortárs irodalmat. A fejezet élén álló összefoglalóban a vajdasági magyar irodalom harmadik nemzedékéről, a Symposion-nemzedékről, amely 1959-ben alakult a Magyar Tanszéken és tanáruknak, Sinkó Ervinnek a szellemi hatása alatt nőtt fel, azt írja, hogy tagjai szakítottak a „vajdasági”, vidékies irodalommal, a jugoszláv, illetve az európai irodalom felé fordultak, és kivívták „az igényesebb, tágabb horizontú, korszerűbb művészet létjogosultságát”.⁸⁹ Az olvasókönyv didaktikai apparátusa rövid életrajzot közöl az addig megjelent kötetek jegyzékével és az író fényképével. A *Régi megható történet a félhülye Sebestyén gyerekről az Ezen az oldalon* novellafüzér utolsó novellája. A kötet struktúrája hat egységből, fejezetből áll össze. Mindegyik fejezetet négy „rendszerint egy-egy domináló hőshöz vagy kiemelt motívumhoz” (Bányai 1973: 50) kötődő novella alkotja, a negyedik, fejezetet záró mindig valamilyen „rég, megható történet”. A novellák egymagukban is teljesekek, a négy egység azonban kapcsolatban van egymással az egész kötetten végighúzó epikai szálak révén (Bányai 1973: 50). A szöveginterpretáció a főszereplő és a Keglovics utca lakóinak figurájára, valamint a történet helyzetpoézisére koncentrálnak.

Három feladatot jelöl meg a szöveggel kapcsolatban a szerző, mindhárom ráhangoló ismereteket közlő szöveg előzi meg. Az első magyarázó szöveg az író művészeti, szellemi kapcsolódásaira, stílusára, kifejezőmódjára vonatkozik: „Gion Nándor a Symposion-nemzedék leginkább hagyománytisztelő prózaírója. Kezdetben a parabola műfajjal is próbálkozott, de újabban ismételtén arról tesz tanúságot, hogy a hagyományos realista próza területén érzi magát legotthonosab-

⁸⁸ Gion Nándor tankönyvekben megjelent műveinek jegyzékét lásd a *Gion Nándor írói bibliográfiája* című fejezetben.

⁸⁹ Bosnyák István: *Magyar irodalmi olvasókönyv a szakmunkásképző iskolák III. osztálya számára*. Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1973. 144. p.

ban. Itt tud ugyanis legnagyobb értéket felmutatni: a »közönséges«, »hétköznapi« témák világa az övé, s a szüksézzavú, gyakran iróniával árnyalt kifejezőmód, mely bő lére eresztett magyarázat, körülírás stb. nélkül is képes hangulatteremtésre és bonyolult lelkivilágú alakok megjelenítésére. Ilyen bonyolult jellem a *Régi meg-ható történet...* főszereplője is: alakjában a »normális« és »nemnormális« sajáto-san ötvöződik.⁹⁰ A felvezető szöveget követő feladat: Elemezd Sebestyén emberi alkotását! Sebestyén a szépség és tisztaság szimbólumává vált Gizike Schladt fényképét akarja helyreállítani a tönkretett sírkövön a német temetőben. Az utcabeli gyerekek törik szét a fénykép üvegkeretét, miután csalódnak Szent Erzsébetben. Az *Ezen az oldalon* kötet utolsó novellájának főszereplője, a félhülye Sebestyén gyerek bejárja a Keglovics utca minden házát, és tablót készítve a lakókról, Gizike Schladt képét kéri mindannyiuktól. A második magyarázó szöveg Gizike Schladt motívumát, jelképét és a gioni ismétlések funkcióját értelmezi a szövegben: „Sebestyén a tovatűnt, visszahozhatatlan Szépségnek – Gizike Schladt eredeti, életes szépségének – megszállott keresője. E szenvedélyes keresést a novellában egyhangú, monoton ismétlődéssel fejezi ki, de ennek a »monotóniának« nagyon is célszerű alkotói funkciója van: egyrészt »késlelteti« a végkifejletet, s ily módon drámai feszültséggel telíti a történetet, másrészt pedig alkalmat ad a főszereplő életközegének, a Keglovics utca lakóinak tömény, szüksézzavú jellemzésére. Tet-teiket illetően a Keglovics utca »normális« lakói egyformán érzéketlenek Sebestyénünk »félhülye« megszállottsága iránt: kivétel nélkül kitesseklik, elutasítják őt. Azonban a párszavas dialógusok révén mégis jól árnyalt, egymástól elhatárolt figuraként állnak az olvasó előtt.⁹¹ A feladat: Bontsd ki a párbeszédekből a Keglovics utca lakóinak sajátos alakját! Megnyilvánulása is jellemzi a szereplőt. A beszéd a jellemábrázolás eszköze, segítségével definiálható egy-egy novellafigura személyisége. Az utolsó feladat a történet helyzetpoézisének kifejtését kéri számon: „Gion Nándor szépprózájában jobbára az élet árnyoldalait ecseteli, mintegy az illyési intelmet tartva szem előtt: »növeli, ki elfödi a bajt«, illetve »ki szépen ki-mondja a rettenetet, azzal föl is oldja«. Prózávilágának »erre az oldalára« árnyék borul, de korántsem éjfékete. Sőt, a »másik oldalra« ismételten »belopja« a derűt, a fényugarat. Ezt a derűsebb kontrasztot prózájában sokszor a helyzetpoézis, a poetikus szituáció képviseli. Ez jellemző e »régik«, »megható történetre« is.⁹²

Négy évvel a Bosnyák-féle olvasókönyvet követően megjelent Bori Imre *Irodalom és művészet a szakirányú középiskolák III. osztálya számára* című olvasókönyve, amelynek szemelvényanyagába a szerző *A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni* című Gion-novellát iktatta be. A novella az *Olyan, mintha nyár volna* című kötetben jelent meg 1974-ben. Olvasókönyvében Bori Imre is *A jugoszláviai magyar irodalom* című fejezetben jelentette meg a novellát. A tankönyv szöveggyűjtemény, irodalomtörténetbe ágyazva közöl műveket, nem tartalmaz szöveginterpre-

⁹⁰ Uo. 220–221. p.

⁹¹ Uo. 221. p.

⁹² Uo.

tációt segítő kérdéseket, feladatokat, a műalkotás esztétikai kódjának megfejtését a tanárra bízva. Három időszakra bontva foglalja össze a jugoszláviai magyar irodalom rövid történetét (*A jugoszláviai magyar irodalom előtörténetének áttekintése, A jugoszláviai magyar irodalom a két világháború közötti időszakban, A jugoszláviai magyar irodalom története a felszabadulás után*). A felszabadulás utáni irodalmat három szakaszra osztja: az első a felszabadulástól az ötvenes évek elejéig tart (Lukács Gyula, Lőrinc Péter, Debreczeni József, Herczeg János munkássága esik erre a periódusra), a második szakasz az 1950-es évek időszaka (Ács Károly, Fehér Ferenc, Major Nándor, Németh István), a harmadik periódus kezdete a hatvanas évek eleje, amikor egy új nemzedék jelentkezik, akik az újvidéki Új Symposion, a Híd és a szabadkai Üzenet folyóirat köré csoportosultak (Deák Ferenc, Gulyás József, Varga Zoltán, Domonkos István, Tolnai Ottó, Fehér Kálmán, Brasnyó István, Gion Nándor). Gion Nándorról *A hatvanas évek* alcímű fejezetben olvashatunk. A szerző kiemeli Gion vidékélményét, és összefoglalja addigi munkásságát: „A hatvanas évek elején fellépő írók közül Gion Nándor (1941) a legjelentősebb prózaíró. Gyermekvilágot ábrázoló regénnyel lépett fel (*Kétéltűiek a barlangban*, 1968), igazi világát azonban szűkebb szülőföldjének életében, múltjában és jelenében fedezte fel. Vidékélménye azonban már első regényében megszólalt: »Kint sötét volt, senki sem járt az utcán, ami érthető is egy olyan vidéki városban, ahol a házak többnyire laposak és közönyösek. Az út mellett alacsony, vaskos fák nőttek, leveleik nappal elhalványodtak a portól...« Első jelentős alkotása a *Testvérem, Joáb* című regénye volt (1969), amelyet a társadalmi regények közé sorolhatunk, hiszen benne »mai« eseményekről beszélt. Elmélyülten és nagy művészi meggyőző erővel *Ezen az oldalon* című művével (1971) ábrázolta a világot, s ebben a prózakötetben született meg a jugoszláviai magyar irodalom egyik legpoétikusabb könyve. Formai szempontból novellafüzér ez, valójában azonban regény, ha előrehaladó cselekményét, összefüggő és elmesélhető történetét nézzük. A falu szélének világa lép elénk történeteiben: egy utca képe, amely már a temetőre néz, emberi sorsok vonulnak fel a maguk esendőségében és nagyságában. Hagyományosabb módon szerkesztett regénye a *Virágos Katona* (1973) és a *Rózsaméz* (1976) című. Ez a két mű egy történelmiregény-trilógiának első két része, amelyben hőseinek sorsát a századvégtől 1941-ig kíséri Szenttamáson. Előadásmódja ezekben is »direkt«: nem ír hagyományos szépprózát, nem »mesél«: a hétköznapok világa nála már az előadásmódban és a nyelvhasználatban, mondatfűzésben is jelt ad magáról. Két ifjúsági regényt is írt, az *Engem nem úgy hívnak* (1970) a rangosabb. Elbeszéléseit *Olyan, mintha nyár volna* cím alatt adta ki (1974).⁹³ A szemelvényanyag Gionra vonatkozó elemeit illetően a tankönyv második kiadása 1983-ban változtatás nélkül jelent meg.

A következő évben, 1978-ban *A postás, aki egy ujjal tudott futtyulni* című novellát beválogatták az általános iskola nyolcadik osztályos tanulói számára készült olva-

⁹³ Bori Imre: *Olvassókönyv poétikai fogalmakkal a középfokú oktatás III. osztálya számára*. Első kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1989. 145–146. p.

sőkönyv *Vajdasági ég alatt* című fejezetébe.⁹⁴ Sárosi Károly tankönyvében a szöveget Vincent van Gogh *Roulin postás arcképe* című festménye illusztrálja, a portré alkalmat ad a társművészeti párhuzamok megbeszélésére. A szöveget követő kérdések a novella tartalmára vonatkoznak: elmeséltetik a gyerekek „gonosz csínytevését”, állást foglalhatnak a kialakult szituációval kapcsolatban a tanulókkal. A feladatok egy része nevelési célokat szolgál, és a diákok beszéd- és kifejezőképességét fejleszti.

1979-ben jelent meg a *Csillagok minden színben (Jugoszláviai magyar írók antológiája)* című gyűjtemény, amelyet az általános iskola nyolcadik osztályos diákjainak szántak házi olvasmányul. A műveket válogatta, az utószót és a jegyzeteket Bori Imre írta. A kötetben tizenhét – tantervben is szereplő – jugoszláviai magyar író művei olvashatóak. Az írások a vajdaságiak életéről adnak képet más-más perspektívából. Gion Nándornak két írását válogatta be a szerkesztő az antológiába, részletet a *Kétéltűek a barlangban* című regényéből és a *Csillagok minden színben* című novella második részét, amely egyben az antológia címadó novellája is lett. A kötet utószavában Bori Imre közli, hogy milyen időszakokat ölelnek fel, és milyen témák, motívumok köré csoportosulnak az írások. Gion Nándor írása az idő múlására reflektál, „egy tanya lebontásának körülményeit örökíti meg szomorkás-tréfás történetben”. A szerkesztő utószavában arra is magyarázatot ad, miért a Gion-novella a címadója az antológiának: „Sok közös vonásból s az egyes írókat és költőket jellemző sajátosság összességéből alakult ki a jugoszláviai magyar irodalom mai képe. Ezért is választottuk antológiánk címének Gion Nándor elbeszélésének a címét, mert sokszínű annak az életnek a képe, amelyet íróink megörökítettek!”⁹⁵ A gyűjteményes kötet végén a szerzők életrajza olvasható.

A *Tanuljunk magyarul!* sorozat *Jövőbe ívelő utak (Válogatás a jugoszláviai magyar írók és költők műveiből)* című kötetében a szerbhorvát anyanyelvű magyarul tanuló diákok ismerhették meg *A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni* című novellát, pontosabban annak egy rövid részletét. A szöveget a szerző a *Diákmosoly* című fejezetbe illesztette. Bálint István illusztrációján a postás, az elbeszélő és Burai J. látható. A kötet a tanterv azon céljának megvalósításához járul hozzá, mely szerint a környezetnyelv elsajátítása elősegíti a nemzetek és nemzetiségek életének és kultúrájának megismerését. A kötetről és a szerzőkről utószavában az alábbiakat vallja a szerkesztő: „A könyvben szereplő írók közül három kivételével mindegyik él, tehát ők a ti kortársaitok. Írásaikat a napilapokban és folyóiratokban is olvashatjátok. Sokuk alkotását lefordították már nemzeteink és nemzetiségeink nyelvére. Most eredetiben olvasva alkotásaikat, még jobban megismeritek a magyar nyelvet, és láthatjátok azt is, hogy olyasmiről írnak, ami titeket is érdekel: a jövőbe ívelő utakról, napjaink szép csodáiról, a munkáról, a könyvről, a mi szép világunkról,

⁹⁴ Sárosi Károly: *Olyasókönyv az általános iskolák 8. osztálya számára*. Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1978. 213–216. p.

⁹⁵ *Csillagok minden színben. Jugoszláviai magyar írók antológiája*. Válogatta, az utószót és a jegyzeteket Bori Imre írta. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1979. 152. p. (Házi olvasmány az általános iskolai nevelés és oktatás 8. osztálya számára)

az emberi összefogás nagyszerűségéről.”⁹⁶ A Gion-szöveget a tartalomjegyzékben csillaggal jelölték, vagyis azoknak szánták olvasásra, akik az A program szerint – mai nyelvhasználattal haladó szinten – tanulták a magyar nyelvet.

1980-ban *A kárókatonák még nem jöttek vissza* című regény felkerült a nyolcadikos házi olvasmányok listájára. A regényhez Szeli István írt utószót *Emlékeztető* címmel, amelynek elején közli az író életrajzát, ismertebb műveit. A regény helyszíne Szenttamás, „Közép-Bácska nagy víziútjainak, nádasainak, kiöntéseinek, lápos területeinek egyik part menti városkája, annak színes és hangulatos vízivilága, ahol még kárókatonák is előfordulnak.”⁹⁷ A szerző összefoglalja a regény felszíni rétegét, azaz a cselekményét, kiemeli a fontosabb elemeket a mű jelképes mélyrétegéből, a motívumokat, összehasonlítja a magyar irodalom más műveiben felbukkanó hasonló motívumokkal, felvázolja a keretes kompozíciót. Végezetül megállapítja: „Gion műve semmiképpen sem pusztán jelképes átvitt értelmű részletei és jelenetei miatt érdemel figyelmet. Felnőttei és gyermekszereplői nem elvont igazságokat, valamilyen »életfilozófiát« képviselnek, hanem egy létező valóságos világ szereplői. Élményeikkel összhangban igen szerencsésen jutnak kifejezésre azonban azok a kérdések, amelyek sorsuk bonyolításából adódnak. Az, hogy mi az élet értéke, értelme, szépsége, igazsága, miben különbözik a rúttól, rossztól, hamistól és gonosztól. Melyek azok a járható utak, amelyek elvezetnek az értelmes és igaz élethez. Regény ez tehát, őszinte vallomás a világról és az életről, nem pedig jelképes utalások sorozata, valamiféle parabolák gyűjteménye.”⁹⁸ A műelemző tevékenységet irányító kérdések a regény címében is megnevezett tárgyára (Miért éppen a kárókatonákat [a kormoránt] választotta az író könyve tárgyául?), a szimbólumokra, jelképes cselekvésmozzanatokra (fogoly madarak, ingovány, vágóhídi üvöltés), a gioni névadásra (Mi a különös névadás jelentése a műben pl. a teljes névjelölés – Hodonicki Oszkár, a csonkított névadás – Burai J., a különlegesen hangzó nevek – Gergián – stb.?) vonatkoznak. Két elgondolkodtató, az értékelő véleménynyilvánítást gyakorló kérdés is szerepel a regényt elemző feladatok között: az egyik rákérdez a Sági-leszármazottak állatokhoz és természethez való megváltozott hozzáállásának regényvégi funkciójára, a másik Gergián, a Kocsmáros és a többi szereplő sorsának értelmezését tűzi ki feladatul. Ezekkel a kérdésekkel az irodalmi alkotás befejezése a befogadó aktív részvételével történik, és hangsúlyozódik az egyéni olvasatok sokfélesége.

Az 1997-ben hatályba lépett új tanterv *A kárókatonák még nem jöttek vissza* című házi olvasmányt a nyolcadik osztályos kötelező olvasmányok listájáról a hetedik házi olvasmányok közé helyezte.⁹⁹

⁹⁶ *Jövőbe ívelő utak. Válogatás a jugoszláviai magyar írók és költők műveiből. Házi olvasmány az általános nevelés és oktatás szerbhorvát ajkú 6. osztályos tanulói számára.* Összeállította: Mészáros Mária. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1979. 88. p.

⁹⁷ *A kárókatonák még nem jöttek vissza.* Emlékeztető: Szeli István. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1980. (Házi olvasmány az általános iskolai nevelés és oktatás 8. osztálya számára) 119. p.

⁹⁸ Uo. 121. p.

⁹⁹ Službeni glasnik Republike Srbije – Prosvetni glasnik, 1997. május 20., 8. sz., 55. p.

Solymosy Kurunci Viktória és Solymosy Lajos *Tanuljunk magyarul! Tankönyv a magyarnak mint környezeti nyelvnek az oktatásához az általános iskolák 7. osztálya számára*¹⁰⁰ című tankönyvében *A kárókatonák még nem jöttek vissza* részletéhez írás-, szóbeli szövegalkotás és szókincsfejlesztő gyakorlatok kapcsolódnak. A regénycím alatt a részlet cselekményének előzményét zárójelben foglalták össze: Ságiék kárókatonákat tartottak fogságban. A regény szereplői elhatározták, hogy kiszabadítják a madarakat a rabságból. A szókincsgyarapítást az olvasmányokhoz fűzött szövmagyarázat segíti. A tankönyvben eltérő jellegű, változatos feladatok és gyakorlatformák fejlesztik a szóbeli és írásbeli szövegalkotást, a szövegértés kialakítását, a tanulók gondolkodási és helyesírási készségét. Az olvasmány utáni szövegértést ellenőrző feladatokat iktatott a szerző. A beszédgyakorlatok a szöveg tartalmát meséltetik, illetve összehasonlíttatják a regény alapján készült filmet és a prózát. Az írás gyakoroltatása az olvasmány vázlatának elkészítésével történik. A szókincsfejlesztő gyakorlatok a regényrészletben előforduló állatokból indulnak ki, és az állatneveket, az állatok menedékhelyének elnevezéseit tanítják meg a magyarul tanulókkal. A szemelvényekben előforduló elavulóban levő, archaikus szavak és szerkezetek jelentésének feltárását önálló munkával szótárak segítségével végzetik el a tankönyvszerkesztők. A hetedikesek számára követelmény a szótárak, lexikonok, enciklopédiák önálló használata. Ennek a tantervi célnak felel meg az a feladat, amelyek az egynyelvű szótáraknak (*Magyar értelmező kéziszótár*, *Frazeológiai szótár*) mint az új ismeretek forrásainak használatát követelik meg, s amelyek az önálló információszerző tevékenységhez szükséges készség fejlesztése mellett a szókincsset is gyarapítják. A tankönyv rövid fényképes életrajzot közöl az íróról.

1989-ben jelent meg a Tankönyvkiadó Intézet gondozásában Bori Imre *Olvasókönyv poétikai fogalmakkal a középfokú oktatás III. osztálya számára* című tankönyvének első kiadása. A három fejezetre oszló irodalomtörténet *A jugoszláviai magyar irodalom a felszabadulás után* tárgykörének *Az Új Symposion köre* című alfejezetében olvasható *A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni* című novella. Az olvasmányhoz kapcsolódó felvezető didaktikai apparátus célja a mű feldolgozásának előkészítése, a hangulatteremtés és a szóbeli kommunikációs készség fejlesztése. A szerző magyarázatot fűz az olvasmányhoz: „Ez a »keret« [ti. Életkeret] Gion játéktere a már korábbról ismert szereplőkkel, úgyhogy az olvasó is otthonosan néz szét ennek a világnak a színpadán. S ez az éppen: az ismétlés, amit nem lehet megenni. Az, hogy ez a Burai J. meg Péntek Vera fogadja az embert, s mutatkozik meg újabb és újabb kalandokban. Mert kalandok is előfordulnak itt, bűnügyi regényekbe illő eseményekkel, anélkül, hogy a bonyodalom fölébe kerekedne a mese azon érzékeny elemein, amelyek mintegy meghitté teszik az olvasó kapcsolatát a történet hőseivel. Itt érzem ugyanis azt a megvesztegető attitűdöt (viselkedést, modort) Gion prózájának abszurd jeleneteiben, hogy a bonyodalomnál is fontosabb hőseinek emberi

¹⁰⁰ Solymosy Kurunci Viktória–Solymosy Lajos: *Tanuljunk magyarul! Tankönyv a magyarnak mint környezeti nyelvnek az oktatásához az általános iskolák 7. osztálya számára*. Első kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1987.

közelléte az olvasóhoz”¹⁰¹ – idézi a tankönyvszerző Herceg János írását. Herceg János a gioni opust intertextuális univerzumként látja, amelyben ismétlődnek, egymásra utalnak a szereplők, helyszínek, történetek. A Herceg János-szöveg lehetőséget nyújt az általános iskolában feldolgozott Gion-szövegek és *A kárókatona még nem jött vissza* című házi olvasmány visszatérő szereplőinek, közös helyszíneinek, cselekményelemeinek, motívumainak összehasonlítására, a gioni ismétlések megbeszélésére. A szerző életrajzában hangsúlyozódik a beszélt nyelvre hasonlító írói stílus: „Életből vett történeteket mond el életből vett, beszélt nyelven: nem a leírás, a megszólalás a fő írói erénye.”¹⁰² Az általános iskolában feldolgozott Gionművek ismerete serkentheti a felfedezéssel tanulókat, az összefüggések meglátását. A szöveg befogadását, megértését segítő feladatsorok a csoda történetbeli funkciójára, a gyermekszereplők viselkedésének milyenségére vonatkoznak. A feladatok alkalmat adnak a tanulóknak az előző évben elsajátított irodalmi ismeretek felelevenítésére és alkalmazására, valamint a személyes vélemény megfogalmazására a novellában megrajzolt élethelyzetekkel kapcsolatban. Az utolsó feladat gyűjtőmunka, a beszédstílus hétköznapiaságára kerestet példákat a szövegben. A feladat lehetővé teszi, hogy az ismeretszerzés a tanulók aktív közreműködésével történjen.

A középiskolák és gimnáziumok negyedik osztályos tantervébe újabb Gion-szövegeket iktattak. Szeli István *Olvasókönyv poétikai fogalmakkal a középfokú oktatás és nevelés IV. osztálya számára* című tankönyve részletet közölt a *Sortűz egy fekete bivalyért* című regényből. A didaktikai apparátus pályaképet, magyarázatot és műelemző kérdéseket tartalmaz. A pályaképben a szerző Gion Nándor stílusát, nyelvezetét, témaköreit, szereplőit ecseteli: „A *Testvérem, Joáb* című regényével vált ismertté, amelyben szakít a realista próza hagyományával, a megszokott elbeszélő és leíró epikai formával. Inkább megjelenít, mint elbeszél. A folyamatos elmondás helyett alakjainak dialógusaiból, tetteiből, szembesítéséből bontakoztatja ki a történetet. Tudatosan törekszik az érzelmi semlegességre hősei iránt, kiiktatja a szokásos hatáskeltő eszközöket, a bonyolult lelki történéseket is kevés eszközzel mutatja be. Óvakodik mindenféle »szépírói« díszítéstől és stilizálástól: alakjait és világukat lényegretörő éles körvonalakkal ábrázolja. Ezzel függ össze regényeinek tiszta és egyszerű nyelvi megmunkálása, stiláris redukáltsága is. Témavilágának két fontosabb körét jelölhetjük meg: a társadalmi és az ifjúsági. [...] Egyszer akár a térképen is bejelölhető pontossággal határozza meg a cselekmény színterét, máskor csak jelképi értékű helymegjelöléssel (vágóhíd, tanya, tőzeglánya, csatornapart, sziget, temető stb.). Sokszor ugyancsak ilyen szimbolikus jelentéssel ruházza fel nem csak alakjait és történeteit, hanem növény- és állatvilágát is (kárókatona, bivalyok, macskák, vízinövények, fák stb.). Szinte családdá bokrosodó szereplőgárdája vissza-visszatér több regényében, noha változó szerepkörben, időpontokban és szituációkban ugyan, de híven őrizve az alapvető jellemvonásokat, mint ahogy a nagy realista regénycik-

¹⁰¹ Bori Imre: *Olvasókönyv poétikai fogalmakkal a középfokú oktatás III. osztálya számára*. Első kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1989. 218. p.

¹⁰² Uo. 219. p.

lusokban (Balzac, Zola) tapasztalhatjuk.”¹⁰³ A regényrészlet kínálja magát a több szempontú műelemzésre, az értelmezés többek között a *Kárókatona*kkal való összefüggéseket is megcélozza. A tankönyvszerző a tanulók eddig elsajátított ismeretére, olvasottságára épít: „A *Sortűz egy fekete bivalyért* a cselekmény, a helyszín, a szereplő személyek, az időpont s a regény más elemei alapján *A kárókatona még nem jöttek vissza* című regényéhez kapcsolódik, akár annak második köteteként is tekinthető. Az író itt is az ismert diákcsoport apró csínytevései mögött megbúvó nemes és emelkedett szándékokból, naiv, de tiszta és romlatlan gondolataiból, humánus indítékaiból építi fel a regényt. Valóságos, létező, azonosítható itt minden, még a szokatlan és különc figurák is, mint a pálinka- és sakszzenvedély megszállottja, Fodó tanár úr, a deklasszált Ácsi Lajos, a kettős életű Fekete (Hofanesz) Péter, a művirágot kedvelő ellenszenves Novák tanárnő, mint ahogy a környezet is: A Ló-úsztató, a devecseri dombok, a csatornaparti nádasok. S ilyen »reális csodaként« fogjuk fel a megannyi furcsa és szokatlan sorsot is: a csodálatos gyógyulásokat, az ok nélküli halált, az eltévelyedéseket és megtéréseket, a bűnöket és vezekléseket. Ebben a köznapi s mégis szokatlan emberi tenyészetben azonban ráérzünk a bennünket foglalkoztató kérdésekre és gondokra, mert e gyermeki komolytalanságokban vagy a felnőttek semmitmondó és közönséges tetteiben is ott vannak az emberi jóság és gonoszság, az igazság és álság, a remény és a vereség, a csalás és megcsalattatás gazdag jelenségtartalmai.”¹⁰⁴ Magyarázó szövegében a szerző újra hangsúlyozza az ismétléseket, felhívja a figyelmet Gion különc figuráira, a regényter szokatlan elemeire, tudatosítja a *Kárókatona*ban megkezdett történet továbbírását. A műelemzést irányító feladatok az előző osztályokban elsajátított irodalomelméleti ismereteket (a leírás művészi eszközei, nyelvi és stíluselemek, a narrátor álláspontja) viszik tovább, céljuk az olvasási készség, a szövegértés és a gondolkodás fejlesztése, az élményszerű ismeretszerzés. A szöveget Borsos Miklós *Fekvé bivaly* című műve illusztrálja. A tankönyv illusztrációs bázisa a művészetköziség problematikájába enged betekintést. A regényrészlet előkészítő vagy indukciós szöveggént szolgálhat más tantárgyak (pl. képzőművészet vagy akár a biológia) számára.

Az általános gimnázium magyar nyelv és irodalom tanterve negyedik osztályra az *Engem nem úgy hívnak* című regény feldolgozását írta elő a háború utáni jugoszláviai magyar irodalom tárgyalása keretében.¹⁰⁵

Az eddig felsorolt tankönyvek jobbára szöveggyűjteményekként funkcionáltak, hosszú magyarázó szövegekkel, életrajzzal és pályaképpel, kevés tanulókat aktivizáló feladattal, kérdéssel. A nyolcvanas évek második fele némileg változást hozott a tankönyvek terén. Kiszorultak a magyarázó szövegek, a bennük leírtakat inkább a diákokkal figyeltették, mondatták el a szerzők. A szöveg került a figyelem középpontjába, az irodalomtankönyvek feladatai többféle megközelítésmódot ajánlottak. Varga Zoltán 1987-ben megjelent *Olvasókönyv az általános*

¹⁰³ Szeli István: *Olvasókönyv poétikai fogalmakkal a középfokú oktatás és nevelés IV. osztálya számára*. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1990. 186–187. p.

¹⁰⁴ Uo. 189–190. p.

¹⁰⁵ Službeni glasnik Republike Srbije – Prosvetni glasnik, 1991. május 31., 3. sz., 55. p.

iskolák 7. osztálya számára című tankönyve közli az író fényképes életrajzát, de nem tartalmaz magyarázó szövegeket. Az *Engem nem úgy hívnak* című regény egy részletének feldolgozását segítő kérdések a kamaszok lázongásaira, az elvagyódás és a narrátor problematikájára koncentrálnak.

A XXI. század eleje újat hozott mind a szövegmegközelítés, mind a tankönyv minőségi fejlesztése terén. 2003 szeptemberétől magyar tannyelven is megkezdte működését Szabadkán a filológiai gimnázium, és elkészült a nemzeti nyelv és irodalom átmeneti (az oktatási reformig életben lévő) első osztályos tan- és óraterve is. A magyar irodalom tanterve a *Bevezetés az irodalomtudományba* című témakör elméleti szempontjainak megbeszéléséhez szövegeket, szövegjavaslatokat ad, amelyek közül válogathat a tanár. Ezek között a szövegek között megtalálható Gion Nándor *Izsakhár* című kötetének néhány írása is.¹⁰⁶

2006-ban jelent meg a Tankönyvkiadó Intézet kiadásában Bence Erika *Olvasókönyv az általános iskolák 7. osztálya számára*¹⁰⁷ című könyve, amelynek szemelvényanyagába az *Engem nem úgy hívnak* című regény egy részletét válogatta be a szerző. A szöveginterpretáció az irodalmi mű több szempontú megközelítésére törekszik: a narrátorra, a narrátor és az író különbségére, a szereplőkre, a figurák beszédmódjának és a kamaszkor lélektani-érzelmi sajátosságainak összefüggésére fókuszál, kitér továbbá a tenger és a sziget jelképes jelentésére, és példákat hoz előfordulásukra magyar irodalmi alkotásokból (a Senki szigete Jókai Mór *Az arany ember* és a Szép Sziget Szenteleky Kornél *Isola Bella* című regényében). Bence Erika *Olvasási munkafüzet az általános iskolák 7. osztálya számára*¹⁰⁸ című munkáltató tankönyve az olvasókönyvet egészíti ki információkkal, illetve olyan feladatokkal és gyakorlatokkal, amelyek a tanulókat aktív gondolkodási és nyelvhasználati tevékenységre ösztönzik. A munkafüzet feladatai a regényrészlet tenger- és szigetmotívumát fejtik ki bővebben. Megfigyeltetik a szövegben a tengermotívum és a szigetnek mint a kivonulás, az elhatárolódás terének jelentését. A kézikönyvek használatát serkenti és a szókincset fejleszti az a feladat, amelyben a tenger jelentésével kapcsolatos szólásokat és közmondásokat, illetve a hajó szó szinonimáit, névváltozatait kell összegyűjteni és nagyságrendjük szerint felállítani.

2008-ban Pintér Molnár Edit és Kojić Csákány Erzsébet szerzőpáros ismét beiktatta *A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni* című Gion-novellát az *Olvasókönyv az általános iskolák 6. osztálya számára*¹⁰⁹ című tankönyv szemelvényanyagába. A szerzők szövegválasztása arra irányult, hogy indukciós szöveggként a magyar postaműlt megismerését is lehetővé tegye. A novellát követő kérdések a szöveg

¹⁰⁶ Hózsza Éva: *Tanterv. Nyelvi gimnázium. Magyar irodalom. Új Kép, 2003. szeptember* (Tanármelléklet, XII. szám, 6–12. p.)

¹⁰⁷ Bence Erika: *Olvasókönyv az általános iskolák 7. osztálya számára*. Első kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Belgrád, 2006.

¹⁰⁸ Bence Erika: *Olvasási munkafüzet az általános iskolák 7. osztálya számára*. Első kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Belgrád, 2006.

¹⁰⁹ Pintér Molnár Edit–Kojić Csákány Erzsébet: *Olvasókönyv az általános iskolák 6. osztálya számára*. Első kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Belgrád, 2008.

tartalmára vonatkoznak, a *Magyar postamúlt (A Magyar Posta története több évszázadra nyúlik vissza)* című kiegészítő szöveg összefoglalja az üzenetek, rendeletek, levelek, küldemények továbbításának történetét a honfoglalástól a XIX. és XX. század fordulójáig. A Gion-novellát egy levélkihordót ábrázoló régi fénykép, a kiegészítő szöveget a *Levélhordó a 16. században* iniciálé és a budapesti Magyar Posta Múzeum gyűjteményében található *A „modern” postás 1900-ból* című fénykép illusztrálja. A szöveg értelmezése lehetőséget nyújthat a visszatérő hősök, a különönc problematikájának órán történő megbeszélésére is.

Az általános iskola hetedik osztályára 2008-ban elkészült az új tanterv¹¹⁰, amely a 2009/2010-es tanévben lépett életbe. A tanterv az irodalmi szövegkorpuszt kötelező feldolgozásra szánt, kiegészítő (az ismeretek megerősítését szolgáló) és ajánlott (az irodalmi műveltség és a kulturális perspektíva tágítását célzó) szövegekre osztja. Gion Nándor *Virágos Katona* című regénye az ajánlott szövegek kategóriájában található, és az oktatásügyi dokumentum előírása alapján a történelmi regény műfaji sajátosságainak megismerésére szolgál. Az *Engem nem úgy hívnak* kiegészítő szövegen ismerkednek meg a diákok az elbeszélés formáival. Az előírt házi olvasmányok listájára nem került fel a vajdasági gyerekek kedvenc regénye, *A kárókatona még nem jöttek vissza*. A tantervi anyagot didaktikus feldolgozásban Bence Erika olvasókönyve közvetíti. A tankönyvben a regényrészlet kapcsán az elbeszélő és a szereplő, az elbeszélő és az író megkülönböztetésének kérdésköre merül fel. A szöveghez kapcsolódó feladatok megfigyeltetik a szereplők jellemét, rámutatnak, hogyan mutatkozik meg beszédmódjukban és tetteikben a társadalmi hovatartozásuk közötti különbség. A vajdasági magyar irodalom „ellentmondásos szereplőjének”, Török Ádámnak, aki „felnőttként rablógyilkos és szabadsághős egyszemélyben”¹¹¹, gyermekkori portréját kell megrajzolni, értékelni a szövegrészletből megismert magatartását, és védőbeszédet írni számára. Az olvasmányfeldolgozást újabb információkkal kiegészítő *Olvass még!* Gion Nándor *Latroknak is játszott* című regénytetrológiájáról közöl ismereteket a diákoknak. A regényrészletet Edvard Munch norvég expresszionista festő *Vágtázó ló* című festménye illusztrálja.

Szegedy-Maszák Mihály szerint a kánonokat az „idézet tartja érvényben, mely a fordításhoz hasonlóan a szövegek közöttiség egyik módjának tekinthető” (Szegedy-Maszák 2008: 150). A nyelvtankönyvek is idéznek a Gion-művekből egy-egy szövegrészletet, mondatot a nyelvtani szabályok, a nyelv törvényszerűségeinek, működésének bemutatására. Pató Imre *Gyakorló nyelvtan és a kifejezőképesség fejlesztése az általános iskolák 7. osztálya számára*¹¹² című nyelvtankönyve *A kárókatona még nem jöttek vissza* című regény egyik részletével, a Gergian-tanya és környéke leírásával kezdődik. A mondatokról tanultak év eleji ismétlése ezen a szövegrészleten

¹¹⁰ Službeni glasnik Republike Srbije – Prosvetni glasnik, 2009. június 10., 6. sz., 18–21. p.

¹¹¹ Bence Erika: *Olvasókönyv az általános iskolák 7. osztálya számára*. Tankönyvkiadó Intézet, Belgrád, 2009. 101. p.

¹¹² Pató Imre: *Gyakorló nyelvtan és a kifejezőképesség fejlesztése az általános iskolák 7. osztálya számára*. Első kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1987. 3. p.

történik. Balázs Pál *Gyakorló nyelvtan és a kifejezőképesség fejlesztése az általános iskolák 8. osztálya számára*¹¹³ című tankönyve a *Postarablók* című regényből idéz mondatokat a módosítószók és indulatszók, illetve a valóságos határozószók mondatbeli szerepének illusztrálására. Pastyik Ilona jelenleg használatban levő hetedik osztályos nyelvtankönyve¹¹⁴ a kommunikáció tényezőinek bemutatására, a szövegben mondatok összefüggésének, továbbá a határozók és az elbeszélő közlésfajta időrendi elrendezésének megfigyeltetésére közöl részletet a *Virágos Katonából*.

A felvételi vizsgakérdések között is szerepelnek Gion Nándor műveivel kapcsolatos kérdések. A Szerb Köztársaság Oktatásügyi Minisztériumának a 2000/2001-es tanév középiskoláiba iratkozó tanulók felvételi vizsgakérdései¹¹⁵ között két feladat vonatkozik Gion Nándorra. Az elsőben a négy megadott író (Gion Nándor, Saffer Pál, Szirmai Károly és Nagy Lajos) közül meg kell jelölni a kakukktojást, és indokolni a választást. A második feladatban regényszereplőket (Virág Péter, Aranka, Gergián) soroltak fel, a nevek alapján következtetni kellett a szerzőre és a mű címére. Ugyanezek a kérdések ismétlődnek a 2002/2003-as tanév felvételi példatárában.¹¹⁶ A 2003/2004. évi felvételi vizsga feladatai¹¹⁷ között már nem szerepel a kakukktojást kereső feladat. A 2005/2006. iskolaévi feladatgyűjteményben bővítették a Gion Nándorra vonatkozó kérdések számát.¹¹⁸ Ismétlődik az a feladat, amelyben *A kárókatona még nem jött vissza* című regényt kell identifikálni a megadott szereplők alapján. Újak a regény szimbólumanyagára, a menekülésmotívumra, a menekülés terére rákérdező feladatok. (Kik képviselik Gion Nándor *A kárókatona még nem jött vissza* regényében az élet szépségét? Kikkel állnak a regény főszereplői állandó harcban? Mi jellemző ezekre a szereplőkre? Gion Nándor *A kárókatona még nem jött vissza* című regényében hova menekülnek a gyerekek a való világba? Mit jelent a gyerekeknek ez a hely? Mi az író üzenete olvasóikhoz?) Ugyanezek a kérdések ismétlődnek a 2006/2007-es¹¹⁹

¹¹³ Balázs Pál *Gyakorló nyelvtan és a kifejezőképesség fejlesztése az általános iskolák 8. osztálya számára*. Első kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1988. 3., 87. p.

¹¹⁴ Pastyik Ilona: *Gyakorló nyelvtan az általános iskola 7. osztálya számára*. Tankönyvkiadó Intézet, Belgrád, 2009. 14., 31., 78., 141. p.

¹¹⁵ Radmila Marković–Jakov Kišjuhas–Nadežda Ristić szerk.: *A 2000/2001-es tanév középiskoláiba iratkozó tanulók felvételi vizsgakérdései magyar nyelvből*. Szerb Köztársaság Oktatásügyi Minisztériuma, Belgrád, 2000. 126., 144. p.

¹¹⁶ Milka Andrić szerk.: *A 2002/2003-es tanév középiskoláiba iratkozó tanulók felvételi vizsgakérdései magyar nyelvből*. Szerb Köztársaság Oktatásügyi és Sportminisztériuma, Belgrád, 2002. 86., 94. p.

¹¹⁷ Radmila Marković szerk.: *Felvételi vizsgakérdések és megoldások magyar nyelvből a középiskolába iratkozó tanulóknak a 2003/2004-es tanévre*. Szerb Köztársaság Oktatásügyi és Sportminisztériuma, Belgrád, 2003. 80. p.

¹¹⁸ Radmila Marković–Kojić Csákány Erzsébet szerk.: *Felvételi vizsgakérdések és megoldások magyar nyelvből a középiskolába iratkozó tanulóknak a 2005/2006-os tanévre*. Szerb Köztársaság Oktatásügyi és Sportminisztériuma, Prosvetni pregled, Belgrád, 2005. 88., 92., 93. p.

¹¹⁹ Radmila Marković–Kojić Csákány Erzsébet szerk.: *Felvételi vizsgakérdések és megoldások magyar nyelvből a középiskolába iratkozó tanulóknak a 2006/2007-es tanévre*. Szerb Köztársaság Oktatásügyi és Sportminisztériuma, Prosvetni pregled, Belgrád, 2006. 88., 92., 93. p.

felvételi vizsgán. 2007-től csak a fent idézett kérdésekre kellett válaszolniuk a felvételizőknek.

A Szerb Köztársaság Oktatásügyi Minisztériuma és az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke minden évben megszervezi az általános iskolás és középiskolás diákok számára a községi, a körzeti és köztársasági anyanyelvi versenyt. A feladatlapokat a Magyar Tanszék tanárai állítják össze. A feladatlapok a verseny mindhárom szintjén húsz feladatot tartalmaznak. Az első tíz mindig egy irodalmi műből vett idézet szövegével kapcsolatos. Az ötödik osztályos versenyzők a 2009. évi községi (*Az angyali vigasság*) és a 2009. évi körzeti anyanyelvi versenyen (*Hatodik ujj*) mérték fel tudásukat a Gion Nándor műveiből vett idézeteken. A hatodik osztályos korcsoportnál a 2002. évi (*A kárókatona még nem jöttek vissza*), a 2006. évi (*Sortűz egy fekete bivalyért*) és a 2008. évi községi anyanyelvi versenyen (*Virágos Katona*) idéztek a tesztkészítők Gion műveiből. A hetedikes korosztály feladatlapjain az 1996-os (*A kárókatona még nem jöttek vissza*) és a 2009-es községi versenyen szerepelt Gion-idézet (*A kárókatona még nem jöttek vissza*). A nyolcadikos versenyzők az 1998-as körzeti anyanyelvi versenyen elemezték mondattanilag, szófajilag és hangtanilag Gion Nándornak a *Virágos Katona* című regényből idézett mondatait. Az intézményes elismertség „csúcására jutott kánonszereplőknek jóval nagyobb esélyük van például a közoktatás részévé válni, ami szintén a kanonikus pozíció megszilárdításának kiváló eszköze. A kánont ugyanis sokan úgy határozzák meg, mint az újraolvasásra érdemes művek gyűjteményét, sőt, akár egyenesen úgy, mint olyan műveket, amelyeket nem elegendő egyszer elolvasni. Ez azonban bizonyos fokig megfordítható: minél hozzáférhetőbb egy mű, minél inkább jellemző rá, hogy folyamatosan újra és újra kiadják, annál szilárdabb marad a pozíciója a kánonban. A szilárd és megbízható kánon így bizonyos fokig üzlet is, hiszen mindig lesz iránta kereslet, mindig lesz olvasóközönsége, mivel azt az oktatás folyamatosan újratermeli” (Szilágyi–Kálmán C.–Bazsányi–Margócsy–Rákai 2008: 5–10).

A KULTUSZKÉPZŐDÉS SZENTTAMÁSI MODELLE – GION-KULTUSZ SZENTTAMÁSON

Gion Nándor kultuszát Szenttamáson a közösség tisztelete hozta létre. Keresztesné Várhelyi Ilona a profán kultuszok létrejöttének két típusáról beszél. *Természetes* módon alakul ki a kultusz a közösség számára kimagasló értékek mentén, s ez a kultusz sokszor kifejezi a közösség erkölcsi állásfoglalását, azonosulását is. *Mesterségesnek* nevezi azt a kultuszt, amit nem a közösség tisztelete hoz létre, hanem „felülről” irányított ideológiai, politikai, esztétikai, pedagógiai értékítéletből származik (Keresztesné 2000: 188). A természetes kultusz alapját a Gion Nándor életéhez fűződő történetek képezték, és a nemzedéki emlékezet. A kultuszképződés első ciklusa a kortársakhoz kötődik. Az első kultuszeseményt, a Symposium-estet 1963-ban szervezték. Gion Nándor a hatvanas évek elején kezdett publikálni, és addig mindössze néhány írása jelent meg az Ifjúság című lap művészeti és kritikai mellékletében, a Symposiumban. Nemzedéktársaival együtt ő is szerepelt a rendezvényen. A kultusz egy újabb megnyilvánulási formájának számít Szenttamás község Októberi Díjának odaítélése a hetvenes évek végén, majd a Szenttamási Népkönyvtár elismerése a nyolcvanas években. Azután egy kultuszesemények nélküli negyedszázad következett, mígnem 2001-ben, a felújított kálvária felszentelésével kezdetét veszi egy változatos ünneplési formákban gazdag periódus.

A Gion-kultusz a XXI. század elején új lendületet vett, és az írónak szentelt emlékűnnepély intézményének, a Gion Nándor Emléknepoknak a létrehozásával, kiállítások, irodalmi estek és az emlékmúzeumnak, a Gion-zarándoklatok helyszínének szánt Gion családi ház megvásárlásával felerősödött. A kultusz e megnyilvánulási formái *lieu de mémoire*-ként (emlékezőspótló emlékezőhelyként) működnek. A Cicero és Quintilianus nyomán a latin *loci memoriae*-ből származó *lieux de mémoire* (*emlékezőhelyek, emlékezet helyei*) terminus technicust Pierre Nora vezet be ismét a köztudatba. Az *Emlékezet és történelem között (A helyek problematikája)* című 1984-ben publikált tanulmányában fejti ki, hogy azért beszélünk annyit az emlékezetéről, mert már nincs: „A folyamatosság érzése a helyekbe költözött át. Helyei vannak az emlékezetnek [*lieux de mémoire*], mivel nincs már valódi közege az emlékezetnek [*milieux de mémoire*]. [...] A múzeumok, levéltárak, temetők és gyűjtemények, ünnepek, évfordulók, szerződések, jegyzőkönyvek, emlékművek, szentélyek, társaságok mind-mind egy régi kor határkövei, az örökkévalóság illúziói. [...] A *lieu de mémoire*-okat az az érzés szüli és élteni, hogy már nincs spontán emlékezet. S mivel ezen emlékezetmegőrző cselekedetek már

nem mennek végbe természetesen, így archívumokat kell létrehozni, évfordulókat kell tartani, ünnepeket kell szervezni, temetési beszédeket kell mondani és fel kell jegyezni az eseményeket” (Nora 1999/3. 142–157). A *lieu de mémoire* alapvető léteka az idő megállítása, a felejtés megakadályozása, a halhatatlanná tétel.

Dávidházi Péter a magyarországi kultuszkutatást kezdeményező, a Shakespeare-kultusz történetét feldolgozó monográfiájában, az „*Isten másodszülöttje*” bevezetőjében három szempontból határozta meg a kultikus magatartást: „A kultusz mint beállítódás bizonyos szellemi vagy anyagi értékek rajongó, mértéket nem ismerő, mindenkifölötti tisztelete, tehát teljes és feltétlen odaadás, mely imádata tárgyát minden szóba jöhető vád alól eleve felmenti; *mint szokásrend* szentnek tekintett helyek fölkereséséből, ereklyék gyűjtéséből, szövegek áhítatos gondozásából, szent idők megünnepléséből, szertartásokon való részvételből és életszabályozó előírások betartásának igyekezetéből áll; *mint nyelvhasználat* pedig túlnyomórészt olyan (magasztaló) kijelentésekben ölt testet, melyeket sem bizonyítani, sem cáfolni nem lehet, mert részletes tapasztalati ellenőrzésükre nincs mód” (Dávidházi 1989: 5). A kultikus magatartás mindhárom szempontja érvényesül a Gion-kultusz működésében is.

A Gion Nándor-kultusz alakulását megrajzoló és a kanonizálási akciókat számba vevő fejezet második része az író kultuszának kibontakozását tekinti át a szülőváros közegében. Az alábbiakban kultuszesemények felsorolásával vázolom fel az írói utóélet kultikus vonásait, a kultuszeremtés folyamatát Szenttamáson, és megemlítem a respektus azon megnyilvánulási formáit is, amelyek nem szorosan, de kötődnek a szülővároshoz, a szenttamásiakhoz, és fontos elemei a Gion-kultusznak. Az író iránti kegyelet kinyilvánítására szervezett eseményeket a média is figyelemmel kísérte. Az elektronikus és írott sajtó kultikus működését feltáró *A médiakultusz* című tanulmányában Kozák László a média és a rendezvények kapcsolatáról azt írja, hogy az események nevezetességét a tv, a rádió vagy a sajtó jelenléte adja: „Dokumentálni a jelentős eseményeket egyenlő a tömegkommunikáció jelenlétét dokumentálni” (Kozák 1994: 221). A kultikus események leírásánál lábjegyzetben a sajtóban megjelent cikkeket is számba vettem.

A Gion-kultusz kezdete

A szenttamási Gion-kultusz kialakulásának kezdete¹²⁰ a Symposium-mozgalomhoz kötődik. Gion Nándornak mindössze néhány írása jelent meg az újvidéki Ifjúság című hetilap művészeti és kritikai mellékletében, amikor a Symposium szerkesztőivel, munkatársaival együtt bemutatkozott szülővárosa irodalmat kedvelő közönségének. A kultikus eseménysor első eleme a *Zengő tombolás* című Domonkos István és Tolnai Ottó szerzői estet, könyvkiállítást és könyvbemutatót magába foglaló rendezvény, amelyet a szenttamási Ifjúsági Tribün szervezett

¹²⁰ Dávidházi Péter a következő kultusztörténeti kategóriákat állította fel: a beavatás, a mitizálódás, a bálványrombolás, az intézményesítés és a szekularizáció kora (Dávidházi 2003: 107–133).

1963. szeptember 14-én (Sz. Gy. 1963: 7). A Symposium Könyvek első és második kiadványának, Domonkos István *Rátka* és Tolnai Ottó *Homorú versek* című verseskötetének¹²¹ megjelenése alkalmából a Szenttamási Népkönyvtár és a Szövetkezeti Otthon termeiben egybegyűlt Szenttamáson a Symposium folyóirat akkori csaknem teljes szerkesztősége. Fellépett Bányai János, Bosnyák István, Brasnyó István, Domonkos István, Faragó Árpád, Fehér Kálmán, Gion Nándor, Kapitány László, Maurits Ferenc, Pulai János és Végel László. Tolnai Ottó éppen katonai idejét töltötte, a szervezők, Pulai János könyvtáros és Maurits Ferenc számítottak rá, de nem tudott részt venni kötetének bemutatóján. A rendezvényen jelen volt még Utasi Csaba, Pap Miklós, Pap Tibor, Vlaovics József, Minda Tibor, a Forum igazgatója, Pap József, a Hid főszerkesztője, valamint a Forum Könyvkiadó szerkesztői, Németh P. István, Juhász Géza és Tomán László.

Pulai János szervező így emlékezett vissza a rendezvényre: „A szenttamási könyvtárban kialakult egy csoport, a symposionisták egy része is hozzájuk tartozott, Végel László, Maurits Ferenc, Domonkos István stb. A könyvtár spontán gyülekezőhelynek számított, ahová mindig betérhettek, ahol találkoztunk, beszélgettünk. Ha sokáig beszélgettünk és ránksteledett, akkor a társalgás átalakult irodalmi estté. A szeptember 14-i rendezvény szerzői estnek indult, de Symposium-est (is) lett belőle. Mivel gyakran találkoztunk a könyvtárban a symposionistákkal, a könyvbemutatók helyszínét illetően Szenttamásra esett a választás. Maurits Ferenc tizenöt napot töltött itt, hogy előkészítsük az estet. Hatalmas reklámpannót festett, a színház előcsarnokában készítette, reklámcélokra szánta, de művészi alkotás született. Az irodalmi est előtt hozták ki a Domonkos- és Tolnai-köteteket a nyomdából, meg sem száradtak, ragadt a címlapfesték a kezünkhöz. A meghívókat Kapitány László, a Forum Könyvkiadó grafikusja tervezte.¹²² Az irodalmi estet megelőző napon, pénteken este jött a hír, hogy szombaton áramszünet várható. Sóti Máté plébános félméteres templomi gyertyákat ajándékozott. A Szövetkezeti Otthon emeleti nagytermében terveztük a rendezvényt. A teremben levő nagy fekete zongora mellé székeket helyeztünk. Amikor meggyújtottuk a gyertyákat, a gyertyafényben a fekete zongora terem lenyűgöző látványt nyújtott. Szombaton este megérkeztek a fellépők és a vendégek, ki hogyan tudott: Domonkos kerékpárral jött Verbászról, Újvidékről a Forum szervezett autóbustól – ami nagy dolog volt abban az időben –, a Forum Könyvkiadó vezérigazgatója, Minda Tibor is eljött, érkeztek érdeklődők vidékről és Szenttamásról is, több mint százán zsúfolódtak be a terembe. Szemerédi Magda, a

¹²¹ Domonkos István *Rátka* és Tolnai Ottó *Homorú versek* című verseskötetéről Gion Nándor is írt kritikát. *A főlény költészete* című írásában, amely a Symposium 1963. október 17-i számában jelent meg, mindkét költő verseit újszerűeknek látta, bennük az „elképesztés hatóereje jelentkezik”, de kifejezési eszközeik eltérőek: Domonkos „költőibb”, versei „szilárdak és harmonikusak”. Tolnai Ottó „idegesen hullámozó versei mögött” Gion jövőendő prózaíróit sejtett. Tolnai „vérbeli »közíró« türelmetlenségével száguldozik az eseményeken, mégsem veszik el a szavak káoszában: az összehalmozott vesszorok tömkelegében mindig van néhány szilárd pont, néhány igazán költői sor, amely rögzíti a verset, kondenzálja a diszharmonikus elemeket” (14).

¹²² *A Zengő tombolás* című irodalmi est meghívóját l.: 14. melléklet.

Dolgozók hetilap újságírója tudósított a rendezvényről. A műsor keretében Bányai János Domonkos István és Tolnai Ottó verseskötetéről beszélt, Bosnyák István és Fehér Kálmán szintén, Faragó Árpád verseket mondott, Brasnyó István – aki ifjúkorában a Szenttamás környéki tanyákon élt – egy írást olvasott fel Szenttamás és környéke tanyavilágáról. Gion Nándor szövege Szenttamáshoz kötődött: arról írt, hogy mit hagyott itt Szenttamáson, amikor elment innen. Végel László az ifjúság akkori helyzetéről, az ifjúsági mozgalmakról beszélt. Szólt az *Egy makró emlékiratairól* is. A kéziratokat a szerzők itthagyták a szenttamási könyvtárnak, ezeknek az írásoknak azonban – mivel közben bevonultam katonának, és mások vették át a helytörténeti tár gondozását – sajnos, nyomuk veszett.¹²³ Amennyiben előkerülnének, a dokumentumok fontos és érdekes adalékot képeznének Gion Nándor pályakezdésének feltárásához és a Symposion-mozgalom történetéhez.

A Szenttamási Népkönyvtár két jubileumi ünnepségen kiemelkedő szerepet szánt a helység akkoriban már hat kötetet megjelentetett írójának. A könyvtár fennállásának 100. évfordulóján, 1973. december 22-én (Šandin 1981), az ünnepség házigazdái mint Szenttamás prominens polgárai a helyi írók, Gion Nándor, Végel László és Milan Dunderski voltak, rajtuk kívül Pero Zubac, Momčilo Nastasijević, Fehér Ferenc és Brasnyó István olvastak fel műveikből. 1984-ben, amikor fennállásának 115. évfordulóját ünnepelte az intézmény, Gion Nándornak oklevelet adományoztak az intézmény munkájának segítéséért, fejlesztéséhez való hozzájárulásáért (Subić 1994: 64–65).

A legnagyobb elismerésnek, amit akkoriban szülővárosától kapott, az Októberi Díj odaítélése számított. 1979-ben az Októberi Díj megalapításáról szóló határozat és Szenttamás község emlékérmé megállapításáról szóló határozata értelmében Szenttamás felszabadulásának napja alkalmából a községi képviselő-testület az Októberi Díjat Gion Nándor szenttamási írónak ítélte oda az irodalom, a kultúra és a tájékoztatás területén végzett eredményes munkájáért. A 020-225/79-01 iktatószámú határozatot Szenttamás Község Hivatalos Lapjában (1979. 7. sz., 179. p.) tették közzé. Az írónak 1979. október 19-én a szenttamási képviselő-testület díszülésén adták át a plakettet és az oklevelet.¹²⁴

A szülővárosban az Októberi Díj átadását követően húsz évig semmilyen kultikus eseményre nem került sor. Az író a XX. század utolsó évében kezdtek ismét emlegetni a Virágos Katonát ábrázoló stációkép kapcsán. A szenttamási kálvária és a Virágos Katonát ábrázoló stációkép Gion Nándor regényeinek köszönhetően lett ismert és látogatott helyszín, a Gion-kultusz egyik objektuma. 1999-ben a szenttamási polgárok összefogásának köszönhetően megindult a romossá vált kálvária felújítása. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával felújított kálváriát a millenniumi esztendő délvidéki ünnepei keretében, 2001. augusztus 19-én szentelték fel. A kápolna oltárképeit és a stációképeket Morvay Lász-

¹²³ Pulai János szóbeli közlése. Szenttamás, 2009. július 15.

¹²⁴ A Szenttamás Község Hivatalos Lapjában közzétett határozatot, a plakettet és a díjátadáson készült felvételeket l.: 15. melléklet.

ló budapesti művész készítette tűzzománc technikával.¹²⁵ Morvay László nagyra értékelte Gion Nándor munkásságát, kedvenc regénye volt a *Virágos Katona*, a Virágos Katonát ábrázoló stációképeket a regénybeli leírás alapján készítette.¹²⁶ A felszentelési ünnepségre a szervezők meghívták Gion Nándort és családját is, de az író más elfoglaltsága miatt nem tudott eljönni a rendezvényre. Az év őszén azonban váratlanul ellátogatott, és megnézte a felújított kálváriát.¹²⁷ Látogatása alkalmával dedikálta a Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola könyvtárának gyűjteményében található *A kárókatona még nem jöttek vissza* című regényt. Ez volt az író utolsó dedikálása szülővárosában. A dedikáció „általában (bár nem minden esetben) tartalmazza a címzett nevét, azt a nevet, akihez az ajánlás szól, a szerző/dedikáló nevét (olykor »a szerző« formában, újabban és többnyire viszont inkább aláírásként, a teljes nevet kiírva), s a címzethez való viszony valamely – hosszabb-rövidebb – formuláját. A dedikációban többnyire, bár nem minden esetben, megtalálható az ajándékozás időpontja: hely, év, hó, nap is – vagy ezek egynemelyike” (Lengyel 2001: 67–71). Az iskola könyvtárában a megőrzés érdekében már nem kölcsönzik *A kárókatona még nem jöttek vissza* című házi olvasmány aláírt példányát, az iskolakönyvtár különgyűjteményként kezeli. A könyv dedikációja a szerző/dedikáló nevét tartalmazza, az aláírás a címlapon található.¹²⁸

¹²⁵ Morvay László munkáját, alkotásait az ünnepségen Zalán Tibor magyarországi író, kritikus méltatta: „Ifjúságom nagy és meghatározó élménye volt Gion Nándor *Virágos Katona* című műve, az író ezen a kálváriadombon álmodta meg cselekményét. Immár a férfikor delén abban az örömben lehet részem, hogy ezen a magyarság történetében és vallási múltjában fontos helyen egy másik kiváló barátom, Morvay László tűzzománc- és grafikusművész méreteiben is hatalmas alkotását adhatom át a nagyközönségnek. Morvay, aki ismeri Gion művét, inspirációt meríthetett a szellemi előd tartományából, és amint láthatják, csakugyan merített is. A művész egyik legletisztultabb, kiérleltebb munkáját szemlélhetjük magunk előtt és magunk körül. Az alkotó, akinek a megrendelése belülről érkeznek, nem először foglalkozik Jézus mártírumságával. Pannonhalmi diákként magába szívta, élet és filozófia terévé tette a megváltás problematikáját. Ugyanakkor az egyetemes keresztény mítosz mellett, annak egyenrangú kezelésével és föltárulkozásával a magyarságélmény, illetve -tudat vállalása, közvetítése vált a művészet irányítóját mozgató második meghatározó erővé. [...] Úgy vélem, a művész a Virágos Katona szinte gyermeki tisztaságú világába emeli a történetet.” Berecz Mária felvétele. Szenttamási Rádió, 2001. augusztus 19.

¹²⁶ Morvay László szóbeli közlése. Szenttamás, 2001. augusztus 18.

¹²⁷ Az írói a kálvária tőzsomszédságában lakó Paska Klára és Tibor fogadta és vezette körül a kálváriadombon: „Utána behívtuk a házunkba, éppen tepertős pogácsát sütöttem, férjem elővette a kálvária felújításán készült videofelvételt, és a pogácsa majszolgatása közben Nándor megnézte az ünnepi műsort, a szertartást és az *István, a király* rockoperát, amit a helyi Arany János Magyar Művelődési Egyesület rendezett. Boldog volt, és nagyon örült, hogy a kálvária és a Virágos Katona megmarad az utókornak. Fiatalabb fiam éppen akkor olvasta *A kárókatona még nem jöttek vissza* című házi olvasmányt, amit az iskolakönyvtárból kölcsönzött, és Nándor dedikálta a kötetet” – mesélte Paska Klára az írónak a kálvárián tett utolsó látogatásáról. Paska Klára és Tibor szóbeli közlése. Szenttamás, 2009. július.

¹²⁸ *A kárókatona még nem jöttek vissza* című regény fedőlapját és dedikációját l.: 16. melléklet.

A mitizálódás folyamata

Gion Nándort 2002. szeptember 12-én helyezték örök nyugovóra a budapesti Farkasréti temetőben. Szenttamás önkormányzatát és a szenttamásiakat háromtagú küldöttség (dr. Szlimák Sándor, Németh Dezső, Futó Hargita) képviselte a temetésen, hogy elhelyezzék a szülőváros koszorúját az író sírján. A koszorú a temetés kegyeleti aktusának egyik kelléke, a „neves halottal való viszonyt reprezentálja” (Kalla 1997: 113). A koszorúzási rítusnak kettős szerepe van, egyrészt „a közösség elismerése és hálája jut kifejezésre hódolat és imádat formájában, másrészt a szertartásban való részvétel, a közösségi aktusban való feloldódás a résztvevőkben erősíti a közösségi szolidaritást, az érzelmi kohéziót, mégpedig annak révén, hogy a közösség lelki beállítódását a koszorúzás tárgya iránti hódolat vagy imádat jegyében egyneműsíti” (Takáts 1997: 25). A koszorúszalag felirata sajátos tartalmakat hordoz. Társadalmi temetéseken protokolláris, tisztelgő funkciója kerül előtérbe. A nagy írók, politikusok, közéleti személyiségek hagyatékaiban (pl. Jókai Mór, Kossuth Lajos stb.) fellelhetők a sírszalagjaik is. A koszorúszalagok funkciója, hogy reprezentálják az „adományozó és a nagy író közötti viszonyt, a szövegek elsősorban a kettőjük közötti kapcsolatra utalnak, vagy utólagos kapcsolatot létesítenek ezzel a végső ajándékkal” (Kalla 1997: 121). A hagyomány előírja a nyelvi fordulatokat, amelyekkel a gyászolók búcsúzhatnak a halottól. A családi koszorúszalagok feliratai két elemből, a búcsúmondatból és az adományozók megnevezéséből áll. A társadalmi, reprezentatív temetések koszorúszalagjain három elem kombinálódik: minősítés (a koszorú adományozójának gondolatai, véleménye a halottról), megnevezés, aláírás (Kalla 1997: 112–122). Gion Nándor temetésén a szülőfalu koszorújának szövege a családi koszorúk feliratának szerkezetét követte: a búcsúmondatot (utolsó üdvözet) követő megszólítás a szülőhelyet hangsúlyozva Szenttamás írójának szólt, a megnevezés elmaradt, az aláírás közösségi, egyszerű és rövid: a szenttamásiaktól. Mivel Gion Nándort nem szülőhelyén temették el, a szenttamásiak az író kedvelt helyszínéről, a kálváriáról hoztak földet, és a temetési szertartás során a koporsójára hintették.

Az író halála után, 2002. november 1-jén emléktáblát lepleztek le és koszorút helyeztek el Gion Nándor szülőházán. Gion Nándor hozzátartozói, édesanyja, Gionné Gallai Teréz – aki az emléktábla-állításkor a házban élt –, közéleti személyiségek, az önkormányzat, a szervező pártok képviselői és írotársak jelenlétében Szarvas Péter szenttamási plébános egyházi szertartás keretében szentelte föl az emléktáblát: „Az emlékezés gyűjtött itt össze bennünket a ház előtt, hogy emlékezzünk községünk szülöttjére, egy íróra. Temetésére nem tudtunk eljutni, innen csak néhányan voltak, most emlékezzünk rá, és megáldjuk ezt az emléktáblát, amit az ő szülőházára helyeztünk, hogy mások is lássák, eszükbe jusson Nándor, aki oly sok szépet írt Szenttamásról, és szívén viselte Szenttamást, az ő szülőhelyét.”¹²⁹ A felszólalók beszédében megfigyelhető a vallás és az írói kul-

¹²⁹ Berecz Mária felvétele. Szenttamási Rádió, 2002. november 1.

tusz közötti párhuzamvonás: Egeresi Sándor, a Tartományi Képviselőház alelnöke felszólalásában az íróval kapcsolatban a Virágos Katona-metaphorát alkalmazta¹³⁰, Dušan Mudrinski, a helyi önkormányzat képviselője arról beszélt, hogy az író első lépéseit Szenttamáson tette, első szavait itt mondta ki, és ezek a szavak később, alkotói munkásságában igazi poézissé váltak, Dudás Károly, a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség elnöke beszédében azt fejtegette, milyen gondolatokat ébresztett benne Gion Nándor életpályája, és hogyan hatott a gioni életmű a vajdasági magyarok közösségére. Beszédének zárószakaszában az író megszólítására a *Testvérem, Joáb* regénycím parafrázisát használta.¹³¹

¹³⁰ „Itt állunk a Virágos Katona szülőházánál, róla emlékezünk meg, aki az itteni kálváriadombtól a távoli, budai Farkasréti temetőben alussza örök álmát. E ház falai között 61 évvel ezelőtt sirt fel a kisdéd, amikor még vélt vezérlő csillaga valahol halványan a mindenségben ragyogott, mert még messze volt az az idő, hogy utat mutasson neki. Ám addig föl-fölseperedve utat mutattak a szülők, az utcabeliek, a pajtások, tanítók és tanárok. Utat mutattak neki Szenttamás kérges kezű emberei, a régi Vágóhíd dolgozói, téglagyári munkások. Az e házban született kisfiút magához ölelte a szülőföld, a végtelenül szeretett táj, hogy aztán ő is jóban-rosszban keblére ölelje az őt korábban átölelőt, azokat a sokat szenvedőket, akik bibliai módon arcuk verejtékével keresték meg a kenyérrevalót. Velük volt állandóan testközelben, és tőlük a jót, a szépet, a szeretetet és a kemény igazságszeretetet kapta ajándékkul. Eme örökséget még véletlenül sem herdálta el, hanem hatalmas tökélet kovácsolt belőle. Megírta remekbe szabott regényeiben az itteni emberek fájdalmait, gonosz elmarasztalásukat. Így lett vezérlő csillaga után igyekezve a Kárpát-medence jeles írójává. Mondták és megírták már, hogy elmenekült mégis innen, mert mindig onnan igyekezett elmenni, ahol csúnya dolgok történtek. Sajnos, már emberöltőktől fogva csúnya dolgok történnek errefelé, és ezért távozott, hogy a szebb körülmények közepette, de mindig hazagondolva, az itteni emberekről írva kövesse a már fényesen ragyogó vezérlő csillagot. Virágos Katona, Gion Nándor, szeretett írónk, itt állunk szülőházad előtt, s gondolatban egy igazi katonának kijáró sortűzzel búcsúzunk tőled, emlékezünk rád.” Berecz Mária felvétele. Szenttamási Rádió, 2002. november 1.

¹³¹ „Nagy tanítómesterünk, Gion Nándor, egyike volt azoknak a keveseknek, aki képes volt megfogalmazni azt a világot, amelynek vaspántja között a délvidéki magyarság Trianon óta él, mégpedig a legmagasabb írói főfokon. Közülünk egyedül neki sikerült megírnia a Vajdaság regényét. Birtokában volt a csodának. Regényei olvasása közben a szűkszavú szikár közlésen egyszer csak átsüt a múlt, a történelem, az emberi szenvedés és kiszolgáltatottság, költészetté nemesedik a szöveg. Tőle tanultuk meg, hogy a rabságban tartott károkatonáknak nem olyan fényes fekete a tolluk, mint szabad társaiknak. Ezt persze a saját tollazatainkon is tapasztaltuk. Nincs talán fontosabb, jellemzőbb, emlékezősre méltóbb pillanata a délvidéki magyar irodalomnak, mint a *Rózsaméz* főhősének, Gallai Istvánnak a szomorú humoros története, aki egész életében a csodatevő rózsamézet, az elérhetlent keresi, miközben a szenttamási kálváriadombon nemcsak a megfeszített Krisztusnak, hanem a latroknak is citerázik. Valahogy így voltunk, így vagyunk mi ezzel mindannyian itt a Délvidéken, latroknak is citerázunk. Mi lesz most már a kálváriadombbal, a Virágos Katonával, a régi Vágóhíddal, vörös falaival, a falba vésett károkatonákkal, és mi lesz most már mivelünk, testvérem, Gion Nándor. Csendes elégedettséggel vettük tudomásul, hogy nagy írónk 60. születésnapjára felújították a szenttamási kálváriát, történeteinek legfőbb színhelyét, amelynek hírért az ő regényei vitték el az anyaországba, vitték el a nagyvilágba. Egyik pályatársa írja a róla szóló megemlékezésben: Gion Nándor regényeit azért olvassák és szeretik nálunk annyian, mert bennük mindig rólunk álmodik, hadd tegyem hozzá, sokszor helyettünk is álmodott. Ám álmodás közben sem feledkezett meg soha a cselekvésről és a helytállásról:

A kultikus szemlélet leggyakrabban a vallásos-szagrális szférából meríti képzeteit és azonosításait, a költőket, írókat a szentség szférájába utalja (Margócsy 2007: 50). Az alkotó életének egyes epizódjaiban felidéződhetnek Krisztus életének mozzanatai (Margócsy 2007: 52), Egeresi Sándor is Krisztusra asszociált beszédében, amikor úgy fogalmazott, hogy e ház falai között 61 évvel ezelőtt felsírt a kisedé, akinek a betlehemi csillagra utaló vezérlő csillaga a mindenségben ragyogott. Dudás Károly azzal fejezte beszédét, hogy Gion átlépett az örökkévalóságba, visszatért az egekhez és csillagokhoz, oda, ahol regényeinek hősei élnek és citeráznak naphosszat. Az emlékező Gion Nándor életét Krisztus életével állítja párhuzamba: az író nagy tanítómesternek szólítja. Alkotói teljesítményét Jézus bibliai történetekből ismert képességeivel írja le: birtokában volt a csodának. A költők és írók „mind életük, mind alkotásuk során mágikus-mitikus csodákban részesülnek, s rajtuk keresztül esodák, mindenható, emberfeletti történések nyilvánulnak meg” (Margócsy 2007: 52). Az írónak égi szféra által kijelölt küldetése volt, hogy „keblére ölelje a sokat szenvedőket, akik bibliai módon arcuk verejtékével keresték meg a kenyérrelvalót”. A transzcendens szféra akaratát, az (élet)utat a fényes csillag jelezte, az égi jel által Gion a „Kárpát-medence jeles írójává” predestináltatott. Dudás Károly beszédében evangélistákra utaló fordulatot idéz Hornyik Miklóstól: az evangélisták Jézus szenvedéstörténetét, Gion Nándor a délvidéki ember szenvedéstörténetét írta meg. Alkotásaival szolgálatot tett nemzeté-

a nagyszerű regények, novellafüzérek, forgatókönyvek szakadatlan írása közben jutott ideje a kis közösség másfajta, kézzelfoghatóbb szolgálására is, hiszen évekig volt az Újvidéki Rádió magyar szerkesztőségének főszerkesztője, az Újvidéki Színház igazgatója, a Vajdasági Íróegyesület elnöke, mert hozzánk hasonlóan pontosan tudta, a kisebbségi lét kegyetlen szorításában az írástudónak nem lehet írni szobába, elefántcsonttoronyba zárkózni és onnan szenttelentül szemlélődni, nem lehet csak írni és a siker langy melegében sütkérezni. Istenem, mi itt a déli végeken soha semmit nem fejeztünk be. Gion Nándornak sikerült befejeznie azt, amit talán még a régi Vágóhídnál a fejébe vett: nagyszerű, életünkről a leghitelesebben számot adó regényfolyamának utolsó részét. Hamarosan a huszadik könyve is ott lesz az olvasó asztalán. Reményeink szerint már a délvidéki magyar olvasó asztalán is. Vigasztalásnak, fogódzónak, szülőföldi fájdalom kalauznak. Nyolc éve már, hogy Nandi Budapestre költözött, azóta keveset találkoztunk, beszélgettünk, vitatkoztunk, konyakoztunk. Hiába ment el azonban csúnya helyről, álmaiban, írásaiban egy pillanatra sem tudott elszakadni tőle. Vele ment a szigorú határon át, lefoghatatlan kolonc-ként, lehúzó, éltető batyuként ott volt vele Budapesten is, a szegedi klinikán is, élete legutolsó pillanatában is. A pályatárs, Hornyik Miklós pontosan fogalmaz: Gion Nándor a délvidéki ember szenvedéstörténetét írta meg maradó művekben a félelem, a kiszolgáltatottság, a bosszú és a történelmi alávetettség ismétlődő példáin. Regényeinek szereplői nem hősök, csak túlélők, akik a Monarchia korától a napjainkig ívelő időtartományban vészkijáratot keresnek maguknak. Megtalálható ez a vészkijárat, testvérem, Gion Nándor. Legszebb könyved, *A kárókatonák még nem jöttek vissza* című ifjúsági regényed hősei megtalálták, a csúnya helyről, az örökös ködből és mocsárútból a Gergián-tanya kilátótornyán át felkapaszkodnak a felhők fölé, ahol mindenféle gonosz emberek helyett darvakkal meg kárókatonákkal lehet beszélgetni, ahol Gallai István megállás nélkül citerázik, és ahol egészen közelről megnézhetik az eget és a csillagokat. Ott vagy most már te is közöttük, visszatértél, hazatértél, testvérem, Gion Nándor.” Berecz Mária felvétele. Szenttamási Rádió, 2002. november 1.

nek, „megírta remekbe szabott regényeiben az itteni emberek fájdalmait, gonosz elmarasztalásukat”, szemléletes képpel fejezte ki a jellegét annak a közösségnek, amely „latroknak is citerázik”. Az alkotónak elsőrendű tulajdonsága, hogy ő a legnagyobb, legkiválóbb, vagy legalábbis egy területen, vagy egy tulajdonság hordozásában a legtökéletesebb (Margócsy 2007: 75): az emlékező szerint Gion abban emelkedik ki a többi vajdasági magyar író közül, hogy „egyedül neki sikerült megírnia a Vajdaság regényét”. A Magyar Írószövetség nevében Tari István író mondott búcsúbeszédet, amelyben Gion és Szenttamás viszonyáról szólt.¹³²

Az emléktáblát, amellyel hivatalosan is kultuszhellyé nyilvánították a szülőházat, Dudás Károly és Tari István leplezte le, és az írószövetség nevében elhelyezték a kegyelet koszorúját. A megemlékezés koszorúját a tartományi kormány alelnöke, Egeresi Sándor, az önkormányzat nevében Gál Sándor, Bergel Zoltán és Dušan Mudrinski író, szerbtanár helyezte el. A koszorú kegyeleti tárgy, a koszorúzás kegyeleti aktusként ismert cselekmény. A koszorúzás ünnepélyes szertartása szorosan kapcsolódik a holtak tiszteletéhez, kultuszuk fenntartásához. Elsődleges formájában halott személyhez kötődik, szokásos része a temetési szertartásnak. Takáts Ferenc csoportosítása szerint az elsődleges emlékhely, amit megkoszorúznak, a sír vagy síremlék, a másodlagos emlékhelyek pedig azok a helyek, amelyekkel az elhunyt személy életében kapcsolatban volt: a szülőház, az emlékhelyet megjelölő emlékmű, mint például az emléktábla, köztéri szobrok, domborművek stb. A koszorúzási szokást archaikus képzetek, korábbi tudattartalmak továbbélése jellemzi: „Egy halott személy szülőházának vagy szobrának a megkoszorúzása ugyanis csakis annak a hiedelemnek a keretében tekinthető értelmes cselekedetnek, s a kívülálló szemében is csakis annak a hiedelemnek a fényében értelmez-

¹³² „Gion Nándi nyilván erre az egészre csak legyintene egyet, és meghívna bennünket egy felesre, hogy kijózanodjunk, és én, aki annyira szeretek az élő szónak az esetlegességébe kapaszkodni, most egy papirlapot húzok elő a zsebemből, mert egy kicsit tőle is tanultuk azt, hogy irodalmilag az létezik, amit leírunk. Gion Nándor szülőhelyén forgatjuk szemünket, Szenttamáson, ahol a magyarok és a szerbek százévenként leszámolnak egymással, ahol talán éppen ezért kifejezettebben, életesebben láthatjuk mindazt, ami valóságunkat meghatározza. Gion sokáig falunak nevezte Szenttamást, faluszélnék ezt a helyet, emberré válásának színhelyét, ahol jobbára szegény emberek élnek még ma is, akik nem szokták elbonyolítani, ellelkizni a dolgokat, s elkenyéztetni gyerekeiket. Őt is munkára nevelték. A szabad életnek, a gyerekkor csatangolásainak a nyári szüneteknek véget vető kemény fizikai munka edzette meg, mártotta meg a felnőttek világában. Irodalmunk építőmunkásává, egyik megalapozójává is az tette. Kamaszféjjel tanyákat bontani, kocsiszíneket, fészereket, disznóólakat építeni, olyan emberek között munkálkodni, feloldódni, akiből a nehéz kétkézi fizikai munka sem öli ki a humorérzékét, ebben a világban vált Gion igazi íróvá, akinél a teremtő erő szívós kitartással párosult. Aki a jól végzett munka örömeivel mesélte történeteit, hisz tisztában volt azzal, hogy egy ember, egy közösség a történeteiben él igazán. És ahogy egy ember erejét, úgy a közösség erejét is megsokszorozza a végveszély. Talán éppen ezért kiváló írók születtek Szenttamáson az 1940-es évek elején. És az sem lehet a véletlen műve, hogy épp a szenttamási helyszínek és történetek a legérzékletesebben ábrázolt, a legjobb művészzettel megörökített helyszínek és történetek irodalmunkban. Jobban figyeljünk hát Szenttamásra, mindarra, ami Szenttamáson történik.” Berecz Mária felvétele. Szenttamási Rádió, 2002. november 1.

hető, amely szerint az elhunyt személyt – vagy legalábbis az elhunyt személy szellemét, esetleg valamely tulajdonságát: hősiességét, nemességét, ilyen-olyan tehetségét – a szülőház és a szobor az érintkezés, illetve a hasonlóság mágiája révén a szó szoros értelmében *tartalmazza*, ennél fogva a koszorúzó – aki egyébként közömbös és halott tárgyakra hordaná koszorúit minden cél és értelem híján – a szülőházban és a szoborban magát az elhunyt személyt tisztelheti” (Takáts 1997: 23–24).

Gion Nándor szenttamási történeteibe illő az emléktáblával kapcsolatos eset: Az emléktáblán, amelyet egy szenttamási kőfaragó cég készített, mind a magyar, mind a szerb nyelvű szövegbe, helyesírási hiba csúszott, amit a szervezők akkor vettek észre – ekkor látták ugyanis először a kész táblát –, amikor a kőfaragó cég munkásai a leleplezés előtti délután a falra rögzítették. Mind a szerb, mind a magyar szövegben nagy kezdőbetűvel írták a srbobranski és szenttamási -i képzős földrajzi nevet. Idő már nem volt a kijavítására, így a hibás feliratú táblát kellett leleplezni. A cég az ünnepség után azonnal eltávolította az emléktáblát a falról, és kijavította a hibákat, azonban a hibás feliratú tábla volt látható az eseményről tudósító újságok oldalain, a televíziók híradásaiban. A Magyar Szóban jelentek is meg olvasói reagálások az esettel kapcsolatban.¹³³ Rövid időre, a ház felújításáig ismét elhelyezték az emléktáblát az író szülőházán, majd az építési munkálatok kezdetén újra lekerült a házról. Végül az emlékmúzeum elkészültével felkerült a falra a tábla harmadik változata is, amelynek feliratában már zárójelbe tették az író születésének és halálának évszámát.¹³⁴

Fontos elemei a kultusznak az író tiszteletére meghirdetett irodalmi pályázatok. Az irodalmi pályázatok az író és művei népszerűsítését szolgálják, céljuk, hogy a diákok közelebb kerüljenek az író munkásságához, részletesebben megismerjék az életművét és alkotásait. A kultuszszervező tevékenység eredményeként 2003-ban és 2004-ben három Gion Nándor Irodalmi Pályázatot is meghirdettek Vajdaságban. 2003. május 10-én a szenttamási községháza nagytermében Gion Nándor emlékére szervezett irodalmi estet a Három Vármegye Ifjúsági Mozgalom szenttamási tagozata és a Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola.¹³⁵ Az ugyanez

¹³³ Lásd pl. Szloboda János *Kegyeltséért emléktábla* című írását: Magyar Szó, 2002. november 12., 6. p.

¹³⁴ Az emléktábla-felirat legújabb változatát l.: melléklet 17.

¹³⁵ A szervezők (Andróczky Csaba, Drobnik Aranka és Kiss Rudolf) irodalmi pályázatot hirdettek meg diákok részére, a pályázók Gion Nándor műveivel kapcsolatos írásokkal, elemzésekkel nevezhettek be. A pályázat témái: Mit tanultam meg Gion Nándor műveiből?, Gion szereplői, Gion helyszínei. A pályázatra a helyi Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskolából érkeztek a pályamunkák, összesen tizenhárom. Az eredmény: I. helyezés Munjin Andrea (VI. c osztály) *Családragény a családragényen belül*, II. helyezés Nagy Ildikó (VI. c osztály) *Gion műveinek szereplői*, III. helyezés Jagity Anita (VIII. c osztály) *A Virágos Katona* című írása. Különdíjat kapott Paracki Teodóra (VIII. c osztály) *Szülőfalum, a gioni regények világa* című dolgozatáért és Kiss Zsanett (VI. b osztály) a *Testvérem, Joáb* című regény elemzéséért. Az irodalmi est vendégei dr. Hózsa Éva, az Újvidéki Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének tanára és dr. Árpás Károly szegedi író, irodalomtörténész, tanár voltak, akik a gioni életműről tartottak előadást.

év őszén meghirdetett pályázatra Gion-művek szereplőit bemutató dolgozatokat vártak a szervezők.¹³⁶

2004 elején a szabadkai Svetozar Marković Gimnázium is meghirdette a Gion Nándor Irodalmi Pályázatot.¹³⁷ A pályázaton részt vett szenttamási gimnazisták, Bicskei Andrea, Fodor Andrea, Forgács Mária és Kiss Ágnes első helyezést értek el a Gion Nándor regényeinek szenttamási helyszíneit feltérképező dolgozatukkal.

Az intézményesülés periódusa

Az intézményesülés időszakához köthető a Gion-zarándoklat kegyhelyének számító Gion Nándor Emlékház létrejötte és az évente megrendezésre kerülő

¹³⁶ 2003 őszén Andróczy Csaba, Drobnik Aranka és Kiss Rudolf újabb Gion Nándor-pályázatot hirdetett meg, amelynek témája ezúttal egy Gion-mű szereplőjének bemutatása, jellemzése volt. A szenttamásiak mellett a pályázaton szabadkai, martonosi, budiszavai és zentai diákok is részt vettek. A huszonegy beérkezett pályamű közül – a dr. Hózsá Éva, dr. Árpás Károly és Kiss Éva alkotta zsűri szerint – legjobbnak Munjin Andrea (Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola, Szenttamás, VII. osztály) Török Ádám jellemzése bizonyult, jutalomban részesült még Sőreg Csilla (Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola, Martonos, VII. osztály) Burai J.-ről, Krievék Gabriella (Széchenyi István Általános Iskola, Szabadka, VI. osztály) szintén Burai J.-ről és Borbás Eszter (Ivo Andrić Általános Iskola, Budiszava, VIII. osztály) Gergján Sándorról készült jellemzése. A rendezvény vendége Majoros Sándor író volt.

¹³⁷ 2004. február 27-én Gion Nándor-émlékünnepség keretében hirdették ki a Gion Nándor Irodalmi Pályázat eredményét a szabadkai Svetozar Marković Gimnázium magyartanárai, Viktor Györgyi és Hajdú Ágnes, a pályázat és az emlékünnepség szervezői. Az ünnepségen dr. Árpás Károly szegedi irodalomtörténész tartott előadást *A bemetszett idő – a Gion-féle ifjúsági regényről* címmel. A huszonhárom beérkezett írást Hózsá Éva és Raffai Éva bírálta el: „A zsűri magas színvonalúnak minősítette a versenyt, és megállapította, hogy ez a pályázat valóban a fiataloké volt, ugyanis a Gion Nándor-művek hatására a diákok különböző nézőpontból közelítettek társadalmi-politikai kérdéseinkhez, a kisszerű helyi (munkahelyi, iskolai) hatalmi visszaélés, a hazug magatartás és el lehetetlenítés különféle lehetőségeihez, a fiatalok kitörési esélyeihez. Élményszerű olvasmányként élték meg, illetve értelmezték a Gion-szövegeket, mérész dialógusokra és nézőpontváltásokra vállalkoztak. Figyelmet érdemel az alapos irodalmi tanulmányok sokrétű szerkezeti megoldása, a kapcsolattörténeti szempont és a szövegek közötti magabiztos mozgás megnyilvánulása. Az eredmény: *Irodalmi tanulmány*: 1. Szőke Ágnes (Deák Ferenc Gimnázium, Szeged), 2. Sági Andor (Svetozar Marković Gimnázium, Szabadka) és jelíges pályázat (Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium, Szeged), 3. Lénárt Györgyi (Svetozar Marković Gimnázium, Szabadka) és Urbán Irén (Óbecsei Gimnázium). Különdíj: Babarcsi Katica (Deák Ferenc Gimnázium, Szeged), Koós Gabriella (Deák Ferenc Gimnázium, Szeged), Vörös Tímea (Svetozar Marković Gimnázium, Szabadka). Egyetemi kategória: 3. Törtéti Kinga (Tanítóképző Kar). *Hely-, irodalom- és kapcsolattörténeti vonatkozású tanulmányok, értekezések*: 1. (szenttamási csapat), 2. Varga Ildikó (Egészségügyi Középfiskola, Szabadka), 3. Losonc Szilvia (Svetozar Marković Gimnázium, Szabadka). *Esszék, novellák, versek, képvversek*: 1. Fercsik Rita (Svetozar Marković Gimnázium, Szabadka), 2. Pál Ágnes (Svetozar Marković Gimnázium, Szabadka), 3. Sütő Csilla (Dositej Obradović Gimnázium, Topolya). Különdíj: Szokol Szabolcs (Politechnikai Középfiskola, Szabadka), Varkulya Csilla (Miloš Crnjanski Általános Iskola, Szabadka).” „*Ez a pályázat a miénk*”. *A szabadkai Svetozar Marković Gimnázium Gion Nándor Irodalmi Pályázata*. Magyar Szó, 2004. február 24., 15. p.

Gion Nándor Napok rendezvénysorozat, amely az író születésének hónapjához, februárhoz kötődik. Az emlékhelyek és múzeumok a kultusz jelenvalóságát biztosítják, mert a kultuszoknak állandó helyekre van szükségük, ahol a hívők bármikor leróhatják kegyeletüket, írja Lakner Lajos a Petőfi Házzal kapcsolatban (Lakner 2004: 145). Ilyen hely az is, ahol egy-egy alkotó élt. A kultikus gondolkodás szerint ugyanis az alkotó lakhelye „megszenteltnek” (Lakner 2004: 141) számít.

Sargina Ludmilla a Puskin-házakról írt tanulmányában az irodalmi múzeumok két típusát, az irodalomtörténeti múzeumot és az irodalmi emlékmúzeumot különíti el. Az irodalomtörténeti múzeum kiállításai az irodalom fejlődését történelmi összefüggéseiben mutatják be, az irodalmi emlékmúzeumok általában emlékhely-komplexumok, épületet, lakást, birtokot, írók személyes tárgyait és irodalmi kiállításokat foglalnak magukba (Sargina 1994: 197). A Gion Nándor Emlékház Szenttamáson az „egyszemélyes, azaz egyetlen szerzővel foglalkozó” (Takáts 1994: 187) irodalmi emlékmúzeum típusába tartozik.

Az intézménynek otthont adó épület Gion Nándorék családi háza a mai néven Popovača venac utca, az író születésekor Sutjeska utca 30-as száma alatt.¹³⁸ Az utcáról, „Szenttamás legkisebb, mindössze nyolc házból álló utcájáról” (Füzi 1998: 5) és a családi ház környezetéről több nyilatkozatában is beszélt az író: „Képzeljünk el egy szabálytalan U betűt, amelynek az egyik szára egészen rövid, ez volt az én utcám, illetve csak egy házsor, a másik két vonal két hosszabb házsort jelent, az egészhez hozzátartozik még egy görbe ékezet a negyedik házsorral, ez a keskeny kanyargós folyó mellett volt. Az U betű ágai között hatalmas és nagyon lapos füves rét terült el, ennek a közepére valamikor hozott anyagból egy dombot csináltak, annak a tetejére egy temetőt. És a túloldalról is temetők fogták körül a házakat, kaszáló sorrendben, vagyis jobbról balra így: a görögkeleti szerb, a katolikus magyar, a zsidó, a református német, a nazarénus és az ókatolikus temető. Mindezt átkarolta a tisztavízű kis folyó” (Füzi 1998: 10). Gion Nándor utcája a helyszíne a *Testvérem, Joáb, Az angyali vigasság* és az *Ezen az oldalon* című kötetek írásainak is, ez utóbbiban, a *Keresztvivő a Keglovics utcában* és a *Példabeszéd a szelídített állatokról és az emberszabású növényekről* című novellájában a Keglovics utca néven szerepel.

A *Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig* szülőházként említi¹³⁹ a Popovača venac utcai családi házat, Gion viszont 1994-ben a Kortárs folyóiratban publikált naplórészletében azt írja, hogy egy vert falú falusi házban született, mert az apja akkor kezdte építeni a családi házukat: „Otthon éreztem magam igazi szülőházamban is, amelyet azóta lebontottak, az apám által felépített házunkban is, amely még mindig áll...” (Gion 1994: 19–20). Ugyanebből az írásból ismert, hogy kicsi kora óta ebben az apja által épített házban élt, mert még meg sem száradt a vakolat, nedves volt a vert falú ház, amikor beköltöztek. A családi ház 1940-ben

¹³⁸ A családi házról készült fényképeket l.: 18. melléklet.

¹³⁹ „Szülőháza 1994 nyarán egy közlekedési baleset során megrogyant, de 1996-ban eredeti állapotában helyreállították” (Erős 2004: 543–544).

épült, az író mindössze féléves volt, amikor 1941 őszén odaköltözött a szüleivel (*Szülőföldem: Szenttamás*). Az író a *Szülőföldem: Szenttamás* című dokumentumfilmben sem határozta meg pontosan a születési helyét, csupán annyit árult el a riporternek, hogy családi házuktól pár száz méterre született egy kis nádfedeles házban, ahol akkor albréletben laktak a szülei. A kis nádfedeles ház a mai Prizreni utca 30-as száma alatt állt. Az épületet az utca- és környékbeliek Gion-házként emlegették.¹⁴⁰

Az irodalmi kultuszokat „előhívó, létrehozó és fenntartó közösségi emlékezet, valamint manifesztatív megnyilvánulása, a rendszerszerű ismétlődés életre hívta – a szó pozitív értelmében – szertartásos cselekményrend térfüggő (térösszefüggésben kibontakozó) jelenség. Az életmű olyan tárgyi emlékeihez kötődik, mint amilyen a szülőház/alkotói ház, a személyes léttér dokumentumai, a könyvtár, a kéziratok, az írói relikviák” (Bence 2004: 95). Gion Nándor térbeli kötődései három városhoz, Szenttamáshoz, Újvidékhez és Budapesthez fűződnek. Szenttamáson az emlékházzá alakított szülői ház a kultusz legfontosabb intézménye. Ha az emlékház történeti kontextusát vázoljuk fel, az első dátum 2002. Ekkor merült fel a családi ház megvételének gondolata. A kezdeményező Zatkó Ibolya zenetanár, a Citerazene-barátok Klubjának vezetője, a Vajdasági Magyar Szövetség szenttamási szervezetének elnöke volt. Az emléktábla leleplezése után nemsokára, 2002. november 8-án meghalt Gion Nándor édesanyja, Gionné Gallai Teréz, és eladásra került a ház. A kínálgzó alkalmat nem merték, nem volt szabad elszalasztani. Mivel a kultusz sajátos arculatot ad egy településnek, és közösségmegtartó ereje van (Keresztesné 2000: 188), Zatkó Ibolya elgondolása szerint a háznak, az író emlékének ápolása mellett, közösségmegtartó funkciót is el kellene látnia. A *Gionfalva* című portréfilm szerzőinek nyilatkozva elmondta, hogy a családi házat emlékházzá kell alakítani, mert „vétek volna, ha Szenttamás egy szenttamási írónak ezt nem biztosítja” (*Gionfalva. Szenttamási portré*). Felmerült a gondolat, hogy az épület nemcsak múzeumként, hanem magyar művelődési házként, kulturális rendezvények színhelyeként is működhetne.¹⁴¹

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma segítségével az épület és a telek 2004. június 9-én a Citerazene-barátok Klubjának tulajdonává vált. Miután építési szakértők véleményezték a ház állapotát, nyilvánvalóvá vált, hogy nem lehetséges tatarozni, át kell építeni az eredeti alapokra és meghagyni eredeti formáját, kinézetét. 2007 nyarára elkészült a tervdokumentáció, amivel ugyanebben az évben sikeresen pályáztak a Vajdasági Autonóm Tartomány Nagyberuházási Alapjánál. A munkálatok a következő év tavaszán kezdődtek, és 2009 nyarára

¹⁴⁰ A házat és a telket az 1950–60-as évek fordulóján megvásárolta a ma ott lakó Fehér család. A nádfedeles házat a hatvanas évek első felében lebontották, helyén új ház épült.

¹⁴¹ 2003-ban Bunyik Zoltán, a Tartományi Oktatási és Kulturális Titkárság titkára közbenjárására dr. Csapody Miklós, a Magyar Demokrata Fórum országgyűlési képviselője segítségével a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma pénzt biztosított a Gion családi ház megvételére. Zatkó Ibolya halála után Németh Dezső, a Vajdasági Magyar Szövetség és a CBK új elnöke vette át az emlékmúzeum alapításával kapcsolatos ügyek intézését.

fejeződtek be. A Gion Ház 2009 nyarán kezdte meg működését, ekkor még nem emlékmúzeumként, hanem különféle kulturális rendezvényeknek nyújtott otthont. Az emlékmúzeum megnyitóját először 2009. augusztus 29-ére tervezték, de a gazdasági világválság miatt erre nem kerülhetett sor.¹⁴²

A kultuszt folyamatosan ápolni kell, szükség van a „rögzített értelemtartalmak állandó ismételtetésére, felmutatására, újabb és újabb hitvalló, hitet megerősítő cselekedetekre: ünnepségekre, kiadványokra, megemlékezésekre. E védelmi technikák alapelemei: az alkotó karizmájának folytonos felmutatása, a kultikus hős rendkívüli nagyságának, reprezentáló erejének újabb és újabb igazolása” (Lakner 2005: 18). A kultusz állandó igazolásra szorul, különben az idő múlásával, a viszonyok megváltozásával elhalványul és eltűnik. A kultusz popularizálása, folyamatos ápolása érdekében 2006-tól minden februárban, az író születésnapjának a hónapjában, Gion Nándor Emléknappokat szerveznek a Szenttamási Népkönyvtárban.

2006-ban a *Gion-rajongók estje (Szenttamás–Budapest)* című rendezvény keretében mutatták be Tóth Barnabás és Simonyi Balázs budapesti filmesek Gion Nándorról szóló dokumentumfilmjüket.¹⁴³ Ugyanebben az évben a szegedi, sorrendben IV. Ifjúsági Találkozó szervezői Gion Nándor irodalmi munkásságának bemutatására vállalkoztak, a rendezvényen részt vettek a szenttamási Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola diákjai és tanárai is. A szenttamási diákok Gion Nándor műveiből vett részletekkel, Gion-irodalmi összeállítással léptek fel.¹⁴⁴

Az emlékház-létesítés céljából megvásárolt szülőház újjáépítési munkálatainak megkezdésével egy időben Gion Nándor néhány szenttamási tisztelője Németh Dezső és Horváth Futó Hargita magyartanár vezetésével 2006-ban gyűjtést indított a még fellelhető fényképek, levelek, dokumentumok, relikviák begyűjtésére. Ekkor még nem alakult meg hivatalos egyesület vagy emlékbizottság, amely intézményesen szervezte volna a kultuszeseeményeket Szenttamáson, a Gion-kul-

¹⁴² A Gion Nándor Emlékházzal kapcsolatos cikkek: Molnár Eleonóra: *Emlékmúzeum lesz Gion Nándor szülőházából. A Mozaik Alapítvány terveiről* Bunyik Zoltán elnökkel beszélgettünk. Magyar Szó, 2004. március 10., 15. p.; Nagy Magdolna: *Szülőházból emlékmúzeum*. Magyar Szó, 2008. június 16., 13. p.

¹⁴³ A 25 perces *Gionfalva (Szenttamási portré)* című dokumentumfilmben (Snittegylet Filmműhely, 2008) a Gion Nándorral készült egyik utolsó interjú látható (Tóth Barnabás készítette 2001 decemberében). A filmben nyilatkozik Gionné Gallai Teréz, Gion Nándor édesanyja (Tóth Barnabás interjúja 2001 decemberében készült), Gion Juba Eszter, Gion Nándor neje, Szerbhorváth György szociológus, megszólalnak a szenttamási ismerősök, Gion-rajongók és még sokan mások. Az estről készült fényképet l.: 19. melléklet.

¹⁴⁴ A 2006. április 29-én és 30-án a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége Szegedi Tagozatának szervezésében megtartott IV. Ifjúsági Irodalmi Találkozón Gion Nándorról szóló kiállítás, az író regényeiből készült filmeket és dokumentumfilmeket láthatott a közönség, illetve hallhatta dr. Virág Zoltán *Az értékrendek racionalizációja (Gion Nándor korai regényei)*, dr. Fűzi László *Gion Nándor kései novellái*, dr. Árpás Károly *A kép összeáll (A gyermekkor ábrázolása Gion ifjúsági regényeiben)* és Mikola Gyöngyi *Verekezés a Zöld utcában (Az erdőszak ábrázolása Gion Nándor prózájában)* című előadását. A IV. Ifjúsági Irodalmi Találkozó plakátját l.: 20. melléklet.

tusz ápolását néhány ember, egy baráti-irodalmi csoport tűzte ki célul. Megkezdődött a Gion-művek szenttamási helyszíneinek feltérképezése, fényképes dokumentálása, a szereplők azonosítása létező személyekkel, az opus bibliográfiai feldolgozása, a Gion-művek és a róluk írt kritikák, ismertető, tanulmányok, az íróval készült interjúk összegyűjtése. A kultusz alanya, Gion Nándor, műveinek megírásával érdemelte ki a megbecsülést, és mivel a „műalkotás a befogadás folyamatában kel életre, a kultuszkutatót a műnek nemcsak értelme, hanem a kulturális-társadalmi közegben való tényleges élete foglalkoztatja” (Tverdota 2006: 840–841), ennek pedig az írói bibliográfia a legjobb mutatója.

Az összegyűjtött anyagból 2007. március 31-én a Gion Nándor Emléknepok keretében kiállítás nyílt a Szenttamási Népkönyvtárban.¹⁴⁵ Az író életéből fényképeket és dokumentumokat bemutató kiállítást Rencsár Tivadar, az Újvidéki Televízió szerkesztője és újságírója, Gion Nándor gyermekkori barátja, osztálytársa nyitotta meg. Beszédében Gion Nándorról, kettejük közös gyermekkoráról, egyetemi éveikről beszélt, és kiemelte Aladics János magyartanár¹⁴⁶ Gion Nándor írói pályájának alakulásában betöltött szerepét.¹⁴⁷ Rencsár Tivadar beszéde az adatoló

¹⁴⁵ A kiállítás szerzői: Horváth Futó Hargita, Németh Dezső, Kiss Éva.

¹⁴⁶ *Aladics János* (Ókér, 1928. január 30.–Újvidék, 1986. augusztus 28.) – Az Újvidéki Rádió és Televízió újságírója és színikritikusa, a művelődési rovat szerkesztője. Újvidéken érettségizett 1948-ban, ugyanott, a Pedagógiai Főiskolán B. Szabó Györgynél diplomázott, s még abban az évben kinevezték magyartanárnak a szenttamási általános iskolába. Az V. osztály osztályfőnökeként kezdte meg pedagógiai pályáját, s ez volt az első és egyben az utolsó nemzedék is, amelyet kivezetett. A diákjainál nem sokkal idősebb tanár megszerettette velük az anyanyelvet, a mondott és írott szót, s irodalmi ismereteiket is jól megalapozta. Némelyik közülük azóta sem tette le a tollat, tanítványai közül két író (Gion Nándor, Végel László), egy írógató orvos (dr. Szép Dezső) és egy újságíró (Rencsár Tivadar) került ki. 1953 őszén került az Újvidéki Rádióhoz, s ettől kezdve, csaknem harminc éven át a médiában dolgozott. Kalapis Zoltán: *Életrajzi kalauz. I. Ezer magyar biográfia a délszláv országokból*. Forum, Újvidék, 2002. 25–26. p.

¹⁴⁷ „Nándor, és ezt nem az örök barátság mondatja velem, hanem ez tényleg így igaz, mindenre alkalmas volt. A sporttól kezdve, a röplabdától – Szekrény Ferenc osztálytársunk, barátunk is itt van, tanúsíthatja – a fociig, a fafaragásig, a kőműveskedésig, tényleg mindenre nagy tehetsége volt. Okos, gondolkodó ember volt a nagy Nándor. És még egyszer mondom, nem azért, mert a mi barátunkról van szó, hanem azért, mert ilyen ez a szenttamási föld, ilyenek a szenttamási emberek, ebből a Szenttamásból ilyen emberek tudnak kinőni. Amikor hallottam erről az emlékkiállításról, egyre többet gondolkodtam arról, milyen is volt Nándor, hogyan alakult az életünk. Picikorunktól az elválásig együtt nőttünk fel, együtt küzdöttük végig az életet. Hogyan is alakult a mi sorsunk? Mondhatom, Nándor predesztinálva volt az irodalomra is, azt hiszem, hatodikba vagy hetedikbe jártunk, emlékszem az osztályteremre, amelybe jártunk, de hogy hanyadikosok voltunk, már nem tudom, lényegtelen is, Aladics János tanár úr íratott velünk egy iskolai dolgozatot. A barátságról kellett írni. Arra emlékszem ma is, hogy nagy Nándor dolgozata, ami egy írkalapnak a háromnegyed részét töltötte ki, olyan tökéletes fogalmazvány volt – remélem, egyszer náluk a padláson megtalálom azt a magyarfüzetet, amibe írta –, hogy Aladics tanár úr, aki sok mindent elolvasott életében, nem tudott szóhoz jutni. Mindenkinék lelkesedve mutatta a fogalmazást hangsúlyozva, hogy azt egy kisgyerek írta az iskolában. Tényleg gyönyörű volt. Őszi, téli estéken azt játszottuk, hogy írók vagyunk, ülünk és írogatunk nálunk a konyhában, és tényleg Nándorból, ahogy később is, jöttek a szavak, a mondatok, a mesék. Írói alkat volt, pedig kis híján múltott, hogy ne író legyen.

emlékbeszéd típusába (Porkoláb 2005: 59) sorolható, kordokumentum, amely az író életéből közöl adatokat.

A négy témakört – Gion Nándor gyermek- és iskoláskori éveit, az iskoláztatásával kapcsolatos dokumentációt, irodalmi munkásságát, társadalmi és irodalmi elismeréseit – felöllelő kiállítás anyaga a Szenttamási Népkönyvtár kiállítótermében lett elhelyezve.¹⁴⁸ A kiállítás helyszínére a könyvtár kölcsönzési és információs terméből lehetett belépni egy három méter magas barokk stílusú faragott faajtón. Az ajtó két oldalára a rendezők Gion Nándor kinagyított portréit helyezték el, az arcképeket 2001 decemberében készítette az író budapesti lakásában Simonyi Balázs fotós. A látogató a kiállítás nyitóelemeiként szolgáló írói arcképek között léphetett a kiállítóterembe. A leghangsúlyosabb helyre, a terem közepén álló asztalra kerültek az író kötetei, illetve válogatás folyóirat- és újságcikkeiből. A terembe belépő látogató ezeket vehette legelőször szemügyre: a sokoldalú, termékeny író gazdag életművét. Húsz regény, novelláskötet, a Hídban, az Új Symposionban, a Magyar Szóban, a Forrásban és még számtalan más lapban, folyóiratban, antológiában publikált szépirodalmi írások, tanulmányok, kritikák, cikkek, naplójegyzetek. A kiállított kötetek egy részét Gion Nándor ajándékozta a Szenttamási Népkönyvtár olvasóinak. A könyveket, amelyeknek nagyobb részét

A nyolcadik osztály befejezése után egy évig inaskodott, előbb kereskedő volt, azután Romodánál – ha emlékeznek rá az idősebbek – bicikliket próbált javítani. Az édesapja, Matyi bácsi, egy áldott jó ember, úgy gondolta, hogy nem tudja eltartani, ha iskolába adja, de egy év után ráadta a fejét, és a hároméves szabadkai vasúti iskolába iratkozott Nándor. Abban a három évben össze és télen nem voltunk együtt, a nyarat természetesen együtt töltöttük, és megértük azt, hogy befejeztük a középiskolát, ő a szabadkai, én a gimnáziumot. Elhatároztuk, hogy ő Belgrádba a gépészeti karra iratkozik, mivel vasúti, gépészeti iskolát fejezett be, én pedig, mivel ösztöndíjat kaptam a jogra, természetesen megyek vele Belgrádba – annak ellenére, hogy Újvidéken megnyílt a jogi kar –, két szenttamási, normális, eddig együtt voltunk, együtt leszünk ezután is, és a fővárosban folytatjuk a tanulmányainkat. A szerencsének vagy szerencsétlenségnek – akkor az nekünk nagy szerencsétlenségnek tűnt – köszönhetően úgy sikeredett, hogy Nándornak felvételi vizsgát kellett tennie, mivel hároméves középiskolát végzett. A felvételin 49 pontot kapott, ha ötven pontot szerez, beírják az egyetem első évére, ott tanulunk Belgrádban, és hiszem, hogy Nándor ma világhírű – és ezt megint nem azért mondom, mert ő volt a legjobb barátom, hanem azért, mert ismertem a képességeit – gépészmérnök, tudós lett volna, és kötve hiszem, hogy irodalommal foglalkozik. Ezen az egy ponton múlt, és azon, hogy nagyon el voltunk keseredve, én magamra maradtam Belgrádban, neki pedig haza kellett jönnie csalódkodva, hogy nem sikerült. Szerencsére – én Belgrádban egy hónapon át kerestem lakást, tengődtem, és amikor hazajöttem, akkor mesélte ezt el Nándor – Újvidéken leszállt, hogy halogassa egy kicsit a hazatérést, és eszébe jutott Aladics tanár úr. Elment hozzá vendégségbe meglátogatni. A tanár úr mondta neki, ha már így alakult, miért nem próbál meg beiratkozni a Magyar Tanszékre. Megaludt nála, másnap elment, természetesen játszva letette a főlvételi anélkül, hogy készült volna, mert világlelétében sokat olvasott a ponyvaregénytől az égvilágon mindent. Nekem azt mondta: – Gyere te is Újvidékre, itt van a jogi kar, van lakás, a harmadik ágy – Milacski Mátvás szenttamási barátunk lakott vele egy szobában akkor – neked van fenntartva. Így került még közelebb az irodalomhoz, és lett belőle az, aki lett.” Berecz Mária felvétele. Szenttamási Rádió, 2007. március 31.

¹⁴⁸ A kiállításról készült fényképeket l.: 21. melléklet.

az író a kézjegyével is ellátta, a könyvtár Helytörténeti Tárában őrzik.¹⁴⁹ A dedikáció a maga egyediségében a kézírás egyik típusa (Praznovszky 2006: 843).

A dedikált könyv kultikus tárgy és irodalomtörténeti forrás is: „A dedikálás, a dedikált könyv megküldése a mecénásnak, a pályatársnak, a személyesen ismert s valamilyen szempontból fontos olvasónak, az irodalmi élet egyik rituáléja. Eredetileg az új könyv megjelenéséhez kapcsolódó ünnepi rítus, később, időben hozzánk közeledve s egyre általánosabbá válva az ünnepi és a hétköznapi között elhelyezkedő átmeneti rítus. A szerző (dedikáló) ezzel megtiszteli a megajándékozottat, kifejezi viszonyát hozzá, gesztust gyakorol. Egy-egy dedikáció tehát érdekes, mint az irodalmi élet történéseinek, a gesztusnak megfogható dokumentuma, s érdekes maga a dedikátum, az ajánlás szövege is: az a mód, ahogy ez a gesztus nyelviileg realizálódik” (Lengyel 2001: 67–71). Gion Nándor a Szenttamási Népkönyvtár Helytörténeti Tárában fellelhető műveit – és azok néhány fordítását – 1982 októberében két alkalommal, 21-én és 30-án dedikálta. A kiállított Gion-kötetek, -írások mellett a Gion-művek fordításai sorakoztak. Az életmű mögött az író relikviává magasztosított személyes dokumentumait tették közszemlére: Gion Nándor saját kezűleg írt feljegyzését két példányban az 1950/1951. iskolaév tanulmányi eredményéről, a szenttamási Magyar Tannyelvű Nyolcosztályos Iskola elismerő oklevelei kitűnő tanulmányi eredményéért és példás magaviseletéért, fénymásolatokat az iskolai anyakönyvekbe való bejegyzéséről, amelyekben a tanulmányi eredmény mellett a diák személyiségjegyeinek leírása is olvasható, az Arany János Nyolcosztályos Iskola szerb nyelven kiállított bizonyítványát a kisérettségi vizsgáról¹⁵⁰, a szenttamási Vegyes Típusú Ipariskola szerb nyelvű bizonyítványát a záróvizsgáról 1956. június 1-jei és 1956. szeptember 1-jei dátum-

¹⁴⁹ A Szenttamási Népkönyvtár Helytörténeti Tárának dedikált példányai: *Kétéltűek a barlangban*. Forum Nyomda, Újvidék, 1968. [A dedikálás szövege: Első könyvtáramnak, első könyvemet. Gion Nándor. Időpontja: 1982. október 21.] *Engem nem úgy hívnak. Regény*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1970. [A dedikálás időpontja: 1982. október 21.] *Testvérem, Joáb*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969. [A dedikálás időpontja: 1982. október 21.] *Nije to moje ime. Roman*. Veselin Masleša, Sarajevo, 1979. [A dedikálás időpontja: 1982. október 21.] *Z togo boku. Roman*. Ruske slovo, Novi Sad, 1979. [A dedikálás időpontja: 1982. október 30.] *Igral je tudi sleparjem. Roman*. Pomurska založba, Murska Sobota, 1980. [A dedikálás időpontja: 1982. október 30.] *Sortúz egy fekete bivalyért*. Regény. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982. [A dedikálás időpontja: 1982. október 21.] *Latroknak is játszott*. Magvető Kiadó, Budapest, 1982. [A dedikálás időpontja: 1982. október 30.] *S ove strane*. Matica srpska, Novi Sad, 1974. [A dedikálás időpontja: 1982. október 21.]

¹⁵⁰ A kisérettségi vizsga az 1954/1955. iskolaévben június 21-e és június 29-e között zajlott. A Szerb Népköztársaság alkotmányának 84. cikkelye és a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Tudományügyi és Kulturális Minisztériumának utasítása alapján meghozott kisérettségi vizsgára vonatkozó szabályzat első szakasza kimondta, hogy a nyolcosztályos képzés után nem kötelező kisérettségi vizsgát tenni. Enélkül is megkapták a nyolcosztályos elemi vagy az alsófokú gimnázium (mint a kötelező nyolcosztályos képzés formájának) elvégzéséről szóló bizonyítványt. A kisérettségi vizsga előfeltétele volt a gimnáziumba (felső osztályok) és a szakközépiskolába való iratkozásnak. A tudáspróbara a diákok önként jelentkezhetek. A szabályzat szerint a kitűnő tanulmányi eredmény vagy más körülmény miatt a diák nem volt felmenthető a vizsgáztatás alól.

mal, jegyzőkönyveket az Arany János Nyolcosztályos Iskola kísérettségi vizsgáztatóbizottságának üléseiről az 1954/1955. tanévben¹⁵¹, bizonyítványt az ipariskola III. osztályának elvégzéséről a fémipari mechanikus szakon¹⁵², születési anyakönyvi kivonatot 1956-ból, amelyen látható, hogy Gion Nándor születését 1941. február 10-én jegyezték be az anyakönyvbe, a születési időpontja pedig 1941. február 5-e¹⁵³ és a szabadkai Fémipari Szakközépiskola bizonyítványait. A kiállí-

¹⁵¹ A bizottság 1955. június 20-a és 29-e között tizenöt jegyzőkönyvet készített. Tagjai: elnök Illés János, az oktatási tanács küldöttje, helyettese Tözsér Ferenc, az iskola igazgatója. Vizsgáztatók: Aladics János magyar nyelv és irodalomból, Gálik Jolán szerb nyelvből, Beretka Lajos matematikából, Faragó Gizella földrajzból és történelemből. A jegyzőkönyvi adatok alapján abban az iskolaévben tizenketten jelentkeztek kísérettségi vizsgára. A jegyzőkönyvből rekonstruálni tudjuk, milyen feladatokat kellett megoldania Gion Nándornak az írásbeli és szóbeli vizsgákon. Magyar nyelvből az Aladics János, Gálik Jolán és Kuluncsics György alkotta bizottság előtt vizsgázott június 21-én. A hat ajánlott téma közül a bizottság a 2. számút választotta: *Milyen pályán szeretném szolgálni hazámat?* Az írásbelit 8.20-kor kezdték el írni a jelöltek, Gion Nándor ötödikként 10.27-kor adta le a dolgozatát. Június 22-én szerb nyelvből a hét feladott téma (Život Slovena u staroj postojbini, Sava Kovačević, Važnost naših šuma, 25. maja rodio se drug Tito, Naše more, Narodni guslar, Filip Višnjić) közül a *Filip Višnjić, a nemzet guszlása* című témát dolgozták ki a jelöltek. Gion elsőnek fejezte be az írást, 10 óra 50 perckor távozott a teremből (a vizsga 8.15 órakor kezdődött). Matematikából három témakörből 3-3 feladatot dolgoztak ki a vizsgára, ebből jelölt ki a bizottság egy témakört a vizsgán, június 23-án. Feladatok: 1. Egy hordó készítéséhez 960 dinár árú anyag szükséges. Mennyi lesz ennek a hordónak az ára, ha a kádár 2 ½ napig dolgozik rajta, munkabére naponta 450 dinár és haszon gyanánt még a munkabér 30%-át számítják? 2. $(3a^4 - 8a^2 - 10a^2 - 10a + 2) : (3a^2 - 2a + 1) = ?$ 3. Ásásnál a kidobott föld 4 m magas kúpot alkot. Oldalának hajlásszöge az alaphoz 45°. Hány tonna föld van a kúpban ($\rho = 1,8 \text{ g/cm}^3$)? Gion Nándor mindegyik vizsgáztatójától mindhárom tantárgyból ötöst kapott az írásbelijeire. Szerb nyelvből, földrajzból és fizikából a szóbeli vizsgája négyesre, magyar nyelvből, matematikából és történelemből ötösre sikeredett. A végosztályzat magyar nyelvből 5, szerb nyelvből 4, matematikából 5, történelemből 5, földrajzból 4. A kísérettségit kilencen tették le, három tanulót pótvizsgára küldtek. A jegyzőkönyvet Hustyi Károly, a mai Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola adminisztratív munkása találta meg az iskola archívumában, és innen kölcsönözték a szervezők a kiállításra.

¹⁵² Gion Nándor az 1955/1956. tanévben végezte el az ipariskola III. osztályát a fémipari mechanikus szakon. A záróvizsgát 1956. június 12–16-án tette. Gion Nándor egy évet járt a szenttamási Vegyes Típusú Ipariskolába, ahol az általános iskola 7. és 8. osztályát elismerték az ipariskola első két osztályának, és az első év elvégzése után kiadták a bizonyítványt a hároméves iskola elvégzéséről. Az író monográfiája, Elek Tibor szerint a szenttamási egyéves autószerelő-inaskodás az *Engem nem úgy hívnak* élményforrása: „Az autószerelő-inas munkahelyi megaláztatások, és mai szóval élve, szívatások elleni lázadását, a tizenöt éves kamasz fiú és a tizenhárom éves lány barátság és szerelem között egyensúlyozó viszonyával összekapcsolva [...] sikerült a szerzőnek a felnőtté válás folyamatát gyermekolvasók számára is átélhető módon, egyetlen már-már drámai jellegű eseménysorba sűríteni” (Elek 2007: 188). Gion nem tanult autószerelést, de ipariskolai éve alatt megismerte az inasok életét, az iparosműhelyek világát.

¹⁵³ Gion Nándor *Naplórészlet korai halálairól* című írásában így emlékszik vissza a téves anyakönyvi bejegyzésig vezető eseményekre: „Apám fenyegetően foglódott körülöttem. Amikor távolról meghallotta, hogy fia született, nagyon boldog volt. Aztán megnézett engem közelebbről, boldogtalanná vált, üvöltö, sátnya csecsemőt látott, úgy ítélte meg, hogy nem vagyok életre való, hamarosan meg fogok halni, így hát születésemet be sem jelentette a községházán, rosszkedvű-

tott dokumentumok között látható volt dr. Kesler Andrija orvosi igazolása 1956. augusztus 20-i datálással, amelyre Gionnak a szabadkai szakközépiskolába való iratkozashoz volt szüksége. Kesler doktort a gioni életmű ismerői *A kárókatonák még nem jöttek vissza, Az angyali vigasság, a Postarablók és a Zongora a fehér kastélyból* című művek szereplőjeként ismerik. Kesler Andrija orvos a vizsgálat elvégzése után azt írta az igazolásra, hogy a tizenöt éves Gion Nándor jól érzi magát, testileg és lelkileg egészséges, fertőző betegségben nem szenved. Dignózisa: sine morbo, vagyis egészséges. Beiratkozhat a technikai szakközépiskolába.¹⁵⁴

A kiállításon a terek „egymásra következése egy irányított történetet olvas-tat-járát” (Lakner 2004: 144) végig a látogatóval. A terem falain három tematikus részre oszlott az anyag. A látogató a bejárati ajtó mögött az óramutató járásának megfelelően kezdte meg sétáját. Az első tematikus egység a hétköznapi embert, életformáját, környezetét mutatta be. A fényképeken az író családja, barátai, iskolatársai körében látható. A családi fényképeken felsorakoznak a *Latroknak is játszott* című családregegy szereplői: az író anyai nagyapja, (Rojtos) Gallai István, anyai nagyanyja, Gallai szül. Krebs Teréz (Rézi), Gion Mátyás, az író édesapja, Gion szül. Gallai Teréz, az író édesanyja, Gion Márton, az író öccse stb. A fényképanyag második része az általános iskolás, ipariskolás, szakközépiskolás, egyetemista és katona Giont, továbbá az apát és a befutott író-t látatja.¹⁵⁵

A második tematikus egység Gion, a gioni opus és a szülőváros, Szenttamás kapcsolatára mutat rá. Az irodalom és valóság, fikció és referencialitás összefüggését bemutatni hivatott egység fényképanyagán a látogató a szülőváros térelemeit, a Gion-regények, -novellák szenttamási helyszíneit láthatta: a Kálváriát, a Virágos Katonát ábrázoló stációképet, a Szívet, a Krebs-malmot, a Zöld utcát, Gionék családi házát, Rajcsúrt, térképet az író utcájáról és az irodalomban Keglovics néven elhíresült utcát körülvevő temetőkről és folyócskáról, a templomról és a Szentháromság-szoborról, a régi iskoláról, Jakab Hauser és Johann Schank téglagyáraitól, a Békás-rétről stb. A fényképeket a művekből vett idézetek egészítették ki. A második egységet a harmadikkal Gion Nándor magyar és szerb nyelvű életrajza kötötte össze. A harmadik tematikus egység Gion Nándor társadalmi és írói elismeréseit tárta a látogató elé. A díjak, oklevelek Gion Juba Eszter tulajdonában vannak, az ő közreműködésével készültek róluk fényképek a kiállításra. A kiállítás negyedik tematikus egysége a Gion-művek fordításához kötődött. A

en félrevonult, aludni szeretett volna, mert fáradt volt, rengeteget dolgozott [...], éjszakánként pihennie kellett, idegesítette, hogy egy haldokló kisgyerek visít a közelében, véget akart vetni reménytelen kínlódásaimnak, ezért szorította arcomra a párnát. Anyám ekkor megmentette az életemet, és mindjárt utána anyai nagyapám. [...] Apám kénytelen volt tudomásul venni, hogy életben maradtam. Kedvetlenül elment a község házára bejelenteni születésemet. Útközben viszszaszámolt. Tudta, hogy elkésett, ha az igazat mondja, büntetést kell fizetnie. Hamis dátumot diktált be” (Gion 1994: 19–20).

¹⁵⁴ Dr. Kesler Andrija orvosi igazolását l.: 22. melléklet.

¹⁵⁵ A fényképeket Gion Márton, Rencsár Tivadar, Csáky S. Piroska és a szenttamási osztálytársak, barátok kölcsönözték.

látogatót a fordításokat számba vevő bibliográfia tájékoztatta a más nyelvre ültetett olvasmányokról. A bibliográfiát és a kiállított fordításköteteket kiegészítették az író könyvtárában fellelhető fordításkötetek fedőlapjáról készült fényképek. A kiállításnak március 31-e és április 14-e között több száz látogatója volt, a helybelieken kívül vidékiek és külföldiek is megtekintették, többek között Gion Juba Eszter, Gion Nándor neje is.¹⁵⁶

A kultusz expanzív természetű, a „kultusz és irányítók legitimációja akkor biztos, ha képesek növelni a résztvevők táborát, egyre kijjebb és kijjebb tolni az általuk teremtett világ határait” (Lakner 2005: 18).

A Gion-kiállítás anyagát a szervezők 2008 júniusában Szenttamás testvérvárosába, Jánoshalmára szállították, ezzel a kultusz kiemelkedett a lokalitás kereteiből. A Jánoshalmi Napokon a Mithras Képzőművészeti Galériában és Kiállítóteremben június 28-án nyílt meg a Gion Nándor életét és munkásságát bemutató kiállítás, és ekkor mutatták be Árpás Károly *Az építő-teremtő ember (Gion Nándor életművéről)* című kötetét.¹⁵⁷ A kultusznak mint szokásrendnek eleme az évfordulók megünneplése. 2009. január 31-én Gion Nándor születésének évfordulójára emlékezve a Gion Nándor Emléknapok keretében Szenttamáson is bemutatták Árpás Károly tanulmánykötetét.¹⁵⁸

Gion Nándor neve 2009 nyarán a néphagyományokkal, a hagyományápolással is összekapcsolódott. Az író művei, a *Virágos Katona*, a *Sortűz egy fekete bivalyért* és *Az angyali vigasság*, amelyekben leírja a karácsonyi ünnepek szokásait, fontos szerepet játszottak a szenttamási betlehemes játék feltárásában.¹⁵⁹ A II. világháború előtti években Szenttamáson az adventi időszakban gyerekek járták az utcákat, és minden este házról házra járva mondták az angyali vigasságot, azaz a beköszöntő szöveg után karácsonyi dalokat énekeltek. Karácsony estéjén betlehemi játékot adtak elő. A betlehemezés szokása a második világháború utáni ateista ideológia hatására feledésbe merült, az angyali vigasságot is csak a hatvanas évek végéig mondták, és csakhamar ez a szokás is elfelejtődött. Az 1941. évi születésű Gion Nándor gyermekkorában még mondta az angyali vigasságot, és novelláiban meg is örökítette. Novelláit és regényeit azonban kevesen olvassák

¹⁵⁶ A kiállítással kapcsolatos sajtóanyag: *Szenttamás. Gion-kiállítás*. Magyar Szó, 2007. március 29., 17. p.; N-a: *Gion-kiállítás Szenttamáson. Két hétig tekinthető meg a helybeli könyvtárban*. Magyar Szó, 2007. április 3., 15. p.; Nagy Magdolna: *A szülőföld nem felejt. A szenttamásiak célja a Gion-kultusz kialakítása, az író emlékének ápolása*. Magyar Szó, 2007. április 5., 10. p.; Novák Anikó: *Gion-kiállítás*. Híd, 2007. 4. sz., 95. p.

¹⁵⁷ A kiállításról és a könyvbemutatóról készült fényképeket l.: 23. melléklet.

¹⁵⁸ A könyvbemutatókkal kapcsolatos írások: Nagy Magdolna: *Az építő-teremtő ember. Könyvbemutató a szenttamási Népkönyvtárban*. Magyar Szó, 2009. I. 29., 16. p.; Nagy Magdolna: *Az építő-teremtő ember. Könyvbemutató a szenttamási Népkönyvtárban Gion Nándor születésének 68. évfordulóján*. Magyar Szó, 2009. II. 2., 16. p.; Nagy Magdolna: *A Móra Ferenc-i függetlenség ára*. Magyar Szó, 2009. II. 9., 9. p.

¹⁵⁹ A 2009. évi, sorrendben 19. betlehemes találkozózn, amelyet Debrecenben tartottak, a szenttamási helyi betlehemes játékkal szerepeltek, amelynek rekonstruálásában az író fikcióba ültetett néprajzi anyag is segített. A szenttamási betlehemezökről készült fényképeket l.: 24. melléklet.

Szenttamáson, emiatt az irodalomnépszerűsítés, az író műveinek popularizálása volt a *Gion Nándor, iskolánk diákja* című kiállítás célja, amelyet a Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola diákjai rendeztek az intézmény napján, 2009. november 24-én.¹⁶⁰

Gion Nándor a szenttamási Arany János Nyolcosztályos Iskolában kezdte el tanulmányait 1947-ben. A Magyar Szóban publikált *Naplórészletek*ben így emlékszik vissza az elemi iskolai oktatására: „Szenttamáson és színtiszta magyar iskolában jártam ki a nyolc osztályt. Az iskolaépületeket ugyan váltogattuk, jártam az apácázárdába, és német iskolába, zsidó iskolába, mi így hívtuk őket, de csak a nevük volt a régi, az apácák már a paplakba vonultak, a zsidókat elvitte a háború, a németeket kitelepítették. Maradtunk hát magyarok és szerbek Szenttamáson, külön iskolákban jártunk, és az apróbb villongásokat leszámítva jól megvoltunk egymással, bár a mezőkön és a strandon még a focimeccseket is szigorúan nemzeti alapon vívtuk egymással” (Gion 1989: 19). Az iskola 1959 szeptemberétől viseli a Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola nevet.

A Gion Nándor-évnek nyilvánított 2010. esztendő a kultusz eseményekben gazdagabb periódusának számított. Az Arany János Magyar Művelődési Egyesület 2010. január 16-án, a VIII. *Őseink zenéje* elnevezésű népzenei fesztivál keretében kiosztotta az Értünk Díjat, amit az irodalom területén végzett munkájáért Gion Nándor írónak ítélte oda a bizottság.¹⁶¹ Az Értünk Díj plakettjét az író fia, Gion Gábor vette át. A díj átadásával egy időben megnyílt a Gion-év, a 2010. évet ugyanis Szenttamáson az író tiszteletére Gion-évnek nyilvánították. A Gion-év 2011. február elsején az író 70. születésnapján zárult. Az alkotó születésnapja az a szakrális esemény, amelyet kiállítások megrendezésével (Praznovszky 1994: 18), emléknapok, irodalmi estek szervezésével kötnek össze. A hagyományos februári, az író születésnapjához kötődő kultikus ünneppsorozat, a Gion Nándor Emléknapok keretében minden évben több rendezvényre is sor kerül.

¹⁶⁰ A kiállításról készült fényképeket l.: 25. melléklet.

¹⁶¹ A díj indoklása: „Gion Nándor 1941. február 1-jén született Szenttamáson. 1966-ban jelent meg az Új Symposionban a *Keresztvivő a Keglovics utcából* című novellája, amelynek színhelye az író utcájáról modellezett Keglovics utca. Ezt követően harminc éven át több mint tíz kötetben írta meg Szenttamás, e bácskai soknemzetiségű helység lakóinak életét: az *Ezen az oldalon* novelláskötet, az *Olyan, mintha nyár volna* néhány novellája, ifjúsági regényei, *A kárókatónák még nem jöttek vissza*, a *Sortűz egy fekete bivalyért*, *Az angyali vigasság*, a *Zongora a fehér kastélyból*, a *Jéghegyen szalmakalapban* című kötet, a *Postarablók*, a *Testvérem*, *Joáb* a Zöld utcai, rajcsúri, Kálvária utcai, tuki, jankófalvi, begluki egyszerű emberek mindennapi életét mutatja be. A *Latroknak is játszott* családregény-tetralógiában szülőfaluja és családja »krónikásaként«¹⁶¹ lépett fel. Műveiből a XIX. század végétől ismerhető meg Szenttamás történelme. Írásaiban gazdag helytörténeti, művelődéstörténeti, néprajzi anyagot halmoz fel. Műveit a hetvenes években kezdték el más nyelvekre fordítani: ma több mint tíz nyelven olvashatók. Filmek, színdarabok, hangjátékok, hangoskönyvek készültek belőlük. Gion Nándor 2002. augusztus 27-én hunyt el. Regényeivel, novelláival évekig alakította városunk imázsát, messzire vitte a hírét. Mindezt köszönettel tartozunk neki.” A szenttamási Arany János Magyar Művelődési Egyesület Értünk Díj Bizottságának jegyzőkönyve, 2009. december 3-i bejegyzés. Az Értünk Díj plakettjéről és a díjátadásról készült képeket l.: 26. melléklet.

Az emlékház létrehozása a Gion-kultusz legfontosabb eleme: az emlékhely „feladata, hogy egy eszmét tárgyiasíthatóvá, kézzelfoghatóvá tegyen, »kiállítsa« és egyben cselekvési lehetőséget – pl. koszorúzást – kínáljon vele kapcsolatban” (Kalla 2006: 21). 2010-re befejeződtek az építési munkálatok, az emlékház udvarában felállították a száz embert befogadó fedett teraszt, elkészült a bútor és a múzeumi berendezés. Leltárba vették a Gion család könyvtárát és a relikviákat, a 2007. évi Gion-kiállítás anyagát és az azóta összegyűjtött használati tárgyakat, játékszereket, fényképeket, leveleket, dokumentumokat, az író műveit tartalmazó köteteket, folyóiratokat, fordításokat, kiadatlan kéziratait, rajzait, a művei alapján forgatott filmeket, dokumentumfilmeket az életéről és munkásságáról. Az emlékház gyűjteményének egy kisebb része hagyatéki anyag, a többi tudatos gyűjtő- és kutatómunka eredménye. Gion Nándor tárgyi tulajdonából a többszöri költözködés, lakhelyváltoztatás következtében kevés dolog maradt hátra. Emiatt fontos gyermekeinek, Gion Gábornak és Becsyné dr. Gion Katalinnak a gesztusa, akik 2009 őszén az emlékháznak ajándékoztak néhány relikviát, amit addig édesapjuk emlékére őriztek: Gion Nándor íróasztalát, két írógépét, a lámpáját és egy portrét, amit Simsay Ildikó festett 1983-ban a fotelben ülő, cigarettázó íróról. Ennek a tárgye gyűttesnek a provenienciája nem kétséges, nem helyettesítő másolatok, hanem eredeti tárgyak. Az íróasztal, azaz a házi oltár, az „isten művek születésének szent helye” (Praznovszky 1994: 16), az írógép, az ágy, amelyet az alkotó használt, a szemüvege szakrális tárgyak. A családi ház padlásán felfedezett utazóládák, játékszerek, a hintaló, az író első kiscipője, gyermekkori olvasmányai, iskolai füzetek, napszemüvege az emlékház vitrinjeiben kiállítva szintén kegytárggyá válnak. A relikviagyűjtés a dokumentációt szolgálja: az adott személy ízlését, életkörülményeit kell reprezentálniuk (Kalla 2006: 9).

A Gion Nándor Emlékház enteriőrében a két utcai szoba és az előszoba kiállítóhelyiségként működik. A családi ház valamikori ebédlője az adminisztrációs és fogadótér, illetve kutatószoba funkcióját is betölti, ezenkívül itt tekinthető meg a könyvesszekrényekben elhelyezett családi könyvtár. Gion Nándor szobájában az eredeti helyén látható az ágya és a bútor, a családi festmények, itt kapott helyet az íróasztala a lámpával és az írógéppel, továbbá az író műveit tartalmazó kötetek, folyóiratok, újságok. A valamikori tisztaszobában *Gion Nándor élete és munkássága* témájú kiállítás¹⁶² várja a közönséget.

Az emlékház alkotó vendégek fogadására is alkalmas, az intézmény archívuma, az író művei, a szekunder bibliográfia anyaga, a hanganyag és filmes dokumentáció a kutatók rendelkezésére áll.

(Gion Nándor Szépirodalmi Pályázat és műfordítói pályázat) A Gion Nándor Emlékház kezdeményezésére a Magyar Nemzeti Tanács kulturális stratégiájába a kiemelt jelentőségű pályázatok, díjak közé bekerült a Gion Nándor Szépirodalmi Pályázat: „A modern vajdasági irodalom mesélőjének emléke előtt tisztelve, a

¹⁶² A kiállítást Horváth Futó Hargita tervezte.

vajdasági magyar irodalom lehetőségeire, távlataira gondolva, az egyetemes magyar irodalom hagyományait vállalva a Magyar Nemzeti Tanács anyagi hozzájárulásával az újvidéki székhelyű Forum Könyvkiadó Intézet és a szenttamási Gion Nándor Emlékház közösen létrehozta a Gion Nándor Szépirodalmi Pályázatot. A Gion Nándor Szépirodalmi Pályázat elemei:

- minden harmadik évben (2011-től számítva) regénypályázat az életvitszerűen Szerbiában élő magyar írók részére;
- minden harmadik évben (2012-től számítva) ifjúsági regénypályázat az életvitszerűen Szerbiában élő magyar írók részére;
- novellapályázat minden évben (2012-től számítva) a Kárpát-medencei magyar írók részére.

A díjnyertes regényeket, valamint a novellaantológiát a Forum Könyvkiadó jelenteti meg. A Pályázat szabályzatának kidolgozása a Forum Könyvkiadó Intézet és a Gion Nándor Emlékház Emlékbizottságának közös feladata” (*Gion Nándor Szépirodalmi Pályázat* 2011: 175–176).

A Gion Nándor Emlékház és a Forum Könyvkiadó kidolgozta a pályázat szabályzatát, és 2012. február elsején, az író születésnapján a Gion Nándor Emlékházban tartott sajtótájékoztatón meg is hirdették. A szépirodalmi pályázat célja a magyar irodalom és szellemiség gazdagítása, új művek írásának serkentése, a gioni irodalmi diskurzusok továbbéltetése. A novella kategóriában a pályázat február 1-je és június 1-je között állt nyitva. A pályázatra 45 munka érkezett. A díjintézőbizottsága döntését július 27-én, a vajdasági magyar irodalom napján tette közzé a Gion Házban, és a díjakat is ekkor adták át. A novellapályázat nyertesei: az első díjat Kovács Jolánka (Muzslya), második díjat Móra Regina (Szabadka), a harmadikat pedig a győri Balogh Gábor érdemelte ki. Az Elek Tibor, dr. Hózsza Éva, dr. Toldi Éva, Mezei Kinga és Tóth Barnabás összetételű bírálóbizottság megjelentetésre javasolta Balázs Attila (Budapest), Benedek Miklós (Feketics), Csík Mónika (Kispiac), Hernyák Zsóka (Szabadka), Kocsis Lenke (Kupuszina), Mohácsi Zoltán (Budapest), Pruzsinszky Sándor (Budapest), Száz Pál (Pozsony) és egy dabasi szerző írását. A megjelentetésre ajánlott írásokból összeállt novelláskötetet a Forum Könyvkiadó jelenteti meg.

Szenttamás önkormányzata és a Gion Nándor Emlékház 2012-ben műfordítói pályázatot is hirdetett az író műveinek szerb nyelvre fordítására szintén a gioni szellemi hagyaték ápolása céljából. A pályázatra 21 műfordítás érkezett. A díjazottaknak szintén július 27-én, A novella napja elnevezésű rendezvény keretében adták át a díjakat. A bírálóbizottság tagjai (dr. Draginja Ramadanski, dr. Andrić Edit, dr. Cindori Sinkovics Mária és dr. Dragana Francišković) az első díjat Kovács Jolánkának (Muzslya) és Utasi Anikónak (Újvidék), a második helyezést Boross Lászlónak (Szenttamás) és Ivana Ristovnak (Belgrád), a harmadik díjat Buljanović Sandrának (Belgrád) és Pásztor Sándornak (Újvidék) ítélte oda.

A pályázatra beérkezett pályaművek a *Priče iz Keglovičeve ulice* című kötetben jelentek meg a Forum Könyvkiadónál.

GION NÁNDORÍRÓI-BIBLIOGRÁFIÁJA

BEVEZETŐ

Gion Nándor írói bibliográfiájának korpusza kiterjed a kéziratos, a nyomtatott és az elektronikus dokumentumokra. Felöleli a szerző kéziratait, nyomtatásban megjelent önálló köteteit, periodikus kiadványokban, antológiákban, tanulmánykötetekben és tankönyvekben publikált írásait, műfordításait, dramatizációit, forgatókönyveit, szöveggyűjtéseit, szerkesztői és válogatói munkáit, műveinek fordításait, a budapesti székhelyű Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége megbízásából készült hangoskönyveket, az Újvidéki Rádióban és a Magyar Rádióban felvett hangjátékokat, a színpadi adaptációkat, filmeket, tévéfilmeket, dokumentumfilmeket, közéleti és alkotói tevékenységével kapcsolatos írásait. A primer bibliográfia anyaga 1956/1957-től, Gion Nándor első kéziratban maradt írásaitól kezdődik, a szekunder irodalom 1962-től.

A bibliográfia elrendezése időrendi, az anyagot a publikálás évei szerint közli. Egy-egy tárgyévén belül a címanyag besorolása a primer bibliográfia esetében a címek, a szekunder bibliográfiában a szerzők nevének betűrendjét követi. A könyvek leírásakor a cím mellett feltünteti az alcímet, a megjelenés helyét, a megjelenés évét, a kiadót, a lapszámot és az esetleges sorozatcímét. A Gion-kötetek leírását a terjedelemre, a sorozatra, az illusztrációra vonatkozó bibliográfiai információk és tartalmi feltárás (annotáció) egészítik ki. A tételcímekben a szögletes zárójelke szerzőségi közléseket, műfaj-meghatározásokat, a fordított mű eredeti címét vagy az íráskor illusztrációjára vonatkozó információkat tartalmaznak, kerek zárójelben Gion Nándor eredeti alcímei olvashatók. A számozott tételek grafikailag kiemelten követik egymást. Az anyag egy része saját gyűjtés, „de visu” leírás, láttatás eredménye, nagyobb részét másodlagos forrásokból (bibliográfiákból) vettem át a számozott bibliográfia gyakorlatával összhangban. Forrásaim: az újvidéki Hungarológiai Intézet / Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék / Bölcsészettudományi Kar *Bibliográfiai Füzetek* című sorozata (szerzők: Pastyik László, Pohárkócs Elvira, Ispánovics Csapó Julianna), Kiss Gusztáv–Farkas Attila *Üzenet (1971–1997)* című repertórium (Szabadka, Szabadegyetem, 1998.), Kiss Gusztáv–Farkas Attila *A Híd repertórium 1976–2001* (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2005.), Csáky S. Piroska *A Forum Könyvkiadó bibliográfiája 1957–2006* (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2007.), F. Almási Éva *Kortárs magyar írók 1945–1997. Bibliográfia és fotótár*. I–II. kötet. (Enciklopédia Kiadó, Budapest, 1998.), *A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája* (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest) kötetei, Thomka Beáta *Az Új Symposion*

50 számának bibliográfiája (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1970.), Polyák Márta–Silling István–Szabó Márta *Az Új Symposion repertórium*a (1965–1975) I–II. rész (Újvidék, 1976.), Papp József *Az Új Symposion repertórium*a (1976–1979) I–II. rész (Újvidék, 1980.), Papp József *Az Új Symposion repertórium*a (1980–1981) I–II. rész (Újvidék, 1982.), *A vajdasági nemzetiségek irodalma 1945–1972.* (Novi Sad–Beograd, Kulturno-prosvetna zajednica Vojvodine i Biblioteka Matice srpske, 1973.), Csanyiga Mónika *Kilátó (1961–2001). Repertorium I. Szépirodalom* (Hungarológiai Közlemények. 2002. 3. sz., 16–91. p.), Csanyiga Mónika *Kilátó (1961–2001). Repertorium II. Kritika* (Hungarológiai Közlemények. 2002. 4. sz., 115–169. p.), Sophie Aude *Trente années de littérature hongroise en traductions françaises – Bibliographie annotée 1979–2009* (Fondation du Livre Hongrois, Budapest, 2010.), a Matica srpska *Bibliografija Vojvodine (Serija 1. Monografske publikacije)* és *Bibliografija knjiga u Vojvodini* című önálló bibliográfiái, valamint a Vajdasági Színházmúzeum *Almanah pozorišta Vojvodine* című évkönyve.

A bibliográfiát névmutató egészíti ki. A névmutató magába foglalja a tételek teljes névanyagát. A számok a tételekre utalnak. A bibliográfia a 2010-ben a Családi Kör kiadásában megjelent *Gion Nándor-bibliográfia* második, bővített kiadása, zárási időpontja 2012. augusztus 31.

Köszönet dr. Csáky S. Piroska nyugalmazott egyetemi tanárnak, Móricz Tündének, az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék könyvtárosának, Kiss Évának, a Szenttamási Népkönyvtár könyvtárosának, Tóth Báthori Erzsébetnek, a Magyar Szó napilap könyvtárosának és az Országos Széchényi Könyvtár munkatársainak a segítségért.

I.

GION NÁNDOR PUBLIKÁCIÓI

1. KÉZIRATOK¹⁶³

1956–1957

1. Gion Nándor vonalas füzetje [Cím nélkül, *A tolvaj, A csavargó, Este a falun, A haldokló farkas*]. [Lelőhely: Gion Nándor Emlékház Kézirattára, Szenttamás. Jelzet: GNK 0001]

Kézirat. Novellák, versek.

2. Gion Nándor magyar füzetje [*Megkedveltem-e a szakmámat?, Szurkolók, mind jó barátok* c. írások] [Lelőhely: Gion Nándor Emlékház Kézirattára, Szenttamás. Jelzet: GNK 0002]

Kézirat. Fogalmazások.

3. Gion Nándor szerb füzetje (*Sveska iz srpskog jezika*). [Lelőhely: Gion Nándor Emlékház Kézirattára, Szenttamás. Jelzet: GNK 0003]

Kézirat. Fogalmazások, színház- és filmkritikák.

4. Sveta Lukić: *Tűnődés [Meditacija]* c. művének fordítása. Ford.: Gion Nándor. [Lelőhely: Gion Nándor Emlékház Kézirattára, Szenttamás. Jelzet: GNK 0004]

Gépirat. 1 oldal. Eredeti szöveg: Sveta Lukić: Meditacija. = Buna protiv reči – Lirski esej. Progres, Novi Sad, 1960. 75–76. p.

5. Sveta Lukić: *Élettér [Utemeljivanje]* c. művének fordítása. Ford.: Gion Nándor. [Lelőhely: Gion Nándor Emlékház Kézirattára, Szenttamás. Jelzet: GNK 0005]

Gépirat. 2 oldal. Eredeti szöveg: Sveta Lukić: Utemeljivanje. = Buna protiv reči – Lirski esej. Progres, Novi Sad, 1960. 77–78. p.

6. Sveta Lukić: *Undor [Gađenje]* c. művének fordítása. Ford.: Gion Nándor. [Lelőhely: Gion Nándor Emlékház Kézirattára, Szenttamás. Jelzet: GNK 0006]

Gépirat. 1 oldal. Eredeti szöveg: Sveta Lukić: Gađenje. = Buna protiv reči – Lirski esej. Progres, Novi Sad, 1960. 79–80. p.

¹⁶³ Az író hagyatékának egy része az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található. Jelzete: Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fond 583.

2. ÖNÁLLÓ KÖTETEK

1968

7. *Kétéltűek a barlangban.* [A fedőlapot tervezte és az ex librist rajzolta Maurits Ferenc] Forum Nyomda, Novi Sad, 1968. 117 p.; 21 cm (Symposion könyvek, 12.) [Regény]

1969

8. *Testvérem, Joáb.* Forum Könyvkiadó, Újvidék (Printed in Romania), 1969. 184 p.; 19 cm [A borító és a kötésterv Kapitány László munkája]. [Regény-pályázat 1968. I. díj]

1970

9. *Engem nem úgy hívnak.* Regény. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1970. 141 p. : ill. ; 19 cm [A fedőlap Kapitány László munkája] [Regény]

1971

10. *Ezen az oldalon.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971. 149 p., 7 t. ; 22 cm (Symposion könyvek 30.) [A borító, a mellékletek és az ex libris Kapitány László munkája]

Tartalom: Hívták a gyerekeket (5–13.); A legmagasabb fa (14–19.); Kié a gyár? (20–21.); Régi megható történet Romodáról, az ácsmesterről (22–30.); A késdobáló művész (31–40.); Három próbadozás (41–48.); Későn kirajzott méhek (49–50.); Régi megható történet a hallgató Váryról és feleségéről (51–58.); Ki az a vén kurva? (59–65.); Tizenkét dobás (65–70.); A kutyát Váryné Takács Szilviának hívták (71.); Régi megható történet Kordovánról, a késdobáló művésztől (72–78.); Miénk a gyár! (79–85.); Ha rosszkezdű volt, hazudott az embereknek (86–93.); A kutyát Adamkónak hívták (94.); Régi megható történet Adamkóról, a téglagyári munkásról (95–102.); A vadkacsák talán észre sem vették (103–110.); Öregemberek (111–117.); Földre szórták a virágokat (118.); Régi megható történet az öreg Madzsgájról, aki utálta a kutyákat (119–126.); Ó, az akasztást senki

*sem gondolta komolyan (127–134.); Másképpen volt (135–143.); Az éjjeliőr pus-
kával őrizte a hidat (144.); Régi megható történet a félhülye Sebestyén gyerekről
(145–150.).*

1972

11. *Postarablók.* Forum Könyvkiadó – Móra Ferenc Könyvkiadó, Újvidék – Budapest, 1972. 144 p. ; 19 cm [A fedőlapot és az illusztrációkat Zsoldos Vera készítette] [Regény]

1973

12. *Virágos Katona.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973. 267. p.; 19 cm [A borító- és kötéstervezés Kapitány László munkája] [Regény]

1974

13. *Olyan, mintha nyár volna.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1974. 84. p., 7 t. ; 20 cm (Symposion könyvek 42.) [Maurits Ferenc rajzaival] [Elbeszélések]

Tartalom: A galamb (5–18.); Patkányok a napon (19–22.); A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni (23–26.); A szemüveges lány (27–33.); Az asztalos (34–39.); Szúnyogok és a pályaőr (40–43.); Száraz magok (44–50.); A sziréna (51–58.); Olyan, mintha nyár volna (59–62.); C. O. Holicser, a teknősbéka (63–76.); Csillagok minden színben I. (77–80.); Csillagok minden színben II. (81–85.)

1976

14. *Latroknak is játszott [Virágos Katona, Rózsaméz].* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976. 486. p.; 19 cm (Jugoszláviai magyar regények) [A borító- és kötéstervezés Kapitány László munkája]

1977

15. *A kárókatona még nem jöttek vissza. Regény.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977. 164 p.; 18 cm [A fedőlapot Bálint István tervezte]

1980

16. *Latroknak is játszott [Virágos Katona, Rózsaméz].* Kriterion, Bukarest, 1980. [Utószó Kántor Lajos] 435 p.; 20 cm (Horizont Könyvek) [Regény]

1982

17. *Latroknak is játszott [Virágos Katona, Rózsaméz].* Magvető Kiadó, Budapest, 1982. 552 p. ; 19 cm [Regény]
18. *Sortűz egy fekete bivalyért.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982. 208 p.; 18 cm [Stefán Oszkár illusztrációival] [Regény]
19. *Testvérem, Joáb. Regény.* [Az utószót Bányai János írta] Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982. 148 p.; 21 cm (Jugoszláviai Magyar Regénykönyvtár)

1984

20. *Postarablók. Regény.* 2. kiadás. [A fedőlapot és az illusztrációkat Péter László készítette] Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1984. 129 p.; 19 cm (Ifjúsági Regénytár)

1985

21. *Az angyali vigasság. Novellák.* [A borítót és a fedőlapot Maurits Ferenc tervezte] Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985. 101 p.; 20 cm

Tartalom: Fodó tanár úr (5–11.); Ma éjjel (12–31.); A lidérc (32–50.); Okos, fekete varjak (51–56.); Gazdagon álmodni (57–77.); Fűszagú karácsony (78–92.); Az angyali vigasság (93–101.).

1989

22. *Sortűz egy fekete bivalyért.* [Würtz Ádám rajzaival] Móra Könyvkiadó, Budapest, 1989. 151 p.; ill. ; 19 cm [Regény]

1990

23. *Börtönről álmodom mostanában. Regény.* Forum Könyvkiadó, Újvidék – Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990. (Újvidék: Forum Nyomda). 234 p.; 20 cm

Az író arcképe és jegyzet a műről a fedőlap behajtott oldalán.

1994

24. *Izsakhár.* Kortárs Kiadó [Budapest], [1994.] 142 p.; 20 cm

1996

25. *Mint a felszabadítók. Elbeszélések.* [Válogatta és szerkesztette Domokos Mátyás]. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. (Győr: Széchenyi Nyomda), 208 p.; 19 cm (Osiris Könyvtár. Irodalom.)

Tartalom: Szomorú langaléta négerek (5–14.); Jó lélek költözött beléjük (15–25.); Kardvívó télen és tavasszal (26–35.); A hatodik ujj (36–43.); Rádió és gumibot (44–53.); Nemesi származékok (54–66.); Március (67–83.); A mimózákat nem szabad késsel bántani (84–94.); Mint a felszabadítók (95–107.); Nemzeti színek (108–131.); Norvégiától Észak-Afrikáig (132–141.); A medúzák nem hoznak szerencsét (142–156.); Halk szavú tisztességes lányok (157–172.); A málnaszedő gyógyulása (173–193.); Úriemberek a folyón (194–208.).

1997

26. *Ez a nap a miénk.* Osiris Kiadó, Budapest, 1997. 261, [1] p.; 20 cm [Regény]

A Latroknak is játszott című regénysorozat 3. része. Előzménye: Virágos Katona, Rózsaméz.

1998

27. *Jéghegyen, szalmakalapban. Válogatott novellák.* [Válogatta és szerkesztette Domokos Mátyás]. Osiris, Budapest, 1998. 342 p.; 20 cm

Tartalom: Ezen az oldalon: Hívták a gyerekeket (5–10.); A legmagasabb fa (11–14.); Kié a gyár? (14–15.); Régi megható történet Romodáról, az ácsmesterről (15–21.); A késdobáló művész (21–27.); Három próbadobás (27–32.); Későn kirajzott méhek (33.); Régi megható történet a hallgató Váryról és feleségéről (33–38.); Ki az a vén kurva? (38–42.); Tizenkét dobás (42–46.); A kutyát Váryné Takács Szilviának hívták (46.); Régi megható történet Kordovánról, a késdobáló művésztől (47–50.); Miénk a gyár! (51–55.); Ha rosszkezdű volt, hazudott az embereknek (55–60.); A kutyát Adamkónak hívták (60.); Régi megható történet Adamkóról, a téglagyári munkásról (61–65.); A vadkacsák talán észre sem vették (65–70.); Öregemberek (70–75.); Földre szórták a virágokat (75.); Régi megható történet az öreg Madzsgájrról, aki utálta a kutyákat (76–81.); Ó, az akasztást senki sem gondolta komolyan (81–86.); Másképpen volt (86–92.); Az éjjeliőr puskával őrizte a hidat (92.); Régi megható történet a félhülye Sebestyén gyerekről (92–96.); A galamb (97–111.); A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni (112–115.); Száraz magok (116–123.); C. O. Holicser, a teknősbéka (124–138.); Fodó tanár úr (139–145.); A lidérc (146–165.); Gazdagon álmodni (166–187.); Füstszagú karácsony (188–203.); Az anyagi vigasság (204–212.); Jó lélek költözött beléjük

(213–222.); *Kardvívó télen és tavasszal* (223–231.); *Mint a felszabadítók* (232–243.); *Nemzeti színek* (244–265.); *A medúzák nem hoznak szerencsét* (266–279.); *Halk szavú tisztességes lányok* (280–293.); *A málnaszedő gyógyulása* (294–312.); *Úriemberek a folyón* (313–327.); *Jéghegyen szalmakalapban* (328–331.); *Ámuldozó szemek* (332–336.); *Nem baleset lesz* (337–341.).

1999

28. *A kárókatona még nem jöttek vissza.* 3. kiadás. Osiris, Budapest, 1999. 132 p.; ill.; 21 cm [Tettamanti Béla illusztrációival] [Regény]

29. *Latroknak is játszott [Virágos Katona, Rózsaméz, Ez a nap a miénk].* Osiris Kiadó, 1999. 669, [2] p. ; 20 cm [Regény]

2002

30. *Aranyat talált.* Osiris, Budapest, 2002. 203 p.; 20 cm [Regény]
A Latroknak is játszott című regénysorozat 4. része.

2004

31. *Mit jelent a tök alsó? Novellák a hagyatékból.* Összeáll. és szerk.: Valcsicsák Dóra. Noran Kiadó, Budapest, 2004. 408 p. ; 19 cm

Tartalom: Mi történhet?: Naplórészlet keresztapámról és hitvallásaimról (7–19.); *Naplórészlet Aranyosról, illetve kettős szerelmeimről* (20–25.); *Naplórészlet a cigarettapapírról* (26–30.); *Naplórészlet nagybátyámról* (31–45.); *Mi történhet?* (46–47.); *Fotós keretezés* (48–58.); *Borsszóró (pepperbox) revolver: Saját kezűleg* (59–63.); *Alibi mankók* (64–68.); *Borsszóró (pepperbox) revolver* (69–81.); *Virágot vinnék...* (82–86.); *Amarilla, a feledékeny kuvasz* (87–93.); *Svédkályha* (94–102.); *Nem baleset lesz: Egy regény vége* (103–108.); *Szálkás oszlopok* (109–113.); *Rádió és gumibot* (114–123.); *Átlósan az utcán* (124–133.); *Magasugrás hegedűre* (134–145.); *Műfogsor az égből* (146–164.); *Fényjelek nélkül* (165–188.); *Rosszul fizetett szakmák* (189–198.); *Kőfaragók ünnep előtt* (199–201.); *A szürke öngyújtó* (202–205.); *Nem baleset lesz* (206–214.); *Mit jelent a tök alsó? Fehér kesztyűben* (215–231.); *Védőszentek a fenyők között* (232–238.); *Diófa a sétálóutcában* (239–255.); *Ámuldozó szemek* (256–262.); *A kultúra jelzője* (263–266.); *Talliumot a patkányoknak* (267–271.); *Hat alma(sok)* (272–275.); *Önhibámon kívül* (276–289.); *Huzatos hajón* (290–296.); *Tisztulás cserépsípval* (297–308.); *Átölelni* (309–317.); *Alacsonyán repülni* (318–325.); *Disznóvér és Dugóhídi Anita* (326–340.); *Garantálja Z. A.* (341–358.); *Mit jelent a tök alsó?* (359–367.); *Mosolyra figyelni* (368–377.); *Kevesebb mint három perc* (378–402.).

2007

32. *Latroknak is játszott [Virágos Katona, Rózsaméz, Ez a nap a miénk, Aranyat talált].* Noran Kiadó, Budapest, 2007. 923, [2] p. ; 21 cm (Életmű/1) [Az utószót Pécsi Györgyi írta]

2008

33. *Börtönről álmodom mostanában [Kétéltűek a barlangban, Testvérem, Joáb, Börtönről álmodom mostanában, Izsakhár].* Noran Kiadó, Budapest, 2008. 617, [2] p. ; 21 cm (Életmű/2) [Az utószót Fekete J. József írta]

2010

34. *Az angyali vigasság. Ifjúsági regények. [Engem nem úgy hívnak, Postarablók, A kárókatona még nem jöttek vissza, Sortűz egy fekete bivalyért, Az angyali vigasság, Zongora a fehér kastélyból].* Noran Libro Kiadó, Budapest, 2010. 448 p. ; 21 cm (Életmű/3) [Az utószót Elek Tibor írta]

2011

35. *Műfogsor az égből. [Összegyűjtött elbeszélések].* Budapest, Noran Libro, 2011. 722 p. ; 21 cm (Életmű/4) [Szerk. és az utószót írta Gerold László]

Tartalom:

A teherhordó halála: *Párbeszédes Hermes-dicséret* (7–9.); *Arakhné* (10–11.); *Izsakhár* (11–14.); *A teherhordó halála* (14–16.); *Mert reggel visszaindulok Hispániába* (16–22.); *Ahasvérus* (22–26.); *Itt még a szentek is megpihennek* (27–32.); *Komolytalan ünnep* (32–37.); *A súlyemelőnek sokat kell enni* (37–40.); *Keresztvivő a Keglovics utcából* (40–51.); *Példabeszéd a szelídített állatokról és az emberszabású növényekről* (51–55.).

Ezen az oldalon: *Hívták a gyerekekett* (59–64.); *A legmagasabb fa* (64–67.); *Ki a gyár?* (67–68.); *Régi megható történet Romodáról, az ácsmesterről* (68–73.); *A késdobáló művész* (74–79.); *Három próbadozás* (80–84.); *Későn kirajzott méhek* (84–85.); *Régi megható történet a hallgatag Váryról és feleségéről* (85–89.); *Ki az a vén kurva?* (90–93.); *Tizenkét dobás* (93–96.); *A kutyát Váryné Takács Szilviának hívták* (97–97.); *Régi megható történet Kordovánról, a késdobáló művésztől* (97–101.); *Miénk a gyár!* (102–105.); *Ha rosszkedvű volt, hazudott az embereknek* (106–110.); *A kutyát Adamkónak hívták* (110.); *Régi megható történet Adamkóról, a téglagyári munkásról* (111–114.); *A vadkacsák talán észre sem vették* (115–119.); *Öregemberek* (119–123.); *Földre szórták a virágokat* (124.); *Régi megható történet az öreg Madzsgájról, aki utálta a kutyákat* (124–129.); *Ó, az akasztást senki sem gondolta komolyan* (130–134.); *Másképpen volt* (134–139.);

Az éjjeliőr puskával őrizte a hidat (139–140.); Régi megható történet a félhülye Sebestyén gyerekről (140–143.).

Olyan, mintha nyár volna: *A galamb (147–159.); Patkányok a napon (160–162.); A postás, aki egy ujjal tudott fütyülni (163–166.); A szemüveges lány (166–172.); Az asztalos (172–177.); Szűnyogok és a pályaőr (178–181.); Száraz magok (181–187.); A sziréna (187–194.); Olyan, mintha nyár volna (195–197.); C. O. Holicser, a teknősbéka (198–211.); Csillagok minden színben I. (211–214.); Csillagok minden színben II. (214–219.).*

Történetek egy forgópisztolyról: *A Félfulű Ember (223–227.); Lakat és artézi kút (227–231.); Kilenc lázmérő (231–234.); Nyúlfészek (235–238.); Krisztus Katonája (238–242.); A rejtekhely (242–245.); Pódium (246–249.); Két golyó (249–253.).*

A jószágú szerzetes: *M. H. hintaszéke (257–259.); Hófalak között (260.); Izidor (261–269.); A jószágú szerzetes (269–286.); Ahol szépek a tengeri kagylók (287–302.); Az üzbégek élni fognak (303–311.); Bogarászók (311–329.).*

Mint a felszabadítók: *Szomorú, langaléta néger (333–340.); Jó lélek költözött beléjük (340–349.); Kardvívó télen és tavasszal (349–356.); A hatodik ujj (356–362.); Rádió és gumibot (362–369.); Nemesi származékok (370–379.); Március (380–392.); A mimózákat nem szabad késsel bántani (392–400.); Mint a felszabadítók (400–410.); Nemzeti színek (410–429.); Norvégiától Észak-Afrikáig (429–437.); A medúzák nem hoznak szerencsét (437–449.); Halk szavú, tisztességes lányok (449–461.); A málnaszedő gyógyulása (462–478.); Üriemberek a folyón (478–490.).*

Jéghegyen szalmakalapban: *Ámuldozó szemek (493–497.); Jéghegyen szalmakalapban (497–500.); Nem baleset lesz (500–504.).*

Mit jelent a tök alsó?: *Saját kezűleg (507–509.); Alibi mankók (510–512.); Borsszóró (pepperbox) revolver (513–521.); Virágot vinnék... (522–525.); Amarilla, a feledékeny kuvasz (525–529.); Svédkályha (529–533.); Egy regény vége (533–537.); Átlósan az utcán (537–543.); Műfogsor az égből (543–556.); Fényjelek nélkül (556–572.); Rosszul fizetett szakmák (572–579.); Kőfaragók ünnep előtt (579–581.); A szürke öngyújtó (581–583.); Fehér kesztyűben (583–594.); Védőszentek a fenyők között (594–599.); Diófa a sétálóutcában (599–610.); A kultúra jelzője (611–613.); Talliumot a patkányoknak (613–616.); Hat alma(sok) (616–619.); Önhibámon kívül (619–628.); Huzatos hajón (628–633.); Tisztulás cserépsípval (633–641.); Átölelni (641–646.); Alacsonyán repülni (646–651.); Disznóvér és Dugóhídi Anita (652–661.); Garantálja Z. A. (661–673.); Mit jelent a tök alsó? (673–679.); Mosolyra figyelni (679–686.); Kevesebb mint három perc (686–701.).*

Utószó (703–717.); A szerkesztő jegyzete (718.).

2012

36. *Véres patkányirtás idomított görényekkel. Naplók, interjúk és más írások.* [Napló részletekben. *Véres patkányirtás idomított görényekkel. Interjúk. Esszék, cikkek, könyvismertető, jegyzetek*]. Budapest, Noran Libro, 2012. 342 p. ; 21 cm (Életmű/5) [Szerk. és az utószót írta Gerold László]

Tartalom:

I. Napló részletekben

Keresztapámról és hitvallásaimról (7–15.); *Korai halálaimról* (16–23.); *Könyvekről, íróságom kezdeteiről* (24–33.); *Nagybátyámról* (34–43.); *A nőkről* (44–46.); *Aranyosról, illetve kettős szerelmeimről* (47–50.); *Rádiós világ* (51–59.); *Író a tanyán és a történő történelemben* (60–74.); *Szegény Hajdú Laciról és Harag Györgyről* (75–84.); *Két költőről és a költészetéről* (85–92.); *Az irodalom körül* (93–99.); *Otthon/itthon és a cigarettapapírról* (100–114).

II. Véres patkányirtás idomított görényekkel (115–187.).

III. Interjúk

Első interjú (191–195.); *Fiatal írók előretörése* (196–198.); *A Virágos Kationa mai témájú regényeim bevezetője* (199–202.); „...Kimeríthetetlen forrás...” (203–218.); *Mesélni: igaz történeteket* (219–222.); *A tengerben néha kövek is vannak* (223–227.); *Kisebbség, többség, emberség* (228–233.); „...izgalmasan kezdődött eszmélésem a szülőföldemen” (234–238.); *Latroknak is játszott „...a műszak nem hallgatnak el, de igen-igen megkeseredtek...”* (239–244.); *Szabadkőműves szeretnék lenni* (245–251.); *A szálak Szenttamásról indultak* (252–256.); „Nincs időm észrevenni a történet eltűnését” (257–272.); „...csak nézett ránk, és hallgatózott...” (273–280.); *Utolsó beszélgetés* (281–285.).

IV. Esszék, cikkek, könyvismertető, jegyzetek

A cselekvő ember tragédiája (289–291.); *Thomas Mann, az esszéíró* (292–296.); *Részleges hozzájárulás* (297–299.); *Írói szegénység – rendhagyó alkotási mód* (300–305.); *Irodalomról a rádióban* (306–314.); *Barátkozás a kövekkel* (315–317.); *Csehszlovákiában* (1968. VII. 12.–1968. VII. 20.) (318–321.); *Hófalak között* (322–323.); *Telefon* (324–325.); *Boldog új évet* (326–327.); *Önérzetesen* (328–330.); *Megbombáztuk a Poligont* (331–332.).

Gerold László: *Utószó jegyzettel* (333–339.).

3. PERIODIKUS KIADVÁNYOKBAN MEGJELENT ÍRÁSOK

3.1. *Novellák, elbeszélések, regényrészletek, rádiójátékok*

1964

37. *Arakhné*. Symposion, 1964. január 30., XX. évf., 5. sz., 12. p.
38. *A teherhordó halála*. Symposion, 1964. szeptember 24., XX. évf., 12. p.
39. *Issakhár*. Symposion, 1964. február 27., XX. évf., 9. sz., 14. p.
40. *Párbeszédés Hermes-dicséret*. Symposion, 1964. január 14., XX. évf., 3. sz., 15. p.

1965

41. *Ahasvérus*. Új Symposion, 1965. 12. sz., 8. p.
42. *Mert reggel visszaindulok Hispániába*. Új Symposion, 1965. 11. sz., 23–25. p.

1966

43. *Itt még a szentek is megpihennek, Ahasvérus III., Ahasvérus IV.* Új Symposion, 1966. 13. sz., 17–18. p.
44. *Keresztvivő a Keglovics utcából*. Új Symposion, 1966. 17. sz., 24–26. p.
45. *Komolytalan ünnep. Ahasvérus V.* Új Symposion, 1966. 14–15. sz., 11–12. p.
46. *Példabeszéd a szelídített állatokról és az emberszabású növényekről*. Új Symposion, 1966. 18. sz., 16. p.

1967

47. *Csillagok minden színben.* Magyar Szó, Kilátó, XXIV. évf., 291. (7326.) sz., 1967. október 22., 13. p.
48. *Kétéltűek a barlangban I–VI. Kisregény.* Új Symposion, 1967. 24–25. sz., 17–21. p.; Új Symposion, 1967. 26–27. sz., 1–4. p.; Új Symposion, 1967. 28. sz., 20–23. p.; Új Symposion, 1967. 29–30. sz., 16–20. p.; Új Symposion, 1967. 31–32. sz., 26–30. p.; Új Symposion, 1968. 33. sz., 13–15. p.
49. *Szúnyogok és pályaőr.* Magyar Szó, Kilátó, 1967. augusztus 13., 13. p.

1969

50. *A szemüveges lány.* Új Symposion, 1969. 48–49. sz., 10–11. p.
51. *Testvérem, Joáb.* Új Symposion, 1969. 45. sz., 3–5. p. [Regényrészlet]

1970

52. *A súlyemelőnek sokat kell enni.* Magyar Szó, Kilátó, 1970. március 29., 13. p.
53. *Száraz magok.* Új Symposion, 1970. 62. sz., 6–7. p.

1971

54. *A vadkacsák talán észre sem vették.* Magyar Szó, Kilátó, 1971. július 3., 9. p.
55. *Engem nem úgy hívnak (Részlet a szerző első díjat nyert ifjúsági regényéből).* Magyar Szó, 1971. január 30., 28. évf., 28. sz., 9. p.
56. *Ezen az oldalon [Hívták a gyerekeket; A legmagasabb fa; Kié a gyár?; Régi megható történet Romodáról, az ácsmesterről].* Új Symposion, 1971. 76. sz., 331–337. p.
57. *Véres patkányirtás idomított görényekkel I–VIII.* Új Symposion, 1971. 73. sz., 197–199. p.; Új Symposion, 1971. 74. sz., 270–273. p.; Új Symposion, 1971. 75. sz., 316–320. p.; Új Symposion, 1971. 76. sz., 352–354. p.; Új Symposion, 1971. 77. sz., 397–401. p.; Új Symposion, 1971. 78. sz., 431–436. p.; Új Symposion, 1971. 79. sz., 373–377. p.; Új Symposion, 1971. 80. sz., 433–437. p. [Regényrészletek]

1972

58. *Bevezető két elbeszéléshez.* Új Symposion, 1972. 92. sz., 553–558. p.
*Az elbeszélés az Olyan, mintha nyár volna (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1974.)
kötetben A galamb címmel jelent meg.*
59. *C. O. Holicser; a teknősbéka.* Új Symposion, 1972. 84. sz., 171–177. p.
60. *Fogadjunk a doktorra (rádiójáték).* Új Symposion, 1972. 87–88. sz.,
330–342. p.
61. *Virágos Katona (részlet).* Új Symposion, 1972. 91. sz., 503–509. p.

1973

62. *Az asztalos.* Új Symposion, 1973. 100. sz., 915–917. p.

1974

63. *A sziréna.* Új Symposion, 1974. 106–107. sz., 1222–1225. p.
64. *A postás, aki egy ujjal tudott fütyülni. = A Magyar Szó 1974. évi naptára.*
[Szerkesztő bizottság: Brasnyó Erzsébet, Kalapis Zoltán, Lovas István, Pap Endre,
Vukovics Géza] Újvidék, Magyar Szó, 1973.

1975

65. *Rózsaméz.* Üzenet, 1975. október, 10. sz., 720–730. p. [Regényrészlet]
66. *Történetek a régi forgópisztolyról. I. történet: A Félfülű ember.* Magyar Szó, 1975. január 19., 11. p.; *II. történet: Lakat és ártézi kút.* Magyar Szó, 1975. január 26., 11. p.; *III. történet: Kilenc lázmérő.* Magyar Szó, 1975. február 2., 11. p.; *IV. történet: Nyülfészek.* Magyar Szó, 1975. február 9., 13. p.; *V. történet: Krisztus Katonája.* Magyar Szó, 1975. február 16. 12. p.; *VI. történet: A rejtek-hely.* Magyar Szó, 1975. február 23. 10. p.; *VII. történet: Pódium.* Magyar Szó, 1975. március 9., 13. p.; *VIII. történet: Két golyó.* Magyar Szó, 1975. március 23., 11. p.; [Novellaciklus]

1976

67. *Izsakhár; Izsakhár (folytatás).* Híd, 1976. 1. sz., 32–43. p.; 1976. 6. sz., 700–710. p.

68. *Kopraló*. Forrás, 1976. 5–6. sz., 3–11. p.
Részlet a szerző Rózsaméz c. regényéből.

1977

69. *A hatodik ujj. I. J. asztalosmester történeteiből*. Híd, 1977. 5. sz., 573–579. p.

1979

70. *A késdobáló (Tv-játék)*. Alföld, 1979. 12. sz., 41–50. p.

1980

71. *A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni.* = *A Magyar Szó 1980. évi naptára*. [Szerkesztő bizottság Gyarmati József, Ládi István, Matuska Márton, Végel László, Vukovics Géza ; Munkatársak Csíkos Zsuzsa, Csordás Árpád, Dobi Jolanda, Dujmovics György, Kis Erzsébet, Krábesz Gréta, Lovas István, Osztrogonác Iván, Pap Endre, P. Barta Etelka, Papp Gábor, Serer Lenke, Szeli Miklós, Törköly István, Varga István ; A fedőlapot Bobán László tervezte]. Újvidék, Magyar Szó, 1979.

1981

72. *Fodó Tanár Úr*. Híd, 1981. 4. sz., 450–456. p.

1982

73. *A Szelíd Róka esete*. Üzenet, 1982. szeptember, 9. sz., 443–452. p.
Részlet a Sortűz egy fekete bivalyért című regényéből.
74. *Fodó tanár úr*. Kortárs, 1982. 7. sz., 1019–1023. p.
75. *Fodó tanár úr (elbeszélés)*. Látóhatár, 1982. 8. sz., 25–31. p.
76. *Sortűz egy fekete bivalyért (részlet)*. Népszabadság, 1982. december 24., 20. p.

1983

77. *Angyali vigasság*. Híd, 1983. 2. sz., 153–161. p.
78. *Sortűz egy fekete bivalyért*. Jó Pajtás, 1983. február 24., 12. p.
Szemelvény a Forum Kiadónál megjelent azonos című ifjúsági regényéből.

79. *Sortűz egy fekete bivalyért.* Látóhatár, 1983. 3. sz., 9–15. p.
80. *Virágos Katona (dráma, részlet).* Híd, 1983. 7–8. sz., 877–887. p.
Részlet a mű színpadi változatából.

1984

81. *Okos, fekete varjak.* Híd, 1984. 5. sz., 665–670. p.
82. *Sortűz egy fekete bivalyért (Részlet az író Neven-díjas regényéből).* Jó Pajtás, 1984. június 7., 12. p.

1985

83. *A lidérc (Elbeszélés).* Kortárs, 1985. 11. sz., 53–65. p.
84. *Gazdagon álmodni; Gazdagon álmodni II.* Üzenet, 1985. november, 11. sz., 651–656. p.; 1985. december, 12. sz., 715–720. p.
85. *Ma éjjel...* Híd, 1985. 10. sz., 1277–1296. p.

1986

86. *A lidérc.* Látóhatár, 1986. 1. sz., 9–27. p.
87. *Az üzbég kőfaragó.* Magyar Szó, Kilátó, 1986. december 6., 17. p.
88. *Füstszagú karácsony.* Új Írás, 1986. 2. sz., 5–14. p.
89. *Hófalak között.* Magyar Szó, 1986. november 28–30., 9. p.

1987

90. *Börtönről álmodom mostanában. Regényrészlet I–II.* Híd, 1987. 1. sz., 18–35. p.; Híd, 1987. 9. sz., 1092–1100. p.
91. *Március (I. J. asztalosmester történeteiből).* Híd, 1987. 3. sz., 285–298. p.

1988

92. *Börtönről álmodom mostanában. Regényrészlet III–IV.* Híd, 1988. 6. sz., 733–748. p.; Híd, 1988. 11. sz., 2170–2179. p.

1989

93. *Börtönről álmodom mostanában I–III. Regényrészlet.* Híd, 1989. 4. sz., 413–425. p.; Híd, 1989. 9. sz., 1019–1030. p.; Híd, 1989. 11. sz., 1240–1251. p.
94. *Börtönről álmodom mostanában (részlet).* Látóhatár, 1989. 3. sz., 33–43. p.

1990

95. *Börtönről álmodom mostanában IV–VIII. Regényrészlet.* Híd, 1990. 1. sz., 8–21. p.; Híd, 1990. 4. sz., 385–396. p.; Híd, 1990. 7–8. sz., 766–780. p.; Híd, 1990. 9. sz., 901–911. p.
96. *Le facteur qui savait siffler avec un seul doigt.* [Traduit du hongrois par Antoine Chalvin]. = *Nouvelles de Yougoslavie.* NYX. Revue littéraire française trimestrielle. Numero 14. Deumexième trimestre 1990. 72–76. p.
A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni című novella francia fordítása.

1991

97. *A fehér sündisznó.* Látóhatár, 1991. 4. sz., 43–62. p.
98. *A fehér sündisznó.* Tiszatáj, 1991. 1. sz., 8–16. p.
99. *A jószagú szerzetes.* Látóhatár, 1991. 4. sz., 43–62. p.
100. *A mimózákat nem szabad késsel bántani. I. J. asztalosmester történeteiből.* Híd, 1991. 3. sz., 202–210. p.
101. *Gyógyteák és löfegyverek.* Híd, 1991. 12. sz., 1049–1060. p.
102. *Istenfélő Dániel titkai.* Látóhatár, 1991. 6. sz., 10–29. p.
103. *Istenfélő Dániel titkai.* Tiszatáj, 1991. 4. sz., 8–18. p.
104. *Jó lélek költözött beléjük. I. J. asztalosmester történeteiből (Novella).* Kortárs, 1991. 4. sz., 40–47. p.
105. *Rádió és gumibot.* Látóhatár, 1991. 11–12. sz., 66–74. p.
106. *Rádió és gumibot.* Kortárs, 1991. 10. sz., 4–9. p.

1992

107. *Égő szemű tevék.* Kortárs, 1992. 2. sz., 34–42. p.
108. *Ha majd megritkulnak a csillagok.* Holmi, 1992. 2. sz., 172–181. p.

1993

109. *A levendula ereje.* Kortárs, 1993. 11. sz., 114–128. p.
110. *A mimózákat nem szabad késsel bántani.* Kincses Kalendárium 1993. Central Kft., Budapest, 1993. 128–133. p.
111. *Lelketlen városi kufárok.* Kortárs, 1993. 10. sz., 16–26. p.
112. *Temetések után.* Kortárs, 1993. 9. sz., 7–14. p.

1994

113. *Mint a felszabadítók.* Holmi, 1994. 5. sz., 660–666. p.
114. *Nemesi származékok.* Tiszatáj, 1994. 6. sz., 7–14. p.
115. *Norvégiától Észak-Afrikáig.* Szívárvány, 1994. szeptember, XV. évf., 43. sz., 3–8. p.

1995

116. *Ahol szépek a tengeri kagylók.* Tiszatáj, 1995. 6. sz., 10–21. p.
117. *A Málnaszedő gyógyulása.* Kortárs, 1995. 7. sz., 116–128. p.
118. *Halk szavú tisztességes lányok.* Holmi, 1995. 8. sz., 1113–1122. p.
119. *Úriemberek a folyón.* Forrás, 1995. 11. sz., 11–20. p.

1996

120. *Bogarászók. Egy filmnovella folytatása.* Kortárs, 1996. 3. sz., 31–44. p.
121. *Ez a nap a miénk. I–II. rész.* Forrás, 1996. 11. sz., 53–68. p.; Forrás, 1996. 12. sz., 39–53. p.

1997

122. *Ez a nap a miénk. III–XII. rész.* Forrás, 1997. 1. sz., 17–32. p.; Forrás, 1997. 2. sz., 36–48. p.; Forrás, 1997. 3. sz., 34–51. p.; Forrás, 1997. 4. sz., 74–86. p.; Forrás, 1997. 5. sz., 6–23. p.; Forrás, 1997. 6. sz., 43–55. p.; Forrás, 1997. 7. sz., 17–39. p.; Forrás, 1997. 8. sz., 35–60. p.
123. *Nem baleset lesz.* Bárka, 1997. 4. sz., 3–7. p.

1998

124. *Fényjelek nélkül.* Kortárs, 1998. 7. sz., 116–128. p.

1999

125. *Alacsonyan repülni.* Kortárs, 1999. 1. sz., 62–66. p.
126. *Borsszóró (pepperbox) revolver.* Kortárs, 1999. 12. sz., 3–9. p.
127. *Diófa a sétáló utcában.* Vigilia, 1999. 12. sz., 946–956. p.
128. *Fehér kesztyűben.* Vigilia, 1999. 4. sz., 284–293. p.
129. *Fotós keretezés (regényrészlet).* Kortárs, 1999. 5. sz., 32–41. p.
130. *Mosolyra figyelni (elbeszélés).* Forrás, 1999. 11. sz., 4–8. p.

2000

131. *Átölelni (elbeszélés).* Tiszatáj, 2000. 7. sz., 9–13. p.
132. *Disznóvér és Dugóhidi Anita (elbeszélés).* Kortárs, 2000. 7. sz., 1–8. p.
133. *Kevesebb, mint három perc (elbeszélés).* Kortárs, 2000. 12. sz., 17–29. p.
134. *Tisztulás cserépsípval.* Holmi, 2000. 4. sz., 417–423. p.

2001

135. *Aranyat talált. Regény. I–IV. rész.* Forrás, 2001. 9. sz., 9–19. p.; Forrás, 2001. 10. sz., 7–15. p.; Forrás, 2001. 11. sz., 17–29. p.; Forrás, 2001. 12. sz., 52–61. p.

136. *Garantálja Z. A. Kortárs*, 2001. 7. sz., 1–10. p.
137. *Magasugrás hegedűre. Tekintet*, 2001. 6. sz., 85–94. p.
138. *Mit jelent a tök alsó? Novella. Kortárs*, 2001. 12. sz., 29–33. p.
139. *Szálkás oszlopok. Gion Nándor novellája. Tekintet*, 2001. 2–3. sz., 241–244. p.

2002

140. *Aranyat talált (V–XII. rész). Forrás*, 2002. 1. sz., 21–33. p.; Forrás, 2002. 2. sz., 31–39. p.; Forrás, 2002. 3. sz., 7–21. p.; Forrás, 2002. 4. sz., 36–48. p.; Forrás, 2002. 5. sz., 33–43. p.; Forrás, 2002. 6. sz., 63–78. p.; Forrás, 2002. 9. sz., 28–40., 41–49. p.
141. *Aranyat talált. Szépirodalmi Figyelő*, 2002. 3. sz., 14–21. p.
142. *Átlósan az utcán. Irodalmi Szemle*, 2002. 7. sz., 8–12. p.
143. *Engem nem úgy hívnak (Részlet). Jó Pajtás*, 2002. október 3., 56. évf., 29 sz., 18–19. p.
144. *Megbombázták a Poligont. Magyar Szó, Kilátó*, 2002. augusztus 31., 9. p.
145. *Mit jelent a tök alsó? Irodalmi Szemle*, 2002. 1–2. sz., 45–49. p.

2003

146. *Zongora a fehér kastélyból (Regény). Forrás*, 2003. 4. sz., 5–47. p.

2004

147. *A kárókatonák még nem jöttek vissza. Jó Pajtás*, 2004. május 13., 58. évf., 18. sz., 18. p.
148. *A szürke öngyújtó. Jó Pajtás*, 2004. október 7., 58. évf., 28. sz., 18–19. p.

2006

149. *A kárókatonák még nem jöttek vissza (részlet). Jó Pajtás*, 2006. január 19., 60. évf., 1–2. sz., 32–33. p.
150. *Töredék. Magyar Szó, Kilátó*, 2006. május 13–14., 60. évf., 108. sz., 9. p.

2007

151. *Testvérem, Joáb (részlet)*. Jó Pajtás, 2007. június 14., 61. évf., 23–24. sz., 32. p.
152. *Virágos Katona (részlet)*. Jó Pajtás, 2007. szeptember 13., 61. évf., 2007. szeptember 13., 26. sz., 18–19. p.

2008

153. *Aranyat talált (részlet)*. Jó Pajtás, 2008. december 18., 62. évf., 39–40. sz., 32–33. p.
154. *Ez a nap a miénk (részlet)*. Jó Pajtás, 2008. szeptember 25., 62. évf., 27. sz., 18–19. p.
155. *Latroknak is játszott; Börtönről álmodom mostanában*. Szépirodalmi Figyelő, 2008. 3. sz., 68–70. p.

2009

156. *A kárókatonák még nem jöttek vissza (részlet)*. Magyar Szó, 2009. augusztus 24., 9. p.
157. *A kárókatonák még nem jöttek vissza (részlet)*. Jó Pajtás, 2009. október 8., 63. évf., 28. sz., 18–19. p.
158. *Soldier-With-Flower. Excerpt from the novel*. The Hungarian Quarterly, 2009. nyár, 50. évf., 194. sz., 43–60. p.
Kivonat a Virágos Katona angol fordításából.

2010

159. *Engem nem úgy hívnak (részlet)*. Jó Pajtás, 2010. szeptember 16., 64. évf., 18–19. p.

2011

160. *Alacsonyan repülni*. Képes Ifjúság, 2011. február 2., 2612. sz., 20. p.

3.2. Naplórészletek

1968

161. *Naplórészletek. Patkányok a napon.* Magyar Szó, Kilátó, 1968. március 31., 20. p.

1989

162. *Naplórészlet.* Tiszatáj, 1989. 11. sz., 70–77. p.
163. *Naplórészlet, 1988 ősze.* = Fejér Gyula: *Mi magyarul vagyunk emberek. Beszélgetések a magyarságtudatról itthon és a nagyvilágban.* Hírnök Kiadó, Budapest, 1989. 49–54. p.
164. *Naplórészletek.* Magyar Szó, Kilátó, 1989. december 9., 17. p.
165. *Naplórészletek.* Magyar Szó, Kilátó, 1989. december 16., 46. évf., 343. sz., 19. p.
166. *Naplórészletek.* Magyar Szó, Kilátó, 1989. december 23., 46. évf., 350. sz., 17. p.
167. *Naplórészletek.* Magyar Szó, Kilátó, 1989. december 30., 46. évf., 357. sz., 19. p.

1990

168. *Naplórészlet.* Híd, 1990. 1. sz., 5–7. p.
A romániai változásokra.
169. *Naplórészletek.* Magyar Szó, Kilátó, 1990. január 6., 47. évf., 4. sz., 17 p.; Magyar Szó, Kilátó, 1990. január 13., 47. évf., 11. sz., 17. p.; Magyar Szó, Kilátó, 1990. január 20., 47. évf., 18. sz., 17. p.; Magyar Szó, Kilátó, 1990. január 27., 47. évf., 25. sz., 17. p.

1993

170. *Délvidéki napló. Naplórészlet.* Napló, 1993. december 1., 187. sz., 18. p.
Németül megjelent könyvről.

1994

171. *Naplórészlet korai halálaimról (Curriculum vitae)*. Kortárs, 1994. 7. sz., 19–24. p.
172. *Naplórészlet költözködésről és maradásról (Előszó helyett)*. = Erdélyi Erzsébet–Nobel Iván: *De azért itthon is maradni... 15 beszélgetés határon túli alkotókkal verseikről, novelláikról*. Tárogató Kiadó, Budapest, 1994. 5–6. p.
173. *Naplójegyzet nagybátyámról*. Vigilia, 1994. 2. sz., 121–129. p.
174. *Naplórészlet a cigarettapapírról*. Vigilia, 1994. 6. sz., 448–450. p.

1996

175. *Naplórészlet (Keresztapámról és hitvallásaimról)*. Vigilia, 1996. 4. sz., 293–300. p.

1998

176. *Aranyosról, illetve kettős szerelmeimről (Naplórészlet)*. Forrás, 1998. 11. sz., 1–4. p.

2000

177. *Curriculum vitae*. [Ford. Tiiu Kokla]. Looming – Eesti Kirjanike Liidu ajakiri, 2000. 8. sz., 1171–1177. p.
Az író életrajzával.

3.3. *Közlemények, kritikák, recenziók, könyvismertetések, közéleti írások*

1962

178. *Helyzetjelentés*. Symposion, 1962. november 8., XVIII. évf., 37. sz., 10. p.
Első írás megjelöléssel.
179. *Kinek az elvei sántítanak. Gondolatok az Ifjúsági Tribün Szuboticán rendezett vitája kapcsán*. Symposion, 1962. december 20., XVIII. évf., 43. sz., 8. p.

1963

180. *A fölény költészete*. Symposion, 1963. október 17., XIX. évf., 33. sz., 14. p. [Tolnai Ottó: *Homorú versek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1963.; Domonkos István: *Rátka*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1963.]

- 181.** *Brecht Szabadkán. Feljegyzések... a hangulatról.* Symposion, 1963. május 9., XIX. évf., 20. sz., 15. p.
A szabadkai Népszínház Bertold Brecht Koldusopera című darabjának bemutatójáról.
- 182.** *Csoportosított naplójegyzetek a VIII. Sterija Játékokról (Krleža és a rendezők).* Symposion, 1963. május 23., XIX. évf., 22. sz., 17. p.
- 183.** *Déry Tibor: Szerelem. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1963.* Symposion, 1963. június 6., XIX. évf., 24. sz., 14. p.
- 184.** *Egy ellenzéki kritikus a XIX. századból.* Symposion, 1963. december 12., XIX. évf., 41. sz., 13. p.
Zilahy Károlyról.
- 185.** *Egy mostoha műfaj és Bálint György dicsérete.* Symposion, 1963. október 31., XIX. évf., 35. sz., 14. p.
- 186.** *Ha már satíra, hát legyen merész.* Symposion, 1963. június 18., XIX. évf., 26. sz., 16. p.
- 187.** *Hevenyészett jegyzetek egy nyilvános vidámműsorról.* Symposion, 1963. április 4., XIX. évf., 15. sz., 14. p.
- 188.** *Kullogó kritika a Kortárs 1963. 6., 7. és 8. száma után.* Symposion, 1963. október 3., XIX. évf., 31. sz., 15. p.
- 189.** *Lehetőség és megvalósítás.* Symposion, 1963. március 21., XIX. évf., 16. p.
Billy Wilder The Apartment (Lakosztály) című filmjéről.
- 190.** *Miodrag Pavlović: Igra bezimenih. Prosveta, Beograd, 1963.* Symposion, 1963. június 18., XIX. évf., 26. sz., 15. p.
- 191.** *Panoptikum hétről hétre.* Symposion, 1963. április 18., XIX. évf., 17. sz., 16. p.
Jegyzet a Panoptikum című tévéműsorról.
- 192.** *Thomas Mann, az esszéíró.* Symposion, 1963. november 14., XIX. évf., 37. sz., 11. p.
- 193.** *Vallomások Szerb Antalról.* Symposion, 1963. szeptember 5., XIX. évf., 27. sz., 13. p.

1964

194. *A cselekvő ember tragédiája*. Symposion, 1964. szeptember 10., XX. évf., 27. sz., 13. p.
195. *A középút hiánya (Hegedűs Géza: Szent Szilveszter éjszakája)*. Magyar Szó, Kilátó, 1964. július 26., 13. p.
196. *A művész-kritikus elvei (Somlyó György: A költészet évadai. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1993.)*. Híd, 1964. 4. sz., 469–470. p.
197. *A rozsdatemető színvonala fölött (Fejes Endre: A hazudós. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1963, második kiadás)*. Híd, 1964. 3. sz., 337–339. p.
198. *A visszhang titka* [Nikodémusz Elli vál.: *A visszhang titka. Szovjet írók új elbeszélései*. Ford. Árvay János. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1963.]. Symposion, 1964. január 14., XX. évf., 3. sz., 14. p.
199. *Egyféle szociográfia*. Symposion, 1964. január 1., XX. évf., 1. sz., 21. p. Nagy Lajos *Kiskunhalom* című kötetéről.
200. *Félbemaradt gondolatok* [Johannes Robert Becher: *A költészet hatalma*. Vál., szerk. és bev. Pók Lajos. Ford. Hajnal Gábor, Szöllősy Klára. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1963.]. Magyar Szó, 1964. május 17., 15. p.
201. *Helyszínen...* (*Jegyzetek Devecseri Gábor Homéroszi utazás c. könyvéről*). Symposion, 1964. február 13., XX. évf., 7. sz., 14. p.
202. *Kezdő írói hibák* [Dušan Anđelković: *Tavan*. Otokar Keršovani, Rijeka, 1963.]. Magyar Szó, 1964. április 26., 15. p.
203. *Kritikai módszerek ajánlása*. Híd, 1964. 5. sz., 557–566. p.
204. *Modern állatmesék (Bálint György: Az állatok dicsérete)*. Magyar Szó, Kilátó, 1964. augusztus 9., 13. p.
205. *Petőfi és Petőfi Sándor* [Illyés Gyula: *Petőfi*. (S. 1.) : (S. n.), 1950.; Illyés Gyula: *Petőfi Sándor*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1963.]. Symposion, 1964. május 28., XX. évf., 22. sz., 12. p.
206. *Publicisztikai korkép (Gábor Andor: Igen, kollégáim Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1964.)*. Híd, 1964. 10. sz., 1188–1189. p.

207. *Szórványos kirándulások (Szerb Antal: Szerelem a palackban. Magvető, Budapest, 1963.).* Híd, 1964. 7–8. sz., 890–892. p.

1965

208. *A „Home des lettres” arcképcsarnoka [Stefan Zweig: Arcképek. Vál. Salyámosy Miklós, Sós Endre. Ford. Mészáros Károly, Gergely Erzsébet et al. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1965.].* Ifjúság, 1965. október 21., XXI. évf., 29. sz., 10. p.

209. *Egy értékelés kísérlete (Poszler György: Szerb Antal pályakezdése. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.).* Híd, 1965. 12. sz., 1619–1622. p.

1966

210. *Félelemből származó humor.* Új Symposion, 1966. 16. sz., 9., 10., 11. p. *Thomas Mannról.*

211. *Remekmű feltételes módban (Déry Tibor: A kiközösítő. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1966.).* Új Symposion, 1966. 18. sz., 19–20. p.

212. *Részleges hozzájárulás (Elvek és utak. Tanulmánygyűjtemény. Magvető, Budapest, 1965.).* Új Symposion, 1966. 13. sz., 5. p.

1967

213. *Barátkozás a kövekkel (Dubrovnik, 1967. július 10.–augusztus 24.).* Új Symposion, 1967. 31–32. sz., 32. p. *A Dubrovniki Nyári Játékokról.*

214. *Kettős keret (Sánta Ferenc: Az áruló. Magvető, Budapest, 1966.).* Új Symposion, 1967. 20–21. sz., 26–27. p.

215. *Túlméretezett tisztelet (Gobby Fehér Gyula: Kenyér. Forum – Symposion Könyvek, Újvidék).* Új Symposion, 1967. 26–27. sz., 31–32. p.

216. *Türelmetlen krónikás (Fejes Endre: Vidám cimborák. Magvető, Budapest, 1966.).* Új Symposion, 1967. 20–21. sz., 27–28. p.

1968

217. *Csehszlovákiában 1968. VII. 12.–1968. VII. 20.* Új Symposion, 1968. 41. sz., 14. p. *A Komárom közelében szervezett Nyári Ifjúsági Találkozóról.*

218. *Felvonultak a rendezők. Pula 68.* Új Symposion, 1968. 42. sz., 27. p.
A 15. Pulai Filmfesztiválról.
219. *Írói szerénység – rendhagyó alkotói mód.* Új Symposion, 1968. 35. sz.,
16–17. p.
Mándy Ivánról.
220. *Ketten a szakadéokban (Sulhóf József: Egyetlen pillanat. Forum, Novi Sad, 1967.).* Új Symposion, 1968. 34. sz., 8. p.
221. *Kisregények és novellák (Komáromi József Sándor: Jó szó. Forum, Novi Sad, 1967.).* Új Symposion, 1968. 34. sz., 8. p.
222. *Körkép 67? (Körkép 67, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1967.)* Új Symposion, 1968. 33. sz., 20. p.
223. *Milyen humor? (Sztáncsics András: Ünnepe után édes a pihenés. Forum, Novi Sad, 1967.).* Új Symposion, 1968. 34. sz., 7–8. p.

1969

224. *Egy dicséret visszautasítása.* Magyar Szó, 1969. augusztus 17. sz., 14. p.

1973

225. *A műkedvelő színjátszás védelmében.* Magyar Képes Újság, 1973. december 1., 22. sz., 17. p.
226. *Egyetemes kultúra (Az osztályérdeket nem szem előtt tartó szabadság megvalósítása).* Magyar Szó, 1973. november 24., 324. sz., 15. p.
227. *Kányádi Sándor: Fától fáig.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972. Magyar Képes Újság, 1973. december 1., 22. sz., 16. p.
228. *Németh István: Zsebtükör.* Magyar Képes Újság, 1973. november 15., 21. sz., 16. p.
229. *Sütő András: Istenek és falovacskák.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973. Magyar Képes Újság, 1973. december 15., 23. sz., 16. p.

1974

230. *Bővízű patakok mentén. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972. Magyar Képes Újság, 1974. január 15., 2. sz., 16. p.*
Ismertető a Beke György, Farkas Árpád, Fodor Sándor és Kovács György írásait tartalmazó kötetéről.

1976

231. *A díjazott könyvről [Németh István: Lepkelánc. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976.]. Híd, 1976. 11. sz., 1374–1375. p.*
Németh István Szirmai Károly Irodalmi Díjat kapott könyvéről.

1977

232. *Új magyar film. Képes Ifjúság, 1977. március 9., 1435. sz., 19. p.*

1980

233. [Írók nyilatkozatai]: *Josip Broz Tito 1892–1980. Híd, 1980. 5. sz., 718–719. p.*
234. *Minden leírt betű hitvallás. Új Symposion, 1980. május, 181. sz., 159. p.*
Josip Broz Titóról.

1983

235. *A Forum Könyvkiadó állandó regénypályázatának szabályzata. Híd, 1983. 2. sz., 430–433. p.*
Az Alkotók Gyűlése nevében: Gion Nándor elnök.

1985

236. */Színházmegnyitó beszéde./ Híd, 1985. 11. sz., 1537–1539. p.*
237. *A korszerű színházzal. Otthont kapott az Újvidéki Színház. 7 Nap, 1985. november 1., 44. sz., 30. p.*

1986

238. *A könyvek néma mesterek. Képes Ifjúság, 1986. december. 31., 1818. sz., 19. p.*
239. *A postás, aki egy ujjal tudott fütyülni. Rakéta Regényújság, 1986. XIII. évfolyam*

240. *Glumac i pesnik*. Dnevnik, 1986. június 29., 18. p.
Miroslav Antićról.

1987

241. *Megírandó regényeimről egy film kapcsán*. 7 Nap, 1987. március 20., 12. sz., 30. p.
Sára Sándor Keresztúton című filmje kapcsán.

1988

242. *Egy életmű súlya*. Magyar Szó, 1988. március 12., 70. sz., 13. p. [Ua.: Misao – Gondolat, 1988. III. 10., 8–9. p.]
Gion Nándor köszöntője dr. Szeli István akadémikusnak az életműdíj átadásakor a Vajdasági Íróegyesület évi közgyűlésén 1988. III. 5-én.
243. *Egy életmű súlya*. Misao – Gondolat, 1988. március 10., 8–9. p.
Elhangzott a Vajdasági Íróegyesület közgyűlésén a Vajdasági Íróegyesület Életműdíjának átadásakor 1988. III. 5-én. Dr. Szeli Istvánról.

1989

244. *Akit sokáig szerettek hallgatni*. Magyar Szó, 1989. augusztus 5., 212. sz., 15. p.
245. *Herceg János nyolcvanéves. Magatartás, tisztesség, elszántság*. 7 Nap, 1989. május 26., 21. sz., 27. p.
246. *Magatartás, tisztesség, elszántság*. Üzenet, 1989. 7–9. sz., 491. p.
A nyolcvanéves Herceg János köszöntése.

1990

247. *Nyílt levél Antall Józsefhez*. Ács Károly, Balázs Attila, Beszédes István, Böndör Pál, Csorba Béla, Fenyvesi Ottó, Gion Nándor, Hornyik Miklós, Kontra Ferenc, P. Nagy István, Németh István, Sebők Zoltán, Thomka Beáta, Tolnai Ottó, Varga Szilveszter, Végel László, Vickó Árpád. Magyar Szó, 1990. december 22., 350. sz., 18. p.

1994

248. *„Hiszek az álmokban, mindeneelőtt a saját álmaimban.”* Tiszatáj, 1994. 6. sz., 15–17. p.
Beszélgetés.

1996

249. *Gion Nándor a gyermekkoráról*. Magyar Szó, 1996. október 4., 235. sz., 11. p.
250. *Irigylem a drámaírókat (Szakonyi Károly: A bűntény)*. Népszabadság, 1996. augusztus 28., 54. évf., 200. sz., 9. p. [Szakonyi Károly: *A bűntény. Novel-lák*. Neoprológus Kiadói és Kulturális Szolgáltató Kft., Budapest, 1996.]

2002

251. *Bemutkozás*. = Nagy Franciska szerk.: *Akadémiai beszélgetések 5*. Magyar Művészeti Akadémia, Budapest, 2002. 5. sz., 38–55. p.
Bemutkozó előadás.
252. *Eljutottunk oda, ahonnan elindultunk*. Forrás, 2002. 12. sz., 3–15. p.
Esszé. Bemutkozó előadás.

2010

253. *Átlósan az utcán (novella)*. Vigilia, 2010. február

4. ANTOLÓGIÁKBAN, TANULMÁNYKÖTETEKBEN MEGJELENT ÍRÁSOK

4.1. Novellák, elbeszélések, regényrészletek

1969

254. *Kételtűek a barlangban.* = Bori Imre szerk.: *Irodalmunk kiskönyve*. 2. átdolgozott és bővített kiadás. Forum Nyomda, Újvidék, 1969. (Az Én Olvasmányaim) 263–268. p.

Regényrészlet.

1973

255. *Kételtűek a barlangban.* = Bori Imre szerk.: *Irodalmunk kiskönyve*. Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Újvidék, 1973. 251–258. p.

1975

256. *M. H. J. hintaszéke.* = Pintér Lajos–Szeles Károly–Szilágyi Károly szerk.: *Sok az eszkimó, kevés a móka. A vajdasági magyar humoristák évkönyve '75.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1975. 234–253. p.

257. *Olyan, mintha nyár volna; Csillagok minden színben I.; Csillagok minden színben II.; A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni; Patkányok a napon.* = *Különös ajándék. Jugoszláviai magyar elbeszélők.* Válogatta Bori Imre–Juhász Géza–Szeleli István. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1975. 401–427. p.

258. *Suché semená; On datry na slnku; Dievča s okuliarmi.* [Preložila Marta Lesná]. = *Cesta domov. Výber zo súčasnej maďarskej krátkej prózy v Juhoslávii.* Obzor, Novi Sad, 1975. 111–117.; 118–120.; 121–130. p.

A Száraz magok, Patkányok a napon, A szemüveges lány c. novellák szlovák fordítása.

1977

259. *Izsakhár.* = Hornyik Miklós szerk.: *A merülő fullantyú. Válogatás a jugoszláviai magyar száraz humorból.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977. 55–62. p.

1984

260. *Olyan mintha nyár volna; Virágos Katona (részlet).* = Görömbei András szerk.: *Napjaink nemzetiségi magyar irodalmi II. Szöveggyűjtemény (Fakultatív/Gimnáziumi magyar irodalmi fakultációt irányító tanárok részére).* Országos Pedagógiai Intézet, Budapest, 1984. 113–119. p.

1988

261. *A fafaragó művész baltája.* = Lengyel Balázs szerk.: *Újhold-Évkönyv 1988/2.* Magvető Kiadó, Budapest, 1988. 152–159. p.

262. *Március (I. J. asztalosmester történeteiből).* = Lengyel Balázs szerk.: *Újhold-Évkönyv 1988/1.* Magvető Kiadó, Budapest, 1988. 120–133. p.

1989

263. *Izidor.* = Hegedüs Mária szerk.: *Körkép 89. Huszonhárom mai magyar elbeszélés.* Magvető, Budapest, 1989. 154–167. p.
Gion Nándor fényképével.

1990

264. *A hatodik ujj.* = Mátyás István vál. és szerk.: *Szép magyar novella.* Új Idő Kft., Budapest, 1990. 113–118. p.

265. *Sortűz egy fekete bivalyért (Regényrészlet).* = Füzi László–Pintér Lajos–Szekér Endre–Zalatnai Pál szerk.: *Forrás antológia 1979–1989.* Kecskemét, 1990. 149–167. p.

1992

266. *Az angyali vigasság.* = *Ótágú síp. A határokon túli magyar irodalom antológiája.* [A válogatás és az előszó Pomogáts Béla munkája] Móra Könyvkiadó, Budapest, 1992. 166–174. p.

267. *Jó lélek költözött beléjük. I. J. asztalosmester történeteiből.* = Hegedüs Mária szerk.: *Körkép 92. Huszonhat mai magyar író kisprózája.* Magvető Kiadó, Budapest, 1992. 77–86. p.

1993

268. *A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni.* = Erdélyi Erzsébet–Nobel Iván: *Én otthon vagyok költő. 18 disputa határon túli alkotókkal verseikről, novelláikról. Oktatási segédlet a magyar irodalom tanulásához 14–18 éveseknek.* Tárogató Kiadó, Budapest, 1993. 72–74. p.

269. *Égő szemű tevék.* = Hegedüs Mária szerk.: *Körkép 93. Huszonhét mai magyar író kisprózája.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1993. 109–122. p.

1994

270. *A mimózákat nem szabad késsel bántani.* = Sebes Katalin szerk.: *Ha minden jól megy. Antológia.* Balassi Kiadó–Soros Alapítvány, Budapest, 1994. 101–108. p.

1995

271. *Fülek és fejek.* = Vészits Andrea szerk.: *Mozgóképeskönyv. Antológia.* Objektív Filmstúdió, Budapest, 1995. 87–105. p.

272. *Mint a felszabadítók.* = Domokos Mátyás, Fodor Géza et al. szerk.: *Válogatott Holmi. Antológia.* Magvető Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft., Budapest, 1995. 183–192. p.

273. *Nemesi származékok.* = Hegedüs Mária–Körmendy Zsuzsanna szerk.: *Körkép 95. Huszonhét mai magyar író kisprózája.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1995. 56–67. p.

1996

274. *Ahol szépek a tengeri kagylók.* = Körmendy Zsuzsanna szerk.: *Körkép 1996. Huszonnyolc mai magyar író kisprózája.* Magvető Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft., Budapest, 1996. 169–187. p.

275. *Le hérisson blanc.* [Traduit par Emilie Molnos] = *Auteurs hongrois d'aujourd'hui.* Anthologie dirigée et présentée par Thomas Szende ; trad. Nicole Bagarry, Pascal Besson, Marc Bubert, Véronique Charaire, Joëlle Dufeuilly, Viktória Eröss, Georges Kassai, Laurence Leuilly, Rozsa Millet, Emilie Molnos,

Patricia Moncorgé, Jean-Léon Muller, Dominique Radanyi. – Paris, In Fine, 1996. (Domaine hongrois) 113–125. p.

Textes de Ádám Bodor, Vilmos Csaplár, László Csiki, László Darvasi, Péter Dobai, Péter Esterházy, Endre Fejes, György Ferdinandy, Nándor Gion, Lajos Grendel, Anna Jókai, Zsuzsa Kapecz, Endre Karátson, Ákos Kertész, László Kolozsvári Papp, Mihály Kornis, Zoltán Kőrösi, László Krasznahorkai, Endre Kukorelly, Péter Lengyel, Iván Mándy, Miklós Mészöly, Péter Nádas, Lajos Parti Nagy, György Spiró, András Sütő, Dezső Tandori, Sándor Tar, Ferenc Temesi, Zsuzsa Vathy.

A fehér sündisznó c. novella francia fordítása. Az író életrajza és fényképe a 112. oldalon.

1997

276. *Bogarászók.* = Körmendy Zsuzsanna szerk.: *Körkép 1997. Huszonkét mai magyar író kispriozája.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1997. 89–108. p.

277. *Ott zöldebb volt az erdő.* = Bakonyi Péter, Sári László szerk.: *Magyar királyok. Rádiódramák.* Magyar Rádió Rt., Budapest, 1997. 347–368. p.

1999

278. *Alacsonyan repülni.* = Körmendy Zsuzsanna szerk.: *Körkép 1999. Huszonhárom mai magyar író kispriozája.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1999. 76–83. p.

2000

279. *Borsszóró revolver.* = Réz Pál összeáll.: *Körkép 2000. Tizenkilenc mai magyar író kispriozája.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 145–156. p.

2001

280. *Gospodin Profesor Fodó.* [Ford. Lea Kovács] = Stjepan Lukač, Jolan Mann, Neven Ušumović szerk.: *Zastrašivanje strašila. Antologija mađarske kratke priče.* Ford. Darinka Aničić... [et al.] Naklada MD, Zagreb, 2001. [Biblioteka Živi jezici ; knj. 6] 115–121. p.

2002

281. *Garantálja Z. A.* = Nagy Gábor szerk.: *Az év novellái.* Budapest, Magyar Napló, 2002. 80–93. p.

2003

282. C. O. Holicser, *a teknősbéka; Mint a felszabadítók; A málnaszedő gyógyulása; Nem baleset lesz.* = Domokos Mátyás szerk.: *A magyar novella antológiája. II. kötet.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 751–761.; 762–769.; 769–782.; 782–784. p.

2005

283. *A kultúra jelzője.* = Körössi P. József szerk.: *Novellisták könyve 2005. 68 novella, portré, (ön)életrajz, miniesszé.* Noran Kiadó, Budapest, 2005. 24–25. p.

284. *Rádió és gumibot* [A vak úr és a rádió. „A vak úr és a rádió” c. 3. fejezet részeként]. = Salamon István szerk.: *Rádió!... Rádió!... Magyar írók novellái és publicisztikai írásai.* Noran Kiadó, Budapest, 2005. 181–193. p.

2007

285. *Rádió és gumibot.* = Hunyadi Csaba Zsolt szerk.: *Akácok alatt. Délvidéki magyar írók elbeszélései.* Lazi Kiadó, Szeged, 2007. 202–210. p.

2009

286. *Mit jelent a tök alsó?* = Hózsá Éva: *A novella Vajdaságban.* Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2009. 202–208. p.

2010

287. *Testvérem, Joáb.* = Csányi Erzsébet: *Farmernadrágos próza vajdasági tükrökben. A vajdasági magyar jeans-próza természetrajza.* Bölcsészettudományi Kar–Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2010. 203–210. p.

4.2. Naplórészletek

1995

288. *Naplórészlet korai halálomról.* = Tárnok Zoltán szerk.: *Curriculum vitae. 30 kortárs magyar író önéletrajza.* Kortárs Kiadó, Budapest, 1995. 145–158. p.

4.3. Közlemények, kritikák, recenziók, könyvismertetések, közéleti írások

1964

289. *Egy mostoha műfaj és Bálint György dicsérete; Vallomások Szerb Antalról.*
= Bányai János és Bosnyák István vál.: *Kontrapunkt*. Symposion 61–63. Forum
Könyvkiadó, Újvidék, 1964. (Symposion Könyvek 3) 222–225.; 226–230. p.

1997

290. *Írói szerénység – rendhagyó alkotási mód (Új Symposion, 1968. 35. sz.).*
= Domokos Mátyás, Lengyel Balázs szerk.: *A pálya szélén. In memoriam Mándy
Iván*. Nap Kiadó, Budapest, 1997. 190–195. p.
Mándy Ivánról.

5. TANKÖNYVEKBEN MEGJELENT ÍRÁSOK

1973

291. *Régi megható történet a félhülye Sebestyén gyerekről.* = Bosnyák István: *Magyar irodalmi olvasókönyv a szakmunkásképző iskolák III. osztálya számára.* Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1973. 217–221. p.

1976

292. *Testvérem, Joáb (részlet).* = S. Zubek Jolán: *Tanuljunk magyarul! Magyar nyelvkönyv a szerbhorvát tannyelvű középiskolák II. osztálya számára.* Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1976. 56–59. p.

1977

293. *A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni.* = Bori Imre: *Irodalom és művészet a szakirányú középiskolák III. osztálya számára.* Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1977. 105–107. p.

1978

294. *A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni.* = Sárosi Károly: *Olvasókönyv az általános iskolák 8. osztálya számára.* Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1978. 213–216. p.

1979

295. *A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni.* = *Jövőbe ívelő utak. Válogatás a jugoszláviai magyar írók és költők műveiből. Házi olvasmány az általános nevelés és oktatás szerbhorvát ajkú 6. osztályos tanulói számára.* Összeállította: Mészáros Mária. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1979. 62–64. p.

296. *Kétéltűek a barlangban; Csillagok minden színben II.* = *Csillagok minden színben. Jugoszláviai magyar írók antológiája.* Válogatta, az utószót és a jegyzeteket Bori Imre írta. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1979. 130–135.; 136–142. p. [Házi olvasmány az általános iskolai nevelés és oktatás 8. osztálya számára]

1980

297. *A kárókatonák még nem jöttek vissza.* Emlékeztető: Szeli István. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1980. 122. p. [Házi olvasmány az általános iskolai nevelés és oktatás 8. osztálya számára.]

1982

298. *Kétéltűek a barlangban (részlet); Csillagok minden színben II. = Csillagok minden színben. Jugoszláviai magyar írók antológiája.* Válogatta, az utószót és a jegyzeteket Bori Imre írta. 2. kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1982. 159 p. [Házi olvasmány az általános iskolai nevelés és oktatás 8. osztálya számára] 130–135.; 136–142. p.

1983

299. *A postás, aki egy ujjal tudott fütyülni.* = Bori Imre: *Irodalom és művészet a szakirányú oktatás és nevelés III. osztálya számára.* Második kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1983. 105–107. p.

1987

300. *A kárókatonák még nem jöttek vissza (részlet).* = Solymosy Kurunci Viktória–Solymosy Lajos: *Tanuljunk magyarul! Tankönyv a magyarnak mint környezeti nyelvnek az oktatásához az általános iskolák 7. osztálya számára.* Első kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1987. 32–34. p.

1988

301. *A kárókatonák még nem jöttek vissza. Regény.* [A bevezetés Szeli István munkája; ill. Bálint István]. – 2. kiadás. – Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék = Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad, 1988 (Szabadka: Birografika). 122 p. : ill.; 20 cm (Házi olvasmány; 7.) [3. kiadás 1994]

1989

302. *A postás, aki egy ujjal tudott fütyülni.* = Bori Imre: *Olvasókönyv poétikai fogalmakkal a középfokú oktatás III. osztálya számára.* Első kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1989. 216–219. p.

1990

303. *Sortúz egy fekete bivalyért (részlet)*. = Szeli István: *Olvasókönyv poétikai fogalmakkal a középfokú oktatás és nevelés IV. osztálya számára*. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1990. 186–190. p.

1992

304. *Engem nem úgy hívnak (részlet)*. = Varga Zoltán: *Olvasókönyv az általános iskolák 7. osztálya számára*. Második, átdolgozott kiadás. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1992. 91–94. p.

1994

305. *A kárókatona még nem jöttek vissza*. Házi olvasmány 7. [Az emlékeztetőt Szeli István írta ; ill. Bálint István]. 3. kiadás. Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd, 1994 (Bezdan: Vojvodina). 122 p. : ill. ; 20 cm – Ifjúsági regény. (Házi olvasmány; 7.)

2006

306. *Engem nem úgy hívnak (részlet)*. = Bence Erika: *Olvasókönyv az általános iskolák 7. osztálya számára*. Tankönyvkiadó Intézet, Belgrád, 2006. 107–110. p.

2008

307. *A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni*. = Pintér Molnár Edit–Kojić Csákány Erzsébet: *Olvasókönyv az általános iskolák 6. osztálya számára*. Zavod za udžbenike, Beograd, 2008. 84–87. p.

2009

308. *Virágos Katona (részlet)*. = Bence Erika: *Olvasókönyv az általános iskolák 7. osztálya számára*. Tankönyvkiadó Intézet, Belgrád, 2009. 98–101. p.
Regényrészlet.

2011

309. *Postarablók (részlet)*. = Posta István–Pető Györgyi: *Sokszínű irodalom-tankönyv 6*. Mozaik Kiadó, Szeged, 2011. 151–158. p.

6. FORDÍTÁSOK

1962

- 310.** *Tűnődés; Undor; Élettér.* Ford. Gion Nándor. Symposion [az Ifjúság című lap művészeti és kritikai melléklete], 1962. január 11., XVIII. évf., 3. sz., 8. p.
Sveta Lukić Lázadás a szavak ellen című lírai esszéjéből (Meditacija; Gađenje; Utemeljivanje) fordította Gion Nándor.

1975

- 311.** *Bajsić, Zvonimir: Nézd, milyen szépen kezdődik a nap (Gle, kako lepo počinje dan).* Ford. Gion Nándor. Rendezte: Vajda Tibor. Szereplők: Nagygellért János, N. Kiss Júlia. Újvidéki Rádió magyar nyelvű drámaprogramjainak szerkesztősége. Bemutató: 1975. április 19. Terjedelem: 44' 10".
Zvonimir Bajsić hangjátékát Gion Nándor fordította magyarra.

1984

- 312.** *Poštara koji je umeo da zviždi jednim prstom.* Prev. Gion Nándor. Detinjstvo, 1984., 10. évf., 3–4. sz., 57–58. p.
A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni című novella szerb fordítása.

1987

- 313.** *Szent Száva és az ördög.* [Gion Nándor ford.] = *A sárkányölő királyfi. Szerb népmesék Vuk Karadžić gyűjtéséből.* [Válogatta, szerkesztette, a fordítást az eredetivel egybevetette és az utószót írta Jung Károly; fordította Ács Károly, Balázs Attila, Bognár Antal, Dudás Károly, Fehér Ferenc, Gion Nándor, Gobby Fehér Gyula, Pap József; Predrag Joler rajzaival]. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1987. 93–96. p.

7. DRAMATIZÁCIÓK

1973

314. Guy Foissy: *Még képesek röpcédulát osztogatni*. Dramaturg: Gion Nándor. Rendező: Varga István. Szereplők: Ádám Olga, Ladik Katalin, Lőrincz Lajos, Nagyellért János, N. Kiss Júlia. Hangfelvevő: Ivan Fece. Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége.

Bemutató: 1973. december 18.

1974

315. Heller, Joseph: *Megbombáztuk New Haewent (Bombardovali smo Nju Hejvn)*. Rádióra alkalmazta: Gion Nándor. Fordította: Pap Zoltán. Rendezte: Varga István. Szereplők: Fejes György, Nagyellért János, Lőrincz Lajos, Sinkó István, Faragó Árpád, Sovény Károly, Horváth József, Romhányi Ibi, Szkopál Béla, Fischer Károly. Újvidéki Rádió magyar nyelvű drámaműsorainak szerkesztősége. Bemutató: 1974. december 14. Terjedelem: 58' 53".

Joseph Heller művét Gion Nándor alkalmazta rádióra.

8. FORGATÓKÖNYVEK

1988

316. *Keresünk egy jobb hajót : forgatókönyv /* rend. Vicsek Károly; írta Gion Nándor; forgatókönyv Gion Nándor, Vicsek Károly; operatőr Apró Zoltán; MTV, Újvidéki Televízió, 1988.

1997

317. *A vád : forgatókönyv /* rend. Sára Sándor ; írta Gion Nándor, Sára Sándor; operatőr Sára Balázs; [közread. az] Objektív Filmstúdió – Cinema-Film, Budapest, [1997]. [S. l.] : [s. n.]

2001

318. *A szivárvány harcosa: forgatókönyv /* rend. Havas Péter; író Gion Nándor; forgatókönyvíró: Gion Nándor, Havas Péter, Fehér György; operatőr Szilágyi Virgil; GOFilm Kft., 2001.

9. SZÖVEGGONDOZÁSOK, SZERKESZTŐI MUNKÁK

1995

319. Bartalis Imre: *Paraszti huncutságok avagy egy állatorvos naplótöredékei*. Littera Nova Kiadó, Budapest, 1995. (Orvoséletek, 3.) Szerkesztette: Gerencsér Zsuzsanna, Gion Nándor

320. Kovács Imre: „Az utolsó szó jogán” 1951–1953. „Séta” – a szerző festménye nyomán. ETO-Print Nyomdaipari Kft., Budapest, 1995. Szerkesztette: Gion Nándor (Pro Memoria könyvek 1.)

321. Róna István: *Orvos az ország közepén. Elbeszélések*. Littera Nova Kiadó, Budapest, 1995. (Orvoséletek, 2.) Szerkesztette: Gerencsér Zsuzsanna, Gion Nándor

1996

322. Birtalan Győző: *Orvosi felfedezések nyomában*. Littera Nova Kiadó, Budapest, 1996. (Orvoséletek, 6.) Szerkesztette: Gerencsér Zsuzsanna, Gion Nándor

323. Kiss Géza: *Szanatórium a völgyben és más történetek*. Littera Nova Kiadó, Budapest, 1996. (Kronosz könyvek) Szerkesztette: Batári Gábor, Gion Nándor

324. *Sorsfordítók. 23 orvos legszebb történetei*. Littera Nova Kiadó, Budapest, 1996. (Orvoséletek, 4.) Szerkesztette: Gerencsér Zsuzsanna, Gion Nándor

1997

325. Császár Gyula: *Történelmünk – történetem (1942–1996). Egy orvos naplója*. Littera Nova Kiadó, Budapest, 1997. (Orvoséletek, 7.) Szerkesztette: Gerencsér Zsuzsanna, Gyüresik Mária, Gion Nándor

1998

326. Herman Levente: *Közhelyek*. Alterra Svájci–Magyar Könyvkiadó Kft., Budapest, 1998. (Pályakezdő írók, 8.) Szerkesztette: Gion Nándor, Gyimesi László, Kiss Benedek

327. *Lét-nemlét igék. Istenes versek*. Szerkesztette: Gion Nándor. Alterra Svájci–Magyar Kiadó, Budapest, 1998. (Ethosz könyvek, 1.)

328. *Szívek mértana. Antológia*. Szerkesztette: Gion Nándor. Alterra Svájci–Magyar Kiadó, Budapest, 1998. (Ethosz könyvek, 2.)

2002

329. Jeszenszky Iván: *Kitelepítettek*. Dokumentumregény. Szerkesztette: Gion Nándor. Alterra Svájci–Magyar Kiadó, Budapest, 2002. (Pro Memoria könyvek)

10. MŰVEINEK FORDÍTÁSAI

1970

330. *Suvo semenje*. Preveo Kovač Viktor. Polja, 16. évf., 143. sz., 1970. augusztus–szeptember, 14–15. p.
A Száraz magok című novella szerb fordítása.

1972

331. *Stara dirljiva priča o Adamku*. Preveo Arpad Vicko. Polja, 18. évf., 160. sz., 1972. június, 13. p.
A Régi megható történet Adamkóról című novella szerb fordítása.

1974

332. *S ove strane*. [S mađarskog preveo Lazar Merković. Korice: Feđa Soretić.] Matica srpska, [Novi Sad], 1974. 171 p. ; 20 cm
Az Ezen az oldalon kötet szerb fordítása.

1975

333. *Suché semená; On datry na slnku; Dievča s okuliarmi*. [Preložila Marta Lesná] = *Cesta domov. Výber zo súčasnej maďarskej krátkej prózy v Juhoslávii*. Obzor, Novi Sad, 1975. 111–117.; 118–120.; 121–130. p.
A Száraz magok, a Patkányok a napon és A szemüveges lány című novellák szlovák fordítása.

334. *Vojnik sa cvetom*. Preveo Arpad Vicko. Polja, 21. évf., 195. sz., 1975. május, 15–18. p.
A Virágos Katona című regény egy részletének szerb fordítása.

1977

335. *To nije moje ime*. Preveo Seja Babić. Stav, 1977., 3. évf., 7–8. sz., 26–36. p.
Az Engem nem úgy hívnak című regény egy részletének szerb fordítása.

1979

336. *Nije to moje ime. Roman.* [S mađarskog prevela Seja Babić. Naslovna strana i ilustracije: Hasan Fazlić.] Veselin Masleša, Sarajevo, 1979. 137 p. ; 20 cm (Lastavica)

Az Engem nem úgy hívnak című regény fordítása.

337. *Z togo boku. Roman.* Preložil Janoš Borbelj, Miron Kanjuh. Ruske slovo, Novi Sad, 1979. 88 p. ; 20 cm,

Az Ezen az oldalon című kötet ruszin fordítása.

1980

338. *Igral je tudi sleparjem. Roman.* [Prevedla Elizabeta Bernjak.] Pomurska založba, Murska Sobota, 1980. 533 p. (Mostovi z Vojvodino) [Imre Bori: Nandor Gion. Prevedel Vlado Peteršič.]

A Latroknak is játszott című regény szlovén fordítása.

1982

339. *Vojnik sa cvetom.* Prevod sa mađarskog: Arpad Vicko. Letopis Matice srpske, 1982. mart, knj. 429, sv. 3., 435–448. p.

A Virágos Katona című regény egy részletének szerb fordítása.

1983

340. *Kao da je leto; Poštar koji je znao da zviždi sa jednim prstom; Pacovi na suncu = Neobični poklon. Pripovetke.* [Izbor Istvan Seli ; s mađarskog preveli Josip Varga, Eugen Verber, Josip Kulić, Svetislav Ruškuc.] Novi Sad, Matica srpska, 1983. 385–397. p. (Iz književnosti Mađara u Jugoslaviji)

A Különös ajándék című antológiába beválogatott novellák (Olyan, mint-ha nyár volna, A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni, Patkányok a napon) szerb fordítása.

341. *Kormorány sa ešte nevrátili.* Preložila Marta Lesná ; [il. Pavel Pop]. Obzor, Novi Sad, 1983. 129 p. ; 21 cm

A kárókatonák még nem jöttek vissza című regény szlovák fordítása.

342. *Vojnik sa cvetom. Roman.* Preveo Arpad Vicko. Matica srpska, Novi Sad, 1983. 242 p. ; 21 cm, (Iz književnosti Mađara u Jugoslaviji)

A Virágos Katona című regény szerb fordítása.

1984

343. *Poštár koji je umeo da zviždi jednim prstom.* Preveo Gion Nandor. *De-tinjstvo*, 1984., 10. évf., 3–4. sz., 57–58. p.
A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni című novella szerb fordítása.

1985

344. *Grał także dla łatrów.* Przełożyła Krystina Pisarska. Okładkę i kartę tytułową projektowała Teresa Jaskierny. Warszawa, Czytelnik, 1985. 418 p. ; 21 cm
A Latroknak is játszott című kötet lengyel fordítása.

1987

345. *Salwa na cześć czarnego bawołu.* Przełożyła Anna Górecka. Nasza Księgarnia, Warszawa, 1987. 127 p. ; 21 cm
A Sortúz egy fekete bivalyért című regény lengyel fordítása.

1990

346. *Le facteur qui savait siffler avec un seul doigt.* [Traduit du hongrois par Antoine Chalvin]. = *Nouvelles de Yougoslavie.* NYX. Revue littéraire française trimestrielle. Numero 14. Deumexième trimestre 1990. 72–76. p.
A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni című novella francia fordítása.

1991

347. *La kormoranoj ankoraŭ ne revenis.* Fordította Huszár László. Kleks, Su-botica, 1991. 114 p. ; 19 cm
A kárókatonák még nem jöttek vissza című regény eszperantó fordítása.

1993

348. *Der Soldat mit der Blume. Roman.* Aus dem Ung. von Hans Skirecki ; [mit einer Nachbem. von Gyula Kurucz]. Ed. q, cop., Berlin, 1993. 223 p. ; 23 cm
A Virágos Katona című regény német fordítása.

1996

349. *Le hérisson blanc.* [Traduit par Emilie Molnos] = *Auteurs hongrois d'aujourd'hui.* Anthologie dirigée et présentée par Thomas Szende. Paris, In Fine, 1996. (Domaine hongrois) 113–125. p.
A fehér sündisznó című novella francia fordítása.

2000

350. *Curriculum vitae*. [Ford. Tiitu Kokla]. Looming – Eesti Kirjanike Liidu ajakiri, 2000. 8. sz., 1171–1177. p.

351. *Siła Lawendy*. Przełożyła Ewa Ambroziewicz. = *Literatura na Świecie* [Warszawa], 2000. 9. sz., 17–40. p.

A levendula ereje című novella lengyel fordítása.

352. *W słomkowym kapeluszu na górze lodowej*. Przełożyła Ewa Ambroziewicz. = *Literatura na Świecie* [Warszawa], 2000. 9. sz., 41–46. p.

A Jéghegyen, szalmakalapban című novella lengyel fordítása.

2001

353. *Gospodin Profesor Fodó*. [Ford. Lea Kovács] = Stjepan Lukač–Jolan Mann–Neven Ušumović szerk.: *Zastrašivanje strašila. Antologija mađarske kratke priče*. Ford. Darinka Aničić... [et al.] Naklada MD, Zagreb, 2001. [Biblioteka Živi jezici ; knj. 6] 115–121. p.

A Fodó tanár úr című novella horvát fordítása.

2004

354. *Stanovnici Keglovićeve ulice*. Prevela Maria Firanji. Letopis Matice srpske, 180. évf., 473. füzet, 1–2. sz., 2004. január–február, 54–66. p.

Az Ezen az oldalon kötet Hívták a gyerekeket (Zvali su decu), A legmagasabb fa (Najviše drvo) és az Ó, az akasztást senki sem gondolta komolyan (Vešanje koje niko nije shvatio ozbiljno) novelláinak szerb fordítása A Keglovics utca lakói cím alatt.

2008

355. *Salvo al nigra bubalo. Romano*. Trad. László Huszár. Zsoli Bt., Budapesto, 2008. 122 p.; 20 cm

A Sortűz egy fekete bivalyért című regény esperantó fordítása.

2009

356. Nándor Gion: *Opowiadania*. Przełożyła Julia Wolin; Nándor Gion / Tibor Elek: „...tylko na nas patrzył i milczał” (rozmowa). Przełożyła Julia Wolin. *Literatura na Świecie* [Warszawa], 2009. 5–6. sz., 167–235.; 236–244. p.

Gion Nándor elbeszéléseinek és Elek Tibor Csak nézett ránk és hallgatózott című interjújának lengyel fordítása.

357. *Soldier-With-Flower. Excerpt from the novel. The Hungarian Quarterly*, 2009. nyár, 50. évf., 194. sz., 43–60. p.
Kivonat a Virágos Katona angol fordításából.

II. HANGSŐNYVÉK

198. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[198] [2009]

199. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[199] [2009]

200. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[200] [2009]

201. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[201] [2009]

202. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[202] [2009]

203. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[203] [2009]

204. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[204] [2009]

205. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[205] [2009]

206. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[206] [2009]

207. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[207] [2009]

208. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[208] [2009]

209. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[209] [2009]

210. A katonák egy csoportja a virágos katona (Gion Nándor) [2009].
[210] [2009]

11. HANGOSKÖNYVEK

- 358.** *A kárókatonák még nem jöttek vissza* [Hangfelvétel] / Gion Nándor ; [előadó:] Tóth Barnabás. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [2004]
- 359.** *Börtönről álmodom mostanában* [Hangfelvétel] / Gion Nándor ; [előadó:] Simonyi Balázs. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [2003], phonogram 1999. – 8 hangk.
- 360.** *Engem nem úgy hívnak* [Hangfelvétel] / Gion Nándor ; [előadó:] Tóth Barnabás. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [2003], phonogram 2000. – 4 hangk.
- 361.** *Ez a nap a miénk* [Hangfelvétel] : a „Latroknak is játszott” c. trilógia III. könyve / Gion Nándor ; [előadó:] Tóth Barnabás. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [2003], phonogram 2000. – 10 hangk.
- 362.** *Jéghegyen, szalmakalapban* [Hangfelvétel] / Gion Nándor ; [előadó:] Tóth Barnabás. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [2006]
- 363.** *Latroknak is játszott I–II.* [Hangfelvétel] : a „Latroknak is játszott” c. mű Virágos Katona és Rózsaméz c. könyve / Gion Nándor ; [előadó:] Bodor Tibor. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [é. n.]
- 364.** *Mint a felszabadítók* [Hangfelvétel] / Gion Nándor ; [előadó:] Tóth Barnabás. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [2003], phonogram 2002. – 8 hangk.
- 365.** *Postarablók* [Hangfelvétel] / Gion Nándor ; [előadó:] Tóth Barnabás. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [2005]
- 366.** *Rózsaméz* [Hangfelvétel] : a „Latroknak is játszott” c. trilógia II. kötete / Gion Nándor ; [előadó:] Tóth Barnabás. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [2003], phonogram 2003. – 9 hangk.

- 367.** *Sortűz egy fekete bivalyért* [Hangfelvétel] / Gion Nándor ; [előadó:] Joó László. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [é. n.]
- 368.** *Testvérem, Joáb* [Hangfelvétel] / Gion Nándor ; [előadó:] Dombóvári Ferenc. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [é. n.]
- 369.** *Virágos Katona* [Hangfelvétel] : a „Latroknak is játszott” c. trilógia I. kötete / Gion Nándor ; [előadó:] Tóth Barnabás. – [Budapest] : [Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége], [2006] – phonogram 2003. – 8 hangk.

12. HANGJÁTÉKOK

1973

370. *Ezen az oldalon*

Újvidéki Rádió, magyar szerkesztőség

A nyilvános műsoron készített felvétel I. része

Bemutató: 1973. január 6.

Rendező: Szilágyi László

Fellépők: Juhász Géza, Herceg János, Brasnyó István, Várady Tibor, Domonkos István, Gion Nándor, Fehér Kálmán, Deák Ferenc, Bori Imre, Bányai János

Hangfelvevő: Morvai Károly

371. *Ezen az oldalon*

Újvidéki Rádió, magyar szerkesztőség

A nyilvános műsoron készített felvétel II. része

Bemutató: 1973. január 13.

Rendező: Szilágyi László

Fellépők: Fehér Ferenc, Ács Károly, Németh István, Pap József, Utasi Csaba, Herceg János, Bodrogvári Ferenc, Kopeckzy László, Varga Géza, Pintér Lajos, Varga Etel

Hangfelvevő: Morvai Károly

372. *Fogadjunk a doktorra*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaprogramok szerkesztősége

Bemutató: 1973. február 20.

Rendező: Varga István

Szereplők: Fischer Károly, Romhányi Ibi, Szkopál Béla, Ferenczi Jenő, Sántha Sándor, Bicskei István, László Sándor, Lavró Ferenc, Tóth Tibor, Szkenderovics Károly

Hangfelvevő: Stanislav Stepanović .

1974

373. *Naponta két hamutartó*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaprogramok szerkesztősége

Bemutató: 1974. január 15.

Rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Váradai Hajnalka, Fischer Károly, Sántha Sándor

Hangfelvevő: Ivan Fece

1977

374. *Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből*

I. rész. Lovasok a Szívnél

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaprogramok szerkesztősége

Bemutató: 1977. október 18.

Rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Sinkó István, Fejes György, Ferenczi Jenő, Sántha Sándor, Balázs Piri Zoltán, Szkopál Béla, Nagyellért János

Hangfelvevő: Dušan Stojičić, Mihajlo Goda

Terjedelem: 34,30 perc

375. *Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből*

II. rész. Kivándorlók és lótolvajok a Zöld utcából

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaprogramok szerkesztősége

Bemutató: 1977. október 25.

Rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Sinkó István, Fejes György, Sovény Károly, Kiss Júlia, Venczel Valentin, Takács Imre, Kovács Frigyes, Lőrincz Lajos, Ferenczi Jenő, Romhányi Ibi, Balázs Piri Zoltán, Horváth József, Nagyellért János

Hangfelvevő: Dušan Stojičić, Mihajlo Goda

Terjedelem: 31,40 perc

376. *Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből*

III. rész. Rózsaméz először

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaprogramok szerkesztősége

Bemutató: 1977. november 1.

Rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Ferenczi Jenő, Romhányi Ibi, Ádám Olga, Gerich Endre, Papp Tünde, Grisza Valéria, Szilágyi Zoltán, Bálint Hajnalka, Nagyellért János

Hangfelvevő: Dušan Stojičić, Mihajlo Goda

Terjedelem: 32,00 perc

377. *Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből*

IV. rész. Emberfejú sétatálcá

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaprogramok szerkesztősége

Bemutató: 1977. november 8.

Rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Sinkó István, Ferenczi Jenő, Szkopál Béla, Faragó Árpád, Sovény Károly, Horváth Géza, Vajda Tibor, Nagygellért János
Hangfelvevő: Dušan Stojičić, Mihajlo Goda
Terjedelem: 31,15 perc

378. Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből
V. rész. Májusfa

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1977. november 15.

Rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Ferenczi Jenő, Horváth József, Balázs Piri Zoltán, Szkopál Béla, Romhányi Ibi, Fischer Károly, Venczel Valentin, Takács Imre, Fejes György, Ádám Olga, Nagygellért János

Hangfelvevő: Dušan Stojičić, Mihajlo Goda

Terjedelem: 29,10 perc

379. Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből
VI. rész. Rózsaméz másodszor

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1977. november 22.

Rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Ferenczi Jenő, Romhányi Ibi, Bocskovics Rózsi, Vajda Tibor, Szkopál Béla, Ádám Olga, Nagygellért János

Hangfelvevő: Dušan Stojičić, Mihajlo Goda

Terjedelem: 29,20 perc

380. Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből
VII. rész. Seregélyek a szőlőben

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1977. november 29.

Rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Ferenczi Jenő, Romhányi Ibi, Szkopál Béla, Balázs Piri Zoltán, Sántha Sándor, Horváth József, Nagygellért János

Hangfelvevő: Dušan Stojičić, Mihajlo Goda

Terjedelem: 31,15 perc

381. Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből
VIII. rész. Rozsdafoltos biliárdasztal

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1977. december 6.

Rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Szkopál Béla, Balázs Piri Zoltán, Ferenczi Jenő, Romhányi Ibi, Lőrincz Lajos, Fischer Károly, Horváth József, Nagygellért János

Hangfelvő: Dušan Stojičić, Mihajlo Goda

Terjedelem: 28,40 perc

382. *Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből*

IX. rész. Éjszakai kártyázás

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1977. december 13.

Rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Ferenczi Jenő, Balázs Piri Zoltán, Venczel Valentin, Takács Imre, Kovács Frigyes, Sovényi Károly, N. Kiss Júlia, Bálint Hajnalka, Szilágyi Zoltán, Kalapáti János, Nagygellért János

Hangfelvő: Dušan Stojičić, Mihajlo Goda

Terjedelem: 30,40 perc

383. *Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből*

X. rész. Rózsaméz harmadszor

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1977. december 20.

Rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Ferenczi Jenő, Romhányi Ibi, Lőrincz Lajos, Balázs Piri Zoltán, Szkopál Béla, Horváth József, Fejes György, Sinkó István, Vajda Tibor, Fischer Károly, Nagygellért János

Hangfelvő: Dušan Stojičić, Mihajlo Goda

Terjedelem: 34,10 perc

1980

384. *Virágos Katona, I. rész*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1980. október 25.

Rendező: Bozó László

Bevezető szöveg: dr. Bori Imre

Szereplők: Fábian Zoltán, Avar István, Béres Ilona, Sinkovits Imre, Szabó Gyula

Hangfelvő: Mihályi Lajos, Tóth László

Terjedelem: 59,55 perc

385. *Virágos Katona, II. rész*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1980. november 1.

Dramaturg, rendező: Bozó László

Szereplők: Avar István, Bessenyei Ferenc, Bicskei István, Daróczi Zsuzsa, Gion Nándor, Szabó Gyula

Hangfelvő: Mihályi Lajos, Tóth László

Terjedelem: 47,10 perc

1985

386. *A kárókatonák még nem jöttek vissza*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaprodukciók szerkesztősége

Bemutató: 1985. március 10.

Rendező: Vajda Tibor

Dramaturg: Lakner Edit

Szereplők: László Sándor, Ferenczi Jenő, Balázs Piri Zoltán, Fejes György, Döb-
rei Dénes, Boros László, Földi László, Gyenes Zita, Horváth József, Fischer Ká-
roly, Törteli László, Faragó Árpád

Hangfelvevő: Ökrész Ottó

Hangmérnök: Dušan Stojičić

Terjedelem: 50,55 perc

1986

387. *Angyali valóság*

Magyar Rádió, Budapest

Gion Nándor novellája

Szerkesztő: Filippinyi Éva

Rendező: Vadász Ilona

388. *Füstszagú karácsony*

Gion Nándor novellája

Magyar Rádió, Budapest

Szerkesztő: Filippinyi Éva

Rendező: Vadász Ilona

1987

389. *Izidor*

Újvidéki Rádió–Magyar Rádió, Budapest koprodukciós felvétele

Gion Nándor Sortűz egy fekete bivalyért című regénye alapján

Bemutató: 1987. február 11.

Rendező: Bozó László

Szerkesztő: Dorogi Zsigmond, Fülöp Gábor

Dramaturg: Fülöp Gábor

Szereplők: Kozák András, Faragó Árpád, Dunai Tamás, Fejes György, Juhász Já-
cint, Szabó Sándor, N. Kiss Júlia, Légrádi Gergő, Láng Balázs, Szirtes Ági

Hangfelvevő: Kosárszky Péter, Kovács Katalin

Zenei munkatárs: Bódogh Pál, Pataki Ági

1988

390. *Füstszagú karácsony*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1988. december 24.

Dramaturg, rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Bicskei István, Ferenczi Jenő, Fischer Károly, László Sándor, Lavró Ferenc, Tóth Tibor, Szkenderovics Károly

Hangfelvevő: Doru Barbulov

Hangmérnök: Mihajlo Goda

Terjedelem: 15,50 perc

391. *Izidor*

Újvidéki Rádió, szerb nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1988. április 1.

Fordító: Svetislav Ruškuc

Rendező: Dragan Jović

Szereplők: Aleksandar Đorđević, Mirko Petković, Milan Šmit, Velimir Životić, Miodrag Petrović, Rade Kojadinović, Milena Bulatović, Gordana Kamenarović és a rádió gyermek drámacsoportjának tagjai, Aleksandar Đurić, Ivan Malčić

Hangmérnök-asszisztens: Aleksandar Marković

Hangmérnök: Dušan Stojičić

Terjedelem: 43,34 perc

392. *Postarablók*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1988. június 5.

Dramaturg: Sinkó István

Szereplők: László Sándor, Banka Lívia, Bicskei Elíz, Fischer Károly, Horváth József, Tápai Kornélia, Boros László, Törteli László, Ferenczi Jenő, Sinkó István, Földi László, Balázs Piri Zoltán, Kerekes Valéria, Sovény Károly, Vajda Tibor, Kardos Ibolya, Szilágyi Nándor

Hangfelvevő: Weiler Árpád

Hangmérnök: Morvai Ferenc

Terjedelem: 51,05 perc

393. *Virágos Katona, I. rész*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1988. december 27.

Dramaturg, rendező: Bozó László

Szereplők: Balázs Piri Zoltán, Fischer Károly, Banka Lívia, László Sándor, Fejes György, Szilágyi Nándor, Ferenczi Jenő, Simon Mihály, Lavró Ferenc, Szkenderovics Károly

Hangfelvevő: Weiler Árpád
Hangmérnök: Morvai Ferenc
Terjedelem: 35,30 perc

1989

394. *Virágos Katona, II. rész*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1989. január 3.

Dramaturg, rendező: Bozó László

Szereplők: Balázs Piri Zoltán, Fischer Károly, Banka Livia, Boros László, Horváth József, Bicskei István, Szilágyi Nándor, Ferenczi Jenő, Giric Attila, Kákonyi Tibor

Hangfelvevő: Weiler Árpád

Hangmérnök: Morvai Ferenc

Terjedelem: 41,48 perc

395. *Okos, fekete varjak*

Gion Nándor novellája

Magyar Rádió, Budapest

Szerkesztő: Filippinyi Éva

Rendező: Vadász Ilona

1990

396. *A fajaragó művész baltája*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1990. december 20.

Rendező: Hernyák György

Szereplők: Bicskei István, Bakota Árpád, Kerekes Valéria

Hangfelvevő: Doru Barbulov

Hangmérnök: Mihailo Goda

Terjedelem: 16,00 perc

1991

397. *Börtönről álmodom mostanában*

Gion Nándor regényének rádióváltozata 16/1.

Magyar Rádió, Budapest

Rendező: Pós Sándor

Dramaturg: Major Anna

Szereplők: Csellár Réka, Dudás Eszter, Gáspár Sándor, Gyabronka József, Harkányi Endre, Konrád Antal, Tahy József

Technikai munkatárs: Fényes Péter
Hangtechnikus: Csonka Richárd
Zenei munkatárs: Takáts György

1994

398. *A fehér sündisznó*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaprogramok szerkesztősége

Bemutató: 1994. március 8.

Dramaturg, rendező: Vajda Tibor

Szereplők: Bakota Árpád, Balázs Piri Zoltán, Kerekes Valéria, Kovács Frigyes,
Törteli László

Hangfelvevő: Weiler Árpád

Hangmérnök: Morvai Ferenc

Terjedelem: 31,35 perc

1995

399. *Zongora a fehér kastélyból*

Gion Nándor elbeszélésének rádióváltozata (4 részben)

Magyar Rádió, Budapest

Szerkesztő: Katona Imre József

Rendező: Lehoczky Orsolya

Szereplők: Benkő Gyula, Bor Zoltán, Dóczy Péter, Galkó Balázs, Helyei László,
Kari Györgyi, Málnay Zsuzsa, Mertz Tibor, Radó Denise, Tóth József

1996

400. *Mint a felszabadítók*

Gion Nándor novellájának rádióváltozata

Magyar Rádió, Budapest

Szereplők: Horváth Sándor (író), Blaskó Péter (Hugyik Mihály), Papp Zoltán
(Rostás Antal), Meixler Ildikó (Nesebik Angéla), Bokor Ildikó (Nesebikné)

A felvételt Tánzos Tamás és Kulcsár Péter készítette

Zenei szerkesztő: Kutasy Ferenc

Dramaturg: Major Anna

Rendező: Seprődi Kiss Attila

Terjedelem: 30 perc

1997

401. *Az angyali vigasság*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaprogramok szerkesztősége

Bemutató: 1997. december 16.

Rendező: Hernyák György

Dramaturg: Vajda Tibor

Szereplők: Nagypál Gábor, Balázs Áron, Szloboda Tibor, Magyar Attila, Vicei Natália, Csernik Árpád, László Sándor, Szilágyi Nándor, Figura Terézia, Mess Attila, Puskás Zoltán, Giricz Attila

Szólísták: Nagypál Gábor, Balázs Áron, Szloboda Tibor

Hangfelvevő: Csikós György

Hangmérnök: Morvai Ferenc

Terjedelem: 28,10 perc

402. *Az angyali vigasság I.*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1997. december 14.

Rendező: Hernyák György

Dramaturg: Vajda Tibor

Szereplők: Nagypál Gábor, Balázs Áron, Szloboda Tibor, László Sándor, Vicei Natália, Hernyák György, Figura Terézia, Ábrahám Irén, Pásthly Mátyás, Magyar Attila, Csernik Árpád, Szilágyi Nándor

Instrumentális szólista: Hernyák György

Szólísták: Nagypál Gábor, Balázs Áron, Szloboda Tibor

Hangfelvevő: Csikós György

Hangmérnök: Morvai Ferenc

Terjedelem: 30,55 perc

403. *Az angyali vigasság II.*

Újvidéki Rádió, magyar nyelvű drámaműsorok szerkesztősége

Bemutató: 1997. december 21.

Rendező: Hernyák György

Dramaturg: Vajda Tibor

Szereplők: Nagypál Gábor, Balázs Áron, Szloboda Tibor, Magyar Attila, Mess Attila, Hernyák György, Vicei Natália, Csernik Árpád, László Sándor, Szilágyi Nándor, Figura Terézia, Puskás Zoltán, Pásthly Mátyás, Giricz Attila

Instrumentális szólista: Hernyák György

Szólísták: Nagypál Gábor, Balázs Áron, Szloboda Tibor

Hangfelvevő: Csikós György

Hangmérnök: Morvai Ferenc

Terjedelem: 38,30 perc

2000

404. *Ez a nap a miénk I–II.*

Magyar Rádió, Budapest

Gion Nándor regényét rádióra írta Pós Sándor

Szerkesztő: Sumonyi Papp Zoltán

Rendező: Pós Sándor

Szereplők: Hegedűs D. Géza (Gallai), Szirtes Ági (Rézi), Oszter Sándor (Török Ádám), Huszár László (Török István), Tolnay Miklós (Zorán), Fonyó István (Mladen), Szabó Éva (Maris), Usztics Mátyás (Ozren), Bán János (Péter), Balkay Géza (Stefi), Harkányi Endre (Karába Jani), Kőműves Sándor (Belics), Horváth Sándor (Jaksics), Pathó István (Csendőr), Balácsi Gyula (Krojacs), Szilágyi István (Milacski), Haumann Petra (Paulina), Galkó Balázs (Aradi)

Hangtechnikus: Liszcai Károly, Tamás Benedek

Zenei munkatárs: Demjén Erzsébet

Dramaturg: Sumonyi Papp Zoltán

Első adása: 2000. május 27.

Terjedelem: 120,52 perc

2006

405. *Ott zöldebb volt az erdő*

Magyar Rádió, Budapest

Írta: Gion Nándor

Hangmérnök: Kosárszky Péter

Szereplők: Maksay Helga, Győri Emil, Mádi Szabó Gábor, Blaskó Péter, Gáspár Sándor, Rajhona Ádám, Koncz Gábor, Ráckevei Anna, Fazekas István

Zenei szerkesztő: Horkai Rózsa

Dramaturg: Solténszky Tibor

Rendező: Varga Géza

Terjedelem: 41 perc

13. SZÍNMIKVEK

1978

406. *Ezen az oldalon*

Újvidéki Színház

Ősbemutató: 1978. december 28.

Rendező: Radoslav Dorić

Szereplők: Soltis Lajos (Romoda, az ácsmester), Venczel Valentin (Kordován), Páthy Mátyás (Kurányi), Nagy István (Opana), id. Szabó István (Szent János), Sinkó István (Berger), Ferenczi Jenő (Adamkó), Bicskei István (Sebestyén), Daróczi Zsuzsa (Szent Erzsébet)

Díszlettervező: Vljajko Vukosav

Jelmeztervező: Vesna Radović

Zeneszerző: Zoran Hristić

Mozgáskompozíció: Dragoslav Janković Maks

2006

407. *Koldustetű*

Újvidéki Színház

Ősbemutató: 2006. március 14.

Gion Nándor *A kárókatona még nem jöttek vissza* című regénye alapján a színpadi adaptációt készítette: Gyarmati Kata, Mezei Kinga

Rendező: Mezei Kinga

Szereplők: Szilágyi Nándor (Gergián Sándor), Balázs Áron (Tamás), Nagypál Gábor/Pongó Gábor (Virág Péter), Huszta Dániel (Burai J.), Kovács Nemes Andor (Hodonicki Oszkár), Ferenc Ágota (Bognár Aranka), Puskás Zoltán (Kocsmáros), Varga Tamás (Sági Márton), Pongó Gábor/Sirmer Zoltán (Sági Jóska), Elor Emina (Sági Ágnes), Német Attila (Sági Nándor), Kardos Krisztián (Sági Áron)

Zeneszerző: Mezei Szilárd

Díszlettervező: Csík György

Jelmeztervező: Janovics Erika

Dramaturg: Gyarmati Kata

A rendező munkatársa: Nagypál Gábor

Rendezőasszisztens: Ferenc Judit

Színkés: Szabó Margit

Fénymester: Szöllősi László, Majoros Róbert

Hangmester: Salamon József

Ügyelő, sűgő: Bíró Alekszandra

Fotó: Mikus Csaba

408. *Kárókatona*k, színpadi játék két részben

A Forrás Színház és a Pelikán Színház közös produkciója, Győr, 2006

Gion Nándor *A kárókatona*k még nem jöttek vissza című regénye alapján írta:

Németh Ervin

Szereplők: Francia Dániel (Burai), Koscsisák András (Gergián), Dóczy Péter (Tamás), Molnár Anikó (Aranka), Somogyi Bence (Oszkár), Kotroczó Máté (Péter), Horváth László (Sági)

Díszlet: Komáromi Sándor

Jelmez: Lipták Jeanne

Fény: Molnár László

Rendezőasszisztens: Gazdag Judit

Rendező: Komáromi Sándor

14. FILMEK, TÉVÉFILMEK

1982

409. *Naplemente*

Játékfilm, 1982

Gyártó cég: Neoplanta Filmvállalat, Újvidék

Rendezte: Vicsek Károly

Író: Gion Nándor [Testvérem, Joáb című regénye alapján]

Forgatókönyv: Eva Ras

Vezető operatőr: Božidar Nikolić

Zeneszerző: Lengyel Gábor

Díszlettervező: Hupkó István

Jelmeztervező: Branka Petrović

Operatőr: Apró Zoltán

Szereplők: Eva Ras, Voja Brajović, Petar Kralj, Đorđe Jelisavić, Ljiljana Blagojević, Vesna Čipčić, Terék Julianna, Földi László, Miodrag Petrović, Stevan Gardinovački

1984

410. *Postarablók*

Színes magyar tévéjáték, 83 perc, 1984

Gyártó cég: Mafilm

Rendezte: András Ferenc

Író: Gion Nándor

Operatőr: Kende János

Zene: Kovács György

Szereplők: Mihály Pál és mások

411. *Sortúz egy fekete bivalyért*

1984, színes, 107 perc

Rendező: Szabó László

Forgatókönyv: Szabó László, Jeli Ferenc, András Ferenc

Operatőr: Kende János

Vágó: Szécsényi Ferencné

Zene: Petrovics Emil

Gyártó cég: Procinex (Párizs), Objektív Stúdió

Szereplők: Jean-Louis Trintignant (Fodó tanár úr), Szakácsi Sándor, Jean Rochefort (Ácsi Lajos), Újlaki Dénes, Kállai Ferenc, Bujtor István, Székely B. Miklós, Berta Dominiquez (Novák tanárnő), Tábori Nóra, Fanny Cottençon (Fodóné), Kovács Nóra, Monori Lili, Bezerédi Zoltán, Szilágyi István, Perendy László, Máté László, Németh Gábor, Csizma Zoltán, Dér Attila, Gábor Balázs, Jeli Viktória, Keresztes Csaba, Kolozsvári István, Olasz Balázs, Ábrahám Irén, Soltis Lajos

Tartalom: Vége a világháborúnak, új fiú érkezik a faluba és a 7/c-be. A gyerek hamar beilleszkedik, és rövidesen megismeri a falu legérdekesebb lakóit: az iszákos tanítót, a kikapós tanítónét, a széplelkű, kreppvirágai között élő énektanárnőt, az elszegényedett, bölcs gróft, a joviális plébánost és a bivalyost, aki négy kislányát veszítette el. A gyerekek aktívan részt vesznek a falu életében: a bivalyost kigyógyítják a köhögésből a gróf pálinkájával, vajákoskodnak és varázsolnak a letaglózott bivaly és a petárdával felrobbantott macska fölött. Szóval visszatért az élet a normális kerékvágásba a faluban (www.filmtortenet.hu).

1985

412. *A kárókatona még nem jöttek vissza*

Színes magyar ifjúsági film, 92 perc, 1985

Rendezte: András Ferenc

Forgatókönyv: András Ferenc, Érdiné Szabó Márta

Író: Gion Nándor

Operatőr: Kurucz Sándor

Dramaturg: Békés József

Vágó: Losonci Teri

Látványtervezés: Kovács Attila, Tóth István

Jelmez: Csiszár Gábor

Szereplők: Bereczky Zoltán, Domján Edina, Donnert Károly, Dózsa László, Gierler Csaba, Jordán Tamás, Katona János, Kósa Noémi, Lakó Tibor, Mécs Károly (Gergyián)

Tartalom: Két gyermekkori barát felnőttként találkozik, és felelevenítik kamaszkori élményeiket. A gyerekek segítenek a vadőrnek kilátótornyot építeni, majd kiszabadítani a Ságiaktól a rabul ejtett kárókatonákat, kedvenc madaraikat. A kilátóépítés és a madárszabadítási akció során szoros barátság alakul ki a gyerekek és a vadőr között, mélyégesen megszeretik a természetet, elsősorban a vízimadarakat (www.filmkatalogus.hu).

413. A késdobáló

Tévéfilm, Újvidéki Televízió és Belgrádi Televízió, 1985

Rendezte: Vicsek Károly

Forgatókönyv: Dömölky János

Író: Gion Nándor [Ezen az oldalon című novelláskötet alapján]

Díszlettervező: Hupkó István

Szereplők: Fejes György, Földi László, Pataki László, Nagy István, Ladik Katalin, Szilágyi Nándor, Bakota Árpád, Faragó Árpád, Árok Ferenc, Pásthly Mátyás, Ferenczi Jenő

Operatőr: Németh Árpád

Rendezőtítkárnő: Matisa Erika

1988

414. Keresünk egy jobb hajót

Tévéfilm, ifjúsági, 1988

Gyártó cég: MTV, Újvidéki Televízió

Szereplők: Szálas Tímea (Rea), Mezei Zoltán (Fiú), Tóth Loon (H. Sz. Dollár), Szél Olivér (Pollák), Szilágyi István (Fiú apja), Bašić, Ilija (Kéményseprő), Venczel Valentin (Kormányos), Kölgyesi György (Éjjeliőr), Bencze Ferenc (Sabol)

Dramaturg: Tallósy Irén, Gál Mihály

Író: Gion Nándor

Forgatókönyv: Gion Nándor, Vicsek Károly

Zeneszerző: Lengyel Gábor

Rendező: Vicsek Károly

Operatőr: Apró Zoltán

Jelmeztervező: Mihajlović Annamária

Gyártásvezető: Garaguly István

Felvételező: Csala János, Róth Gizella, Börcs Sándor

Vágó: Németh Margit

Hangmérnök: Stanyó Károly, Morvai Károly

Fővilágosító: Mihajlo Pulisak

Egyéb munkatársak: Bakos Mónika (maszk), Várhegyi István (berendező), Nárai Bálint, Gombár Imre, Joakim Gez, Miroslav Stamenković, Farkas Margit, Jan Ivak, Milan Stojkov (munkatársak), Cs. Farkas Mihály, Venczel Valentin (a rendező munkatársa), Srđan Ilić, Élő Rudolf, Herendi János (produkcióvezető)

Laboratóriumi munkák: Magyar Filmlaboratórium Vállalat, Balog Éva (színes technika)

Tartalom: Vidékről a kisvárosba szegődött három fiatal néhány napjának története. Vágyaik, elképzeléseik a jövőről és jelenük, Rea megjelenése egy időre távlatot ad a fiúnak, eltűnése azonban előrevetíti a mindennapok visszatérésének elkerülhetetlenségét (MTV Archívuma).

1996

415. A vád

Színes magyar történelmi dráma, 84 perc, 1996

Rendező: Sára Sándor

Forgatókönyv: Gion Nándor, Sára Sándor

Zeneszerző: Jeney Zoltán

Operatőr: Sára Balázs

Vágó: Sellő Hajnal

Szereplők: Lázár Kati (anya), Szakácsi Sándor (apa), Anger Zsolt (Péter), Fazekas Júlia (Anna), Kéri Kitty (Eszter), Kovács Ágnes (Mária), Varga Zoltán (orosz tiszt)

Gyártó cég: Objektív Filmstúdió, Cinema-Film, Budapest

Tartalom: 1944 decemberében egy tanyasi magyar család a szeretet és a béke ünnepére készülődik, ám az emelkedett hangulatba szorongás is vegyül. A család elsősorban Pétert, a katonaszökevény fiút félti, akit tábori csendőrök keresnek. A csendőrök távoztával megérkeznek a felszabadító szovjet csapatok, akik kifosztják a tanyát, majd később visszatérnek és erőszakoskodnak a két lánnyal. Péter előbújik rejtekhelyéről, hogy megvédje őket (www.port.hu).

2001

416. A szívárvány harcosa

Színes magyar játékfilm, 85 perc, 2001

Gyártó cég: GOFilm Kft.

Rendező: Havas Péter

Író: Gion Nándor

Forgatókönyvíró: Gion Nándor, Havas Péter, Fehér György

Operatőr: Szilágyi Virgil

Díszlettervező: Zörgő János

Jelmeztervező: Lénárt Mária

Producer: Goidár László

Gyártásvezető: Fülöp György

Vágó: Kende Júlia

Szereplők: Gálffi László (M. Holló János), Kubik Anna (Viktória), Andorai Péter (Bozóky), Bán János (Ervin), Koltai János (Gárdista), Schell Judit (János felesége), Papp Éva (Szófia néni), Bessenyei Emma (villanyszámlás)

Tartalom: Gion Nándor legújabb regényének hőse M. Holló János író. A történet a Vajdaságban (talán Újvidéken) játszódik, Jugoszlávia széthullása után, a fegyveres harcok kezdetekor (Szlovénia megtámadása). Író hősrünk bibliai tárgyú regényén kezd dolgozni – Izsakhárról ír –, mikor életébe beköszönt az erőszak, ha

eleinte szimbolikusan is, egy távcső tárgyában (személyében), mely mindent lát, szinte a gondolatokban is olvas. Felbukkan író hősrünk életében a Nő, egy furcsa guberáló – gazdag asszony személyében. A cselekményes történet többrétegű. Hősrünk mindennapi életének bemutatása mellett van egy filozófiai vonal is, mely hősrünk tolla alól jön elő – a bibliai Izsakhár élete, mely nagyban rimel a XX. századi kisebbségi létet is magán viselő író sorsára (www.port.hu).

15. DOKUMENTUMFILMEK

1983

417. Szülőföldem: Szenttamás

Bemutatja: Gion Nándor

Magyar Televízió, 1983

Felelős szerkesztő: Major Sándor

Szerkesztő riporter: Nagy László

Vágó: Gábor Judit

Operatőr: Neumann László

Gyártásvezető: Bodnár Gyula

Rendező: Eck T. Imre

Terjedelem: 50 perc

1994

418. Beleszülettem a kisebbségi sorsba – Portré Gion Nándorról

Juhász György interjúja Gion Nándorral, 1994

Rendező: Jeli Ferenc

Szerkesztő: Ugrin Aranka

Vágó: Kiss Ákos

Technikus: Koltay Jenő

Hangmérnök: Lantos György

A rendező munkatársa: Petrovics Ágnes

Felvételvezető: Kovács Gyula

Operatőr: Kurucz Sándor

Gyártásvezető: Kovács László

Gyártó cég: Duna Televízió, Budapest

Terjedelem: 46 perc

1998

419. Szép magyar novella

Irodalmi műsor, 7. rész, 1998 – Gion Nándor: A hatodik ujj

Rendező: Sipos András

Operatőr: Horváth Adrienne

Szerkesztő: Sipos András

A novellát felolvassa: Újlaki Dénes

A beszélgetés résztvevői: Gion Nándor, Tarján Tamás, Balázs Attila

Gyártásvezető: Horváth Zsuzsanna

Felelős szerkesztő: Csonka Erzsébet

Munkatársak: Bélteki Melinda, Bodnár Norbert, Ecseri Judit, Izsó Tamás, Kiss Márton, Koczka András, Kund Tamás, Mikó Zsolt, Nagy Tibor, Váradi Ferenc, Veres Zsolt, Zsigó Ferenc

Gyártó cég: Duna Televízió, Budapest

Terjedelem: 31 perc

Tartalom: A groteszk novella egy furcsán boldogtalan emberről szól, aki hatodik lábujja miatt „kilóg” a közösségből, de mikor megszabadul tőle, még rosszabbul jár: elveszíti egyetlen különlegességét, s épp olyanná válik, mint a többiek (www.dunatv.hu).

2000

420. Olvasólámpa. Találkozás Gion Nándorral

Készült az Országos Rádió és Televízió Testület, valamint a Front Film támogatásával

Dunatáj Alapítvány, 2000

Benne: A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni című novella megfilmesített változata

Szereplők: Boros László (postás), Kovács Ákos (Burai J.), Stefanovics Ádám (az író gyerekként), Bánné Bolyky Zsuzsa (kocsmárosné), Kun Vilmos (az író hangja)

Dramaturg: Zahora Mária

Hangmérnök: Gonda János

Munkatárs: Horváth György

Felvételező: Paulik Mária

Fővilágosító: Heves László

Segédoperatőr: Rácz Péter

Vágó: Antal Miklós

Gyártásvezető: Szederkényi Miklós

Rendező munkatársa: Moharos Attila

Operatőr: Kurucz Sándor

Producer: Boglya Sándor

Rendező: Halmy György

Terjedelem: 29 perc

2008

421. *Gionfalva (Szenttamási portré)*, 2008

Gyártó cég: Snittegylet Filmműhely, Budapest

Tóth Barnabás és Simonyi Balázs interjúi Gion Nándorral, Gion Juba Eszterrel, Gionné Gallai Terézzel, Szerbhorváth Györggyel, szenttamási barátokkal, ismerősökkel

Terjedelem: 25 perc

II.

GION NÁNDORRÓL (SZEKUNDEK BIBLIOGRÁFIA)

1962

422. (ek): *Számadás után a Tribünön. Fiatalos lendülettel, de kellő alaposággal.* Ifjúság, 1962. november 22., 39. sz., 4. p.

Interjú Gion Nándorral, az Ifjúsági Tribün magyar nyelvű szerkesztőségének újonnan kinevezett főszerkesztőjével. Gion Nándor fényképével.

1963

423. Sz. Gy.: *Évadnyitás a srbobrani Ifjúsági Tribünön. Domonkos István és Tolnai Ottó verseskötetének méltatása.* Magyar Szó, 1963. szeptember 17., 256. sz., 7. p.

424. Sinkó Ervin: *Krleža életműve és mai kultúrpolitikai problémáink. Elhangzott az Ifjúsági Tribün 1963. április 19-i vitaestjén.* Symposion, 1963. május 1., 18–19. sz., 21–22. p.

Gion Nándor hozzászólása a 22. oldalon.

1964

425. Sz. Z.: *Együtt a régi nemzedékkel. Huszadik évi értekezletre gyűltek össze a Novi Sad-i fiatalok. Húsz évvel ezelőtt, 1943-ban alakult meg Novi Sadon a SZKOJ-titkárság.* Ifjúság, 1964. január 1., 1. sz., 2. p.

A közgyűlésen Gion Nándort a SZKOJ harminckilenc tagú új vezetőségének tagjává választották.

1965

426. d.: *Húsz év recenziója.* Ifjúság, 1965. március 4., 9. sz., 11. p.

1966

427. Hornyik Miklós: *A recenzió műfaja nálunk.* Ifjúság, 1966. január 27., 4. sz., 11. p.

428. j. k.: *Folyóiratszemle.* Ifjúság, 1966. június 2., 22. sz., 10. p.
Az Új Symposion című folyóiratról.

1967

429. Gerold László: *A méregkeverő kötél táncos*. Új Symposion, 1967. 26–27. sz., 21–26. p.

1968

430. Bogdánfi Sándor: *Bogdánfi Sándor paródiái*. Gion Nándor: *Kétéltűek a pácban*. Pici regény. Híd, 1968. 4. sz. melléklete
Gion Nándor fényképével (Dormán László felvétele).
431. Bori Imre: *A jugoszláviai magyar irodalom története 1945 után. Az ötvenes évektől máig*. Híd, 1968. 9. sz., 934–958. p. [Gion Nándor 952. p.]
432. Gerold László: *Elsődíjas vélemény irodalmunkról*. Magyar Szó, 1968. május 19., 19. p.
Gion Nándor a Magyar Szó novellapályázatának győztese.
433. Gerold László: *Kétéltűek a barlangban*. Magyar Szó, 1968. augusztus 4., 18. p.
434. Hornyik Miklós: *Felfedeztem a ki nem mondott szavak jelentőségét*. Interjú Gion Nándorral. Képes Ifjúság, 1968. október 2., XXIV. évf., 1108. sz., 18–19. p.
435. Hornyik Miklós: *Gion Nándor*. Képes Ifjúság, 1968. április 27.
436. Vajda Gábor: *Sturm und Drang és asszimiláció*. Képes Ifjúság, 1968. október 16., XXIV. évf., 1110. sz., 18. p.
A Kétéltűek a barlangban (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1968.) című regényről.

1969

437. [—]: *A Kiadói Tanács közleménye Gion Nándor: Testvérem, Joáb c. regényéről (A Tanács 1969. VI. 24-i üléséről)*. Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 8. p.
438. [—]: *A regény pályázat eredménye: Első díjas Gion Nándor, második díjas Major Nándor, harmadik díjas Domonkos István*. Magyar Szó, 1969. január 16., 8. p.
439. [—]: *Bonyodalmak egy díjnyertes regény körül*. Magyar Szó, 1969. június 29., 8. p.

440. [— —]: *Jegyzőkönyv a Híd Irodalmi Díj bíráló bizottságának 1969. március 28-án meg-tartott üléséről.* Híd, 1969. 4. sz., 400. p.
Gion Nándor Kétteltűek a barlangban c. regényét is jelölték a Híd Irodalmi Díjra. A díjat Szirmai Károlynak ítelték oda.
441. [— —]: *Jelenjen meg a Testvérem, Joáb. A jugoszláviai magyar írók a Kiadó Tanács közleményéről.* Magyar Szó, 1969. július 18., 7. p.
442. [— —]: *Kellemes meglepetés. A zsűri tagjai nyilatkoznak a regénypályázatról.* Magyar Szó, 1969. január 14., 8. p.
443. [— —]: *Vita a Testvérem, Joáb c. regény kiadásáról.* Magyar Szó, 1969. június 26., 4. p.
444. Bányai János: *Reinkarnáció avagy mit rejteget egy gondolatjel.* Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 9–10. p.
A Testvérem, Joáb (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.) című regényről.
445. Bogdánfi Sándor: *Válasz egy leckéztetőnek.* Magyar Szó, 1969. augusztus 10., 15. p.
446. Bori Imre: *A regénypályázatról.* Magyar Szó, 1969. január 19., 13. p.
447. Bori Imre: *Kommentárok egy regényhez (Gion Nándor: Testvérem, Joáb.)* Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 2–7. p.
448. Bosnyák István: *Diplomáciai „etika” és értelmiségi etika.* Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 11. p.
449. Bosnyák István: *Nyílt levél Gál Lászlóhoz.* Új Symposion, 1969. 53. sz., 31. p.
450. Burány Nándor: *A regénypályázat... Híd, 1969. 7–8. sz., 924–925. p.*
A Testvérem, Joáb című regényről.
451. Fehér Kálmán: *Szocialista telepátia avagy cenzori kirendeltség.* Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 15. p.
A Testvérem, Joáb című regényről és a regénypályázatról.
452. G.: *Irodalmunk ünnepe. Átadták a regény- és a mesepályázat díjait.* Magyar Szó, 1969. január 18., 1–2. p.

453. Gerold László: *Egy válasz módszereinek leleplezése*. Magyar Szó, 1969. augusztus 17., 15. p.
454. Gerold László: *Szövődmények egy regény körül. Gion Nándor: Testvérem, Joáb*. Magyar Szó, 1969. július 20., 13. p.
455. Gerold László: *Véleményem a közleményről*. Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 14–15. p.
A Testvérem, Joáb című regényről.
456. Herceg János: *Hazai tükörben*. 7 Nap, 1969. június 20., XXIV. évf., 25. sz., 11. p.
A Testvérem, Joáb (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.) című regényről.
457. Utsi Csaba: *A félrevezetés járhatatlan út. Válasz Bálint Istvánnak (Testvérem, Joáb)*. Új Symposion, 1969. 53. sz., 30. p.
458. Utsi Csaba: *A teljesség felé. Gion Nándor díjnyertes regényéről*. Új Symposion, 1969. 45. sz., 2. p.
A Testvérem, Joáb című regényről.
459. Utsi Csaba: *Regénypályázat 68*. Új Symposion, 1969. 46. sz., 2–4. p.
460. Utsi Csaba: *Felszólalás*. Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 14. p.
A Testvérem, Joáb című regény kapcsán.
461. Varga Imre: *Gion Nándor két regényéről*. Új könyvek, 1969. 4. sz., 33. p.

1970

462. [– –]: *Külföldi vélemények hazai könyvekről. Gion Nándor: Testvérem, Joáb*. Magyar Szó, 1970. szeptember 4., 6. p.
463. [– –]: *A pályázat sikeresnek mondható – jelentette ki Bori Imre, a zsűri elnöke*. Magyar Szó, 1970. január 17., 8. p.
464. [– –]: *Az ifjúsági regénypályázat eredménye: Gion Nándor nyerte az első díjat*. Magyar Szó, 1970. január 17., 1., 8. p.
465. [– –]: *Hírek*. Új Symposion, 1970. 63–64. sz., 14. p.
466. Bálint István: *A regény és a társadalom. Gondolatok a tíz vajdasági magyar regény kapcsán*. Híd, 1970. 5. sz., 481–493. p.
Testvérem, Joáb. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.

467. Bányai János: *A realista regény felé*. Híd, 1970. 3. sz., 324–328. p.
Testvérem, Joáb. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.
468. Bányai János: *A „felfedezés” regényei. Jegyzetek irodalmunk új regényeiről*. Híd, 1970. 5. sz., 469–480. p.
Testvérem, Joáb. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.
469. Bori Imre: *Évek és életek. Tíz jugoszláviai magyar regény*. [Szemelvények] Bev., vál., kommentárok: Bori Imre. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1970. [Gion Nándor: *Testvérem, Joáb* 47–55. p.] A Híd 1970. évi 5. számának melléklete.
470. Bori Imre: *Testvérem, Joáb*. Magyar Szó, 1970. március 1., 13. p.
471. Bori Imre: *Tíz regény elé*. Magyar Szó, 1970. január 25., 13. p.
A regénypályázatról.
472. Bori Imre: *Tíz regény: Testvérem, Joáb*. Magyar Szó, 1970. március 1., 13. p.
473. Burány Nándor: *Krónika. A regénypályázat*. Híd, 1970. 7–8. sz., 924–925. p.
Testvérem, Joáb
474. [Dévavári] Dér Zoltán: *A humánus szétmállása*. 7 Nap, 1970. április 17., 17. sz., 10. p.
Testvérem, Joáb. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.
475. Gerold László: *Szenvtelenség és légkör*. Új Symposion, 1970. 58. sz., 26. p.
Testvérem, Joáb. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.
476. Hernádi Miklós: *Jegyzetek a Vajdaság új regényirodalmáról*. Valóság, 1970. 12. sz., 79–83.
Végel László, Tolnai Ottó, Bányai János, Domonkos István és Gion Nándor regényeinek elemzése.
477. Kolozsi Tibor: *Regénypályázat – némi kétellyel*. 7 Nap, 1970. január 23., 5. sz.
478. [Ládi István]: *Őszre jelennek meg a díjnyertes ifjúsági regények. Beszélgetés Juhász Gézával, a Könyvkiadó főszerkesztőjével*. Magyar Szó, 1970. február 11., 9. p.
479. Tomán László: *Olvasónapló regényirodalmunk aranykorából*. Híd, 1970. 5. sz., 495–509. p. [Gion Nándor: *Testvérem, Joáb*, 500–502. p.]

480. Varga Imre: *Gion Nándor két regényéről*. Forrás, 1970. 4. sz., (júl./aug.), 94–95. p.

A Testvérem, Joáb és a Kédtűiek a barlangban című regényekről.

481. Varga Zoltán: *Testvérünk, Joáb. Jegyzetek Gion Nándor regényéről*. Híd, 1970. 5. sz., 516–526. p.

1971

482. Benkő Ákos: *A Forum regény pályázatáról*. Jelenkor, 1971. 2. sz., 176–180. p.

Az 1968-as pályázat nyertesei (Gion Nándor [1941–], Major Nándor [1931–] és Domonkos István [1940–]).

483. [Fehér Ferenc]: *Írók – a kanizsai írotáborról*. Magyar Szó, 1971. szeptember 10., 7. p.

Gion Nándor nyilatkozata.

484. [Dévavári Zoltán] D. Z.: *Költészet darócban*. 7 Nap, 1971. február 12., 8. sz., 16–17. p.

Engem nem úgy hívnak. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1970.

485. Herceg János: *Könyvek, írók, emberek. = Évek és könyvek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971. 135–192. p.

486. Márkus Béla: *Regények a Vajdaságból*. Alföld, 1971. 9. sz., 79–84. p.
Testvérem, Joáb. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.

487. Pomogáts Béla: *Öt vajdasági regény*. Tiszatáj, 1971. 9. sz., 833–837. p.
Testvérem, Joáb. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.

488. Varga Zoltán: *Periszkóp. Portyázó jegyzetek. (A Testvérem, Joábról és a butaságról)*. Híd, 1971. 5. sz., 615–627. p.

489. Varga Zoltán: *Periszkóp. Portyázó jegyzetek*. Híd, 1971. 9. sz., 1009–1020. p.

Vajdasági könyvekről – visszapillantó tükörben: Gion Nándor: Engem nem úgy hívnak; Domonkos István: Via Italia; Kopeczky László: A ház című könyvéről.

490. Szücs Imre: *Az a hajó, az a kislány*. Magyar Szó, 1971. január 30., 9. p.
Engem nem úgy hívnak. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1970.

1972

491. Aladics János: *Vallomás a szülőföldről*. Magyar Képes Újság, 1972. szeptember 1., 16. sz., 17. p.
Ezen az oldalon. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971.
492. Bányai János: *Az eltűnt regény nyomában*. Magyar Szó, 1972. április 8., 10. p.
Ezen az oldalon. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971.
493. Benkő Ákos: *A jugoszláviai magyar ifjúsági irodalomról*. Jelenkor, 1972. 12. sz., 1130–1134. p.
494. Bori Imre: *Az olvasó jegyzetei*. Magyar Szó, 1972. április 15., 12. p.
Ezen az oldalon. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971.
495. [Dévavári] Dér Zoltán: *Költészet romokból*. Híd, 1972. 6. sz., 853–856. p.
Ezen az oldalon. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971.
496. Fehér Ferenc: *Jugoszláviai magyar írók (27.)*. Gion Nándor. 7 Nap, 1972. május 12., 19. sz., 19. p.
497. Juhász Géza: *Magyar irodalom és könyvkiadás Jugoszláviában 1945–1970*. Létünk, 1972. 5. sz., 59–80. p.
498. Jung Károly: *A nagy rumli éjszakája*. Magyar Szó, 1972. július 1., 14. p.
Postarablók. Újvidék–Budapest, Forum Könyvkiadó–Móra Ferenc Könyvkiadó, 1972.
499. Kolozsi Tibor: *Regény értékes elemekkel*. Üzenet, 1972. 6–7. sz., 423–426. p.
Ezen az oldalon. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971.
500. Pásztor László: *A tragikum rezervátuma*. Képes Ifjúság, 1972. május 24., 1252. sz., 18. p.
Ezen az oldalon. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971.
501. Varga Zoltán: *Periszkóp. Portyázó jegyzetek*. Híd, 1972. 7–8. sz., 1005–1023. p.
Ezen az oldalon. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971.
502. Zákány Antal: *Nemes igazságszolgáltatás*. Üzenet, 1972. 10. sz., 624–626. p.
Postarablók. Forum Könyvkiadó–Móra Könyvkiadó, Újvidék–Budapest, 1972.

1973

- 503.** Bagi Ferenc: *Egy kezdeményezés indulása és kibontakozása. A jugoszláviai magyar középiskolások művészeti vetélkedője 1967–1972.* Létünk, 1973. 1. sz., 117–122. p.
- 504.** Bányai János: *A Keglovics utca (Gion Nándor: Ezen az oldalon, Symposium Könyvek, 30., Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971.). = Könyv és kritika.* Forum Nyomda, Újvidék, 1973. 50–53. p. (Symposium könyvek 37)
- 505.** Bori Imre: *Tizenkét regény. = Fejezetek irodalmunk természetrajzából.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973. 215–247. p.
Testvérem, Joáb. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.
- 506.** Bori Imre: *Gion Nándor: Ezen az oldalon.* Új Symposium, 1973. 94. sz., 666–667. p.
- 507.** Bori Imre: *Irodalmunk kiskönyve. 3., átdolgozott és bővített kiadás.* Forum Nyomda, Újvidék, 1973. (Az Én Olvasmányaim)
- 508.** Gerold László: *Gion Nándor: Ezen az oldalon.* Új Symposium, 1973. 94. sz., 667–668. p.
- 509.** Kovács Nándor: *Történelmi regényeink. Virágos Katona. Interjú Gion Nándorral.* Képes Ifjúság, 1973. május 23., 1292. sz., 17. p.
- 510.** S. n.: *Gion Nándor: Postarablók.* Új Könyvek, 1973. 6. sz., 34–35. p.
Rövid életrajzi jegyzettel.
- 511.** Urbán János–Koncz István–Pató Imre: *Az író tábor emlékkönyvéből 2. Kanizsa 1973. A Kanizsai Író tábor füzetei.* Községi Művelődési Szövetség, Kanizsa, 1973.
Gion Nándor bejegyzése a 29. oldalon olvasható.
- 512.** Varga Géza: *Varga Géza paródiái. (Gion Nándor után. Egyik oldal másik fele).* Híd, 1973. 2. sz., 230. p.
- 513.** Varga Zoltán: *Gion Nándor: Postarablók.* Új Symposium, 1973. 94. sz., 668–669. p.
- 514.** Varga Zoltán: *Periszkóp. Portyázó jegyzetek.* Híd, 1973. 7–8. sz., 755–770. p. [*Postarablók.* Újvidék–Budapest, Forum Könyvkiadó–Móra Ferenc Könyvkiadó, 1972., 755–757. p.]

1974

515. [– –]: *A Horvátországi Magyarok Szövetsége szervezésében irodalmi eszteken és író-olvasó találkozókön szerepelt [...] Bécsy Tamás irodalomtörténész és Tüskés Tibor író – Herceg János és Gion Nándor [...] jugoszláviai magyar írók társaságában [...].* Jelenkor, 1974. 12. sz., 1151. p.
Hír.
516. [– –]: *Az ünnepi bizottság ülése és díjátadás.* Magyar Szó, 1974. június 14., 10. p.
Híd Irodalmi Díj
517. [– –]: *Gion Nándor kapta a Hid-díjat.* Magyar Szó, 1974. április 18., 14. p.
518. [– –]: *Jegyzőkönyv. A Híd Irodalmi Díj bíráló bizottsága [...] az 1973. évi Híd Irodalmi Díjat Gion Nándor Virágos Katona c. regényének ítéli oda.* Híd, 1974. 4. sz., 369. p.
519. Bányai János: *Írói szigorúság nélkül.* Magyar Szó, 1974. december 14., 13. p.
Olyan, mintha nyár volna. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1974.
520. Benkő Ákos: *Arcképvázlat Gion Nándorról.* Jelenkor, 1974. 9. sz., 853–856. p.
521. Berkes Erzsébet: *Virágos Katona. Gion Nándor regénye.* Magyar Nemzet, 1974. szeptember 22., 222. sz., 13. p.
522. Bogdánfi Sándor: *Valódi vajdasági regény. Gion Nándor regénye humánus és lírai beállítottságú.* Magyar Szó, 1974. június 22., 12. p.
Virágos Katona. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973.
523. Csuka Zoltán: *Gion Nándor: Virágos Katona.* Kortárs, 1974. 12. sz., 2007–2009. p.
Gion Nándor fényképével és aláírásával.
524. Féja Géza: *Gion Nándor.* Tiszatáj, 1974. 12. sz., 68–74. p.
525. Görömbei András: *Nemzedéki önvizsgálat. Gion Nándor: Virágos Katona.* Napjaink, 1974. 9. sz., 10. p.
526. Juhász Erzsébet: *A mindenható mese.* Képes Ifjúság, 1974. május 1., 1327. sz., 12. p.
Virágos Katona. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973.

527. Juhász Erzsébet: *Szőkevény valóság. Gion Nándor prózájáról*. Új Symposion, 1974. 108. sz., 1247–1251. p.
528. Kovács Nándor: *A Virágos Katona mai témájú regényeim bevezetője. Interjú a Híd-díjas Gion Nándorral*. Magyar Szó, 1974. június 15., 11. p.
529. Kurucz Gyula: *Sugárzás. Gion Nándor: Virágos Katona (Forum, 267 oldal)*. Élet és Irodalom, 1974. június 29., 26. sz., 11. p.
530. Márkus Béla: *Jelkép és valóság. Gion Nándor regényei*. Alföld, 1974. 7. sz., 66–71. p.
531. Molnár Cs[ikós]. Attila: *Interjú Gion Nándor Híd-díjas íróval*. 7 Nap, 1974. június 28., 26. sz., 16. p.
532. Pintér Lajos: *Gion Nándor újabb regényeiről (Ezen az oldalon, 1971; Virágos Katona, 1973)*. Magyar Hírlap, 1974. április 27., 7. évf., 114. sz., mell. IV.
533. M. Szemerédi Magda: *Az év legsikeresebb írója. Gion Nándor nyilatkozik*. Dolgozók, 1974. december 27. (52. sz.); 1975. január 3., 1. sz., 11. p.
534. [M. Szemerédi Magda] sz.: *Gion Nándor az 1973. évi Híd Irodalmi Díj nyertese*. Dolgozók, 1974. április 19., 16. sz., 2. p.
535. Utsai Csaba: *Indulat és mese. Deák Ferenc és Gion Nándor legújabb könyvéről*. Új Symposion, 1974. 109. sz., 1292–1296. p.
Virágos Katona. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973.
536. Vajda Gábor: *Egy történelmi regény*. Magyar Szó, 1974. február 9., 12. p.
Virágos Katona. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973.
537. Varga István: *Korrajz vagy több annál? Üzenet*, 1974. 2. sz., 167–169. p.
Virágos Katona. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973.
538. Varga Lajos Márton: *Gion Nándor két könyvéről*. Forrás, 1974. 9. sz., 92–93. p.
Ezen az oldalon. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971.; Virágos Katona. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973.
539. Varga Lajos Márton: *Gion Nándor: Ezen az oldalon*. Tiszatáj, 1974. 8. sz., 94–96. p.

540. Varga Zoltán: *Tévénapló. Híd, Gion, tehetséggazdálkodás (1974. ápr. 18–24.)*. Magyar Szó, 1974. április 27., 12. p.
541. Varga Zoltán: *Periszkóp. Két történelmi regényünkről*. Híd, 1974. 9. sz., 1021–1027. p.
Virágos Katona. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973.
542. [Végel László] V. G. L.: *Híd-ünnepség. A jubileumi bizottság ülése és díjátadás*. Magyar Szó, 1974. június 16., 12. p.

1975

543. Bori Imre: *Gion Nándor. = Irodalmunk évszázadai*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1975. 246–249. p.
544. [Dévavári] Dér Zoltán: *Tudósítások a semmi közeléből*. 7 Nap, 1975. május 30., 21. sz., 16. p.
Olyan, mintha nyár volna. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1974.
545. Fehér Ferenc: *Regénytrilógián dolgozom. Év eleji beszélgetés Gion Nándorral*. Magyar Szó, 1975. január 16., 12. p.
546. Fekete Elvira: *Az angazsáltság mindig újból megvalósítandó terv*. Interjú Gion Nándor íróval. 7 Nap, 1975. december 26., 51. sz., 18. p.
547. Kopeczky Csaba: *Állóvizek*. [Gion Nándor kisprózájáról]. Üzenet, 1975. 9. sz., 672–675. p.
Olyan, mintha nyár volna. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1974.
548. Kurucz Gyula: *Elfogultság*. Élet és Irodalom, 1975. október 18., 42. sz., 10. p.
549. Márkus Béla: *Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna*. Tiszatáj, 1975. 9. sz., 105–107. p.
550. Pintér Lajos: *Olyan, mintha nyár volna. Gion Nándor új kötetéről*. Népszava, 1975. augusztus 3., 8. p.
551. S. n.: *Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna*. Új Könyvek, 1975. 13. sz., 37. p.
Életrajzi utalással
552. Szokolczay Lajos: *Gion Nándor: Virágos Katona*. Irodalmi Szemle, 1975. 7. sz., 656–658. p.

553. Varga István: *Figyelmet érdemlő kísérlet. Üzenet*, 1975. 4. sz., 307–310. p.
Olyan, mintha nyár volna. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1974.
554. Varga Zoltán: *Periszkóp (Gion Nándor novelláskötetéről)*. Híd, 1975. 10. sz., 1091–1095. p.
Olyan, mintha nyár volna. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1974.
555. Varga Zoltán: *Periszkóp*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1975.

1976

556. [–]: *Jegyzőkönyv a Híd Irodalmi Díj bíráló bizottságának 1976. március 22-én tartott üléséről*. Híd, 1976. április, 4. sz., 409. p.
A bíráló bizottság tagjai: Ács Károly, Bányai János, Csordás Mihály, Gion Nándor és Szeli István.
557. [–]: *Jegyzőkönyv a Szirmai Károly Irodalmi Díj bíráló bizottságának 1976. október 5-én megtartott üléséről*. Híd, 1976. 11. sz., 1373. p.
A bíráló bizottság tagjai: Gion Nándor (elnök), Utasi Csaba és Vukovics Géza.
558. [Bányai János] B. J.: *Szerkesztői kommentár. Az Izsakhárról*. Híd, 1976. 1. sz., 115–118. p.
559. Bordás Győző: *Tizenkétezer könyvvel a budapesti vásáron*. Híd, 1976. 6. sz., 812–813. p.
560. Bosnyák István: *Egy körkérdés anatómiai vázlata*. Híd, 1976. 4. sz., 504–520. p.
Fekete Elvirának a 7 Napban megjelent tíz interjúból álló sorozata kapcsán (a Gion Nándorral készült interjú a hetilap 1976. december 26-i számában jelent meg).
561. Dési Ábel: *Gion Nándor*. Üzenet, 1976. 6–7. sz., 291. p.
562. [Fehér Ferenc] – f–: *Egy-egy szál fehér szekfű az íróknak...* [Jelentés a hazai írotáborból – Zbegniew Niemczinowski, Duba Gyula, Vlagyimir Infantyijev, Tatjana Cvejic, Karolina Kolmanic, Petar T. Boskovsyki, Ljubiša Jocić, Vladimir Reinhofer, Gion Nándor, Giacomo Scotti, Urbán János, Lévay Endre, Fehér Ferenc, Nebil Duraku, Jovan Zivlak, Burkus Valéria, Zám Tibor, Đorđe Sudarski-Red, Torok Csaba, Kopeczky László, Hatvani Dániel, Anđelko Erdeljanin, Joakim Čapko] Magyar Szó, 1976. szeptember 18., 14. p.

- 563.** Fekete Elvira: *Egy kancsalító irodalomszemlélet anatómiája. Válasz Bosnyák Istvánnak.* Híd, 1976. 9. sz., 1082–1094. p.
Vita.
- 564.** Márkus Béla: *Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna.* Tiszatáj, 1976. 9. sz., 105–107. p.
- 565.** Mátyás István: *Könyvheti vendégeink. Gion Nándor.* Élet és Irodalom, 1976. június 5., 23. sz., 8. p.
Interjú.
- 566.** Szakolczay Lajos: *Novellák fényből, virágból. Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna.* Új Írás, 1976. 2. sz., 109–111. p.
- 567.** Szávai János: *Különös ajándék. Jugoszláviai magyar elbeszélők.* Jelenkor, 1976. 10. sz., 952–954. p.
- 568.** Utasi Csaba: *Lassú eszmélés. (Sok az eszkimó, kevés a móka, a vajdasági magyar humoristák évkönyve '75. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1975.)* Híd, 1976. 3. sz., 380–381. p.

1977

- 569.** [– –]: *Az írók 25. kanizsai táborozása elé.* Magyar Szó, 1977. szeptember 10., 13. p.
Urbán János, Lévy Endre és Gion Nándor nyilatkozata.
- 570.** [– –]: *Az 1976. évi Híd Irodalmi Díj odaítélésének dokumentumai.* Híd, 1977. 5. sz., 660–681. p.
A Latroknak is játszott című regény is a jelöltek között szerepelt.
- 571.** [– –]: *Gion Nándor: Kitalált és igaz szenttamási történetek az 1920-as és 30-as évekből.* Magyar Szó, 1977. november 15., 14. p.
- 572.** Bálint Béla: *Heterenóm. Képes Ifjúság,* 1977. február 23., 1433. sz., 12. p.
Latroknak is játszott. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976.
- 573.** Bálint István: *Misztikus világ itt mellettünk.* Magyar Szó, 1977. július 9., 11. p.
A kárókatona még nem jöttek vissza. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977.
- 574.** Bányai János: *A „felfedetés” regényei (Gion Nándor: Testvérem, Joáb); A realista regény felé (Gion Nándor: Testvérem, Joáb); Írói szigorúság nélkül (Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna).* = *Könyv és kritika II.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977. (Symposion Könyvek 50) 13–30.; 31–37.; 228–231. p.

575. Bordás Győző: *A Forum Könyvkiadó kétéves kiadói terve*. Híd, 1977. 2. sz., 277–279. p.
576. Bordás Győző: *Díjak, elismerések*. Híd, 1977. 11. sz., 1451–1453. p.
577. Bordás Győző: *Gion Nándor tízrészes hangjátéksorozata*. Híd, 1977. 11. sz., 1453–1454. p.
A Virágos Katona és a Rózsaméz című regényekből készült hangjátékokról.
578. Bordás Győző: *Hetven Forum-könyv a budapesti könyvhéten*. Híd, 1977. 6. sz., 853–854. p.
579. Bordás Győző: *Petkovics Kálmáné az irodalmi, Bodrits Istváné a műfordítói díj*. Híd, 1977. 12. sz., 1594. p.
A bírálóbizottság tagjai: Acs Károly, Bányai János, Bori Imre, Gion Nándor, Pap József.
580. Bori Imre: *Gion Nándor*. Misao – Gondolat, 1977. november 23., 20. sz., 8. p.
581. Fehér Ferenc: *Helyzetjelentés a Vajdasági Írók Egyesületéből. Munkatársunk beszélgetése Gion Nándor íróegyesületi titkárral*. Magyar Szó, 1977. március 13., 16. p.
582. [Fehér Ferenc] F. F.: *Írók és kiadók a kanizsai tárgyalóasztalnál*. [Az öngazgatási megegyezés társadalmi fontossága. – Gion Nándor, dr. Várady Tibor, Fehér Kálmán, Gyura Lattyák, Pap József, Tomislav Ketig] Magyar Szó, 1977. szeptember 15., 13. p.
583. [Gobby] Fehér Gyula: *Épülő regényvilág. Gion Nándor regényeiről*. Magyar Szó, 1977. október 22., 12. p.
584. [Hajdú Ráfis Gábor] H. R. G.: *Gion Nándor: Latroknak is játszott*. Kritika, 1977. 7. sz., 22–23. p.
585. Herceg János: *A Gallaiak és a többiek*. 7 Nap, 1977. május 13., 19. sz., 16. p.
Latroknak is játszott. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976.
586. Juhász Géza: *A vajdasági nemzetek és nemzetiségek irodalmának kölcsönös fordítása és kiadása 1970-től 1975-ig*. Létünk, 1977. 5. sz., 198–216. p.
587. Juhász Géza: *Gyermekekről – nemcsak gyermekeknek*. Üzenet, 1977. 10. sz., 615–618. p.
A kárókatonák még nem jöttek vissza. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977.

588. Juhász Géza: *Szilaj, de nemes lelkű gyermekek*. Dolgozók, 1977. szeptember 8., 36. sz., 11. p.
A kárókatonák még nem jöttek vissza. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977.
589. Junger Ferenc: *Regény, történelem, történelmi regény. Interjú Gion Nándorral*. Magyar Szó, 1977. március 19., 15. p.
590. Kántor Lajos: *Gion Nándor metaforái. Utószó.* = Gion Nándor: *Latroknak is játszott (Virágos Katona, Rózsaméz)*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 429–436. p.
591. Kibédi Varga Áron: *Új magyar regények*. Új Látóhatár, 1977. 1–2. sz., 154–157. p.
A Virágos Katona című regényről.
592. Laczkó András: *Sorsközösség regénye. Gion Nándor: Latroknak is játszott*. Somogy, 1977. 2. sz., 113–115. p.
593. Öreg Dezső: *Körkép és jellemrajz*. Új Symposion, 1977. március, 143. sz., 122–123. p.
Latroknak is játszott. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976.
594. Pintér Lajos: *Latroknak is játszott. Gion Nándor új könyve*. Népszava, 1977. május 14., 105. évf., 112. sz., 7. p.
595. S. n.: *Gion Nándor: Latroknak is játszott*. Új Könyvek, 1977. 9. sz., 40–41. p.
Életrajzi utalással.
596. Utasi Csaba: *Két regény tanulságai*. Híd, 1977. 3. sz., 392–395. p.
Latroknak is játszott. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976.
597. Vajda Gábor: *Latrok között is ember*. Magyar Szó, 1977. február 12., 14. p.
Latroknak is játszott. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976.
598. Vajda Gábor: *Magasság, fény, szárnyalás*. Magyar Szó, 1977. augusztus 6., 10. p.
A kárókatonák még nem jöttek vissza. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977.
599. Varga István: *A Virágos Katona folytatása*. Híd, 1977. 4. sz., 527–530. p.
Latroknak is játszott. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976.

600. Varga István: *Az időszemlélet egy modern regényben*. Üzenet, 1977. 11. sz., 716. p.
Latroknak is játszott. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976.
601. Varga István: *Új távlatok előtt*. Híd, 1977. 9. sz., 1130–1133. p.
A kárókatona még nem jött vissza. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977.
602. Varga Lajos Márton: *Gion Nándor: Latroknak is játszott*. Kortárs, 1977. 8. sz., 1326–1328. p.

1978

603. [—]: *Jegyzőkönyv*. Híd, 1978. 4. sz., 550. p.
A kárókatona még nem jött vissza című regény is a jelöltek között szerepel.
604. Ács Margit: „*A kárókatona még nem jött vissza*”. *Gion Nándor regénye*. Magyar Nemzet, 1978. augusztus 20., 196. sz., 13. p.
605. Bata Imre: *Könyvszemle*. Népszabadság, 1978. április 11., 84. sz., 7. p.
A kárókatona még nem jött vissza. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977.
606. Bordás Győző: *A Vajdasági Íróegyesület közgyűlése*. Híd, 1978. 3. sz., 404. p.
Miroslav Antić, Gion Nándor, Radovan Ždrale.
607. [Bordás Győző]: *Gion Nándor Neven-díjat kapott*. Híd, 1978. 7–8. sz., 962. p.
608. Bordás Győző: *In memoriam Nagygellért János*. Híd, 1978. 2. sz., 261–262. p.
609. Bordás Győző: *Terjesztés és tervezés*. Híd, 1978. 3. sz., 404–405. p.
610. [Bordás Győző]: *Újabb hangjátéksorozat a rádióban*. Híd, 1978. 2. sz., 261. p.
Bosnyák István Szemben a bíróval és Gion Nándor Kitalált és igaz szent-tamási történetek az 1920-as és 30-as évekből című hangjátékaról.
611. Czére Béla: *Egy arc a vajdasági irodalomból*. Magyar Hírlap, 1978. július 2., 154. sz., 10. p.
A kárókatona még nem jött vissza. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977.

- 612.** Császár Tibor: *A kárókatona még nem jöttek vissza*. Népszava, 1978. április 23., 106. évf., 8. p.
- 613.** Deak, Ferenc: *O radio-dramskom repertoaru Radio Novog Sada u sezoni 1972/1973*. Radomir Radujkov szerk.: *Almanah pozorišta Vojvodine 72/73, 73/74*. Sterijino pozorje i Zajednica profesionalnih pozorišta Vojvodine, Novi Sad, 1978. maj, 41–42. p.
- 614.** Deak, Ferenc: *O repertoaru radio-drame na mađarskom jeziku RTV Novi Sad u sezoni 1973/1974*. Radomir Radujkov szerk.: *Almanah pozorišta Vojvodine 72/73, 73/74*. Sterijino pozorje i Zajednica profesionalnih pozorišta Vojvodine, Novi Sad, 1978. maj, 120–121. p.
- 615.** Dévavári Zoltán–Lévay Endre szerk.: *Életjel 1972–1978*. Életjel, Szabadka, 1978. 339–340. p.
Gion Nándor portréja 25. p.; Az Életjel estéi: XVIII. évf., 2. (266.) szám: Tiszta tükör: Gion Nándor és Németh István szerzői estje (1975. II. 24.) a zeneiskola hangversenytermében. Az est plakátja 285. p. Fénykép: Németh István és Gion Nándor szabadkai estjükön. 287. p.
- 616.** Féja Géza: *Gion Nándor. = Törzsek, hajtások*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 208–221. p.
- 617.** Fogarassy Miklós: *Gion Nándor: A kárókatona még nem jöttek vissza*. Új Forrás, 1978. 3. sz., 108–110. p.
- 618.** Guelmino Sándor: *A szerző és a színház. Bemutató előtti interjú Gion Nándorral*. Magyar Szó, 1978. december 26., 13. p.
- 619.** Kakas József: *Az ifjúsági regény nem lehet unalmas. Beszélgetés a Neven-díjas Gion Nándorral*. Magyar Szó, 1978. június 29., 8. p.
- 620.** Páskándi Géza: *Nagy vállalkozások szépségéről*. Napjaink, 1978. 2. sz., 4–7. p.
Latroknak is játszott. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976.
- 621.** Pintér Lajos: *Jegyzetlapok egy lexikonhoz*. Forrás, 1978. 9. sz., 70–78. p.
Bori Imre, Fehér Ferenc, Németh István, Gion Nándor, Végel László, Domonkos István, Tolnai Ottó műveiről.
- 622.** S. n.: *Gion Nándor: A kárókatona még nem jöttek vissza*. Új Könyvek, 1978. 7. sz., 40. p.
Életrajzi utalással.

- 623.** Szűcs Imre: *Dokumentumjáték és kordokumentum. Bosnyák István Szemben a bíróval és Gion Nándor Kitalált és igaz szenttamási történetek c. hangjáték-sorozataról.* Üzenet, 1978. 4. sz., 265–266. p.
Rendező: Varga István és Vajda Tibor.
- 624.** Tomán László: *A Forum díjazott könyvei.* Híd, 1978. 10. sz., 1253–1254. p.
- 625.** Torok Csaba: *A munka jogot ad. Miért késik az írói öngazgatás megszervezése. Beszélgetés Gion Nándorral, a Vajdasági Íróegyesület titkárával.* Magyar Szó, 1978. január 15., 13. p.
- 626.** Utasi Csaba: *A kárókatonák nem jönnek vissza (Gion Nándor: A kárókatonák még nem jöttek vissza. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977.)* Híd, 1978. 1. sz., 97–100. p.

1979

- 627.** [– –]: Gion Nándor: *Ezen az oldalon.* Magyar Szó, 1979. január 11., 9. p.
Bemutató előtti előzetes.
- 628.** [– –]: Gion Nándor: *Ezen az oldalon.* Magyar Szó, 1979. január 12., 20. p.
Bemutató előtti előzetes.
- 629.** Aladics János: *Hínárba ragadt halak. Gion Nándor: Ezen az oldalon c. novelláinak színpadi változata az Újvidéki Színházban.* Dolgozók, 1979. január 18., 3. sz., 10. p.
Az Ezen az oldalon című színműről.
- 630.** Antić, C.: *Za 24. Sterijino pozorje u Novom Sadu predloženo 19 predstava.* Politika ekspres [Belgrád], 1979. január 12., 5334. sz., 12. p.
Az Ezen az oldalon című színműről.
- 631.** Bambach Róbert: *A túloldalról. Gion Nándor Ezen az oldalon c. színdarabjának ősbemutatójáról.* Üzenet, 1979. 3. sz., 132–134. p.
Az Ezen az oldalon című színműről.
- 632.** Bordás Győző: *Egy évad – hat vajdasági darab.* Híd, 1979. 7–8. sz., 988–989. p.
Bosnyák István, Deák Ferenc, Gion Nándor, Gobby Fehér Gyula, Sinkó Ervin, ifj. Szabó István, Tolnai Ottó.
- 633.** Bordás Győző: *Gion Nándor a Vajdasági Íróegyesület új elnöke.* Híd, 1979. 2. sz., 263–264. p.

- 634.** Bordás Győző: *Hatvannégy benevezés a Sterija Játékokra*. Híd, 1979. 1. sz., 130–131. p.
Bosnyák István, Deák Ferenc, Radoslav Dorić, Gion Nándor, Miroslav Krleža, M. Novaković, Branislav Nušić, Želimir Orešković, Jovan Popović Sterija, M. Sećerović, ifj. Szabó István, Varga István.
- 635.** Bordás Győző: *Íróegyesületi közgyűlés Kanizsán*. Híd, 1979. 10. sz., 1273. p.
Vajdasági Íróegyesület, Czine Mihály, Gion Nándor, Herceg János, Pastyik László.
- 636.** Bori Imre: *Olvassuk együtt! Gion Nándor: A postás, ki egy ujjal tudott füttyülni c. elbeszélését*. Misao – Gondolat, 1979. május 15., 13. sz., 13. p.
- 637.** Csáki Judit: *Gion Nándor: A kárókatonák még nem jöttek vissza*. Kritika, 1979. 1. sz., 29. p.
- 638.** Csordás Mihály: *A megjelenítés nehézségei. Gion Nándor drámájának bemutatója az Újvidéki Színházban*. 7 Nap, 1979. január 19., 3. sz., 16. p.
Ezen az oldalon című színmű.
- 639.** [Dévavári] Dér Zoltán: *Tudatos építkezés. Gion Nándor: Latroknak is játszott*. Forum. Újvidék, 1976. Üzenet, 1979. 10. sz., 604–609. p.
- 640.** Dér Zoltán: *Gion Nándor: A humánus szétmállása (Testvérem, Joáb); Költészet darócban (Engem nem úgy hívnak); Költészet romokból (Ezen az oldalon); Tudósítás a semmi közeléből (Olyan, mintha nyár volna); Tudatos építkezés (Latroknak is játszott)*. = *Szembesülések. Kritikák, tanulmányok. Életjel*, Szabadka, 1979. (Életjel Könyvek 19.) 199–202.; 202–205.; 205–209.; 209–212.; 212–222. p.
- 641.** Ferdinandy György: *Három könyv, három égtáj. Gion Nándor: Latroknak is játszott*. Forum, Újvidék, 1976. Új Látóhatár, 1979. június 15., 1–2. sz., 130–138. p.
- 642.** Gerold László: *Ezen az oldalon. Gion Nándor műve az Újvidéki Színházban*. Magyar Szó, 1979. január 14., 12. p.
Ezen az oldalon című színmű.
- 643.** Grendel Lajos: *Latroknak is játszott*. Irodalmi Szemle, 1979. 2. sz., 179–181. p.

644. Guelmino Sándor: *Epikus a színpadon*. Magyar Képes Újság, 1979. február 1., 3. sz., 28. p.
Ezen az oldalon című színmű.
645. Horpácsi Sándor: *Gion Nándor: A kárókatona még nem jöttek vissza* (Forum Kiadó). Napló [az MSZMP Veszprém Megyei Bizottsága és a megyei tanács lapja], 1979. március 10., 58. sz., 7. p.
646. Pomogáts Béla: *Nemzedékek a vajdasági magyar irodalomban*. Alföld, 1979. 12. sz., 28–34. p.
647. Szakolczay Lajos: *Gion Nándor-bemutató Újvidéken*. Színház, 1979. 5. sz., 44–48. p.
Ezen az oldalon című színmű.
648. Szakolczay Lajos: *Érték és valóság. A szociorajztól a társadalmilag humanizált esztétikai értékig*. Alföld, 1979. 12. sz., 50–60. p.
649. [– t –]: *Megnyílt a 27. Kanizsai Írótábor*. [Gion Nándor, Pap József] Magyar Szó, 1979. szeptember 12., 11. p.
650. Torok Csaba: *Lépést tartunk a változásokkal. Beszélgetés Gion Nándorral, a Vajdasági Íróegyesület elnökével*. Magyar Szó, 1979. szeptember 9., 12. p.
651. Torok Csaba: *Rég várt ősbemutató. Csütörtökön közönség elé kerül Gion Nándor drámája*. Magyar Szó, 1979. január 7., 16. p.
Ezen az oldalon című színmű.
652. Seres József: *Két ifjúsági könyv a Vajdaságból (Gion Nándor: A kárókatona még nem jöttek vissza; Domonkos István: Tessék engem megdicsérni)*. Forrás, 1979. 5. sz., 87–88. p.
653. Szeli István: *Gion Nándor*. = Živojin Boškov szerk.: *Leksikon pisaca Jugoslavije*. Novi Sad, Matica srpska, 1979. 228. p.

1980

654. Bordás Győző: *Íróegyesületi közgyűlések*. Híd, 1980. 3. sz., 411. p.
Vajdasági Íróegyesület, Gion Nándor, Ivan V. Lalić.
655. Bordás Győző: *Két díj*. Híd, 1980. 6. sz., 854. p.
656. Bordás Győző: *Tankönyvkiadónk új könyvei*. Híd, 1980. 4. sz., 536–537. p.

657. Gerold László: *Az új jugoszláviai magyar dráma*. Színház, 1980. 2. sz., 1–7. p.
Ezen az oldalon, 1971.
658. Gerold László: *Biztató jelek. Drámáink és előadásaink júniustól–júliusig.*; Gion Nándor: *Ezen az oldalon*. Híd, 1980. 1. sz., 4–6.; 13–15. p.
659. Hoffman Viktória: *Egyén és (ál)közösség. Gion Nándor: A hatodik ujj című novellájának értékorientációs elemzése*. Új Symposion, 1980. 183–184. sz., 250–253. p.
660. Hornyik Miklós: *Mit mondanak a derék indiánok?* Magyar Szó, 1980. január 19., 13. p.
Domonkos István és Gion Nándor irodalomszemléletéről.
661. Kántor Lajos: *Gion Nándor metaforái*. Utunk, 1980. 23. sz., 6. p.
662. Kántor Lajos: *Utószó. = Gion Nándor: Latroknak is játszott. Virágos Katalin. Rózsaméz. Kriterion, Bukarest, 1980. 431–435. p.*
663. Pintér Lajos: „*A torony nagyon fontos – mondta Burai J.*”. *Jegyzetlapok a vajdasági ifjúsági irodalomról és holdudvaráról*. Tiszatáj, 1980. 5. sz., 74–79. p.
664. Pintér Lajos: *A vajdasági próza útjai. = Kulin Ferenc szerk.: Fialat magyar prózaírók 1965–1978*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 218–228. p.
665. Szávai János: *Állandóság a változásban. Gion Nándor regénymodellje*. Új Írás, 1980. 6. sz., 116–118. p.
Latroknak is játszott. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976.
666. Torok Csaba: *A kölcsönösség szellemében. Beszélgetés Gion Nándorral a Vajdasági Íróegyesület idej terveiről*. Magyar Szó, Kilátó, 1980. március 29., 13. p.
667. Torok Csaba: *Kanizsai Írótábor. – A kölcsönösség szellemében. – Időszerű szervezeti és művelődési kérdésekről tanácskozott a Vajdasági Íróegyesület közgyűlése. – Találkozók az olvasóval. [Gion Nándor, Boško Ivkov]* Magyar Szó, 1980. szeptember 11., 7. p.
668. Zámbo Illés: *A Dunatáj kérdez*. Dunatáj, 1980. július 11., 5. p.
Interjú.

669. [- t -]: *A közös érdekért. – A vajdasági Íróegyesület évi közgyűlése: Szabad művésztörvényt és saját jogvédő irodát. – Boško Petrović átvette az életműdíjat.* [Gion Nándor, Aleksandar Tišma, Vitazoslav Hronec] Magyar Szó, 1981. február 23., 3. p.
670. Bordás Győző: *Íróegyesületi közgyűlés.* Híd, 1981. 3. sz., 404. p.
Vajdasági Íróegyesület, Gion Nándor, Vitazoslav Hronec, Dositej Obradović, Boško Petrović, Aleksandar Tišma.
671. Bordás Győző: *Változnak a pulai versenyfeltételek.* Híd, 1981. 1. sz., 116–117. p.
Arsen Diklić, Gion Nándor, Ládi István, Petar Latinović, Eva Ras, Vicsek Károly.
672. Görömbei András: *„Kimeríthetetlen forrás”.* Gion Nándor válaszol Görömbei András kérdéseire. Forrás, 1981. 5. sz., 66–75. p.
673. Hornyik Miklós: *Gion Nándor. = Szabálytalan napló.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1981. 135–140. p.
Interjú.
674. Komáromi Gabriella: *A hetvenes évek ifjúsági regényei.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1981.
675. Nádor Tamás: *„Azt vállald, amit elbírsz.” 10 kérdés Gion Nándorhoz.* Magyar Ifjúság, 1981. 13. sz., 36–37. p.
676. Penavin Olga–Matijevids Lajos: *Szenttamás földrajzi neveinek adattára.* Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1981. 16. p. (Vajdaság helységeinek földrajzi nevei 6.)
677. Urbán János: *Dicséret, észrevétel, ígéret az írótaborból.* 7 Nap, 1981. szeptember 25., 12. p.
678. Torok Csaba: *Irodalmunk serkentése. Beszélgetés Gion Nándorral, a Forum Könyvkiadóval együttműködő Alkotók Gyűlésének elnökével az idei Kanizsai Írótaborról.* Magyar Szó, 1981. szeptember 15., 13. p.
679. Živanović, M[ilan]: *List u vazduhu.* [Új folyóirat indításának a terve. – A vitában részt vett: Vitazoslav Hronec, Dragomir Popnovakov, Gion Nándor, Gyura Latyák és Simin Magda] Dnevnik, 1981. szeptember 19., 9. p.

1982

680. [– –]: *Gion Nándor: Sortűz egy fekete bivalyért. Könyvespolc. 7 Nap*, 1982. október 29., 44. sz., 12. p.
681. András Ferenc–Szabó László: *Sortűz egy fekete bivalyért (technikai forgatókönyv)*. Gion Nándor regénye alapján. Írói konzultáns: Jeli Ferenc. Dramaturg: Bacsó Péter és Kende János. Gyártásvezető: Óvári Lajos. Operatőr: Kende János. Rendező: Szabó László. Objektív Stúdió, Budapest, 1982.
Kézirat. Tűzött kötés.
682. András Ferenc–Szabó László–Jeli Ferenc: *Sortűz egy fekete bivalyért (diáloglista)*. Gion Nándor regénye alapján. MAFILM Objektív Stúdió a Procinek /Paris/, a Centre National de la Cinématographie Francaise és a MOKÉP közreműködésével, Budapest, 1982.
Kézirat. Tűzött kötés.
683. Bányai János: *Utószó.* = Gion Nándor: *Testvérem, Joáb*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982. 141–149. p.
684. Bata Imre: *Gion Nándor: Latroknak is játszott*. Népszabadság, 1982. június 29., 7. p.
685. Béládi Miklós szerk.: *A magyar irodalom története 1945–1975. IV. A határon túli magyar irodalom*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
686. Bordás Győző–Borbély János: *Játékfilm Gion Nándor regénye nyomán*. Híd, 1982. 1. sz., 139. p.
687. Bori Imre: *Gion Nándor.* = *A jugoszláviai magyar irodalom rövid története*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982. 268–271. p.
A kiadvány a szerző Irodalmunk évszázadai (Forum, 1975.) című művének második, átdolgozott, bővített kiadása.
688. Bosnyák István: *Szóakció II. (Adalékok egy nemzedéki szellemiség rajzához)*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982.
689. Gubás Ágota: *Színházi élet írók nélkül. Beszélgetés Gion Nándor íróval*. Szemle, [Szabadka, Vajdasági Színházak 32. szemléje], 1982. április 16., 3. sz., 1. p.
690. Horváth Mátyás: *Hősök és antihősök*. Üzenet, 1982. 10–11. sz., 608–611. p.
Gion Nándor: Sortűz egy fekete bivalyért. Forum, Újvidék, 1982.

691. Kontra Ferenc: *Kaland és harc*. Dolgozók, 1982. december 9., 49. sz., 10. p.
692. Ládi István: *A díszlet az díszlet. Beszélgetés Hupkó Istvánnal a Naplementéről*. Magyar Szó, 1982. január 21., 13. p.
693. Ládi István: *Reális történet szürrealizmusa. Vicsek Károly a Kerubini naplemente című készülő filmjéről*. Magyar Szó, 1982. február 28., 13. p.
694. [M. Pásztor József] M. P. J.: *Gion Nándor: Latroknak is játszott*. Magyar Hírlap, 1982. szeptember 25., 8. p.
695. N. M.: *A zsűri és a díjak*. Szemle [Szabadka, Vajdasági Színházak 32. szemléje], 1982. április 16., 3. sz., 1. p.
Gion Nándor zsűritag.
696. Odorics Ferenc: *Módszer és szemlélet szintézise. Gion Nándor: Latroknak is játszott*. Forrás, 1982. 11. sz., 91–94. p.
697. Olasz Sándor: *Bácskai regénykrónika. Gion Nándor: Latroknak is játszott*. Népszava [a magyar szakszervezetek központi lapja], 1982. június 12., 110. évf., 136. sz., 11. p.
698. Pintér Lajos: *Latroknak is játszott*. Petőfi Népe, 1982. augusztus 31., XXXVII. évf., 203. sz., 5. p.
699. Pomogáts Béla: *Jugoszláviai magyar irodalom. = Az újabb magyar irodalom 1945–1981*. Gondolat, Budapest, 1982. 587–599. p.
700. Szávai Géza: *Regény és metafora. Gion Nándor: Latroknak is játszott (Virágos Katona, Rózsaméz), Horizont sorozat, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980*. A Hét, 1982., XIII. évf., 3. sz., 7. p.
701. Taxner-Tóth Ernő: *Latroknak is játszott. Gion Nándor regénye*. Magyar Nemzet, 1982. május 30., XXXVIII. évf., 125. sz., 8. p.
702. [Vukovics Kovács Mária] V. K. M.: *Kanizsán megkezdődött a Naplemente játékfilm felvételezése*. Magyar Szó, Tiszavidék, 1982. január 8., 39. évf., 1. sz., 5. p.
Vicsek Károly filmje Gion Nándor Testvérem, Joáb című regénye nyomán.
703. Utasi Csaba: *A kárókatona nem jönnek vissza; Olvasmányos mese; Két regény tanulságai. = Vonulni ha illőn*. Újvidék, Forum, 1982. 169–171.; 205–209.; 209–212. p.

1983

704. Aladics János: *A saját otthon reményében. Gion Nándor, az Újvidéki Színház új igazgatója nyilatkozik.* Magyar Szó, 1983. december 13., 13. p.
705. [Dévavári] Dér Zoltán: *Ének az istállóban.* 7 Nap, 1983. Mell. 19. sz., /május 13./ 17. p.
Sortűz egy fekete bivalyért. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982.
706. Csordás Mihály: *Az írott szó kíséretében.* Topolya és Környéke, 1983. december 1., 46. sz., 6. p.
707. Gerold László: *A jugoszláviai magyar drámairodalom huszonöt éve.* Tanulmányok, 1983. 16. füzet, 65–79. p.
708. Gerold László: *Ezen az oldalon. = Színház a nézőtérről.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1983. 72–75. p.
709. G/erold/ L/ászló/: *Szerkesztői kommentár.* Híd, 1983. 7–8. sz., 888. p.
A Virágos Katona c. regény dramatiszációjáról.
710. Kujundžić, Miodrag: *Posednikov ajnc.* Dnevnik, 1983. augusztus 14., 10. p.
711. Lévay Endre: *Irodalmunk új művei szerbhorvát nyelvterületen.* Üzenet, 1983. 12. sz., 672–674. p.
Neobičan poklon; Vojnik sa cvetom. Matica srpska, Novi Sad, 1983.
712. Maurits Ferenc: *Szövegrajz (Gion Nándor: Angyali vigasság).* Híd, 1983. 2. sz., 157. p.
713. Papp György: *A virágos katona útra kelése.* Magyar Szó, 1983. augusztus 20., 14. p.
Vojnik sa cvetom. Novi Sad, 1983.
714. Pintér Lajos: *Gion Nándor: Latroknak is játszott.* Tiszatáj, 1983. 6. sz., 76–81. p.
715. Vajda Gábor: *Egy időszerű pamfletregény. Gion Nándor: Testvérem, Joáb.* Forum Kiadó, Újvidék, 1982. 7 Nap, 1983. Mell. 36. sz., /szeptember 9./ 17. p.
716. Vajda Gábor: *Finom vaskosságok.* Magyar Szó, 1983. január 29., 17. p.
Sortűz egy fekete bivalyért. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982.

717. Valkó Mihály: *Vendégünk Gion Nándor*. Szolnok megyei Néplap, 1983. december 24., 7. p.

718. Varga István: *A megújulás hiánya (Gion Nándor: Sortűz egy fekete bivalyért)*. Híd, 1983. 1. sz., 101–103. p.

719. Varga Lajos Márton: *Gion Nándor: Sortűz egy fekete bivalyért*. Népszava, 1983. március 12., 11. p.

720. Varga Zoltán: *A naivitás diadala (Gion Nándor: Sortűz egy fekete bivalyért)*. Híd, 1983. 1. sz., 98–101. p.

1984

721. [–]: *...és a Forum tervjavaslata*. Híd, 1984. 3. sz., 385–386. p.

722. [–]: *Neven-djak*. Híd 1984. 6. sz., 944. p.

723. Aladics János: *Egy mikrovilág messzire ható rezgései. Francia–magyar közös film készül Gion Nándor ifjúsági regényéből*. Magyar Képes Újság, 1984. október 4., 40. sz., 23. p.

Interjú a Sortűz egy fekete bivalyért című regény kapcsán.

724. Bartuc Gabriella: *A szenttamási történetek francia–magyar filmen. Interjú Gion Nándorral a Sortűz egy fekete bivalyért c. ifjúsági regény megfilmesítése kapcsán*. Magyar Szó, 1984. szeptember 11., 12. p.

725. Czigány Lóránt: *A history of Hungarian Literature. From the Earliest Times to the mid-1970's*. Oxford, Clarendon Press, 1984.

726. Csordás Mihály: *Egy konszolidálódó gárda élén. Beszélgetés Gion Nándor íróval, az Újvidéki Színház igazgatójával*. 7 Nap, 1984. Mell. márc. [16.], 11. sz., 14–15. p.

727. Dudás Károly: *A késdobáló*. 7 Nap, 1984. május 18., 20. sz., 22–23. p.

728. Görömbei András: *Gion Nándor. = Napjaink nemzetiségi magyar irodalmi I–II*. Fakultatív. Tanári kézikönyv. 1. köt. Tanulmány. 2. köt. Szöveggyűjtemény. OPI, Budapest, 1984. 80–83. p.

Virágos Katona

729. Hajdú Ráfis Gábor: *Gion Nándor: Latroknak is játszott. = Kritikák, esszék, tanulmányok 1970–1980*. Gondolat, Budapest, 1984. 184–188. p.

730. Janković, Pavle Šole: *Radio-drama*. Almanah pozorišta Vojvodine 76/77., 77/78., 78/79. Pozorišni muzej Vojvodine, Novi Sad, 1984. 113–114. p.
731. [Juhász L. Géza] j. l. g.: *Novemberben költöziünk. Megkezdődtek a munkálatok a Ben Akiba épületén. Beszélgetés Gion Nándorral, az Újvidéki Színház igazgatójával*. Magyar Szó, 1984. július 26., 10. p.
732. Ládi István: *Az élet mint pódium. Beszélgetés Vicsek Károllyal A késdobáló c. tévéfilmjéről*. Magyar Szó, 1984. május 8., 13. p.
Gion Nándor Ezen az oldalon c. novelláskötete alapján forgatott film.
733. Penovác Náray Éva: *Csodákban nem reménykedhetünk. Az Újvidéki Színház idei terveiről Gion Nándor igazgatóval beszélgettünk*. Magyar Szó, 1984. január 22., 13. p.
734. Ramacs, Mihál: *Ismerkedés fordítások által*. Híd, 1984. 6. sz., 894–898. p.
735. Simin, N.: *Nova Talijina kuća*. Dnevnik, 1984. március 2., XLIII. évf., 13412. sz., 9. p.
Gion Nándor színházigazgató nyilatkozik az új színházépületbe költözésről és a tervekről.
736. (sz): *Gion Nándor ifjúsági regénye filmen*. Jó Pajtás, 1984. szeptember 27., 22. p.
737. Szajbély Mihály: *Gion Nándor: Sortíz egy fekete bivalyért*. Életünk, 1984. 10. sz., 1118–1119. p.
738. Szakolczay Lajos: *Gion Nándor: Virágos katona.; Ezen az oldalon. Gion Nándor-bemutató Újvidéken. = Dunának, Oltnak*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 250–254.; 367–381. p.
739. Szávai János: *Művész és történelem: Gion Nándor.; Jugoszláviai magyar elbeszélők. = Zsendül-e a fügefafa ága?* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 60–66.; 204–208. p.
740. Szűcs Imre: *Milyenek a mai gyerekek? Beszélgetés a Neven-dijas Gion Nándorral*. Jó Pajtás, 1984. június 7., 11. p.
741. Sz. Varga Mária: *A megírt idő. Gion Nándor regényei*. Új Symposium, 1984. 10. sz., 32–41. p.

1985

742. [—]: *A kárókatona még nem jöttek vissza. Az Újvidéki Rádióból.* Dolgozók, Hétfégre melléklet, 1985. március 7., 268. sz., 9. p.
743. [—]: *Sortűz egy fekete bivalyért, színes magyar–francia film.* Élet és Irodalom, 1985. május 24., 21. sz., 8. p.
Filmajánló. Részlet a filmből – fénykép, illusztráció.
744. [—]: *Színházavatás – két bemutatóval.* Híd, 1985. 11. sz., 1537–1540. p.
Az Újvidéki Színház új épületbe költözött. Bori Imre, Jean Genet, Gion Nándor, Harag György, Hernyák György, Kinka Rita, Slavomir Mrozek, Nagygeléért János, Németh P. István, Örkény István, Sándor János, Sárospataki István, Peter Schaffer, Stanko Šušnjar, Sütő András, Vajda Tibor, Varga Zoltán.
745. [—]: *Ünnepi Könyvhét.* Híd, 1985. 6. sz., 917. p.
Magyarországi Ünnepi Könyvhét, Forum Könyvkiadó, Bori Imre, Böndör Pál, Gion Nándor, Hegedűs Antal, Ladik Katalin, Pap József.
746. Bartuc Gabriella: *A derűs optimizmusnak vagyunk ma tanúi. Tegnap ünnepélyesen átadták az Újvidéki Színház épületét. Gion Nándor és Stanko Šušnjar mondott beszédet.* Magyar Szó, 1985. október 24., 13. p.
747. Bartuc Gabriella: *Allványok a nézőtéren. Még harminc millió dinár kell az Újvidéki Színház leendő otthonának befejezéséhez.* Magyar Szó, 1985. augusztus 13., 15. p.
Interjú Gion Nándorral, az Újvidéki Színház igazgatójával.
748. Bartuc Gabriella: *Állandó rendező – pro és kontra. Beszélgetés Gion Nándorral, az Újvidéki Színház igazgatójával és Franyó Zsuzsanna dramaturggal.* Magyar Szó, 1985. március 23., 21. p.
749. Bartuc Gabriella: *Végre otthon! Beszélgetés Gion Nándorral, az Újvidéki Színház igazgatójával.* Magyar Szó, 1985. október 20., 13. p.
750. Bodnár Mihály: *Sortűz egy fekete bivalyért.* Nógrád, 1985. június 7., 4. p.
[A regény filmváltozatáról]
751. [Bordás Győző] B. Gy.: *A kárókatona még nem jöttek vissza.* Híd, 1985. 9. sz., 1262–1263. p.
A kárókatona még nem jöttek vissza című filmről. Rendezte: András Ferenc. Magyar Televízió.

752. Bordás Győző: *Késdobáló*. Híd, 1985. 6. sz., 903–906. p.
Késdobáló című tévéjáték. Forgatókönyv: Dömölky János. Rendezte: Vicsek Károly. Újvidéki Televízió és Belgrádi Televízió.
753. Bordás Győző: *Postarablók*. Híd, 1985. 2. sz., 285–287. p.
Postarablók című tévéjáték. Rendezte: András Ferenc. Magyar Televízió.
754. Csordás Mihály: *Álomlovak ámokfutása*. 7 Nap, 1985. február 22., 8. sz., 18–19. p.
A Késdobáló című tévéjátékról.
755. Fekete J. József: *Hova siet ez az élet? Gion Nándor: Az angyali vigasság*. Új Symposion, 1985. 11–12. sz., 25–26. p.
756. Forgács Iván: *Sortűz egy fekete bivalyért*. Kritika, 1985. 5. sz., 32. p.
Filmkritika. Jean-Louis Trintignant színész fényképével illusztrálva.
757. Hirsch Tibor: *Vezeklő-film*. Filmkultúra, 1985. 5. sz., 41–44. p.
Sortűz egy fekete bivalyért. Rendezte: Szabó László.
758. Káich Katalin: *Színházi kritikánk felnőtté válása*. Új Symposion 1985. 11–12. sz., 37–38. p.
759. P. Keczei Klára: *A díjak és a mindennapok között. Interjú Gion Nándorral, az Újvidéki Színház igazgatójával*. Dolgozók, 1985. május 30., 21. sz., 9. p.
760. P. Keczei Klára: *Látszatember*. Gion Nándor–Vicsek Károly: *Késdobáló*. Magyar Szó, Kilátó, 1985. június 15., 18. p.
Tv-dráma-kritika.
761. Otašević, Branka: *Opasne igre*. Politika, 1985. június 25.
Gion Nándor–Vicsek Károly: Késdobáló című tv-játékról.
762. Zöldi László: *Macskarobbantás*. Gion–Szabó: *Sortűz egy fekete bivalyért*. Élet és Irodalom, 1985. május 24., 21. sz., 13. p.
Filmkritika.

1986

763. [–]: *Gion Nándor regényének filmsikere Salernóban*. Magyar Szó, 1986. október 18., 4. p.
764. [–]: *Ünnepi Könyvhét*. Híd, 1986. 6. sz., 856. p.

A budapesti Ünnepi Könyvhét, Bognár Antal, Bori Imre, Gion Nándor, Hódi Sándor, Juhász Erzsébet, Szekeres László, Tolnai Ottó.

765. *A szépen zengő pelikánmadár. Jugoszláviai magyar népmesék.* [Penavin Olga és munkatársai gyűjtéséből; elmesélte Ács Károly, Bognár Antal, Brasnyó István, Dudás Károly, Fehér Ferenc, Gion Nándor (Mese a kőkényszemecskéről 16–18. p., Tyúkocska 174–175. p., A gonosz mostoha 176–179. p., A szegény ember fia meg a csodaló 187–191. p.), Németh István, Pap József; válogatta, szerkesztette és sajtó alá rendezte Jung Károly; Péter László grafikáival.] Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986 (Újvidék: Forum). 197 p.
766. Bada István: *Akarja olvasni Az angyali vigasságot? Beszélgetés Gion Nándor íróval.* Magyar Szó, 1986. február 21., 6. p.
767. Bori Imre: *Gion Nándor.* Képes Ifjúság, 1986. december 31.; 1818. sz., 19. p.
768. Csordás Mihály: „*Játék a játékban.*” *Beszélgetés Gion Nándorral, a fődíjas Újvidéki Színház igazgatójával.* 7 Nap, 1986. május 9., 19. sz., 23. p.
A Vajdasági Hivatásos Színházak 36. Találkozója kapcsán.
769. Fekete J. József: *Hova siet ez az élet? Magyar Szó, 1986. február 15., 19. p. Az angyali vigasság. Forum, Újvidék, 1985.*
770. Herceg János: *Gionról – új könyve alkalmából.* [Az angyali vigasság. Forum, Újvidék, 1985.] Híd, 1986. 3. sz., 429–431. p.
771. Kószó Ágnes: *Akkor mesélek valami mást.* [Az angyali vigasság. Forum, Újvidék, 1985.] Magyar Képes Újság, 1986. október 9., 41. sz., 16. p.
772. Tarján Tamás: *Gion Nándor.* Népszabadság, 1986. június 3., XLIV. évf., 129. sz., 7. p.
Az angyali vigasság. Forum, Újvidék, 1985.
773. Toldi Éva: *A Latroknak is játszott sikere.* Híd, 1986. 5. sz., 733. p.
Gion Nándor regényének lengyel kiadásáról.
774. Toldi Éva: *Díjak, elismerések.* Híd, 1986. 7–8. sz., 993. p.
A Forum Könyvkiadó és az Alkotók Gyűlése nívódíját Bori Imre A magyar irodalom modern irányai, Szeli István Nyelvhasználatunk etikája, Ács Károly Kiásott kard, Juhász Erzsébet Műkedvelők, Gion Nándor Az angyali vigasság és Németh István Hegyomlás című kötete érdemelte ki.

775. [Turi Tibor] tt: *A Forum új könyvei: novelláskötet és színházesszék*. Magyar Szó, 1986. január 4., 2. sz., 9. p.
Gion Nándor Az angyali vigasság és Gerold László Színházesszék című kötetének megjelenéséről.
776. [Turi Tibor] tt: *Gion művei lengyelül*. Magyar Szó, 1986. április 19., 19. p.
777. [Turi Tibor] tt: *Vajdasági könyv a nagyvilágban. Beszélgetés Gion Nándorral, könyvének lengyelországi kiadása kapcsán*. Magyar Szó, 1986. április 24., 112. sz., 14. p.
778. Vajda Gábor: *A humánium kísérletei*. Dolgozók, 1986. február 13., 6. sz., 19. p.
Az angyali vigasság. Forum, Újvidék, 1985.
779. Varga Zoltán: *Vigasztaló szomorúság*. Üzenet, 1986. 3. sz., 169–171. p.
Az angyali vigasság. Forum, Újvidék, 1985.
780. Zalán Tibor: *Négyen a Vajdaságból*. Könyvvilág, 1986. 9. sz., 11. p.

1987

781. [—]: *Déry Tibor-díj*. Magyar Nemzet, 1987. október 20., 6. p.
782. [—]: *Déry Tibor-díj*. Magyar Szó, 1987. október 22., 3. p.
783. [—]: *Magyar Filmnapok Jugoszláviában*. Híd, 1987. 3. sz., 433. p.
Básti Júlia, Esterházy Péter, Gion Nándor, Gothár Péter, Gyarmathy Lívia, Jeli Ferenc, Károlyi Mihály, Kovács András, Szabó László.
784. [—]: *Újvidék bemutatkozása a Magyar Televízió második műsorán*. Híd, 1987. 1. sz., 114–115. p.
A Késdobáló című tévéjátékról.
785. [Bálint Sándor] (b): *Gion Nándor Déry Tibor-díjat kapott*. Magyar Szó, 1987. október 22., 291. sz., 13. p.
786. Bálint Sándor: *Mesélni igaz történeteket. Interjú a Déry Tibor-díjas Gion Nándorral*. Magyar Szó, 1987. október 31., 13. p.
787. Cs. [Csipak] I. [Ibolya]: *Varázsháromszög: Párizs–Pest–Újvidék: Kerekasztal-beszélgetés Gion Nándor Sortűz egy fekete bivalyért című ifjúsági regényé-*

nek megfilmesítőivel – Többszemközt a forgatókönyvíróval, az íróval s a rendezővel. Magyar Szó, 1987. február 24., 12. p.

Beszélgetés Gion Nándorral, Szabó László rendezővel és Jeli Ferenc forgatókönyvíróval.

788. Domonkos László: *A tengerben néha kövek is vannak. Újvidéki beszélgetés Gion Nándorral.* Élet és Irodalom, 1987. július 31., 7. p.

789. Domonkos László: *A tengerben néha kövek is vannak. Gion Nándorral beszélget Domonkos László.* Látóhatár, 1987. október, 62–67. p.

790. Fehér Katalin: *Izidor.* Híd, 1987. 3. sz., 428–429. p.
Kritika Gion Nándor hangjátékáról. Rendező: Bozó László.

791. [Fülöp Gábor] fg: *Hangjáték a stúdióból. Gion Nándor: Izidor (bemutató).* Magyar Szó, RTV Újság, 1987. február 7., XV. évf., 6. sz., 10. p.
Előzetes.

792. [Fülöp Gábor] fg: *Izidor.* Magyar Szó, RTV Újság, 1987. február 21., XV. évf., 8. sz., 4. p.
Kritika Gion Nándor hangjátékáról, melyet az RTV a Magyar Rádióval közösen készített.

793. Grezsa Ferenc: *Regényen innen és túl. Gion Nándor: Az angyali vigasság.* Új Írás, 1987. 2. sz., 119–121. p.

794. P. Náráy Éva: *Izidor.* Magyar Szó, RTV Újság, 1987. február 20., XV. évf., 8. sz., 4. p.
Gion Nándor hangjátékáról.

795. Sudarski, Đorđe Red: *Gion Nandor. = Ko je ko u Jugoslaviji i šire.* Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1987. 36. p.

1988

796. [–]: *Díjátadás a Forumban.* Híd, 1988. 5. sz., 711–714. p.

797. [–]: *József Attila-díj.* Élet és Irodalom, 1988. 15. sz., 8. p.

798. [–]: *József Attila-díj.* Magyar Nemzet, 1988. április 2., 10. p.

799. [–]: *József Attila-díj.* Népszava, 1988. április 2., 11. p.

800. [– –]: *Jugoszláviai magyar szerzők magyarországi könyvekben és folyóiratokban*. Híd, 1988. 6. sz., 856. p.
801. [– –]: *Kisebbség, többség, emberség. Újvidéki beszélgetés Gion Nándorral – szemelvények a budapesti Népszabadságban megjelent interjúból*. Magyar Szó, 1988. november 26., 15. p.
802. [– –]: *Koncz István kapta a Hid-díjat*. Híd, 1988. 3. sz., 432. p.
Gerold László, Gion Nándor, Gobby Fehér Gyula, Jung Károly, Mák Ferenc.
803. [– –]: *Szakonyi Károly-est az M-stúdióban*. Híd, 1988. 5. sz., 716. p.
804. [– –]: *Tanácsülés a Kiadóban*. Híd, 1988. 2. sz., 285–286. p.
Ács József, Bela Duranci, Gerold László, Gion Nándor, Gobby Fehér Gyula, Jung Károly, Mák Ferenc, Maurits Ferenc, P. Náray Éva, Sava Stepanov.
805. Bálint Sándor: *Csendes őszben reménykedem. Interjú a József Attila-díjas Gion Nándorral*. Magyar Szó, 1988. április 16., 13. p.
806. B. [Bela] D. [Duranci]: *Díjak, elismerések*. Híd, 1988. 4. sz., 559–560. p.
Gion Nándor József Attila-díjas.
807. Beszédes Valéria: *Két népmesegyűjteményről. A Sárkányölő királyfi (Szerb népmesék Vuk Karadžić gyűjtéséből. Válogatta, szerkesztette és az utószót írta Jung Károly. Forum Könyvkiadó, Újvidék 1987). A kilenc pávalány és az aranyalmafa (Népmesék Vuk Stefanović Karadžić gyűjtéséből. Válogatta, fordította és a jegyzeteket írta Szekeres Knefely Klára. Európa Könyvkiadó, Budapest 1987)*. Létünk, 1988. 2. sz., 394–397. p.
808. bi: *Kétéltűek a barlangban*. Magyar Szó, 1988. augusztus 25., 12. p.
809. Bordás Győző: *Sodró történetek*. Híd, 1988. 2. sz., 266–267. p.
A Sortűz egy fekete bivalyért című regény filmváltozatáról. Rendezte: Szabó László. Magyar Televízió, 1988. január 25.
810. Csordás Mihály: *„Szerencsés írónak mondhatom magam.” Beszélgetés Gion Nándorral, a József Attila-díj egyetlen vajdasági tulajdonosával, aki a napokban egy rangos lengyel elismerésben is részesült*. 7 Nap, 1988. december 30., 53. sz., 28. p.

- 811.** I. [Lajber] gy. [György]: *Nagy öröm játszani. A becsei Szálas Tímea főszerepet kapott egy jugoszláv–magyar koprodukciós filmben.* Magyar Szó, 1988. július 12., 8. p.
Keresünk egy jobb hajót c. film Gion Nándor Engem nem úgy hívnak című regénye alapján. Az Újvidéki Televízió és a Magyar TV koprodukciója. Rendező: Vicsek Károly.
- 812.** Ozsváth Sándor: *Helyzetjelentés az ifjúsági irodalomról.* Alföld, 1988. 12. sz., 83–93. p.
- 813.** Pintér Lajos: *Gion Nándor József Attila-díjára.* Magyar Képes Újság, 1988. június 2., 22. sz., 16. p.
- 814.** Pisarev, Đorđe: *Za duhovnu otvorenost.* Dnevnik, 1988. május 4., 9. p.
Interjú a József Attila-díjas Gion Nándorral.
- 815.** Radonjić, Miroslav: *Umorni heroji.* Dnevnik, 1988. május 27., XLVI. évf., 14933. sz., 13. p.
Ismertető az Újvidéki Rádió Izidor című hangjátékáról.
- 816.** Reuter Lajos: *Gion Nándor: Az angyali vigasság.* Jelenkor, 1988. 7–8. sz., 758–760. p.
- 817.** R. Szabados Tamás: *Gion Nándor: Az angyali vigasság.* Kritika, 1988. 2. sz., 36. p.
- 818.** Szajkó István: *Íróportrék –12 rajz.* Híd, 1988. 5. sz., 668–680. p.
Gion portréja 677. p.
- 819.** Tripolszky László: *Kisebbség, többség, emberség. Újvidéki beszélgetés Gion Nándorral.* Népszabadság, 1988. november 5., 13. p.
- 820.** Vajda György Mihály–Pál József: *A világirodalom története évszámokban.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 327. p.

1989

- 821.** Bordás Győző: *Engem nem úgy hívnak.* Híd, 1989. 6. sz., 779–780. p.
Gion Nándor Engem nem úgy hívnak c. regénye alapján rendezte Vicsek Károly. Az Újvidéki Televízió és a Magyar Televízió közös produkciója.
- 822.** Botlik József: *Nem játszhatunk a latroknak. A Gion Nándor-i jelenség a jugoszláviai magyar irodalomban.* Somogy, 1989. 4. sz., 43–51. p.

823. Gécz Lajos: *Latroknak is játszott. Gion Nándor regényéről*. Hét [a Cse-madok KB képes hetilapja], 1989. VIII. 11., 34. évf., 33. sz., 10–11. p.
824. Gerold László: *Akárhol, Ilona*. Híd, 1989. 5. sz., 627–629. p.
825. Gerold László: *Panel portré*. Híd, 1989. 2. sz., 236–238. p.
826. Nagy Izabella: *Negyvenéves az Újvidéki Rádió*. Magyar Képes Újság, 1989. 28. sz., 11. p.
Beszélgetés Gion Nándorral, Jakobsz Istvánnal és Vébel Lajossal.
G. Szabó Judit: Hajszál híján tündérmkirálynő a nagymamám! Rendezte: Vadász Gyula; Gion Nándor: Virágos Katona. Hangjáték. Rendezte: Bozó László.
827. P. Náray Éva: *Rádiónapló. Bemutatók*. Magyar Szó, RTV Újság, 1989. január 5., XVII. évf., 1. sz., 4. p.
828. Pintér Lajos: *Aki latroknak is játszott. Gion Nándor prózája. = A vadszeder útján. Esszék, vallomások*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989. 197–209. p.
829. Szajbély Mihály: *Gion Nándor: Virágos Katona (Der Soldat mit der Blume) = Kindlers Neues Literaturlexikon*. Hrsg. von Walter Jens, B. 6. München 1989. 340–341. p.
830. T. É.: *Weöres-émlékest*. Híd, 1989. 4. sz., 521–522. p.
- 1990**
831. [–]: *A Kiadói Tanács üléséről*. Híd, 1990. 3. sz., 381–382. p.
Gerold László, Gion Nándor, Juhász Erzsébet, Jung Károly, Vajda Gábor.
832. [–]: *Herceg János kapta a Híd-díjat*. Híd, 1990. 5. sz., 614. p.
Gerold László, Gion Nándor, Juhász Erzsébet, Jung Károly, Vajda Gábor.
833. Odorics Ferenc: *The metaphoricity of the novels by Nándor Gion*. Hungarian Studies, 1990. 2. sz., 117–139. p.
834. Stojan Berber: *[Levél a Hídhöz, Gion Nándorhoz]*. Híd, 1990. 5. sz., 616. p.
Gion Nándor válasza uo.
835. Turi Tibor: *Miről álmodunk mostanában? Gion Nándor vall új regényéről, a satuba szorított érzéséről, kisebb-nagyobb megalkuvásainkról...* Magyar Szó, 1990. december 31., 1991. január 1., 2., 15. p.

- 836.** Ágoston Vilmos: *Börtönről álmodom mostanában. Gion Nándor regényéről (Forum–Szépirodalmi)*. Magyar Nemzet, 1991. április 4., 54. évf., 78. sz., 10. p.
- 837.** Apró István: *Rádiónapló. Börtönálmok.* = RTV Újság, 1991. 2. sz., 4. p.
Gion Nándor: *Börtönről álmodom mostanában* című regényének hangjátékváltozata.
- 838.** Domokos Mátyás–Varga Lajos Márton: *Egy igazi regény. Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában.* Jelenkor, 1991. 5. sz., 470–474. p.
Domokos Mátyás és Varga Lajos Márton beszélgetése a Magyar Rádióban 1991. január 14-én.
- 839.** Gerold László: *Példabeszéd regényben elbeszélve.* Híd, 1991. 1. sz., 86–88. p.
Börtönről álmodom mostanában. Forum Könyvkiadó, Újvidék–Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990.
- 840.** Hajdú Gergely: *Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában.* The New Hungarian Quarterly, 1991. 123. sz., 125–130. p.
- 841.** Juhász György: *Aki a latroknak is játszott. A Börtönről álmodom mostanában megjelenése és egy születésnap ürügyén, Gion Nándorról.* Hitel, 1991. 3. sz., 56–57. p.
- 842.** Mák Ferenc: *Álminkban minden másként van (Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában).* Forrás, 1991. 9. sz., 105–106. p.
- 843.** Mák Ferenc: *Álom a szépségről, jóságról.* Magyar Képes Újság, 1991. augusztus 8., 32. sz., 16. p.
Börtönről álmodom mostanában. Forum Könyvkiadó, Újvidék–Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990.
- 844.** Mák Ferenc: *Fölfelé menekülő lélekkel. Az ötvenéves Gion Nándor köszöntése.* Forrás, 1991. 2. sz., 18–20. p.
- 845.** Pannonhegyi Katalin: *Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában.* Kritika, 1991. 9. sz., 41. p.
- 846.** Papp Ágnes Klára: *Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában.* Élet és Irodalom, 1991. május 3., 18. sz., 11. p.

847. Szepesi Attila: *Frivol purgatórium. Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában*. Hítel, 1991. június 12., 12. sz., 55–56. p.
848. Szilágyi Márton: *Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában*. Alföld, 1991. 10. sz., 71–74. p.
849. Vajda Gábor: *Ösztönuralom*. 7 Nap, 1991. június 21., 25. sz., 23. p.
Börtönről álmodom mostanában. Forum Könyvkiadó, Újvidék–Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990.
850. Varga István: *Költészet és valóság. Üzenet*, 1991. 3. sz., 270–272. p.
Börtönről álmodom mostanában, Forum Könyvkiadó, Újvidék–Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990.

1992

851. [–]: *Díjak, elismerések*. Híd, 1992. 1–2. sz., 114–115. p.
852. [–]: *Irodalmi tábor*. Híd, 1992. 9. sz., 711. p.
Bada István, Bada Johanna, Bordás Győző, Bori Imre, Bosnyák István, Burány Nándor, Csáky S. Piroska, Dávid András, Dudás Károly, Fehér Ferenc, Gerold László, Gion Nándor, Jung Károly, Németh István, Uglárné Fazekas Katalin.
853. Balogh István: *Gion Nándor elbeszélő stílusa*. [Sajtó alá rendezte Dér Zoltán]. Szabadkai Munkásegyletem, Szabadka, 1992. (Szabadka: Minerva) 116 p.; 15 cm (Életjel Miniaturök; 46.)
854. Fábíán Péter: *Miért boldog a Virágos Katona? Gion Nándor számadása regényhőseinek*. Népszabadság, 1992. február 8., 33. sz., 25. p.
Interjú.
855. Gimpel Tibor: *Látogatóban Gion Nándornál. Mindenekelőtt a lovagiaság*. Magyar Szó, 1992. április 12., 16. p.
856. G. [Góbor] B. [Béla]: *Megkezdte munkáját a Fehér Ferenc Irodalmi Tábor. Gion Nándor a legnépszerűbb ifjúsági regényíró*. Magyar Szó, 1992. július 28., 13. p.
857. Pintér Lajos: *Képek a jövő emlékeiből. Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában*. Tiszatáj, 1992. 1. sz., 93–95. p.

858. Takács Ferenc: *Vér, vers és arany (Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában)*. Kortárs, 1992. 2. sz., 104–106. p.

859. Túri Gábor: *Gion-regényekkel az eszperantó világirodalomban. A kani-zsai Huszár László a vajdasági magyar irodalom egyetlen népszerűsítője eszperantó nyelven*. Magyar Szó, 1992. január 28., 12. p.

1993

860. [– –]: *Erzsébet-díj újvidéki színészeknek*. Híd, 1993. 11. sz., 892. p.

861. [– –]: *Gion Nándor regénye német nyelven*. Híd, 1993. 11. sz., 892. p.

862. [– –]: *Szabadjóműves szeretnék lenni. Budapesti beszélgetés Gion Nándorral*. (Népszabadság). Napló, 1993. december 8., 188. sz., 16–17. p.

863. Bori Imre: *Gion Nándor. = A jugoszláviai magyar irodalom rövid története*. Harmadik, átdolgozott és bővített kiadás. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1993. 232–236. p.

864. Erdélyi Erzsébet–Nobel Iván: *Disputa Gion Nándor A postás, aki egy ujjal tudott fütyülni című művéről. = Én otthon vagyok költő. 18 disputa határon túli alkotókkal verseikről, novelláikról. Oktatási segédlet a magyar irodalom tanulásához 14–18 éveseknek*. Tárogató Kiadó, Budapest, 1993. 75–79. p.

865. Erdélyi Erzsébet–Nobel Iván: *Disputa Gion Nándor A postás, aki egy ujjal tudott fütyülni című művéről*. Iskolakultúra, 1993. 10. sz., 79–83. p.

866. Erdélyi Erzsébet–Nobel Iván: *Disputa Gion Nándorral. „...izgalmasan kezdődött eszmélésem a szülőföldemen.” = Én otthon vagyok költő. 18 disputa határon túli alkotókkal verseikről, novelláikról. Oktatási segédlet a magyar irodalom tanulásához 14–18 éveseknek*. Tárogató Kiadó, Budapest, 1993. 80–84. p.

867. Erdélyi Erzsébet–Nobel Iván: *Latroknak is játszott. „...a múzsák nem hallgattak el, de igen-igen megkeseredtek...” – beszélgetés Gion Nándorral*. Élet és Irodalom, 1993. 25. sz., 7. p.

Interjú.

868. Erdélyi Erzsébet–Nobel Iván: *„...izgalmasan kezdődött eszmélésem a szülőföldemen.” Beszélgetés Gion Nándorral*. Tiszatáj, 1993. 5. sz., 10–13. p.

869. Fehér Magdolna: *Írók gyermekkorukról*. Dániel Print, Újvidék, 1993.

870. [Fehér Rózsa] r – R: *Vajdasági költők a Kossuth klubban. Gion Nándor szerkesztő a Magyar Rádióval való együttműködésről.* Magyar Szó, 1993. június 10., 11. p.
871. Fekete J. József: *Hova siet ez az élet? (Gion Nándor: Az anyagi vigasság, 1985) = Próbafüzet. Műbírálatok az 1980-as évek jugoszláviai magyar prózájáról.* Újvidék, Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, 1993. (A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság kiskönyvtára) 111–114. p.
872. FFKK [Fehér Ferenc Könyvbarátok Köre]: *Az olvasás öröme. Megkezdődött a tartományi verseny.* Jó Pajtás, 1993. november 4., 24. szám, 38. p.
873. Görömbei András: *Gion Nándor. = Napjaink kisebbségi magyar irodalma.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993. 289–296. p.
Virágos Katona, Az anyagi vigasság.
874. Kontra Ferenc: *Félretett novelláim. A mai magyar próza néhány jellegzetes vonásáról.* Üzenet, 1993. 1–2. sz., 63–68. p.
Bodor Ádám, Kapecz Zsuzsa, Parti Nagy Lajos, Gobby Fehér Gyula, Ferdinandy György, Gion Nándor, Porogi András, Nádas Péter műveiről.
875. Kulcsár Szabó Ernő: *A magyar irodalom története 1945–1991.* Argumentum Kiadó, Budapest, 1993. (Irodalomtörténeti füzetek 130.) 84. p.
Második, előszóval bővített kiadás 1994.
876. Penovác Endre–Szajkó István: *Vajdasági íróportrék.* Penovác Endre és Szajkó István rajzai. [A szemelvényeket válogatta és a bemutató szövegeket írta Balázs Arth Valéria. A kiállítást rendezte és a kötet képanyagát válogatta Baranyi Anna.] Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest–Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1993.
Kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban: Vajdasági íróportrék, vajdasági tájak. 1993. június 3.–szeptember 30.
877. Pintér Lajos: *Képek a jövő emlékeiből (Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában).* Tiszatáj, 1993. 1. sz., 93–95. p.
878. Tóth Emese: „Az igazat mondd, ne csak a valódit.” *Gion Nándor: Latroknak is játszott.* Jelentkezünk, 1993. 2. sz., 1994. 1–2. sz., 217–231. p.
879. Varga Lajos Márton: *Gion Nándor: Szabadkőműves szeretnék lenni. Budapesti beszélgetés Gion Nándorral.* Népszabadság, 1993. november 6., 259. sz., 25. p.
Interjú, az eddig megjelent 12 könyvének felsorolásával.

1994

880. Csapó Julianna: *Hírünk a világban (Jugoszláviai magyar exteriorika I. 1945–1990., 1989–1990. évi köt. Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, Újvidék, 1993)*. *Létünk*, 1994. 1–2. sz., 84–86. p.
881. Domokos Mátyás: *Találtam egy könyvet (Gion Nándor: Testvérem, Joáb)*. *Holmi*, 1994. 10. sz., 1514–1516. p.
882. Erdélyi Erzsébet–Nobel Iván: „*Hiszek az álmokban, mindenekelőtt a saját álmaimban.*” *Beszélgetés Gion Nándorral*. *Tiszatáj*, 1994. 6. sz., 15–17. p.
883. Ferdinandy György: *Latroknak is játszott. = Távlatlan. Vadnyugati gloszszak, riportok, kritikák*. Miskolc, 1994. 243–245. p.
884. Franyó Zsuzsanna: *Az Újvidéki Színház húsz éve*. Forum Könyvkiadó–Újvidéki Színház, Újvidék, 1994.
885. Füzfa Balázs: *Gyógyteák és pisztolyok (Gion Nándor: Izsakhár. Kortárs Kiadó, Budapest, é. n., 144 oldal, 280 Ft)*. *Élet és Irodalom*, 1994. szeptember 9., 36. sz., 12. p.
886. Görömbei András: *Kimeríthetetlen forrás. Válaszol Gion Nándor. = Kérdések és válaszok. Tizenhét interjú a hetvenes évekből*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 1994. 202–220. p.
887. Kulcsár Szabó Ernő: *A magyar irodalom története 1945–1991*. Második kiadás. Budapest, Argumentum Kiadó, 1994. 100. p.
888. Majoros Sándor: *Lőfegyverek és gyógyteák. Gion Nándor: Izsakhár*. *Magyar Napló*, 1994. 16. sz., 29–30. p.
889. Olasz Sándor: *Izsakhár: Gion Nándor regénye*. *Hitel*, 1994. 11. sz., 103–105. p.
890. Osztovits Ágnes: *Gion Nándor: A szálak Szenttamásról indulnak. Gion Nándor a nagy magyar faluról, élményeiről és terveiről*. *Magyar Nemzet*, 1994. 266. sz., 18. p.
Interjú.
891. Pomogáts Béla: *Gion Nándor műveiről*. *Vigilia*, 1994. 6. sz., 451–452. p.
892. Subić, Radoslav: *Nandor Gion. = Biblioteka i čitaonice u opštini Srbobran 1869–1994*. Dom kulture „Petar Drapšin”, Srbobran, 1994. 134. p.

893. Török Margit szerk.: *Magyar Színházművészeti Lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.
894. Varga István: *A történelem mint téma*. Üzenet, 1994. 10. sz., 731–732. p. *Izsakhár. Kortárs, Budapest, 1994.*
895. Varga Lajos Márton: *Egy igazi regény. Domokos Mátyással Gion Nándor Börtönről álmodom mostanában című regényéről*. = *Kritika két hangra*. Pesti Szalon, Budapest, 1994. 42–50. p.
896. Varga Lajos Márton: *Gion Nándor: Kiderült, hogy kissé elragadtattam magam*. Népszabadság, 1994. május 17., 114. sz., Bp. mell. VIII. *Interjú.*
897. Varga Lajos Márton: *Izsakhár. Gion Nándor új könyve a Kortárstól*. Népszabadság, 1994. december 6., 52. évf., 286. sz., 23. p.
898. Varga Zoltán: *Léphetünk-e még? Válaszkeresés a merre tovább? kérdésre*. = *Farkasok és filozófusok*. Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, Újvidék, 1994. 125–145. p. *Testvérem, Joáb. 138. p.*
- 1995**
899. Csáky S. Piroska: *Az olvasás öröme – avagy olvasóvá nevelés szépirodalommal*. Híd, 1995. 10–11. sz., 718–724. p.
900. Horpácsi Sándor: *Mekkorák a levendulabokrok? Gion Nándor új regényéről*. Iskolakultúra, 1995. 6–7. sz., 116–117. p. *Izsakhár. Kortárs Kiadó, Budapest, 1994.*
901. Horváth György [Szerbhorváth György]: *100 márka, élmény, regény*. Újvidéki Műhely, 1995. 6. sz., 10–11. p.
902. Komáromi Gabriella: *Gion Nándor: Izsakhár (Kortárs Kiadó, Budapest, 1994)*. Élet és Irodalom, 1995. 23. sz., 14. p.
903. Sarusi Mihály: *Alföldiek – Gion, bizony*. Hitel, 1995. 1. sz., 88–90. p.
904. Szilágyi Márton: *Otthonunk a börtön? = Kritikai berek, 1995*. József Attila Kör–Balassi Kiadó, Budapest, 1995. 105–111. p.
905. Toldi Éva: *Kis délvidéki szappanopera*. Alföld, 1995. 8. sz., 82–85. p.

906. Utasi Csaba: *A főlény boldogsága*. = *Híd*, 1995. 4–5. sz., 363–365. p. *Izsakhár. Kortárs Kiadó, Budapest, 1994.*
907. Vilcsek Béla: *Regény helyett regény (Gion Nándor: Izsakhár)*. *Kortárs*, 1995. 2. sz., 106–109. p.

1996

908. [– –]: *Gion Nándor*. = Pádár Éva–Nagy Emese: *Irodalmi kislexikon általános és középiskolások számára*. Debrecen, 1996. 111. p.
909. [– –]: *Gion Nándor*. = *Irodalmi személyek kislexikona általános iskolásoknak*. Szalay Könyvkiadó [Kisújszállás], é. n. 56. p.
910. Bényei Tamás: *Gion Nándor: Mint a felszabadítók*. *Kritika*, 1996. 11. sz., 40. p.
911. Gerold László: *Modernség-jelenségek a vajdasági magyar irodalomban*. = Szigeti Lajos Sándor szerk.: „*Modernnek kell lenni mindenestül*” (?) (*Irodalom, átértelmezés, történetiség*). JATE PRESS, Szeged, 1996. 269–274. p.
912. Gremesberger László–Gyeskó Ágnes: *Ki kicsoda a magyar irodalomban?* Könyvkuckó, Budapest, 1996. 109. p.
913. Károlyi Csaba: *Mint a rétes. Gion Nándor: Mint a felszabadítók*. *Élet és Irodalom*, 1996. július 19., 29. sz., 18. p.
914. Komáromi Gabriella: *Sortűz egy fekete bivalyért*. = Borbély Sándor szerk.: *Ötven nagyon fontos gyerekkönyv*. Lord Könyvkiadó, Budapest, 1996. 275–280. p.
915. [Kontra Ferenc] (cf): *Új könyvek*. *Magyar Szó*, 1996. október 11., 13. p. *Megjelent a Nagybánya és a vajdaságiak (Újvidék, Forum Könyvkiadó) című katalógus; Gion Nándor: Mint a felszabadítók (Budapest, Osiris); Pataki László: Elmúlt bizony a régi szép idő; Vasilije Topalov: Pesme – Versek (Újvidék, Pravoslavna reč); Guelmino János: Zenta környékének állatvilága; Vigh Rudolf: Kishegyes című kötete.*
916. Márkus Béla: *Regények a Vajdaságból*. „*Mindig ugyanaz az ég!*”; *Jelkép és valóság. Gion Nándor regényei, Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna*. = *A betokosodott kudarc. Esszék, tanulmányok*. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 1996. 179–189.; 190–199.; 200–204. p.

917. Odorics Ferenc: *Applikáció: A metaforikus megértés elmélete. = Empirizmustól a konstruktivizmusig.* ICTUS, Szeged, 1996. 104–134. p.
918. Radonjić Miroslav: *Umorni heroji. Izidor Nandora Giona i Tartific i ostali Aleksandra Obrenovića (Radio Novi Sad).* = *Nevidljivo pozorište.* Zrenjanin, Gradska biblioteka, 1996. 107–109. p.
919. Vajda Gábor: *A magyar irodalom a Délvidéken Trianontól napjainkig.* Budapest, Bereményi Könyvkiadó, 1996. (Irodalomtörténeti Kismonográfiák)
920. Vajda Gábor: *Önigazolás? Gion Nándor: Izsakhár.* Új Holnap, 1996. 41. évf., 1. sz., 58–60. p.
921. Varga István: *A tisztánlátás képessége.* Üzenet, 1996. 11–12. sz., 893–896. p. *Mint a felszabadítók. Osiris, Budapest, 1996.*
922. Veress József: *Az erőszak árnyékában.* Népszabadság, 1996. november 7., 54. évf., 260. sz., 14. p.
Ismertető A vád című filmről fényképpel.
923. Vörös István: *Mint a felszabadítók (Osiris Könyvkiadó).* Népszabadság, 1996. június 1., 54. évf., 127. sz., 36. p.

1997

924. Bada István–Bada Johanna: *Az olvasás öröme.* Fehér Ferenc Könyvbarátok Köre, Újvidék, 1997. 112. p.
925. Becsy András: „*Visszatérő hősök, regénytrilógiák, nyitva hagyott kapuk. Becsy András beszélgetése Gion Nándorral.*” Bárka, 1997. 4. sz., 7–11. p.
926. Bényei Tamás: *Apokrif iratok. Mágikus realista regényekről.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1997.
927. Bognár Antal: *Nehéz tisztának maradni az életben. Interjú Gion Nándorral regénytrilógiája harmadik részéről.* Új Magyarország, 1997. május 31., VII. évf., 125. sz., 1., 8. p.
Móser Zoltán fényképével az íróról.
928. Domokos Mátyás: *Gion Nándor: Ez a nap a miénk.* Holmi, 1997. 10. sz., 1481–1484. p.

929. Domokos Mátyás: *Gion Nándor. = Hajnali józanság. Esszék, viták, elemzések.* Budapest, Kortárs Kiadó, 1997. 337–347. p.
Testvérem, Joáb. Ez a nap a miénk.
930. Ferdinandy György: *Magyar Macondo (Gion Nándor: Ez a nap a miénk).* Forrás, 1997. 12. sz., 78–79. p.
931. Füzi László: *Az elbeszélés gyönyörűsége. Gion Nándor: Mint a felszabadítók.* Tiszatáj, 1997. 4. sz., 83–86. p.
932. Gács Anna: *Latroknak is meg nem is. Gion Nándor: Ez a nap a miénk. Osiris, 1997. Élet és Irodalom, 1997. június 6., 23. sz., 14. p.*
933. Gróh Gáspár: *Kortalan aktualitás (Gion Nándor: Ez a nap a miénk).* Bárka, 1997. 4. sz., 12–16. p.
934. Ioan Baba: *Un talent devotat prozei. = Mărturisiri confluențe.* Timișoara–Uzdin, Ando tours–Tibiscus, 1997. 39–41. p.
Interjú.
935. Juhász Géza: *A trilógia befejezése.* Magyar Szó, 1997. október 11., 240. sz., 10. p.
Ez a nap a miénk. Budapest, Osiris Kiadó, 1997.
936. Luffy Kati: *„Igazi szép békebeli történet”.* Látó, 1997. 7. sz., 98–99. p.
937. Margócsy István: *Egy legenda vége.* Népszabadság, 1997. július 26.
938. N. Tóth Anikó: *Az író, az asztalos és a mimózák.* Irodalmi Szemle (Bratislava–Pozsony), 1997. október, 40. évf., 10. sz., 88–90. p.
939. N. Tóth Anikó: *Szabad ég alatt járkalni. Gion Nándor: Ez a nap a miénk.* Kalligram, 1997. 11–12. sz., 134–136. p.
940. Szilágyi Márton: *Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában. = Székely Éva szerk.: 7 × 7 híres mai magyar regény.* Móra Könyvkiadó, Budapest, 1997. 335–342. p.
941. Szilágyi Zsófia: *Felgyújtják a világot? Gion Nándor: Mint a felszabadítók.* Alföld, 1997. 1. sz., 64–68. p.
942. Szilágyi Zsófia: *Az édes beszédű citerás (Gion Nándor: Ez a nap a miénk).* Új Dunatáj, 1997. szeptember, 78–83. p.

943. Tarján Tamás: *Egy s más a bútorgyilkosságról. Gion Nándor: Mint a felszabadítók.* = *Tres faciunt collegium. Esszék, tanulmányok.* Orpheusz, Budapest, 1997. 197–208. p.

944. Toldi Éva: *Kis délvidéki szappanopera. Gion Nándor: Izsakhár.* = „Öszszetartozó neszek”. *Versről, prózáról.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1997. 209–216. p.

945. Toóth H. Zsolt: *Közép-európai túlélési gyakorlatok.* Polisz, 1997. július, 29. szám, 53–54. p.

Mint a felszabadítók. Osiris Kiadó, Budapest, 1996.

1998

946. [–]: *Közgyűlés után.* Élet és Irodalom, 1998. november 20., 47. sz., 10. p.

947. Elek Tibor: *Végül is kinek az ideje? Gion Nándor: Ez a nap a miénk.* Magyar Szemle, 1998. (7. évf.) 1–2. sz., 157–163. p.

948. Füzi László: „Nincs időm észrevenni a történet eltűnését.” *Gion Nándorral beszélget Füzi László.* Forrás, 1998. 11. sz., 5–16. p.

949. Gerold László: *Gion Nándor: Ezen az oldalon.* (Újvidéki Színház, rendező Radoslav Dorić). = *Drámakalauz. Tanulmányok, esszék és színikritikák jugoszláviai magyar drámákról és előadásairól.* Forum Könyvkiadó, [Újvidék], [1998]. (Újvidék: Dániel Print). 175–180. p.

950. Herbut Anikó: „E vérvirágos föld ma is a régi.” *Üzenet*, 1998. 5–6. sz., 141–145. p.

A Középiskolások Művészeti Vetélkedőjének Üzenet-dijas kritikája az Ez a nap a miénk. Budapest: Osiris Kiadó, 1997. című regényről.; Ua. Képes Ifjúság, 1998. különszám, április 17–19., 8–9. p.

951. [Horváth György, Szerbhorváth György] Vajdasági Magyar György cite-rán: *Kicsit pragmatikus a hangulatom mámma.* Symposium, 1998. január–február, 60–68. p.

Ez a nap a miénk. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.

952. Komáromi Gabriella: *A gyerekkönyvek titkos kertje. Tanulmányok, esszék, kritikák.* Pannonica Kiadó, Budapest, 1998.

953. Kovács Eszter: *Régi megható történetek. Gion Nándor: Jéghegyen, szalmakalapban.* Élet és Irodalom, 1998. október 30., 44. sz., 18. p.

954. Márkus Béla: *Édesszájú mesék. Gion Nándor: Ez a nap a miénk.* Tiszatáj, 1998. 2. sz., 72–77. p.
955. Olasz Sándor: *A történetmondás öröme. A Virágos Katona és a mágikus realista regény.* Forrás, 1998. 11. sz., 17–22. p.
956. Sinkovits Péter: *Témabőség és időzavar: ...budapesti beszélgetés Gion Nándor íróval.* Magyar Szó, 1998. március 28., 7–8. p.
957. Szekér Endre: *Gion Nándor: Ez a nap a miénk.* Kritika, 1998. 1. sz., 39. p.
958. Szerbhorváth György: *Vajdasági magyar bölcsek protocollumai. Értelmiségünk kvintesszenciájáról („Az irodalmi kultúra”).* Symposion, 1998. 9–10. sz., 51–78. p.
959. Toldi Éva: *Török Ádám napja. Gion Nándor: Ez a nap a miénk.* Alföld, 1998. 3. sz., 96–100. p.
960. Toldi Éva: *Az író utcája. Gion Nándor: Jéghegyen, szalmakalapban.* Forrás, 1998. 11. sz., 34–38. p.
961. Vajda Gábor: *Délvidéki magyar irodalom századunk tükrében.* Magyar Napló, 1998. 1. sz., 46–47. p.
962. Varga István: *Bényei Tamás könyvéről (Apokrif iratok. Mágikus realista regényekről).* Híd, 1998. 10–11. sz., 896–902. p.
Gion Nándor és a mágikus realizmus.
963. Varga Zoltán: *Valóságkereső. Egy és más a realizmusról, kritikairól, mitikusról, sőt mágikusról.* Forrás, 1998. 11. sz., 23–33. p.
964. Varga Zoltán: *Valóságon túl és innen.* Híd, 1998. 7–8. sz., 686–693. p.
Ez a nap a miénk. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
965. Vilcsek Béla: *Regény helyett regény (Gion Nándor: Izsakhár).* = *A mesterség dicsérete. Értelmezések, 1993–1998.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998. 55–60. p.

1999

966. Ács Margit: *Kanizsa, 1998.* Orbis, 1999. tavasz, 1. sz., 33–35. p.

967. Gion Nándor Juhász Ferencsel és Bori Imrével 1978 októberében Péterváradon. [Fénykép] Híd, 1999. 12. sz., 956. p.
968. Grezsa Ferenc: *Regényen innen és túl. Gion Nándor: Az angyali vigasság. = Vonzások és vallomások. Tanulmányok, kritikák.* Szeged, 1999. Szeged, Tiszatáj Alapítvány, 1999. 309–314. p.
969. Juhász Géza: *A fordulat utáni forgatagban. Emlékezések.* Szabadkai Szabadegyetem, Szabadka, 1999. (Életjel Könyvek 83.)
970. N. Pál József: *Miénk ez a történelem (Gion Nándor: Ez a nap a miénk).* Kortárs, 1999. 5. sz., 111–116. p.
971. N. Tóth Anikó: „*Én csak a művészetekbe szököm, ha nagyon elfog a keserűség*” (Gion Nándor öt regényéről). = *Kísérlet megszólalásra és elnémulásra. Olvasói kalandok a 20. század magyar prózájában.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1999. 138–160. p.
972. Pécsi Györgyi: *Gion Nándor: Jéghegyen, szalmakalapban.* Tiszatáj, 1999. 4. sz., 72–76. p.
973. Somos Béla: *Könyvek a XXI. századnak, avagy két remekmű a hetvenes évekből.* Nyelvünk és Kultúránk, 1999. 66–72. p.
Virágos Katona.
974. Varga István: *Csodák nyomában. Üzenet,* 1999. 3–4. sz., 78–82. p.
Gion Nándor írásművészetének jellemzői.

2000

975. Ács Margit: *Kanizsa. „A kárókatonák még nem jöttek vissza”, Gion Nándor regénye. = A hely hívása. Esszék, portrévázlatok, kritikák.* Antológia Kiadó, Lakitelek, 2000. 152–155.; 198–201. p.
976. Bence Erika: *Prózaforma, aktualitás, kánon (Gion Nándor: Testvérem, Joáb).* Hungarológiai Közlemények, 2000. 2. sz., 34–38. p.
977. F. Almási Éva: *Gion Nándor. = Kortárs magyar írók 1945–1997.* Enciklopédia Kiadó, Budapest, 1998–2000.

- 978.** Görömbei András: *A kisebbségi magyarság és irodalma az ezredvégen.* = *Nemzetiségi irodalmak az ezredvégen.* Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen, 2000. 7–28. p.
- 979.** Kiss Éva: *Egy szenttamási író.* Szenttamási Hírlap–Srbobranski list, 2000. január 7., 2. p.
- 980.** Márkus Béla: *Édesszájú mesék. Gion Nándor: Ez a nap a miénk.* = Görömbei András szerk.: *Nemzetiségi irodalmak az ezredvégen.* Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen, 2000. 386–395. p.
- 981.** Pomogáts Béla: *A bárányok hallgatása (Gion Nándor: Testvérem, Joáb című regényéről – egykor és most).* Hungarológiai Közlemények, 2000. 2. sz., 27–33. p.
- 982.** Pomogáts Béla: *A bárányok hallgatása: Gion Nándor: Testvérem, Joáb című regényéről – egykor és most.* Új Forrás, 2000. 8. sz., 50–56. p.
- 983.** Szigeti Lajos Sándor: *(De)formáció és (de)mitologizáció. Parabolák és metaforák a modernitásban.* Messzelátó, Szeged, 2000. 96–100. p.
- 984.** Szirák Péter: *A regionalitás és a posztmodern kánon a XX. századi magyar irodalomban.* = Görömbei András szerk.: *Nemzetiségi magyar irodalmak az ezredvégen.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2000. 29–57. p.
- 2001**
- 985.** [–]: *Átadták a Kortárs-díjat.* Népművelés, 2001. december 18., LIII. évfolyam, 295. (14955) sz., 3. p.
- 986.** Árpás Károly: *Mire tanít a Virágos Katona? (Magatartásminták Gion Nándor regényében).* Tiszatáj, 2001. 2. sz., 1–18. p. (Diákmelléklet)
- 987.** Bence Erika: *Szakaszok és törekvések a jugoszlávai/vajdasági magyar gyermekirodalomban.* Híd, 2001. 1–2. sz., 29–38. p.
- 988.** Bosnyák István: *Egy jugoszlávai magyar ellenzéki nemzedék ellenzéki közírása. A Symposium-generáció publicisztikája 1961–1974.* Hungarológiai Közlemények, 2001. 2. sz., 28–35. p.
- 989.** Csiffáry Tamás: *Magyar irodalmi helynevek. Helynévszótár és kronológia.* Könyvműves Könyvkiadó, Budapest, 2001.

990. Erdélyi Erzsébet–Nobel Iván: *Gion Nándor: „Földre szálltam a tematikában.”* Forrás, 2001. 9. sz., 20–24. p.
Interjú.
991. Fekete J. József: *A hatvanesztendősek köszöntése. Bodor Anikó, Gion Nándor, Papp György, Utasi Csaba, Végel László.* Híd, 2001. 11–12. sz., 1329–1335. p.
992. Gerold László: *Gion Nándor. = Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000).* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2001. 100–102. p.
993. Görömbei András: *Gion Nándor (Virágos katona, Az angyali vigasság). = Kisebbségi magyar irodalmak (1945–2000).* Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen, 2001. 288–295. p.
994. Huszta Rózsa: *Gion Nándor Varsóban.* Híd, 2001. 4. sz., 428. p.
995. Huszta Rózsa: *Tőlünk – Rólunk.* Híd, 2001. 3. sz., 296. p.
996. Huszta Rózsa: *Tőlünk – Rólunk.* Híd, 2001. 5. sz., 575. p.
997. Juhász Dósa János: *Szenttamás, a magyar Macondo.* Új Szó, 2001. február 1., 54. évf., 26. sz.
998. Papp György: *A virágos katona útra kelése. Nandor Gion: Vojnik sa cve-tom. = Milyen kritika a fordításkritika?* Logos, Tóthfalu, 2001. 143–149. p.
999. Pósa Zoltán: *Szenttamási esti mesék. Gion Nándor prózáiró a Kortárs-díj idei kitüntetettje.* Magyar Nemzet, 2001. december 18., 14. p.
1000. Siflis Klára: *A szenttamási magyarság jelképe.* Hét Nap, 2001. augusztus 29., 15. p.
1001. Smit Edit: *Csépe-émléknepok.* Híd, 2001. 10. sz., 1173. p.
Barácius Zoltán, Bence Érika, Bodor Anikó, Bordás Győző, Burány Béla, Bela Duranci, Faragó Árpád, Fekete J. József, Franyó Zsuzsanna, Gion Nándor, Hornyák Ferenc, Major Nándor, Pap József, Papp György, Penavin Olga, Szabó László, Szeli István, Utasi Csaba, Végel László, Ybl Miklós.
1002. Smit Edit: *Tőlünk – Rólunk.* Híd, 2001. 10. sz., 1175–1176. p.
1003. Smit Edit: *Tőlünk – Rólunk.* Híd, 2001. 11–12. sz., 1367–1368. p.

1004. Tarján Tamás: *Gion Nándor: A kárókatonák még nem jöttek vissza.* = Borbély Sándor–Komáromi Gabriella szerk.: *Kortárs gyerekkönyvek. Műelemzések és műismertetések.* Ciceró Könyvkiadó, Budapest, 2001. 128–136. p.

1005. Toót H. Zsolt: *Prózaporond (Olvasatok).* Masszi Lap- és Könyvkiadó Kft., 2001. 34–36. p.

Mint a felszabadítók. Osiris Kiadó, Budapest, 1996.

1006. Varkula Irén: *A szenttamási kálvária.* Szenttamási Hírlap, 2001. szeptember 9., 3. p.

1007. Vörös István: *A medúzák példája. Gion Nándor: Mint a felszabadítók.* = *Lakatlan szigetek már nincsenek. Dicsérő kritikák.* Ister, Budapest, 2001. 125–126. p.

2002

1008. [– –]: *Bácska elbeszélője. A Vajdasági Íróegyesület megemlékezése Gion Nándorról.* Magyar Szó, 2002. augusztus 29., 202. sz., 13. p.

1009. [– –]: *Elhunyt Gion Nándor vajdasági magyar író.* Hargita Népe, 2002. augusztus 30., XIV. évf., 199. sz.

1010. [– –]: *In memoriam Gion Nándor.* Családi Kör, 2002. augusztus 29., 5. p.

1011. Ambrus Lajos: *Kortárs-díj, 2001. Néhány tanács a költőket és pékeket is mindig segítő írótól.* *Gion Nándor.* Kortárs, 2002. 1. sz., 63–64. p.

Gion Nándor fényképével a díjátételről.

1012. Árpás Károly: *Az építő-teremtő ember. Az elbeszélő Gion Nándorról és az Izsakhár című regényéről, annak folytatásairól.* Új Kép, 2002. október, 8. sz., 3–16. p.

1013. Balázs Attila: *A Gallaiak története.* *Gion Nándor utolsó interjúja.* Lé-tünk, 2002. 5. sz., 127–134. p.

1014. Bányai János: *Gion Nándor 1941–2002.* Holmi, 2002. 9. sz., 1235–1237. p.

1015. Bognár Antal: *Olyan, mintha ősz volna.* Magyar Nemzet, 2002. 200. sz., 15. p.

1016. Csák Gyula: *Gion Nándor 1941–2002.* Tekintet, 2002. 6. sz., 133. p.

- 1017.** Dömötör Edit: *Műfaj és kompozíció – Gion Nándor novellásköteteiről.* Iskolakultúra, 2002. 3. sz., 104–116. p.
- 1018.** Duba Gyula: *Gion Nándorra emlékezve.* Irodalmi Szemle, 2002. 9. sz., 66–67. p.
- 1019.** Dudás Károly: *Eltemették Gion Nándort.* Hét Nap, 2002. szeptember 18., 37. sz., 18 p.
- 1020.** Dudás Károly: *Testvérem, Gion Nándor!* Hét Nap, 2002. szeptember 18., 37. sz., 18. p.
Elhangzott Budapesten, a Farkasréti temetőben Gion Nándor koporsója mellett.
- 1021.** Elek Tibor: „...csak nézett ránk és hallgatózott”. *Gion Nándorral beszélget Elek Tibor.* Forrás, 2002. 12. sz., 16–27. p.
- 1022.** Fekete J. József: *A hatvanesztendősek köszöntése.* Hét Nap, Vajdasági Magyar Kalendárium, 2002. 162–169. p.
Bodor Anikó, Gion Nándor, Papp György, Utsi Csaba, Végel László.
- 1023.** Fekete J. József: *Konyak és Duna.* Vajdasági Könyvtári Hírlevél, 2002. tavasz–nyár, 13–14. sz., 30. p.
- 1024.** Fekete J. József: *Konyak és Duna.* Magyar Szó, Kilátó, 2002. augusztus 31., 8. p.
- 1025.** Fekete J. József: *Konyak és Duna.* Forrás, 2002. 12. sz., 40–41. p.
- 1026.** Füzi László: *Búcsú Gion Nándortól.* Élet és Irodalom, 2002. szeptember 13., 37. sz., 10. p.
Elhangzott Gion Nándor temetésén a Farkasréti temetőben 2002. szeptember 12-én.
- 1027.** Füzi László: *Veránka.* Képes Ifjúság, 2002. november 6., 2255. sz., 6–7. p.
Emlékezés Gion Nándorra.
- 1028.** Gálfalvi György: *Szárnyas malomköveink.* Forrás, 2002. 12. sz., 38–39. p.
- 1029.** Gobby Fehér Gyula: *Aki rólunk álmodott.* Magyar Szó, Kilátó, 2002. augusztus 31., 8. p.
Gion Nándor halálára.

- 1030.** Gobby Fehér Gyula: *Aki rólunk álmodott*. Vajdasági Könyvtári Hírlevél, 2002. tavasz–nyár, 13–14. sz., 29. p.
- 1031.** Hornyik Miklós: *Ez a nap a miénk (részlet)*. = *Határsértés*. Istar Kiadó, Budapest, 2002. 255. p.
A szerző részletet idéz Domokos Mátyás: Gion Nándor. Ez a nap a miénk (Holmi, 1997. 10. sz., 1481–1484. p.) című írásából.
- 1032.** Hornyik Miklós: *Meghalt Gion Nándor*. Magyar Szó, 2002. augusztus 28., 11. p.
- 1033.** Hózsá Éva: *A hűség és mobilitás „szociográfusai” mai irodalmunkban*. Tanulmányok, 2002. 35. füzet, 51–55. p.
- 1034.** Kalapis Zoltán: *Százötven éves sajtótörténetünk dátumai és fejezetei (1848–1998)*. Léttünk, 2002., 1–2. sz., 13–36. p.
- 1035.** Majoros Sándor: *Kilőtt tank a város szélén. Búcsú Gion Nándortól*. Magyar Napló, 2002. 11. sz., 10. p.
- 1036.** Mák Ferenc: *Álmainkban minden másként van (Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában)*. Muratáj, 2002. 1–2. szám, 189–192. p.
- 1037.** Maros Miklós: *Magyar Vonogut*. Forrás, 2002. 12. sz., 31–33. p.
- 1038.** Maurits Ferenc: *Töredékek egy rajcsúri disznóvágásról in memoriam Gion Nándor (vers)*. Forrás, 2002. 12. sz., 28–29. p. [Maurits Ferenc: *Gion-feszület*. 30. p.]
- 1039.** O. Á.: *Nincs vészkijárat. Gion Nándor halálára*. Heti Válasz, 2002. szeptember 2., 50. p.
- 1040.** Ónody Éva: *A nagypapa regénye. Utolsó beszélgetés Gion Nándorral*. Magyar Nemzet, 2002. szeptember 28., 227. sz., 32. p.
- 1041.** Pécsi Györgyi: *Szépen beszélő férfiak legendája*. Forrás, 2002. 12. sz., 34–36. p.
- 1042.** Pintér Lajos: *Gion-medalion*. Forrás, 2002. 12. sz., 37. p.
- 1043.** Radics Viktória: *Gyász: egy arc más letisztul*. Forrás, 2002. 12. sz., 42–44. p.
- 1044.** Smit Edit: *Krónika. Emléktábla-leleplezés. Híd, 2002. 11–12. sz., 1490. p. Gion Nándor szenttamási családi házában.*

- 1045.** Smit Edit: *Krónika. Gion Nándor. In memoriam.* Híd, 2002. 10. sz., 1304. p.
- 1046.** Smit Edit: *Krónika. Kortárs-díj.* Híd, 2002. 2. sz., 292. p.
A díjazottak: Csoóri Sándor, Tornai József, Gion Nándor.
- 1047.** Szabó Palócz Attila: *Gion Nándor 1941–2002.* Képes Ifjúság, 2002. szeptember 11., 2245–2246. sz., 7. p.
- 1048.** Szokolczay Lajos: *Egy realista álomlátó. Búcsú Gion Nándortól.* Kortárs, 2002. 11. sz., 95–96. p.
- 1049.** [Szántó Márta] szó: *Gion Nándor író szülőházán leleplezték az emléktáblát.* Magyar Szó, 2002. november 2., 1., 4. p.
- 1050.** Szloboda János: *Kegyeltsértő emléktábla.* Magyar Szó, 2002. november 12., 6. p.
- 1051.** Utasi Csaba: *A fölény boldogsága. = Mindentől messze. Esszék, tanulmányok.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2002. 107–110. p.
- 1052.** Vajda Gábor: *A legnagyobb vajdasági magyar prózaíró munkásságáról.* Hét Nap, 2002. szeptember 4., 35. sz., 18. p.
Gion Nándor halála alkalmából.
- 1053.** Varga Lajos Márton: *Elhunyt Gion Nándor.* Népszabadság, 2002. 200. sz., 9. p.

2003

- 1054.** Árpás Károly: *Az utolsó évtized – Gion Nándor Magyarországon.* Új Kép, 2003. május–június, 5–6. sz., 5–14. p.
Bibliográfiával.
- 1055.** Árpás Károly: *Mire tanít a Virágos Katona? (Magatartásminták Gion Nándor regényében). = Két csengetés között. Egy irodalomtanár kísérletei.* B&T, Szeged, 2003. 223–239. p.
- 1056.** Bányai Éva: *Képolvasás/önolvasás. Gion Nándor: Virágos Katona.* Korunk, 2003. 1. sz., 119–122. p.
- 1057.** Bányai János: *Peremvidéki novella(írás); Gion Nándor 1941–2002. = Egyre kevesebb talán. Tanulmányok, kritikák.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2003. 45–51.; 180–183. p.

- 1058.** Bori Imre: *Gion Nándor: Testvérem, Joáb.* Híd, 2003. 3–4. sz., 304–324. p.
Első közlés: *Új Symposion*, 1969. 50–51. sz.
- 1059.** Bori Imre: *Megkésett sirató. Gion Nándor idézése.* Híd, 2003. 3–4. sz., 302–303. p.
- 1060.** Bosnyák István: *Politikai symposion a Délvidéken. I. kötet. Egy ellenzéki nemzedék mozgalmi kibontakozása és veresége.* Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, Újvidék, 2003. (A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság Kis-könyvtára. Irodalomtörténet, kritika, bibliográfia ; 5)
- 1061.** Czékmány Anna: *Megfigyelő megfigyelőinek megfigyeléseiről. Gion Nándor két szövegének elemzése.* Vár Ucca, 2003. 3. sz., 75–83. p.
- 1062.** Elek Tibor: *Kettős ügynök köztes létben. Gion Nándor: Aranyat talált.* Hítel, 2003. 5. sz., 117–121. p.
- 1063.** Gerold László: *A hatvanas évek prózakritikája.* Hungarológiai Közlemények, 2003. 4. sz., 59–69. p.
- 1064.** Herceg János: *A Gallaiak és a többiek. = Összegyűjtött esszék, tanulmányok III.* Összegyűjtötte, az utószót és a jegyzeteket írta: Pastyik László. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2003. 690–691. p. [A kárókatonák még nem jöttek vissza. 758. p., Olyan mintha nyár volna. 263. p.]
- 1065.** Hózsza Éva: *A novella új neve. Mátyás Iván novelláinak tipológiája és szövegközi értelmezése.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2003. 207. p.
Gion Nándor Írói szerénység – rendhagyó alkotási mód (Új Symposion, 1968. 35. sz., 16–17. p.) című Mátyás Ivánról szóló írásáról.
- 1066.** Hózsza Éva: *Beszédes Török Ádám(ok). A Gion-próza beszédhelyeiről.* Életünk, 2003. 7–8. sz., 679–682. p.
- 1067.** Hózsza Éva: *A beszédes Török Ádámok zárt tárgyalása.* Új Kép, 2003. május–június, 5–6. sz., 15–17. p.
Gion Nándor regényhőséről.
- 1068.** Hózsza Éva: *A Symposion kulturális kontextusa.* Hungarológiai Közlemények, 2003. 4. sz., 77–82. p.
- 1069.** Illés Andrea: *Gion Nándor: Aranyat talált.* Szépirodalmi Figyelő, 2003. 2. sz., 87–88. p.

- 1070.** Kántor Lajos: *Krisztus meggörbült térdei mögé... (Magyarok, szerbek – Budapesttől Belgrádig)*. Forrás, 2003. 4. sz., 48–50. p.
- 1071.** Kartag Nándor: *35 éve együtt. A jugoszláviai magyar televíziózás története*. Forum Könyvkiadó–Családi Kör, Újvidék, 2003.
- 1072.** Láncz Irén: *A szándékok felismerésének szerepe a dialógusokban*. Hungarológiai Közlemények, 2003. 4. sz., 17–32. p.
- 1073.** Nagy András: *Délvidéki aranytalanság*. Holmi, 2003. 8. sz., 1044–1047. p. *Az Aranyat talált című regényről*.
- 1074.** N. Pál József: *Nyomot hagyott bennünk. Gion Nándor: Aranyat talált*. Kortárs, 2003. 4. sz., 90–94. p.
- 1075.** Olasz Sándor: *A Virágos Katona és a „mágikus realista regény”*. = *Mai magyar regények. Poétikai változatok fél évszázad regényirodalmában*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003. 108–113. p.
- 1076.** Takáts Ferenc: *Hamiskártyás történelem. Gion Nándor: Aranyat talált*. Népszabadság, 2003. február 22., 33. p.
- 1077.** Tóth Andor: *Aranyat csinált*. Symposion, 2003. 37–38. sz., 99–101. p.
- 1078.** Szilágyi V. Ferenc: *Gion Nándor*. = *A magyar irodalom arcképcsarnoka*. Anno Kiadó, Budapest, 2003. 60. p.
- 1079.** Szilágyi Zsófia: *Ex libris. Szabó Magda: Für Elise. Gion Nándor: Aranyat talált. Pályák emlékezete. Szirák Péter beszélgetései irodalomtudósokkal*. Élet és Irodalom, 2003. március 21., 12. sz., 23. p.
- 1080.** Utasi Csaba: *A múlt irodalmi felfedezése. (Történelmi regényeink a hetvenes évek első felében)*. Hungarológiai Közlemények, 2003. 4. sz., 83–92. p.
- 1081.** Varga István: *A mesés valóság (Gion Nándor: Aranyat talált)*. Üzenet, 2003. 4. sz., 227–232. p.
- 1082.** Vajda Gábor: *Ösztönuralom. Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában; Önigazolás? Gion Nándor: Izsakhár*. = *Próza és idea*. Logos, Tóthfalu, 2003. 83–87.; 88–90. p.

- 1083.** [—]: „Ez a pályázat a miénk.” *A szabadkai Svetozar Marković Gimnázium Gion Nándor Irodalmi Pályázata*. Magyar Szó, 2004. február 24., 15. p.
- 1084.** Árpás Károly: *A bemetszett idő – A Gion-féle ifjúsági regényről*. Új Kép, 2004. március–április, 3–4. sz., 8–14. p.
- 1085.** Elek Tibor: *Végül is kinek az ideje? Gion Nándor: Ez a nap a miénk; Kettős ügynök köztes létben. Gion Nándor: Aranyat talált; „...csak nézett ránk és hallgatózott”.* = *Fényben és árnyékban. Az irodalmi siker természetrajza. Kritikák, tanulmányok, beszélgetések a kortárs magyar irodalomról*. Kalligram, Pozsony, 2004. 55–61.; 62–69.; 247–255. p.
- 1086.** Erős Zoltán: *Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig*. [Harmadik, bővített és átdolgozott kiadás]. Akkord Kiadó, Budapest, 2004. 543. p.
Gion Nándor szülőfalujáról, szülőházáról.
- 1087.** Franyó Zsuzsanna: *Halottaink. Gion Nándor.* = *Az Újvidéki Színház harminc éve*. Forum–Újvidéki Színház, Újvidék, 2004. 69–70. p.
- 1088.** Gobby Fehér Gyula: *A műhely álma. Lehet-e szerző nálunk házi?* = Franyó Zsuzsanna szerk.: *Az Újvidéki Színház harminc éve*. Forum Könyvkiadó–Újvidéki Színház, Újvidék, 2004. 52–62. p.
- 1089.** Herbut Anikó: *Az álomszituáció. Gion Nándor prózájáról*. Magyar Szó, Kilátó, 2004. szeptember 4–5., X. p.
- 1090.** Herbut Anikó: *A biblikus szituáció. Gion Nándor prózájáról (II)*. Magyar Szó, Kilátó, 2004. szeptember 11., IX. p.
- 1091.** Herbut Anikó: *Tér-idő szituáció. Gion Nándor prózájáról (III)*. Magyar Szó, Kilátó, 2004. szeptember 18–19., VIII. p.
- 1092.** Hernyák György: *Mit jelentett és mit jelent számomra az Újvidéki Színház?* = Franyó Zsuzsanna szerk.: *Az Újvidéki Színház harminc éve*. Forum Könyvkiadó–Újvidéki Színház, Újvidék, 2004. 24–26. p.
- 1093.** Hózsza Éva: *A Symposium kulturális kontextusa; A beszédes Török Ádámok zárt tárgyalása (Beszédék Gion Nándor szövegvilágában).* = *Idevonzott irodalom. Tanulmányok, esszék, kritikák*. Grafoprodukt, Szabadka, 2004. 51–55.; 68–73. p.
- 1094.** Kollár Árpád: *Gion Nándor*. Vár Ucca Műhely, 2004. 3. sz., 26. p.

- 1095.** Láng Zsolt: *Regényles?* [Mit jelent a tök alsó?] Élet és Irodalom, 2004. október 15., 42. sz., 25. p.
- 1096.** Molnár Eleonóra: *Emlékmúzeum lesz Gion Nándor szülőházából. A Mozaik Alapítvány terveiről Bunyik Zoltán elnökkel beszélgettünk.* Magyar Szó, 2004. március 10., 15. p.
- 1097.** Molnár Zsófia: *Gion Nándor: Mit jelent a tök alsó?* Szépirodalmi Figyelő, 2004. 6. sz., 134–135. p.
- 1098.** Mudrinski, Dušan: *Hronika Srbobranske opštine. Propadanje jedne uzorne sredine.* Narodna biblioteka, Srbobran, 2004. 190. p.
- 1099.** N. Pál József: *Hogy a mondat folytatódjék; Nyomot hagyott bennünk.* = „A megtartók jöjjenek...” *Tanulmányok, kritikák a huszadik századi magyar irodalom történetéből.* Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2004. 181–190.; 191–197. p.
- 1100.** Papp Ágnes Klára: *Gion Nándor: Mit jelent a tök alsó?* Kortárs, 2004. 11. sz., 119–121. p.
- 1101.** Reményi József Tamás: *Kollégák. Gion Nándor: Mit jelent a tök alsó?* Népszabadság, 2004. július 3., Hétvége melléklet, 11. p.
- 1102.** Toldi Éva: *Olvasónapló (Gion Nándorról).* = Gáspár György szerk.: „...Nálunk nélkül a jelen nem létezik”. Hungarofest, Budapest, 2004. 244–249. p.
- 1103.** Utasi Csaba: *A múlt irodalmi felfedezése. Történelmi regényeink a hetvenes évek második felében.* Hungarológiai Közlemények, 2004. 4. sz., 7–17. p.
- 1104.** Valcsicsák Dóra: *Jegyzet.* = Gion Nándor: *Mit jelent a tök alsó? Novel-lák a hagyatékból.* Összeáll. és szerk. Valcsicsák Dóra. Noran Kiadó, Budapest, 2004. 403. p.
- 1105.** Végh Balázs Béla: *Meditáció a költészet regionális értékeiről Fényi István verseinek kapcsán.* Helikon (Kolozsvár), 2004. november 10., 17–18. p.
- 1106.** Weissenbeck József: *Szent és mostoha délibábunk. Bácsföldvár művelődési életének krónikája 1867–2002.* Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, Újvidék, 2004. 196. p.
Gion Nándor író-olvasó találkozói a bácsföldvári könyvtárban.

- 1107.** Andelković, Mirjana: *Poklon čitaocu. Nandor Gion: Vojnik sa cvetom (Prevod Arpad Vicko)*. = *Duhovni otisci*. Gradska biblioteka, Novi Sad, 2005. 60–66. p.
- 1108.** Árpás Károly: *Rendhagyó könyvismertető Gion Nándor: Mit jelent a tök alsó? című könyvéről*. Tiszatáj, 2005. 2. sz., 95–100. p.
- 1109.** Fekete J. József: *Gyermekirodalom, vagy zsenialitásból született műalkotások sora?* Új Kép, 2005. szeptember, 15–22. p.
- 1110.** Füzi László: *Füzi László esszéje Gion Nándorról*. = Körössi P. József szerk.: *A kultúra jelzője*. = *Novellisták könyve, 2005. 68 novella, portré, (ön)életrajz, miniesszé*. Noran, Budapest, 2005. 24–25. p.
- 1111.** Füzi László: *A „kultúra jelzője” és a „fonnyadt értelmiségiek”. Jegyzetek – uyanarról*. = *Maszkok, terek...* Kalligram, Pozsony, 2005. 92–113. p.
- 1112.** Gerold László: *Mit jelent a tök alsó?* Vigilia, 2005. 1. sz., 79–80. p.
- 1113.** Hózsa Éva: *A novella az Új Symposionban*. Tanulmányok, 38. füzet, 2005. 65–75. p.
- 1114.** Hózsa Éva: *Regionalitás, nyelvértelmezés, szövegértelmezés (Mai irodalmunkról)*. = Hódi Éva szerk.: *Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, 2004. október 7., 8., 9. Ada*, Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, 2005. 53–77.
- 1115.** Komáromi Gabriella: *Elfelejtett irodalom. Fejezetek a magyar gyermek- és ifjúsági próza történetéből: 1900–1944*. Móra Könyvkiadó, Budapest, 2005. 197. p.
A szerző Tamás István Szabadkai diákok (1932) című regényének elemzése kapcsán említi Gion Nándor ifjúsági regényeit.
- 1116.** Máriás Endre: *„A jó film titka, hogy megérinti az embert.” Beszélgetés Tóth Barnabás filmrendezővel*. Képes Ifjúság, 2005. december 14., 4–5. p.
Interjú a Gion Nándorról forgatott dokumentumfilm kapcsán.
- 1117.** Márkus Béla: *Az iróniától a nosztalgiáig (Széljegyzetek a vajdasági magyar irodalom újabb fejezetéhez); Édessájú mesék (Gion Nándor: Ez a nap a miénk)*. = *Tények és képzetek. Esszék, tanulmányok*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2005. 265–275.; 276–283. p.

1118. Szántó Márta: *Tisztelgés Gion előtt. Pályakezdő budapesti filmesek félórás dokumentumfilmeket készítenek a vajdasági íróról*. Magyar Szó, 2005. augusztus 20., 21., 11. p.
1119. Szerbhorváth György: *Háború, irodalom – háborús irodalom a vajdasági magyar irodalomban (1991–2005)*. Regio, 2005. 16. évf., 3. sz., 89–119. p.
1120. Szerbhorváth György: *Vajdasági lakoma. Az Új Symposion történetéről*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2005.
1121. Szilágyi Márton: *Szenttamástól Budapestig (Gion Nándor: Mit jelent a tök alsó?)*. Híd, 2005. 7–8. sz., 99–104. p.
1122. Szilágyi Zsófia: *Felgyíjtják a világot? Gion Nándor: Mint a felszabadítók, Az édes beszédű citerás. Gion Nándor: Ez a nap a miénk. = A féllábú ólomkatoná. Irodalmi mű-hibák*. Kalligram, Pozsony, 2005. 199–205.; 254–260. p.
1123. Szloboda János: *Nyelvi stílusunk lehetőségei*. = Hódi Éva szerk.: *Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, 2004. október 7., 8., 9. Ada*, Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, 2005. 139–149.
1124. Tóth-Glemba Klára: *A szórványmagyarság igényeinek szakterületek szerinti feltárása*. Létünk, 2005. 3. sz., 37–49. p.
1125. Torba Zsuzsanna: *A magyar próza magasztán Gion Nándorral. Gion Nándor: Mit jelent a tök alsó?* Hítel, 2005. 11. sz., 120–122. p.
1126. Virág Zoltán: *A margó vándorai*. Híd, 2005. 6. sz., 41–61. p.
- 2006**
1127. [–]: *Film Gion Nándorról*. Magyar Szó, 2006. február 23., 15. p.
1128. Balázs Attila: *Torzóban maradt beszélgetés Gion Nándorral. = Világsarok non-stop. zEtna, Zenta, 2006. 163–175. p. (Vulkáni Helikon ; 13. köt.)*
1129. Bence Erika: *Az áttételesség és a helyettesítés alakzatai. Történelmi emlékezet a vajdasági magyar irodalomban a XX. század utolsó évtizedében*. Hungarológiai Közlemények, 2006. 1. sz., 68–76. p.
1130. Bence Erika: *Prózaforma, aktualitás, kánon. Gion Nándor: Testvérem, Joáb*. Forrás, 2006. 5. sz., 88–91. p.

1131. Elek Tibor: „*A szép dolgokat falba kell vésni, hogy megmaradjanak.*” *Gion Nándor ifjúsági regényeiről.* Forrás, 2006. 7–8. sz., 144–158. p.

1132. Eva Fülöp: „*Drei ungarische Schriftsteller auf den Spuren von Márquez: Gion Nándor, Szilágyi István, Holdosi József.*” Trans (Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften) 16 Nr. (2006. augusztus) (*Apokrif*) (http://www.inst.at/trans/16Nr/09_5/fueloep16.htm)

1133. Fazekas Tiborc: *Jugoszláviai magyar irodalom német fordításban.* Híd, 2006. 6–7. sz., 65–72. p.

1134. Franyó Zsuzsanna: *Mikor térnek vissza a kárókatonák? Gion Nándor szellemisége sugárzik az Újvidéki Színház Koldustetű című előadásából.* Magyar Szó, 2006. április 4., 15. p.

1135. Gerold László: *Téves utakon? Gion Nándor–Mezei Kinga–Gyarmati Kata: Koldustetű.* Híd, 2006. 3. sz., 100–103. p.

Kritika A kárókatonák még nem jöttek vissza című regény alapján készült előadásról.

1136. Hózsza Éva: *A tékozlás tünetei? A vajdasági magyar próza és a perem-trauma kultúrája.* Hungarológiai Közlemények, 2006. 1. sz., 51–67. p.

1137. Hózsza Éva: *Család-kódoltság és kortárs vajdasági magyar irodalom.* = Hózsza Éva–Ispánovics Csapó Julianna–Horváth Futó Hargita szerk.: *Kód – irodalom – kultúra – régió.* Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 2006. 159–172. p.

1138. Máriás Endre: *Kárókatonák és koldustetű. Újabb irodalmi ihletésű előadás az Újvidéki Színházban – Mezei Kinga, a Koldustetű rendezője nyilatkozik.* Képes Ifjúság, 2006. március 22., 2384. sz., 4–5. p.

1139. Molnár Rita: *Vágyak, küzdelmek. A Kárókatonák című ifjúsági színdarab a felnőtteknek is ad üzenetet.* Napló [Veszprém megye hetilapja], 2006. október 10., 7. p.

Kritika a győri Forrás Színház és a Pelikán Színház közös produkciójaként létrejött Kárókatonák, színpadi játék két részben című előadásról. Penovác Károly fényképével az előadásról.

1140. [Nagy Magdolna] N-a: *Kárókatonákból Koldustetű. Kedden bemutató az Újvidéki Színházban.* Magyar Szó, 2006. március 11., 12., 11. p.

1141. Németh Árpád: *A kamera mögül. Történetek az Újvidéki Televízió fejlődéséből.* Újvidék, 2006.

A Késdobáló című tévéfilm forgatásáról.

1142. Papp Ágnes Klára: *A mágikus realista anekdota (A mágikus realizmus és a magyar elbeszélői hagyomány találkozása – A mágikus realizmus kronotopikus jellege)*. = V. Gilbert Edit szerk.: *A perifériáról a centrum. Világirodalmi áramlás a 20. század középső évtizedeitől*. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány és Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2006. 263–282. p.

1143. Subić, Radoslav: *Srbobranci*. Prometej, Novi Sad, 2006. 214. p.

1144. Vajda Gábor: *Valóságközelben (Domonkos István: Kormányeltörésben – Gulyás József: Vörös fagyóngy, Pirossal, feketével – Deák Ferenc: Honfoglalás, Gion Nándor: Ezen az oldalon – Podolszki József: Hinta, Gyani); Szocializmus pedig – nincs (Gion Nándor: Engem nem úgy hívnak, Postarablók – Domonkos István: Via Italia); A szuverén világgéért (Pályázati botrány Gion Nándor Testvérem, Joáb c. regénye kapcsán); A nem létező Vajdaság felfedezése (Bányai János Gion regényéről)*. = *Remény a megfélemlítettégekben. A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete (1945–1972)*; Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2006. 318–321.; 457–460.; 475–478.; 479–481. p.

2007

1145. [–]: *Szenttamás. Gion-kiállítás*. Magyar Szó, 2007. március 29., 17. p.

1146. [–]: *Irodalmi ösztöndíj*. Magyar Szó, 2007. szeptember 12., 15. p.

1147. Bambach Róbert: *A túloldalról (Gion Nándor Ezen az oldalon c. színdarabjának ősbemutatójáról)*. / *Sa one strane (Praizvedba pozorišnog komada Nandora Giona: Na ovoj strani.)* = Káich Katalin: *Bambach Róbert színháza / Pozorište Roberta Bambaha*. Vajdasági Színházmúzeum, Újvidék, 2007. 57–60. sz. 184–187. p.

1148. Bence Erika: *A nevek jelölte metaforikus tér Gion Nándor Testvérem, Joáb című regényében*. Híd, 2007. 8. sz., 44–51. p.

1149. Bence Erika: *A nevek jelölte metaforikus tér Gion Nándor Testvérem, Joáb című regényében*. = *A kert árnyéka. A vajdasági magyar irodalmi kontextus. Tanulmányok, esszék, kritikák*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2007. 42–49. p.

1150. Bence Erika: *A történelmi regény műfaji változatai a vajdasági magyar irodalomban a XX. század utolsó évtizedében*. Hungarológiai Közlemények, 2007. 2. sz., 121–130. p.

- 1151.** Bence Erika: *Prózaforma, aktualitás, kánon (Gion Nándor: Testvérem, Joáb)*. = *A kert árnyéka. A vajdasági magyar irodalmi kontextus. Tanulmányok, esszék, kritikák*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2007. 37–42. p.
- 1152.** Bori Imre: *Gion Nándor*. = *A jugoszláviai magyar irodalom története*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2007. 221–223. p.
- 1153.** Dobás Kata: *Kié ez a nap? (Gion Nándor: Latroknak is játszott)*. Napút, 2007. október, IX. évf., 8. sz., 131–134. p.
Latroknak is játszott. Noran, Budapest, 2007.
- 1154.** Domokos Mátyás: *Gion Nándor: Ez a nap a miénk*. = *Az olvasó fényűzése III*. Napkiadó, Budapest, 2007. 157–164. p.
- 1155.** Elek Tibor: „*A szép dolgokat falba kell vésni, hogy megmaradjanak*.” *Gion Nándor ifjúsági regényeiről*. = *Árnyékban és fényben. Darabokra szaggatott magyar irodalom*. Kalligram, Pozsony, 2007. 183–208. p.
- 1156.** Elek Tibor: *Egy mítosz(rendszer) felemás lebontása. Volt egyszer egy folyóirat: Új Symposion (1965–1992)*. Hitel, 2007. (20. évf.) 1. sz., 107–114. p.
- 1157.** Fekete J. József: *A helyi érték önmagában nem provinciális*. Magyar Szó, Kilátó, 2007. szeptember 15., 16. p.
- 1158.** Fekete J. József: *Bájosan együgyű kőszobrok. Helyi színek és túlszínezések négy Gion-regényben*. Forrás, 2007. 10. sz., 86–95. p.
- 1159.** Füzi László: „*A lét örök meséi*.” *Gion Nándor kései elbeszéléseiről*. Forrás, 2007. 6. sz., 69–74. p.
- 1160.** Horváth Futó Hargita: *Ahol „mindenkinek megvolt a maga története”, Gion Nándor családtörténete*. = Csányi Erzsébet szerk.: *konTEXTUS. Összehasonlító irodalomtudományi tanulmányok*. Bölcsészettudományi Kar, Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2007. 163–177. p.
- 1161.** Lakatos Mihály: *A kiadóról*. Létünk, 2007. 4. sz., 185–187. p.
A Forum Könyvkiadó 50 éves jubileuma kapcsán.
- 1162.** Mikola Gyöngyi: *Verekedés a Zöld utcában. Az agresszió reprezentációja Gion Nándor regényfolyamában*. Forrás, 2007. 6. sz., 64–68. p.
- 1163.** Nagy Magdolna: *A szülőföld nem felejt. A szenttamásiak célja a Gion-kultusz kialakítása, az író emlékének ápolása*. Magyar Szó, 2007. április 5., 10. p.

1164. [Nagy Magdolna] N-a: *Gion-kiállítás Szenttamáson. Két hétig tekinthető meg a helybeli könyvtárban.* Magyar Szó, 2007. április 3., 15. p.
1165. Németh Ferenc: *A Forum Könyvkiadó 50 éve.* Létünk, 2007. 4. sz., 173–177. p.
1166. Novák Anikó: *Gion-kiállítás.* Híd, 2007. 4. sz., 95. p.
1167. Papp Richárd: *Az 1956-os forradalom és a szabadságharc a délvidéki magyarok nemzeti identitásában.* Létünk, 2007. 3. sz., 26–46. p.
1168. Pécsi Györgyi: *Rekviem Bácskáért.* = Gion Nándor: *Latroknak is játszott (Virágos Katona, Rózsaméz, Ez a nap a miénk, Aranyat talált).* Noran Kiadó, Budapest, 2007. 907–922. p. (Életmű/1.)
Utószó.
1169. Pécsi Györgyi: *Rekviem Bácskáért. Gion Nándor tetralógiájáról.* Forrás, 2007. 6. sz., 55–63. p.
1170. Péntek Orsolya: „*Én odafigyeltem mindenkire.*” *Gion Nándor a magyar Garcia Márquez.* MAKTár, 2007. 1. sz., 12–13. p.
1171. Reményi József Tamás: *Egy legenda vége. Gion Nándor: Ez a nap a miénk.; Kollégák. Gion Nándor: Mit jelent a tök alsó? = Zsurnál. Újságos kritikák.* Kortárs Kiadó, Budapest, 2007. 75–77.; 78–80. p.
1172. Sántha József: *Hol volt, hol nem volt. Gion Nándor: Latroknak is játszott.* Magyar Narancs, 2007. augusztus 2., 50–51. p.
1173. Petrović, Senka: *A Koldustetű a Kosztolányi Színházban.* [Fordította: N&N] Magyar Szó, Teátrum melléklet, 2007. február, 2. sz., 8. p.
1174. Virág Zoltán: *A margó vándorai. (1965 Az Új Symposion indulása).* = Szegedy-Maszák Mihály–Veres András szerk.: *A magyar irodalom története 1920-tól napjainkig.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. 536–548. p.
1175. Utasi Csaba: *A múlt irodalmi felfedezése. Történelmi regényeink a hetvenes években.* = Ráadás. *Esszék, tanulmányok, háborús napló.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2007. 87–109. p.
1176. Vajda Gábor: *Írók politizálása (Bogdánfi Sándor, Urbán János, Kolozsi Tibor, Fehér Ferenc, Deák Ferenc, Bosnyák István és Gion Nándor az írók helyzetéről); Főszabadtó és korlátozó regénypályázat (Baranyai Júlia: Vízbe vesző*

nyomokon – Brasnyó István: *Vissza – Gion Nándor történelmi regényei – Deák Ferenc: Aszály – G. Fehér Gyula: Szent bolond*); *Kisemberek a homályban (Juhász Erzsébet: Homorítás – Hornyik György prózája – Burány Nándor: Gyümölcsöskert házzal eladó – Gion Nándor: Az angyali vigasság)*; *Szimbolikus, humoros játék (Gion Nándor két regénye)*; *Kialakulatlan másság (Gion Nándor: Ezen az oldalon – Tolnai Ottó: Végeladás – Gerold László a színházi rendezők önállóságáért – Bogdánfi Sándor a közönséghez való alkalmazkodás mellett – a szabadkai Népszínház válsága – felemás sikerű bemutatók Újvidéken – színpadra alkalmazott prózai művek – Gerold László alaposság-igénye – G. Fehér Gyula műveinek bemutatói)*. = *Az autonómia illúziója. A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete (1972–1989)*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2007. 81–84.; 251–254.; 289–293.; 375–377.; 403–408. p.

2008

1177. [– –]: *Heti história: 1941: Megszületett Gion Nándor*. Képes Ifjúság, 2008. január 30., 2479. sz., 25. p.

1178. [– –]: *Ösztöndíj határon túli íróknak*. Magyar Szó, 2008. szeptember 9., 15. p.

1179. Andrić Edit: *Fordítói műveletek Gion Nándor Virágos Katona című művének fordításában*. = Csányi Erzsébet szerk.: *jelHÁLÓ. Összehasonlító irodalomtudományi, nyelvészeti, médiaközi tanulmányok*. Újvidék, Bölcsészettudományi Kar, Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, 2008. 115–147. p.

1180. Árpás András Dániel: *A szerkezet szerepe Gion Nándor Postarablók című regényében*. = Árpás Károly: *Az építő-teremtő ember. Gion Nándor életművéről*. Bába Kiadó, Szeged, 2008. 19–23. p.

1181. Árpás Károly: *Az életműkiadások jogosultsága (Gion Nándor négy regénye)*. Tiszatáj, 2008. január, 113–116. p.

1182. Árpás Károly: *Az építő-teremtő ember. Gion Nándor életművéről*. Bába Kiadó, Szeged, 2008. 450 p.

1183. Babarcsi Katica: *Gion Nándor: Kétéltűek a barlangban*. = Árpás Károly: *Az építő-teremtő ember. Gion Nándor életművéről*. Bába Kiadó, Szeged, 2008. 13–15. p.

- 1184.** Bence Erika: *A kastélyban, a Tukban és a Zöld utcában. A szociokulturális identitás jelensége Gion Nándor történelmi regényeiben.* Hungarológiai Közlemények, 2008. 2. sz., 55–64. p.
- 1185.** Bence Erika: *A német identitás jelensége Gion Nándor történelmi regényeiben.* Dr. Bertók Rózsa–Dr. Barcsi Tamás–Bécsi Zsófia szerk.: *Tolerancia?! Kirekesztés – megtűrés – befogadás.* Ethosz, Pécs, 2008. 147–156. p.
- 1186.** Bence Erika: *A nevek jelölte metaforikus tér Gion Nándor Testvérem, Joáb című regényében.* = Bölcseki Andrea–N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24.* A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Budapest, 2008. 217–219. p.
- 1187.** Bence Erika: *A történelem szociokulturális vetülete. Gion Nándor: Ez a nap a miénk.* Kortárs, Budapest, 2008. 7–8. sz., 164–172. p.
- 1188.** Elek Tibor: *Gion Nándor viharos pályakezdése az Új Symposion áramában. (Kételtűek a barlangban; Testvérem, Joáb; Véres patkányirtás idomított görényekkel.)* Kortárs, 2008. 12. sz., 88–108. p.
- 1189.** Fekete J. József: *Bájosan együgyű kőszobrok.* = Gion Nándor: *Börtönről álmodom mostanában (Kételtűek a barlangban, Testvérem, Joáb, Börtönről álmodom mostanában, Izsakhár).* Noran Kiadó, Budapest, 2008. 599–616. p. (Életmű/2.)
Utószó.
- 1190.** Füzi László: „A lét örök meséi” (Gion Nándor kései elbeszélései). = *A középpont hiánya. Esszék, tanulmányok.* Kalligram, Pozsony, 2008. 186–194. p.
- 1191.** Gerold László: *Gion Nándor újvidéki és pesti novellái.* Híd, 2008. 10. sz., 57–65. p.
- 1192.** Gerold László: *Gion Nándor pályakezdése.* Híd, 2008. 6–7. sz., 63–87. p.
- 1193.** Horváth Futó Hargita: *Szöveg és kép egymásraíródása Gion Nándor Virágos Katona című regényében.* = Csányi Erzsébet szerk.: *jelHÁLÓ. Összehasonlító irodalomtudományi, nyelvészeti, médiaközi tanulmányok.* Bölcsészettudományi Kar, Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2008. 105–113. p.
- 1194.** Hózsa Éva: „Álmodtál mostanában Török Ádámról?” = Árpás Károly: *Az építő-teremtő ember. Gion Nándor életművéről.* Bába Kiadó, Szeged, 2008. 7–9. p.
Előszó.

- 1195.** Koós Gabriella: *Gion Nándor: Ámuldozó szemek.* = Árpás Károly: *Az építő-teremtő ember. Gion Nándor életművéről.* Bába Kiadó, Szeged, 2008. 29–31. p.
- 1196.** Munjin Andrea: *Családtregény a családtregényen belül.* = Árpás Károly: *Az építő-teremtő ember. Gion Nándor életművéről.* Bába Kiadó, Szeged, 2008. 15–19. p.
- 1197.** Nagy Ildikó: *Gion műveinek szereplői.* = Árpás Károly: *Az építő-teremtő ember. Gion Nándor életművéről.* Bába Kiadó, Szeged, 2008. 23–25. p.
- 1198.** Nagy Magdolna: *Szülőházból emlékmúzeum.* Magyar Szó, 2008. június 16., 13. p.
- 1199.** Németh Ferenc: *Irodalom és irodalompolitika az Ifjúság című lapban 1945–1964.* Tanulmányok, 41. füzet, 2008. 141–155. p.
- 1200.** Papp Ágnes Klára: *Gion Nándor: Mit jelent a tők alsó? = Átlátunk az üvegen? Gondolatok a kortárs irodalomról.* Napkút Kiadó, Budapest, 2008. 183–188. p.
- 1201.** Podolszki József: *Koravén emberkék. A hitelesség problémája ifjúsági regényeinkben [Engem nem úgy hívnak]. = Vidékiesség – európaiság.* Tanulmányok. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2008. 16–33.
- 1202.** Schlosser, Christine: *Zwei Jahrzehnte ungarische Literatur in deutscher Übersetzung 1988–2008. Eine Bibliografie Zusammengestellt von Christine Schlosser.* Magyar Könyv Alapítvány, Budapest, 2008.
- 1203.** Sütő Csaba András: *Latroknak is játszott. Börtönről álmodom mostanában [Latroknak is játszott, Noran Kiadó, Budapest, 2007.; Börtönről álmodom mostanában, Noran Kiadó, Budapest, 2008.]. Szépirodalmi Figyelő, 2008. 3. sz., 68–71. p.*
- 1204.** Szabó Palócz Attila: *Egy letűnt börtönidő ismeretlen priccsein Zalán Tiborral. 3. rész.* Magyar Szó, Kilátó, 2008. november 22., 22. p.
- 1205.** Szerbhorváth György: *Háború, irodalom. Háborús irodalom a vajdasági magyar irodalomban (1991–2005).* = Fekete Vince szerk.: *Hosszúfény. Határon túli magyar írók antológiája.* Magvető, Budapest, 2008. 333–355. p.
- 1206.** Szőke Ágnes: *Gion Nándor: Jéghegyen, szalmakalapban.* = Árpás Károly: *Az építő-teremtő ember. Gion Nándor életművéről.* Bába Kiadó, Szeged, 2008. 25–29. p.

Recenzió.

2009

1207. [—]: [*A Gion-emléktábla megkoszorúzása*]. Magyar Szó, 2009. szeptember 1., 15. p.
1208. [—]: *Skandináv rejtvény (Gion Nándor)*. Jó Pajtás, 2009. március 26., 28. p.
1209. [—]: *Vajdasági magyar irodalom lengyelül*. Magyar Szó, Kilátó, 2009. augusztus 1., 2., 24. p.
1210. Árpás Károly: *Páros recenzió. Gondolatok a megjelent Gion-monográfiákról*. Szeged, 21. évf., 2009. 7. sz., 42–43. p.
1211. Bene Zoltán: *Történetek, amelyek soha nem felejtődnek el (Árpás Károly: Az építő-teremtő ember. Gion Nándor életművéről)*. Magyar Napló, 2009. 9. sz., 51. p.
1212. Bence Erika: *A történelem szociokulturális vetülete. Gion Nándor: Ez a nap a miénk*. = Szondi György–Vincze Ferenc szerk.: *Súlyok és hangsúlyok. Írások az utóbbi két évtized magyar irodalmáról (1989–2009)*. Napkút Kiadó, Budapest, 2009. 255–266. p.
1213. Bence Erika: *A Joáb-perspektíva (Gion Nándor: Testvérem, Joáb); A nevek jelölte metaforikus tér Gion Nándor Testvérem, Joáb című regényében; A szociokulturális identitás jelensége (Gion Nándor: Latroknak is játszott); A történelem szociokulturális vetülete (Gion Nándor: Ez a nap a miénk); A német identitás jelensége Gion Nándor történelmi regényeiben*. = *Másra mutató műfajolvasás. A magyar történelmi regény a XX. század utolsó évtizedében*. Cédrus Művészeti Alapítvány–Napkút Kiadó, Budapest, 2009. 31–39.; 40–46.; 47–59.; 60–71.; 72–82. p.
1214. Bordás Győző: *Egy könyvesbolt végtusája*. Hét Nap, 2009. december 23., 36. p.
1215. Elek Tibor: *A bácskai paraszt Orpheusz. Gion Nándor: Latroknak is játszott, I. – Virágos katona; Rózsaméz*. Hítel, 2009. március, 106–117. p.
1216. Elek Tibor: *A történelmi jelen idő áramában. Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában, Izsakhár, Mint a felszabadítók*. Tiszatáj, 2009. április, 91–103. p.
1217. Elek Tibor: *Élet és/vagy irodalom. Gion Nándor pályázáró novellái a Mit jelent a tök alsó? című kötete alapján*. Műút, 2009. 12. sz., 84–89. p.

- 1218.** Elek Tibor: *Gion Nándor írói világa. Monográfia.* Noran Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- 1219.** Elek Tibor: *Iffjúsági regények felnőtteknek. Gion Nándor: Angyali vigaság, Zongora a fehér kastélyból.* Forrás, 2009. 1. sz., 52–57. p.
- 1220.** Elek Tibor: *Novella – novellaciklus (-füzér) – (majdnem) regény kérdései Gion Nándor Ezen az oldalon; Olyan, mintha nyár volna című műveiben.* Jelenkor, 2009. 2. sz., 167–177. p.
- 1221.** Elek Tibor: „...tylko na nas patrzył i milczał” (rozmowa). Przełożyła Julia Wolin. Literatura na Świecie [Warszawa], 2009. 5–6. sz., 236–244. p.
Interjú.
- 1222.** Gerold László: *Gion Nándor.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2009. (Tegnap és Ma – Kortárs magyar írók)
Monográfia.
- 1223.** Gerold László: *Testvérem, Joáb.* Forrás, 2009. 1. sz., 42–51. p.
- 1224.** Hornyik Miklós: *Meghasonlásunk története. Délvidéki könyv.* Canada-Transatlantic Kiadó–Timp Kiadó, Budapest, 2009.
- 1225.** Horváth Futó Hargita: *Irodalomtanítási stratégiák, szöveginterpretációk, befogadási lehetőségek. Gion Nándor művei az oktatásban.* = Hózsza Éva–Horváth Futó Hargita szerk.: *Világmodellálás. Kód – irodalom – kultúra – régió IV.* Bölcsészettudományi Kar, Újvidék 2009. 125–141. p.
- 1226.** Horváth Futó Hargita: *Történetalkotás a festő vásznán (Képi elbeszélés A szemüveges lány című novellában).* = Tanulmányok, 2009. 42. füzet, 23–26. p.
- 1227.** Hózsza Éva: *A novella Vajdaságban.* Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollegium, Újvidék, 2009.
- 1228.** Juhász György: *Egy lábjegyzet margójára...* Hitel, 2009. június, 85–88. p.
- 1229.** Kovács Jolánka: *Látogatóban kárókatonáéknál.* Magyar Szó, 2009. augusztus 24., 9. p.
- 1230.** Láng Zsolt: *Novelising.* (Nándor Gion: *Latroknak is játszott. 4 regény. Életmű 1* [He Played for Malefactors, Too. Four Novels. Collected Works, Vol. 1]. Noran Kiadó, Budapest, 2007, 928 pp.; *Börtönről álmodtam mostanában. 4 regény. Életmű 2* [Nowadays I Dream of Prison. Four Novels. Collected Works,

Vol. 2]. Noran Kiadó, Budapest, 2008, 622 pp.; András Cserna-Szabó: *Puszibolt* [Snogshop]. Magvető, Budapest, 2008, 264 pp.; Noémi Kiss: *Trans.* Magvető, Budapest, 2006, 170 pp.) *The Hungarian Quarterly*, 2009. nyár, 50. évf., 194. sz., 121–127. p.

1231. Nagy Magdolna: *Az építő-teremtő ember. Könyvbemutató a szenttamási Népkönyvtárban.* Magyar Szó, 2009. január 29., 16. p.

1232. Nagy Magdolna: *Az építő-teremtő ember. Könyvbemutató a szenttamási Népkönyvtárban Gion Nándor születésének 68. évfordulóján.* Magyar Szó, 2009. február 2., 16. p.

1233. Nagy Magdolna: *A Móra Ferenc-i függetlenség ára.* Magyar Szó, 2009. február 9., 9. p.

1234. Németh Ferenc: *Ifjak az Ifjúságban (A Symposium első nemzedékének felállításáról).* Híd, 2009. 11–12. sz., 64–73. p.

1235. Pályi András: *A Vajdaság magyar irodalma lengyelül.* Magyar Szó, Kilátó, 2009. szeptember 26., 27., 22–23. p.

1236. Pomogáts Béla: *Régió Európában: a Vajdaság. Irodalom, nemzet, régió. Tanulmányok és kritikák.* Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2009.

1237. Reményi József Tamás: *Az életmentő mese. Elek Tibor: Gion Nándor írói világa.* Népszabadság, 2009. május 2., 11. p.

1238. Szilágyi Károly: *Hatvanéves az Újvidéki Rádió. Elfogult köszöntő.* Aracs, 2009. október 23., 4. sz., 94–113. p.

1239. Szerbhorváth György: *Gerold Gionja (Gerold László: Gion Nándor. Budapest, Kalligram, 2009.).* Híd, 2009. 7. sz., 98–100. p.

1240. Thomka Beáta: *Déli témák. Kultúrák között.* zEtna, Zenta, 2009.

1241. Vári György: *Egyfajta szintézis lehetősége. Elek Tibor: Gion Nándor írói világa.* Magyar Narancs, 2009. július 30., 33. p.

2010

1242. [—]: *The Beach és Végel-est.* Magyar Szó, 2010. április 15., 16. p.

1243. Árpás Károly: *Mi közünk van az ábrázolt világhoz? Gion Nándor ifjúsági műveinek tükrében*. Szeged, 2010. 2. sz., 2–4. p.
1244. Bányai János: *Maurits Ferenc: Gion-feszületek (esszé)*. Híd, 2010. 11. sz., 86–88. p.
A Híd e számában Maurits Ferenc Gion-feszület című sorozatából közöltek válogatást.
1245. Bence Erika: *A Gion-legenda helyei*. Jó Pajtás, 2010. szeptember 16., 19. p.
Fényképekkel illusztrált.
1246. Bence Erika: *A Gion-perspektíva*. Gerold László: *Gion Nándor*. Hungarológiai Közlemények, 2010. 3. sz., 82–89. p.
1247. Beretka Csáby Éva: *Szülőházból emlékház. Gion Nándorra emlékeztek Szenttamáson*. Családi Kör, 2010. augusztus 19., 14–15. p.
1248. Beszédes Valéria: *Kálváriáink. A vajdasági kálváriák*. Községközi Műemlékvédelmi Intézet, Szabadka, 2010.
1249. Csányi Erzsébet: *A kulturális identitásképzet felnyitása*. Iskolakultúra, 2010. december, 12. sz., 100–104. p.
1250. Csányi Erzsébet: *Gion-replay (Szimulálás és újrajátszás Gion Nándor Testvérem, Joáb c. regényében)*. Tanulmányok, 2010. 43. füzet, 30–40. p.
1251. Csányi Erzsébet: *Gion-replay (Szimulálás és újrajátszás Gion Nándor Testvérem, Joáb című regényében)*. = *Farmernadrágos próza vajdasági tükörben. A vajdasági magyar jeans-próza természetrajza*. Bölcsészettudományi Kar–Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2010. 105–114. p.
1252. Elek Tibor: *Utószó. A szeretet vigasztaló ereje. Gion Nándor ifjúsági regényeiről*. = *Gion Nándor: Az anyagi vigasság. Ifjúsági regények*. [Engem nem úgy hívnak, Postarablók, A kárókatonák még nem jöttek vissza, Sortűz egy fekete bivalyért, Az anyagi vigasság, Zongora a fehér kastélyból]. Noran Libro Kiadó, Budapest, 2010. (Életmű/3), 517–532. p.
1253. Farkas Zsuzsa: „Néha hallgatni kell...” *Találkozás Fehér Kálmánnal csókai kertjében*. Magyar Szó, 2010. május 17., 13. p.
A cikkhez mellékelt társasképen Vukovics Géza, Jung Károly, Bányai János, Koncz István, Fehér Kálmán, Pap József, Végel László, Gion Nándor és Podolszki József látható.

- 1254.** Fekete J. József: *Demokratizálódás: közlési lehetőségek kontra kontra-szelekció?* Magyar Szó, 2010. szeptember 13., 12–13. p.
- 1255.** Fekete J. József: *Irodalom az ezredfordulón II.* Magyar Szó, Kilátó, 2010. január 16., 17., 26. p.
- 1256.** Fülöp Béla: *Gion Nándor-bibliográfia (Horváth Futó Hargita: Gion Nándor. Bibliográfia. Családi Kör, 2010).* A Hónap (Orosháza), 2010. 3. sz., 11. p.
- 1257.** Horváth Futó Hargita: *Az olvasmányélményekből építkező szöveg és a dekomponálhatóság problémája a Gion-opusban.* Évkönyv, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 2010. 1. sz., 85–93.
- 1258.** Horváth Futó Hargita: *Fény-játékok (A nap és a fény mint a szövegek kohéziós anyaga Gion Nándor A kárókatonák még nem jöttek vissza című regényében).* = *Régió-lapozó. Kód – irodalom – kultúra – régió V.* Szerk.: Horváth Futó Hargita–Hósa Éva–Ispánovics Csapó Julianna. Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 2010. 86–90. p.
- 1259.** Horváth Futó Hargita: *Gion Nándor. Bibliográfia.* Családi Kör Kft., Újvidék, 2010.
- 1260.** Horváth Futó Hargita: *Lokális kontextus, elbeszélői szerepkörök és a szövegek átjárhatósága Gion Nándor opusában.* Tanulmányok, 2010. 43. füzet, 115–123. p.
- 1261.** Horváth Futó Hargita: *M. Holló János, a Gion-próza alteregója.* = Csányi Erzsébet szerk.: *Hasonmások–hamismások–alteregók–heteronimák.* Rezümékötet. Bölcsészettudományi Kar–Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2010. 36–39. p.
- 1262.** Horváth Futó Hargita: *M. Holló János, a Gion-próza alteregója.* = Csányi Erzsébet szerk.: *Alteregó. (konTEXTUS Könyvek 5.)* Bölcsészettudományi Kar–Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2010. 121–134. p.
- 1263.** Horváth Futó Hargita: *Zene és szöveg érintkezési pontjai a Gion-opusban (A zenei motívumok, a kétpólusú világtrend és az erkölcsi magatartás metszéspontjai a Testvérem, Joáb-ban).* = Csányi Erzsébet szerk.: *Mediális áttelekítés. Zene – beszéd – irodalom. (konTEXTUS Könyvek 4.)* Bölcsészettudományi Kar–Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2010. 95–100. p.

- 1264.** Kocsis Árpád: *Testvérem, Cenzor. Ma már kultúrtörténeti érdekesség a Gion Nándor Joáb-regénye körül kialakult pörpatvar.* Magyar Szó, Üveggolyó, 2011. október 10., 13. p.
- 1265.** Kovács Lajos: „Ennyi nagylelkű ember! Nem lesz ennek jó vége!” (Gion Nándor: *Az angyali vigasság. Noran Libro Kiadó, Budapest, 2010.*). Új Könyvpiac, 2010. szeptember, 20–21. p.
- 1266.** Láng Zsolt: *Regénylés.* Látó, 2010. 7. sz., 88–91. p.
- 1267.** Ménesi Gábor: „Szeretek mesélni” (Megjegyzések két Gion-monográfia kapcsán). Tiszatáj, 2010. 1. sz., 100–107. p.
- 1268.** [Mihályi Katalin] m. k.: *Új könyvek. Másra mutató műfajolvasás.* Magyar Szó, 2010. március 13., 14. p.
Bence Erika *Másra mutató műfajolvasás című kötetéről.*
- 1269.** [Nagy Magdolna] N.: *Vicsek-filmek a Vajdasági Televízióban. Vasárnap-tól öt héten át újra műsorra tűzik a neves rendező alkotásait.* Magyar Szó, 2010. február 27., 28., 10. p.
- 1270.** [Nagy Magdolna] N-a: *Amikor nem a néptáncosok miatt szól a muzsika. Szombaton Őseink zenéje Szenttamáson. A rendezvénnel egyúttal megnyitják a Gion-évet.* Magyar Szó, 2010. január 14., 17. p.
- 1271.** [Nagy Magdolna] N-a: *Az együttlét öröme. Nyolcadszor is Őseink zenéje Szenttamáson – Értünk-díj Gion Nándornak és a szenttamási művelődési élet előmozdítóinak.* Magyar Szó, 2010. január 18., 4. p.
- 1272.** [Nagy Magdolna] N-a: *A szülőföld emléket állít. Felavatták a Gion Nándor-emlékházat Szenttamáson.* Magyar Szó, 2010. augusztus 16., 1., 4. p.
- 1273.** [Nagy Magdolna] N-a: *Emlékházat avatnak fel Szenttamáson. Szombaton átadják új rendeltetésének Gion Nándor szülőházát.* Magyar Szó, 2010. augusztus 12., 17. p.
- 1274.** Nagy Magdolna: *Latroknak is játszott. A szíváci, a szabadkai és a temerini emlékszobák, emlékkiállítások mellett újabb kegyhellyel, egy kortárs írónak szentelt emlékházzal gazdagodott Vajdaság – Szenttamáson immár látogatható a Gion Nándor-emlékház.* Magyar Szó, 2010. augusztus 17., 10. p.
- 1275.** Szlancsik Enikő: *Gion Nándor életművéről (Árpás Károly: Az építő-teremtő ember. Adalékok Gion Nándor életművének vizsgálatához. Bába Kiadó, Szeged, 2008.)* Létünk, 2010. 1. sz., 175–178. p.

1276. (tv.): *Múltunk tisztelete. Gion-emlékházat avattak Szenttamáson. Hét Nap*, 2010. augusztus 18., 32. p.

2011

1277. [– –]: *Gion Nándor ma lenne 70 éves*. Magyar Szó, 2011. február 1., 15. p.

1278. [– –]: *Márai program. Néhány vajdasági szerző a listán*. Magyar Szó, 2011. június 3., 9. p.

1279. [– –]: *Gion Nándor Szépirodalmi Pályázat*. = Lovas Ildikó főszerk.: *Vajdasági Magyar Kulturális Stratégia 2012–2018*. Magyar Nemzeti Tanács Közigazgatási Hivatala, Szabadka, 2011. 175–176. p.

1280. Árpás Károly: *A kihagyott lehetőség (Gion Nándor: Műfogsor az égből – Összegyűjtött novellák)*. Polisz, 2011. június, 135. sz., 92–94. p.
Recenzió.

1281. Árpás Károly: *Gion Nándor élete és pályája (Egy varázslatos elbeszélőről)*. Szeged, 2011/8–9., 84–87. p.

1282. Árpás Károly: *Páros recenzió. Gondolatok a megjelent Gion Nándor-monográfiákról*. Polisz, 2011. január, 130. sz., 88–90. p.

1283. Bada István: *A kárókatonákról Budapesten*. Magyar Szó, 2011. november 22., 8. p.

A Fehér Ferenc Könyvbarátok Körének tagjai Gion Nándor irodalmi vetélkedőt szerveztek Budapesten.

1284. Bata János: *Gion Nándor szabadkőműves volt?* Aracs, 2011. december 20., 4. sz., 100. p.

Illusztráció: A Kelet című lap, a Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy lapja, 1999. 1. száma, amelynek főszerkesztője Gion Nándor.

1285. Berényi Ilona: *Sikerélményben gazdag megmérettetés. A Gion Nándor Olvasási Verseny tartományi döntőjéről*. Magyar Szó, 2011. december 22., 9. p.

1286. Csányi Erzsébet: *A jeans-regénybe ágyazott szónoklat*. Hungarológiai Közlemények, 2011. 1. sz., 65–73. p.

1287. Csányi Erzsébet: *A kulturális identitásképzet felnyitása (Az 1960-as években a vajdasági magyar irodalom erőviszonyai átrendeződtek. Megjelent egy népes új nemzedék, amelynek irodalomfelfogása megfordíthatatlan megújító fo-*

lyamatokat indított be az autentikus írói világgép, a nyelvszemlélet és a formateremtés szempontjából. Tevékenységük nyomán a szélesebb értelmező közösség számára is kitűnt, hogy a neoavantgárd és a posztmodern felé hatoló létszemlélettel összeegyeztethetetlen a műalkotás, a nyelv, az eszközkészlet hagyományos elgondolása). Iskolakultúra, 2011. 1. sz., 79–82. p.

1288. Faragó Árpád: *A hangjátékirodalom újjáéledése*. Magyar Szó – Teátrum, 2011. február, 41. sz., 10. p.

1289. Fekete J. József: *Gion Kiotóban. Hetven éve született Gion Nándor*. Magyar Szó, Kilátó, 2011. január 29., 30., 21. p.

1290. Franyó Zsuzsanna: „*Ez a színház nem színház volt, ez egy nagy család volt*”. Magyar Szó – Teátrum, 2011. november, 47. sz., 10–11. p.

1291. Gerold László: *Utószó*. = Gion Nándor: *Műfogsor az égből. Összegyűjtött elbeszélések*. Noran Libro, Budapest, 2011. (Életmű 4.) 703–717. p.

1292. Horváth Futó Hargita: *Agyagból formált „történetek”*. Létünk, 2011. 4. sz., 114–121. p.

1293. Horváth Futó Hargita: *A Virágos Katona. Szöveg és kép egymásraíródása Gion Nándor Virágos Katona című regényében*. = Horváth Futó Hargita szerk.: *De historia urbis nostrae. Srbobran – Szenttamás – St. Thomas*. Szenttamási Népkönyvtár, Szenttamás, 2011. 122–129. p.

1294. Horváth Futó Hargita: *Kép és szöveg szimbiózisa és a képi narratíva „fordíthatósága” Gion Nándor Engem nem úgy hívnak című regényében*. = Csányi Erzsébet szerk.: *Habitus (6. Kontextus-konferencia 2011)*. Rezümékötet. Bölcsészettudományi Kar–Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2011. 7–8. p.

1295. Hózsa Éva: *A hiány sztereotípiái a huszadik század kilencvenes éveinek vajdasági magyar irodalmában és a szabadkai Kosztolányi-kultuszban*. Létünk, 2011. 4. sz., 103–113. p.

1296. KM: *Egy hét Gion Nándorral. Szókincsbővítő nyelvi versengést is szerveztek a táborozóknak*. Magyar Szó, 2011. július 28., 8. p.
A Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete irodalmi tábora.

1297. Lódi Gabriella: *Az ünnepkörök és a hozzájuk kapcsolódó népszokások szerepe, kulturális megnyilvánulása Gion Nándor Virágos Katona című regényében*. Tanulmányok, 44. füzet, 2011. 123–135. p.

1298. Nagy Magdolna: *Nem feledkeznek el Szenttamás szülötteiről.* Magyar Szó, 2011. február 3., 14. p.

1299. Szabó Sarolta: *Elbeszélésmód és történetvezetés Gion Nándor Virágos katonája című regényében.* = Blaschik Éva szerk.: *Emelt szintű érettségi 2011. Kidolgozott szóbeli tételek. Magyar nyelv és irodalom.* Corvina Kiadó, Budapest, 2011.

1300. Szarvas Melinda: „Zseniális családok” – Gion Nándor kötetét írt novellái. *Mint a felszabadítók.* Irodalomismeret, 2011/2. <http://irodalomismeret.hu/linkek/109>

1301. Szögi Csaba: *A mesélő.* Képes Ifjúság, 2011. február 2., 2612. sz., 20. p.

2012

1302. [– –]: *Jeles magyarországi vendégek Vajdaságban.* Magyar Szó, 2012. április 14., 15., 7. p.

Vajdasági körútja során Répás Zsuzsanna, Magyarország nemzetpolitikai helyettes államtitkára a Gion Nándor Emlékházba is ellátogat.

1303. [– –]: *Tíz éve hunyt el a bácskai Márquez.* Magyar Szó, 2012. augusztus 28., 9. p.

A www.konyves.blog.hu-ról átvett cikk.

1304. Benedek Miklós: *A hosszú téli estékre.* Képes Ifjúság, 2012. január 18., 2647. sz., 29. p.

Könyvbemutató (Mit jelent a tök alsó?)

1305. Benedek Szabolcs: *Gion Nándor és a szabadkőművesség.* Élet és Irodalom, 2012. június 29., 26. sz.

1306. Csányi Erzsébet: *A zsargonnyelvi kódváltás poétikai vonatkozásai a vajdasági magyar farmernadrágos prózában.* Hungarológiai Közlemények, 2012. 1. sz., 85–92. p.

Testvérem, Joáb.

1307. Horváth Futó Hargita: *Kép és szöveg szimbiózisa és a képi narratíva „fordíthatósága” Gion Nándor Engem nem úgy hívnak című regényében.* = Csányi Erzsébet szerk.: *Habitus. KONTEXTUS könyvek 6.* Bölcsészettudományi Kar–Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2012. 93–112. p.

1308. Juhász Rebeka: *Gion Nándor Olvasóverseny 2012.* Magyar Szó, 2012. június 15., 12. p.

2012. május 19-én Újvidéken tartották meg a Gion Nándor Olvasóverseny tartományi döntőjét a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete szervezésében.

1309. -Ká: Az aga, a Tuk és a Szív. Befejeződött a II. Gion Nándor Irodalmi Tábort Újvidéken. Húsz felső osztályos diák fejleszthette olvasási és szövegértési készségét az Apáczai Kollégiumban. Magyar Szó, 2012. augusztus 4., 5., 8. p.

A táborozók ellátogattak a szenttamási Gion-emlékházba, végigjárták a regényekből és elbeszélésekből ismert helyszíneket (Szív, Kálvária, Gavanski-féle vízimalom maradványa), Tuk feladatlapokat töltöttek ki és játszottak az emlékház udvarán.

1310. Kovács Blanka–Horváth Futó Hargita: *A karácsonyi ünnepkör dramatikus játéka* (Az angyali vigasság és a betlehemes játék). = Horváth Futó Hargita szerk.: *De historia urbis nostrae II. Srbobran – Szenttamás – St. Thomas*. Szenttamási Népkönyvtár, Szenttamás, 2012. 64–77. p.

1311. Iasko: *Ordas gyűrűben kis tál lakoma. Az 50 éves (Új) Symposion születése, harcai, szétverése*. Képes Ifjúság, 2012. január 25., 2648. sz., 6–7. p.

1312. Lódi Gabriella: *Az ünnepek előfordulása és funkciója Gion Nándor családregényében*. = Horváth Futó Hargita szerk.: *De historia urbis nostrae II. Srbobran – Szenttamás – St. Thomas*. Szenttamási Népkönyvtár, Szenttamás, 2012. 56–63. p.

1313. Lukács Melinda: *Filmörökségünk nyolcezer bádogdobozban. Vicsek Károly rendező: A filmtekerceket nem lehet letörölni, csak elpusztítani, például egy hangárban, a tévének forgatott anyagot más formában ítélték halálra: letörölték*. Magyar Szó, 2012. augusztus 11., 12., 8. p.

A Naplemente c. filmről.

1314. m. k.: *Vajdasági írók a könyvhéten. A 83. Ünnepi Könyvhetet ma délután 4 órakor Ferdinandy György József Attila-díjas író nyitja meg Budapesten, a Vörösmarty téren. Erre az alkalomra 95 anyaországi és határon túli kiadó 335 újdonságot jelentetett meg. Nem csak a magyar fővárosban, hanem több vidéki városban is felállítják a könyvsátrakat és ezeken a helyszíneken is alkalmuk lesz az olvasóknak találkozniuk a vajdasági írókkal is, dedikáltatni velük a megvásárolt köteteket*. Magyar Szó, 2012. június 7., 8. p.

Véres patkányirtás idomított görényekkel c. kötet a könyvhéten.

1315. Nagy Magdolna: *A gioni irodalmi hagyományok továbbéltetése. Gion Nándor szépirodalmi pályázatát hirdettek a szenttamásiak novella, regény, ifjúsági regény írására, illetve a jeles író műveinek szerb nyelvre való fordítására*. Magyar Szó, 2012. február 2., 9. p.

1316. Nagy Magdolna: *Kulturális érintkezés Gion-műveken keresztül. Pénteken, július 27-én, a vajdasági magyar irodalom napján díjkiosztás a szenttamási Gion Nándor Emlékházban.* Magyar Szó, 2012. július 24., 9. p.

A Gion Nándor Novellapályázat és Műfordítói Pályázat díjkiosztó ünnepségéről.

1317. Nagy Magdolna: *Egyszerű emberekről egyszerű vonalvezetéssel írni. Kovács Jolánkát, a Gion Nándor Szépirodalmi Pályázat és az azonos nevű műfordítói pályázat első helyezettjét kérdeztük.* Magyar Szó, 2012. július 28., 29., 8. p.

1318. Nagy Magdolna: *„Gion-szövegeken nőttünk fel”. A vajdasági magyar irodalom ünnepe – Szenttamáson átadták a Gion Nándor Szépirodalmi és Műfordítói Pályázat díjait.* Magyar Szó, 2012. július 28., 29., 8. p.

1319. Paracki László: *Rangos vendégek a szenttamási Gion-émlékházban.* Magyar Szó, 2012. április 17., 15. p.

Vajdaságban tett körutat Répás Zsuzsanna, Magyarország nemzetpolitikai helyettes államtitkára. Ellátogatott Csantavérre, Tornyosra, Kúlára, Szenttamásra a Gion Nándor Emlékházba és Törökbecsére.

1320. Paracki László: *Megemlékezés Gion Nándor halálának évfordulóján.* Magyar Szó, 2012. augusztus 30., 9. p.

1321. Pressburger Csaba: *A regény titkos arca. Esterházy Péter író a magyar irodalom megújítását kiváltó, Vajdaságból jövő szellemi hatásokról, a fordítás teremtő jellegéről és az olvasókhöz fűződő viszonyról (Esterházy Péter Kossuth-díjas író volt a vendége szerdán az Újvidéki Művelődési Központnak. Az irodalmi est apropóját a tavaly szerb fordításban is megjelent A szív segédigéi című regénye adta).* Magyar Szó, 2012. június 30., július 1., 7. p.

Gion Nándor hatása Esterházy Péter munkásságára.

1322. Silling István: *Barangolások Nyugat-Bácskában. Művelődéstörténeti földrajz szülőföldemről.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2012.

1323. Tari László: *Irodalmi találkozók képei. Fotódokumentumok az 1974–1994 közötti zentai irodalmi életről.* Magyar Szó, 2012. április 23. 9. p. (Üveggolyó melléklet)

A fotókiállítás, amelynek egyik fényképén Gion Nándor és Vera Tomin, a zentai könyvtár akkori vezetője látható egy 1978-ban tartott irodalmi esten a zentai könyvtárban, a Thurzó Lajos Művelődési-oktatási Központ, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet és a Népi Technika Községi Szervezetének keretében működő Zentai Fotóklub szervezésében valósult meg.

- 1324.** Tóth Tibor: *A gioni novella folytatása*. Hét Nap, 2012. augusztus 1., 37. p.
A Gion Nándor Szépirodalmi és Műfordítói Pályázat díjkiosztása.
- 1325.** Velez Martina: *Gion Nándor emlékére szépirodalmi pályázatot hirdettek. Sajtótájékoztatót tartottak az író szenttamási szülőházában*. Képes Ifjúság, 2012. február 8., 2650. sz., 5. p.
- 1326.** Velez Martina: *Gion Nándor Napok*. Képes Ifjúság, 2012. március 28., 68. évf., 2657. sz., 5. p.

NÉVMUTATÓ

- Ábrahám Irén 402, 411
Ács József 804
Ács Károly 247, 313, 371, 556, 579, 765, 774
Ács Margit 604, 966, 975
Ádám Olga 314, 376, 378, 379
Ágoston Vilmos 836
Aladics János 491, 629, 704, 723
F. Almási Éva 977
Ambroziewicz, Ewa 351, 352
Ambrus Lajos 1011
Anđelković, Dušan 202
Anđelković, Mirjana 1107
Andorai Péter 416
András Ferenc 410, 411, 412, 681, 682, 751, 753
Andrić Edit 1179
Anger Zsolt 415
Aničić, Darinka 280, 353
Antal Miklós 420
Antall József 247
Antić, C. 630
Antić, Miroslav 240, 606
Apró István 837
Apró Zoltán 316, 409, 414
Árok Ferenc 413
Árpás András Dániel 1180
Árpás Károly 986, 1012, 1054, 1055, 1084, 1108, 1180, 1181, 1182, 1183, 1194, 1195, 1196, 1197, 1206, 1210, 1211, 1243, 1275, 1280, 1281, 1282
Árvas János 198
Avar István 384, 385
- Baba, Ioan 934
Babarczy Katica 1183
Babić, Seja 335, 336
Bacsó Péter 681
Bada István 766, 852, 924, 1283

Bada Johanna 852, 924
Bagarry Nicole 275
Bagi Ferenc 503
Bajsić, Zvonimir 311
Bakonyi Péter 277
Bakos Mónika 414
Bakota Árpád 396, 398, 413
Balázs Áron 401, 402, 403, 407
Balázs Attila 247, 313, 419, 876, 1013, 1128
Balázs Piri Zoltán 374, 375, 378, 380, 381, 382, 383, 386, 392, 393, 394, 398
Balázsi Gyula 404
Bálint Béla 572
Bálint György 204, 289
Bálint Hajnalka 376, 382
Bálint István 15, 301, 305, 466, 573
Bálint Sándor 785, 786, 805
Balkay Géza 404
Bálint György 185
Balog Éva 414
Balogh István 853
Bambach Róbert 631, 1147
Bán János 404, 416
Banka Lívია 392, 393, 394
Bánné Bolyky Zsuzsa 420
Bányai Éva 1056
Bányai János 19, 289, 370, 444, 467, 468, 476, 492, 504, 519, 556, 558, 574, 579, 683, 1014, 1057, 1144, 1244, 1253
Barácius Zoltán 1001
Baranyi Anna 876
Baranyai Júlia 1176
Barbulov, Doru 390, 396
Barcsi Tamás 1185
P. Barta Etelka 71
Bartalis Imre 319
Bartuc Gabriella 724, 746, 747, 748, 749
Bašić, Ilija 414
Básti Júlia 783
Bata Imre 605, 684
Bata János 1284
Batári Gábor 323
Becher, Johannes Robert 200
Bécsi Zsófia 1185
Becsy András 925

- Bécsy Tamás 515
Beke György 230
Békés József 412
Béládi Miklós 685
Bélteki Melinda 419
Bence Erika 306, 308, 976, 987, 1001, 1129, 1130, 1148, 1149, 1150, 1151, 1184,
1185, 1186, 1187, 1212, 1213, 1245, 1246, 1268
Bencze Ferenc 414
Bene Zoltán 1211
Benedek Miklós 1304
Benedek Szabolcs 1305
Benkő Ákos 482, 493, 520
Benkő Gyula 399
Bényei Tamás 910, 926, 962
Berber, Stojan 834
Bereczky Zoltán 412
Berényi Ilona 1285
Béres Ilona 384
Beretka Csáby Éva 1247
Berkes Erzsébet 521
Bernjak, Elizabeta 338
Bertók Rózsa 1185
Bessenyei Emma 416
Bessenyei Ferenc 385
Beszédes István 247
Beszédes Valéria 807, 1248
Besson, Pascal 275
Bezerédi Zoltán 411
Bicskei Elíz 392
Bicskei István 372, 385, 390, 394, 396, 406
Bíró Alekszandra 407
Birtalan Győző 322
Blagojević, Ljiljana 409
Blaschtik Éva 1299
Blaskó Péter 400, 405
Bobán László 71
Bocskovics Rózsi 379
Bodnár Gyula 417
Bodnár Mihály 750
Bodnár Norbert 419
Bódogh Pál 389
Bodor Ádám 275, 874
Bodor Anikó 991, 1001, 1022

- Bodor Tibor 363
 Bodrits István 579
 Bodrogvári Ferenc 371
 Bogdánfi Sándor 430, 445, 522, 1176
 Boglya Sándor 420
 Bognár Antal 313, 764, 765, 927, 1015
 Bokor Ildikó 400
 Bor Zoltán 399
 Borbély János 337, 686
 Borbély Sándor 914, 1004
 Bordás Győző 559, 576, 577, 578, 579, 606, 607, 608, 609, 610, 632, 633, 634,
 635, 654, 655, 656, 670, 671, 686, 751, 752, 753, 809, 821, 852, 1001, 1214
 Bori Imre 254, 255, 257, 293, 296, 298, 299, 302, 338, 370, 384, 431, 446, 447,
 463, 469, 470, 471, 472, 494, 505, 506, 507, 543, 579, 580, 621, 636, 687, 744,
 745, 764, 767, 774, 852, 863, 967, 1058, 1059, 1152
 Boros László 386, 392, 394, 420
 T. Boskovsyki, Petar 562
 Bosnyák István 289, 291, 448, 449, 560, 563, 610, 623, 632, 634, 688, 852, 988,
 1060, 1176
 Botlik József 822
 Bozó László 384, 385, 389, 393, 394, 790, 826
 Bölcskei Andrea 1186
 Böndör Pál 247, 745
 Börcs Sándor 414
 Brajović, Voja 409
 Brasnyó Erzsébet 64
 Brasnyó István 370, 765, 1176
 Brecht, Bertold 181
 Broz, Josip Tito 233, 234
 Bubert, Marc 275
 Bujtor István 411
 Bulatović, Milena 391
 Bunyik Zoltán 1096
 Burány Béla 1001
 Burány Nándor 450, 473, 852, 1176
 Burkus Valéria 562
- Čapko, Joakim 562
 Chalvin, Antoine 96, 346
 Charaire, Véronique 275
 Čipčić, Vesna 409
 Cottençon, Fanny 411
 Cvejín, Tatjana 562

- Czékmány Anna 1061
Czére Béla 611
Czigány Lóránt 725
Czine Mihály 635
- Csák Gyula 1016
Csáki Judit 637
Csáky S. Piroska 852, 899
Csala János 414
Csányi Erzsébet 287, 1160, 1179, 1193, 1249, 1250, 1251, 1261, 1262, 1263,
1286, 1287, 1294, 1306, 1307
Csaplár Vilmos 275
Császár Gyula 325
Császár Tibor 612
N. Császi Ildikó 1186
Csellár Réka 397
Cserna-Szabó András 11230
Csernik Árpád 401, 402, 403
Csiffáry Tamás 989
Csiki László 275
Csík György 407
Csikós György 401, 402, 403
Csíkos Zsuzsa 71
Csipak I. Ibolya 787
Csiszár Gábor 412
Csizma Zoltán 411
Csonka Erzsébet 419
Csonka Richárd 397
Csoóri Sándor 1046
Csorba Béla 247
Csordás Árpád 71
Csordás Mihály 556, 638, 706, 726, 754, 767, 810
Csuka Zoltán 523
- Daróczi Zsuzsa 385, 406
Darvas László 275
Dávid András 852
Deák Ferenc 370, 535, 613, 614, 632, 634, 1144, 1176
Demjén Erzsébet 404
Dér Attila 411
Déry Tibor 183, 211
Dési Ábel 561
Dévavári Dér Zoltán 474, 484, 495, 544, 615, 639, 640, 705, 853

- Devecseri Gábor 201
 Diklić, Arsen 671
 Dobás Kata 1153
 Dobai Péter 275
 Dobi Jolanda 71
 Dóczy Péter 399, 408
 Dombóvári Ferenc 368
 Dominquez, Berta 411
 Domján Edina 412
 Domokos Mátyás 25, 27, 272, 282, 290, 838, 881, 895, 928, 929, 1031, 1154
 Domonkos István 180, 370, 423, 438, 476, 482, 489, 621, 652, 660, 1144
 Domonkos László 788, 789
 Donnert Károly 412
 Dorđević, Aleksandar 391
 Dorić, Radoslav 406, 634, 949
 Dormán László 430
 Dorogi Zsigmond 389
 Dózsa László 412
 Döbrei Dénes 386
 Dömölky János 413, 752
 Dömötör Edit 1017
 Duba Gyula 562, 1018
 Dudás Eszter 397
 Dudás Károly 313, 727, 765, 852, 1019, 1020
 Dufeuilly, Joëlle 275
 Dujmovics György 71
 Dunai Tamás 389
 Duraku, Nebil 562
 Duranci, Bela 804, 806, 1001
 Đurić, Aleksandar 391
- Eck T. Imre 417
 Ecséri Judit 419
 Elek Tibor 34, 356, 947, 1021, 1062, 1085, 1131, 1155, 1156, 1188, 1215, 1216,
 1217, 1218, 1219, 1220, 1221, 1237, 1241, 1252
 Elor Emina 407
 Élő Rudolf 414
 Erdeljanin, Anđelko 562
 Erdélyi Erzsébet 172, 268, 864, 865, 866, 867, 868, 882, 990
 Érdiné Szabó Márta 412
 Erős Zoltán 1086
 Erőss Viktória 275
 Esterházy Péter 275, 783, 1321

Fábián Péter 854
Fábián Zoltán 384
Faragó Árpád 315, 377, 386, 389, 413, 1001, 1288
Farkas Árpád 230
Farkas Margit 414
Cs. Farkas Mihály 414
Farkas Zsuzsa 1253
Fazekas István 405
Fazekas Júlia 415
Fazekas Tiborc 1133
Fazlić, Hasan 336
Fece, Ivan 314, 373
Fehér Ferenc 313, 371, 483, 496, 545, 562, 581, 582, 621, 765, 852, 1176
Fehér György 318, 416
Fehér Kálmán 370, 451, 582, 1253
Fehér Katalin 790
Fehér Magdolna 869
Fehér Rózsa 870
Féja Géza 524, 616
Fejér Gyula 163
Fejes Endre 197, 216, 275
Fejes György 315, 374, 375, 378, 383, 386, 389, 393, 413
Fekete Elvira 546, 560, 563
Fekete J. József 33, 755, 769, 871, 991, 1001, 1022, 1023, 1024, 1025, 1109, 1157, 1158, 1189, 1254, 1255, 1289
Fekete Vince 1205
Fényes Péter 397
Fényi István 1105
Fenyvesi Ottó 247
Ferdinandy György 275, 641, 874, 883, 930, 1314
Ferenc Ágota 407
Ferenc Judit 407
Ferenczi Jenő 372, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 386, 390, 392, 393, 394, 406, 413
Figura Terézia 401, 402, 403
Filippinyi Éva 387, 388, 395
Firanji Maria 354
Fischer Károly 315, 372, 373, 378, 381, 383, 386, 390, 392, 393, 394
Fodor Géza 272
Fodor Sándor 230
Fogarassy Miklós 617
Fonyó István 404
Forgács Iván 756

- Földi László 386, 392, 409, 413
Franczia Dániel 408
Franyó Zsuzsanna 748, 884, 1001, 1087, 1088, 1092, 1134, 1290
Fülöp Béla 1256
Fülöp Éva 1132
Fülöp Gábor 389, 791, 792
Fülöp György 416
Fűzfa Balázs 885
Füzi László 265, 931, 948, 1026, 1027, 1110, 1111, 1159, 1190
- Gábor Andor 206
Gábor Balázs 411
Gábor Judit 417
Gács Anna 932
Gál Mihály 414
Gálfalvi György 1028
Gálffi László 416
Galkó Balázs 399, 404
Garaguly István 414
Gardinovački, Stevan 409
Gáspár György 1102
Gáspár Sándor 397, 405
Gazdag Judit 408
Géczi Lajos 823
Genet, Jean 744
Gerencsér Zsuzsanna 319, 321, 322, 324, 325
Gergely Erzsébet 208
Gerich Endre 376
Gerold László 35, 36, 429, 432, 433, 453, 454, 455, 475, 508, 642, 657, 658, 707, 708, 709, 775, 802, 804, 824, 825, 831, 832, 839, 852, 911, 949, 992, 1063, 1112, 1135, 1176, 1191, 1192, 1222, 1223, 1239, 1246, 1291
Gez, Joakim 414
Gieler Csaba 412
V. Gilbert Edit 1142
Gimpel Tibor 855
Gion Juba Eszter 421
Gionné Gallai Teréz 421
Giric Attila 394, 401, 403
Gobby Fehér Gyula 215, 313, 583, 632, 802, 804, 874, 1029, 1030, 1088, 1176
Góbor Béla 856
Goda, Mihajlo 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 390, 396
Goidár László 416
Gombár Imre 414

- Gonda János 420
Górecka, Anna 345
Gothár Péter 783
Görömbei András 260, 525, 672, 728, 873, 886, 978, 980, 984, 993
Gremesperger László 912
Grendel Lajos 275, 643
Grezsa Ferenc 793, 968
Grisza Valéria 376
Gróh Gáspár 933
Gubás Ágota 689
Guelmino János 915
Guelmino Sándor 618, 644
Gulyás József 1144
Guy, Foissy 314
- Gyabronka József 397
Gyarmathy Livia 783
Gyarmati József 71
Gyarmati Kata 407, 1135
Gyenes Zita 386
Gyeskó Ágnes 912
Gyimesi László 326
Győri Emil 405
Gyurcsik Mária 325
- Hajdú Gergely 840
Hajdú Ráfnis Gábor 584, 729
Hajnal Gábor 200
Halmy György 420
Harag György 744
Harkányi Endre 397, 404
Hatvani Dániel 562
Haumann Petra 404
Havas Péter 318, 416
Hegedűs Antal 745
Hegedűs D. Géza 404
Hegedűs Géza 195
Hegedűs Mária 263, 267, 269, 273
Heller, Joseph 315
Helyei László 399
Herbut Anikó 950, 1089, 1090, 1091
Herceg János 245, 246, 370, 371, 456, 485, 515, 585, 635, 770, 832, 1064
Herendi János 414

Herman Levente 326
Hernádi Miklós 476
Hernyák György 396, 401, 402, 403, 744, 1092
Heves László 420
Hirsch Tibor 757
Hódi Éva 1114, 1123
Hódi Sándor 764
Hoffman Viktória 659
Holdosi József 1132
Horkai Rózsa 405
Hornyák Ferenc 1001
Hornyik György 1176
Hornyik Miklós 247, 259, 427, 434, 435, 660, 673, 1031, 1032, 1224
Horpácsi Sándor 645, 900
Horváth Adrienne 419
Horváth Futó Hargita 1137, 1160, 1193, 1225, 1226, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261, 1262, 1263, 1292, 1293, 1294, 1307, 1310, 1312
Horváth Géza 377
Horváth György 420, 901
Horváth József 315, 375, 378, 380, 381, 383, 386, 392, 394
Horváth László 408
Horváth Mátyás 690
Horváth Sándor 400, 404
Horváth Zsuzsanna 419
Hózsa Éva 286, 1033, 1065, 1066, 1067, 1068, 1093, 1113, 1114, 1136, 1137, 1194, 1225, 1227, 1258, 1295
Hristić, Zoran 406
Hronec, Vitazoslav 669, 670, 679
Hunyadi Csaba Zsolt 285
Hupkó István 409, 413, 692
Huszár László 347, 355, 404, 859
Huszta Dániel 407
Huszta Rózsa 994, 995, 996

Ilić, Srđan 414
Illés Andrea 1069
Illyés Gyula 205
Infantyijev, Vlagyimir 562
Ispánovics Csapó Julianna 880, 1137, 1258
Ivak, Jan 414
Ivkov, Boško 667
Izso Tamás 419

- Jakobsz István 826
Janković, Dragoslav Maks 406
Janković, Pavle Šole 730
Janovics Erika 407
Jaskierny, Teresa 344
Jeli Ferenc 411, 418, 681, 682, 783, 787
Jeli Viktória 411
Jelisavić, Đorđe 409
Jeney Zoltán 415
Jeszenszky Iván 329
Jocić, Ljubiša 562
Joler, Predrag 313
Joó László 367
Jordán Tamás 412
Jović, Dragan 391
Jókai Anna 275
Juhász Dósa János 997
Juhász Erzsébet 526, 527, 764, 774, 831, 832, 1176
Juhász Ferenc 967
Juhász Géza 257, 370, 478, 497, 586, 587, 588, 731, 935, 969
Juhász György 418, 841, 1228
Juhász Jácint 389
Juhász Rebeka 1308
Jung Károly 313, 498, 765, 802, 804, 807, 831, 832, 852, 1253
Junger Ferenc 589
- Káich Katalin 758, 1147
Kakas József 619
Kákonyi Tibor 394
Kalapáti János 382
Kalapis Zoltán 64, 1034
Kállai Ferenc 411
Kamenarović, Gordana 391
Kanjuh, Miron 337
Kántor Lajos 16, 590, 661, 662, 1070
Kányádi Sándor 227
Kapecz Zsuzsa 275, 874
Kapitány László 8, 9, 10, 12, 14
Karadžić, Vuk 313, 807
Karátson Endre 275
Kardos Ibolya 392
Kardos Krisztián 407
Kari Györgyi 399

Károlyi Csaba 913
 Károlyi Mihály 783
 Kartag Nándor 1071
 Kassai Georges 275
 Katona Imre József 399
 Katona János 412
 P. Keczei Klára 759, 760
 Kende János 410, 411, 681, 681
 Kende Júlia 416
 Kerekes Valéria 392, 396, 398
 Keresztes Csaba 411
 Kertész Ákos 275
 Kéri Kitty 415
 Ketig, Tomislav 582
 Kibédi Varga Áron 591
 Kinka Rita 744
 Kis Erzsébet 71
 Kiss Ákos 418
 Kiss Benedek 326
 Kiss Éva 979
 Kiss Géza 323
 Kiss Júlia 375
 N. Kiss Júlia 311, 314, 382, 389
 Kiss Márton 419
 Kiss Noémi 1230
 Kojadinović, Rade 391
 Kojić Csákány Erzsébet 307
 Kocsis Árpád 1264
 Koczka András 419
 Kokla Tiiu 177, 350
 Kollár Árpád 1094
 Kolmanič, Karolina 562
 Kolozsi Tibor 477, 499, 1176
 Kolozsvári István 411
 Kolozsvári Papp László 275
 Koltai János 416
 Koltai Jenő 418
 Komáromi Gabriella 674, 902, 914, 952, 1004, 1115
 Komáromi József Sándor 221
 Komáromi Sándor 408
 Koncz Gábor 405
 Koncz István 511, 802, 1253
 Konrád Antal 397

Kontra Ferenc 247, 691, 874, 915
Koós Gabriella 1195
Kopeczky Csaba 547
Kopeczky László 371, 489, 562
Kornis Mihály 275
Kósa Noémi 412
Kosárszky Péter 389, 405
Koscsisák András 408
Kószó Ágnes 771
Kotroczó Máté 408
Kovács Ágnes 415
Kovács Ákos 420
Kovács András 783
Kovács Attila 412
Kovács Blanka 1310
Kovács Eszter 953
Kovács Frigyes 375, 382, 398
Kovács György 230, 410
Kovács Gyula 418
Kovács Imre 320
Kovács Jolánka 1229, 1317
Kovács Katalin 389
Kovács Lajos 1265
Kovács László 418
Kovács Lea 280, 353
Kovács Nándor 509, 528
Kovács Nemes Andor 407
Kovács Nóra 411
Kovács Viktor 330
Kozák András 389
Kölgyesi György 414
Kőmíves Sándor 404
Körmendy Zsuzsanna 273, 274, 276, 278
Kőrösi Zoltán 275
Kőrössi P. József 283, 1110
Krábesz Gréta 71
Kralj, Petar 409
Krasznahorkai László 275
Krlježa, Miroslav 182, 424, 634
Kubik Anna 416
Kujundžić, Miodrag 710
Kukorelly Endre 275
Kulcsár Péter 400

Kulcsár Szabó Ernő 875, 887
 Kulić, Josip 340
 Kulin Ferenc 664
 Kun Vilmos 420
 Kund Tamás 419
 Kurucz Gyula 348, 529, 548
 Kurucz Sándor 412, 418, 420
 Kutasy Ferenc 400

 Laczkó András 592
 Ládi István 71, 478, 671, 692, 693, 732
 Ladik Katalin 314, 413, 745
 Lajber György 811
 Lakatos Mihály 1161
 Lakner Edit 386
 Lakó Tibor 412
 Lalić, V. Ivan 654
 Lánicz Irén 1072
 Láng Balázs 389
 Láng Zsolt 1095, 1230, 1266
 Lantos György 418
 László Sándor 372, 386, 390, 392, 393, 401, 402, 403
 Latinović, Petar 671
 Latyák Gyura 582, 679
 Lavró Ferenc 372, 390, 393
 Lázár Kati 415
 Légrádi Gergő 389
 Lehoczky Orsolya 399
 Lénárt Mária 416
 Lengyel Balázs 261, 262, 290
 Lengyel Gábor 409, 414
 Lengyel Péter 275
 Lesná, Marta 258, 333, 341
 Leuilly, Laurence 275
 Lévay Endre 562, 569, 615, 711
 Lipták Jeanne 408
 Liskai Károly 404
 Lódi Gabriella 1297, 1312
 Losonci Teri 412
 Lőrincz Lajos 314, 315, 375, 381, 383
 Lovas Ildikó 1279
 Lovas István 64, 71
 Luffy Kati 936

Lukács Melinda 1313
Lukač, Stjepan 280, 353
Lukić, Sveta 4, 5, 6, 310

Mádi Szabó Gábor 405
Magyar Attila 401, 402, 403
Major Anna 397, 400
Major Nándor 438, 482, 1001
Major Sándor 417
Majoros Róbert 407
Majoros Sándor 888, 1035
Mák Ferenc 802, 804, 842, 843, 844, 1036
Maksay Helga 405
Malčić, Ivan 391
Málnay Zsuzsa 399
Mándy Iván 219, 275, 290, 1065
Mann, Jolan 280, 353
Mann, Thomas 36, 192, 210
Margócsy István 937
Máriás Endre 1116, 1138
Marković, Aleksandar 391
Márkus Béla 486, 530, 549, 564, 916, 954, 980, 1117
Maros Miklós 1037
Máté László 411
Matjevics Lajos 676
Matisa Erika 413
Matuska Márton 71
Mátyás István 264, 565
Maurits Ferenc 7, 13, 21, 712, 804, 1038, 1244
Mécс Károly 412
Meixler Ildikó 400
Ménesi Gábor 1267
Merković, Lazar 332
Mertz Tibor 399
Mess Attila 401, 403
Mészáros Károly 208
Mészáros Mária 295
Mészöly Miklós 275
Mezei Kinga 407, 1135, 1138
Mezei Szilárd 407
Mezei Zoltán 414
Mihajlović Annamária 414
Mihály Pál 410

Mihályi Katalin 1268
Mihályi Lajos 384, 385
Mikola Gyöngyi 1162
Mikó Zsolt 419
Mikus Csaba 407
Millet Rozsa 275
Moharos Attila 420
Molnár Anikó 408
Molnár Cs[ikós]. Attila 531
Molnár Eleonóra 1096
Molnár László 408
Molnár Rita 1139
Molnár Zsófia 1097
Molnos Emilie 275, 349
Moncorgé Patricia 275
Monori Lili 411
Morvai Ferenc 392, 393, 394, 398, 401, 402, 403
Morvai Károly 370, 371, 414
Móser Zoltán 927
Mrožek, Slavomir 744
Mudrinski, Dušan 1098
Muller Jean-Léon 275
Munjin Andrea 1196

Nádas Péter 275, 874
Nádor Tamás 675
Nagy András 1073
Nagy Emese 908
Nagy Franciska 251
Nagy Gábor 281
Nagy Ildikó 1197
Nagy István 406, 413
P. Nagy István 247
Nagy Izabella 826
Nagy Lajos 199
Nagy László 417
Nagy Magdolna 1140, 1163, 1164, 1198, 1231, 1232, 1233, 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1274, 1298, 1315, 1316, 1317, 1318
Nagy Tibor 419
Nagyellért János 311, 314, 315, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 608, 744
Nagypál Gábor 401, 402, 403, 407
Nárai Bálint 414

- P. Náray Éva 794, 804, 827
Német Attila 407
Németh Árpád 413, 1141
Németh Ervin 408
Németh Ferenc 1165, 1199, 1234
Németh Gábor 411
Németh István 228, 231, 247, 371, 615, 621, 744, 765, 774, 852
Németh Margit 414
Neumann László 417
Niemczinowski, Zbegniew 562
Nikodémusz, Elli 198
Nikolić, Božidar 409
Nobel Iván 172, 268, 864, 865, 866, 867, 868, 882, 990
Novák Anikó 1166
Novaković, M. 634
Nušić, Branislav 634
- Obradović, Dositej 670
Obrenović, Aleksandar 918
Odorics Ferenc 696, 833, 917
Olasz Balázs 411
Olasz Sándor 697, 889, 955, 1075
Ónody Éva 1040
Orešković, Želimir 634
Oszter Sándor 404
Osztoivits Ágnes 890
Osztrogonác Iván 71
Otašević, Branka 761
Óvári Lajos 681
Ozsváth Sándor 812
- Ökrész Ottó 386
Öreg Dezső 593
Örkény István 744
- Pádár Éva 908
N. Pál József 970, 1074, 1099
Pál József 820
Pályi András 1235
Pannonhegyi Katalin 845
Pap Endre 64, 71
Pap József 313, 371, 579, 582, 649, 745, 765, 1001, 1253
Pap Zoltán 315

Papp Ágnes Klára 846, 1100, 1142, 1200
 Papp Éva 416
 Papp Gábor 71
 Papp György 713, 991, 998, 1001, 1022
 Papp Richárd 1167
 Papp Tünde 376
 Papp Zoltán 400
 Paracki László 1319, 1320
 Parti Nagy Lajos 275, 874
 Páskándi Géza 620
 Pásthly Mátyás 402, 403, 406, 413
 Pastyik László 635, 1064
 M. Pásztor József 694
 Pásztor László 500
 Pataki Ági 389
 Pataki László 413, 915
 Pathó István 404
 Pató Imre 511
 Paulik Mária 420
 Pavlović, Miodrag 190
 Pécsi Györgyi 32, 972, 1041, 1168, 1169
 Penavin Olga 676, 765, 1001
 Penovác Endre 876
 Penovác Károly 1139
 Penovác Náray Éva 733
 Péntek Orsolya 1170
 Perendy László 411
 Péter László 20, 765
 Peteršič, Vlado 338
 Petković, Mirko 391
 Petkovics Kálmán 579
 Pető Györgyi 309
 Petőfi Sándor 205
 Petrović, Boško 669, 670
 Petrović, Branka 409
 Petrović, Miodrag 391, 409
 Petrović, Senka 1173
 Petrovics Ágnes 418
 Petrovics Emil 411
 Pintér Lajos 256, 265, 371, 532, 550, 594, 621, 663, 664, 698, 714, 813, 828, 857, 877, 1042
 Pintér Molnár Edit 307
 Pisarev, Đorđe 814

- Pisarska, Krystina 344
Podolszki József 1144, 1201, 1253
Pók Lajos 200,
Pomogáts Béla 266, 487, 646, 699, 891, 981, 982, 1236
Pongó Gábor 407
Pop, Pavel 341
Popnovakov, Dragomir 679
Popović, Jovan Sterija 634
Porogi András 874
Pós Sándor 397, 404
Pósa Zoltán 999
Posta István 309
Poszler György 209
Pulisak, Mihajlo 414
Puskás Zoltán 401, 403, 407
- Ráckevei Anna 405
Rácz Péter 420
Radanyi Dominique 275
Radics Viktória 1043
Radó Denise 399
Radonjić, Miroslav 815, 918
Radović, Vesna 406
Radujkov, Radomir 613, 614
Rajhona Ádám 405
Ramacs, Mihál 734
Ras, Eva 409, 671
Reinhofer, Vladimir 562
Reményi József Tamás 1101, 1171, 1237
Répás Zsuzsanna 1302, 1319
Reuter Lajos 816
Réz Pál 279
Rocheftort, Jean 411
Romhányi Ibi 315, 372, 375, 376, 378, 379, 380, 381, 383
Róna István 321
Rostás Antal
Róth Gizella 414
Ruškuc, Svetislav 340, 391
- Salamon István 284
Salamon József 407
Salyámosy Miklós 208
Sándor János 744

Sánta Ferenc 214
 Sántha József 1172
 Sántha Sándor 372, 373, 374, 380
 Sára Balázs 415
 Sára Sándor 241, 317, 415
 Sári László 277
 Sárosi Károly 294
 Sárospataki István 744
 Sarusi Mihály 903
 Schaffer, Peter 744
 Schell Judit 416
 Schlosser, Christine 1202
 Scotti, Giacomo 562
 Sebes Katalin 270
 Sebők Zoltán 247
 Šećerović, M. 634
 Sellő Hajnal 415
 Seprődi Kiss Attila 400
 Serer Lenke 71
 Seres József 652
 Siflis Klára 1000
 Silling István 1322
 Simin Magda 679
 Simin, N. 735
 Simon Mihály 393
 Simonyi Balázs 359, 421
 Sinkó Ervin 424, 632
 Sinkó István 315, 374, 375, 377, 383, 392, 406
 Sinkovits Imre 384
 Sinkovits Péter 956
 Sipos András 419
 Sirmér Zoltán 407
 Skirecki, Hans 348
 Smit Edit 1001, 1002, 1003, 1044, 1045, 1046
 Šmit, Milan 391
 Solténszky Tibor 405
 Soltis Lajos 406, 411
 Solymosy Kurunci Viktória 300
 Solymosy Lajos 300
 Somlyó György 196
 Somogyi Bence 408
 Somos Béla 973
 Soretić, Feđa 332

- Sós Endre 208
Sovény Károly 315, 375, 377, 382, 392
Spiró György 275
Stamenković, Miroslav 414
Stanyó Károly 414
Stefán Oszkár 18
Stefanovics Ádám 420
Stepanov, Sava 804
Stepanović, Stanislav 372
Stojičić, Dušan 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 386, 391
Stojkov, Milan 414
Subić, Radoslav 892, 1143
Sudarski, Đorđe Red 562, 795
Sulhóf József 220
Sumonyi Papp Zoltán 404
Šušnjar, Stanko 744
Sütő András 229, 275, 744
Sütő Csaba András 1203
- R. Szabados Tamás 817
Szabó Éva 404
Szabó Gyula 384, 385
Szabó István id. 406
Szabó István ifj. 632, 634
G. Szabó Judit 826
Szabó László 411, 681, 682, 757, 783, 787, 809, 1001
Szabó Magda 1079
Szabó Margit 407
Szabó Palócz Attila 1047, 1204
Szabó Sándor 389
Szabó Sarolta 1299
Szajbély Mihály 737, 829
Szajkó István 818, 876
Szakácsi Sándor 411, 415
Szakolczay Lajos 552, 566, 647, 648, 738, 1048
Szakonyi Károly 250, 803
Szálás Tímea 414, 811
Szántó Márta 1049, 1118
Szarvas Melinda 1300
Szávai Géza 700
Szávai János 567, 665, 739
Szécsényi Ferencné 411
Szederkényi Miklós 420

Szegedy-Maszák Mihály 1174
Székely B. Miklós 411
Székely Éva 941
Szekér Endre 265, 957
Szekeres Knéfély Klára 807
Szekeres László 764
Szél Olivér 414
Szeles Károly 256
Szeli István 242, 243, 257, 297, 301, 303, 305, 340, 556, 653, 774, 1001
Szeli Miklós 71
M. Szemerédi Magda 533, 534
Szende Thomas 349
Szent Száva
Szepesi Attila 847
Szerb Antal 193, 207, 289
[Szerb]horváth György 421, 901, 951, 958, 1119, 1120, 1205, 1239
Szigeti Lajos Sándor 911, 983
Szilágyi V. Ferenc 1078
Szilágyi István 404, 411, 414, 1132
Szilágyi Károly 256, 1238
Szilágyi László 370, 371
Szilágyi Márton 848, 904, 940, 1121
Szilágyi Nándor 392, 393, 394, 401, 402, 403, 407, 413
Szilágyi Virgil 318, 416
Szilágyi Zoltán 376, 382
Szilágyi Zsófia 941, 942, 1079, 1122
Szirák Péter 984, 1079
Szirmai Károly 440
Szirtes Ági 389, 404
Szkenderovics Károly 372, 390, 393
Szkopál Béla 315, 372, 374, 377, 378, 379, 380, 381, 383
Szlancsik Enikő 1275
Szloboda János 1050, 1123
Szloboda Tibor 401, 402, 403
Szondi György 1212
Szögi Csaba 1301
Szőke Ágnes 1206
Szöllősi László 407
Szöllősy Klára 200
Sztáncsics András 223
Szűcs Imre 490, 623, 740
Tábori Nóra 411
Tahi József 397

Takács Imre 375, 378, 382
Takáts Ferenc 858, 1076
Takáts György 397
Tallósy Irén 414
Tamás Benedek 404
Tamás István 1115
Tánczos Tamás 400
Tandori Dezső 275
Tápai Kornélia 392
Tar Sándor 275
Tari László 1323
Tarján Tamás 419, 772, 943, 1004
Tárnok Zoltán 288
Taxner-Tóth Ernő 701
Temesi Ferenc 275
Terék Julianna 409
Tettamanti Béla 28
Thomka Beáta 247, 1240
Tišma, Aleksandar 669, 670
Toldi Éva 773, 774, 905, 944, 959, 960, 1102
Tolnai Ottó 180, 247, 423, 476, 621, 632, 764, 1176
Tolnay Miklós 404
Tomán László 479, 624
Tomin Vera 1322
Toóth H. Zsolt 945, 1005
Topalov Vasilije 915
Torba Zsuzsanna 1125
Tornai József 1046
Torok Csaba 562, 625, 650, 651, 666, 667, 678
N. Tóth Anikó 938, 939, 971
Tóth Andor 1077
Tóth Barnabás 358, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 369, 421, 1116
Tóth Emese 878
Tóth-Glemba Klára 1124
Tóth István 412
Tóth József 399
Tóth László 384, 385
Tóth Loon 414
Tóth Tibor 372, 390, 1324
Török Margit 893
Törköly István 71
Törteli László 386, 392, 398
Trintignant, Jean-Louis 411, 756

Tripolszky László 819
Túri Gábor 859
Turi Tibor 775, 776, 777, 835
Tüskés Tibor 515

Uglárné Fazekas Katalin 852
Ugrin Aranka 418
Újlaki Dénes 411, 419
Urbán János 511, 562, 569, 677, 1176
Ušumović, Neven 280, 353
Usztics Mátyás 404
Utasi Csaba 371, 457, 458, 459, 460, 535, 557, 568, 596, 626, 703, 906, 991, 1001, 1022, 1051, 1080, 1103, 1175

Vadász Gyula 826
Vadász Ilona 387, 388, 395
Vajda Gábor 436, 536, 597, 598, 715, 716, 778, 831, 832, 849, 919, 920, 961, 1052, 1082, 1144, 1176
Vajda György Mihály 820
Vajda Tibor 311, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 386, 390, 392, 398, 401, 402, 403, 623, 744
Valcsicsák Dóra 31, 1104
Valkó Mihály 717
Váradi Ferenc 419
Váradi Hajnalka 373
Várady Tibor 370, 582
Varga Etel 371
Varga Géza 371, 405, 512
Varga Imre 461, 480
Varga István 71, 314, 315, 372, 537, 553, 599, 600, 601, 623, 634, 718, 850, 894, 921, 962, 974, 1081
Varga, Josip 340
Varga Lajos Márton 538, 539, 602, 719, 838, 879, 895, 896, 897, 1053
Sz. Varga Mária 741
Varga Szilveszter 247
Varga Tamás 407
Varga Zoltán 304, 415, 481, 488, 489, 501, 513, 514, 540, 541, 554, 555, 720, 744, 778, 898, 963, 964
Várhegyi István 414
Vári György 1241
Varkula Irén 1006
Vathy Zsuzsa 275
Vébel Lajos 826

- Végel László 71, 247, 476, 542, 621, 991, 1001, 1022, 1242, 1253
Végh Balázs Béla 1105
Velez Martina 1325, 1326
Venczel Valentin 375, 378, 382, 406, 414
Verber, Eugen 340
Veres András 1174
Veres Zsolt 419
Veress József 922
Vészits Andrea 271
Vicei Natália 401, 402, 403
Vickó Árpád 247, 331, 334, 339, 342, 1107
Vicsek Károly 316, 409, 413, 414, 671, 693, 702, 732, 752, 760, 761, 811, 821, 1269, 1313
Vigh Rudolf 915
Vilcsek Béla 907, 965
Vincze Ferenc 1212
Virág Zoltán 1126, 1174
Vörös István 923, 1007
Vukosav, Vlajko 406
Vukovics Géza 64, 71, 557, 1253
Vukovics Kovács Mária 702
- Weiler Árpád 392, 393, 394, 398
Weissenbeck József 1106
Wilder, Billy 189
Wolin, Julia 356, 1221
Würtz Ádám 22
- Ybl Miklós 1001
- Zahora Mária 420
Zákány Antal 502
Zalán Tibor 780, 1204
Zalatnai Pál 265
Zám Tibor 562
Zámbó Illés 668
Ždrale, Radovan 606
Zilahy Károly 184
Živanović, Milan 679
Zivlak, Jovan 562
Živojin, Boškov 653
Životić, Velimir 391
Zöldi László 762

Horváth Futó Hargita

Zörgő János 416
S. Zubek Jolán 292
Zweig, Stefan 208
Zsigó Ferenc 419
Zsoldos Vera 11

BEREKESZTŐ KONKLÚZIÓK

Az értekezés Gion Nándor alkotói világának, sajátos világlátásának, művészi ábrázolásának, terjedelmes és komplex életművének vizsgálatára vállalkozik. Hat tematikus fejezetre bontva elemzi az életmű alkotásait, azok összefüggéseit és elágazási pontjait. A fejezeteken belüli rendszerezés, sorrend alapja legtöbbször a kötetek keletkezésének kronológiája. A munka hetedik egysége az író munkásságának bibliográfiai feldolgozása.

A dolgozat új szövegekkel gazdagítja a Gion-életművet. Gion Nándor vonalas füzetéből 2008 nyarán előkerültek az író eddig feltárt legkorábbi szövegei: az életmű egyetlen bánáti színhelyű cím nélküli novellája, a nagyapa-történetek *A tolvaj* című előszövege, amely a nagyapa köré font mítosz első megnyilvánulása, és a *Virágos Katona* című regény előgyakorlatának tekinthető, valamint három megsemmisítettnek hitt vers (*A csavargó*, *Este a falun*, *A haldokló farkas*). A füzet utolsó oldalán található bejegyzés alapján megállapítható, hogy a művek keletkezési ideje az ötvenes évek második fele, tehát öt évvel az első saját nevén publikált szövege előtt íródtak. A kézírás tulajdonosának személyére vonatkozó esetleges kételyek eloszlatása érdekében az igazságügyi kézírásvizsgálat eszközei alkalmazhatók. Az írások korszerű tudományos grafológiai módszerekkel való összevetése során az írásszakértő megállapította, hogy a füzet szövegei Gion Nándor kézírásával íródtak. A munka első fejezete a hagyaték feltárása folyamán felfedezett huszonöt lapnyi kézirat szövegeit elemzi, kitér a nyelvhasználat és a stílus jellegzetességeire, a motívumokra, toposzokra, a szövegek intertextuális kapcsolataira, és elhelyezi az írásokat az életműben. A széles körű intertextuális kapcsolódási pontok feltérképezése arra mutatott rá, hogy az irodalmi hatások jelenléte életrajzi tényekkel magyarázható, Gion Nándor első szövegeit ugyanis gyermek- és fiatalkori olvasmányai (mesék, Kazinczy Ferenc, Petőfi Sándor, Arany János, Babits Mihály, Radnóti Miklós, Kassák Lajos, Fehér Ferenc, Selma Lagerlöf és mások) befolyásolták. Gion Nándor első publikált írásának problematikájával külön alfejezet foglalkozik: megkérdőjeleződik a hivatalosan első írásnak titulált publikáció elsősége, előtte ugyanis jelent meg Gionnak fordítása és álnéven novellája. Az álnéven közölt írás témája ismert, cselekményét röviden ismertette egy interjúban, felkutatása még hátravan.

Gion Nándor életművének egyik vonulatát az átírás és továbbírás alkotói módszerével konstruált művek jellemzik. Pályájának kezdetén az ókori görög kultúra fennmaradt alkotásaiból, a keresztény kultúrából, a Bibliából és a keleti

mesevilágból merítette témáit. Az átvett elemeket új kontextusba helyezte. A dolgozat második fejezete a felkutatott pretextusok és a Gion-szövegek kapcsolódási pontjaira koncentrálnak, feltárja az intertextualitásnak mint ismétlésnek a működését az alkotó és a befogadó aspektusából, valamint az újraértelmezésnek, az új kontextus megteremtésének mechanizmusát. A *Testvérem, Joáb* című regény kapcsán feltérképezi és elemzi a cenzori kényszer hatására keletkezett átírásokat. A gioni életmű nagyobb részét a továbbcsúszott, továbbírt történetek alkotják. Szerzőjüket a továbbírás kényszere hajtotta, egy-egy téma húsz–harminc évig is foglalkoztatta. A megjelent kötetek nem zárták ki a továbbírás lehetőségeit, szerzőjük úgy konstruálta a történeteket, hogy azok világa folytatható, továbbépíthető legyen. A szövegek explicit jelekkel is utalnak a szerző korábbi szövegeire. A dolgozat második fejezete végigköveti a nagyobb ciklusok, sorozatok keletkezésének folyamatát, a Gion-művek opuson belüli dialógusát. A kimaradt vagy utólag írt műveknek a cselekmény szempontjából jelöli ki a helyét a ciklusokban. Referenciális és biografikus olvasással, a helyszínek térpoétikai elemzésével, az oda-vissza utalások, az összefüggéseket kivetítő hipertextuális háló és narratológiai szempontok figyelembevételével konstatálja a *Keresztvivő a Keglovics utcából* című novella, az *Ezen az oldalon* novellafüzér, az *Olyan, mintha nyár volna* kötet néhány novellájának, a *Testvérem, Joáb*, *A kárókatona még nem jöttek vissza*, a *Sortűz egy fekete bivalyért*, *Az angyali vigasság* és a *Zongora a fehér kastélyból* című regény elbeszélőjének és helyszíneinek azonosságát, valamint a művek összefüggő epikai szerkezetként, kontinuumként való olvashatóságát. A szövegek realitáseffektusainak aspektusából a közös helyszínt extratextuális, reális térre vezeti vissza. *A kárókatona még nem jöttek vissza*, a *Sortűz egy fekete bivalyért* és *Az angyali vigasság* regényidejére vonatkozó bizonytalanságot a referenciális jelek dekódolásával és lokális kontextusba helyezésükkel oldja fel. A referenciális olvasatból eredő következtetések mellett az argumentációs bázis a szövegek összehasonlító elemzéséből levont megállapításokkal is kiegészül.

A gioni szöveguniverzum írásait összefogó hipertextuális hálóban az ismétlődő szövegrészek, visszatérő szereplők, az életművön belüli kapcsolatok mellett a regények közös helyszíne, Szenttamás is intertextuális kapocsként működik. Az elbeszélő Szenttamás problematikáját középpontba állító harmadik fejezet a regényföldrajz, a topográfiai leírások, lokalizációs pontok alapján veszi számba az életmű szenttamási színhelyű műveit. A regények térelemeihez szimbolikus jelentéseket társít, felfedezi a szereplők nevének etimológiáját, felvázolja az opus szereplőinek szövevényes kapcsolatrendszerét, többszöri előfordulásukat az életmű más-más darabjában, a helytörténeti, művelődéstörténeti, néprajzi anyag és a mitológikus folklór lokális elemeinek beépülését a művekbe, példákkal illusztrálja az életmű darabjainak kontextuális mezőt kialakító kölcsönös játékát. Az írás aktusával az egyéni és nemzedéki élmények verbalizálódnak, a dekomponált fiatalkori emlékek az irodalmi fikció részévé válnak. A nemzedéki emlékezet szegmenseiből kikövetkeztethetők a Gion-művek szereplőinek modelljei, és adatokkal bővül a művek keletkezéstörténete. Az opus szenttamási helyszíne regényeinek

vonulatába tartozik a magántörténeti mozzanatok köré szerveződő *Latroknak is játszott* tetralógia is. A regény elemzése teret ad a Gion-próza térszemléletének, a szülőhelyhez kötődés kérdéskörének körbenjárására. A tetralógia szövegvilága fikatív és valóságos elemekből építkezik. A tárgyszerűség elemei, a konkrét helyszínmegnevezések, a szereplők, a családtagok élettörténetébe beleszövődő történelmi események és a családtörténeti dokumentumok lokális kontextusba helyeződnek, ezáltal megfigyelhetővé válik a művei értelmezéséhez Gion Nándor által megadott kód, a dúsitott realizmusnak nevezett alkotói módszer működése. Az interpretáció kitér a térbeli metaforák és a hely, a peremlét identitásformáló szerepének problematikájára is.

A Gion-próza motívumait vizsgáló fejezet azoknak a motivikusan visszatérő elemeknek a jelentésrétegeit fedi fel, amelyekkel eddig nem vagy alig foglalkozott a recepció. A vizsgált motívumok sokrétű jelentésének feltárása négy fölérendelt fogalom köré csoportosítva történik: *testrészek* (kéz, ujj, öngyilkosság/gyilkosság előtti és utáni arc), *természeti motívumok* (nap, fény), *tárgyak, jelenségek* (sírkő, sírhant, jóslás), *a kivonulás helyei és eszközei* (tenger, sziget, hajó). A gioni motívumvilág komplex vizsgálata a jövő feladatai közé tartozik.

A Gion-próza multimedialitása az életmű eddig szinte nem is vizsgált területe. A Gion-művek több közlési közeget, médiumot integráló textusait vizsgáló fejezet a szövegek intertextuális viszonyrendszerében a kép, a zene és a szöveg kapcsolatára koncentrálnak, kijelöli a textuális, akusztikus és vizuális mozzanatok metszéspontjait a szövegekben. A szöveg, a kép és a zene médiumának egymásra hatására, a cselekménybe integrált képek, karikatúrák, emblémák, falrajzok, szobrok és zenei intertextusok szövegben betöltött funkciójára világít rá. Az elemzés rámutatott, hogy az életműben mennyire sokrétű a vizuális és akusztikai beágyazások szerepe, többek között a regények metaforikus szerkezetének elemei, másik dimenzióba vezető víziók katalizátorai, kabalák, vágyakat materializáló felületek, a szövegek mise en abyme-jei, a gonosz, az emberi rossz megnyilvánulása elleni harc eszközei, látványuk alapján történetek konstruálódnak, lehetővé teszik a terek közötti átjárást, sztereotípiákat vetítenek ki, dialógusok indukciós bázisai, determinálják a helyszínek karakterét, megnyitják a zárt tereket, anticipálnak, történetet mesélnek, hangulatokat hordoznak. A zenei motívumok a szépség, a harmónia megjelenítésének eszközei, ugyanakkor összekapcsolódnak a bánattal, korrupcióval, félelemmel, halállal és politikai ideológiákkal is.

Az *interdiszciplináris szellemi terek* című fejezet az író kultuszának kiépülését és kanonizálásának folyamatát rajzolja meg a Vajdaságban, Magyarországon és Európában. Gion Nándor művei megjelenésüktől napjainkig produktívan hatottak/hatnak a kulturális termelésre, kiadják, olvassák, interpretálják, tanítják, megfilmesítik, színre viszik, rádióra alkalmazzák őket. A Gion-életmű inspirációs forrásnak számít, emiatt egyes kánonértelmezések szerint kanonikusnak tekinthető. A fejezet első része számba veszi a kánonformáló elveket és erőviszonyokat, amelyek hatására az életmű beépült a befogadói köztudatba, felrajzolja a kanonikus pozíció felé vezető út szakaszait, a médiumot váltott (dramatizált, megfil-

mesített) művek utóéletét, a fordítás és a kánon összefüggéseit, az író szülővárosában, Szenttamáson kialakult kultusz történeti kibomlásának folyamatát pedig dokumentumokkal és képanyaggal illusztrálva ismerteti. A fordítás aktusával a mű bekerül a világirodalmi áramlatokba, a befogadó kultúra részévé válik, bővül az olvasói és értelmezői tábora, és új kánoni rangot biztosíthat egy másik hagyományban. A Gion-művek fordítása a hetvenes években vette kezdetét, a fordítások mögött a művek esztétikai értéke, a régió többnyelvű, multietnikus jellege és politikai érdek, a titói Jugoszlávia testvériség-egység ideológiája állt, a nemzeti kisebbségek műveit Jugoszlávia nemzeteinek nyelvére ültették át, és fordítva. Negyven év alatt a Gion-műveknek tíz nyelven huszonnégy átültetése készült, ezek közül tizenegy teljes kötetnek, a többi egy-egy novellájának és a vele készített interjúknak a fordítása. Gion Nándor műveinek fordításai nyelvi transzformáción keresztül közvetítik a magyar kultúrát tíz másik kultúrában élők számára. A Gion-művek lefordításának máig tartó igénye arra enged következtetni, hogy ezek a szépirodalmi alkotások a más kultúrában élő olvasóknak is igen széles körét képesek megszólítani. Az *Ezen az oldalon* című novelláskötet szerb(horvát) fordításait vizsgáló alfejezetben Lazar Merković és Firányi Mária fordítását vetjük össze az eredeti szöveggel. A műfordításokhoz a fordítói megoldások, műveletek felől közelítünk. A műfordítás-elemzés nyilvánvalóvá tette, hogy Lazar Merković és Firányi Mária eltérő fordításpoétikai elveket vallanak, Merković a szövegűségegre törekszik, Firányi a szabadfordítói elv híve, a célszöveget tekinti elsődlegesnek, a fordítást nem utánzásnak, hanem újrateremtésnek fogja fel. A kánonszerű szemlélet és az oktatás kölcsönösen feltételezi egymást, az iskolai irodalomtanítás az irodalmi kánon intézményes autorizációjának formája. Az intézményes oktatás és az azt szolgáló tankönyvek egy-egy közösség tagjai számára hatásosan közvetítik és éltetik a kánont. A *Kánon a tanteremben* című alfejezet felvázolja a Gion Nándor-kép alakulását az 1970-es évektől máig használatban levő általános iskolai és középiskolai olvasókönyvek irodalmi anyagában található Gion Nándor-művek és a -szemelvényekhez kapcsolódó didaktikai apparátus alapján.

Gion Nándor munkásságáról és műveinek recepciójáról nem készült még részletes bibliográfia, ami megkönnyítené az életművét kutatók munkáját. A dolgozatot kiegészítő apparátus, a *Gion Nándor írói bibliográfia* teljességre törekedve regisztrálja a Gion Nándor által írt nyomtatásban megjelent és kéziratban maradt műveket, műfordításokat, a művei alapján készült fordításokat, hangoskönyveket, hangjátékokat, filmeket, színházi előadásokat, számot ad a kéziratokról, az író szöveggondozásairól és szerkesztői munkáiról, a filmforgatókönyvekről, fényképekről, a róla szóló dokumentumfilmekről és az életére, munkásságára vonatkozó ún. szekunder irodalomról. A szekunder bibliográfia az életmű recepciójának szakaszait teszi áttekinthetővé. Az anyaggyűjtés nem zárult le, a korpusz folyamatosan bővül. A bibliográfia zárási időpontja 2012. augusztus 31-e.

Gion Nándor írói opusának számtalan területe még nincs felkutatva, a kutatókra vár a korai álnéven írt szövegek és a hatvanas évek első felében, a Magyar Szó napilapban publikált írásainak felkutatása, a szenttamási Gion-hagyaték és

Országos Széchényi Könyvtárban elhelyezett kéziratok feltárása, a filmforgatókönyvek, hangjátékok, színházi adaptációk elemzése, közéleti karrierjének, az Újvidéki Rádióban és az Újvidéki Színházban töltött évek munkásságának feldolgozása, a szenttamásiak, a barátok, a kortársak, az iskola- és az évfolyamtársak visszaemlékezéseinek összegyűjtése, részletes életrajz összeállítása, és a sok egyéb mellett az író műveinek szövegkritikai kiadása is várat még magára. Mindezek olyan lehetőségek a szerző és életműve behatóbb megismerésére, amelyeket nem szabad kihagyni.

ABSTRACT

The paper undertakes Nándor Gion's creative world, his specific world view, his artistic presentment, the analysis of his extensive and complex opus. It parses the creations of his oeuvre in six thematic chapters, their correlation and branch points. The classification, the basis of the order within the chapters is in many cases the chronology of the volume's formation. The seventh unit of the work is the bibliographic adaptation of the author's academic achievement.

The paper enriches the Gion oeuvre with new texts. On the summer of 2008 turned up the author's hitherto revealed earliest texts from his lined notebook: the single untitled novel of the oeuvre with a scene in Banat, the foretext of the grandfather stories entitled *The thief (A tolvaj)* that is the first manifestation of the myth created round grandfather and can be treated as the previous practice for the novel entitled *Soldier with flower (Virágos Katona)*, as well as three poems that were presumed to be annihilated (*The rover, Evening on the village, The dying wolf*) (*A csavargó, Este a falun, A haldokló farkas*). Based on the manuscript note to be found on the last page of the lined notebook, it is ascertainable that the formation time of the works is the second half of the fifties; therefore they were written with five years before his first text published on his own name. In order to settle the potential doubts concerning the personality of the manuscript's owner, the devices of the forensic handwriting examinations are applicable. In the course of the writings' collation with the recent scientific graphological methods, the handwriting expert established that the texts of the notebook were written with Nándor Gion's handwriting. The first chapter of the work analyses the texts of the manuscript of twenty-five sheets discovered during the revealing of the bequest, expatiates on the peculiarities of parlance and style, on the motives, tropes, on the inter-textual contacts of the texts, and postures the writings in the oeuvre. Mapping of the encyclopaedic inter-textual connecting points indicated that the presence of the literary effects is interpretable with biographical facts, since Nándor Gion's first texts were influenced by his juvenile readings (the tales, by Ferenc Kazinczy, Sándor Petőfi, János Arany, Mihály Babits, Miklós Radnóti, Lajos Kassák, Ferenc Fehér, Lagerlöf Selma and by others). A separate subsection deals with the problem of Nándor Gion's first published writing: the primacy of the publication formally entitled the first writing becomes queried, to wit Gion's translation and his novel under the pseudonym have appeared before it. The topic of the writing published under the pseudonym is known, he has outlined its plot shortly in an

interview. It is assumable that he sent in the text designated with the pseudonym to the editorial office of *Ifjúság* (*Youth*), but in this period the writing with the topic stated in the above interview did not appear in the youth weekly paper, so its tracing is still left behind.

One layer of Nándor Gion's oeuvre is characterized by works constructed with the creator method of transcription and further writing. At the onset of his literary career he drew his topics from the still extant writings of the ancient Greek culture, the Christian culture, from the Bible and the eastern dreamland. He put the adopted elements into a new context. The second chapter focuses on the connecting points of the explored foretexts and the Gion-texts, reveals inter-textuality as the function of repetition from the aspect of the creator and the recipient, as well as the mechanism of reinterpretation, of the creation of a new context. In connection with the novel entitled *My sibling, Joáb* (*Testvérem, Joáb*) he draws a map of the transcriptions resulted from the effect of the censorial coercion. The major part of Gion's oeuvre is formed by the further weaved and written stories. Their author was impelled by the pressure of further writing; he was concerned about each topic for twenty-thirty years. The issued volumes did not exclude the eventualities of further writing, their author has constructed the stories in a way that their world can be resumable, further erected. The texts refer to the author's earlier texts with explicit signs as well. The second chapter of the paper follows up the process of the formation of the bigger cycles, series, and the dialogue of the Gion-works within the opus. It determines the place of the left out or subsequently written works in the cycle in terms of the plot. With referential and biographical reading, with the analysis of the sites with space poetics, the back and forth references, in consideration of the correlations projective hyper-textual net and narratological aspects, the chapter ascertains the identity of the narrator and the sites in the novel entitled *Crucifer from the Keglovics Street* (*Keresztvivő a Keglovics utcából*), the string of novels entitled *On this side* (*Ezen az oldalon*), some novels of the volume entitled *Like it would be summer* (*Olyan, mintha nyár volna*), *My sibling, Joáb* (*Testvérem, Joáb*), *The cormorants have not come back yet* (*A kárókatónák még nem jöttek vissza*), *Fusillade for a black buffalo* (*Sortűz egy fekete bivalyért*), *The angelic feast* (*Az angyali vigasság*) and the *Piano from the white castle* (*Zongora a fehér kastélyból*), as well as the clearness of the works as a coherent epic construction, continuum. From the aspect of the reality effects of the text, the common site is traced back to extra-textual, real space. The incertitude concerning the novel time of *The cormorants have not come back yet* (*A kárókatónák még nem jöttek vissza*), *Fusillade for a black buffalo* (*Sortűz egy fekete bivalyért*) and *The angelic feast* (*Az angyali vigasság*) is dissolved with the decoding of the referential signs and their local contextualisation. Besides the conclusions that derive from the referential interpretation of the text, the argumentative base is also supplemented with the contrasting analysis of the contexts.

In the hyper-textual net that unites the writings of Gion's text universe, besides the repetitive passages, the recurrent characters, the relationships within the

oeuvre, the common site of the novels, Szenttamás (Srbobran) also functions as an inter-textual link. The third chapter that puts the problems of the narrated Szenttamás in the centre on the basis of the novel geography, the topography descriptions, locate points take into consideration the works of the opus with the scene in Szenttamás. It associates symbolic meanings to the space structures of the novels, discovers the name etymology of the characters, it outlines the complicated relation system of the characters in the opus, their repeated occurrence in the different piece of the oeuvre, it presents the local historical, cultural historical, infiltration of the local elements of the ethnographic topic and the mythological folklore into the works, it illustrates with examples the mutual game of the oeuvre's fragment that frames a contextual field. With the act of writing the individual and generation experiences are lexicalized, the decomposed juvenile memories turn into the part of the literary fiction. The models of the characters in Gion's works are deductible from the segments of the generation recollection, and the genesis of the works is expanded by data. The tetralogy entitled *He played for knaves as well (Latroknak is játszott)* organized around the oral historical phases is a constituent part of the opus's range of novels located in Szenttamás. The analysis of the novel allows free hand to the space-perception of the Gion prose, to walk around the issue of linkage to the birthplace. The text world of the tetralogy is based on fictitious and real elements. The elements of objectivity, the concrete site denominations, the characters, the historical events that wave into the life story of the family members and the genealogical documents are placed into the local context, hereby the function of the code provided by Gion to the interpretation of his works becomes noticeable, the operation of the creator method called the enriched realism. The interpretation expatiated on the problems of the spatial metaphors and the place, onto the edge existence identity shaping role as well.

The chapter examining the motives of the Gion prose reveals the meaning layers of those motivately returning elements with which the reception has not or hardly dealt up till now. The exploration of the wide-ranging examined motives becomes assorted around four superior concepts: *body parts* (hand, finger, suicide/face before and after murder), *natural motives* (sun, light), *objects, phenomena* (gravestone, sepulchral mound, and prophecy), *the places of the exodus and its devices* (sea, island, ship). The complex examination of Gion's motive world belongs to the tasks of the future.

The multimodality of the Gion prose is the area of the oeuvre that is hardly examined up till now. The chapter examining the texts that integrates several mediums of the Gion works, in the inter-textual relation system of the texts, focuses on the relation between image, music and text, determines the intersections of the textual, acoustic and visual phases in the texts. It reflects on the medium's interference of the text, on image and music, on the functions performed in the text of the images integrated into the plot, caricatures, emblems, wall drawings, sculptures and musical inter-texts.

The analysis pointed out how wide-ranging the role of the visual and acoustic embedding is in the oeuvre, inter alia the elements of the novel's metaphorical structure, the catalysts of the visions that drive into another dimension, mascots, desires materializing surfaces, mise en abymes of the texts, the evil, the devices against the manifestation of the human evil. In virtue of their sight stories are made, they enable the passage between the spaces, they project stereotypes, inductive bases of dialogues determine the character of the sites, they open the closed spaces, they anticipate, tell stories and carry moods. The musical motives are the devices of the representation of the beauty and harmony, at the same time they are connected to sadness, corruption, fear, death and political ideologies as well.

The chapter entitled *Interdisciplinary intellectual spaces (Interdiszciplináris szellemi terek)* outlines the author's cult development and the process of his canonisation in Vojvodina, Hungary and in Europe. Nándor Gion's works productively have affected/affect the cultural output ever since their appearance till nowadays. They are published, read, interpreted, taught, adapted to the screen, staged, and applied for the radio. The Gion oeuvre counts as a source of inspiration, because of this - according to some canon interpretations - it can be considered canonical. The first part of the chapter takes into consideration the canon shaping principles and power relations due to which the oeuvre has infiltrated in the recipient public consciousness, plots the sections of the road driving towards the canonical position, the afterlife of the medium alternated (dramatised, filmed) works, the relationships between translation and canon, nevertheless in the author's hometown, in Szenttamás the process of the historical unfolding of the established cult is outlined by documents and illustrations. With the act of translation the work gets into the world literature currents, becomes part of the recipient culture, its reader and interpreter side expands and it may ensure new canon rank in another tradition. The translation of the Gion works began in the seventies, beyond the translations there were the aesthetic value of the works, the multilingual, multiethnic character of the region, and political interest. Also there was Tito's ideology in Yugoslavia of fraternity-unity, the works of the national minorities were translated into the languages of the nations in Yugoslavia and inversely. Twenty-four of the translations of the Gion works were made on ten languages throughout forty years, among of these are the translations of eleven full volumes, the rest are the translation of each of his short stories and the interview made with him. The translations of Nándor Gion's works mediate the Hungarian culture through lingual transformation in ten other cultures for living persons. The demand lasting until today for translating the Gion works drives us to the conclusion that these belletristic pieces are able to address the widest circle of the readers living in the other culture. In the subchapter that analyse the Serbo-Croatian translation of the anthology of short stories entitled *On this side (Ezen az oldalon)* we compare the translations of Lazar Merković and that of Mária Firányi's with the original text. We approach the literary translations from

the translator solutions, operations. The literary translation analysis made it evident that Lazar Merković and Mária Firányi profess different translation poetics principles, Merković aspires to accuracy in the reproduction of the text, Gion is faithful to the free translation principle, he primarily considers the target text, he conceptualizes translation not imitation but as a re-creation. The canon-like view and the education mutually assume each other; the school literature teaching is the form of the institutional authorisation of the literary canon. The institutional education and the course books supplied to it effectively mediate and sustain the canon for the members of some communities. The subchapter entitled *Canon in the classroom (Kánon a tanteremben)* outlines the formation of Nándor Gion's image on the basis of the didactical apparatus connected to his works and selections that can be found in the literary materials of the reading-books engaged in the primary and secondary schools since the 1970's till nowadays.

A detailed bibliography of Nándor Gion's works and their reception has not been made yet, which would facilitate the work of those researchers, who are after his oeuvre. The *Nándor Gion literary bibliography (Gion Nándor írói bibliográfiája)* enclosed to the paper registers – aiming for completeness – the works written by Nándor Gion that appeared in print and stayed in a manuscript, moreover literary translations, translations made on the basis of his works, audio books, radio plays, films, theatrical performances, as well as gives an account of the manuscripts, of the author's text administration and editorial works, of the film scripts, of the photographs, the documentaries that present him, of the so-called secondary literature regarding his academic achievement. The secondary bibliography makes concise the sections of the oeuvre's reception. The collection of materials has not finish yet, the corpus is continuously expanding.

The infinite area of Nándor Gion's literary opus is not explored yet. The researchers are expected to seek out the early texts written under the pseudonym, and the works published in the Magyar Szó (Hungarian Word) daily paper in the first half of the sixties. Furthermore, their task is to reveal the Gion inheritance in Szenttamás and the manuscripts laid in the National Széchényi Library, to examine the film scripts, theatrical adaptations, adaptation of his academic achievement at the Novi Sad (Újvidék) Radio and Theatre, to collect the reminiscences of the people from Szenttamás, of the friends, of contemporaries, of school- and classmates. The arrangement of a detailed bibliography and – amongst many other things – the critical edition of the author's works still remains to be done. All these are such opportunities to get acquainted closely with the author and his oeuvre that it is not permitted to neglect.

MELLÉKLETEK

személy a „kapitányok” és elárult az in-
glen határozott, sorsot eldőlhetett egy belső
hitté a puska egyen és meggyőzött a
bizonyos.

- Gulyás, László,
- Ha a... ..
-
-
-
-
-
-

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

A társaság

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

LOKÁLIS KONTEXTUS, ELBESZÉLŐI SZEREPKÖRÖK
ÉS A SZÖVEGEK ÁTJÁRTHATÓSÁGA GYON NÁNDOR OPUSÁBAN

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

... az emberek között...
... az emberek között...
... az emberek között...

A CSAVARGÓ.

I.
 Váramban, mely szoborban
 Álltam, néstem
 Messze, messze
 A gyönyörű napféltre.
 II.
 Előstem, néstem, kérem meg
 Elnéstem a
 Dolgokat,
 Mint néztem a hitetősé.
 III.
 Elvágtam a messzire,
 A pusztákra,
 Erdőségre.
 A szabadon a tiszta légre.
 IV.
 Egy-egy vándor dancospat
 Elvitte a

VIII.
 Néstem a nívóval nembe
 Még ha a
 Természetben
 S felvágtam a fellegre.
 IX.
 De mitől elment. Régi dőm...
 Mint a leteg
 A hordágyon
 Tüdőző a pusztalábon.
 X.
 Évek jöttek, évek múltak
 Hogy jöttek
 Elfutottak
 S elöttek csak országutak.
 XI.
 Azt hittem, hogy vándor lettem
 Beszültem
 Szerencsétlen,
 De rájöttem, hogy tévedtem.

Kygyómat
 Képztem látnom magamat.
 V.
 Szerettem a költőket
 Amint csillag,
 Amint jöttek
 S busultam, hogyha elmentek.
 VI.
 Ha nihar dult a határban
 Gyönyörködtem
 A pusztalábon
 S bámultam az éjszakára.
 VII.
 Szerettem amint villámlak
 Mint menydörög
 Es csillámlak.
 (Az ember csak csillámlásait)

XII.
 Vándorlegény? ma már amire
 Csak egy holdas,
 Egy megintatt,
 Utolsó csavargó lettem.
 XIII.
 Ha emberhöz közel megyek
 Megintem
 Tégigmérsék,
 Csavargó, magyarák megintem.
 XIV.
 Jobb nekem itt elbujdosni
 A pusztalábon
 Eltengődni
 S ha ember jön tovább mellem.
 XV.
 Nincsen senkiem, árva vagyok
 Még jobb lesz
 Hogyha meghalok
 Már csak ez a világom.

XVI.

Bem síratnak ha meghalok,
Flissen csak egy
örve vagyok
De élők közt csak egy halott.

XVII.

Ma de mégis csak itt vannak:
Féjem felett darvak szállnak,
Mint anyósor
Szálltatók,
Ők talán mégis sajnálják

XVIII.

Régóta ismerem őket
Hisz anyósor
Szálltatók
Arepülő költőket.

XIX.

Oh, jó vándorló madarak, örültek
Mert még vándor

Maradt eddig
S nem csavargó a nevetek!

XX.

Ha még egyszer erre szálltok
S holttestem,
Ha meglátjátok
Egy bucsúságot kiáltotok.

S
)

Gion Nándor

ESTE A FALUN.

I.

A nap vérvörösen sül,
Beköszönt az alkony óra.
A sötétség terjedéskezik
S ráborul a néma tájra.

II.

Szürke, sötét az éjszaka,
Mindeniütt csend honol,
Az éjnek esernyi csillaga,
Szálltatók gyertya-ként ragyog

III.

Egy fűszál sem mozdul a min csigán,
Nem zörren sehohol egy szalmaszál,
Egy pártoló cipről csak az éjzárban
Szűzje valamire egy kis pártoló légy.

IV.

Télt a levegőben, az csillagok előtt,
Fegyelmesséi mellett, győztes méneságon

Fősdton vonul egy matibacsopát,
Rájuk hull a halvány felhők karimája

V.

Északnak száll a kis vándor csapat,
Merre a kőbátúra messze éjre esen.
Egy táncos, ki az úton a költőtől elmarad
Begyűjt a sárnyasok utáinak eger.

VI.

Valahol diűkösön borok egy vándorcsapat,
Szálltatók bőszen a földet kapdolgó.
Évni, hogy nem még, fak hűvös vándor,
Szeretne rohanni a sötétlen pusztában.

VII.

Csillagok körül egy halovány lefut,
Fényes sávot hagy rohadó utján.
Valaki azt mondja: „egy ember kiment,
Pedig soha is meghal azon az éj óráin.

VIII.

Keresniem bródiid az akollon egy tölvesen
 Szamora hangjánál; haszasan elnyújtva.
 Sötét felt látszik a felvált peremén,
 A lájaldalmas hangra nem felelek vissza

IX

Majd ismét nyugalom, a nagy vénszegek
 Nem csönnen senki egy vadás lovát.
 Egy pásatoris szél csak az ég alatt,
 Tujja valamire egy his pásatorlegény.

Jim. Hargita

AHALDOKLÓ FARISAS

I

A farka tavall rohart,
 Ő ott maradt
 Amint lerogyott.
 Aklott bondókkal
 Kínlódott.

II

A szél rettentően zúgott,
 Ő rinnyogott,
 Mert látta,
 Hogy ott hagyta
 Egymagába

III

Felémelte fejét, hogy bírja,
 Mint rohamok.
 S kiöntö vére
 A fehér havat
 Törőre ferkette

IV

Föltette a szőr hollók peringtelek
 Szürken, fehéren
 Ment a hó felé
 Vonta be
 Fehérestűket

V

A holdokai farkas felémelt fejét,
 Farkas szemekkel
 Nézett a magasba
 És várta őket
 A ragocásokat.

VI

Szemeit is lehunyta
 Sügg lóvala
 Hogy csak néztesse
 Hogy ne látszik utána
 Farkasok üvöltése.

Jim. Hargita

(2.) Az írásszakértő véleménye

DOŠEN BRANKO
STALNI SUDSKI VEŠTAK IZ OBLASTI GRAFOSKOPIJE I TRASEOLOGIJE
21000 NOVI SAD ,CETINJSKA 38
TEL. 064/434-77-19

VEŠTAČENJE
RUKOPISA PISCA GION NANDORA

PO ZAHTEVU: PROFESOR HARGITA HORVAT FUTO

Novi Sad, Dana 21.01.2010.godine

Hargita Horvat Futo iz Srbobrana ,ul.Devet Jugovića br.42,profesorica Madjarskog jezika ,obratala se stalnom sudskom veštaku grafološke struke Branku Došenu iz Novog Sada sa zahtevom da se izvrši uporedjenje nespornih rukom ispisanih tekstova potpisanih od strane pisca Nandor Giona sa nepotpisanim tekstovima dve pripovetke,radi utvrđivanja autentičnosti rukopisa t.j,da li je navedene tekstove koji nisu potpisani, svojom rukom ispisao pisac Nandor Gion.

Za potrebe proučavanja i uporedjenja veštaku je predat sledeći pisani materijal:

A) Jedna školska sveska na linije označena na sto lista u kojoj se nalaze dve pripovetke ispisane rukom na četrnaest listova ,pisanim slovima na madjarskom jeziku koje nisu potpisane od strane autora,

B1) Tri pesme ispisane rukom na madjarskom jeziku na jedanaest lista iz školske sveske na linije koje su potpisane od skriptora i pisca Gion Nandora, dostavljene u svesci navedenoj pod "A",

B2) Jedno pismo sa datumom 6.VIII 1958.godine ,koje je napisao Gion Nandor.

B3) Jedna školska sveska na linije Gion Nandora iz madjarskog jezika iz srednje mašinske škole,

B4) Jedna školska sveska Gion Nandora iz srpskog jezika , srednje mašinske škole ,

B5)Jedna sveska na kockice Gion Nandora iz tehničkog crtanja ,srednje mašinske škole .

Postupajući po zahtevu profesorice Hargita Horvat Futo veštak je izvršio potrebna ispitivanja i uporedjenja po savremenoj naučnoj grafoskopskoj metodi identifikacije rukopisa i potpisa uz upotrebu optičkih i tehničkih pomagala na osnovu čega se daje sledeći

N A L A Z

Dve pripovetke ,navedene pod A) ovog veštačenja su ispisane pisanim slovima, madjarskim jezikom,na 14 lista u linije školske sveske. Rukopis kojim su ispisane predmetne pripovetke spada u čitljive rukopise ,velikog stepena ispisivosti ,slovima koja su medjusobno vezana , pravilne grafičke forme i harmoničnog medjusobnog odnosa ,ispisanog na zadatoj liniji pisanja ,sigurnim slobodnim ,spontanim i prirodnim pokretom, brzinom koja odgovara stepenu ispisivosti i nivou ovladanosti tehnikom pisanja, ujednačenih varijacija slova i sa individualnim izraženostima pri oblikovanju pojedinačnih slova što ga čini pogodnijim za identifikaciju skriptera.Slova napred navedenog predmetnog rukopisa su srednjeg kalibra ,blago desnog nagiba i horizontalnog pravca pisanja.

Margine su male širine i prave u odnosu na vertikalnu levu i desnu ivicu a abzac je mali. Analizom i međusobnim poredjenjem celokupnog predmetnog rukopisa kojim su ispisane pripovetke na 14 lista konstatovane su sličnosti i opšteg i individualnog grafičkog karaktera koje su takve da se na osnovu njih može konstatovati da je celokupan tekst ,obe pripovetke ispisala ista osoba.

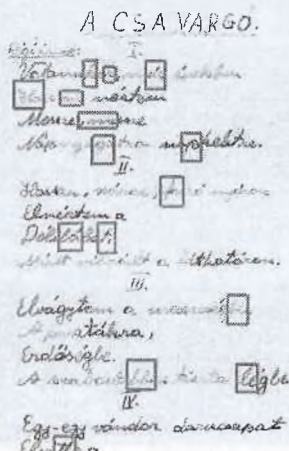
Komparativna analiza rukopisa predmetnih pripovetki navedenih pod A) i nespornih rukopisa Gion Nandora navedenih pod B 1-5) ovog veštačenja

A

Prva strana prve nepotpisane pripovetke

B1

Stihovi prve pesme potpisani od autora Gion Nandora

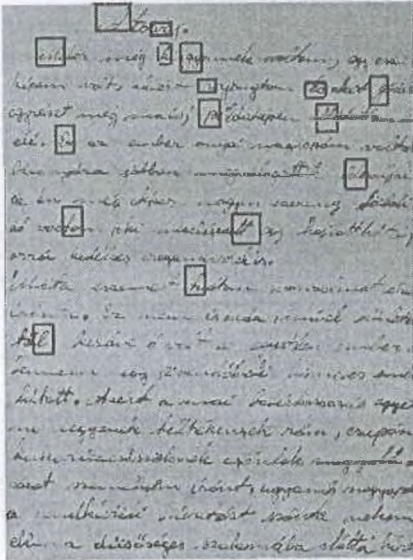
Maradt eddig
S nem csavargó a nevetség!

IX
Ha megigyezen erre vették
S hollestenem,
Ha nagy kutyákkal
Egy bucsúrótt kiáltottak.

S →

Potpis Gion Nandora na kraju prve pesme
Crnim pravougaonicima su označena slova u prvoj pripovetki koja nije potpisana a crvenim u pesmi koju je napisao i potpisao Gion Nandor, koja se podudara u opštim i identifikacionim obeležjima.

A
Prva strana druge pripovetke
koja nije potpisana

B1
Druga pjesma koju je napisao i
potpisao GION NANDOR

ÉSTE A FALUN.

I.

Andor, na telen in
Korcsont en a kőny, en
A sítétis tengyékijia
S tálborat a náma lasin

II.

ginke, sítet ar fíakha.
Mandor, a náma lasin
A tálborat a náma lasin
S tálborat a náma lasin

III.

A náma lasin a náma lasin
A náma lasin a náma lasin
A náma lasin a náma lasin
A náma lasin a náma lasin

IV.

Sít a kőny, a náma lasin,
A náma lasin a náma lasin

V.

Korcsont sítet ar a kőny, a náma lasin,
A náma lasin a náma lasin,
A náma lasin a náma lasin,
A náma lasin a náma lasin.

Gion Nandor

Potpis Gion Nandora na kraju druge pesme

Crnim prvogaonicima su označena slova u drugoj pripovetki koja nije potpisana a crvenim su označena korespondentna slova u drugoj pjesmi koju je napisao i potpisao pisac Gion Nandor ,koja se podudarju u opštim i identifikacionim karakteristikama.

Izdvojeni rukopisi sa dostavljenih dokumenata navedenih pod B2-5 ovog veštačenja koji su analizirani i uporedjivani sa rukopisima predmetnih pripovetki

B2

Bentonia 1871. VIII. 6.
K. J.

Ami, mihi a magistro est
illud, biamyria eius biamyria
meli tollit. Est tollit
meli biamyria eius biamyria
meli biamyria tollit biamyria
est biamyria a biamyria
ameli biamyria biamyria a
biamyria est a biamyria
meli biamyria meli biamyria
est biamyria in. Est meli biamyria
meli biamyria biamyria meli
biamyria biamyria biamyria
meli biamyria biamyria meli
biamyria biamyria meli biamyria
meli biamyria meli biamyria
est biamyria meli biamyria
meli biamyria meli biamyria
est biamyria meli biamyria

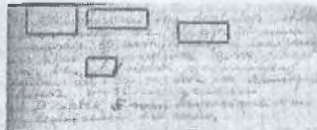
B4

gladaj laka da nece biti 19 i po."
"Nije nego bat kako sam ti rekao."
"Kako rekao dobro imeruo?"
"Kako rekao je biamyria."
"Evo ovaj odgovorio: "Kako ti se
mladi po opaliovi mu biamyria."
"Evo ti to gada biamyria meli je
meli i za biamyria meli se sa
nece ma. "Ska je to biamyria."
"Evo pogledaj gada biamyria, ka
biamyria ova ma."

B3

- 1) Banai Andras
- 2) Barna Antal
- 3) Balazs László
- 4) Bosnyák István
- 5) Bureschik Pál
- 6) Bir Imre
- 7) Danyi György
- 8) Fegyver István
- 9) Fehér István
- 10) Gion Nándor
- 11) Gion Nándor
- 12) Székely János
- 13) Márton Mihály
- 14) Kémeth János
- 15) Olajos János
- 16) Kékai János
- 17) Kovács István
- 18) Sándor Imre

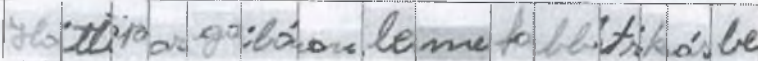
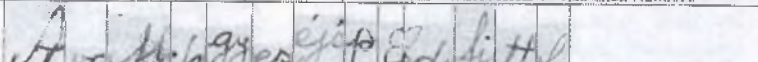
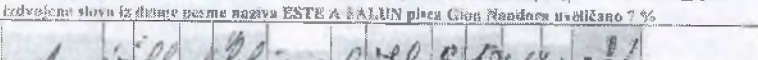

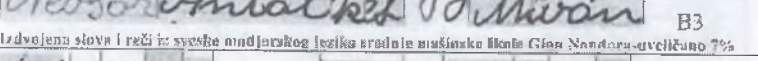
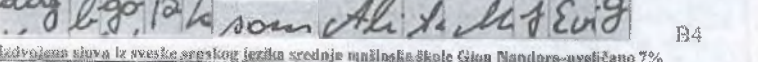
B5

Proučavanjem rukopisa pisca Gion Nandora, navedenih pod B1-5 ovog veštačenja, dostavljenih u cilju uporedjenja sa rukopisima kojima su napisane pripovetke navedene pod A uvodnog dela ovog veštačenja i njihovim uporedjenjem, konstatovane su izražene sličnosti opšteg i individualnog

karaktera. Sličnosti opšteg karaktera se ogledaju u ispisanosti, brzini pisanja, kalibru, nagibu, vezanosti, varijabilnosti i harmoničnosti, dok se sličnosti individualnog grafičkog karaktera ogledaju u načinu formiranja i detaljima gotovo svih upoređenih slova. Za upoređene rukopise je zajedničko da su velikog stepena ispisanosti, velike brzine pisanja, vezanih slova, ravne bazalne linije pisanja, srednjeg kalibra slova, desnog nagiba, koja su individualno izražena i međusobno slična. Crvenim i crnim pravougaonicima su označena slova koja su visokog stepena sličnosti kod rukopisa pripovetki i nespornog rukopisa pisca Gion Nandora sa izraženim individualnim obeležjima koja taj rukopis razlikuju od rukopisa svih drugih skriptora.

Izdvojena slova iz prve pripovetke sa prve strane - uvećana 7%

Izdvojena slova iz druge pripovetke sa prve strane - uvećana 7%

	
Izdvojena slova iz prve pesme sa prve strane od nazivom A SCAVARGO pisca Gion Nandora	
	B1
Izdvojena slova iz druge pesme naziva ESTE A FALLIN pisca Gion Nandora uvećano 7%	
	B2
Izdvojena slova iz prve strane pisma od 6.9.1958. g. pisca Gion Nandora uvećano 7%	
	B3
Izdvojena slova i reči iz sveske madjarskog jezika srednje mušinske škole Gion Nandora uvećano 7%	
	B4
Izdvojena slova iz sveske srpskog jezika srednje mušinske škole Gion Nandora uvećano 7%	
	B5
Izdvojena slova iz sveske tobričkog crtanja srednje mušinske škole Gion Nandora uvećano 7%	

U prednjim tabelama izdvojena su odgovarajuća slova iz predmetnih pripovetki i nespornih rukopisa pisca Gion Nandora navedenih pod B1-5 koja su najviše individualno izražena i na osnovu kojih je konstatovano da je rukopise navedene pod A i rukopise navedene pod B1-5 ispisala ista osoba t.j. pisac Gion Nandor. Individualnost navedenih slova se ogleda u odstupanju njihovog formiranja od školskog načina pisanja dodavanjem suvišnih poteza ili

izostavljenjem odgovarajućih poteza i načinu oblikovanja. Podudarnost u posebnim identifikacionim karakteristikama navedenih slova izdvojenih iz predmetnih pripovetki i nespornih rukopisa pisca Gion Nandora se manifestuje u smeru i intezitetu poteza kojim su formirana prikazana odgovarajuća slova, detalji i znakovi, mestu početnog i završnog poteza, načinu formiranja veznih poteza i mestu vezivanja za sledeće i prethodno slovo, mestu ukrštanja uzlaznih, silaznih i poprečnih poteza i rasporedu pritisaka na podlogu.

Ceneći identifikacioni značaj konstatovanih sličnosti, imajući u vidu da izvršenim upoređenjem nisu konstatovane razlike koje prelaze okvir varijabilnosti rukopisa jednog lica, veštak smatra da su napred navedene sličnosti dovoljne za donošenje sasvim odredjenog zaključka o tome da su rukopisi kojim su ispisane dve predmetne pripovetke autentični rukopisi pisca Gion Nandora.

Na osnovu gornjeg nalaza daje se sledeće

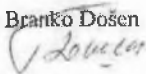
MIŠLJENJE

Predmetne pripovetke na 14 lista školske sveske u linije na madjarskom jeziku, navedenih pod A uvodnog dela ovog veštačenja **JE SVOJO RUKOM ISPISAO PISAC GION NANDOR.**

U Novom Sadu, Dana 21.01.2010.godine.

STALNI SUDSKI VEŠTAK OKRUŽNOG SUDA U NOVOM SADU

Grafolog, Branko Došen

СТАЛНИ СУДСКИ ВЕШТАК ЗА ОБЛАСТ
ГРАФОЛОГИЈЕ И ТРАСОЛОГИЈЕ
Бранко Дошен
Тел: 064/434-77-10
НОВИ САД, Цетињске 3В

GION NÁNDOR KORAI ÍRÁSAI

(3.) *Az első novella szövegének betűhív átírása:*

(Cím nélkül)

Hajnalodott. Nap a Föld pereme mögül már sugározta bíborvörös sugarait, melyek felkuszva a szürkén gomolygó felhőkre, bágyadtan hullottak le a földre, megvilágítván a kis bánáti falu szétszórt, apró házait. A falu népe még többnyire aludt, csak imitt-amott hangzott egy-egy vödör csörgése, amikor valamely koránkelő falubeli vizet húzott a jószágainak. A hajnali csendet hirtelen dübörgő lábdobogás és csörömpölés váltotta fel. Szürkeköpönyeges katonák lepték el percek alatt a falut, oroszul beszéltek.

A falusiakat nem lepte meg ez a hirtelen bevonulás. Már régóta hangzott, hogy az orosz katonaság már bevonult Bánát egy részére és a falubeliek már régóta napok óta el voltak a most bekövetkező eseményre készülve. Azért mégis kíváncsian tekingettek ki az ablakon, sőt a bátrabbak már az utcára is kimerészkedtek szemlélni. Szűcs János a kiskapuból nézte a sürgölődő katonákat, s odaszólt a szomszédjának Tóth Gergelynek:

– No, mit szólsz hozzájuk, szomszéd?

– Hm, inkább halgatok, – inkább mondta mogorván Gergő.

– Ugyan ne lógasd az orrod ilyen szerencse láttára, – tréfálkozott János – büszkék lehetünk, hogy ilyen szép hadsereggel rendelkezünk. Hiába no, nekünk minden jóhoz szerencsénk van. – tette hozzá, mintha magának beszélne.

Gergő olyasvalamit dörmögött, hogy ő legszívesebben a pokolba küldené az egész regementet és azután beballagott a házába.

A Vörös Hadsereg derék katonái, azonban egyáltalán nem zavartatták magukat a bámészkodó falusiaktól. Félórával bevonulásuk után már minden házban volt belőlük. Házigazdáiknak kézzel-lábbal megmagyarázták, hogy elsősorban éhesek, ami minden valamirevaló katonának a jótulajdonságai közé tartozik. Így azután a barátság csakhamar létrejött a falusiak és a katonák között. Szűcs Jánosnak, ahogy ő mondta, irigylésre méltó szerencséje volt. Amint ott álldogált a kapuban, egy tiszt lépett hozzá és félremagyarázhatatlan jelekkel tudatta Jánosnal, hogy be akar menni. Kérését János szolgálatkészen teljesítette. Udvariasan bevezette a konyhába és feleségének megparancsolta, hogy egy kis harapniva-

lót kerítsen a vendég elé. Időközben kiderült, hogy János egész tűrhetően beszél oroszul, ugyanis gyermekkorában Bácskában egy ruszin faluban laktak és eléggé elsajátította nyelvüket. Az evés ideje alatt már egész szépen eldiskuráltak. János érdeklődött, hogy a háborúnak mikor lesz már vége, míg a „kapitány úr” (ahogy János nevezte), megvigasztalta, hogy mostmár hamarosan Berlinbe érnek és akkor lefűjják a háborút. Ilyen és ehhez hasonló témákról beszélgettek egy ideig, de végül a vendég fáradtságra hivatkozva, fekvőhely után érdeklődött. Azonnal bevezették az előszobába és megmutatván neki az ágyat, amely ott volt megkérdezték, hogy megelégszik-e vele. Természetesen, hogy megelégedett. Ezzel aztán magárahagyták, had pihenje ki magát. Jánosnak nem lévén okosabb dolga ismét kiállt az utcára nézelődni.

Dél felé fölkelt a „kapitány úr” és kissé mogorván álldogált a tornácon. János udvar felől jött és udvariasan köszöntötte vendégét és minden igyekeztét arra fordította, hogy felvidítsa annak mogorva arcvonásait. Végül így szólt hozzá:

– Jöjjön „kapitány úr”, nézze meg az én állataimat.

– Na, gyerünk, – dörmögte kedvetlenül amaz.

Jánost az egész faluban legjobb állattenyésztőnek ismerték. Kicsi, de példás állatállományát, már sokan megcsodálták. Ezt a csodálkozást akarta látni az idegen arcán is. Azonban most keserűen csalódott. A „kapitány úr” egyáltalán nem csodált meg semmit. A szép kövér sertéseket mindjárt a legnagyobb flegmával sündiszónóknak nevezte. Ez a megjegyzés már fejébe kergette Jánosnak a vért.

– No nembaj – dörmögte magába vigasztalóan, – hátha a baromfik jobban megnyerik a tetszését. Utóvégre ki a fene tudja elsőre eltalálni az ilyen finyas tisztek izlését.

Aztán fenhangon szólt:

– Hogy tetszenek ezek? és az udvaron járkáló hófehér tyúkokra mutatott.

– Ezek csirkék? Hm, hát szépek, de olyan kicsik, mint a... mint azok a verebek ott a tetőn. – mutatott János fajgalambjaira, melyek büszkén járkáltak a háztetőn.

– De, – kezdte vérvörös arcal János, azonban a tiszt nyugodtan folytatta.

– Hja, minálunk Oroszországban olyan példányokat lehet látni, még a legkisebb paraszt udvarába is, hogy ezek elvesznének mellettük.

Azután nyugodtan ballagott ki az udvarból. Jánossal forgott a világ. Mint akit fejben ütöttek, úgy botorkált megszégyenítője után. Ugy érezte, hogy ezzel ő van lebecsülve. Agyában egymást kergették a gondolatok. Szégyen és harag fort bensejében. Észre sem vette, mikor felesége melléosont, csak akkor kapta föl a fejét, mikor az asszony a fülébe súgta:

– A tiszt ágyában tetűt találtam.

Ez olaj volt a tűzre. Méghogy ez a tetves becsülte le az ő állatait és egyben őt is, ezt nem hagyja annyiban, ezt megbosszulja.

A „kapitány úr” csakhamar elment valahova. János csak ezt várta. Lement a kert végébe, ahol a talaj ingoványos volt az ott folyó csatorna ki-kiömlő vizétől és figyelmesen körülnézett. Ezen a helyen sokszor látott teknősbékákat. Hosszas nézelődés után most is észrevett egyet. Ovatosan megkerülte áldozatát az állatot,

és mikor a teknős és a csatorna között volt, megrohanta áldozatát. Megragadta a keményhátú állatot és diadalmasan vitte befelé. Ott aztán egyenesen a „kapitány úr” ágyához ment és a teknőst a szalmazsákba rejtette.

Szürkületkor megérkezett a „kapitány úr”. Most már jobb kedve volt neki, mint délben. Kis ideig beszélgettek, azután egymásnak jóéjszakát kívánva a vendég a szobájába ment lepihenni. János rágyújtott egy cigarettára, és csak úgy ruhástól ledőlt az ágyra. Türelmesen várt. Még el sem szívta a cigarettát, mikor a szomszéd szobából hatalmas ordítást hall:

– Gazda, gazda, jöjön azonnal! – kiáltozott valaki a szomszéd szobából.

János feltápáskodott, meggyújtotta a lámpát és benyitott a vendégéhez. Kis hujja, hogy nem nevette el magát az elébetáruuló látványon. A „kapitány úr” egy szál ingben állt a szoba közepén és puskáját mereven az ágyra szegezte. De azért összeszedte minden komolyságát és tettetett bosszúsággal kérdezte:

– No mi az?

– Valami izé... valami van az ágyban, – hebegte a „kapitány úr” miközben kétségbeesetten igyekezett rémületét palástolni.

– Igen, az ágyban szalma van. Csodálom, hogy csak most vette észre.

– De valami van a szalmában, mert mozgott.

– Ugyan, ugyan, bizonyára álmodta „kapitány úr”.

– Dehogyan álmodtam, – tiltakozik az dühösen, – határozottan tudom, hogy mozgott valami.

– Ja, – üt a homlokára János, mint aki már érti a dolgot, – bizonyára tetű.

– Nem lehet tetű, az nem bírja az ágyat mozgatni, ez sokkal nagyobb valami.

– Hát nézze meg kapitány úr, – tanácsolja János.

– Én? dehogy nézem, hanem nézze meg maga ha nem akarja, hogy összelövdözzem az ágyat.

– Ezt már ne tegye, inkább megnézem – egyezik bele János.

Azzal az ágyhoz ment és benyult a szalmazsákba. Megragadta a teknőst és kidobta a földre, a „kapitány úr” lába elé. A teknős, amint földet ért, ijedten behúzta a nyakát, és ennek következtében a fejét is. Mikor azonban látta, hogy nem bántják, kipislogott a páncélja alól. Lehet, hogy meglátta a rászegeződő puskát az ijedten hátráló ember kezében, de ez nem rémítette meg, mivel a teknősök még ma is abban az elmaradottságban élnek, ahol még nem találták fel a lőfegyvereket. Kinyújtotta a nyakát és nézelődni kezdett és most valóban ijesztőnek látszott. A „kapitány úr” sápadtan dadogott:

– Ezen feküdtem én?

– Igen, – bólongott János, – mindjárt mondtam én, hogy tetű van az ágyban.

– Tetű?!!

– Igen, tetű, hát persze, hogy az, mivan ezen csodálkozni való?

– De... ilyen nagy?

– Hogy-hogy nagy? Nem is olyan nagy ez, csak egy kicsit kövér.

A „kapitány úr” megtapogatta a hátát, hogy nem onnan származik-e a borzalmas állat kövérsége. Megbizonyodván, hogy semmiféle nyíllás nincs a hátán, kise zavartan magyarázni kezdett:

– Tudja, minálunk a rokonai nagyon aprók, nincsenek ilyen szép példányok, de nem is kívánok belőlük egyet sem.

– Hát igen, – magyarázta bölcsen János, – kicsi veszedelmes fajta, de mi már megszoktuk.

– És hogy irtják őket?

– Ó egyszerűen, beledobjuk a vízbe és ott aztán megfullad.

– Mi sokkal egyszerűbben bánunk el velük, – mondta a „kapitány úr” és elkezdett az ingében kotorászni, majd előhalászott egy tetvet. Rátette a puska agyára és megnyomta a körmével.

– Csak így, látja?

– Ja kérem, – mondta János gúnyosan, – ily pici állatkával könnyű elbánni.

– Nem tehetünk róla, – mentegetőzött amaz, – hogy maguknál minden állat külön példányban található.

– Ugye, hogy különbek a mieink, – derült fel János arca, – ezt már előbb is megmondhatta volna és most nyugodtan aludhatna, – mormogta maga elé.

– De mostmár vigye és fojtsa meg! – mutatott a „kapitány úr” a teknősrre.

– Már viszem is, – indult meg János. – Jóéjszakát, – mondta az ajtóból.

Kint szélesen elmosolyodott és lement a kert végébe, ahol szabadjára engedte az állatot. Azután pedig visszament és meglegedetten bújt be az ágyába és mint nyugodt lelkiismeretű ember csakhamar elaludt, hogy addig is elfelejtse az egész történetet.

(4.) A tolvaj című novella szövegének betűhív átírása:

A tolvaj

Mikor még kisgyermek voltam, egy eszményképem volt, akiért rajongtam és akit jó ideig, sőt egyrészt még ma is, példaképen állítottam magam elé. Ez az ember anyai nagyapám volt. Mások bizonyára jobban megválogatták ideáljaikat, de én még akkor nagyon szerény földi halandó voltam, aki meglegedett egy hajlotthátú, sasorrú, kedélyes öregemberrel is.

Mióta eszemet tudtam vonzalmat éreztem iránta. Ez nem is csoda, mivel születésemtől kezdve ő volt az egyetlen ember aki bennem egy jövőbeli hírneves embert látott. Azért a mai babérkoszorús egyének ne legyenek féltékenyek rám, csupán a kukoricacsöszöknek ajánlok nagyobb ovatosságot személyem iránt, ugyanis nagyapám ezt a rendkívüli hivatást szánta nekem és ebben a dicsőséges szakmában látta híres jövőmet. Nagyapám még abban az időben szintén csász volt és mint minden szakember ő is szerette mesterségét és elhatározta, hogy addig űzi ezt a hivatását még egyetlen unokája (aki én voltam) fel nem váltja.

Nekem ez iránt a sokatígérő pálya iránt nem is volt semmi kifogásom sőt rajongtam is érte. Sokszor kértem az öreget, hogy vezesen magával a mezőre, de mindig azt mondta, hogy még van idő bőven erre az alkalomra. Egyszer azután ebéd után egész váratlanul megragadta a fületem és a szemembe nézve, megkérdezte:

– No kigyűsz velem a határban?

Majd elájultam örömben. Hirtelen nem is tudtam szólni, csak buzgón integettem a fejemmel, hogy igenis akarok, hogyisne akarnék kimenni.

– No, gyerünk akkor; – mondotta és a kezemben adta vasbotját, amit olyan büszkén húztam magam után, mintha az enyém lett volna az a nagy „birodalom”, amelyben ezideig csak, mint kukoricacsőszjelölt szerepeltem.

Amikor elhagytuk a falu utolsó házait, nagyapám bement egy házba, ahol mint később megtudtam csárda volt, és egy vöröses színű folyadékkal telt üvegel jött vissza. A gyanus folyadékban csakhamar felismertem a tavalyi szőlőlét vagyis a bort.

– Hogy nehogy unalmas legyen az első kirándulásod, azért hozok egy kis toroköblögetőt is, – fűzte nagyapám a rövid magyarázatot a boros üveghez.

Jaj, dehogy unatkoztam volna én enélkül is. Alig vártam, hogy elhagyjuk az emberlakta területeket és egyedül maradjunk az én jövődöbéli birodalmam/mun?/kban. Lelki szemeim előtt már láttam magamat a susogó kukoricatáblák és sárga búzakörösztök között a rablókkal és tolvajokkal dicsőségesen harcolni, és ünnepelt hőskén puskával a vállamon barangolni. Egyszerűen valami nagyszerűt és titokzatosat vártam ettől az utamtól. Ha valami szépet vagy jót várunk, azt rendszerint sokkal szebbnek látjuk képzeletünkben, mint az a valóságban van. Ez történt velem is, csak hogy az én csalódásom nem volt nagy. A mezőt szépnek találtam, csak a sok barangolás már kifárasztott és ez volt az oka, hogy a táj szépségeit kevésbé értékeltem. Nagyapámnak valóban igaza volt mikor agodalmaskodott, hogy unatkozni fogok és jól tette, hogy az unaloműzéshez orvóságot is hozott. A falutól már messze jártunk, amikor lepihentünk és előkerült a borosüveg. Nagyapám azonnal egy tisztességeset húzott az üvegből és nekem nyújtotta.

– No had lássuk milyen csősz lesz belőled? – mondotta.

Megragadtam az üveget és nagyhirtelen leöntöttem néhány kortyot. A bűvös folyadéknak roppan savanyú volt az íze, köhögtém és könny szökött a szememben, de azért nagyszerűnek vallottam „Noé atyánk találmányát”. Másodszor már nem volt olyan savanyú, harmadszor pedig már valóban kitűnőnek bizonyult.

– Született korhely vagy, – veregette meg a jó öreg boldogan a vállamat, mikor az utolsó csöpet is kiszívtam az üvegből.

Az idő ezalatt szinte elrohant és már alkonyodni kezdett, mikor felkószálódunk és visszafelé indultunk. Borozás közben a fáradság a lábamból a fejembe szállott és kisé bizony szédelegtem.

A lebukó nap sugarai vörös fénnel árasztották el kukoricatáblák tetejét és a szél is fujdogálni kezdett. A táj valóban regényes volt, csak még a rablók hiányoztak és álmodozásom valóra vált volna. Most azonban nem kívántam őket látni.

Nagyapám úgylátszik észrevette hirtelen kedélyváltozásomat, mert egy elbeszélésbe kezdett:

– Egyszer még fiatal koromban, egy vasárnap bent üldögéltünk a kocsmában és iszogattunk, (Hja, akkor még nyakaltam a bort) Kiss Jakabbal, meg a szomszéd Palival. Amint borozgatunk a Pálnak jókedve kerekedik és csak elbődül, hogy:

„Cserebogár, sárga cserebogár.”

Még bele se melegedett a nótázásban, mikor belép két idegen siglajc és leintik, hogy ne danójjon. A Pali előbb csak meglepetten hápogott, de aztán odahajolt hozzám oszt aszongya:

– Miért mondják ezek, hogy ne danójak?

– Biztos azért, mert agyonlőtték a királyt – mondom én.

– Melyik királyt?

– Hát a Sanyit – mondom én. (Mi magunk közt így hívtuk Sándor királyt)

– A mi Sanyinkat?

– Azt.

– Oszt ki lőte agyon – kérdi.

– Aszongyák, hogy valami magyar – mondom én.

– Magyar???

– Igen.

– Hát ez nagy baj – mondja, – de félig-meddig a király is bűnös.

– Miért?

– Hát azért, mert, ha már megakart halni mért nem egy savanyú ángliusal lövete agyon magát, az a népség úgysem bánta volna ha betiltsák a mulatozást. És most tessék nekünk magyaroknak, még danóni sem szabad.

– Hát ez már így van.

– Hogy?

– Hát csak így, hogy nem szabad mulatni – mondom én.

Pali egy pillanatig forgatta a szemeit, majd dühösen az asztalra csapott.

– De nekem jókedvem van és én mulatni akarok! –

– Hát mulass! –

– Mulatok is – ugrott fel, de azután visszaereszkedett és a fülembe sugta:

– Te Pista, van bicskád?

Hirtelen nem tudtam mit mondani. Nálam volt a fanyelű bicskám, de gondoltam, ki tudja milyen ostobaságon töri a fejét és csak aszondom:

– Nincs nálam.

Erre odahajol a Jakabhoz és attól is kérdi:

– Ugye, van bicskád?

– Bicskám az nincs, – mondja Jakab, aki borbélylegény volt –, hanem van nálam egy rozsdás borotva, ha megfelel odaadhatom.

– Ide vele!

– Itt van, – mondja Jakab, – de minek az neked?

– Elvágom ennek a kettőnek a nyakát!

– Hüh, énbennem meghűlt a vér...

Nagyapám ebben a pillanatban elhallgatott. Én riadtan megálltam és bennem is meghűlt a vér. A mellettünk lévő kukoricatábla közepe felé valami, vagy valaki, csörtögött.

– *Ez a kukoricát lopja, – jegyezte meg halkán az öreg, – no de most a torkára fort.*

– *Gyere utánnam – szolt hátra nekem és ovatosan megindult a tolvaj felé. Én úgy botorkáltam utánna, mint akit a vesztőhelyre visznek. A falu még messze volt és ki tudja kikkel találkozunk. Mind közelebb értünk, már tisztán lehetett hallani, amint valaki a kukoricát tördeli. Hirtelen egy hajlongó ember alakja tünt fel. Már alig voltunk tőle két méterre. Ő is észerevett bennünket, mert fölegyenesedett. – Ah, mekkora ember volt, nagyapámtól is jó fél fejjel nagyobb. Haj nekünk most.*

Nagyapám azonban egyáltalán nem ijedt meg. Egy ugrásal előtte termett.

– *Megállj gazember, – ordította – vagy úgy, te vagy az Sándor, te piszkos rabló, szállásod, földed van és lopsz!*

– *Megbocsájt, Pista bácsi, de... kezdett el mentegetőzni.*

– *Micsoda megbocsájt és micsoda Pista bácsi én községi mezőőr vagyok vagy jobban mondva mezőúr, de mégis csak mezőőr. Megértetted!? kiáltotta, hogy hirtelen beállt zavarát palástolja.*

– *Igen, de...*

– *Semmi „de” és ne pofázz közben ha én beszélek, mert beverem a fejed, – hadonaszot nagyapám a vasbotjával.*

– *Az már nem teheti...*

– *Mi az hogy nem tehetem, igenis megteszem, ha akarom.*

– *De miért, hiszen ez az én kukoricám? – nyögte végre ki a szerencsétlen.*

Bum!! ez váratlanul jött, még öregapám is meghökkent egy pillanatra, de aztán gyanakodva kérdezte:

– *Hogy-hogy a tiéd?*

– *Hát kivettem a János bácsitól.*

Az öreg „mezőőr” ekkor a fejéhez kapott, mintha eszébe jutott volna valami, de azért továbbra is a vádló szerepét játszotta.

– *Na jó, majd utánna járok, – mondotta, – de ha hazudsz...*

Ezzel visszaindultunk. Az úton félénken kérdeztem:

– *Most mindjárt utánna jár?*

– *Nem – mondta mogorván, eszembe jutott már igaza van a Sándornak. Hallgatagon mentünk a sötét éjszakába, mikor a falu alatt megálított nagyapám:*

– *Ide figyelj, – mondta – soha életedben ne legyél csősz. Megértetted?*

– *Igen – bólintottam ijedten.*

És ekkor bezárult előttem ez a sokatigérő pálya és a nagy karierből nem lett semmi. Nagyapám egy mondattal megsemmisítette álmaimat és az ő szép terveit. Azért, mert működése folyamán egyszer csalódott. És éppen akkor, amikor az első ízelítőt adta kiváló mesterségéből.

(5.) A csavargó című vers szövegének betűhív átírása:

A csavargó

Régi álmok:

I.

Valamikor, más években
Hosszan néztem
Messze, messze
Napnyugatra napkeletre.

II.

Hosszu, száraz, forró nyáron
Elnéztem a
Délibábot,
Mint vibrált a láthatáron.

III.

Elvágytam a messzeségbe,
A pusztákra,
Erdőségbe.
A szabadabb s tiszta légbbe.

IV.

Egy-egy vándor darucsapat
Elvitte a
Nyugalmamat
Közöttük láttam magamat.

V.

Szerettem a költözőket
Amint szálltak,
Amint jöttek
S busultam, hogyha eltűntek.

VI.

Ha vihar dúlt a határban
Gyönyörködtem
A pusztulásban
S bámultam az éjszakába.

VII.

Szerettem amint villámlik
Mint menydörög,
És csillámlik.
(Az ember csak csúszik, mászik)

VIII.

Néztem a viharral szembe
Mely fia a
Természetnek,
S felvágytam a fellegekbe.
Az életben:

IX.

De már elmúlt. Régi álom...
Mint a beteg
A hordágyon
Tünődik a pusztuláson.

X.

Évek jöttek, évek multak
Ahogy jöttek
Elfutottak
S előttem csak országutak.

XI.

Azt hittem, hogy vándor lettem
Becsületes
Szerencsétlen,
De rájöttem, hogy tévedtem.

XII.

Vándorlegény? ma már nincsen,
Csak egy koldus,
Egy megvetett,
Utolsó csavargó lettem.

XIII.

Ha emberek közé megyek,
Megvetően
Végigmérnek,
Csavargó, mondják mögöttem.

XIV.

*Jobb nekem itt elbujdosni,
A pusztákban
Eltengődni
S ha ember jön tovább menni.*

XV.

*Nincs senkim, árva vagyok,
Még jobb lesz
Hogyha meghalok
Már csak ezért vágyakozok.*

XVI.

*Nem siratnak ha meghalok,
Hiszen csak egy
Árva vagyok
Az élők között csak egy halott.*

XVII.

*No, de mégis csak itt vannak:
Fejem felett darvak szállnak.
Mint anyiszor
Lekiáltnak,
Ők talán mégis sajnálnak*

XVIII.

*Régóta ismerem őket,
Hisz anyiszor
Láttam őket
A repülő költözőket.*

XIX.

*Oh, ti vándorló madarak, örüljetek,
Mert még vándor
Maradt eddig
S nem csavargó a nevetek!*

XX.

*Ha még egyszer erre szálltok
S holttestem,
Ha meglátjátok,
Egy bucsúszót kiáltsatok.*

(6.) *Az Este a falun című második vers szövegének betűhív átírása:*

Este a falun

I.

*A nap vérvörösen izzik,
Beköszönt az alkony árja.
A sötétség terjeszkedik,
S ráborul a néma tájra.*

II.

*Szürke, sötét az éjszaka,
Mindenütt csend honol,
Az égnek ezernyi csillaga,
Számptalan gyertya-ként ragyog.*

III.

*Egy fűszál sem mozdul a némaságban,
Nem zörren sehol egy száraz levél,
Egy pásztorcip szól csak az éjszakában,
Fujja valamerre egy kis pásztorlegény.*

IV.

*Fönt a levegőben, a csillagok alatt,
Fegyelmezett rendben, gyászos némaságban
Fáradtan vonul egy vadlibacsapat.
Rájuk hull a halvány félhold karimája.*

V.

*Északnak száll a kis vándorcsoport,
Merre a látóhatár a messzeségbe vesz.
Egy társuk, ki az úton a többitől elmaradt
Bágyadt szárnyakkal utánuk evez.*

VI.

*Valahol dühösen horkan egy vad csikó,
Lábával bőszen a földet kapálja.
Érzi, hogy nem négy fal közé való,
Szeretne rohanni a végtelen pusztába.*

VII.

*Csillagok közül egy halovány lefut,
Fényes sávot hagy rohanó utján,
Valaki azt mondja: „egy ember kimult”,
Pedig száz is meghal azon az egy órán.*

VIII.

*Keserűen bődül az akolban egy tehén
Szomorú hangjával, hosszasan elnyújtva.
Sötét folt látszik a félhold peremén,
A fájdalmas hangra nem felelnek vissza.*

IX.

*Majd ismét nyugalom, a nagy némaságban,
Nem zörren sehól egy száraz levél.
Egy pásztorsíp szól csak az éjszakában,
Fujja valamerre egy bús pásztorlegény.*

(7.) *A haldokló farkas című harmadik vers szövegének betűhív átírása:*

A haldokló farkas

I.

*A farka tovább rohant,
Ő ottmaradt,
Amint lerogyott,
Átlőtt bordákkal
Kínlódott.*

II.

*A szél rettentően zúgott,
Ő vinnyogott,
Mert látta,
Hogy otthagyták
Egymagába.*

III.

*Felemelte fejét, hogy lássa,
Mint rohannak.
S kiömlő vére
A fehér havat
Vörösre festette.*

IV.

*Fölötte már hollók keringtek
Szürkén, fehérén,
Mert a hó fehérel
Vonta be
Fekete testüket.*

V.

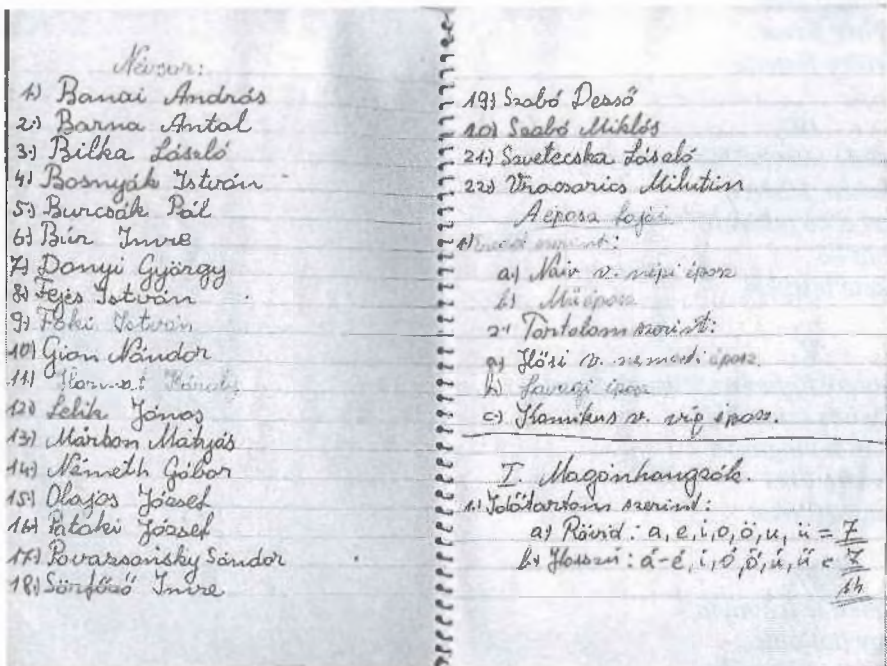
*A haldokló farkas felemelt fejvel,
Fátyolos szemekkel
Nézett a magasba
És várta őket
A ragadozókat.*

VI.

*Szemeit is lehunyta,
S úgy hallotta
Vagy csak képzelte,
Hogy valahol utána
Farkasok üvöltenek.*

— Szrbobráni hírek. Katyanszki Szpászoje állatorvost állásától felmentették, helyére Dzsigurszki Szi-mát nevezték ki. — Ugyancsak felmentették állásától dr. Nikolics Teodor helyettes községi orvost is és helyére dr. Kessler Andriját nevezték ki. — A szrbobráni csendőrség őrizetbe vette Osztojics Milán 28 éves szrbobráni kárpitost, mert több helyen ablakbeverést követett el. —

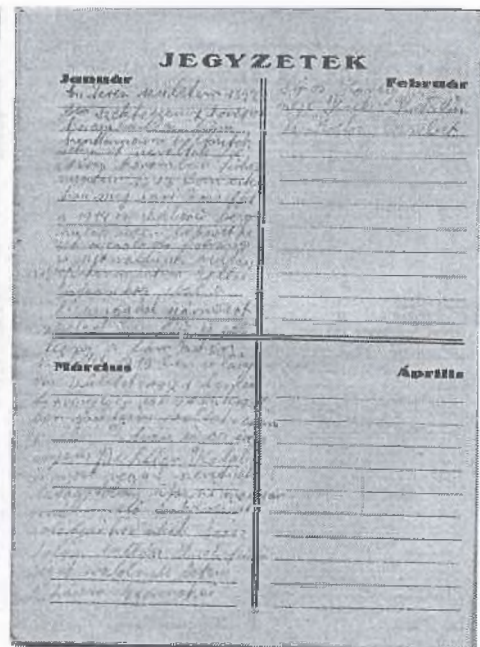
(8.) A Reggeli Újság híre dr. Kessler Andrija kinevezéséről (1939. január 19., 5. p.)

(9.) Gion Nándor osztálytársainak névsora a szabadkai Fémipari Szakközépiskola I. osztályában, magyar füzet, 1956/1957. iskolaév

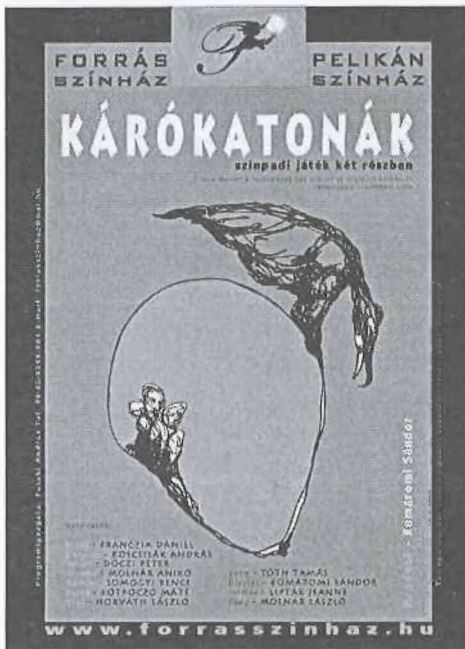
(10.) Az *Égig érő fa* című mesejáték a szenttamási Arany János Nyolcosztályos Iskola diákjainak előadásában, Ádam Erika énektanár rendezésében (1953)

(11.) Gallai István aláírása és Gallai Krebs Teréz bejegyzése a Reggeli Újság naptárán (1939)

(12.) A katolikus templom a Szentháromság-szoborral és a kerekcsúttal a XX. század első évtizedében

(13.) A Kárókatonák plakátja

A Koldustetű műsorfüzete

(14.) A *Zengő tombolás* című irodalmi est meghívója
 (Szenttamás, 1963. szeptember 14.)

Gion Nándoru, könyveszNIKU iz Novog Sada dodeljuje se Oktobarska nagrada opštine Srbobran.

beni list opštine Srbobran" broj 3/74 i 11/78), člana 10. Odluke o Oktobarskoj nagradi opštine Srbobran („Službeni list opštine Srbobran" broj 6/79), Skupština opštine Srbobran na svojoj XIV zajedničkoj sednici Veća udruženog rada, Veća mesnih zajednica i Društveno-političkog veća, održanoj dana 5. oktobra 1979. godine, donela je

О Д Л У К У
 о доделивању Октобарске награде
 општине Србобран

Члан 1.

Gion Nándoru, könyveszNIKU iz Novog Sada dodeljuje se Oktobarska nagrada opštine Srbobran.

Члан 3.

Oktobarska nagrada se dodeljuje u vidu Plakete i Povelje za postignute rezultate u oblasti književnosti, kulture i informisaња.

Члан 2.

Ona Odluka se objavljuje u „Službenom listu opštine Srbobran“.

Skupština opštine Srbobran

С р б о б р а н

Број: 020-225/79-01

Дана, 5. октобра 1979. године

С р б о б р а н

(15.) A Szenttamás Község Hivatalos Lapjában
 közzétett határozat az Októberi Díj
 odaítéléséről

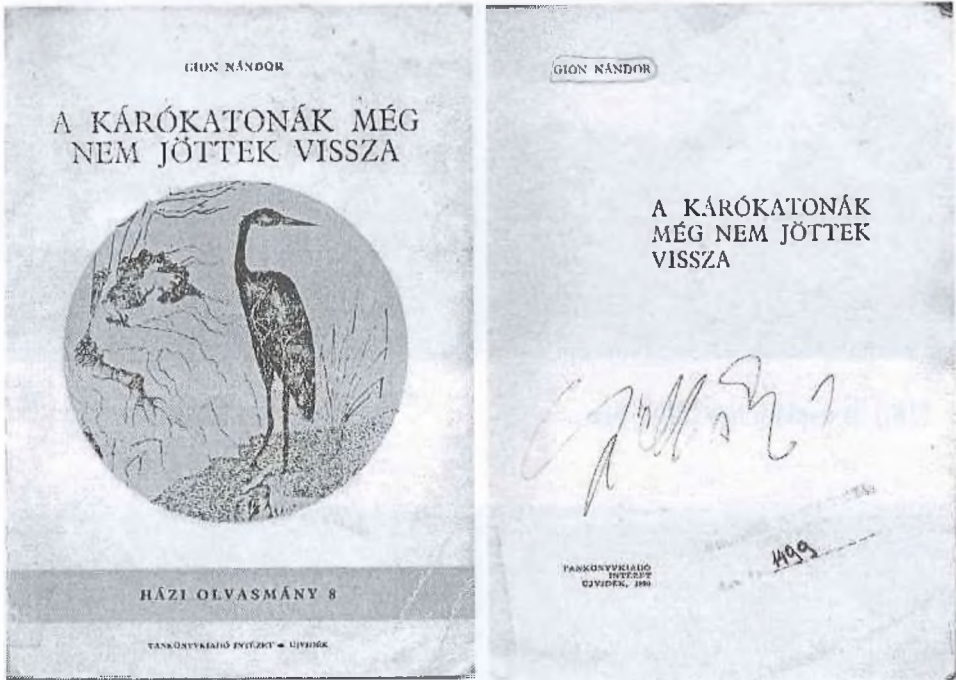
Az Októberi Díj

Guzsella László, Pulai János és Gion Nándor az Októberi Díj átadásán

Gion Nándor az Októberi Díj átadásán a szenttamási község háza nagytermében

(16.) Gion Nándor utolsó szenttamási dedikációja

(17.) Az emléktábla-felirat utolsó változata

(18.) A családi ház 2001-ben

A családi ház 2009-ben

A megkoszorúzott emléktábla
a felújított Gion Házon
(Szenttamás, 2009. augusztus 29.)

Az író sírja a Farkasréti temetőben
(Budapest, 2009. október 30.)

(19.) Tóth Barnabás és Simonyi Balázs
bevezetőt mond a *Gionfalva* című portréfilmhez
(Gion Nándor Emlénapok, Szenttamás, 2006)

IV. Ifjúsági Irodalmi Találkozó
2006. április 29-30.

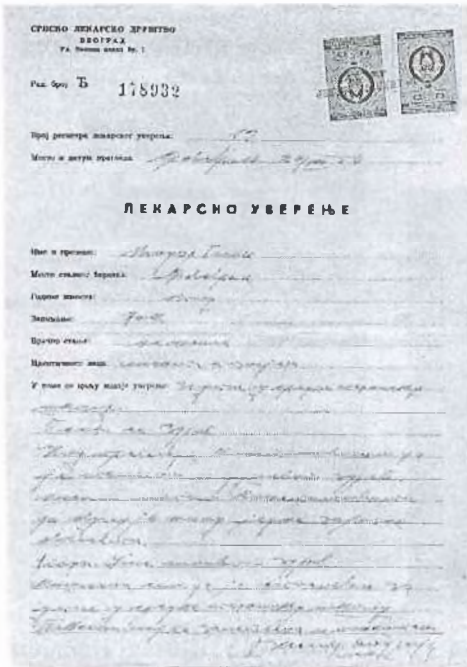
(20.) A IV. Ifjúsági Irodalmi
Találkozó plakátja
(Szeged, 2006. április 29–30.)

(21.) Rencsár Tivadar megnyitja a kiállítást
(Nagy Magdolna felvétele)

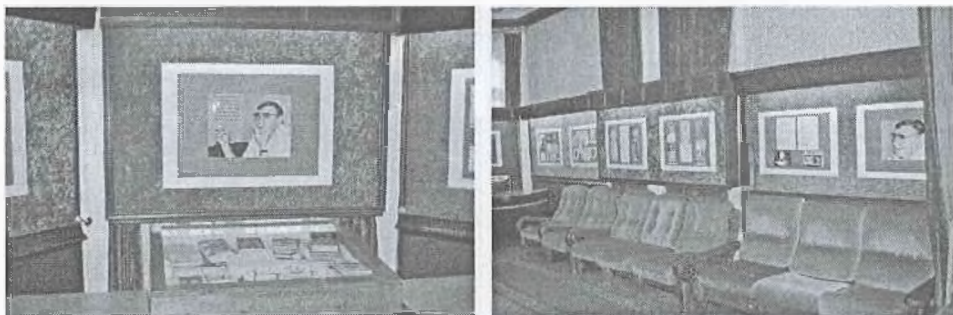
Gion Nándor kötetei
(Nagy Magdolna felvétele)

(22.) Keszler doktor orvosi igazolása az aláírásával
(Szenttamás, 1956. augusztus 20.)

Árpás Károly bemutatja Gion-kötetét
(Jánoshalma, 2008. június 28.)

(23.) A *Gion Nándor életútja* című kiállítás
a Mithras Képzőművészeti Galériában
(Jánoshalma, 2008. június 28.)

(24.) Szenttamási gyerekek a XIX. Nemzetközi Betlehemes Találkozón

(25.) A *Gion Nándor, iskolánk diákja* című kiállítás
(Szenttamás, 2009. november 24.)

(26.) Értünk Díj

Gion Gábor édesapja nevében
átveszi a díjat
(Szenttamás, 2010. január 16.)

IRODALOM

KIADÁSOK

A hatodik ujj (I. J. asztalosmester történeteiből). = Mátyás István szerk.: *Szép magyar novella.* Új Idő Kft., Budapest, 1990. 113–118. p.

A kárókatona még nem jöttek vissza. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977.

Arakhné. Symposion, 1964. január 30., 12. p.

A szemüveges lány. Új Symposion, 1969. 48–49. sz., 10–11. p.

A teherhordó halála. Symposion, 1964. szeptember 24., 12. p.

Az angyali vigasság. Novellák. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985.

Bemutakozás. = *Akadémiai beszélgetések.* Magyar Művészeti Akadémia, Budapest, 2002. 5. sz., 38–55. p.

Börtönről álmodom mostanában. Forum Könyvkiadó–Szépirodalmi Könyvkiadó, Újvidék–Budapest, 1990.

„*Eljutottunk oda, ahonnan elindultunk*”. *Bemutakozó előadás.* Forrás, 2002. 12. sz., 3–15. p.

Engem nem úgy hívnak. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1970.

Ezen az oldalon. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971. (Symposion könyvek 30.)

Issakhár. Symposion, 1964. február 27., 14. p.

Izidor. = Hegedűs Mária szerk.: *Körkép 89. Huszonhárom mai magyar elbeszélés.* Magvető, Budapest, 1989. 154–167. p.

Izsakhár. Híd, 1976. 1. sz., 32–43. p.

Izsakhár, folytatás. Híd, 1976. 6. sz., 700–710. p.

Izsakhár. = *Börtönről álmodom mostanában.* Noran Kiadó, Budapest, 2008. (Életmű/2.)

Jéghegyen, szalmakalapban. Válogatott novellák. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.

- Keresztvivő a Keglovics utcából.* Új Symposion, 1966. 17. sz., 24–26. p.
- Kétéltűek a barlangban.* Forum Nyomda, Novi Sad, 1968.
- Latroknak is játszott.* Noran Kiadó, Budapest, 2007.
- M. H. J. hintaszéke.* = Pintér Lajos, Szeles Károly, Szilágyi Károly szerk.: *Sok az eszkimó, kevés a móka. A vajdasági magyar humoristák évkönyve '75.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1975. 234–253. p.
- Mint a felszabadítók. Elbeszélések.* Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
- Mit jelent a tök alsó? Novellák a hagyatékból.* Noran Kiadó, Budapest, 2004.
- Naplórészletek.* Magyar Szó, Kilátó, 1989. december 16., 46. évf., 343. sz., 19. p.
- Naplórészletek.* Magyar Szó, Kilátó, 1990. január 27., 47. évf., 25. sz., 17. p.
- Naplórészlet korai halálaimról.* Kortárs, 1994. 7. sz., 19–24. p.
- Olyan, mintha nyár volna.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1974.
- Párbeszédés Hermes – dicséret.* Symposion, 1964. január 14., 15. p.
- Sortűz egy fekete bivalyért.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982.
- Testvérem, Joáb (részlet).* Új Symposion, 1969. január, 45. sz., 3–5. p.
- Testvérem, Joáb.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1969.
- Történetek a régi forgópisztolyról. I. történet: A Félfülű ember.* Magyar Szó, 1975. január 19., 11. p.; *II. történet: Lakat és ártézi kút.* Magyar Szó, 1975. január 26., 11. p.; *III. történet: Kilenc lázmérő.* Magyar Szó, 1975. február 2., 11. p.; *IV. történet: Nyúlészek.* Magyar Szó, 1975. február 9., 13. p.; *V. történet: Krisztus Katonája.* Magyar Szó, 1975. február 16., 12. p.; *VI. történet: A rejtkehely.* Magyar Szó, 1975. február 23., 10. p.; *VII. történet: Pódium.* Magyar Szó, 1975. március 9., 13. p.; *VIII. történet: Két golyó.* Magyar Szó, 1975. március 23., 11. p.
- Virágos Katona (részlet).* Híd, 1983. 7–8. sz., 877–887. p.
- Zongora a fehér kastélyból.* Forrás, 2003. 4. sz., 5–47. p.

CIKKEK, TANULMÁNYOK

- Akit sokáig szerettek hallgatni.* Magyar Szó, 1989. augusztus 5., 15. p.
- Déry Tibor: Szerelem.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1963. Symposion, 1963. június 6., 24. sz., 14. p.
- Félelemből származó humor.* Új Symposion, 1966. 16. sz., 9., 10., 11. p.
- Helyzetjelentés.* Symposion, 1962. november 8., XVIII. évf., 37. sz., 10. p.
- Színházmegnyitó beszéd.* Híd, 1985. 11. sz., 1537–1539. p.
- Thomas Mann, az esszéíró.* Symposion, 1963. november 14., 11. p.

FORDÍTÁSOK

- Soldier-With-Flower. Excerpt from the novel.* The Hungarian Quarterly, 2009. nyár, 50. évf., 194. sz., 43–60. p.
- S ove strane.* S mađarskog preveo Lazar Merковиć. Matica srpska, Novi Sad, 1974.
- Stanovnici Keglovićeve ulice.* Prevela Maria Firanji. Letopis Matice srpske, 2004. 1–2. sz., 54–66. p.
- Sveta Lukić: *Túnődés; Undor; Élettér.* Ford. Gion Nándor. Symposion, 1962. január 11. 3. sz., 8. p.
- Szent Száva és az ördög.* [Gion Nándor ford.] = *A sárkányölő királyfi. Szerb népmesék Vuk Karadžić gyűjtéséből.* [Válogatta, szerkesztette, a fordítást az eredetivel egybevetette és az utószót írta Jung Károly; fordította Ács Károly, Balázs Attila, Bognár Antal, Dudás Károly, Fehér Ferenc, Gion Nándor, Gobby Fehér Gyula, Pap József; Predrag Joler rajzaival]. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1987. 93–96. p.
- Vojnik sa cvetom. Roman.* Preveo Arpad Vicko. Matica srpska, Novi Sad, 1983.

DOKUMENTUMFILMEK

Beleszülettem a kisebbségi sorsba – Portré Gion Nándorról. Juhász György interjúja Gion Nándorral. Rendező: Jeli Ferenc. Duna Televízió, Budapest, 1994.

Gionfalva (Szenttamási portré). Tóth Barnabás és Simonyi Balázs interjúja Gion Nándorral. Snittegylet Filmműhely, Budapest, 2008.

IRODALOM

[– –]: *A Kiadói Tanács közleménye Gion Nándor: Testvérem, Joáb c. regényéről (A Tanács 1969. VI. 24-i üléséről).* Új Symposion, 1969. 51–52. sz., 8. p.

[– –]: *Átadták a Kortárs-díjat.* Népújság, 2001. december 18., LIII. évfolyam, 295. (14955.) sz.

[– –]: *Az ifjúsági regénypályázat eredménye: Gion Nándor nyerte az első díjat.* Magyar Szó, 1970. január 17., 8. p.

[– –]: *Gion Nándor Szépirodalmi Pályázat.* = Lovas Ildikó főszerk.: *Vajdasági Magyar Kulturális Stratégia 2012–2018.* Magyar Nemzeti Tanács Közigazgatási Hivatala, Szabadka, 2011. 175–176. p.

[– –]: *Jelenjen meg a Testvérem, Joáb. A jugoszláviai magyar írók a Kiadói Tanács közleményéről.* Magyar Szó, 1969. július 18., XXVI. évf., 195. sz., 7. p.

ÁCS MARGIT: „A kárókatonák még nem jöttek vissza”. = *A hely hívása. Esszék, portrévázlatok, kritikák.* Antológia Kiadó, Budapest, 2000. 198–201. p.

ALADŽIĆ, VIKTORIJA: *A tér – élő műalkotás.* Üzenet, 2002. 1. sz., 95–100. p.

ANDRIĆ EDIT: *Herczeg Ferenc A Gyurkovics-lányok című művének szerb fordításáról.* Tanulmányok, 2002. 35. füzet, 5–24. p.

ANDRIĆ EDIT: *Alaki tükrözések Sinkó Ervin naplójegyzeteiben.* Hungarológiai Közlemények, 2007. 1. sz., 105–114. p.

ANDRIĆ EDIT: *Fordítói műveletek Gion Nándor Virágos Katona című művének fordításában.* = Csányi Erzsébet szerk.: *jelHÁLÓ. Összehasonlító irodalomtud-*

mányi, nyelvészeti, médiaközi tanulmányok. Bölcsészettudományi Kar, Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2008. 115–147. p.

APPANDURAI, ARJUN: *A lokalitás teremtése*. Regio, 2001. 3. sz., 3–31. p.

ÁRPÁS KÁROLY: *Az utolsó évtized – Gion Nándor Magyarországon*. Új Kép, 2003. 5–6. sz., 5–14. p.

ÁRPÁS KÁROLY: *Az építő-teremtő ember. Gion Nándor életművéről*. Bába Kiadó, Szeged, 2008.

ASSMANN, JAN: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2004.

BAHTYIN, MIHAIL M.: *A tér és idő a regényben. = A szó esztétikája*. Gondolat, Budapest, 1976. 257–302. p.

BÁLINT SÁNDOR: *Mesélni igaz történeteket. Interjú a Déry Tibor-díjas Gion Nándorral*. Magyar Szó, 1987. október 31., 300. sz., 13. p.

BALOGH ISTVÁN: *Gion Nándor elbeszélő stílusa*. Életjel, Szabadka, 1992.

BAMBACH RÓBERT: *A túloldalról. Gion Nándor Ezen az oldalon c. színdarabjának ősbemutatójáról*. Üzenet, 1979. 3. sz., 132–134. p.

BÁNYAI ÉVA: *Képolvasás/önolvasás. Gion Nándor: Virágos Katona*. Korunk, 2003. 1. sz. <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00061/banyaie.htm>

BÁNYAI JÁNOS: *A Keglovics utca (Gion Nándor: Ezen az oldalon, Symposium Könyvek, 30., Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971.)*. = *Könyv és kritika*. Forum Nyomda, Újvidék, 1973. 50–53. p.

BÁNYAI JÁNOS: *Szerkesztői kommentár. Az Izsakhárról*. Híd, 1976. 1. sz., 115–118. p.

BÁNYAI JÁNOS: *A „felfedetés regényei”*. = *Könyv és kritika II*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977. 13–30. p.

BÁNYAI JÁNOS: *Utószó*. = *Gion Nándor: Testvérem, Joáb*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982. 141–149. p.

BARTHES, ROLAND: *S/Z*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.

BECSY ANDRÁS: *„Visszatérő hősök, regénytrilógiák, nyitva hagyott kapuk. Becsy András beszélgetése Gion Nándorral.”* Bárka, 1997. 4. sz., 7–11. p.

BELTING, HANS: *Kép és kultusz. A kép története a művészet korszaka előtt*. Balassi Kiadó, Budapest, 2000.

BENCE ERIKA: *A kultuszteremtés nehézségei (Herceg János)*. Hungarológiai Közlemények, 2004. 1. sz., 95–99. p.

BENCE ERIKA: *Másra mutató műfajolvasás (A vajdasági magyar történelmi regény a XX. század utolsó évtizedében)*. Cédrus Művészeti Alapítvány–Napkút Kiadó, Budapest, 2009.

BLUMENBERG, HANS: *Hajótörés nézővel. Metaforológiai tanulmányok*. Atlantisz, Budapest, 2006.

BOLDIZSÁR ILDIKÓ: *Mesepoétika. Írások mesékről, gyerekekről, könyvekről*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

BOLTER, JAY DAVID: *Ekphraszisz, virtuális valóság és az írás jövője*. Helikon, 2004/3. 349–365. p.

BORDÁS GYÖZŐ: *A Szirmai Károly Irodalmi Díjról*. Hungarológiai Közlemények, 2004. 1. sz., 89–94. p.

BORI IMRE: *Kommentárok egy regényhez (Gion Nándor: Testvérem, Joáb.) Új Symposium*, 1969. 51–52. sz., 2–7. p.

BORI IMRE: *Az olvasó jegyzetei. = Fejezetek irodalmunk természetrajzából*. Forum, Újvidék, 1973. 295–296. p.

BORI IMRE: *Gion Nándor*. Misao–Gondolat, 1977. november 23., 20. sz., 8. p.

BORI IMRE: *A jugoszláviai magyar irodalom rövid története*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1993.

BORI IMRE: *Radnóti Miklós költészete*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2009.

CAMUS, ALBERT: *Az abszurd és az öngyilkosság. = Sziszüphosz mítosza. Válogatott esszék, tanulmányok*. Magvető Kiadó, Budapest, 1990. 195–201. p.

COMPAGNON, ANTOINE: *Az elmélet démona. Irodalom és józan ész*. Kalligram, Pozsony, 2006.

CSÁNYI ERZSÉBET: *Gion-replay. Szimulálás és újrajátszás Gion Nándor Testvérem, Joáb című regényében. = Farmernadrágos próza vajdasági tükörben. A vajdasági magyar jeans-próza természetrajza*. Bölcsészettudományi Kar–Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, 2010. 105–114.

CSIPAK IBOLYA: *Varázsháromszög: Párizs–Pest–Újvidék: Kerekasztal-beszélgetés Gion Nándor Sortűz egy fekete bivalyért című ifjúsági regényének megfilme-*

sítőivel – Többszemközt a forgatókönyvíróval, az íróval s a rendezővel. Magyar Szó, 1987. február 24., 53. sz., 12. p.

CSORBA BÉLA: *Szerbhorvát nyelvű történettudományi munkák személynevei és magyar megfelelőik*. Hungarológiai Közlemények, 1988. 4. sz., 411–415. p.

DÄLLENBACH, LUCIEN: *Intertextus és autotextus*. Helikon, 1996/1–2. 51–66. p.

DÁNÉL MÓNIKA: *Symposion a Hallgatás asztala körül. Kép és szöveg megnyíló terei az Új Symposionban*. = Kékesi Zoltán–Paternák Miklós szerk.: *Kép-írás-művészet. Tanulmányok a 19–20. századi magyar képzőművészet és irodalom kapcsolatáról*. Ráció Kiadó, Budapest, 2006. 26–43. p.

DÁVIDHÁZI PÉTER: „Isten másodszülettte”. *A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1989.

DÁVIDHÁZI PÉTER: *Egy irodalmi kultusz megközelítése*. = Takáts József szerk.: *Az irodalmi kultusz kutatás kézikönyve*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2003. 107–133. p.

DÉR ZOLTÁN: *Költészet romokból (Gion Nándor: Ezen az oldalon. Forum, Újvidék, 1971.)*. Híd, 1972. 6. sz., 853–856. p.

DÉR ZOLTÁN: *Gion Nándor. Költészet darócban (Engem nem úgy hívnak) = Szembesülések. Kritikák, tanulmányok*. Életjel, Szabadka, 1979. (Életjel Könyvek 19.) 202–205. p.

DOBÁS KATA: *Kié ez a nap? (Gion Nándor: Latroknak is játszott)*. Napút, 2007. október, IX. évf., 8. sz., 131–134. p.

DOMENIG, GAUDENZ: *Weg–Ort–Raum. Versuch einer Analyse der Bewegung im architektonischen Raum*. Bauen und Wohnen, 1968. 9. sz. Idézi Wolfgang Kemp: *A festők terei. A képi elbeszélés Giotto óta*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2003. 157. p.

ELEK TIBOR: „...csak nézett ránk és hallgatózott” (Gion Nándorral beszélget Elek Tibor). Forrás, 2002. 12. sz., 16–27. p.

ELEK TIBOR: „A szép dolgokat falba kell vésni, hogy megmaradjanak”. *Gion Nándor ifjúsági regényeiről*. = *Árnyékban és fényben. Darabokra szaggatott magyar irodalom*. Kalligram, Pozsony, 2007. 183–208. p.

ELEK TIBOR: *Gion Nándor írói világa. Monográfia*. Noran Könyvkiadó, Budapest, 2009.

ERDÉLYI ERZSÉBET–NOBEL IVÁN: *Gion Nándor: „Földre szálltam a tematikában.”* Forrás, 2001. 9. sz., 20–24. p.

ERDÉLYI ERZSÉBET–NOBEL IVÁN: „...izgalmasan kezdődött eszmélésem a szülőföldemen.” (*Beszélgetés Gion Nándorral*). Tiszatáj, 1993. 5. sz., 10–13. p.

ERŐS ZOLTÁN: *Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig*. Akkord Kiadó, Budapest, 2004. 543–544. p.

EVEN-ZOHAR, ITAMAR: *A műfordítás helye az irodalmi (több)rendszer elméletében*. Kalligram, 2007. február, 62–66. p.

FEHÉR FERENC: *Daru-ballada (1963)*. = *Delelő. Válogatott versek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1966. 178. p.

FÉJA GÉZA: *Gion Nándor*. = *Törzsek, hajtasok*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 208–221. p.

FEKETE J. JÓZSEF: *Efezusi szavak, avagy egy megjelölt könyv*. = *Próbafüzet III. Könyv az irodalomról*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2001. 165–167. p.

FEKETE J. JÓZSEF: *Bájosan együgyű kőszobrok. Helyi színek és túlszínezések négy Gion-regényben*. Forrás, 2007. 10. sz., 86–95. p.

FEKETE VINCE szerk.: *Hosszúfény (Határon túli magyar írók antológiája)*. Magvető, Budapest, 2008.

FERDINANDY GÖRGY: *Magyar Macondo (Gion Nándor: Ez a nap a miénk)*. Forrás, 1997. 12. sz., 78–79. p.

FOUCAULT, MICHAEL: *Eltérő terek*. = *Nyelv a végtelenhez. Tanulmányok, előadások, beszélgetések*. Latin Betűk, Debrecen, 2000. 147–155. p.

FRANYÓ ZSUZSANNA: *Mikor térnek vissza a kárókatonaék? Gion Nándor szellemisége sugárzik az Újvidéki Színház Koldustetű című előadásából*. Magyar Szó, 2006. április 4., 15. p.

FRIEDMAN, NORMAN: *The Theory of the Novel*. The Free Press, New York, 1967.

[FÜLÖP GÁBOR] fg: *Hangjáték a stúdióból. Gion Nándor: Izidor (bemutató)*. Magyar Szó, RTV Újság, 1987. február 7., 6. sz., 10. p.

FÜZI LÁSZLÓ: „Nincs időm észrevenni a történet eltűnését”. *Gion Nándorral beszélget Füzi László*. Forrás, 1998. 11. sz., 5–16. p.

FÜZI LÁSZLÓ: „A lét örök meséi”. *Gion Nándor kései elbeszéléseiről*. Forrás, 2007. 6. sz., 69–74. p.

FÜZI LÁSZLÓ: *A szerkesztő jegyzete.* = Gion Nándor: *Börtönről álmodom mostanában.* Noran Kiadó, Budapest, 2008. (Életmű/2.) 617. p.

GARACZI IMRE: *A művészi megértés, képi reprezentációk, időbeliség.* = *Költészet és gondolkodás. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis.* Nova Series XXXIV. Eger, 2007. 161–168.

GECSE GUSZTÁV–HORVÁTH HENRIK szerk.: *Bibliai kislexikon.* Kossuth Kiadó, Budapest, 1978.

GENETTE, GÉRARD: *Transztextualitás.* Helikon, 1996. 1–2. sz., 82–90. p.

GENNEP, ARNOLD VAN: *Les rites de passage.* Paris, 1909. Idézi Wolfgang Kemp: *A festők terei. A képi elbeszélés Giotto óta.* Kijarat Kiadó, Budapest, 2003. 71. p.

GEROLD LÁSZLÓ: *Ezen az oldalon. Gion Nándor műve az Újvidéki Színházban.* Magyar Szó, 1979. január 14., 12. sz., 12. p.

GEROLD LÁSZLÓ: *Gion Nándor.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2009.

GEROLD LÁSZLÓ: *Gion Nándor pályakezdése.* Híd, 2008. 6–7. sz., 63–87. p.

GEROLD LÁSZLÓ: *Téves utakon? Gion Nándor–Mezei Kinga–Gyarmati Kata: Koldustetű.* Híd, 2006. 3. sz., 100–103. p.

GOMBRICH, Ernst H. 1982. *Elmélkedés egy vesszőparipáról, avagy a művészi forma gyökerei.* = Horányi Özséb szerk.: *A sokarcú kép. Válogatott tanulmányok a képek logikájáról.* Budapest, 23–37. p.

GÖRÖMBEI ANDRÁS: *Gion Nándor (Virágos katona, Angyali vigasság).* = *Kisebbségi magyar irodalmak (1945–2000).* Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen, 2001. 288–295. p.

GÖRÖMBEI ANDRÁS: *Kimeríthetetlen forrás. Válaszol Gion Nándor.* = *Kérdések és válaszok. Tizenhét interjú a hetvenes évekből.* Antológia Kiadó, Lakitelek, 1994. 202–220. p.

GÖRÖMBEI ANDRÁS: *Kisebbségi magyar irodalmak (1945–2000).* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2001.

GRENIER, ROGER: *Albert Camus. Tűző nap és árnyék. Intellektuális életrajz.* Bethlen Gábor Könyvkiadó, Budapest, 1994.

GUSDORF, GEORGES: *Conditions et limites de l'autobiographie.* = *Formen der Selbstdarstellung.* Festgabe für Fritz Neubert, Berlin, Dunker und Humbolt. 1956. 121. Idézi Z. Varga Zoltán: *Az önéletrírás-kutatások néhány elméleti kérdése.* Helikon, 2002. 3. sz., 252. p.

HAJDU PÉTER: *Fordítás és kánonképzés. A görög-római klasszikusok kanonizációja Magyarországon.* = Józán Ildikó–Szegedy-Maszák Mihály szerk.: *A „boldog Bábel”.* *Tanulmányok az irodalmi fordításról.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2005. 47–60. p.

HALÁSZ LÁSZLÓ: *Az ismétlés fonákságai.* = *Az értelmezés változatai.* Debrecen: Csokonai Kiadó, 2000. 106–119. p.

HANÁK PÉTER: *A Kert és a Műhely. Reflexiók a századforduló bécsi és budapesti kultúrájáról.* = *A Kert és a Műhely.* Gondolat, Budapest, 1988. 130–173. p.

HERBUT ANIKÓ: *A biblikus szituáció. Gion Nándor prózájáról (II).* Magyar Szó, Kilátó, 2004. szeptember 11., 214. sz., IX. p.

HOFFMAN VIKTÓRIA: *Egyén és (ál)közösség. Gion Nándor: A hatodik ujj c. novellájának értékorientációs elemzése.* Új Symposion, 1980. 183–184. sz., 250–253. p.

HOPPÁL MIHÁLY–JANKOVICS MARCELL–NAGY ANDRÁS–SZEMADÁM GYÖRGY: *Jelképtár.* Helikon Kiadó, Budapest, 2004.

HORNYIK MIKLÓS: *Gion Nándor.* = *Szabálytalan napló.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1981. 135–140. p.

HORVÁTH FUTÓ HARGITA: *Iskola-narratívák. Térpoétikai megközelítés.* Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 2009.

HÓZSA ÉVA: *A novella új neve. Mándy Iván novelláinak tipológiája és szövegközi értelmezése.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2003.

HÓZSA ÉVA: *A novella Vajdaságban.* Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2009.

JANKOVICS MARCELL: *A fa mitológiája.* Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998.

JASPERS, KARL: *Bevezetés a filozófiába.* = Steiger Kornél szerk.: *Bevezetés a filozófiába. Szöveggyűjtemény.* Holnap Kiadó, Budapest, 1992. 326–332. p.

Jegyzőkönyv a szenttamási római katolikus hitközség, egyháztanács és iskola-szék tanácskozmányairól az 1888^{ik} évtől, 1896. március 1-jei bejegyzés, 63.

JENNY, LAURENT: *A forma stratégiája.* Helikon, 1996/1–2. 23–50. p.

KABDEBÓ LÓRÁNT: *Műfordítás és/vagy intertextualitás.* = Kabdebó Lóránt–Kulcsár Szabó Ernő–Kulcsár–Szabó Zoltán–Menyhért Anna szerk.: *A fordítás és intertextualitás alakzatai.* Anonymus, Budapest, 1998. 37–65. p.

KALLA ZSUZSA: *Búcsúsorok – sírszalagok.* = Kalla Zsuzsa szerk.: *Kegyelet és irodalom. Kultusztörténeti tanulmányok.* Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1997. 112–122. p.

KALLA ZSUZSA: *A Petőfi-relikviák története.* = Kalla Zsuzsa és Ratzky Rita szerk.: *Beszélő tárgyak. A Petőfi család relikviái.* Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2006. 9–24. p.

KÁLMÁN BÉLA: *A nevek világa.* Csokonai Kiadó, Debrecen, 1989.

KÁLMÁN C. GYÖRGY: *Te rongyos (elm)élet!* Balassi Kiadó, Budapest, 1998.

KAPITÁNY ÁGNES–KAPITÁNY GÁBOR: *Tárgyak szimbolikája.* ÚMK, Budapest, 2005.

KÁROLYI CSABA: *Fény és hajsza.* = Alexa Károly–Szörényi László szerk.: „*Tagjai vagyunk egymásnak*”. *A Tarsuszi szavaival köszöntik a hetvenéves Mézőly Miklóst barátai.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Európa Alapítvány, Budapest, 1991. 87–91. p.

KATSÁNYI SÁNDOR szerk.: *A könyvtár kezelése.* Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1984.

KAZINCZY FERENC: *A haldokló farkas.* = *Mesék három könyvben. Kazinczy Ferenc munkái. Szép irodalom. Kilenczedik kötet.* Trattner János Tamás, Pest, 1814.

KEMP, WOLFGANG: *A festők terei. A képi elbeszélés Giotto óta.* Kijárat Kiadó, Budapest, 2003.

KERESZTESNÉ VÁRHELYI ILONA: *Egy kultusz metamorfózisa. A kultuszképződés modellje a debreceni Csokonai-kultusz fejlődésében.* = Kalla Zsuzsa szerk.: *Az irodalom ünnepei. Kultusztörténeti tanulmányok.* Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2000. 188–197. p.

KIBÉDI VARGA ÁRON: *Vizuális argumentáció és vizuális narrativitás.* Athenaeum, 1993. 4. sz. 166–179. p.

KIBÉDI VARGA ÁRON: *A realizmus alakzatai (Zeuxisztól Warholig).* = Thomka Beáta szerk.: *Az irodalom elméletei IV.* Jelenkor Kiadó, Pécs, 1997. 131–149. p.

KLAUDY KINGA: *A fordítás elmélete és gyakorlata. Angol, német, francia, orosz fordítástechnikai példatárral.* Scholastica, Budapest, 1997.

KOCZISZKY ÉVA: *Az arc olvasása. Fiziognómia és vizuális kommunikáció.* <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/kmfil/kutatas/Kocziszky/ARC6.htm>. [2009. december 16.]

- KOLOZSI TIBOR: *Regény értékes elemekkel*. Üzenet, 1972. 6–7. sz., 423–426. p.
- KORDA ESZTER: *Ecset és toll. Az Ottlik-próza vizuális narrációja*. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2005.
- KORDA ESZTER: *Budáról a tenger mélyére... A későmodern és a posztmodern közötti átvezetés különös tekintettel a transzcendenciára*. = V. Gilbert Edit szerk.: *A perifériáról a centrum. Világirodalmi áramlás a 20. század közepső évtizedeitől*. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány és Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2006. 283–293. p.
- KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: *A cseh trombitás*. = *Aranyfonál. Válogatott novellák*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1985.
- KOZÁK LÁSZLÓ: *A médiakultusz*. = Kalla Zsuzsa szerk.: *Tények és legendák, tárgyak és ereklyék*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1994. 217–223. p.
- LACAN, JACQUES: *The Four Fundamental Concepts of Psycho-analysis*. Translated by Alan Sheridan. Penguin Books, Middlesex, 1994. 91. p. Idézi Sághy Miklós: *A fény retorikája. A technikai képek szerepe Mándy Iván és Mészöly Miklós munkáiban*. Szeged, Tiszatáj Könyvek, 2009. 74–75. p.
- LAKNER LAJOS: *Irodalmi kultusz, identitás, legitimáció*. = Kalla Zsuzsa szerk.: *Az irodalom ünnepei. Kultusztörténeti tanulmányok*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2000. 148–173. p.
- LAKNER LAJOS: *Irodalmi kultusz: A múzeum és a látogató. A Petőfi Ház*. Hungarológiai Közlemények, 2004. 1. sz. 138–156. p.
- LAKNER LAJOS: *Irodalmi kultusz, történetiség, aktualitás. A kultusz kutatás útjain*. = Kalla Zsuzsa–Takáts József–Tverdota György szerk.: *Kultusz, mű, identitás. Kultusztörténeti tanulmányok 4*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2005. 11–30. p.
- LÁNG ZSOLT: *Novelising (Nándor Gion: Látroknak is játszott. 4 regény. Életmű 1 [He Played for Malefactors, Too. Four Novels. Collected Works, Vol. 1]. Budapest, Noran Kiadó, 2007, 928 pp.; Börtönről álmodtam mostanában. 4 regény. Életmű 2 [Nowadays I Dream of Prison. Four Novels. Collected Works, Vol. 2]. Budapest, Noran Kiadó, 2008. 622 p.)*. The Hungarian Quarterly, 2009. nyár, 50. évf., 194. sz., 121–127. p.
- LEJEUNE, PHILIPPE: *Gide és az önéletrajzi tér*. = Z. Varga Zoltán szerk.: *Önéletrajz, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból*. L'Harmattan, Budapest, 2003. 47–75. p.
- LENGYEL ANDRÁS: *A dedikáció-kutatás lehetőségei*. Irodalomismeret, 2001. 1–2. sz., 67–71. p.

- LÉVAY ENDRE: *Irodalmunk új művei szerbhorvát nyelvterületen*. Üzenet, 1983. 12. sz., 672–674. p.
- LIPOVSZKY CSENGÉ: *Vermeer egy története – a vizuális narráció egy képelemzői kísérlete*. Palimpszeszt, 1998. július, 11. sz. http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/11_szam/03.htm
- LOTMAN, JURIJ: *A művészi tér problémája Gogol prózájában*. = Kovács Árpád–V. Gilbert Edit szerk.: *Kultúra, szöveg, narráció. Orosz elméletírók tanulmányai*. Janus Pannonius Egyetemi Kiadó, Pécs, 1994. 119–185. p.
- LUKIĆ, SVETA: *Meditacija; Gađenje; Utemeljivanje*. = *Buna protiv reči. Lirski esej*. Progres, Novi Sad, 1960. 75–80. p.
- MAKAY GUSZTÁV: *Babits Mihály: Messze... messze... = Édes hazám, fogadj szívedbe! Versértelmezések*. Aqua Kiadó, Budapest, 1994. 314–318. p.
- MARGÓCSY ISTVÁN: *Petőfi és a romantika*. = Sipos Lajos szerk.: *Irodalomtanítás a harmadik évezredben*. Krónika Nova Kiadó, Budapest, 2006. 270–286. p.
- MARGÓCSY ISTVÁN: „...Égi és földi virágzás tükre...” *Tanulmányok magyar irodalmi kultuszokról*. Holnap Kiadó, Budapest, 2007.
- MARKÓ LÁSZLÓ szerk.: *A film krónikája*. Officina Nova, Budapest, 1995.
- MÁRKUS BÉLA: *Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna*. Tiszatáj, 1975. 9. sz., 105–107. p.
- MÁRKUS BÉLA: *Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna*. = *A betokosodott kudarc. Esszék, tanulmányok*. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 1996. 201. p.
- MÁRKUS BÉLA: *Jelkép és valóság. Gion Nándor regényei*. = *A betokosodott kudarc. Esszék, tanulmányok*. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 1996. 191–199. p.
- SCOTT, MCCLOUD: *A képregény felfedezése*. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2007.
- SCOTT, MCCLOUD: *A képregény mestersége*. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008.
- MÉSZÖLY MIKLÓS: *Film*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1976.
- MÉSZÖLY MIKLÓS: *Az atléta halála*. Századvég Kiadó, Budapest, 1993.
- MÉSZÖLY MIKLÓS: *Otthon és világ. Esszék, tanulmányok*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1994.
- MIKOVIĆ, MILOVAN: *Lazar Merковиć između životne i književne istine*. Klasje naših ravni, 2006. 11–12. sz., 3–19. p.

- MOLNÁR RITA: *Vágyak, küzdelmek*. Napló, 2006. október 10.
- MOREL ANDRÁS: *Lapok egy kockás füzetből*. = Németh István: *Kánaáni történetek. Önéletrajzok, vallomások*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1994. 91–111. p.
- MORRIS–GOSCINNY: *Talpraesett Tom Jesse James ellen*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1975.
- NORA, PIERRE: *Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája*. = AETAS, 1999. 3. sz., 142–157. p.
- ODORICS FERENC: *A metaforikus megértés elmélete*. = *Az empirizmustól a KONstruktivizmusig*. Ictus, Szeged, 1996. 104–134. p.
- OLASZ SÁNDOR: *A Virágos katona és a „mágikus realista regény”*. = *Mai magyar regények. Poétikai változatok fél évszázad regényirodalmában*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003. 108–113. p.
- ÓNODY ÉVA: *A nagyapa regénye. Utolsó beszélgetés Gion Nándorral*. Magyar Nemzet, 2002. szeptember 28., 227. sz., 32. p.
- ORCSIK ROLAND: *A műfordító maszkfelvétele. A kulturális különbségek el(ő)adhatóságáról*. Kalligram, 2007. február, 67–72. p.
- ORCSIK ROLAND: *Domonkos István nyelváltása: fordítás mint létezés-metafora*. Filológiai Közlöny, 2007. 1–2. sz., 68–83. p.
- OROSZ MAGDOLNA: *„Az elbeszélés fonala”. Narráció, intertextualitás, intermedialitás*. Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003.
- ORTUTAY GYULA szerk.: *Magyar Néprajzi Lexikon IV. kötet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.
- ÓZER ÁGNES: *Az Újvidéki Színházról – az álomtól a megvalósulásig*. = Franyó Zsuzsa szerk.: *Az Újvidéki Színház harminc éve*. Forum Könyvkiadó–Újvidéki Színház, Újvidék, 2004. 8–16. p.
- OŽE, MARK: *Nemesta. Uvod u antropologiju nadmodernosti*. Biblioteka XX vek, Beograd, 2005.
- PÁL JÓZSEF–ÚJVÁRI EDIT szerk.: *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Balassi Kiadó, Budapest, 1997.
- PAPP ÁGNES KLÁRA: *Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában*. Élet és Irodalom, 1991. május 3., XXXV. évf., 18. sz., 11. p.

- PAPP ÁGNES KLÁRA: *A mágikus realista anekdota – (A mágikus realizmus és a magyar elbeszélői hagyomány találkozása – A mágikus realizmus kronotopikus jellege)*. = V. Gilbert Edít szerk.: *A perifériáról a centrum. Világirodalmi áramlás a 20. század középső évtizedeitől*. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány és Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2006. 263–282. p.
- PAPP GYÖRGY: *A proverbiumok etimológiai és alaki vizsgálatának szerepe*. Hungarológiai Közlemények, 1984. 2. sz., 863–900. p.
- PAPP GYÖRGY: *A virágos katona útra kelése. Nandor Gion: Vojnik sa cvetom. = Milyen kritika a fordításkritika?* Logos, Tóthfalu, 2001. 143–149. p.
- PÉCSI GYÖRGYI: *Rekviem Bácskáért*. = Gion Nándor: *Latroknak is játszott*. Noran Kiadó, Budapest, 2007. 907–922. p.
- PÉLEY BERNADETTE: *A serdülőkori beavatási rítusok szerepe az identitáskialakulásban*. = Kapitány Ágnes–Kapitány Gábor szerk.: *„Jelbeszéd az életünk”. A szimbolizáció története és kutatásának módszerei*. Osiris–Századvég, Budapest, 1995. 528–541. p.
- PENAVIN OLGA–MATIJEVICS LAJOS: *Szenttamás földrajzi neveinek adattára*. Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1981.
- PENOVÁC NÁRAY ÉVA: *Csodákban nem reménykedhetünk. Az Újvidéki Színház idej terveiről Gion Nándor igazgatóval beszélgettünk*. Magyar Szó, 1984. január 22., 20. sz., 13. p.
- PÉNTEK ORSOLYA: *„Én odafigyeltem mindenkire”*. Gion Nándor, a magyar Garcia Márquez. MAKtár, 2007. 1. sz., 12–13. p.
- PETHŐ ÁGNES: *Szövegek a médiumok „között”*. = Pethő Ágnes szerk.: *Képvitelek. Tanulmányok az intermedialitás tárgyköréből*. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2002. 7–13. p.
- PETŐFI S. JÁNOS–BENKES ZSUZSA: *A multimediális szövegek megközelítései. Kérdések – válaszok. Bevezetés a statikus ,verbális elem + kép/diagram/...’-típusú komplex jelek szemiotikai szövegtanába*. Iskolakultúra, Pécs, 2002.
- PINTÉR LAJOS: *Gion Nándor: Latroknak is játszott*. Tiszatáj, 1983. 6. sz., 76–81. p.
- PINTÉR LAJOS: *Képek a jövő emlékeiből. Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában*. Tiszatáj, 1992. 1. sz., 93–95. p.
- PISAREV, ĐORĐE: *Za duhovnu otvorenost*. Dnevnik, 1988. május 4., 9. p.

PÓCS ÉVA: *Tér és idő a néphitben.* = *Magyar néphit Közép- és Kelet-Európa határán.* L' Harmattan, Budapest, 2002. 9–39. p.

PÓK ATTILA: *Elménk térképei – Kelet és Nyugat a rendszerváltás utáni Közép-Európában.* Találjuk ki Közép-Európát? <http://www.talaljuk-ki.hu/index.php/article/articleview/776/1/7> tanulmánya alapján. [2009. augusztus 23.]

POMOGÁTS BÉLA: *Gion Nándor műveiről.* Vigilia, 1994. 6. sz., 451–452. p.

POMOGÁTS BÉLA: *A bárányok hallgatása (Gion Nándor: Testvérem, Joáb című regényéről – egykor és most).* Hungarológiai Közlemények, 2000. 2. sz., 27–33. p.

PORKOLÁB TIBOR: *Közösségi emlékezet, ceremonialitás, panteonizáció. Szempontok az emlékbeszéd műfajának vizsgálatához.* = Kalla Zsuzsa–Takáts József–Tverdota György szerk.: *Kultusz, mű, identitás. Kultusztörténeti tanulmányok 4.* Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2005. 56–88. p.

POZDORA ZSUZSA szerk.: *Barangolás a festészet világában.* TKK, Debrecen, 2000.

PRAZNOVSZKY MIHÁLY: *Az irodalmi emlékhely mint a kultusz egyik intézménye vagy szentélye.* = Kalla Zsuzsa szerk.: *Tények és legendák, tárgyak és ereklyék.* Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1994. 11–21. p.

PRAZNOVSZKY MIHÁLY: *Kéziratok, hasonmások (az irodalomórán).* = Sípos Lajos szerk.: *Irodalomtanítás a harmadik évezredben.* Krónika Nova Kiadó, Budapest, 2006. 843–851. p.

RADICS VIKTÓRIA: *Gyász: egy arc más letisztul.* Forrás, 2002. 12. sz., 42–44. p.

RIFFATERRE, MICHAEL: *Az intertextus nyoma.* Helikon, 1996. 1–2. sz., 67–81. p.

ROHONYI ZOLTÁN: *Előszó. Kánon, kánonképződés, kanonizáció. Vázlat egy fogalmi tartomány működéséről és történeti funkciójáról.* = Rohonyi Zoltán szerk.: *Irodalmi kánon és kanonizáció.* Osiris–Láthatatlan Kollégium, Budapest, 2001. 7–15. p.

SÁGHY MIKLÓS: *A fény retorikája. A technikai képek szerepe Mándy Iván és Mészöly Miklós munkáiban.* Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2009.

ŠANDIN GORDANA: *Razvoj biblioteke u Srbobranu od osnivanja do danas.* Novi Sad, 1981. február 9. (Kézirat. Szenttamási Népkönyvtár Helytörténeti Tára)

SARGINÁ LUDMILLA: *Két Puskin-ház.* = Kalla Zsuzsa szerk.: *Tények és legendák, tárgyak és ereklyék.* Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1994. 197–204. p.

SCHOLES, ROBERT–PHELAN, JAMES–KELLOGG, ROBERT: *The nature of narrative*. Oxford University Press, New York, 2006.

SCHOLZ LÁSZLÓ: *A műfordítás helyzete a latin-amerikai poliszisztémában*. = Józán Ildikó–Szegedy-Maszák Mihály szerk.: *A „boldog Bábel”*. *Tanulmányok az irodalmi fordításról*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005. 61–89. p.

SEARLE, JOHN R.: *Speech Acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press, Cambridge, 1968.

SELMECZI JÁNOS: *Szó, zene, kép, álom és az írott szövegmű. Turgenyev: A diadalmas szerelem dala*. = Kovács Árpád szerk.: *A regény nyelvei*. Argumentum, Budapest, 2005. 177–195. p.

SÉRA LÁSZLÓ: *A politikai karikatúrák humoros és retorikai elemei*. Apertúra, 2009., IV. évfolyam, 4. sz. (nyár), (<http://apertura.hu/2009/nyar/sera>) [2009. augusztus 10.]

SIMON RÓBERT: *Az első hiteles Ezeregyéjszaka története az európai recepció tükrében*. = *Az Ezeregyéjszaka meséi I. Az eredeti magyar szöveg első teljes magyar fordítása. 1–145. éjszaka*. Ford. Prileszky Csilla. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2009. 11–31. p.

STEIGER KORNÉL szerk.: *Bevezetés a filozófiába. Szöveggyűjtemény*. Holnap Kiadó, Budapest, 1992.

SUBIĆ, RADOSLAV: *Opština Srbobran*. Institut za geografiju Prirodno-matematičkog fakulteta, Novi Sad, 1981.

SUBIĆ, RADOSLAV: *Biblioteka i čitaonice u opštini Srbobran 1869–1994*. Dom kulture „Petar Drapšin”, Srbobran, 1994.

SÜKÖSD MIHÁLY: *Tér és idő*. = *Változatok a regényre*. Gondolat, Budapest, 1971. 109–145. p.

SÜTHEŐ PÉTER: *Hypertext. Természetes intelligencia az információtudományban*. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1999.

SZABICS IMRE: *A nevek szimbolikája Chrétien de Trojes regényeiben*. Filológiai Közlöny, 1989. 3. sz., 175–183. p.

SZABOLCSI MIKLÓS: *Antinómák a magyar műfordítás történetében*. = Kabdebó Lóránt–Kulcsár Szabó Ernő–Kulcsár-Szabó Zoltán–Menyhért Anna szerk.: *A fordítás és intertextualitás alakzatai*. Anonymus, Budapest, 1998. 11–16. p.

SZABÓ T. ATTILA: *Pálffy János emlékezéseinek felfedezése és kiadása I*. Nyugat, 1939. 8. sz.

SZABÓ ZOLTÁN: *Az igeképzők jelentése és az igék történéstartama*. Magyar Nyelvőr, 1960. 1. sz., 78–80. p.

SZAJBÉLY MIHÁLY: *Gion Nándor: Virágos katona (Der Soldat mit der Blume)*. = *Kindlers Neues Literaturlexikon*. Hrsg. von Walter Jens, B. 6. München 1989. 340–341. p.

SZAJBÉLY MIHÁLY: *Újvidék, hatvanas évek. A farmarnadrágos próza magyar klasszikusa, Végel László. = Álmodók álmodói. Irodalomtörténeti tanulmányok*. Magvető, Budapest, 1997. 174–197. p.

SZAJBÉLY MIHÁLY: *A Symposion-mozgalom lezárult története. = Álmodók álmodói. Irodalomtörténeti tanulmányok*. Magvető, Budapest, 1997. 226–233. p.

SZAJBÉLY MIHÁLY: *Intermediális randevúk a 19. században*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2008.

SZAKOLCZAY LAJOS: *Gion Nándor-bemutató Újvidéken*. Színház, 1979. 5. sz., 44–48. p.

H. SZÁSZ ANNA MÁRIA: *A 20. századi családtörténeti regény*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY: *Megértés, fordítás, kánon*. Kalligram, Pozsony, 2008.

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY: *Fordítás és kánon*. = Kabdebó Lóránt–Kulcsár Szabó Ernő–Kulcsár–Szabó Zoltán–Menyhért Anna szerk.: *A fordítás és intertextualitás alakzatai*. Anonymus, Budapest, 1998. 66–92. p.

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY: *Kései művek előképe – Kosztolányi: A cseh trombitás*. Sipos Lajos szerk.: *Irodalomtanítás az ezredfordulón*. Pazu-Westermann, Celldömölk, 1998. 577–590. p.

SZENTELEKY KORNÉL: *Ákácok alatt*. = Szenteleky Kornél szerk.: *Ákácok alatt. Délszlávországi magyar írók novellái. I. rész*. Szubotica, Jugoszláviai Magyar Könyvtár, 1933. 5–12. p.

SZERBHORVÁTH GYÖRGY: *Gerold Gionja (Gerold László: Gion Nándor. Budapest, Kalligram, 2009)*. Híd, 2009. 7. sz., 98–100. p.

SZ. GY.: *Évadnyitás a srbobráni Ifjúsági Tribünön. Domonkos István és Tolnai Ottó verseskötetének méltatása*. Magyar Szó, 1963. szeptember 17., 7. p.

SZILÁGYI ÁKOS–KÁLMÁN C. GYÖRGY–BAZSÁNYI SÁNDOR–MARGÓCSY ISTVÁN–RÁKAI ORSOLYA: *Vita a nemzeti kánonokról (Posztkánoni helyzetben van-e az irodalom?)*. Magyar Lettre, 2008 tél, 71. sz., 5–10. p.

SZILÁGYI MÁRTON: *Otthonunk a börtön? = Kritikai berek*, 1995. József Attila Kör–Balassi Kiadó, Budapest, 1995. 105–111. p.

SZILÁGYI ZSÓFIA: *Felgyújtják a világot? Gion Nándor: Mint a felszabadítók. = A féllábú ólomkatona. Irodalmi mű-hibák*. Kalligram, Pozsony, 2005. 199–205. p.

SZÜCS IMRE: *Dokumentumjáték és kordokumentum. Bosnyák István Szemben a bíróval és Gion Nándor Kitalált és igaz szenttamási történetek c. hangjátéksorozatáról*. Üzenet, 1978. 4. sz., 265–266. p.

SZÜCS IMRE: *Milyenek a mai gyerekek? Beszélgetés a Neven-díjas Gion Nándorral*. Jó Pajtás, 1984. június 7., 11. p.

SZÜTS ZOLTÁN: *A hypertext*. <http://magyar-irodalom.elte.hu/vita/tszz.html>

TAKÁCS FERENC: *Az ironikus kegyhely (A James Joyce Múzeum Dublinban)*. = Kalla Zsuzsa szerk.: *Tények és legendák, tárgyak és ereklyék*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1994. 187–196. p.

TAKÁTS FERENC: „Csokonai koszorúja”: *egy emlékvess-gyűjtemény tanulságai*. = Kalla Zsuzsa szerk.: *Kegyelet és irodalom. Kultusztörténeti tanulmányok*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1997. 22–28. p.

TAKÁTS JÓZSEF: *A tér és idő nemzetiesítése és az irodalmi kultuszok*. = Kalla Zsuzsa–Takáts József–Tverdota György szerk.: *Kultusz, mű, identitás. Kultusztörténeti tanulmányok 4*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2005. 46–55. p.

TARJÁN TAMÁS: *Egy s más a bútorgyilkosságról. Gion Nándor: Mint a felszabadítók. = Tres faciunt collegium. Esszék, tanulmányok*. Orpheusz, Budapest, 1997. 197–208. p.

TARJÁN TAMÁS: *Gion Nándor: A kárókatona még nem jöttek vissza*. = Borbély Sándor–Komáromi Gabriella szerk.: *Kortárs gyerekkönyvek. Műelemzések és műismertetések*. Ciceró Könyvkiadó, Budapest, 2001. 128–136. p.

TARNÓCZI LÓRÁNT: *Fordítástechnika. Műszaki-gazdasági fordítások idegen nyelvből magyarra*. Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, Budapest, 1972.

TÁTRAI SZILÁRD: *Perszonális narráció Ottlik Géza Iskola a határon című regényében*. = Az „ÉN” az elbeszélésben. *A perszonális narráció szövegtani megközelítése*. Argumentum, Budapest, 2002.

TOLDI ÉVA: *Kis délvidéki szappanopera. Gion Nándor: Izsakhár*. = „Összetartozó neszek”. *Versről, prózáról*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1997. 209–216. p.

- N. TÓTH ANIKÓ: *Szabad ég alatt járkalni. Gion Nándor: Ez a nap a miénk.* Kalligram, 1997. 11–12. sz., 134–136. p.
- TVERDOTA GYÖRGY: *Irodalmi kultusz.* = Sípos Lajos szerk.: *Irodalomtanítás a harmadik évezredben.* Krónika Nova Kiadó, Budapest, 2006. 836–842. p.
- USZPENSZKIJ, BORISZ: *A kompozíció poétikája (A művészi szöveg szerkezete és a kompozíciós formák tipológiája).* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- UTASI CSABA: *Indulat és mese. Deák Ferenc és Gion Nándor legújabb könyvéről.* Új Symposion, 1974. 109. sz., 1292–1296. p.
- UTASI CSABA: *Lassú eszmélés. (Sok az eszkimó, kevés a móka, a vajdasági magyar humoristák évkönyve '75. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1975.).* Híd, 1976. 3. sz., 380–381. p.
- UTASI CSABA: *A fölény boldogsága. = Mindentől messze. Esszék, tanulmányok.* Agapé, Újvidék, 2002. 107–110. p.
- VALCSICSÁK DÓRA: *Jegyzet.* = Gion Nándor: *Mit jelent a tök alsó? Novellák a hagyatékból.* Összeáll. és szerk. Valcsicsák Dóra. Noran Kiadó, Budapest, 2004. 403. p.
- VARGA ISTVÁN: *Figyelmet érdemlő kísérlet.* Üzenet, 1975. 4. sz., 307–310. p.
- VARGA ISTVÁN: *A megújulás hiánya (Gion Nándor: Sortűz egy fekete bivalyért).* Híd, 1983. 1. sz., 101–103. p.
- VARGA ISTVÁN: *A mesés valóság (Gion Nándor: Aranyat talált).* Üzenet, 2003. 4. sz., 227–232. p.
- VARGA LAJOS MÁRTON: *Gion Nándor: Ezen az oldalon.* Tiszatáj, 1974. 8. sz., 94. p.
- VARGA LAJOS MÁRTON: *Gion Nándor két könyvéről.* Forrás, 1974. 9. sz., 92–93. p.
- VARGA ZOLTÁN: *Periszkóp. Portyázó jegyzetek.* Híd, 1971. 9. sz., 1009–1020. p.
- VARGA ZOLTÁN: *A naivitás diadala (Gion Nándor: Sortűz egy fekete bivalyért).* Híd, 1983. 1. sz., 98–101. p.
- VARGA ZOLTÁN: *Valóságkereső. Egy és más realizmusról, kritikairól, mitikusról, sőt mágikusról.* Forrás, 1998. 11. sz., 23–33. p.
- VÁRHELYI ILONA: *„Lenge füvekből szöve reája hús fedelet”. Tényszerű és képszerű sírhantok Kölcsey lírájában.* = Kalla Zsuzsa szerk.: *Kegyelet és irodalom. Kultusztörténeti tanulmányok.* Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1997. 29–36. p.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.511.141(497.11).09 Gion N.

HORVÁTH Futó, Hargita, 1974-

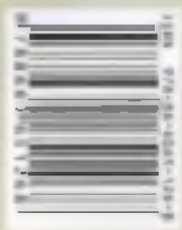
Lokális kontextus, elbeszélői szerepkörök és a szövegek átjárhatósága Gion Nándor opusában / Horváth Futó Hargita. Újvidék : Bölcsészettudományi Kar, 2012 (Budisava : KriMel) - 517 str. : ilustr. ; 23 cm. - (Teze könyvtár)

Tíráž 300. - Bibliografija. - Registar. - Abstract.

ISBN 978-86-6065-126-8

a) Гион, Нандор (1941-2002)

COBISS.SR-ID 274486791

Horváth Fűző Hurgila

**LOKÁLIS KONTEXTUS, ELBESZÉLŐI SZEREPKÖRÖK
ÉS A SZÖVEGEK ÁTJÁRHATÓSÁGA
GION NÁNDOR OPUSÁBAN**